

URIP KÉ' SAHAU TONG TANA'

tenosok

GALANG AYU

senurat ngan tenenep

IAN MACKENZIE

lem ha' Penan Magoh

lem ta'un 2012

© Galang Ayu, Ian Mackenzie

(Original Eastern Penan text of
MY LIFE AS A NOMAD:
GALANG AYU OF THE BORNEO RAINFOREST)

NGARAN KEKAT TULAT LEM BUKUH ITEU

TULAT 1 : BU'UN BU'UN URIP KÉ'	1
TULAT 2 : HA' TEBARA ÉH BU'UN BU'UN	11
TULAT 3 : TEMEU TONG LONG MELINAU	23
TULAT 4 : BALEI TONG PEGÉ	28
TULAT 5 : SAHÉ LU' LAKAU TENENG PENUSAH	33
TULAT 6 : LA'A SERÉ TINEN KÉ	42
TULAT 7 : BU'UN BU'UN AKEU ALA OLONG	53
TULAT 8 : VIAT, ANAK TEPUN	58
TULAT 9 : REDO ÉH TEPEKET DA'IN	67
TULAT 10 : AMEN PELAKEI BARA' PEKAYAU	70
TULAT 11 : POLÉ AMEN	74
TULAT 12 : BERUNGAN NGELIWAH LUTEN TONG MATEN DAU	77
TULAT 13 : PIPAT ÉH MAREN	82
TULAT 14 : PADÉ KÉ' PELOHO	94
TULAT 15 : LAKEI SA'AT META'	110
TULAT 16 : KINEU KA'AU KELO LAKEI, KELO REDO?	117
TULAT 17 : PENGELA'AU TONG TANA'	122
TULAT 18 : LANGAU BESIKAN	132
TULAT 19 : DADEI SIO TA'UN JA'AU	145
TULAT 20 : RAWAH LEMANAI PESAHÉ	162
TULAT 21 : IRAH PETUPAT RAWAH ÉH PEPAGAT	169
TULAT 22 : RAWAH LEMANAI PEPEMUNG TONG TANA'	172

TULAT 23 : BALEI SAWA'	181
TULAT 24 : NEKITOI BOHO PIDEM	184
TULAT 25 : UJUNG LU'EU ÉH NEKITEI	192
TULAT 26 : LAKEI ÉH PEJA' SELUANG	199
TULAT 27 : PENGEMATAI OMOK MANEU LU' MATAI	204
TULAT 28 : BUA ISUT ÉH PELOHO JIN LANGIT	211
TULAT 29 : HUN SEMINGA', JAGA'!	221
TULAT 30 : TEKENAH KAJAU	233
TULAT 31 : TAI BETÉ BU'UN KOLÉ	244
TULAT 32 : MAI PESALUH NYAVU BABUI	250
TULAT 33 : NGA'AT PI'ONG, GA'AT BUANG	255
TULAT 34 : KON NGIDA, MAI MEDAI BA JA'AU	260
TULAT 35 : LAKEI ÉH JAM MEMALIT	268
TULAT 36 : IRAH ÉH JAM KENYO, IRAH ÉH JAM NGUKUM	271
TULAT 37 : AYAU JIPUN	283
TULAT 38 : SEBILA KELABIT	286
TULAT 39 : SAVÉ PEDITA PUTIH	294
TULAT 40 : DAU NI'AI ÉH BU'UN	305
TULAT 41 : TONG PENGEWA' SEKOLAH PELAYAN	318
TULAT 42 : HUN TAMEN SOPÉ, ANAK JAM MENANG	323
TULAT 43 : NUTUN URIP PASO KEPÉH	325

TULAT 1

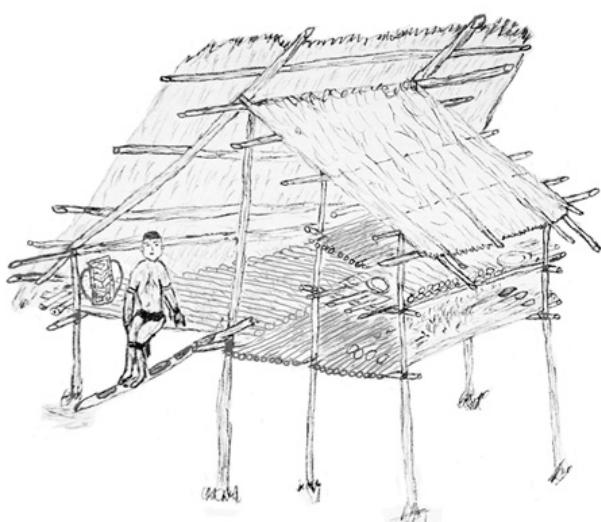
BU'UN BU'UN URIK KÉ'

Hun ké' peloho jin boré tinen ké' amé Penan bé' jam migu, ngan laséh hun néh bé' lem langit, ngan ta'un hun néh bé' ta'un bua. Tapi' kivu kenio ké' hun inah sio raja' kewin.

Akeu peloho tong Ba Juhit Si'ik. Pu'un duah ngaran ba éh petepih, jah Ba Juhit Si'ik, jah Ba Juhit Ja'au. Duah ba Juhit nah pekelong tong Ba Maguh éh pekelong tong Ba Buto éh pekelong tong Ba Kusan éh pekelong tong Ba Banget.

Hun sahau ka'au juk lakau jin Ba Juhit Si'ik mepai duah kolé boh avé tong Long Selidan éh lebo jah bengesa' éh nérék parai ngaran bengesa' inah Kelabit. Hun inah amé Penan bé' jam nérék, moko murip paso piso tong tana' awah paleu uvut awah. Sahau amé bé' jam kuman lubi, kuman apo jin uvut awah.

Ba Juhit Si'ik nah si'ik mu'un, uban hun dau telah dau jian bé' pu'un ta omok anak papit éh terah geto gem. Hun ta kasi arak dau ta, boh ba nah ja'au vevilang beté irah ja'au. Hun réh papit ba nah irah jam bi anak réh. Hun ba metei ba nah mening mu'un peséng omok kinan lu' omok penakai lu' paleu. Bé' éh barei hun iteu, kekat ba na' péh si'ik litut neu kereja batang.

Hun inah tong jepen* mé' pu'un avé jah polo sanan. Amé bé' maneu lamin tong dirin ba éh ngaho dai ayau avé boh bé' poléng ha' ayau. Boh kekat Penan jin sahau avé hun iteu nawai menéng kekat ha' juhit barei ha' belengang barei ha' kuai avé ha' kelavet avé ha' pigah nyakit péh. Avé ha' nyaé avé ha' miang avé ha' ngit sio dau tahup.

* Jepen, iteu lah jah betah kelunan sahau sio urip tong tana', kelunan lem jepen nah pemung moko, pemung paso, pu'un jah pengeja'au réh. Éh ngelayau pu'un jah polo sanan mela'an omok avé duah polo sanan.

Tong Ba Juhit Si'ik lamin mé' vevilang tokong sukup ju jin ba avé duah kolé posot boh avé lamin. Poho akeu bé' nesen lamin hun inah, tapi' hun kék' ja'au si'ik, akeu neteng tamen kék', boh iah tosok gaya' lamin amé teleu hun inah. Boh hun kék' lemanai akeu neteng tamen kék' kepéh, boh iah nebara jelua' ngaran kekat pai amé teleu hun kék' keto anak si'ik. Tapi' poho iah bé' nunih * éh, uban pelapah pina pengelakau pemaso pai tong tana' tong ba. Boh hun kék' anak ja'au omok nesen, kenat ke' éh, uban ngelayau piwet iwet bé' akeu omok nesen kekat ngaran pai avé néh bé.

Tong Ba Juhit Si'ik tinen tamen kék' suai lamin bau, uban roh juk moko lebé. (Hun mé' moko metok awah boh mé' suai lamin tana' éh lumang suai tapi' sa'at.) Éh ngelayau lamin bau nah kebau tong lavi pesun[†] kebau balun néh. Tapi' lamin roh bé' bau mu'un, gelan néh kebau tong é'eng tamen kék' awah. Uban roh jam tinen kék' juk nganak, rawah maneu éh diva' si'ik dai anak peloho jin bau matai.

Lihei avé ukat avé balun avé gelan senuai jin kayeu telo'ong, kejeret pakai uai. Sapau néh ujung da'un. Aveu néh kenalei jin tana' nepei roh bau gelan. Hun juk taket tai lem gelan kivu jan. Bé' éh barei jan éh tong uma hun iteu. Éh kemalai jan tong lamin bau tong tana' sahau kayeu kelo'ong senatek ngio jah depah memila' urang kebit keja'au néh keja'au lé'ép lu' kelunan. Irah peseré éh tong balun gelan. Boh réh ala po'é mesap bak. Boh hun kelunan lakau jin lamin omok ngelikep jan dai aseu mukat lamin mekot aveu maneu éh tetok atau nekau ka'an éh nodo bau paso.

Tana' hun inah lalun. Sin néh pina kayeu kekat kekat arong kayeu, avé kayeu ja'au mu'un avé tuju sekaphah. Ngaran kayeu inah teleu, jah kayeu jit, jah kayeu luan, jah kayeu merét. Iteu ngaran teleu bengesa' kayeu éh pelapah ja'au.

Boh tong Ba Juhit Si'ik pu'un birai uvut, sin néh avé ibeu inan lem. Hun néh kenat jepen omok moko lebé, avé kura laséh, uban apo bé' jam bé. Ha' réh tosok, amé avé sitai sio busak bua. Boh bua mesak lah, akeu to bé' jak peloho. Hun bua nah dani melapuh, boh akeu peloho. Bé' lebé kepéh irah mihin mé' passo, uban hun bua melapuh la'au, uban babui piso kivu bua éh keto pu'un éh omok kinan réh sa payah i'ot ba.

Tapi' lem ta'un 89 kompani kereja batang masek sinah nasa' tana'. Avé duah kolé masek. Ta'un 95 nah akeu tai na'at éh. Bé lah nejuk réh pakai lipen retek inah. Irah ngebé kekat tana' avé réh mejuk liang tepun mé'. Teleu tepun éh matai sitai éh nejuk kompani liang réh. Ngaran tepun nah jah Kaning, redo ja'au. Ngaran jak kepéh Buring, redo ja'au. Jah kepéh lakei Avun. Pu'un pulau pulau si'ik si'ik jalan savit awah, uban belah savit bé' pu'un kayeu, uban irah kompani gunah kayeu awah. Savit bé' kompani pu'un gunah tong néh.

* hun ha' hun iteu, iah bé' petiken tosok éh avé bé

† Hun ha' hun iteu, "tong tatek bau pesun."

Hun ké' keto si'ik mu'un anak bala nebi lem agau ipa uvut nebi tinen ké', boh jepen mé' omok paso kepéh. Uban hun pu'un anak bala kenat, poho jepen mena anak sukup gahang keréh omok paso kepéh. Ha' irah pina sanya ngan ngida, "Hun iteu pu'un irah éh pu'un anak pejawan. Mena bulun pawit néh pu'un."

Hun Penan paso sahau, irah bi kekat livah éh gunah jah kolé awah.* Maneu kivah réh ja'au mu'un. Irah lakei ja'au bi livah éh bahat barei anyam apo pemung ngan kitong sin tajem avé pikah tahat[†] ngan kekat po'é avé paseng na' péh maréng na' péh uvu, kawa kepéh avé lalit[‡] nebi lakei kepéh. Redo ja'au bi kekat samék sapau avé samék mak avé seput talun avé tabau avé ja'an[§] avé satek uai jalan manyam, avé pagang bolo. Éh nebi redo kepéh bolo ba pipa kekat livah ri' lem kivah. Avé nem bolo ba uban sahau irah bé kelo ngeliwet tai apan ba dai ayau mavang sitai. Jah kolé ngivun, jah kolé tahuup irah tai, pu'un jah lakei éh mihin keleput ketem atap patet irah mava irah, boh bé bé redo tai jah luyun.**

Boh hun jepen mé' paso hun inah amé tai tong jah retek ngaran néh Tokong Belukih Barei Kesiong.

Ngaran néh kenat uban layan belukih nah barei kesiong, éh jah tapong éh monyok tapak éh senuai jin boso da'un éh penakai mé' sahau hun mé' tai payah dai teneng neu avun sitai. Uban avun sitai senupa redo balei ja'au ngaran néh redo baleu Tolo uban banen néh penatai Uyau Abéng, éh jah lakei Penan sahau. Inah maneu éh merek ngan uleu kelunan avé pelinguuh. Hun bok ulun mé' teneng basa' neu avun nah, amé jam megut ulun barei lep lu' kelunan. Irah ja'au leko bara' éh, pakai ha' dawai awah, tapi' semu'un néh avun ri' bé' éh avun mu'un, bui atet redo Tolo ke' éh.

Sitai pu'un babui, uban babui piso kivu bua tong payah. Pu'un sepong uvut péh. Hun uvut sepong kenat, sin néh sukup inan jah jepen omok moko barei pat polo dau kelebé.

Boh hun sukup kelebé paso kepéh tai tong jah retek birai uvut tong Ba Besalé bila' Ba Maguh. Uban néh birai apo bé' jam bé, na' péh kenat hun ka'an bé' pu'un, adang amé kelo paso tai retek éh pu'un ka'an kepéh.

* Pu'un agup éh pokoréh lem usan lamin, boh hun sukup kelebé irah molé mulang éh kepéh.

† Uban hun réh metek tajem sahau, omok ala pelep tajam peno jah gaweng. Beteu tahat péh omok irah suai kura kura ato avé ibeu jah kolé.

‡ Sahau éh ngelayau siget sanan pu'un duah lalit kayeu, jalan ala tulat ka'an avé petenup kinan lem lamin. Lalit éh ja'au omok penakai réh ngelira barei sin patok babui, iah éh tunem keja'au omok penakai réh suai na'o nesup. Irah éh tigéh, jah sanan pat lalit, duah ja'au, duah si'ik.

§ Irah redo éh jian pakai duah tabau duan ja'an, duah éh ja'au, duah éh si'ik. Uban hun tai palei barei pat lo'ong uvut awah, apo si'ik, irah menya mihin apo si'ik nah molé tai jepen lem tabau ja'au.

** Lakei éh ngelajam nah lakau pipa apan ba dai ayau kelim sitai.

Hun sukup kelebé kepéh paso kepéh tai tong birai uvut Sawa' Bua Peta.*

Éh tenesen ké' bu'un bu'un iteu lah tong Sawa' Bua Peta. Akeu nesen hun ké' menyun lem gelan akeu menéng ha' juhit. Uban hun inah akeu jam pané kelupet awah, akeu bék' jak jam ngaran juhit nah. Tapi' semu'un néh ngaran juhit nah juhit ngangit. Hun néh miha', ha' néh "Si si si siok siok siok, si si si siok siok siok." Boh éh nutun kepéh, "Pit jah pit jah pit jah." Hun inah akeu bék' jak jam gunah juhit nah. Menéng ha' néh awah. Gunah néh jalan réh patap telé. Irah tai beté tong tana' boh réh nyavu ha' juhit ngangit nah boh telé tuai mu'a ha' réh.

Keruah juhit éh nenéng ké' tenesen ké' ha', ha' juhit tevanau. Hun néh miha', ka' ha' néh: "bi' bi' bi' vo vo vo." Iteu ha' néh tekejet. Hun néh miha', ka' ha' néh, "Si vieu, si vieu," sin néh ha' néh ngida. Tapi' uban ké' keto anak si'ik, bék' jak jam sin ha' juhit tevanau nah miha' kenat.

Keteleu juhit éh nenéng ké' tenesen ké' ha' juhit kuai. Ha' néh, "kueu kueu kueu," ha' néh sa dipa ba tong belukih dipa tong tana' lalun tong kayeu ja'au.

Hun akeu ja'au boh akeu neteng sin kekat kuai ri' ngan tamen ké'. Boh ka' ha' tamen ké', "Hun kuai ngueu jah usah, inah kuai petosok ngan balei suket. Balei suket nah jah balei éh moko ra' tana' uleu kelunan, tong jah tana' kepéh éh matek sa ra' tana' lu'.

Hun nawa tong tana' lu', merem tong tana' balei suket. Hun nawa tong tana' balei suket, merem tong tana' lu'. Tong tana' balei suket péh pu'un ba adéng éh omok padéng kelunan matai ngan padéng kelunan mukun ngan padéng kelunan sakit. Tapi' na' péh pu'un ba adéng sitai tong tana' balei suket tusah mu'un jalan ketai uban kivu luvang kerihing uban bék' éh pu'un lumang.

"Sin kuai pané ngan balei suket iah nyoho balei suket nah mena' bua pina ta'un inah doko ke' kuai ngan kekat ka'an sara kon bua. Kenat sin ha' néh pané nah.

"Tapi' hun néh ngueu pina usah inah sin néh iah petosok tong ulet bua nakan uban pu'un busak bua sio inah. Sin ha' néh nah hun néh petosok nah *Ulet bua nakan éh irai da' mai ka'ah pina kon éh. Akeu tai kon éh.* Kenat sin néh. Barei amé Penan hun mé' molong bua

* Tuman ngaran kenat uban pu'un jah inan bua peta sinah éh diva' barei nulah rai. Sinah réh tekun ngeviheu ala kuai uban kuai kuman bua peta nah, atau sinah irah tekun mukat kuman sak bua peta nah. Pina Penan sahau avé hun iteu bék' irah jam kon ata néh atau tulin néh uban néh paha. Hun ata néh, jelua' jam matok éh avé néh meda', meté éh bet ba néh, mena' ba maréng, matok éh jah da' kepéh, boh kuman éh ketem tulin néh uban tulin néh mengot. Hun matok éh kenat, bék' éh toto paha. Hun néh sak bua peta, bék' tusah matok éh duah da', tapi' irah kon lunek néh awah uban tulin néh paha. Jelua' réh awah jam kon. Ha' réh, "Bék' akeu jam kon éh uban néh barei ba'o bua lengesét atau nyekup," ha' réh. Uban bua lengesét avé bua nyekup sa'at ba'o kua' bua bawang. Jelua' awah éh payo kon éh. Pina éh bék' payo.

amé maneu telana' oro apat ngan butun tong inan kayeu ngan pepukin tong inan kayeu bua doko irah kelunan éh jah jam éh olong irah éh jah dai réh tebeng atau mukat kon éh."

Tong Sawa' Bua Peta nah bé' éh ha' juhit awah éh tenesen kék'. Éh tesen kék' kepéh tamen tinen kék' pané bara' ngaran kék'. Boh ku' menéng ha' roh hun roh mateng ngaran kék' "Masi."

Semu'un néh kebit urip kék' akeu pakai kura kura ngaran. Hun kék' maréng peloho, tamen tinen mateng ngaran kék' Ngot. Hun réh bara' Ngot nah, inah éh anak bala keto maréng jin loho néh. Irah Penan ngelayau mateng Ngot atau anak Mengot atau Anak Bala dai sahé anak si'ik nah barei tio tekejet. Irah maneu ngaran dawai ngaran jian dai sahé anak néh piso tai jah omok maneu lu' sakit omok matai.

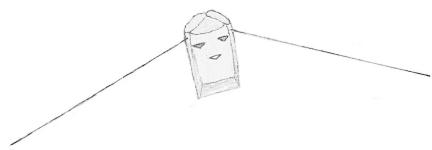
Hun réh tio maneu ngaran mu'un anak inah tio jin loho néh, anak nah omok parit, uban ngaran éh mu'un éh nena' réh ngan néh, ngaran inah jian avé maren. Omok maneu ungap nyonoh ngan merek ngan anak inah, boh ungap ri' kelo juk mematai anak inah dai néh pakai ngaran inah avé néh ja'au. Ngaran inah telana' anak kenajung réh, boh ungap lumang nyonoh.

Uban néh kenat sukup kelebé tinen tamen kék' mateng akeu Ngot awah. Barék' irah Penan sahau anak réh duah jipen musit sa bau, duah jipen musit sa ra', boh lah réh tupat mena' jah ngaran. Hun réh mena' ngaran néh kenat, irah ngedalem akam néh. Hun néh jian akam, bé' sakit, bé' pina oko akam boh réh mena' ngaran inah pelinguh ngan néh. Hun néh sakit irah miso ngaran kepéh ngan anak inah.

Boh rawah tinen tamen kék' mena' ngaran kék' éh bu'un Leku'. Tapi' jah kolé tamen kék' tai tavin sebila néh tong uma Kelabit. Ngaran sebila néh Na'un, boh Na'un nah pu'un jah anak lakei anak tevu* ngaran néh Masi. Boh ka' ha' Na'un ngan tamen kék': "Jian ke' miso ngaran anak ko' nah Masi. Uban hun amé Kelabit bara' Leku', sin néh lem ha' lu' giwa. Jian ke' miso éh Masi inah éh teneng barei ha' keh poho Penan mu'un rai. Anak ko' vam jam masi kelunan. Inah éh pelapah ja'au pemika ngan sé sé kelunan," ha' lakei ja'au Kelabit nah ngan tamen kék'.

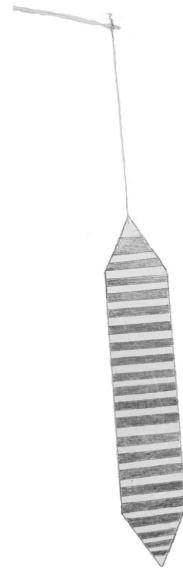
Lebé akeu pakai ngaran Masi tong kelebé néh pu'un kepéh tamen kék' nyebila jah Kelabit ngaran néh kepéh Ujat. Lakei Ujat nah pu'un jah anak tevu kepéh éh lakei. Ngaran anak néh nah neu néh Galang. Kelebé tamen kék' kereja ngan sebila néh nah tong térek pu'un éh ngedalem anak sebila' néh Kelabit nah. Anak Ujat éh Galang nah tekun ngé'éng nyoho tai ala bua jelai lem térek ngan ngé'éng nyoho ala bua timun lem térek. Tekun nyoho ngé'éng nyoho tai maham buheu. Inah bu'un tamen kék' ri' ngedalem kenat, boh akeu péh tekun ngé'éng ineu ineu awah ngan tamen kék'. Boh tamen kék' bara,' "Akeu péh maneu ngaran ko' Leku' bé' ke' éh. Akeu péh miso ngaran ko' Masi bé' péh éh. Jian ku' maneу ngaran ko' kepéh Galang éh anak sebila' kék' Ujat ri' uban ko' tekun ngé'éng barei anak iri'," ha' tamen kék'. "Bé' ka'au jam pika akeu. Ieng ke' gahang péh olé kék' suai lo'ong, ka'au nyoho akeu, ngé'éng akeu, inah akeu maneу ngaran ko' Galang."

* Anak éh tenah poloho

Semu'un néh ha' tamen kć'
mu'un uban néh oto bć' jah
kolé awah siget kolé awah
akeu ngé'eng nyoho ineu
awah, lakau, moko, suai livah

si'ik, barei nyoho éh suai méu lat ngan suai belawéng ngan suai
pusah jalan akeu omoktuyah kekat inah lem lamin. Akeu murung
mu'un na'at belawéng* rigah seliot neu ayen kepu, ngan méu péh jam
pupah keteu ketai neu ayen kepu. Kepéh ngan pusah akeu put langau
nyakit atau langau lito atau ujung kayeu atau tinen kć' menyun tong
aveu pakai bua savit. Hun kć' maneu kenat, tinen kć' bara', "Balei
aseu kon kelunan tuleu iteu kei, kineu éh put uleu kelunan. Bć' irah
pekalai put kelunan. Put ujung kayeu seleket juhit," ha' tinen kć'
merek tio nebara akeu mai put éh kepéh.

Tapi' tong Sawa' Bua Peta nah irah ja'au keto mateng akeu Masi, boh
akeu bć' jak jam ngé'eng tamen kć' nyoho éh suai kekat éh tenuyah ri'. Uban kć' keto anak
si'ik mu'un.

Boh sitai tong Sawa' Bua Peta akeu keto ngedanak mété tinen kć'. Ha' irah jelua' vé kć',
"Ué", ineu lakei ja'au iteu ngeta ba étē nah mata, ei," ha' réh maneu doko akeu jelemih dai
kć' néte kepéh.

Na' péh kenat keto ku' mété boh tamen kć' tai tong dirin ba Maguh tovo néh ngelesai boh
éh ala duah lo'ong bua uva. Hun néh molé boh éh mena' éh tuyah kć'. Akeu péh kelo
mu'un tuyah éh uban bua uva nah mebéng jian layan néh. Lebé akeu tuyah néh avé néh
melayeu boh ku' bet éh. Ma'o inah bć' lah lebé kura dau bć' lah akeu kelo mété kepéh.
Akeu jelemih na'at étē makin péh réh bara' éh mata ri'. Jin sinah lah akeu bć' kelo mété.[†]

Kekat iteu tenesen kć' lena lena kekat néh.

Hun sukup kelebé amé paso kepéh tai tong birai uvut tong Tokong Kayeu Nyebura'. Hun
inh akeu nesen pu'un kayeu kelaté sa la'ut lamin, kayeu batang peni'an. Sin néh mu'un
palang ani. Ha' réh mateng éh jian, batang peni'an. Akeu nesen kivu tinen kć' tai mani.
Akeu péh tai mani kivu éh. Iteu bu'un kolé tinen kć' nebara akeu ngepé tengé. Tinen kć'
mena' putui agap da'an kayeu keja'au bua ojo éngéu omok jah urek kebit néh. Iah mena'
duah satek kenat ngan kć' keké ngepé hun ma'o mani.

* jah tasap kayeu éh si'ik népé najong pet néh jeputui éh tekieng réh tong ihat bok atau talei si'ik, kenéh
omok seliot lem ayen kepu

† Bua uva nah poho jalan réh peka'o anak mété hun néh keto mété hun néh ja'au. Inah poho jalan réh omok
peposot anak nah mété uban irah éh rengat sahau neteng ngan balei réh bua kayeu uva nah poho jalan
peposot anak mété. Bć' éh pu'un kilin ineu ineu. Bć' éh pu'un pengesakit ineu ineu tong irah anak nah. Na'
péh éh ma'o mété ma'o ngan jian awah. Bć' éh uban néh pu'un mayung atau pu'un sakit uban néh seleket jah
selah anak mété hun néh ja'au. Kenat jalan réh peka'o kenin anak éh ja'au mété étē tinen néh sahau.

Boh tinen kék' bara' ngan kék', "Hun bé' kelo ngepé pala putui agap, ngirut luvang lotok ko' tong anak kayeu murip seleket ngepé nyavu pengepé rutei."

Hun kék' ma'o mani avé ngepé ri' boh akeu tuhun jin bau batang kayeu nekedéng tong tana' mena tinen kék' ma'o mani. Kelebé inah akeu titau tai keruan olé dau. Pina tepujuh baluh. Hun tinen kék' tuhun, akeu neteng éh ngan néh. "Ineu éh pina sitai barei layan bateu barei layan pegé tapi' pu'un bala apo purah purah?" ha' kék' ngan tinen kék', boh akeu tojo éh.

Ha' néh, "Amai balei aseu kon ke' ma'ah é'eh lamin balei kepu ine'."

Boh iah keré tong kelingen kék', ka' ha' né, "Ngaran néh tepujuh baluh. Hun lu' ma'ah éh kurah ne' kepu tuai."

Boh akeu tio medai na'at awah. Inah jah éh tenesen kék' tong lamin uvut Tokong Nyebura'.

Hun akeu ja'au lah boh akeu jam kekat kilin kekat éh bé' omok na'ah. Boh lah ku' jam pasan kilin tong keruan olé dau. Kilin nah hun pu'un tepujuh baluh mai ma'ah éh dai kepu tuai nguba' kayeu atau ngeloho da'an nejat lamin ngan usah lu' kelunan. Keduah néh mai tawai keruan dai sahé lu' moko tai long ba ja'au sa olé maten dau. Hun sahé moko sitai tawang bé' omok molé inah maneу uleu sakit omok mayung omok matai.

Hun sukup kelebé paso kepéh tai tong uvut sepong Bawang Betitei. Sitai akeu kivu tinen tamen tai paleu na'at betitei lem bawang. Akeu nyoho tamen kék' nyikop ala éh uban pu'un jelua' pu'un iko pu'un jelua' pu'un gem. Akeu bara' ngan tamen kék', "Ala jah olong kék', ha' kék' ngan tamen kék'.

Ha' tamen kék', "Mai, na'at awah. Mai ala éh olong balei liwen énéh kurah de'. Lakau itam," ha' tamen kék'. Inah jah éh tesen kék' na'at betitei.

Boh hun kék' ja'au boh akeu jam sin liwen. Liwen nah ta ngan bateu peloho barei layan bateu semin. Bateu peloho peloho peloho pina petavun tong lamin ngan petavun tong usah lanyu matai. Telo'ong lamin bateu telo'ong. Inah éh liwen naneu balei liwen. Éh maneу éh merek inah éh hun lu' mala' olong néh barei betitei ri'. Hun néh merek iah maneу kela'ap ngan lengedo tusuh tusuh ngan ta kasi ngan kepu kasi kekat kayeu putui nejat lamin. Inah telana' néh merek balei liwen nah. Hun néh pepit pepit merek kepéh iah omok ngeloho bateu navun lamin ngan usah lu'.

Hun bu'un liwen dai malui bateu, jah awah jalan omok kelap omok murip. Ala kawa bateu atau kawa sipun* asen néh kawa napong éh molé sa luvang néh sa ulun lu' sa lotok awah sa bau. Boh tio musit tio lakau mai moko tong jepen inah. Ka'au inah awah omok murip. Bé' malui bateu. Jah kepéh ha' tepat réh hun ko' napong kawa mai pelin nekedéng tong belasek uban pu'un jelua' kelunan da' éh jam barék éh leko matai tengé malui bateu iah inah nyula' sa ka'au éh nekedéng ketem tapong kawa nah. Ka'au inah péh tio malui sinah. Inah sin réh tio napong kawa tio nekedeu avé pelipek talum tai tana' kayeu.

* kawa sipun nah nala irah jin temeu putih sahau. Daven mu'un, bé' éh daven bilun. Tahan lebé. Kelingen néh si'ik avé beluheu

Hun sukup kelebē amé paso kepéh tai tong birai uvut Ba Nyakit Bala. Ngaran néh kenat uban sahau pu'un jah lakei irah Penan ngaran néh U. Iah tai beté tong ba inah. Boh éh na'at jah panyen nyakit ngio duah polo usah lem néh. Boh jah usah jin belah panyen nyakit bala usah néh barei layan kelasih atau kelunan ketem kerayung suba'. U mujah na'at éh kenat. Boh U nah ngeléteng* nyakit éh bala boh éh put éh teneng. Hun néh lepah put iah éh bala nah, boh éh lah put nyakit éh merah awah, duah nyakit kenat teneng. Boh éh mena teleu nyakit nah luta matai peloho, boh éh tai nyepera' éh. Boh éh ala jah kayeu keja'au odong nyatek éh teleu boh duah satek nepei éh pata pegang, boh éh pei beté nyakit nah tepeket bau duah satek kayeu nah. Boh éh ala keteleu satek kayeu nah mipok éh memutui tulang nyakit. Hun tulang beté lepah putui, boh éh memutui tulang pesun avé tulang lé'ép. Tulang pa'an awah bé' iah memutui éh dai darih uban amé Penan sahau pina réh kelo ala tulang pa'an nyakit nah sa'up nahat.

Hun ma'o kenat, boh U ala ujung kayeu meseng lem ujun siget nyakit. Boh ma'o inah iah memikah ngevéhé éh pala laka apo iman molé tai lamin irah pina.

Sin néh memutui tulang avé meseng ujun nyakit nah, uban néh kivu ha' suket poho Penan sahau dai ka'an nah malui penakoh kepéh ketem néh nebi néh nah. Na' péh éh malui penakoh, uban tulang néh lepah putui, bé' éh gahang, boh uban ujun néh peseng neu ujung kayeu, bé' omok nga'at éh. Uban poho penakoh jam ngeta kelunan.

Boh hun néh molé, irah pina na'at nyakit éh bala éh nebi néh. Bu'un bu'un irah seruh éh sikok, boh réh mujah. Hun réh na'at rong néh bé' éh petevan pat luvang rong, barei rong nyakit kemalai awah, irah jam éh bé' sikok, tapi' mujah kepéh uban palé na'at nyakit éh bala kenat. Boh réh bara' ngan U, "Jian lu' maneu ba éh tong ko' put nyakit bala ri', "Ba Nyakit Bala." Hun néh ngaran kebit, "Ba Nyakit Bala Neput U".

Sitai éh tenesen ké' akeu bu'un tupat memekéng na'o. Avé hun inah tinen ké' pa' akeu. "Pa'" nah iteu lah ha' sahau, mejat réh jam ha' nah hun iteu. Iteu sin néh. Tinen ké' memekéng na'o pakai atip na'o mabeng na'o. Boh pu'un sin éh ba'an néh lepah nenya' néh lem ujun néh. Boh éh kuman jeputui bekéng na'o ri' jeputui éh si'ik anah ké'. Boh éh mua sin lem na'o éh anah ké' boh éh ngamit na'o ri' pekelet ngan sin ri' boh iah pasek éh lem ujun ké'. Hun ha' éh teneng éh penakai réh sahau, iah pa' akeu pala na'o.

Boh jah kolé mé' kuman
akeu na'at atip udat lem kitong.
Akeu menyat jah ngan tinen ké'.

Akeu bé' bara' ineu ineu, tio nebek lem na'o lem kawa teu mejing atip kebau. Bé' pu'un na'o sapét si'ik peliket tong pa'an atip ké'. Ha' tinen ké', "Anak ineu ka'au iteu. Bé' ka'au anak rutei uban ko' bé' jam sapét memekéng," ha' tinen ké'.

Boh tinen ngamit ojo ké' pesapin ngan kamit atip ri' boh éh ngelupah atip pesapin ngan ojo ké' ri'. "Ka' arah bekéng nah ne'," ha' tinen ké' nebara ku'.

* niho

Boh jin sinah bu'un akeu tengé nebek atip lem na'o lem kawa ngelupah ke' na'o nah tekuleng tong atip nah. Boh ku' meté éh inah ngaran néh bekéng na'o. Boh lah ku' omok mabeng kon na'o nah. Uban néh kenat akeu lah jian kenis murung uban akeu nengayet memekéng na'o tengé omok kuman tengé bék' lah tusah tinen kék' pakan akeu pa' néh. Uban sukup lebé sahau ri' pu'un vé kék' po kék' bara', "Ei, kineu ka'au kelo kuman pa' tinen ko' jin ujun néh jin jipen néh. Jipen néh pu'un nong apo jipen néh peliket tong pa' éh pakan néh ngan ko' nah. Bék' ka'au jelemih?" ha' réh. Akeu jelu'ei mu'un hun inah, kelo memekéng tengé.

Sitai tong Ba Nyakit Bala éh tenesen kék' akeu menéng ha' kelavet miha' dau dileu. Akeu medai ha' néh uban néh keto merem, barang ha' ayau. Akeu neteng éh ngan tamen kék' uban sio kelavet miha' dau dileu nah tamen kék' to'ot tenéh kahang luten pakai tekék bateu belihau ngan neli'et sé kayeu maneu kirit kenéh kahang luten. Hun luten lepah mahang tamen kék' ngelat maneu lat jalan néh tai put ngan tai beté.

Boh tamen kék' bara', "Mai medai, bék' éh ha' ayau, ha' kelavet titau keruan usit maten dau," jalan néh ngabo akeu.

Hun sukup kelebé, hun kék' ja'au si'ik, boh akeu neteng ngan tamen kék' ineu sin ha' kelavet rai.

Ha' tamen kék' mipa akeu, "Pu'un jah ha' suket irah ja'au jin sahau. Mai pakan maten kelavet ngan irah anak. Kilin uban kelavet nah na'at keruan éh ju sa usit maten dau. Hun ka'ah anak kon maten néh ka'ah sahé keh tai sa keruan dirin langit sa usit maten dau. Omok tawang pelinguh sitai. Inah maneu ka'ah anak omok mayung omok sakit omok matai," ha' tamen kék' ngan kék'.

Boh hun néh nebara éh kenat, na' péh akeu ja'au si'ik, akeu tabah medai, avé siget maten ka'an awah péh na' péh bék' kelavet hun tinen kék' atau tamen kék' mena' maten ka'an akeu bék' kelo kon. Medai sahé kék' tawang.

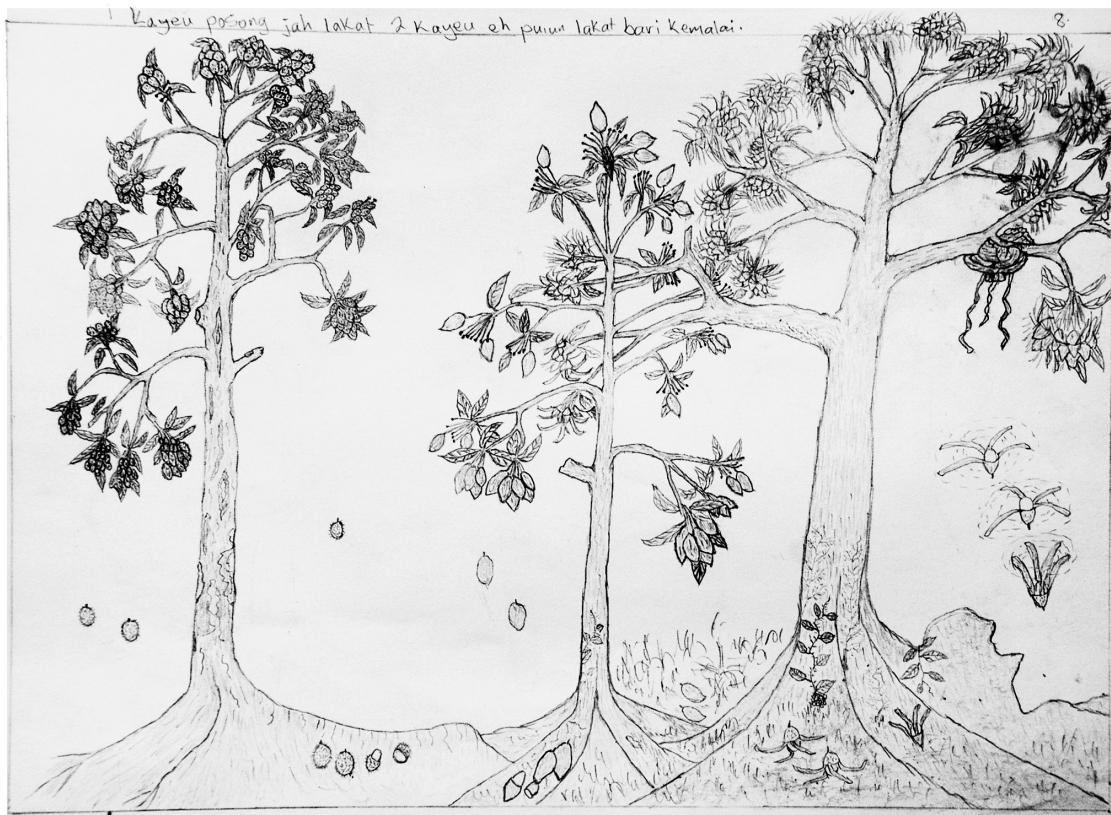
Kepéh ha' tamen kék', "Kelavet nah inah éh suket néh sahau irah matai ngayau. Jah kolé balei kenangan lakau tong tana' temeu tong patai kelunan éh matai lem pekayau nah ulun kelunan inah lepah kenulep nala ayau réh. Bék' pu'un ulun réh tong usah réh kepéh. Balei kenangan nah pika réh boh iah tio ngepuling maneu ulun maréng tong sa lotok kelunan nah. Boh iah maneu usah réh molé petujek, sa uban ugep batok réh ri' malui lotok réh kepéh. Inah maneu kelavet nah bék' pu'un iko réh, boh inah maneu ojo kelavet kebit jin gem réh uban néh beté kelunan sahau rai malui ojo kelavet kepéh.

TULAT 2

HA' TEBARA ÉH BU'UN BU'UN

Hun sukup kelebé amé paso tai birai uvut tong pu'un Tokong Lakat Kayeu Posong. Ngaran néh kenat kayeu posong nah bé' éh lumang pu'un lakat. Iah murip tong tana' pesut awah pu'un néh. Inan posong inah awah éh pu'un lakat tepeket lem jalan tong pu'un tokong. Jin kenat tuman réh mateng Pu'un Tokong Lakat Kayeu Posong.

Jah dau amo tinen moko lem lamin sio tamen ké' tai beté. Akeu na'at jin lamin sa dipa anak ba si'ik pina savit nyivung ngan pu'un bua nyivung nah avé purai. Akeu moko tong dirin gelan titau purai bua savit nyivung nah boh akeu neteng éh ngan tinen ké', "Ineu savit éh pu'un bua nah? Akeu kelo tong bua néh nah. Jah kolé hun Mam ké' molé da' akeu nyoho mo tai tebeng éh doko ké' ala purai bua néh nah ameng barei talem," ha' ké' ngan tinen ké'.

Ha' tinen ké' mipa ha' ké' nah, "Amai aseu mejek ke' kenat ha' nak. Savit inah ngaran néh nyivung. Bé' uleu magat anah purai bua uban néh savit éh jalan oko jah balei ngaran balei inah ipa nyivung," ha' néh ngan ké'. "Hun lu' ala purai bua nyivung nah jenuing nah seruh uleu magat olong néh nah. Iah ala sahé lu' moko ngan néh barei kelunan mamung anak.

Uleu omok mayung kebit urip lu' bé' makat matai tapi' mayung uban néh nolong néh moko ngan néh sitai. Na'at awah purai savit nyivung nah mai ke' bara' ke' magat éh. Kenat kilin néh tong kekat ka'ah anak," ha' néh. "Avé amé ja'au péh bé' omok magat nyivung uban barei lem suket Bungan Ujung Kemawah éh penatai senalep redo jenuing ipa nyivung rai, doko néh omok ngalok lakei néh maneu éh kuman luta néh," ha' tinéen ké' mipa ha' ké'.

Na' péh akeu jam ha' néh vevilang awah, bé' akeu jam sin "jenuing" atau "sahé", na' péh kenat akeu medai, boh pata' ha' ké' mingang purai nyivung. Hun ké' sukup ja'au, boh akeu menéng irah ja'au suket tong jenuing nah, boh akeu jam suket avé kilin nah mu'un.

Hun sukup kelebé amé paso tai tong levu'an uvut Ba Terimah. Hun réh bara' éh levu'an, sin néh sukup apo barang amé omok moko barei duah polo dau awah.

Sitai tong Ba Terimah pu'un akeu ngé'éng nyoho tamen ké' tai ngelesai seluang lem ba Terimah. Tamen ké' mihin akeu tai ngelesai. Boh tamen ké' nyoho akeu nyulip atau meka bateu tong naha tong dirin ba pitah lipah doko ke' tamen ké' maneu éh pan tong lesai. Hun tamen ké' ngelesai hun néh na'at ku' pitah lipah ra' bateu ala éh pan tamen ké' mala' na'at ku'. Akeu neteng éh, "Uban ineu ka'au mala' na'at akeu pitah pan?" ha' ké' ngan tamen ké' ri'.

Ha' tamen ké' ri' mipa ha' ké' ri', "Kenat mu'un mu'un jah suket lakei sahau barei tuah ngelesai teu. Lakei inah ha' tamen amé sahau suket éh ngaran néh lakei Muai éh ngelesai pakai iko kuyat kenesak néh ngan ala sah kuyat. Boh lakei Muai nah ngelesai medék ba barei tuah pakai lipah teu mu'un mu'un. Tapi' iah ngelesai pakai sah kuyat avé dayah pu'un panyen kuyat. Kuyat nah neteng lakei Muai nah, *Ineu pan ko' nah lakei Muai?* ha' kuyat ngan lakei Muai. Ha' lakei Muai nah mipa éh, *O, kuyat, utui lipah tana ine'*.

"Boh kuyat na'at éh mu'un, bé' éh lipah. Kuyat na'at éh sah kuyat ngan bo néh iko kuyat. Boh kuyat bé' makat mipa éh kepéh. Boh kuyat lakau boh lakei Muai lakau ngelesai.

"Boh kuyat ri' pepané belah panyen réh. *Lakei Muai rai iah peja' uleu. Jian lu' nyulei éh jah liwet*, ha' panyen kuyat."

Ha' tamen ké' kenat awah jak teka suket nah, ha' néh ngan ké'. Akeu kepéh neteng tamen ké', "Kineu, Mam, kenat awah néh kebit suket lakei Muai nah?"

Ha' tamen ké' mipa ha' ké', "Bé' makat. Hun toh suket éh tuah bubu bé' omok lakau ngelesai. Akeu bara' bu'un néh suti' awah. Tong jah liwet tong ida vam akeu suket éh avé néh bé," ha' tamen ké'.

Akeu murung kepéh uban néh bara' kenat. Akeu sio mo ngelesai inah akeu bara' pan mo hun ké' mena' lipah ngan tamen ké' akeu bara' éh, "Iteu, mam, utui lipah tana," ha' ké' ngan tamen ké'.

Boh tamen ké' sanya akeu, "Hun néh kenat, ka'au lakei Muai," ha' néh.

Na' péh tamen kék' kenat ha' sio inah, akeu bé' jam sin néh mu'un jak uban néh bék' suket éh bék'. Akeu mala' awah bahu. Tamen kék' péh mala'. Kenat éh sio mo tamen kék' ngelesai Ba Terimah. Pu'un seluang nala mo sio inah. Pu'un jah seluang kelesai tamen kék' inah éh seluang bukeng.

Akeu bara' ngan tamen kék', "Seluang ineu éh megut iteu mam, bék' pu'un la néh?" ha' kék' ngan tamen kék'.

Boh tamen kék' bara', "Iteu jah bengesa' seluang ngaran néh bukeng. Hun mah mah vam mai ka'ah anak nyikop merah merah lem luvang bateu. Bukeng teu matek sakit naneu seneu néh éh pipa sangé néh teu. Hun mah mah ka'ah anak irah ja'au teneng naneu seneu bukeng jian ke' tio nyiva' retek suhat neu seneu bukeng nah. Inah awah néh tawan néh omok maneu éh ma'o. Hun néh bék' kenat keduah tawan néh jian ke' ala nyak éh déhé suret tong bau iko bukeng nah nyak éh leté ke' ko' pah pakai nahat. Boh ke' pei éh bau bateu. Boh ke' mesa' éh pakai bateu kua' nah. Hun néh lepah pepa' nesa' ko' boh ke' moso éh tong suhat seneu bukeng nah. Bék' lah éh sakit. Kenat duah jalan nyelah éh hun ka'ah anak tengé teneng neu seneu bukeng," ha' tamen kék' bara' ngan kék'.

Inah péh akeu murung tong néh uban néh bara' kenat. Amo ma'o lah ngelesai tamen kék' nekuleng ava lesai tong bekap da'an uvut kenéh pasek éh lem bolo telo. Hun néh ma'o lah amo molé tai lamin mé'.

Hun sukup kelebé peliwt kepéh tong birai uvut Belukih Sudih Tana'. Irah maneu ngaran néh kenat uban pipa belukih inah pina sudih tana' nah sinah. Hun tamen kék' sakit ulun atau sakit boré iah tekun tai mavut jah inan sudih tana' nah kenéh nyepa' kon éh hun néh sakit boré. Hun néh sakit ulun iah mesa' sudih tana' nah kenéh moso éh tong ulun néh éh sakit nah. Tipet kelebé hun néh sakit ulun bék' lebé ulun néh jian. Boh akeu neteng ngan tamen kék', "Ineu éh kinan ko' kenat, Mam? Ineu éh noso ko' kenat tong ulun ko', Mam?" ha' kék' ngan tamen kék'.

Boh tamen kék' bara', "Iteu jah selah suket uleu Penan tong tana' vam. Hun bék' pu'un selah jin lia," ha' tamen kék' ngan kék'. "Hun mah mah iteu néh éh sudih tana' teu vam duah bengesa' néh. Iah iteu éh bala pera' ujung teu inah éh katah éh jian. Numun duah sudih tana' teu vam pu'un jah mebéng pera' ujung néh. Iah inah numun duah. Renget ke' éh tong lu' nyelah tong néh," ha' tamen kék' ngan kék'.

Inah jah éh tenesen kék' tong retek mé' paso sinah, sudih tana' nah awah.

Hun sukup kelebé paso kepéh tai tong uvut levu'an tong Tokong Kayeu Guhem. Ngaran néh kenat uban pina kayeu guhem sitai, hun néh ngeuba pina buang mukat kon bua nah avé juhit ja'au barei metui, belengang, lukap, belok, belanat, avé juhit pegem. Amé Penan jam mejung bua kayeu guhem nah put ala kekat ka'an nah.

Sitai tong Belukih Kayeu Guhem pina kayeu nyagang bateu memanyen tong jah pu'un tong jah pu'un belah belah uvut. Paka' néh péh diva' ngan bua néh leté jian layan. Lo'ong bua néh keja'au bua ojo uleu kelunan.

Jah kolé hun akeu kivu tamen ké' tai ala sok basong uvut jalan mesok keleput, amo laphap tong kayeu nyagang bateu. Boh akeu bara' ngan tamen ké', "Bua ineu éh leté jian layan inah, Mam?" ha' ké' ngan tamen ké'.

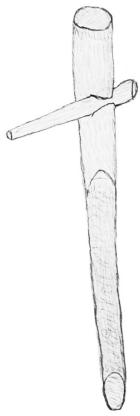
Boh tamen ké' bara', "Inah néh bua kayeu nyagang bateu. Kayeu inah nala lu' keleput senuai lu' keleput iteu nah," ha' tamen ké'. "Hun mah mah ka'ah anak ja'au vam hun ko' juk suai keleput éh jian put éh jian layan ngan leté kayeu nyagang bateu teu keko' suai omok kaya' omok lumang ala bateu nyakit," ha' tamen ké' ngan ké'.

Akeu neteng kepéh ngan tamen ké', "Kineu, mam, omok lu' kelunan kuman bua néh nah?" ha' ké' ngan tamen ké'.

Ha' tamen ké' mipa ha' ké', "Omok. Hun ko' kelo kon éh hun néh mesak omok tio kon éh. Bé' éh nipa kuman tio. Hun néh mata ka'au ala ata néh lem gaweng ko' mihin éh molé tai lamin ke' ko' matok éh pala ba lem kawa avé néh mesak. Hun néh mesak boh ke' kon éh. Jian kon éh," ha' tamen ké'. "Ka'an péh medok, kuyat, kelavet, juhit, babui, tela'o, payau, datah, kuai, kasék, giwau, telé, pu'un mega péh pina ka'an éh jam kuman bua kua nyagang teu," ha' tamen ké'. "Hun ko' na'at bua kayeu nyagang teu bu'an ka' omok mejung ka'an tong néh hun ko' gunah hun ko' la'au," ha' tamen ké'.

Inah péh akeu murung mu'un menéng ha' néh uban jian mu'un gunah mu'un.

Hun sukup kelebé paso tai tong birai uvut Ba Bua Sebet. Tuman ngaran néh kenat uban pina laka bua sebet tong ba inah. Bua néh kinan uleu kelunan, avé kinan medok, kuyat, nyakit, mega, pasui, busan, munin, palang alut, sevah. Boh amé mejung put ka'an inah.

Sitai kepéh tong Ba Bua Sebet akeu kivu tamen tinen ké' tai paleu. Tamen ké' tebeng uvut kuba' boh tamen ké' mesap mega' ipa néh mesap éh ngetah inan uvut nah kenéh suti' suti'. Boh tamen ké' muit lo'ong kivu beliran peloho tong anak ba. Sinah tamen ké' ala ujung da'un itot pei éh tong data dirin anak ba nah kenéh suai peluan. Boh éh ala satek lo'ong uvut ri' kenéh ala paseng memila' lo'ong uvut réh avé lemah satek. Boh éh ala jah kayeu kelo'ong keja'au lé'ep lu' kelunan kenéh bo éh kenéh masek jah kayeu keja'au bua ojo pu'un uleu kelunan ngaran kayeu inah bato paleu ngaran kayeu éh keja'au lé'ep néh éh nebo néh ri' paleu. Boh éh ngejipen pet paleu ri'. Boh tamen ké' ri' paleu uvut ri'. Pu'un papah uvut nah pega' tepasit penaleu néh maneu tipun papah lem peluan tong gem néh paleu lem bangah uvut nah jelua' lem peluan nah jelua'. Vun tipun papah uvut ri' ja'au pega' penaleu néh.

Bé' ju jin retek tamen ké' paleu tinen ké' suai tikan. Iah pakai po'é néh nyatek kayeu keja'au gelan pat satek boh nejek éh lem tana' maneu lihei tikan.

Boh tinen kék' ala kayeu benua' keja'au lé'ép avé jah depah muta duah nala néh inah éh alang tikan éh kejeret néh tong lihei ri' pakai uai.

Boh iah metep pina anak kayeu kepéh keja'au bua gem toto lu' kelunan kenéh suai éh teba' tikan.

Boh tinen kék' mua tabau jin lem kivah kenéh nyelevat éh ra' tikan ri'. Hun néh lepah selevat néh, tinen kék' nyatek kekat tobo kenéh nyalén pipa dirin tabau dai néh pu'un ba polo atau pujek hun néh meték da'.

Lepah éh nyalén nah tinen kék' tai kepéh ala ja'an kenéh nyelevat éh déhé peluan éh tong tamen kék' paleu ri'. Lepah éh nyelevat ja'an ri' boh éh makup papah uvut ri' lem ja'an ri'. Sukup keja'au nakup tinen kék' ri' boh tinen kék' nyekéwéng ja'an jalan papah ri' pei éh bau tikan.

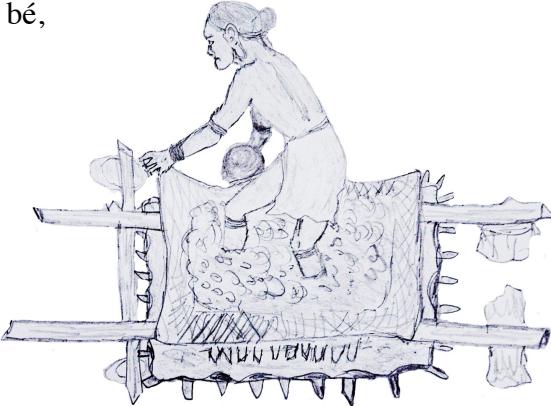
Boh tinen kék' ala lalit kenéh makit apan ba nah kenéh mesup ba nah bau papah uvut nah. Boh éh meték éh ngan nguseu éh ngan méhék éh. Boh apo meto lem tabau kivu ba éh layan néh mebéng barei ba été.

Hun kekat lo'ong uvut penaleu tamen kék' avé bé,
iah tuai nolong tinen kék' meték kepéh. Sio
tinen kék' meték nguseu méhék tamen kék'
makit ba mesup éh bau papah.

Dau vevilang kuba' kekat papah
neték bé, boh tamen tinen kék' molo
tabau tio poléng apo éh meto jin ja'an tai lem
tabau. Ja'au apo lem tabau mé' ri'; adang
sukup mételeu panak omok kuman éh
avé tuju dau kelebé. Iteu éh kemalai.
Tapi' jelua' kolé hun apo mé'
tenatat ungap éh nyonoh, maneu
amé meseti' tai paleu lem teleu pat dau kepéh.

Tapi' tovo tamen kék' keto paleu, ngan tinen kék' keto bubu meték, akeu na'at po'é néh nepei néh déhé néh kereja'. Akeu meté po'é ri' kelo ngotot tong néh uban kék' sa'at meta'. Pu'un kayeu ja'au déhé tikan tinen kék', kayeu inah avé ngio duah sekaphah keja'au ngan lakat néh kebit ngan inan néh lakui. Akeu ala po'é tinen kék' ri' akeu meta meta lakat kayeu inah. Layan lem kayeu inah leté. Boh tamen kék' éh paleu ri' na'at akeu meta lakat kayeu lakui ri'. Ha' tamen kék', "Amai, borok ojo ka'ah anak sa'at. Tekun sa'at meta' nyavu Viat bé' jam menéng ha'," ha' tamen kék'.

Boh tamen kék' tio tuai nyayoh po'é ngan kék' ri'. Boh ka' ha' néh ngan kék' kepéh, "Jian ke' meta jah kolé lakat kayeu iri' molé kebau."

Boh iah mena' po'é ngan ké' kepéh jalan akeu omok kivu ha' néh ri'.

Ma'o inah iah ala po'é kepéh boh modo éh. Ka' ha' néh: "Iteu kayeu olong. Keteu lah ke' mai lah meta kepéh," ha' tamen ké'.

Akeu tio medai moko bau bangah uvut éh penaleu tamen ké' ri'.

Avé mé' ma'o paleu amé molé lah avé tong lamin boh tamen ké' bara' ngan ké'. Ha' tamen ké' ngan ké', "Hun mah mah vam iteu ha' ké' pekelena kayeu éh neta ko' tong tam paleu éh ni'e i ri'. Kayeu iri' kayeu telesai semu'un ngaran néh. Hun mateng ngaran néh éh dawai *kayeu olong* dai balei lem néh merek. Uban kayeu iteu lamin kekat ungap atau penakoh atau balei éh jah. Bé' omok bara' éh tio kayeu telesai hun lu' tepih tong pu'un néh. Hun ju ka' omok lu' sengemo* bara' éh kayeu telesai.

"Uban néh kenat hun ko' meta éh molé kera' awah suhat, hun balei tong néh na'at suhat lamin inah molé kera' awah, adang néh bara' kelunan inah ngelawan ngelapah kejian balei. Balei nah merek maneu lu' omok sakit. Omok mayung. Omok matai. Hun lu' bé' ngeba'at meta éh uleu meta jah kolé awah molé kebau suhat kayeu nah, boh balei nah bara' *Bé' éh ba'at néh meta kayeu lamin tam. Pu'un telana' néh bara' ba' ko' lamin, ngan menyat jian. Mai tam makat nyulei éh.* Kenat sin ha' éh neta molé kebau tong inan kayeu. Uban hun lu' tebeng ngelayau molé kera'."

Hun ké' sukup ja'au kepéh boh akeu neteng tamen ké', "Uban ineu kayeu telesai nah lamin ungap atau balei, Mam?" ha' ké' ngan tamen ké'.

Boh tamen ké' bara' ngan ké', "Sahau avé hun iteu kekat kelunan juk pekalai ala kerenget irah tai meguru' ngan kayeu telesai nah," ha' tamen ké'. "Hun sé sé kelunan juk tai meguru' ala kerenget jin balei kayeu telesai nah kelunan inah tai sio dau dani tahup. Menyun lem sekilung lakat kayeu nah. Moko avé dau semilep merem. Hun dau semilep merem boh pina ieng avé mahau kuman kelunan éh menyun lem sekilung lakat kayeu telesai nah. Mai ngerép. Mai gusi. Menyun awah barei tu'et awah. Lepah ieng nah kelap avé kepéh kemirang la'ang. Kemirang nah avé pina mutup telo'ong usah kelunan éh menyun lem sekilung lakat kayeu telesai nah avé jah duah len sigup kelebé néh nyivut mutup telo'ong usah. Menyun awah. Mai gusi barei tu'et awah. Ma'o inah kemirang leka lakau kelap kepéh. Keto menyun lem sekilung lakat kayeu telesai nah kepéh. Jah len sigup boh balei kayeu telesai nah tuhun jin bau kivu inan kayeu telesai nah. Layan balei nah barei uleu kelunan teu mu'un mu'un. Hun néh lakei juk meguru' nah balei lakei tuhun. Hun néh redo éh juk meguru' nah balei redo tuhun. Boh balei nah neteng duah ha' peneteng awah. *Éh mah agat ko'. Nawan kelunan atau umun ko' kebit. Jin belah néh éh*

* ngelajep

mah, ha' balei kayeu telesai ri' pané ngan kelunan éh juk meguru' ri'. Hun kelunan éh juk meguru' ri' sala' ha' bara' Akeu kelo duah duah ha' ko' ri', hun kelunan éh juk meguru' nah bara' kenat balei iri' tio kon éh, kon sin néh mu'un. Hun kelunan inah teneng ha' iah ngevélé jah awah jin belah néh éh mah agat néh. Boh balei telesai nah bara', Jian. Éh agat ko' nena' kć' ngan ko'.

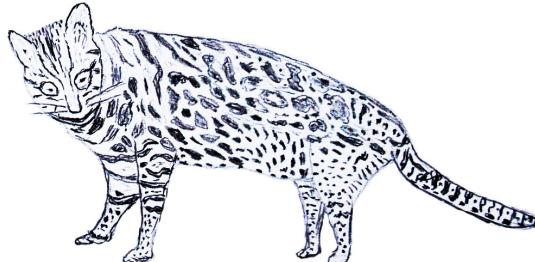
"Tapi' semu'un néh penupat awah, ha' éh duah peneteng ri'. Irah éh menyat duah mekum sopé kinan balei awah. Irah éh jam menyat jah awah menang. Tapi' semu'un néh sé sé éh menang kenat omok ala duah. Na' péh iah menyat umun kebit awah, balei mena' penyukat omok nawan kelunan kepéh. Na' péh iah menyat penyukat omok nawan kelunan, balei mena' umun kebit kepéh ngan néh. Sé sé menang tong ga' néh omok ala duah duah penyukat inah.

"Boh kelunan éh meguru' ri' menang tong penupat ri' omok renget mu'un lah. Omok pakai ha' lita omok; hun balei avé, iah pakai ha' tara' nawan kelunan."

Hun sukup kelebé kepéh paso tai tong birai uvut Ba Bekuleu. Tuman ngaran néh kenat uban pu'un jah réh paso tong ba inah pu'un aseu réh mangang jah ka'an. Ngaran néh bekuleu. Ka'an inah mukat tong jah kayeu mada. Pu'un jah irah anak éh bé' jam bengesa' ka'an bé bé, inah éh mu'a aseu nah. Hun néh avé na'at ka'an inah memedak bau kayeu liku kayeu mada boh éh ngeradau bara' ngan tamen néh. Ha' néh, "Tuai ke' bilung," ha' néh.

Ha' néh poléng avé tong réh posot paso.
Boh tamen néh tio tai mu'a ha' néh.
Boh tamen néh avé. "Mah pipat?"
ha' néh.

"Iteu. Bau liku kayeu mada," ha' anak néh ri'.

Ha' tamen néh ri', "Savui néh akeu.
Bé' énéh pipat de'. Bekuleu kirang énéh de',"
ha' tamen néh.

Boh roh panak put bekuleu kirang nah bé' lebé matai. Boh roh ala éh molé avé tong irah pina.

"Mah pipat?" ha' réh. "O bé' de' bét, ha' iah anak teu bé' jam ngaran ka'an ine' bekuleu kirang teu irit," ha' tamen anak iri'.

Boh réh lakau mepai tong long ba inah. Boh réh ngulit bekuleu nah ala kulit néh matak éh pakai tahat da'an jakah tong inan kayeu keruman tong long ba nah. Kenat tuman réh bara' éh ba bekuleu. Hun ngaran néh kebit, "Ba kulit bekuleu natak tong inan kayeu keruman." Kenat néh hun néh kebit.

Sitai akeu moko tong belasek ngan padé pata kék' amé seminga' uban anak Penan sahau ngelayau éh seminga' ala ujung kayeu bara' éh babui. Amé padé pata kék' maneu lamin pala ojo uban tinen kék' bé' mena' nahat atau po'é dai meta akeu ke' dai meta padé pata kék'. Amé memutui anak kayeu si'ik maneu paso. Siget usah mé' jah lamin jah paso. Boh amé ala ujung kayeu bara' éh babui, boh mé' nyapa éh tulat éh ngan siget sanan mé' anak éh seminga' tong belasek nah.

Hun dau ja'au akeu molé tai lamin mé' tinen kék' moko tong lamin. Boh akeu nyoho tinen kék' suai pi'ong. Ha' tinen kék' mipa "Pi'ong ineu juk kinan ko'?"

Ha' kék' ngan tinen kék', "Pi'ong kelipok."

Boh tinen kék' ala jah sédéng da'un itot. Boh iah megem apo jin lem anyam pei éh lem lalit kayeu. Boh éh ala bolo ba ke' néh mesup ba tong apo nah si'ik awah maneu éh basa'. Boh éh ngeromék apo nah kenéh omok kelugung. Hun néh lepah kenat iah ala sédéng da'un ri' kenéh pepoto apo éh benasa' néh ri' lem sédéng da'un nah boh éh mi'ok éh kejeku. Inah ngaran néh pi'ong kelipok. Lepah inah iah ngaka la'ang luten lem aveu. Boh éh pei éh belah la'ang lem aveu avé jah len sigup kelebé da'un éh jalan éh mi'ok pi'ong nah leté ketem lo'ong. Hun néh leté tem lo'ong i'ok kenat sin néh pi'ong lem mesak lah. Boh tinen kék' ri' meté pi'ong jin lem aveu pei éh lem gelan. Boh tinen kék' bara' ngan kék', "Inah pi'ong kelipok éh soho ko' ri'," ha' tinen kék' ngan kék'.

Boh akeu mena pi'ong nah genin. Hun néh genin ba pété boh ku' mua pi'ong nah kuman éh ngan menyun tong dirin gelan. Tovo inah akeu menéng ha' belengang sa i'ot apan ba mé'. Ha' belengang nah, "Kok vau, kok vau, kok vau, kok vau," kenat ha' néh, ha' jin tokok néh.

Ha' kék', "Ha' juhit ineu kenat éh ja'au?" ha' kék' ngan tinen kék'.

Ha' tinen kék', "Juhit inah juhit belengang. Duah bengesa' néh.

Belengang ia éh si'ik. Belengang

bovong éh ja'au," ha' tinen kék'. "Ha'

tamen ko' ngan kék' sahau semah

semah ke' menéng ha' belengang hun ko'

beté sitai nyakit pu'un uban nyakit nah kelo

seminga' ngan belengang uban nyakit kelo

na'at balong bulun iko belengang nah barei juhit selian éh seminga' ngan kekat ka'an si'ik barei mega barei pu'an barei telé kenat. Kenat ke' nyakit kelo seminga' ngan belengang," ha' tinen kék'.

Hun tinen kék' pané kenat nah, tamen kék' bé' jak molé tai beté. Hun dau tahup boh tamen kék' molé bi jah ka'an. Akeu na'at éh ha' kék' ngan tinen kék', "Inah mam ke molé bi payau," ha' kék' ngan tinen kék' uban akeu tenah na'at mam kék' molé.

Ha' tinen kék', "Borok ke'. Amai kenat ha'. Lavo' irah pina dat. Bé' énéh payau de'. Tela'o ine'. Tela'o bohéng," ha' tinen kék'.

Boh akeu tio kelem.

Boh tamen kék' avé pei tela'o nah lem gelan. Hun tamen kék' ala ujung da'un lun jalan nyapa tela'o boh akeu neteng ngan tamen kék', "Kineu, mam, pu'un jah ha' juhit ri' tinen kék' bara' éh ha' juhit belengang. Sinah sinah ha' belengang sinah ke' nyakit tai seminga'. Hun ko' beté ka'au mu'a ha' belengang nah awah, ha' E kék' ri' ngan kék' ni'ei mam. Kineu, ha' néh mu'un? Uban ka'au bara' éh kenat ngan néh sahau, ha' E?"

Ha' tamen kék', "O, sinah retek ha' néh mu'un néh éh. Kenat mu'un suket ha' irah ja'au jin sahau. Hun belengang kahut semah semah nenéng ko' sitai ke' nyakit nah pu'un seminga' ngan belengang nah," ha' tamen kék' ngan kék'.

Ha' tinen kék' kepéh, "Ka'au anak iteu matek ngelelet mu'un."

Ha' kék' mipa ha' tinen kék' ri', "Bé' makat akeu ngelelet uban akeu medai ka'au bék' jam éh mu'un uban ka'au bék' lakau beté. Nah akeu ngelena éh kepéh ngan Mam," ha' kék'.

Boh tinen kék' mala' awah.

Tamen kék' ri' nyapa tela'o ngan mugen ulun tela'o pei éh lem lun. Boh akeu ala ulun tela'o pekejuak éh. Boh tamen kék' bara', "Mu'un mu'un ka'au néh kenat ungap bawang éh kurah bara' *Bé' ka'au medi mati kelavi ioi ioi*, ha' kurah éh pekejuak ulun tela'o kenéh pekedai anak redo ja'au tinen Uvi kurah rai."

Akeu medai mu'un menéng ha' tejeu bék' kejam sin néh, maneu ku' tio ngaléng ulun tela'o lem lun ri'.

Boh tamen kék' bara', "Uban pu'un jah suket sahau bara' irah tinen amé sahau," ha' tamen kék'. "Pu'un jah lakei ja'au jah sanan. Pu'un anak néh Uvi pu'un do lakei ja'au nah Tinen Uvi. Pu'un lakei ja'au nah Tamen Uvi. Lakei ja'au nah tai beté put tela'o. Inah ungap bawang ri' nyalep bara' éh tela'o neput néh. Hun Tamen Uvi mipa ha' ungap ri' bara' *Tela'o kék' ine'*, boh ungap bawang nah tio kuman éh.

"Boh ungap bawang tio bi tela'o ri' molé tai lamin Tinen Uvi. Inah ungap bawang ri' nyalep layan Tamen Uvi ri' jalan néh ngenyo Tinen Uvi ngan Uvi. Ungap pei tela'o lem gelan, boh ala lun nyapa éh. Hun ungap nah nyapa tela'o nah ngan mugen ulun néh inah ungap bawang ri' bara' ulun ri' ngan Uvi ngan pekejuak éh barei ka'au nah ri'," ha' tamen kék' ngan kék'. "Ha' ungap bawang ri' éh benara' kék' ngan ko' ri' éh bék' kejam ko' ri' éh kedai ko' ri', ka' sin ha' néh lem ha' uleu kelunan. *Bé' ka'au medai maten tela'o teu nak*," ha' tamen kék'.

Boh ha' tinen kék' sanya akeu, "Bo' kei lo lu' bék' pekejuak ulun tela'o nah lebé lebé. Ilo lu' ngaléng éh kepéh uban ko' medai mu'un."

Hun sukup kelebē paso kepéh tai tong sepong uvut Ba Kerun. Tuman ngaran ba Kerun uban popot tokong atau dirin ba inah pina ha' kerun, ka' ha' néh: "krrrrun krrrrun"

Hun akeu menéng ha' kenat, akeu seruh éh barei ha' lita. Uban ha' lita nah éh penakai irah éh renget tebai balei keréh nawan kelunan, na' péh akeu bé' jak jam sin néh, lem ha' lita nah ngelayau pu'un ha' "tun tun tun". Boh akeu menéng ha kerun nah miha', "kerun kerun kerun" uban pina réh kahut sio merem barei pina kelunan kelita petovo. Boh akeu lavo'. Ha' ké', "Sé kelita pina ha' nah, e?" ha' ké'.

"Aseu balei ko' inah," ha' tinen meta' ku'. "Bé' énéh ha' éh na'ah de'. Bé' éh ha' lita kelunan de'. Ha' kerun ine'. Kerun nah kurah ne' bé' éh ka'an. Jah bengesa' ungap éh. Né' uleu ma'ah éh omok lu' sakit hun lu' mala' éh omok kelu' liwen," ha' tinen ké'.

Tio bé' lah ku' ma'ah éh kepéh uban ké' medai. Akeu tio pegen bé' kahut kepéh.

Tapi' sitai tong Ba Kerun akeu keto anak si'ik, bé' jak jam sin ha' lita, bé' jak jam sin "tun tun tun".

Tong jah retek akeu kivu tinen ké' tai ala ba kelebē tamen ké' lakau tai beté. Akeu kivu tinen ké' ala ba. Tinen ké' ala bolo betong nesé duah satek ngan jah satek bolo bayah, hun néh senatek suti' irah bara' éh bolo la; ngan néh si'ik keja'au lé'ep lu' kelunan. Bolo betong ja'au, keja'au pa'an lu' kelunan. Teleu satek bolo nah nebi tinen ké'. Uban ké' keto si'ik akeu lakau usah awah. Boh amo raho tong anak tokong tuvang sa na'au kivu apé tuhun tong anak ba éh kenapan réh. Sinah tinen ké' ala jah boto da'un maneу éh teloko jalan néh makit ba telé éh lem bolo.

Boh akeu na'at bua tong déhé apan ba bua savit éh ja'au lo'ong keja'au bua gem toto uleu kelunan. Layan néh bala urah urah hun néh mesak. Akeu bara' ngan tinen ké', "Bua ineu éh sa dayah apan ba éh tenelé ko' nah, e?" ha' ké'.

"Mah?" ha' tinen ké'.

Boh akeu tojo éh. Boh tinen ké' na'at éh, "Savui néh bua inah bua sepelak."

Ha' ké', "Kineu, e, omok akeu kon éh?" ha' ké'.

Ha' tinen ké', "Omok," ha' néh. "Tapi' da' hun néh mesak kenat omok kon éh jah duah lo'ong awah. Mai kon éh pina dai ko' keliwah uang. Hun ko' kon éh pina ka'au omok keliwah uang lem usah. Ka'au omok luta," ha' néh.

Boh akeu tai ngeto jah lo'ong awah. Boh tinen kék' bara', "Alu ka'au avé tong néh nah ngeto jah anah kék'. Akeu péh kon éh," ha' tinen kék'.

Boh akeu ngeto éh duah lo'ong. Jah anah kék' jah anah tinen kék'. Boh akeu mihin éh molé avé tong tinen kék'. Boh akeu mena' éh ngan néh boh tinen kék' mipa jah lo'ong ri' mena' éh ngan kék' mipa jah lo'ong kepéh anah néh. Boh mo kon éh. Ha' tinen kék', "Kineu kon éh, kejam ko'?"

Akeu bék' jam bara' éh mé awah. Ha' tinen kék', "Hun néh ka' kon barei bua sepelak teu inah éh mé jelibah. Inah maneu lu' omok keliwah uang. Hun lu' kon éh pina. Hun néh barei éh kinan toh iteu bék' makat tuah omok luta," ha' tinen kék' ngan kék'.

Akeu ala ipa bua sepelak nekirei éh tong avet kék' mihin éh molé kivu tinen kék' bi bolo ba ri' avé tong lamin akeu poko éh sinah.

Jah dau sio dau tahup tamen kék' molé beté
ala jah ka'an éh palé ta'an kék'. Ngaran néh mega.
Hun tamen kék' molé mihin mega boh tamen kék' mena'
mega ngan tinen kék' boh tinen kék' nuneu mega nah.

Boh akeu bara', "Uban ineu ke' nuneu mega nah laho.
Akeu juk na'at ulun mega ri'," ha' kék' ngan tinen kék'.

Boh tamen kék' bara', "Mu'un mu'un ka'au néh mai ngelikit
ulun mega. Ulun mega nah ha' suket irah ja'au sahau.

"Hun sahau mega nah irah kelunan. Irah tai nemeu sebila'
réh irah Kelabit. Hun réh avé tong temeu nah inah sebila'
réh Kelabit nah maneu lubi lem kuren tana'. Irah pina lua'
mega nah ri' irah kuman ngebiau uban réh ngelajam Kelabit
nah dai néh ngalok. Tapi' mega ri' bék' iah pu'un senah. Mega
ri' tukup tukup kuman lem kuren tana' ri'. Irah pina ri' piso ju.
Boh Kelabit ri' ngalok mega ri' boh Kelabit ri' ala tuang kayeu
tanyit jin bau paso kerék' tio mipok subut ulun mega ri' pala
tuang tanyit nah tio pilat.

Tovo inah mega ri' tio nerejuk boh éh miha', ha' néh,
mémék mémék mémék. Kenat ha' néh. Ulun néh poho ri' hun
néh kelunan ri' beleleng. Hun néh malui mega ri' pilat. Itong
beruen néh malui mega. Hun irah ja'au sahau avé hun iteu hun
réh merek ngan mega, ka' ha' réh, *Pilat ulun*. Sin néh mega.
Hun réh merek mu'un, *Ka'au mega pilat ulun éh nipok réh*
pala tuang tanyit uban ko' kuman lem kuren tana' sahau
rai énéh. Bék' jam matai neput kék' nah, ha' réh hun réh merek mu'un."

Boh tamen kék' nutun kepéh, ha' néh ngan kék': "Kilin. Mai ngelikit ulun mega dai uleu pelin barei mega kuman lem kuren tana' nipok réh tio pilat ulun. Hun lu' pelin kenat barei mega nah bék' makat uleu pilat ulun kepéh. Hun lu' tai belah irah lia uleu bék' nyenah ineu ineu. Uleu omok penalo réh omok matai omok sakit nipok kelunan uban lu' pelin barei mega kon lem kuren tana' sahau rai éh tukep tukep bék' ngejuak juak avé néh nipok néh pilat ulun." Ka' ha' tamen kék' ngan kék'.

Akeu péh tio medai dai kék' pelin kenat. Bék' kelo ngelikit ulun mega kepéh. Peturut tinen kék' nuneu éh awah.

TULAT 3

TEMEU TONG LONG MELINAU

Hun sukup kelebé paso tai uvut levu'an Patah Keloré. Ngaran néh Patah Keloré hun ngaran néh kebit éh lena Patah Réh Ngeloré.

Uban akeu keto si'ik hun inah, akeu bé' jak jam uban ineu retek inah ngaran néh Patah Keloré. Tapi' hun sukup kelebé, hun ké' ja'au si'ik kepéh, akeu neteng tamen ké', ineu sin Patah Keloré.

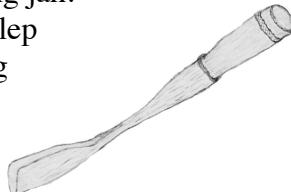
Boh éh tosok éh, ka' ha' néh éh tenesen ké' avé hun iteu. Semu'un néh iah tosok éh kepéh hun ké' sukup ja'au, boh akeu omok jam éh mu'un.

Sahau irah Penan bé bé jepen Penan irah kereja nyateng pelayo pelep kayeu getipai pelep kayeu gerigit pelep kayeu jakan pina arong pelep éh nala réh ngan mak uai bukui ngan bateu nyakit ngan bateu tetong irah mihin éh tai tong temeu irah Keloni Putih tong Long Ba Melinau.* Pina irah Penan éh gahang lakau avé redo avé anak ja'au tai ketai tong temeu, omok avé kura kura ato usah avé sitai. Irah mukun avé irah éh pu'un anak si'ik moko tong oko réh mena réh molé nemeu.

Boh hun Penan avé tong temeu nah nebi réh kekat livah éh kunah ri' jin tong tana', Putih ngeliwah éh mena' livah jin sa long ba ja'au. Livah éh nena' Putih pu'un barei livah avet jubit atau seput belasu. Jelua' Penan ala seput tajong éh diva' belih. Penan éh magat kawa bateu atau kawa sipun omok ala éh. Pu'un irah kepéh éh magat ala sigup ala gilai.[†] Omok ala segupan péh. Jelua' réh magat ala talem awah. Jelua' awah talem éh ma'an ngaran néh talem tulang. Pu'un kepéh talem lukut bidang éh ma'an mu'un kepéh. Keteleu néh éh ma'an kepéh iteu lah talem lukut mat. Kepat néh éh ma'an kepéh iteu lah talem buko.

Jelua' réh kepéh irah éh putung kereja pina nyateng atau pelep ri' irah ala selapang bengesa' selapang éh nala réh ngan Putih Setibén. Keduah bengesa' selapang kepéh nala irah Penan ngan Putih sio inah Beseta. Keteleu bengesa' selapang nala réh Setupa.

Ngan ala po'é ngan ala pa'at duah bengesa' pa'at. Pa'at nyerotong jah.
Pa'at ogoi sa'up awah jah. Pa'at nah jalan réh omok mema'at pelep
kepéh. Ngan irah ala nahat. Ngan irah ala jong tarék éh mahéng
éh mebéng ngan éh melau barei layan jipen kelunan éh jian.
Kepéh irah ala sulau, éh kenameng réh. Sulau nah pu'un
gunah néh. Jalan nyelah hun kelunan dahan rong atau

* éh nateng réh hun iteu Bateu Bungan éh tong dirin Nasanapak Mulu.

† jah bengesa' i'ok sigup keja'au likot kivah kebit néh duah urek kapan néh tong sangat pina.

péh hun kelunan teneng sakit keleja.*

Kepéh irah éh kaya' éh tigéh awah omok ala jah livah ma'an ngaran néh talei mulung. Iteu lah jah bengesa' rabbit senuai jin pirek. Pu'un jah kepéh livah éh ma'an mu'un nala réh sio temeu putih nah iteu lah irah bara' ngaran néh beteng rigit. Layan néh barei rigit tapi' ja'au jin sin rigit éh penakai hun iteu. Ha' réh keja'au bua pengelut. Senuai jin pirek. Pu'un gaben redo tong néh. Irah maneu éh pina piting piting tong talei é'éng. Redo éh jian pakai éh.

Éh pu'un tong Long Melinau hun inah senuai irah Merawen éh jah bengesa' kelunan éh jam nérék parai. Irah kivu ha' soho irah Putih Keloni suai lamin. Ngaran lamin inah lamin kubu' temeu Long Melinau. Lamin nah senuai jin bengan sapau néh jin kepang kayeu. Lamin nah ja'au mu'un duah tevan tong tana' jah bau jah gelan néh senuai jin bengan. Ra' gelan jalan réh nebangan kekat pelep avé nyateng. Tong tevan éh sa bau jalan Putih modo kekat livah éh juk pebelih réh."

Ha' tamen ké' bara' jah ngaran putih Tuan Jeripén. Jah ngaran putih kepéh Tuan Sedin Galet. Jah kepéh ngaran putih ha' réh Tuan Ja'au Ba. Pu'un jah keto éh ngaran néh bé' tenesen ké'.

Pu'un duah Kina' éh kivu putih éh tukeng mihin alut pu'un sapau jalan tipun kekat kekat nyateng ngan pelep molé tai long ba. Amé Penan mateng ngaran jah Kina' Sepitan Kina', keruah néh Sui. Ha' mé', "Alut Sepitan Kina'."

Pu'un jah Melayu kivu réh ngaran néh Nasir. Tapi' lem ha' Penan amé mateng éh Nasin. Kereja Melayu nah nebangan pelep. Pu'un jah Melayu kepéh Uan Asin. Kereja néh nyurat kebahat pelep boh réh jam kura rigit anah sé éh.

Pu'un jah ngaran Galau éh pengeja'au Merawen, jah Merawen kepéh éh omok ngeliwah éh hun néh bubu atau sakit ngaran néh Manan.

Galau nah tukeng mihau Putih dai réh pu'un sakit atau matai naneu kayeu keloho kayeu atau kenuba' kayau atau kaham alut atau ga'at bayah ngan mihau kekat Penan avé tong temeu dai Penan pekisa ngan Putih tong pelep tong nyateng uban Galau nah jam ha' Penan iah tukeng salin kepéh ha' Putih ngan ha' Penan. Boh hun Melayu lepah nebangan kekat nyateng kekat pelep boh nyurat éh rawah mena' surat ngan Galau boh Galau jam kura rigit siget sanan boh Galau neteng lakei éh pu'un pelep, ka' ha' néh, "Livah ineu bé juk gunah ko' hun iteu?"

* Sakit keleja nah barei buteu keja'au tapak pén tong usah lu', éh kemalai, tong labet lu, ra' itek péh. Hun pakai sulau nah selah dahan rong, meké éh si'ik si'ik awah keja'au ani silun maneu éh lem ba pana pété boh po ulun kelunan éh dahan rong nah tong ba ké sulau. Hun juk nyelah kelunan éh sakit keleja, meké sulau nah boh matok ba hun néh pana ba pété boh ngeloho ké sulau lem néh. Boh nibui ké sulau nah lem ba pana pété. Boh mesup éh tong keleja nah jah kolé. Ma'o inah meké kepéh sulau mavat barei apo néh bau keleja nah. Hun ngivun ri', dau ngivun sagam kepéh, avé 3, 4 dau maneu éh kenat. Bé' lebé jian.

Boh ha' tapan, lakei éh pu'un pelep ri' bara', "Akeu gunah ngan kawa. Akeu gunah ngan paseng. Akeu gunah ngan jah gilai sigup. Akeu gunah ngan jah batang belasu."

Hun livah éh juk nala lakei irah Penan nah muta jin rigit nyateng néh ri', boh Galau bara', "Batang belasu bē' omok. Bé lah rigit ko'."

Boh Galau pika irah Penan nah iah bara' ngan Putih, "Kineu," ha' néh ngan Putih. "Omok lakei éh iteu ala batang belasu néh nah. Tapi' hun néh tuai tong temeu éh maréng nah iah bayan éh pakai nyateng atau pelep barei putang ayo."

Ha' putih, "Omok."

Boh Galau bara', "Akeu pika ka'au lakei ja'au. Tapi' da' hun ko' nemeu kepéh pu'un nyateng ngan pelep nala ko'. Mai ke' bara' Galau sa'at atau Putih sa'at. Mai. Ka'au jam ha' kć' uban batang belasu teu putang. Tenah néh bayan jak batang belasu éh nala ko' teu hun pu'un la'an néh omok ala livah kepéh."

Ha' lakei irah Penan, "Talan péh kenat asen néh omok. Bé' ineu," ha' lakei irah Penan ngan Galau.

Uban Galau jam pika kenat irah kelo mu'un lakei Galau nah.

Kenat gaya' réh pebelih kekat livah éh musit jin tong tana' lalun sahau.

Pu'un jah pebelih kepéh éh bē' lem nihau irah Putih, irah Merawen nah ke' éh. Hun Penan juk ala keleput éh senuai irah Merawen nah irah Penan nah mena' pelep atau nyateng atau bateu nyakit atau bateu tetong atau mak péh. Boh Merawen mena' keleput. Kebit keleput nah pu'un éh jah depah jah urek. Pu'un éh jah depah duah urek. Inah néh kebit néh. Lemah bengesa' kayeu éh senuai réh keleput nah. Éh lubun satu kayeu taha. Éh lubun satu keto lakat kayeu tanyit. Éh lubun satu keto lakat kayeu pa. Éh lubun duah kayeu nyagang bateu. Éh lubun teleu kayeu nyuvei bua. Éh lubun pat kayeu nga. Boh belih kekat keleput nah kivu bengesa' ngaran kayeu kebau belih. Uban éh lubun satu kayeu mahéng tusah ngelikah.

Boh hun pebelih keleput nah bē' éh Melayu nebangan pelep atau nyateng nah. Merawen tengé éh. Uban bē' lem nihau irah Putih, Merawen jam ngebuyuk irah Penan. Sio inah lumang mu'un irah Merawen nah ngebuyuk irah Penan tong livah réh. Uban Penan bē' jam purung lubun éh senurat tong batang tebangan.

Sahau irah Penan bć' jam suai keleput, irah Merawen awah jam suai keleput. Uban tong Merawen pu'un irah tai tong Marudi pu'un irah Kina' suai lamin senoho Putih pina daven kelejang sitai. Irah Merawen nah ala daven kelejang nah jalan réh suai ngelikah keleput.

Irah Penan sio tana' lalun sahau bć' mu'un mu'un pu'un réh omok avé tai tong Marudi. Inah maneу irah Penan bć' pu'un daven kelejang. Bć' pu'un kelejang bć' omok suai keleput. Sio inah irah Penan nah kihum mu'un tong keleput.

Hun bekat lah bć' pu'un temeu avé pelinguh uban Putih molé keliwah Melayu, hun sukup kelebé kepéh, ngio ngio jah atau duah polo ta'un kepéh, boh Penan bu'un musit tong irah lia boh omok ala daven kelejang, boh omok suai keleput tengé lah. Irah Merawen hun iteu bć' jam suai keleput kepéh. Hun irah Merawen maréng kelo ala keleput irah meseti' melih éh ngan irah Penan kepéh.

Tapi' avé hun iteu irah Merawen avé irah lebo éh jah keto jam ngebuyuk irah Penan pebelih livah éh jah. Boh jelua' irah Penan éh tukeng poho suai keleput suai luvang keleput nah melau tapi' bć' éh kua' keja'au popot kebit néh. Tong long batok keleput nah sitai maho ngaran si'ik awah. Hun réh put sinah éh pesabet maneу usit néh bć' teneng. Ha' jelua' irah Penan "Dai lia nah put uleu ke' kepéh vam, jian maneу usit néh bć' teneng. Iteu kepéh jah jalan uleu nyulei irah ngebuyuk uleu sahau."

Hun lepah ma'o pebelih, Penan molé lah, boh Merawen tai pebelih nyateng atau pelep avé livah éh jah péh ngan Putih.

To Penan bć' jak peleka molé tai oko réh tai tana', boh Putih nyoho Galau mahat tebukeu. Tebukeu nah uai jin tana' irah memila' uai nah avé jah depah kebit. Boh réh ma'é uai nah maneу éh ihat. Boh Galau nebukeu ihat uai nah. Kekat tebukeu ihat uai nah naneu Galau jah ato lemah polo. Lepah inah boh Galau mena' éh ngan pengeja'au irah Penan. Kura jepen inah hun néh jah polo jepen atau duah polo jepen Galau mena' éh duah polo tebukeu. Boh Galau bara', "Iteu lah temeu maréng tam," ha' Galau ngan réh.

Tovo inah boh irah Putih nyoho Galau mena' siget siget usah réh avé tong temeu mena' sigup siem atau gabén keja'au lugung len néh keja'au lé' ép lu' kelunan. Ni'ok lem kelatah. Ha' irah Penan, sigup tuan, ha' réh. Uban néh katah mu'un hun ko' nyigup. Katah jin sigup bala éh nulah irah lebo. Hun ko' ngamit sigup tuan nah seluna ojo ko' jiket jiket barei neu pelep ngan ojo ko' pu'un uban peliket barei uban ojo réh sain surat. Hun ko' melen éh lem da'un duah teleu ihat awah, maneу éh si'ik kenat dai pelapah katah, maneу omok mapeu batok atau luta.

Sigup sien nah nena' irah Putih awah. Bć' tusah bayan éh. Kemurung irah Putih ngan irah Penan awah.

Tebukeu nah naneu Putih nah iteu lah gunah néh. Jin dau réh molé petat ngan Putih nah tong temeu nah dau rema irah muka jah ahat. Siget siget dau rema irah muka jah ahat. Jah ato lemah polo ahat tebukeu, sin néh jah ato lemah polo dau. Hun sukup kelebé boh

sukup ahat lepah nuka réh, boh réh purung éh lah boh réh nesen ngio teleu polo ahat atau duah polo ahat juk bé irah lakau lah tai tong temeu Long Melinau kepéh boh moko dani tong temeu sitai dai li'eu nebet irah Putih.

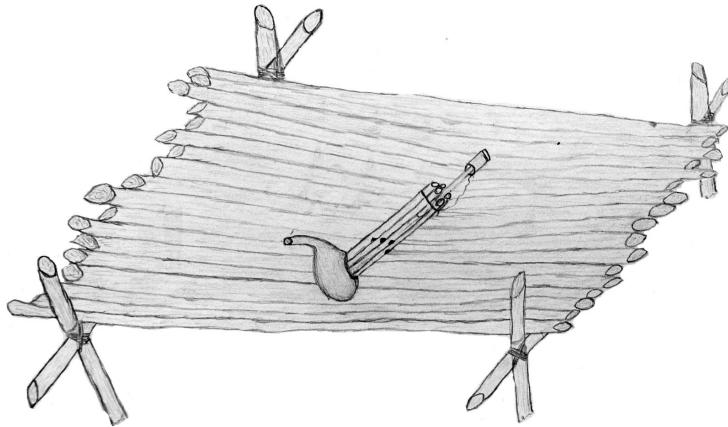
Hun réh molé avé tong jalan réh mepai, irah maneу tebukeu pina siget sanan nyavu tebukeu éh neu Galau rai, dai hun jah kelunan awah pu'un tebukeu dai kelunan inah ngelepan muka ahat tebukeu siget dau dai réh tawang tong jaji dai réh nebet putih.

Boh hun kekat jepen molé jin temeu irah mukat jah tokong ihang boh podo tong ulun ihang boh pu'un tana' pedereng. Tong tetang inah sinah réh suai patah ngan suai pagun Sinah réh menyun posot ngan kura irah éh mihin keloré bolo irah ngeloré. Jelua' lakei ngan redo sayau uban réh bahu molé ala livah jin temeu Putih Long Melinau.

Jin kenat bu'un réh bara' retek inah Patah Keloré, uban irah jam metit keloré avé sayau uban réh bahu mu'un tong kekat livah éh nala réh jin temeu.

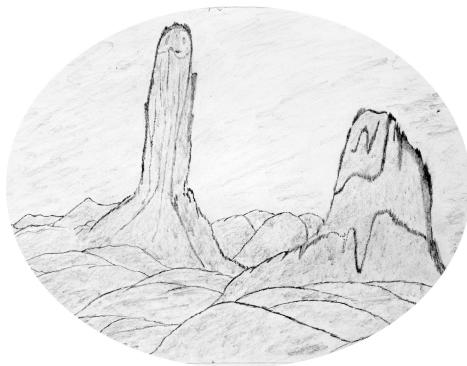
Inah avé hun iteu amé Penan tawai keloni putih sio amé keto kenamit Raja' Kewin. Uban hun irah Putih molé, avé Raja' Kewin ma'o mihau amé, irah Malaysia masek mihau amé kepéh. Tapi' irah Malaysia bé' jam barék barei sio keloni putih rai bé' pu'un temeu kepéh. Inah maneу Penan barei darih awah.

Kenat ha' tamen ké' ngan ké' hun néh tosok bu'un bu'un irah maneу ngaran Patah Keloré ri'.

TULAT 4

BALEI TONG PEGÉ

Boh hun jepen mé' moko tong Patah Keloré nah ri', akeu nesen pu'un belukih néh bau omok titau poléng kemah kemah. Jah kolé amé anak moko seminga' tong belasek belah lamin, boh amé na'at pegé éh bau. Ha' mé', "Ineu éh bau?" ha' mé' ngan tinen mé' atau irah éh ja'au déhé mé'. Ha' mé' tojo bateu i'ot Ubung.

Ha' réh, "I'ot ba Kubung Matong," ha' réh.

"Ineu éh duah pata sa kabéng ba'éng tai?" ha' mé' ngan réh kepéh. Amé bέ' bara' *duah pata berusu'* uban amé bέ' jak jam ineu berusu'. Palé na'at berusu'.

Ha' irah ja'au nah, "Éh itai belukih Pegé Niung. Keruah néh pegé Terian atau pegé Masin éh keruah ngaran néh. Amai ka'ah anak telalau na'at kekat belukih éh bau kenat. Belukih éh bau kenat inah éh telana' jalan osot balei ja'au," ha' irah tamen mé' ngan kekat amé anak éh seminga' tong belasek belah lamin.

"Balei Pegé Niung nah sahau ha' suket irah ja'au lu' jin sahau inah éh tai ngayau Balei bateu Lawé. Bateu Lawé nah duah pata sahau. Kua' kebit. Do néh jah, lakei néh jah. Tapi' hun iteu putui lah jah. Sin néh putui iah redo éh matai kenayau balei Bateu Niung nah. Inah éh Bateu Lawé tai rai."

Kenat ha' réh tosok éh. Boh amé anak bέ' kelo ma'ah éh kepéh dai néh tuai ngayau uleu kepéh.

Pina ta'un jin ka'o inah lah, sio akeu ma'o sekolah tapi' bé' jak ala do ké', akeu tai tong irah Penan Long Palo Ba Layun sa dipa ba Buto. Jin sinah tai ngan irah Kayan tong Long Duyan (Long Bedian), pu'un jah vé ké' Penan éh sa dayah Long Duyan nah. Ngaran vé ké' nah Avun Betelit. Iah ala redo tong Long Beluk, ha' réh poho sahau Long Melot éh tong Ba Apo. Uban hun mé' kereja tong Long Ba Tinyo' sa dayah Long Duyan tong Ba Apo uban pu'un jah belukih si'ik jalan mé' titau. Hun mé' posot dau pejek amé kuman ma'o kuman amé moko ngepiang* mena jam sukup avé pukun jah. Kelebé nah uban akeu tejeu sitai akeu titau ketet boh akeu na'at jah belukih éh bau boh akeu neteng éh ngan lakei ja'au vé ké' Avun Betelit.

"Sahau vé hun ké' si'ik pu'un ku' titau belukih iteu. Pu'un ku' neteng éh ngan tamen ké'."

"Ngaran néh kunah tamen ké' Pegé Belukih Niung," ha' néh ngan ké'.

Ha' ké' ngan vé ké' nah kepéh, "Ineu sin Niung nah? Kayeu ke' éh, atau ineu?"

Ha' vé ké', "O, ahong, suket néh ha' irah tepun lep amé sahau inah éh masek lem tepun ukun ka'ah sahau."

Boh Avun nah suket tuman ngaran Belukih Niung nah.

Ha' réh suket éh sahau, pu'un jah sanan irah Penan kelunan moko bau onyok belukih inah. Bé' jak pu'un ngaran. Belukih awah. Boh rawah pedo inah jah sanan tai moko tong onyok belukih nah tong onyok tai pu'un dapau pu'un tana' sitai roh moko ha' réh jin sahau avé hun iteu pu'un jah bawang ja'au bau sitai tong onyok tai. Sitai roh ngelamin déhé bawang néh déhé dapau. Ngaran iah éh redo nah Niung. Ngaran iah éh lakei nah Gurong. Boh roh moko sitai. Lebé pu'un lah retek la'au boh Gurong tai beté barei kemalai lu' Penan poho sahau. Kelebé néh tai beté nah do Gurong éh Niung nah seruh juk tuhun tai ba Melanah kera' juk tai ngelesai ngan juk tai ngeluruk. Lem néh pekeka juk tai nah boh éh na'at pu'un gila ujung kayeu déhé lamin boh éh na'at pu'un barei jah kelunan lakei tuai boh redo Niung nah bara' "Jin semah ka'au ri' kei?" ha' redo Niung nah. Iah seruh éh barei kelunan éh poho lua' réh awah.

Boh lakei inah bara' "Poho lakau ké' nepah awah. Maneu ineu ke' barei juk pu'un kelakau réh?" ha' lakei inah ngan Niung.

Ha' redo Niung mipa ha' néh, "O, lakei ké' rit de' tai beté éh uban mo la'au. Akeu teu juk pekeka tai ngelesai tovo ké' juk ngeluruk tai ba ra' tai," ha' redo Niung ngan lakei iri'.

Boh lakei iri' bara', "O, né' juk pitah ba'an barei seluang awah ke' da' kei, jian ke' kivu ha' tena' ké' teu. Né' pu'un bawang ja'au éh sa ketai lamin tong ko' moko iteu jian ke' tai ngelesai sinah awah. Seluang dat pu'un éh. Jah ha' ké' ngan ko' da' pa' pu'un seluang nala ko' mai ke' bara' mai ke' tosok éh ngan lakei ko'. Né' ka'au tosok éh dat de' adang ko'

* ngida

omok sakit ngan mayung ngan matai," ha' lakei inah. "Hun ko' ala éh awah kon éh awah bέ' pu'un ineu ineu. Jian awah éh." Kenat ha' lakei iri' ngan redo Niung ri'.

"O," ha' redo Niung.

Ma'o inah lakei inah peleka lakau lah. Boh redo Niung ri' seruh, "Jian ku' tupat kivu ha' ko' ri'. Barang sé sé péh ka'au jian mu'un ke' ka'au bara' kenat. Hun kέ' tai ba ra' tai ju éh."

Kenat ha' lemkenin redo Niung ri'. Boh éh ala gaweng néh ngan po'é néh ngan lesai néh ngan tai maneu lesai néh tong bo. Boh éh tai ngelesai tong bawang kunah lakei iri'. Bawang nah poléng ha' jin lamin roh, na' péh kenat hun lakei éh balei ri' bέ' bara' ngan redo Niung nah, bέ' redo inah jam bawang inah pu'un. Boh hun néh tai ngelesai metok awah boh seluang pina ngan seluang ja'au. Boh éh molé mihin éh kenéh matok seluang nah. Boh éh kuman na'o. Boh éh moko lah.

Boh Gurong banen néh molé jin tana'. Bέ' pu'un ka'an nala néh. Molé awah. Boh do néh Niung mibo na'o suai na'o boh éh pei éh lem gelan roh ri' avé seluang ja'au ja'au keja'au beté boh lakei Gurong ri' kon. Hun néh ma'o kon lah bέ' iah jak pané pekelem néh awah.

Dau rema ngivun kepéh Gurong tai kepéh beté. Niung tai ngelesai kepéh ala seluang kepéh barei malem rai. Dau tahup Gurong molé jin tana' kepéh. Molé awah. Boh Niung maneu na'o kepéh barei malem rai ba'an péh seluang barei malem rai.

Hun Gurong ma'o kuman boh Gurong bara' ngan do néh Niung, "Kineu, semah ke' ala seluang malem péh dau iteu péh seluang ja'au ba'an toh?" ha' Gurong.

Boh Niung bara', "Akeu nengayet tai ngelesai ngan ngeluruk ba Melanah ra' tai dai toh ketolo dai toh matai la'au," ha' Niung nah ngan banen néh Gurong.

Boh Gurong ri' seruh ha' Niung nah nyulum* melim lakei patet éh. Boh Gurong bara' ngan Niung kepéh, "Bέ' tekep ko' jeleng tai tengé kera' hun lakei bέ' patet ke'. Poho pu'un néh lakei patet ke' ne' pa' péh ka'au melim bέ' bara' éh," ha' Gurong ngan do néh Niung ri'.

Lebé lah roh pepané kenat pekisa kenat sakit lah kenin do Gurong éh Niung nah. Boh éh bara' lah lakei éh bara' bawang jalan seluang ri'. "Tapi' lah da' akeu bara' éh mai lah ke' na'at akeu ngan ko' kepéh. Akeu adang mayung ngan matai," ha' Niung.

Lakei Gurong ri' bέ' ngelan ha' néh mu'un. Ma'o lah Niung tosok kenat jah duah dau do néh Niung ri' sakit. Bέ' lebé Niung ri' matai mu'un lah. Boh Gurong ri' lah poko patai do néh lem lamin roh tong onyok belukih nah boh Gurong kelap lah medék ba Kusan boh Gurong lah moko tong bateu Belolong tong ga' néh matai sitai. Bateu Belolong jalan patai Gurong banen Niung, ha' réh.

* bέ' bara' éh kenéh poléng

Jin ka'o inah, irah maneу ngaran bulukih jalan roh pemung murip, ngaran néh avé hun iteu "Belukih Niung." Hun ngaran néh kebit, "Belukih Dulit Redo Niung," ha' réh. Ngaran balei éh bara' bawang jalan seluang ngan redo Niung rai, ngaran balei nah, Balei Pegé Niung.* Ha' suket irah ja'au lu' jin sahau inah éh tai ngayau Balei bateu Lawé.

(Uban sahau balei belukih Niung nah pu'un do néh éh Belukih Belengang éh seputin tokong. Belukih Belengang nah bé' kua' kebau belukih Niung. Boh hun balei belukih Niung titau na'at pegé bateu Lawé, iah jam bateu Lawé sa' na'o ngan sa kabéng kua' kebau. Éh sa na'o si'ik, éh sa kabéng ja'au, éh sa na'o pengoko balei éh lakei éh banen, éh sa kabéng pengoko balei éh redo éh do néh. Tapi' duah duah kua' kebau, maneу balei belukih Niung nyonoh uban belukih anah do néh suti'. Boh iah tai ngayau nyopé balei bateu Lawé éh lakei, tapi' balei éh lakei nah murip. Tapi' do néh matai senepet néh maneу éh tio putui vevilang bateu avé hun iteu.)

Kenat suket belukih Niung avé bateu Lawé, tapi' sio akeu keto anak si'ik tinen tamen bara' ngaran awah, bé' akeu jam sin lem néh.

Hun néh lepah suket éh boh akeu na'at jah belukih kepéh sa buhei inah ngepata inah. Bé' makat éh bau mu'un bé' makat éh ja'au kua' Belukih Niung nah. Numun duah keja'au. Ha' kć' kepéh, "Vé, Alu ko' tosok ngan suket ri', kineu, pu'un ngaran belukih éh sa buhei nah kepéh?" ha' kć' ngan vé kć' ri' kepéh.

Ha' vé kć', "Belukih inah ne' ahong éh kunah ko' nah, ngaran néh poho naneу tepun mé' sahau Belukih Belengang. Uban néh kenat tuman néh ngaran Belukih Belengang hun réh tai tong belukih inah sitai belengang tekun marang lavi[†] belukih nah. Ngan inah péh hun ko' moko tong belukih nah belukih jian éh, pina bolo pané' ngan bolo avun ngan kayeu éh meman ngan titau kekat ha' belengang miha' tai dapau kera' titau ujung kayeu telirung éh bala ujung kera' uban jin néh kenat irah bara' belukih inah Belukih Belengang. Hun néh ngaran néh kebit Belukih Jalan Belengang Lavi Belukih. Kenat éh."

Sukup kelebé kepéh paso tai tong birai uvut Ba Keléléng. Tuman ngaran néh kenat uban néh keléléng boyo néh. Hun mé' sitai amé moko uban sinah retek pu'un ba jin ba Keléléng nah dani, pu'un ba jin ba Tawa dani. Tokong belah néh tokong ja'au, kebit kela'ut ketai, kebit kebuhei ketai. Retek Ba keléléng nah awah pedani mu'un. Akeu moko titau ba nah. Ha' kć' ngan tamen kć', "Uban ineu ba teu omok petepih? Omok memateu ba Tawa omok memateu ba Keléléng," ha' kć'.

Ha' tamen kć', "O," ha' néh. "Sahau pu'un jah suket éh benara' tamen mé' ngan mé'. Kua' mu'un mu'un layan ngan ba Tawa teu ngan Ba Keléléng teu. I'ot ba Kusan ngan ba Buto. Ha' réh suket éh tong lebet belah i'ot ba Kusan rawah ba Buto pu'un jah inan kayeu uduh ngepata kayeu uduh nah jah inan kayeu alim. Kayeu éh mesem bua barei kayeu alim awah jam bé' matai naneу katah uduh nah. Uban néh kenat iah omok dani jin pu'un kayeu uduh nah. Kayeu uduh nah medam bua néh medam ujung néh medam ipa néh medam pelep néh. Kelunan omok matai neu, barei lasun. Sigel kolé hun ta'un ja'au kayeu uduh

* lem bengesa' balei ja'au

† podo

nah ngebusak. Jebila' paka' kayeu uduh nah pelera tai i'ot ba Kusan. Jebila' paka' kayeu uduh nah busak néh pelera sa i'ot ba Buto. Uban néh kenat pu'un ta kasi busak uduh nah matong tai i'ot ba Kusan. Kekat kelunan éh murip tong atong ba Kusan omok mayung bé bé, uban naneu busak kayeu uduh nah. Kepéh kekat kelunan éh murip tong atong ba Buto sio busak kayeu uduh nah irah kelunan tong atong ba Buto mayung bé bé. Kenat ha' suket irah ja'au sahau ngan amé. Inah éh teneng barei layan lebet iteu mu'un mu'un," ha' tamen kék' ngan kék'. "Hun mah péh vam ka' mu'un layan néh, ha' réh barei lebet i'ot ba Tawa teu ngan i'ot ba Keléléng teu," ha' tamen kék' ngan kék'. Boh akeu péh kelo menéng ha' néh kenat.

Ha' kék' ngan néh,"Ineu sin uduh, Mam?"

Ha' tamen kék' kepéh mipa ha' kék', "Uduh nah jalan irah éh sa'at barék mematai kelunan éh jian barék. Kelunan éh sa'at naten tai i'ot ba Kusan ba ngan ba Buto nah. Irah ala jah depah bolo keja'au bua ojo uleu kelunan. Hun réh avé tong déhé inan kayeu uduh nah irah ngatap bolo éh nala réh rai. Boh réh ngejeret rong néh ngan ujun néh pala satek ukun avet dai uduh jin kayeu payen tai masek lem rong atau ujun néh. Boh réh tio tai nyovok muja' bolo éh kenatap réh ri' tong inan kayeu uduh nah. Tio réh nekedeu kelap sa bé' ayen kepu. Avé ju boh réh moko mena avé pat len sigup boh sukup kelebé ba pelep éh uduh masek lem bolo éh kenatap néh ri'. Boh irah kepéh tai nyovok na'at ayen kepu kepéh. Hun kepu molé ngejah boh irah tio tai ngejeming menat bolo éh nuja' néh tong inan kayeu uduh ri'. Boh irah nekedeu kelap mihin éh avé sitai ju boh irah na'at lem bolo éh kenatap néh ri'. Pu'un ba pelep uduh nah barei ba tajem irah ala éh modo éh lem jah anak bolo keja'au bolo kiong. Hun néh keja'au bolo kiong inah éh keja'au bua ojo éngéu lu' kelunan," ha' tamen kék' tosok pasan tok kayeu uduh nah.

Ha' kék' ngan tamen kék' kepéh, "Ineu gunah néh ala éh kenat, Mam?" ha' kék'.

Ha' tamen kék' kepéh, "Hun néh molé lah mihin pelep uduh nah iah omok ala pelep lengurep ngelugung éh keja'au utang tahat. Boh iah ngeliket éh tong pet jah beteu tahat. Boh iah mesok éh lem bolo jalan ba pelep uduh nah. Hun mah mah iah juk mematai kelunan iah ala pelep ri' si'ik keja'au ihat bok lu' kelunan. Iah maneu éh lem sigup atau lem ka'an kinan. Kelunan nyigup éh atau kon éh lanyu sakit ngan omok matai bé' sapét pat dau. Inah éh barék éh sa'at hun néh irah éh sa'at barék. Kenat gunah néh. Bé' pu'un gunah néh omok selah uleu kelunan. Omok mematai awah," ha' tamen kék'.

Avé hun iteu hun kék' nesen ha' tamen kék' kenat tong Ba Keléléng sahau, akeu sakit kenin. Uban akeu nesen kepéh kineu ayo tamen kék' juk matai.

TULAT 5

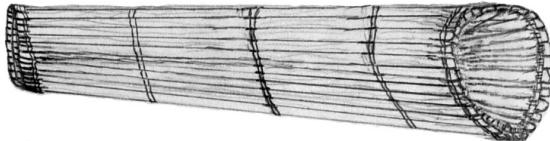
SAHÉ LU' LAKAU TENENG PENUSAH

Sukup kelebē paso kepéh tai birai uvut Ba Tawa. Tuman réh nengaran Ba Tawa nah uban pina bua kayeu tawa éh omok kinan lu' kelunan. Pekiong pekatong ke' bua tawa éh leté sak kivu bau sawang ba. Jian mu'un na'at éh. Sinah amé mihin réh moko.

Uban akeu menéng ha' irah ja'au, ka' ha' réh, "Ba Tawa teu jian atong néh ngan pina seluang tong néh." Ha' kć' ngan tamen kć' kepéh, "Jian toh tai kepéh ngelesai barei sahau rai, Mam."

Boh tamen kć' bara', "Omok idat, tapi' bé' éh jah lesai awah. Pu'un jalan éh jah ala seluang," ha' néh.

Boh éh ala da'an uvut nah kenéh meta da'an uvut nah avé duah da'an uvut nah neta néh pala po'é. Hun néh lepah neta néh boh éh ala da'an uvut nah mejé éh pala po'é nah barei irah mejé lat. Boh éh ala jah uai ja'au lo'ong ngaran uai inah uai savit pedun. Hun néh lepah nala néh boh éh nelikit lo'ong uai savit pedun nah, ngio keja'au labet keja'au leleng telikit uai naneu néh. Lepah éh nelikit uai nah beleleng kenat, boh éh ala uai savit sepa' éh

si'ik lo'ong keja'au selungan atau giwa lo'ong uai savit sepa' nah. Boh éh memila' éh duah. Hun néh lepah benila' néh kenat iah ma'é uai nah. Hun néh lepah na'é néh iah nyalin beré da'an uvut ri' pakai uai éh na'é néh ri'. Hun néh lepah pesalin avé nem urek keja'au da'an uvut nah senalin néh boh éh pei telikit uai ri' lem salin da'an uvut ri'. Boh éh tutup éh. Boh éh ala jah bila' uai sepa' kepéh kenéh matek ngejeret éh ngan telikit uai nah kenéh omok beleleng kivu telikit uai éh beleleng nah. Boh éh ala sa lotok da'an uvut nah éh senalin ri' kenéh ngejeret éh pala bila' uai. Kebit néh da'an uvut nah senalin nah nem urek kebit. Boh lah éh ma'o nyalin éh kenat ngan matek éh kenat ngan ngejeret memikah lotok da'an uvut senalin néh nah.*

Boh lah éh nyu'un beluruk nah mihin akeu tai ba Tawa. Avé tong Ba Tawa pu'un ulun diham tamen kć' tio pei beluruk nah tong ulun diham tio ala bateu keja'au lé'ep pei éh bau

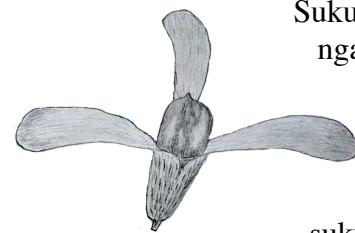
* Ha' éh sutí': Boh tamen kć' ala duah da'an uvut boh pakai po'é néh memila' éh maneuh jah polo duah tasap. Boh éh nelikit uai savit pedun kenéh ngejeret da'an uvut ri' barei layan bisan tong telikit nah boh éh nyalin éh pakai bila' uai savit sepa'. Hun néh pesuai keja'au beledi' atau gaweng, tapi' layan néh barei telapih. Sa uba néh ja'au jin pa'an kelunan, sa lotok néh si'ik. Inah éh ngaran néh éh jalan ala seluang.

uba beluruk ala jah bateu kepéh keja'au beté pei éh tong lotok beluruk dai beluruk nah matong. Boh éh ala bateu keja'au beté tio pei bateu nah piting piting sa na'au sa kabéng uba beluruk nah. Ngaran néh kenat inah éh apat beluruk.

Boh éh tai kedayah levahau nah kenéh musat seluang. Seluang sa'o tio telajau masek lem beluruk. Hun seluang pu'un masek lem beluruk kenat boh tamen kć' meté beluruk nah. Boh éh mihin éh tai naha. Sitai éh mujek beluruk nah lem naha nabui éh lem naha avé jah polo seluang lem néh. Avé teleu pat lemah diham amo maneu beluruk avé selivut lotok gaweng seluang nala mo. ha' tamen kć', "Sukup lah seluang la toh. Molé tuah lah. Mai toh ala éh pina seluang teu ka'an sa'at. Pina suha'," ha' tamen kć'.

Boh amo molé. Tamen kć' mihin mo posot tong puhan boh tamen kć' bara', "Hun mah mah ka'ah atau ka'au vam kenat aken ala seluang. Bé' tusah nuvah bé' tusah ngelesai. Bé' tusah nyikop. Maneu beluruk awah, uban néh lumang awah suai." ha' tamen kć' bara' ngan kć'.

Inah éh jah tenesen kć' hun inah avé kć' ja'au avé pelinguh beluruk nah.

Sukup kelebé paso tai sepong uvut Belukih Abang Avun. Tuman ngaran néh kenat pu'un jah kayeu abang tong ulun ihang. Kayeu abang nah gunah lu' bua néh. Omok ala éh pebelih ngan irah lia éh muja' ngan masei éh ala nyak keréh kuman éh. Bua abang inah ja'au pu'un barei teleu pawit hun néh jato pawit maneu éh seliot jalan néh dawai peloho dai néh bila'. Hun sukup kelebé sio lem perang Jari pu'un jah bilun éh nihin irah Putih bé' pu'un pawit barei kemalai. Pu'un jah bau likot bilun inah éh barei layan pawit bua kayeu abang. Boh seliot rigah rigah. Penan maneu ngaran néh "Bilun bua abang".

Avun nah vé kć', tamen Musa, éh kua' keja'au akeu, éh ngelayau keruah kć' hun mo anak. Amo pebakéh jian jin kekat anak éh jah. Boh hun Avun nah keto lemanai, iah mesap molong jah kayeu abang éh tong ulun ihang nah. Iah molong éh kivu suket Penan jin sahau, uban kayeu inah seleket jah redo agat néh ngaran redo inah Ayong. Iah bé' buha' sé sé tebeng atau mematai éh. Hun sé sé jin belah irah Penan tebeng kayeu olong néh nah, iteu seleket réh mematai redo Ayong nah éh agat néh rai, maneu éh merek mu'un tong néh.* Bé' tusah iah bara' ngan lúa' néh uban ineh molong kayeu inah, uban irah jam redo éh mah éh agat néh, iteu lah Ayong. Boh tong ga' néh Ayong juk jam pu'un kayeu éh nolong Avun nah, éh nelana' pengagat néh.

Kenat jalan rawah pepemung boh nganak padé kć' Musa éh keruah anak roh. (Ngaran anak roh éh tuken Ngenek, redo.)

* Ha' tapan, hun pu'un lakei éh jah éh nyonoh, iah omok tebeng kayeu iteu. Hun néh ja'au kenat bé' omok tebeng iah mipa bet kulit kayeu doko ke' kayeu nah keta matai ugau. Tapi' kelunan éh maneu kenat pelapah sa'at barék.

Inah tuman réh bara' éh ihang abang nesap Avun. Hun ha' sutu', Ihang atau Belukih Abang Avun.

Tong pai inah amé moko. Tamen kék' tai ngelo'ong uvut, tinen kék' moko. Akeu péh moko. Hun tinen kék' lakau ala ba pu'un jah bolo suti' ngaran néh bolo tuek. Inah éh teneven tinen kék' lem anak gaweng éh juk nebi kék'. "Iteu bolo tuek teu ke' ko' bi. Nyo bolo nesé énéh dat," ha' tinen kék' sanya uban néh bolo tuek bolo la suti' awah.

Boh amo nihin tinen kék' lakau tai ala ba. Avé tong apan ba tinen kék' telé bolo ba éh nebi néh. Hun néh lepah anah néh tenelé néh ba, boh éh ala ujung kayeu meseng uba bolo dai ba nah suék hun néh bi éh da'.

Iah ala jah bolo la éh pu'un ba lem mihin éh tai tong tapak tana' kenéh mero sitai.

Sahau amé Penan nah bék' mé' ngelayau mero. Bék' éh barei hun iteu, amé mero siget dau. Sahau hun lakau tong tana' hun tenavé ta tong tana' inah néh seleket mero. Hun tai paleu tai ala bua atau beté atau mulang babui hun olé mé' lapah papit ba atau sa'o ba ngalu mé' avé lem ba mero uban kelo ala genin, bék' makat kelo ngeni'ai usah. Hun kesak babui péh tong luten lem aveu tong pana kesak apo péh na' péh pana na' péh sana jelua' amé Penan bék' kelo mero. Hun usah mé' pana mu'un sio paleu, uban déhé ba pu'un jelua' mé' ngalu ba mero ala genin jin ba. Tapi' pu'un jelua' réh na' péh pana, na' péh nong usah réh, barei ha' tapan irah sahau, barei lotok kawa ja'au, bék' irah tai lem ba dai darem.*

Uban néh kenat tinen kék' seruh akeu bék' mero. Tapi' akeu na'at iah ri' mero, ha' kelem kék', "Akeu péh mero barei ka'au. Ka'au tusah tusah mihin bolo ba tai tong tapak tana'. Jian akeu mero alu akeu tong apan ba teu. Bék' tusah."

Boh akeu ala teloko éh jalan néh makit ba telé éh lem bolo ri'. Akeu muka avet kék' pei tong déhé apan ba. Akeu mero ugai sinah awah, menyun lem apan ba pakai teloko ri' mujek ba bau usah kék'. Tinen kék' telikut mero tong tapak tana'. Bék' iah jam akeu mero. Hun kék' lepah mero tong apan ba ri' boh tinen kék' ma'o mero boh éh molé na'at ku' basa' bok mero. "Borok ke', inah néh keto beruen ko' bék' menéng ha'. Mai mero siteu. Kejam ko' iteu, ba masek. Hun ko' juk mero jian ke' bara' éh ngan kék' paruh paruh bék' jam menéng ha' kék', ha' tinen kék' ngan kék'.

Tapi' semu'un néh bék' akeu jam inah ba masek. Bék' tinen kék' bara' éh ngan kék' péh uban néh bék' seruh akeu mero.

Bék' akeu kahut. Lepah inah amo molé bi bolo ba mo ri' avé tong lamin. Moko tong lamin lah dau tahup merem akeu miket. Miket mu'un mu'un. Barei neu kuvang. Tapi' bék' pu'un kuvang. Miket bék' bekat bekat. Bék' omok pegen. Ha' tinen kék' ngan tamen kék' "Poho néh ri' de' jian éh linguh néh bék' menéng ha' kék' ri' anak toh teu mero tong apan ba masek nah ri'. Adang néh ba'o," ha' néh.

* Irah tapan irah éh mekero, "Barei ipa balau matong." Uban néh mebéng.

Ha' tamen kék', "Akeu péh bé' jam pejap," ha' tamen kék' mipa ha' tinen kék'.

Ha' tinen kék' kepéh, "Hun kenat, akeu tai bara' ngan padé kék' La'éng."

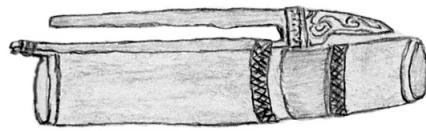
Boh tinen kék' tai bara' ngan padé néh La'éng éh renget. La'éng nah anak Sidén. Boh La'éng tuai ala jah sin liah ala jah pigan kupi. Boh éh avé tong dirin gelan boh éh neteng tinen kék', "Kineu bu'un néh ri' miket?" ha' La'éng ngan tinen kék'.

Boh tinen kék' tosok gaya' mo tai ala ba ri' ngan mero ri'.

Ha' La'éng bara' ngan tinen kék', "O, hun néh kenat dat, bé' éh makat sa'at. Omok éh ma'o uban néh tekenah naneu ba masek. Akeu pejap éh dat. Ma'o éh." ha' La'éng.

Boh La'éng nah ala ba jin lem bolo mujek éh vevilang pigan kupi nah. Boh éh ala jah nahat jin lem telo néh. Boh éh ala liah ri' narip jah tarip sin liah pei éh lem pigan lem ba nah. Boh éh ala nahat ri' pei éh bau dirin pigan nah. Boh éh maneu ha' tara' balei berungan. Sin ha' tara' nah ha' ané réh pané ngan balei berungan pakai ha' éh bé' kejam uleu kelunan, kejam balei awah. Lepah éh tara' kenat boh éh mena' ba nah ngan tinen kék'. Boh La'éng bara', "Jian ke' nyoho anak ko' nah ngera'up ba nah."

Boh tinen kék' mena' ba nah ngan kék' boh tinen kék' nyoho ku' ngera'up ba nah. Hun lepah ku' ngera'up ba nah akeu kuba' pegen. Tai lepok merem omok pawah miket bé' toto pelapah. Avé rema miket péh pejah pejah avé dau pejek hun dau jian akam omok tai seminga' bé' lah miket kepéh.

Boh molé tong lamin boh tamen kék' bara', "Hun mah mah ke' juk mero mai bé' bara' éh ngan tinen ko' atau irah tamen ko'. Ka'au tekenah ba'o ba masek," ha' tamen kék' ri'.

Inah lah maneu akeu medai mu'un mero tong ba masek uban néh jam maneu lu' sakit miket.

Lepah jin ka'o inah boh akeu neteng ngan tinen kék', "Uban ineu lu' omok sakit hun lu' mero lem ba masek?"

Boh ha' tinen kék' mipa, "Hun juk mero omok mero, tapi' meseti' telé ba nah lem bolo ba mero ju tong tana'. Mai mero lem ba masek. Sin ba masek nah ba éh oko berungan péh. Sin ba masek nah hun anak ba reng apan ba keja'au tong i'ot néh avé vevilang néh ba nah nguhat kasi jin vevilang néh keba'éng mapeu tana' awah alo awah ba nah masek lem tana' tai déhé long néh sitai boh ba nah pu'un musit kepéh. Inah ngaran néh ba masek. Hun ba kenat inah telana' néh ba éh oko ba éh olong berungan. Berungan balei éh maren, uban néh kenat leko ba'o uleu kelunan éh segit. Uban néh kenat mai lu' mohé atau mero lem ba masek dai berungan merek nekenah lu'. Ba bawang péh kua'. Hun juk mero tong ba bawang omok, tapi' telé éh lem bolo mihin éh ju si'ik jin bawang asan néh mai polo avé

tong ba bawang nah kepéh. Mesup pakai bolo awah. Kenat barék ba bawang avé ba masek nah," ha' tinen kék'.*

Hun inah La'eng pejap ku' awah, boh iket kék' omok pawa. Uban hun ko' tekenah berungan, omok ka'au sakit, bé' makat ka'au matai. Tapi' pu'un penyakit éh jah éh omok keta mu'un, boh lem penusah inah pejap bé' sukup. Irah meseti' nyoho kelunan éh renget mu'un tuai nawan ka'au kenéh omok tebai balei jin long ba ja'au. Balei inah pu'un sukup penyukat omok peka'o penyakit ko'. Boh jah kolé pu'un penusah kenat uban kék' sakit mu'un.

Hun inah amé moko tong Ba Lepeso. Sitai pu'un uvut kelet jakah. Tuman ngaran kenat uban ba inah pina bua lepeso. Omok kinan uleu kelunan tapi' mesem. Na' péh mesem kenat, éh gunah kinan, uban kivu bua kak. Hun bé' pu'un bua bengesa' pina bu'an, bua lepeso pu'un. Barei nonok.[†]

Sitai akeu ulak sakit ulun avé pana avé darem. Akeu moko lem lamin pegen lem lamin musit jin lamin tai nyiva' awah. Akeu bé' la'au, mesep ba uvut éh nena' tinen kék' awah. Tinen tupat nawan akeu pakai penawat raha. Iah ala éh jin tana' meké inan néh boh éh matok kék' nah jah duah da', boh éh meté éh boh éh makit ba néh ba penawat nah vevilang galet boh éh mena éh genin ba pétré. Boh éh nyoho ku' mesep éh. Akeu kon éh, paha paha, genin. Barei hun iteu hun kon Nyak Kapak. Boh tinen kék' ala jah galet ba penawat nah po ulun kék' tong néh. Mena jah dau bé' iah pawah.

Boh tinen tamen kék' pekeka belah rawah ke'. Ha' tinen kék' ngan tamen kék' bara', "Iteu néh kelebé toh pekena jin ka'o kék' pesep éh ba penawat rai ngan po ulun néh pala ba penawat rai, akeu neteng éh, to bé' pawah."

"Hun néh kenat," ha' tamen kék', "Kineu ke' pekelem éh kenat? Jian ke' tupat bara' éh ngan tamen ko' Ué," ha' tamen kék'.

Boh tinen kék' bara', "Kenat péh iah omok. Dau tahup da'ap boh ku' tai bara' éh ngan tamen kék' Ué."

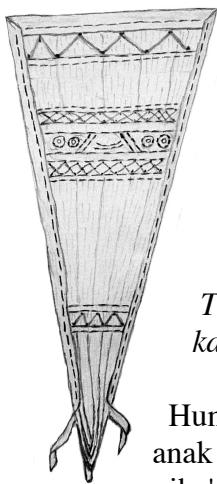
Boh dau tahup boh tinen kék' kivu ha' néh bara' ngan tamen néh Ué. Boh Ué bara', "Dai néh barei nebi tam da' omok ku' kangai da' de'. Dau néh péh éh akeu dat de' ketam pitah su awah éh," ha' Ué.

* Ba bawang avé ba matong pu'un ungap moko péh. Pu'un berungan moko lem bawang péh. Ungap ba atau ungap bawang kua' adet berungan leko tong ba'o uleu kelunan éh segit uban néh seruh iah ni'ai. Inah doko lu' omok tekenah atau sakit hun lu' bé' kivu kilin nah.

† Bua leposo duah bengesa' néh. Jah ngaran néh bua lepeso jungéh, ja'au lo'ong, keja'au geto ojo lu'. kelunan. Jah bua lepeso medok, éh si'ik lo'ong, keja'au bua gem toto lu' kelunan. Duah duah nah mebéng leté urah urah (layan néh barei bua ikek, ipa néh avé tulin néh avé ujung péh. Tapi' bua ikek nah tong paka'. Bua lepeso nah tong pu'un, lumang ngeto éh jin tana').

Ha' tinen ké', "Kenat awah néh ine'. Uban néh kenat, mepalo* péh ka'ah ja'au nah jin sahau jam keh pejap jam keh na'at anak avé irah ja'au hun réh sakit tunem," ha' tinen ké' ngan tamen néh Ué.

Dau merem boh Ué lah kivu ha' néh tai tong lamin amé. Iah taket dirin gelan, tinen ké' kahang luten si'ik tong aveu. Akeu pegen lem gelan, Ué menyun ngejumen akeu ngan sa aveu jumen. Boh iah pakai seleben suba, iah mihin pesong naba' réh pakai jó suba' pu'un beték lep mega, pu'un jah bulun pawit iap bura' nesip néh tong pesong nah. Boh iah mihin liyah avé sigup.

Boh iah nelesit sigup jin tekirei néh, avé sang jalan melen,
boh iah maneu jah len sigup. Boh iah ala kinying mahang
kenéh seket sigup kenéh ngigup éh jah len sigup nah avé néh bé.

Boh éh lah kelita, sio néh kelita iah mesong bau usah ké'.

Ka' ha' néh kelita:

*Tun tun tun utan nuven uvut bua nuben nyeliko boyo pejai tesung bayu
katan atong ubung megan oko keno bain atong ubung megan.*

Hun inah akeu bé' jak jam sin lem ha' lita néh nah, tapi' jin sahau jin ké'
anak si'ik akeu nesen ha' *tun tun tun*. Ha' inah éh lavo' nenéng ké' hun kerun
miha'.

Hun sukup kelebé kepéh, hun ké' sukup ja'au lah boh akeu petesen neteng, "Ineu sin ha'
lita ko' rai po? Akeu juk jam éh uban sio ko' nawan ku' sakit sahau rai péh, pu'un ke'
pakai ha' lita inah."

Boh iah salin éh, pekelena éh. Ka' ha' néh salin éh.

*Balei balei balei Utan Nuven uvut bua nuben nyeliko boyo pejai senavé kepu kasi ujung
uvut éh nekedéng bau boyo tong atong Ba Ubung éh ni'ai éh jian. Oko keda jalan kekat
balei moko tong atong Ba Ubung éh ni'ai éh jian.*

Akeu bahu mu'un menéng ha' néh pekelena éh, uban tong ga' néh akeu jam ngaran balei
éh tenebai néh sahau rai, iteu lah balei uvut.

"Po, uban ineu ka'au tebai balei uvut?"

Ha' po' ké' Ué bara', "Pina balei tapi' balei uvut teu jian. Omok nawan kelunan omok
nyeputan mena' ka'an barei kekat ka'an éh si'ik éh ja'au. Bé' mena apo awah. Ka'ah anak
omok mihau ha' néh uban néh kenat, balei éh beken bé' jian bá' ka'ah jam pakai éh balei
uvut teu éh jian ngan ka'ah anak," ha' po Ué.

* ngelan

"Uban jin néh kenat po, akeu kelo pekalai ha' jajan ha' lita balei uvut ko' teu vam," ha' kék'.

Boh po kék' Ué mala' uban kék' bara' kenat. Uban néh kenat akeu nesen ha' lita inah avé pelinguh. Uban jian pitah ka'an hun lu' tai beté tai pitah ka'an balei inah ngabo ka'an tong ta'an tong lakau lu' kelunan. Inah maneu akeu nesen ha' lita inah avé hun iteu.

Tapi' hun inah hun kék' sakit boh Ué nawan ku', akeu bé' jak jam sin lem ha' néh kelita.

Boh hun Ué ma'o kelita, boh éh tara'. Bé' akeu nesen ha' néh tara'. Ha' tara bé' éh barei ha' lita, éh ha' ipet, éh ha' kebit, éh penakai irah éh renget tebai balei éh nawan. Ha' tara' nah suti', bé' éh ha' ipet kepéh, éh ha' ané balei éh kejam balei awah atau irah éh renget. Ha' tara' avé ha' lita bé' kejam uleu kelunan éh bé' renget.

Ha' lita nah penakai irah éh renget jalan tebai balei jin ju; hun balei lepah avé, boh irah éh renget nah pakai ha' tara' kepéh jalan neteng gaya' ngan balei nawan kelunan éh sakit.*

(Poho ha' balei uvut nah bé' éh nenéng bé' éh kejam uleu éh bé' renget. Irah éh renget awah menéng avé jam éh.)

Hun néh ma'o tara', Ué ala ba ibah néh si'ik awah moso éh tong ulun tong bau likau. Lepah inah boh éh ala nelesit sin liyah jin tekirei néh tong avet néh ri' boh éh menyat nahat ngan tinen kék' boh éh narip jah tarip sin liyah kenéh nyoho tinen kék' matok éh jah duah da'.

Boh tinen kék' mujek ba nah lem galet boh mena éh ba pété.

Boh Ué nyoho akeu ngera'up ba liyah éh natok tinen kék' ri'!

Ha' néh, "Omok ke' jian dat. Ka'au sakit uban sahé ko'

ju awah. Jin ka'o iteu da' akeu maneu jah telana'

ngan ko' éh agat sahé ko' inah éh lakin babui

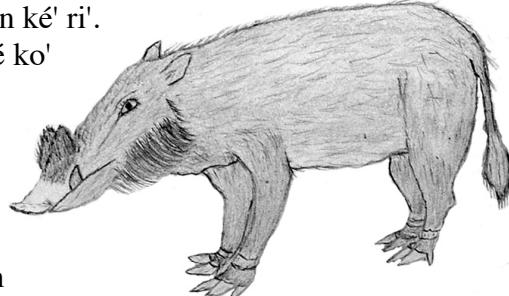
ja'au. Hun mah mah tamen ko' lakau tai beté

pina péh babui nala néh tinen babui lakin

babui hun néh bék' kivu ha' tada' naneu kék' bék'

éh babui éh kunah kék' nah. Hun mah mah da' lakin

babui nah matai naneu tamen ko' pengesong iko néh.[†]

"Iteu telana' naneu balei uvut. Ojo babui néh pipa pebalong mebéng. Kenat ke' avé geto gem ngan gem babui nah. Inah éh telana' sahé ko' molé kivu babui nah seleket jah alut néh. Ka'au omok ma'o pelinguh. Babui inah ngaran néh benara' balei babui sangen. Babui nah hun néh matai mai tamen ko' memutui éh jian éh bi éh telo'ong avé tong lamin ke' kekat lu' avé ka'au ngelikit ngan na'at éh. Hun nyapa babui nah ala sin risang matok éh tenah. Inah éh ke' ko' mesep ba ngan kuman sin néh. Inah néh kayon ko' jian lah."

* Boh hun néh tara', balei uvut nah bara', "Jian pakai sangen babui, inah néh tawan éh omok ngejian akam anak éh sakit teu," ha' balei uvut nah ngan Ué.

† Pengesong iko babui éh kemalai padeng. Hun néh mebéng, barei layan sang, irah bara' éh ngesang.

Kenat ha' Ué pané, tinen kék' menéng avé tamen kék' menéng avé akeu péh menéng, na' péh akeu jam sin lem ha' Ué si'ik awah. Hun kék' ja'au, boh akeu jam éh mu'un, omok bara' éh ngan ka'ah uban hun irah renget nawan mé' sahau, adang ha' réh ngelayau kenat.

"Bé' avé jah polo dau jin ka'o iteu da' pu'un ka'an inah babui inah nala tamen ko'," ha' Ué. "Pa' kenat ha' kék' bara' tada' kenat avé jah polo dau jin ka'o iteu bé' pu'un babui nah. Sin néh akeu bé' renget lah, akeu barei kenyo awah. Bé' mena avé jah polo dau da', pu'un babui nah nala tamen ko'. Inah éh telana' akeu keto renget omok nawan omok ngejian uleu kelunan, ka'ah anak, irah ja'au péh." Kenat ha' Ué.

Hun sukup kelebé, kura kura ta'un kepéh, akeu ja'au kepéh, boh akeu neteng po kék' Ué neteng sin sangen mu'un mu'un.

Ka' ha' néh: "Sahé lu' kelunan siget siget usah uleu kelunan lakau tai tong jah tana' éh ju sitai sa keruan olé dau. Sahé lu' nah ngerekah sitai. Hun ko' sakit rai, sahé ko' tai mesok luvang tila tai mesok maten sungan uban jin néh kenat sahé ko' tekenah sakit. Inah maneu ka'au péh sakit rai. Éh hun kék' nawan ke' sahau rai boh balei kék' balei uvut senoho kék' tai pitah sahé ko' sitai. Boh balei kék' pané nyoho sahé ko' molé bé' sahé ko' nah kelo molé uban néh kelo lakau keto ngerekah kekat besunu kekat pelemau sitai. Hun néh tabah kenat ka'au siteu péh tabah sakit.

"Boh balei uvut éh soho kék' ngabo avé nangen sahé ko' molé'. Ka' ha' balei nah ngan sahé ko', *Jin belah kekat ka'an ineu éh agat ko' jalan ko' omok molé*.

"Boh sahé ko' ka' ha' néh mipa: *Éh agat kék' lakin babui ja'au*.

"Boh balei ngevélé jah babui boh maneu tada' tong usah babui inah doko ke' kék' omok bara' éh ngan tamen ko' jalan iah omok jam éh bé' éh babui merah.

"Bé éh babui awah éh omok sangen. Omok juhit tekuhut péh. Omok juhit punai péh. Omok tela'o péh. Omok payau péh. Tapi' asan irah éh renget nah bara' telana' tong usah ka'an inah. Inah néh seleket belira' tada' éh benara' balei ngan kelunan éh renget. Hun néh juhit tekuhut, tada' néh mebéng telo'ong bulun tong berung, uban kemalai bulun berung néh bala apo purah. Bé' éh lumang mebéng. Hun néh juhit punai, kua' ngan juhit tekuhut. Hun néh tela'o, bulun tong dapau ulun néh mebéng barei anah sapé' pebulak. Hun néh payau, tada' néh padeng telo'ong bulun usah néh barei buang. Uban poho payau layan néh bala bala."

Kenat ha' po kék' Ué pekelena sin sangen ngan kék' sahau hun kék' sukup ja'au.

Boh tamen kék' kivu ha' Ué nah mu'un, tai beté. Lem jah dau pu'un mu'un babui barei éh benara' néh belah mé' ri'. Boh tamen kék' bi éh molé tai lamin mé' pei éh tong patah sa dipa aveu. Boh kekat réh tuai ngelikit éh avé Ué boh Ué bara', "Kineu éh ta'an kekat ka'ah. Bé' pu'un telana' barei ha' kék' rai, kei?" ha' Ué.

Boh irah pina bara', "Mu'un. Pu'un mu'un ha' ko' rai," ha' réh.

Hun mé' lepah na'at ngan ngelikit babui nah boh lah tamen ké' nyapa babui kivu barei ha' tepat Ué dau lepah iri'. Ma'o inah lah jin ka'o inah akeu lah jian. Bé' lah mayung.

Kenat gaya' irah éh renget nah nawan kelunan. Jam réh suai sangen.

Uban Ué po ké', iah bé' neteng gaji. Tapi' hun néh nawan kelunan éh bé' lua' bila', irah éh jah, hun kelunan éh sakit nah ma'o irah meseti' mena' gaji ngan kelunan éh renget éh nawan éh. Gaji nah pengegahang balei éh nawan éh. Gaji inah ngelayau daven uban daven reken mahéng kenat ke' kemahéng balei ngan kelunan éh renget nah. Umun kelunan omok kebit, balei néh omok gahang kepéh. Hun néh sakit si'ik, irah mena' giwa atau nahat, éh livah si'ik jin daven. Hun néh sakit ja'au, irah mena' po'é. Hun kelunan éh sakit bé' omok ma'o matai bé' pu'un gaji.

TULAT 6

LA'A SERÉ TINEN KÉ

Hun sukup lebé paso kepéh tai tong birai uvut Tokong Lakat Tungen Nepung U. Tuman ngaran néh kenat uban pu'un jah kayeu éh ja'au éh pu'un bua barei bua duyan éh kinan lu' kelunan. Ngaran bua inah bua kayeu tungen. Kayeu inah kelo murip kivu bau bato tokong. Lakat néh jian uban irah sahau bé' pu'un pigan irah ngelayau pung lakat kayeu duyan atau lakat kayeu tungen keréh suai éh lalit jalan réh pei ka'an. Lakei U nah pung lakat kayeu tungen nah. Uban néh kenat irah nengaran retek tetang inah atau tokong inah tokong Lakat Tungen Nepung U. Hun amé avé sitai pu'un keto uban sawang lakat nah éh nala néh lalit sahau rai.

Amé moko lebé sinah. Boh jah kolé tamen tinen ké' petosok belah réh, "Jin lakat Tungen Nepung U teu bé' ju tai tong lamin seré Musa réh teleu Kedui ngan Leku' teu sahau rai. Sa la'ut tokong lamin lu' teu la'ut sitai," ha' tamen ké' tosok ngan tinen ké'.

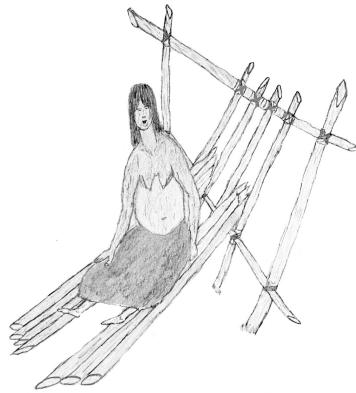
Boh akeu ngedalem ha' roh, barei kemalai. Jin ka'o rawah petosok kenat belah rawah, boh akeu neteng ngan tamen ké'. "Kineu, Mam. Ineu sin lamin seré?"

Boh ha' tamen ké' mipa, "Lamin seré nah inah nah jah ngaran lamin si'ik barei patah éh jalan keteleu Musa ngan Kedui éh padé pata ko' peloho jin boré tinen keteleu rai. Amé bara' lamin seré nah uban sa lotok gelan lamin nah pu'un kayeu keja'au gelan nejek réh pat jalan seré redo éh nganak. Lem lepok gelan lamin nah pu'un giwang keja'au giwang nah reng beté uleu kelunan ja'au. Giwang nah jalan anak peloho jin boré tinen néh tai tana'. Gelan lamin seré nah kebau teko uleu kelunan éh ja'au. Irah ngua' patah nah kebau néh tong teko lu' dai néh pelapah bau dai anak éh musit jin temalé tinen néh matai ngevatuh. Kenéh tunem kebau."

Boh hun ha' néh ka', "peloho jin boré tinen néh tai tana', ha' ké' pu'un anak nikop tinen néh lem konyong néh boh anak inah peloho jin gelan seré tai tana'. Tamen bé' pekelena éh kepéh, boh akeu bé' neteng. Poho akeu bé' jam jin semah tuman anak nah éh mu'un nala réh. Tapi' akeu jam sio irah moko tong la'a inah, akeu pu'un bu'un bu'un tong tana' lu'.

Boh ha' ké' kepéh, "Koh keju lamin seré éh kunah ko' ri'?" ha' ké' ngan tamen ké' kepéh.

Ha' tamen ké' mipa akeu, "Bé' ju. La'ut siteu tong vevilang tokong tong Ba Juhit Si'ik awah."

Ha' ké' kepéh, "Hmm, akeu kelih mu'un tai sitai na'at retek la'a lamin seré amé teleu. Lem jah liwet da' jian ke' mihin toh tai retek inah," ha' ké' ngan tamen ké'.

Boh tamen ké' kelem awah.

Dau rema kepéh akeu bara' kepéh barei éh benara' ké lepah ri'. "Kineu, Mam, jian ke mihin toh tai lamin seré ké'."

Tapi' iah kelem kepéh, ha' néh, jah liwet vam, boh toh tai. Sin ha' néh kenat, ha' néh nganya.

Tapi' dau rema kepéh akeu ngé'éng nyoho éh tai patet ku' tai tong la'a lamin loho ké' sahau rai.

"Aseu balei ka'au anak sa'at kenat mu'un mu'un suket Kekihan ngan tamen néh kurah rai éh mekééng ka'. Bé' jam ma'o ma'o ha' ngé'éng siget dau rema. Ineu juk neu ko' sitai? Ineu gunah ko' sitai? Balah balah. Hun néh kenat, boh akeu omok mihin ke' tai uban ko' liwet liwet ngé'éng," ha' tamen ké'.

Sin néh omok mihin akeu tai, tamen ké' sopé lah hun inah.

Boh dau rema ha' tamen ngan ké', "Jian toh tai la'a lamin seré ko' éh kenééng ko' rai. Tapi' dai ko' bara' akeu kenyo, bé' nesen retek loho ko' rai da', akeu to bé' jak mihin ke' avé sitai akeu bara' kekat telana' éh pu'un tong la'a sitai. Doko keko' nesen éh ngan mihau éh avé pelinguh vam. Uban la'a lu' nah dat pina lah telo bua telo kayeu tong néh barei iveu rai tapi' éh bé' jam metat. Pu'un jah kayeu belah lamin nah rem tong retek tetang

lamin lu' nah sahau pu'un jah kayeu kutan tokong
popot duah paka' kutan nah jalan tulang ja'an babui
nerang mé'. Sé sé sanan ala babui kenaseu réh ala
babui neput réh irah merang tulang ja'an babui nah
tong paka' kutan inah. Avé hun iteu da' inah néh
telana' lamin la'a lu' rai nah," ha' tamen ké'.

Boh tamen ké' ala gaweng kenéh masek tekék avé paseng alu lem néh, boh iah nekirei tabo néh avé telo néh tong avet néh sa na'au, boh iah al po'é néh nekirei éh sa kabéng, boh iah ngamit keleput néh boh éh tuhun tong tajah jan.

"Tai kemah koh néh?" ha' tinen ké'.

"Bé' pu'un kelakau mo. Akeu tai patet lakei sa'at meta' pelapah pina peneteng tai na'at uban la'a tong loho néh sahau rai. Inah iah ngé'éng nyoho ku' patet éh nyavu suket Kekihan kurah rai," ha' tamen ké' ngan tinen ké'.

"O," ha' tinen kék' mipa ha' tamen kék', "Jah inah awah ha' kék' ngan ko' da' lakei ja'au. Ka'au néh ja'au dat. Ha' suket kilin lu' sahau dat de' bék' omok lu' mihin anak tai tong la'a loho néh nah kepéh. Hun lu' mihin éh hun lu' bara' *Iteu retek loho ko' rai de' iteu néh la'a nah*, hun lu' kenat ha', sahé anak nah kelo moko sinah kepéh. Hun néh moko anak nah sakit. Omok mayung; hun bék' pu'un kelunan renget omok matai," ha' tinen kék' mipa ha' tamen kék' ri'.

"O, akeu ke' jam tong gaya' éh kenat dat. Bék' ka'au tusah. Uban néh ngé'éng nyoho tai néh ku' naten patet éh doko kenéh jam éh avé pelinguh vam," ha' tamen kék' ri' ngan tinen kék' ri'.

Poho tamen tinen petosok kenat sio inah, uban iteu kilin éh kenivu amé Penan bék' bék' sahau.

Ma'o inah boh lah tamen kék' bara', "Lakau lah toh."

Boh tamen kék' mihin mo raho tokong sa la'ut lamin raho kela'ut pu'un ihang molé raho tesut pu'un pedereng. Sinah pina uvut bu'an pina sin uvut. Sinah amo lakau lem padang uvut. Pu'un irop sa na'au raho pu'un péh kayeu kutan.

Akeu bék' jam irop nah tapi' akeu neteng éh, "Ineu ka', éh barei lurin," ha' kék' ngan tamen kék' neteng irop.

"Savui néh akeu de' ua néh ha' ko' bara' kemanen éh ka' teu ngaran néh irop. Irop teu vam duah bengesa' néh. Irop tokong iah iteu. Irop tong tana' data irop amam. Ja'au inan néh. Ha' suket tamen amé ngan mé' sahau inah éh tepun ko Ta'ang sahau irop amam nah nala réh nipa réh nala réh usah néh lem nihat réh. Boh réh suai éh selungan. Selungan irop nah penakai réh lakau tai belah irah lia. Bék' réh omok teneng naneu limu', kenat ha' suket réh tong irop teu. Mai ke' tekun pina peneteng alai alai ka'ah anak ka' néh matek suok. Kineu vam ke' ko' pelapah pina peneteng kenat, omok ke' nesen éh?" ha' tamen kék'.

"Bék' makat," ha' kék' mipa ha' tamen kék' ri'. "Boh péh ku' kelo neteng kekat ineu awah éh kelapah toh lakau dat de' akeu poho neteng uban akeu juk jam kekat arong éh kejam ko' avé kelebé urip kék' vam. Uban néh kenat hun kék' bék' neteng kenat ngan ko' da', barang akeu tai ngeruah anak irah éh jah barang akeu tai semingal' ngan padé pata kék' hun réh neteng ngaran ineu ineu hun irah jam éh hun akeu bék' jam éh barang akeu omok sopé atau omok medam. Jian ku' neteng éh ngan ko' ka' Mam ke' kék' jam éh medam atau bék' medam atau éh pu'un gunah barei ha' ko' ri'," ha' kék' ngan tamen kék'.

"Bék' de' kedai kék' mu'un ka'au anak kék' éh ka' teu toto jam mu'un tosok kenat barei ha' tebara rai. Ka'ah anak kenat nah ne' tebara ubeng awah keh," ha' tamen kék' boh éh mala'.

Ma'o inah amo lakau. Bék' ju pu'un jah kayeu inan néh leté leté pebulak padeng pebulak mebeng jelita' lita' layan. Paka' néh diva' jin ra' bu'un paka' néh avé kebau. Tong dirin irop éh teneteng kék' ri'. "Hmm," ha' kék', "Mam, kayeu ineu iteu matek jian?" ha' kék' tio tai nyelato tong paka' kayeu iri'.

"Hmm," ha' tamen kć' kepéh, "Bé' akeu jam ka'au lakei iteu. Kalai Kelabit péh ka'au," ha' tamen kć', "Ke' ka'au bé' jam kayeu," ha' tamen kć'. "Kayeu iteu vam hun mah mah né' ka' lama néh ngaran néh kutan. Kutan tokong. Hun néh si'ik ujung ka'. Hun néh ja'au ujung déhé dirin ba jah bengesa' kepéh kutan ba. Éh ka' layan tong ipa éh tong la néh teu ngaran néh bulak kayeu éh jelita' lita' layan ka' pu'un mebéng pu'un padeng pu'un leté leté pekelet marung marung. Kenat ngaran kayeu iteu vam de'," ha' tamen kć'. "Ma'o lah ke' nyelato tong paka' nah mu'un mu'un ke' néh pu'un lah ga' uat sieng dat uban ko' pelapah pina peneteng kekat irop kekat kayeu ka'. Lakau toh lah," ha' tamen kć' ri' juk pekedai akeu doko laho lakau.

Boh lah tamen kć' mihin mo raho kela'ut kivu tetang ri' avé la'ut tujek kepéh ihang raho mo sawa' boh mo mukat sa dipa sawa' ri'. Podo boh pu'un dereng kepéh. Tong dereng inah pina kayeu meman ujung néh. Jian layan néh.

Ha' kć', "Iteu péh kayeu agat kć' mu'un kepéh. Ngan néh pina mada ngan néh pina paka' ngan ujung néh meman. Akeu tio titai inan néh tai tong paka' néh menyun sitai tong sepanan paka' néh. Boh akeu ala ujung néh."

"Hmm," ha' tamen kć' kepéh, "Bé' mu'un ku' jam ka'au anak iteu. Bé' jam ma'o ma'o sa'at meta'. Ka'au nah murung gahang ke' dai ineu ngebé anah ko' keluhat dai ineu éh nebi ko' bahat barei akeu teu. Ka'au lakau sengawét usah ko' awah," ha' néh. "Inah maneu ka'au nah murung pina peneteng," ha' tamen kć'.

"Mam jah iteu awah lah kepéh. Iteu kayeu olong kć'. Ineu ngaran néh tu'. Barei éh iri' kejam kć' lah éh irop ri' kutan ri' iteu kayeu akeu bέ' jam."

Boh tamen kć' bara' ngan kć', ha' néh, "Kayeu iteu vam de' lakei sa'at meta' hun mah mah péh ka'au hun ko' ja'au péh vam ngaran kayeu iteu kayeu ubah peniju. Kayeu iteu vam de' hun ko' lakau hun ko' ja'au pu'un telo néh jian éh keja'au beteu tahat nah ke' ko' ala éh memutui éh jah urek ojo babui teu kebit néh. Ke' ko' ala teleu lerong néh kepéh éh jian hun ko' ala éh ko' maneu éh lem telo ko' kepéh. Hun ko' molé avé tong lamin ke' ko' ala lah kayeu ubah peniju ko' ri' ko' ala lalit ke' ko' neka'up éh lem gelan déhé tegaran. Boh ke' ala atip luten ke' ko' ngetip telo ubah peniju ri' ke' ko' motong éh pakai atip nah. Hun néh mahang ke' ko' ala éh ke' ko' mejing bau lotok lalit nah éh avé néh pata' ada pata' la'ang tera areng néh boh ke' pei areng néh nah bau lotok lalit. Boh ke' ala ujung néh teleu nah ke' ko' nyolo éh tong berit atau kinying sé kayeu boh ke' ala jah berit atau sé kayeu boh ke' seket éh lem luten lem aveu boh ke' motong ujung kayeu ubah peniju teu bau lotok lalit. Hun néh lepah benyeu pu'un ahun ujung néh nah ke' ko' ngelet ngan areng telo néh notong ko' ri'.

"Boh ko' ala pelep lengurep kepéh ke' ko' ngelet éh lem pelep lengurep nah areng ujung areng inan kayeu ubah peniju teu lem pelep lengurep. Jin ka'o inah lah hun néh lepah kenelet ko' kenat lem pelep lengurep nah boh ke' ngeliket éh tong jah beteu utang tahat jakah. Boh ke' pasek éh lem telo; éh mu'un néh ke' ko' ala jah anak bolo keja'au bau ojo

éngéu atau péh sa kera' bua ojo éngéu lu' kelunan teu, keko' masek lem bolo inah tahat éh jalan pelep ubah peniju ri'. Ngaran bolo inah bolo kiong jalan sihap.

Inah éh nala réh sihap peniju nah. Hun kelo pakai éh, ke' ko' ngutih si'ik ke' keja'au tulin talem buko ke' ko' ngeliket tong utin atap* éh tong keleput ko' nah éh. Boh ke' tivai éh, ha' tivai ko', ka' ha' ko'. *Ka'au sihap kayeu ubah peniju teu keja'au ujung ko' éh beleleng si'ik teu péh ka'an ju ka'an dani neput ké' teneng éh jin néh ka'an ja'au ka'an si'ik ju péh éh hun mah péh ku' put éh teneng éh, ha' ko' tivai éh. Alu alu ke' éh pesu alu alu ke' éh keladu kekat ka'an nah temeu kekat ka'an nah teneng neput ké' alu alu ke' éh kekat ka'an neput ké' medan matai melai luai nala kék' mai éh bayuh mai éh ma'an pitah kekat ka'an ka'au sihap peniju teu kenat kerenget ko' da' hun mah mah ku' lakau pitah ka'an, ha' ko' tivai éh,"* ha' tamen ké' ri' bara' kayeu éh tong ké' kedung tong sepanan tong uran paka[†] néh ri'.

"Iteu vam ngaran néh kayeu ubah peniju éh nala réh sihap. Ngaran néh éh kebit kayeu sihap ubah peniju."

Akeu murung mu'un. Akeu barei pejing kekat bulun lélép barei pejing bulun pajit kék' menéng ha' tamen ké' kenat. Uban ké' bahu mu'un. Uban ri' akeu seruh, "Teleu kekat teneteng ké' ngan tamen ké' kenin ké' jian lah. Sukup. Akeu kebit dau iteu da' nesen éh benara' ko' teu," ha' lem kenin ké' tengé.

Boh ha' kék' musit pané ngan tamen ké' ri', "Jian mu'un éh bu'un ri' Mam ka'au bara' irop ri' akeu bara' éh barei lurin awah. Tapi' ka'au bara' éh pu'un gunah. Ngan pu'un ngaran. Duah bengesa'. Irop tokong. Irop amam. Hun toh lakau ri' pu'un jah kayeu ri'. Kayeu kutan tokong. Kayeu kutan ba. Duah bengesa'. Hun toh lakau kepéh ri' avé siteu iteu jah kayeu kepéh ri' akeu bahu titai inan néh mada ri' menyun tong uran paka' néh kedung tong néh. Ka'au péh bara' sin néh hun gunah. Jian mu'un. Hun mah mah da' hun kék' pu'un ha' neteng ke' hun néh bék' tesen ké' jian ke' tosok éh kepéh doko ké' nesen éh kepéh," ha' kék' ngan tamen ké'.

"O," ha' tamen ké', "Alai ko' lakei Kelabit ja'au," ha' néh sanya akeu ri'. "Ma'o lah. Tuhun ke'. Mai lah ke' kedung, lakau toh," ha' néh.

Boh mo lakau jin sinah. Raho kepéh pu'un jah tetang pina da'un itot tong tetang inah. "Siteu jak tuah menyun posot," ha' tamen ké' ngan ké'.

Boh tamen ké' mihin amo menyun. Hun mo menyun boh tamen ké' ri' bara', "To toh bék' lakau ri' pu'un tinen ko' tepat ngan ké' pu'un kilin bék' buha' tai mihin anak ngelava atau na'at retek la'a loho néh sahau dai néh sakit dai néh moko sitai sahé dai néh mayung dai néh omok matai," ha' néh ri'. "Iteu jah barék éh benara' tamen mé' sahau," ha' tamen ké'.

* ilit atap éh ngeliket keleput

[†] ibang paka'

Boh tamen kék' ala po'é jin takéng néh menat po'é jin takéng néh boh éh mitit sin po'é néh sa apé po'é nah jin subut ke' avé tong lotok kék' tong avet kék' jin pesun kék' avé tai bua ojo kék' sa na'au jin pesun kék' sa kabéng avé tong bua ojo éh sa kabéng boh éh ala po'é néh ri' kepéh masek éh lem takéng boh éh tivai. Ha' néh tivai, "Akeu mihin anak kék' iteu da' tai uban la'a loho néh nah hun pu'un kerengat ungap sa'at balei sa'at ka'au po'é teu, Ineu ineu éh senuai mé' éh neta mé' pakai ka'au po'é teu omok suhat uban ko' daven jin irah lia ju ketai," ha' néh. "Ka'au po'é teu meta memara kekat ungap éh sa'at kekat balei éh sa'at anak kék' teu kemahéng daven teu tulang néh kekat keluhat néh mai éh lemo mai éh sakit da' pa' ku' tai mihin éh avé tong la'a uban loho néh sahau rai," ha' tamen kék' tivai éh.

Boh éh ma'o tivai. Boh tamen kék' bara', "Nah, omok lah toh lakau." Boh lah tamen kék' lakau tong pet inah boh pu'un barei iveu pu'un pina telo bua posong telo bua la'it telo bua a'ok telo bua duyan telo bua lai telo bua alim telo bua banyu telo bua pelutan ani nyakit telo bua pelutan buro' telo bua pelutan bua telo bua pelutan unga telo bua pelutan ungap kenat péh telo bua telo'ong telo bua kemawah pina arong arong bua sinah. Bé' omok tesen kék' bé sio inah.

Telo bua nah pina sinah barei layan iveu telo kayeu éh awah. Hun mo avé sinah tamen kék' bara' éh. "Iteu kekat bé' éh iveu telo kayeu awah. Iteu seka tulin bua kinan kekat amé lem jepen sio loho keteleu sahau. Iteu kekat uban keda oko mé' ala bua jin semah semah bua amé bi éh arak ta'un ja'au. Bé' éh telo bua awah. Iteu néh telana' uban la'a jepen mé' sahau."

Boh tamen kék' ri' mihin lah mo avé sinah boh lah éh bara', "Iteu rem de' iteu kayeu batok kevok iteu. Iteu kivan lamin uleu sahau. Siteu néh lamin tong loho ko'. Inah kekat lamin irah pina jepen lu' pina siteu. Kedui nah peloho inah la'a lamin réh. Pu'un kayeu keruhai inah. Inah kivan lamin Lesu rah panak. Pu'un kayeu posong inah itai kayeu kivan lamin tamen Musa rah. Sinah loho Musa rai de'. Ka'au siteu éh tong toh nekedéng iteu vam. Hun mah mah péh kelebé urip kelebé ta'un kelebé umun ka'ah murip vam iteu éh.

Iteu ha' néh kepéh, "Tuai ke' ji'," ha' néh. Tai éh mihin mo tong tetang belah la'a lamin ri' pu'un keto paka' kayeu kutan ri'. Duah paka' kutan ri' peno naneu tulang ja'an babui nerang réh keto jian barei maréng.

"Iteu néh telana' éh bara' kék' ngan ko' to to bé' tuai ri' to kék' bé' mihin ke' avé siteu ri'. Kineu, pu'un mu'un éh ta'an ko'? Barei ha' kék' ngan ko' ri' tulang ja'an babui nerang barei ha' kék' ri' mu'un, nak?" ha' néh.

Akeu tuga' awah uban kék' buhu. Bé' omok pané jak. Uban kék' murung uban kék' na'at pu'un mu'un éh barei ha' tamen kék' ri' mu'un.

Boh lah amo lakau nutuh nutuh lem uban la'a nah. Éh ta'an mo pu'un keto inah éh upong aveu jalan réh ngalei ala tana' suai aveu lem lamin bau. Kepéh pu'un keto lugung tana' aveu nah peloho tong uban la'a. Kepéh pu'un keto areng uban bupen keja'au ja'au bua ojo pu'un areng. Kepéh pu'un tulang ulun babui uban nepak réh benila' réh pakai paseng sahau tong tana'. Bé' jak éh talum naneu ujung kayeu lu'eu. Kepéh pu'un tu'et kayeu

posong, avé telo néh. Pu'un tu'et kayeu bengesa' éh beken, pu'un telo néh kepéh. Hun inah akeu kivu tamen ké' awah. Bé' lah akeu jam ineu ineu.

Boh tamen ké' bara' ngan ké', "Iteu telo posong teu bé' éh telo néh awah. Iteu uban irah redo ala kayeu luten irah mesé éh sahau. Iteu lah kebau telo néh. Telana' néh mu'un. Avé telo kayeu éh iteu bé' éh telo néh awah. Telo kayeu iteu uban tu'et kayeu la réh gelan. Kineu, kejam ko' kekat iteu ri'?" ha' tamen ké' ngan ké'.

"Bé'," ha' ké' ngan néh.

"Hun néh ka' kebau telo kayeu sin néh lebé éh uban néh utung kebau tekédéng ko'," ha' tamen ké'. "Uban kayeu teu li'eu éh vat. Bé' éh barei tobo éh rigah vat," ha' tamen ké'. "Iteu néh lah kebau telo kekat tulin bua telo kekat tu'et kayeu tong la'a tong loho ko' lah boh lah ka'au péh nihin ké' uban ko' nyoho patet na'at tong retek loho ko' rai. Iteu lah kebau telo kayeu. Kebau tekédéng ko' ke' lah éh. Telujuk néh kua' mu'un kebau subut ko'," ha' tamen ké' ngan ké'.

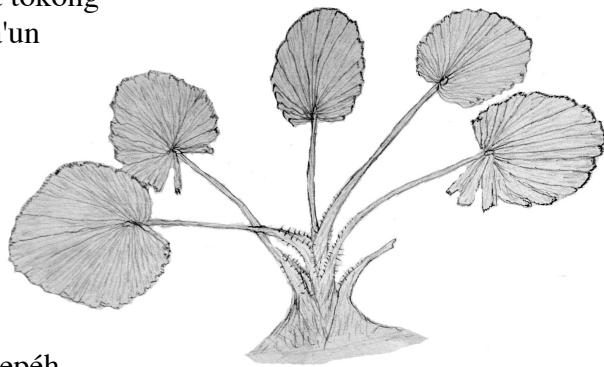
Boh lah akeu bara', "Hmm, Mam, jian mu'un kenin ké' sukup lah toh lakau. Poléng kekat uban la'a. Uban ké' murung kenat uban néh siteu retek ké bu'un bu'un na'at nawa rema tong tana' iteu. Tusah péh senang péh ineu awah péh siteu retek ké tuai ngejam kekat éh tong tana' iteu. Boh ka' siteu retek néh ri' penuhun ké' rai," ha' ké' seminga' ngan néh.

"Amai ke' ngelatei kenat.

"Ma'o lah pané pina lakau lah toh molé ke' ké' tebeng sin uvut tuah mai ala uvut ipa petuh jian toh ala sin uvut sin seka dai irah pina mala' dai réh sanya toh da'," ha' tamen ké' ngan ké'. "Jian toh molé dau ja'au dai toh biau dai toh tebeng sin uvut ipa petuh ke' toh ngevéle uvut éh sin seka," ha' tamen ké' ngan ké'.

Boh lah tamen ké' mihin mo lakau boh akeu duah kolé ngelengit sa murin mo na'at tong retek la'a ngan tong retek loho ké' ri' boh lah akeu lakau kivu tamen ké'.

Boh lah tamen ké' mihin mo molé mukat tokong
kivu murin mo tuai ni'ei rai. Avé tong da'un
itot ri' éh retek néh pejap ku' pakai po'é
ni'ei ri' éh hun sek mo ri' boh ku'
na'at pina bua ipeu. Pina bua éh
bala awah tong sepakan da'un
akeu jam éh da'un itot uban
tamen ké' ri' bara' éh sio mo
ni'ei ri' iteu da'un itot. "Da'un teu
duah arong. Iteu da'un itot jah kepéh
da'un mu'un," ha' néh bara' éh ngan ké' kepéh.

Ha' ké', "Ineu, Mam, ineu éh barei bua éh bala tong sepakan da'un?"

"O, savui néh akeu, ipeu ine'. Bua ipeu da'un itot. Hun ko' kelo kon éh omok. Kon éh seminga' awah omok kon éh. Pu'un jah da'un ne' ja'au lo'ong bua néh keja'au bua ojo éngéu lu' kelunan teu. Inah éh ngaran néh da'un mu'un. Pu'un jah kepéh tong payah mu'un inah éh da'un gohon. Si'ik jin inah bua néh. Kenat arong da'un teu.

"Hun da'un ngipeu mengot keto sin néh babui nemalé bé' jak peloho anak tong tana'. Hun néh memurai ipeu nah boh ka' sin néh anak babui nah lah peloho éh. Hun vam hun ko' na'at ipeu teu mesak ka' adang anak babui ja'au lah, keja'au tela'o. Kenat jalan réh omok nenung jam keja'au anak babui," ha' tamen ké'.

Inah péh akeu murung kepéh uban néh bara' kenat ri'. Ma'o éh bara' kenat akeu tupat tai ngeto jelua' lo'ong bua ipeu da'un ri' ké' tupat kon éh. Avé lemah nem nabeng ké' lem ujun ké'.

Ha' tamen ké', "Kineu, kon éh?"

"Sé jam," ha' ké'.

Ha' néh, "Hun ko' kon bua ipeu nah inah éh nyipuh nyipuh tovo néh nyipuh nyipuh kuman bua ipeu nah pu'un barei seri' seri' si'ik ke' nanya' ko' tovo inah," ha' tamen ké'.

Boh akeu péh nesen éh siget kolé lah avé hun mah péh akeu seruh kon sak bua ipeu ri' nyipuh nyipuh ngan seri' seri' si'ik boh lah akeu jam omok jam éh kenat.

Pajau lah mo tamen ké' lakau jin da'un lah mukat kebuhei lah avé tong dereng tong uvut ni'ei rai boh tamen ké' pitah uvut. "Mai toh tebeng uvut teu merah. Iah éh bau mai toh tebeng éh dai néh burah. Jian toh pitah sin uvut éh nelujang."

Ha' ké' ngan tamen ké', "Kineu, uvut kineu, éh nelujang," ha' ké' ngan tamen ké'.

"Mai jak ke' pané. Iteu néh ku' mihin toh masek lem kaka kekat padang uvut teu dat," ha' tamen ké'.

Boh tamen ké' mihin mo lakau masek lem belah kekat uvut. Pu'un jah pu'un uvut éh bau kebau é'eng irah éh ja'au nah kebau pa'ong uvut nah omok meta éh jin tekedéng bé' éh penalang bé' éh tenebeng omok neja éh awah jin tana'.

Boh tamen ké' bara', "Hun sé sé, hun akeu, bara' uvut éh nelujang, ka' néh, éh barei sin uvut iteu. Tupat ke' na'at ku' da'. Bé' ku' memalang éh bau. Bé' ku' tebeng éh pakai paseng alu toh teu," ha' tamen ké' ngan ké'.

Boh éh menat po'é néh boh éh tai taket tong pu'un titai bau basong uvut boh éh neja neja inan uvut éh pu'un sin nah avé lemah pata kekat inan nah teneja néh kuba' peloho tong tana' jian nah.
Boh éh pak éh bé' lebé lebé lemah sin uvut nala néh uvut éh barei ha' néh ngan ké' ri'. Uvut éh sin seka. Hun tamen ké' lepah ala uvut ri' boh éh mugen sin uvut retek kelemo néh.

Boh éh bara', "Hun néh ka' vam, ngaran néh aran sin uvut. Hun néh ka' lama iteu éh sin uvut sin seka. Hun néh mebéng ka', hun toh kon éh bé' pu'un kepetuh néh. Barei kuman bua karot awah éh mé awah bé' éh petuh. Boh ka' iteu ngaran néh sin uvut sin seka," ha' tamen ké' ngan ké'.

Akeu péh murung uban néh omok tosok éh kenat hun mo inah. Iah maneu aran uvut* pei éh bau jah ujung kayeu. Tovo inah péh tamen ké' bara', "Ujung kayeu iteu bé' éh ujung kayeu merah awah. Ngaran néh vam ujung benua' tokong mebéng pera' néh. Inah éh ujung benua' mebéng pera' éh ngelayau tong tokong lem belah uvut," ha' tamen ké'. "Pa' ka'au pei uvut ka' pei ka'an péh hun ko' ngera vevilang jalan hun ko' toro hun ko' bé' sukup lalit jalan pei ka'an ujung benua' teu péh omok seleket lalit. Bé' éh medam," ha' tamen ké' ngan ké'.

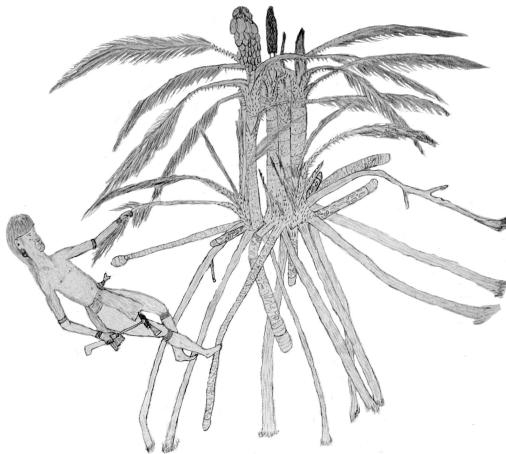
Boh amo kon aran uvut ri'. Boh amo ma'o boh tamen ké' lakau kepéh mihin mo pemasa masek lem belah uvut boh pu'un jah pu'un uvut kepéh duah sin uvut tong néh iteu jah telujang uvut.

"Moko jak ke' ké' neja éh ngan toh," ha' tamen ké'. Boh éh tai neja uvut ri' peloho ketai. Boh éh pak ala sin néh. Boh éh ngaran éh barei éh ni'ei ri'. Akeu kon éh tengé. Boh éh na'at ku' iah mala'.

"Kineu?" ha' néh. "Kineu akam ko' kon éh?"

Ha' ké' mipa éh, "Haaa, petuh, barei gaya' kuman uit seluang," ha' ké'.

Boh éh bara' sin néh. "Inah iteu sin uvut éh ipa petuh kunah ké' ngan ko' ri'. Hun mah mah vam hun ko' ja'au hun ko' lemanai hun ko' ala sin uvut ipa petuh pina réh mala' ke' sanya ke' bara' réh kelunan leko bara' réh kelunan bé' jam ngevélé sin uvut uban néh leko iah ala sin uvut ipa petuh péh nala néh éh ha' réh sanya ke' vam," ha' tamen ké' ngan ké'. "Hun ko' ala sin uvut éh sin seka boh irah bara' ka'au kelunan jian kelunan tigéh uban néh sin uvut éh mé éh bé' petuh," kenat ha' tamen ké' ngan ké'.

* tong inan uvut nah sa tapak kemahéng néh éh sa bau

Ha' ké' ngan tamen ké', "Kineu, Mam, kineu gaya' lu' jam na'at ipa petuh, kineu telana' néh? Kineu telana' néh sin seka?"

Boh ka' ha' tamen ké' mipa akeu: "Sahau irah na'at laséh tong langit awah. Hun réh na'at usit laséh nah maréng éh naring tong langit hun inah réh bara' *Hun iteu sin uvut jian*. Hun sukup kelebé hun réh na'at laséh nah juk pata' naring kepéh sa pemata' laséh irah ja'au bara', *Hun iteu sin uvut lah sa'at. Ipa petuh. Hun ko' jam ngevélé éh jelua' awah éh pu'un keto sin seka*, ha' réh. *Kepina néh ipa petuh. Hun lu' juk ala sin uvut éh sin seka dat jian ke' na'at boso néh éh lakui paka' néh ti'eng. Inah telana' néh keto sin seka. Hun keh avé tong uvut hun keh na'at boso néh suti' da'an néh kebit, inah néh telana' néh ipa petuh. Kenat jalan nenung sin uvut sin seka atau ipa petuh.* Kenat ha' irah ja'au sahau," ha' tamen ké'.

Boh lah akeu nesen éh.

Boh lah tamen ké' mihin ku' molé mukat tokong avé lah tong lamin mé' ri'.

"Mah, kineu, anak iakei," ha' tinen ké'. Uban néh bahu ha' néh sanya. "Kineu, ieng ke' gahang ko', kineu, ju?" ha' néh ngan ké'.

"Bé', akeu bahu, pina éh teneteng ké' ngan Mam ké' ngan inah péh akeu beso kuman bua da'un ri' ngaran néh ha' Mam ké' ipeu da'un itot."

Tovo inah tamen ké' pei gaweng sin uvut tong dirin gelan.

Ha' néh ngan ké', "Jian ke' bara' ngan tinen ko', kineu kuman bua ipeu," ha' néh ngan ké'.

Boh ku' bara' éh ngan tinen ké' kepéh. "Kuman éh ha' Mam ké' inah éh nyipuh nyipuh ngan seri' seri' si'ik si'ik ha' Mam ké' ngan ké' ri'. Kenat kon éh."

Boh tinen ké' mala' mu'un. "Borok ke' lakei ja'au. Kenat mu'un mu'un ha' suket Kekihan rawah kurah rai de'," ha' tinen ké' ngan tamen ké' ri'. "Abéh nah anak nah jam ka' éh nyipuh nyipuh ka' éh seri' seri' si'ik si'ik bé' ngeraham ke' iah jam éh kenat uban ko bara' éh ngan nah anak ko' nah awah ine' lakei ja'au," ha' tinen ké' ngan tamen ké' ri'.

(Tamen tinen ké' ngelayau sanya akeu pakai ngaran jah anak sahau Kekihan. Iah jah anak éh rengat. Jah kolé iah tai juk nyopé balei liwen éh moko lem avun bau. Iah nyalep malui masek lem atet do balei liwen tovo néh tai nyiva' aken néh. Boh hun néh musit kepéh balei liwen seruh éh anak usah néh mu'un. Boh hun néh sukup keja'au iah ngé'éng tamen néh éh balei liwen mejé tebu pakai jah de' ke' jipen sarok.* Boh hun jipen néh putui boh anak néh éh Kekihan ri' ngé'éng éh kepéh menyat jipen néh éh putui ri'. Boh tamen néh mena' éh ngan néh boh éh ngé'éng éh kepéh nyoho ngelikah jipen néh ri' kepéh. Hun néh lepah kelikah balei liwen ri', boh éh mena' éh ngan anak néh Kekihan ri', tapi' Kekihan

* kekat jipen éh sa tenah hun néh bé' beranying

ngé'eng éh kepéh nyoho éh maneu talei ava nyolo éh lem likah jipen ri' kenéh suai éh ameng. Boh tamen néh balei liwen ri' kivu ha' néh maneu talei. Boh éh mena' éh ngan Kekihan boh Kekihan ngé'eng kepéh nyoho éh ngejeret éh kepéh tegugui néh tong batok néh. Boh hun néh tong kejeret néh tong batok néh boh Kekihan tio kelap nerejuk tai tana' kepéh. Iteu telana' balei liwen ri' sopé ngan menya avé pelinguh.)

Ha' tamen ké' mipa ha' tinen ké', "Kujah," ha' néh. "Né' bé' uleu pekelena hun bē' uleu bara' éh kenat ngan irah anak nah jin bu'un réh si'ik ka' hun réh ja'au vam boh lu' ulak juk neku neku juk bara' kekat kayeu bara' kekat éh kinan néh ngan irah anak nah bē' irah jam kineu kineu kon. Hun lu' pekalai réh jin bu'un réh si'ik ka' avé réh ja'au vam avé réh moko keja'au vam omok réh jam éh mu'un omok éh moko lem kenin réh," ha' tamen ké' ngan tinen ké'.

Ha' tinen ké' kepéh mipa ha' tamen ké', "Hun néh kenat lakei ja'au jian ke' ka'au nebara ako anak kekat anak ko vam hun akeu hun ka'au kebit telun kebit umun nena' balei nyeputan ngenangan^{*} urip lu' panak avé pelinguh jian mu'un ke' pekalai jian mu'un ke' nebara anak toh tong kekat pengejian tong kekat penawat tong kekat éh kinan dai réh nebara ayam toh vam nebara padé réh vam nebara panak panyen réh vam tai tawang tai metat jian ke' ka'au nebara anak toh nah sa éh pengejian sa éh pengesa'at. Akeu ngelan ka'au lakei ja'au ineu ineu kekat éh kejam ko vam keko' bara' éh terah éh kejam ko'," ha' tinen ké' ngan tamen ké' ri'.

"Inah lah uleu kelunan iteu, redo ja'au, siget anak lu' jah piah makin réh pina vam kelu' nebara irah kelebé lem uleu pu'un murip," ha' tamen ké' ngan tinen ké' ri'.

Boh lah tinen ké' bara' "Hmm, sin uvut semah la koh barei teba' bolo bayah réh kejian sin uvut nala koh panak," ha' tinen ké' ngan tamen ké'.

"O, uvut éh nelujang la'ut tong tetang la'ut nah ri' néh teja mo ba'at ké' ala éh ngenyo iah anak toh teu ri' dai néh tito leko vam. Hun néh ja'au hun néh lakau hun néh na'at sin savit jakah sin savit uvut vam jam éh ala éh. Hun lu' lakau awah mihin anak toh nah bē' meta uvut pu'un péh uvut tong iah vam hun néh ja'au hun néh lakau bē' iah meta uvut nah. Inah ke' ké' pekalai ala uvut kenéh na'at éh," ha' tamen ké' ngan tinen ké'.

"O, jian mu'un ke' éh kenat, lakei ja'au, teneng ke' ha' ko," ha' tinen ké' ngan tamen ké' ri' kepéh.

* mena' urip kebit, urip jian

TULAT 7

BU'UN BU'UN AKEU ALA OLONG

Sukup kelebé paso tai repen* jakah tong Ba Sungan Si'ik. Moko bé' lebé sitai, ngio jah migu, tong keruah migu lakau paso kepéh tai tong birai uvut Sawa' Levu. Tuman ngaran néh kenat uban pu'un sawa' tokong toto i'ot ba dapau sinah pina savit levu éh omok nala réh ujung néh sapau lamin. Hun réh nyapau ujung savit levu, irah ala nepeket ujung savit nah jin lotok avé tai langup lamin.[†] Sin savit inah péh omok kinan ba'an tong na'o sio la'au. Boh omok kuman na'o apo uvut kepéh. Uban birai uvut, amé moko lebé si'ik sitai.

Sahau irah Penan kelo ngan anak réh laho pegen kenéh ngivun to'ot uban irah Penan lakau ngivun barei tai paleu barei tai pitah uai hun panak lakau telo'ong. Tapi' irah anak bé' kelo pegen laho.

Hun mé' moko tong Sawa' Levu jah dau sio merem pina amé anak petipun seminga' tong lamin Nayah rawah Lesu. Pu'un ada nyateng lengurep éh kejeret tong lihei lamin. Boh amé anak seminga' kera' pit, kebau avun."

Lem inga' nah, jah anak pei ojo néh bau ojo jah anak kepéh, iah péh pei ojo néh bau jah anak kepéh, avé jah polo usah anak omok kivu inga' inah jah kolé.

Boh amé pekelaping mupik kulit bau ojo anak sa ra', boh amé peseliko mohop kera', ha' mé' "kera' pit". Boh mejing kebau, ha' mé', "Kebau avun, bet jah". Boh anak éh sa bau pei ojo anak éh sa ra' néh, boh iah tio pasek ojo néh tai ga' sa ra' kepéh. Boh kekat anak bara' kepéh, ha' mé', "kera' pit," boh mohop kera' kepéh. Boh ha' mé' kepéh, "Kebau avun, bet jah." Amé lebé kenat, liwet liwet.

Pu'un duah anak éh sa'at meta', Mulen jah éh lakei, Liking jah éh redo, duah ja'au si'ik. Rawah murung ngesakit anak si'ik, bé roh mupik, ngelaping nyekum. Jelua' anak bé' tahan, sakit, ngeradau, "Adi' sih!", maneu irah laho bara' "kera' pit, kebau avun, bet jah" bé' pu'un giwang belah ha' réh.

Boh sio inah amé ngaho mu'un, maneu irah ja'au buheng bé' kelo menéng ha' mé', "Ha' kelit lem luvang bateu," ha' réh tapan sahau.

Boh Sot éh jah lakei éh mekedai, ha' néh, "Ha' keh pina mu'un pegua pegara barei ha' anak ubu petayu tong lo'én kerérék kurah rai, lem suket Uyau Abéng rai," ha' réh. "Maneu ha' bé' poléng tai tana' nenéng mé'. Aho neu ka'ah seminga' iteu, tekejet awah lu' nuja' ayau dat uban aho."

* repen, iteu kua' birai, sin néh pina inan lem jah retek, jah jepen omok moko kura laséh sitai

[†] sapau si'ik éh bau aveu

Na' péh kekat tinen tamen ngabo nyoho pegen kekat polong anak bé' kelo uban mé' telalau seminga' pit. Uban tamen tinen buheng pegen uban aho, kelo lakau kereja ngivun, inah irah ngaken maneu anak kelo laho pegen.

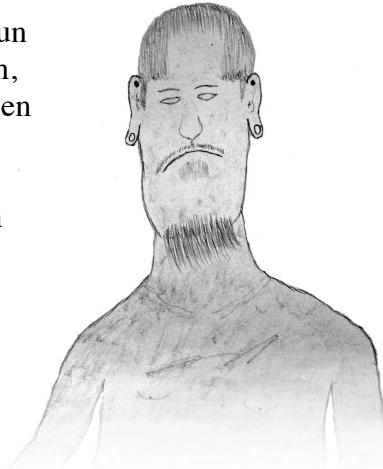
Boh Pulu' rawah do néh Kuning nyoho tamen ké' maneu uat awong duah usah. Uban lamin mételeu panak tong sa pet jebila' jepen, ju si'ik jin lamin Lesu. Boh tamen ké' kivu ha' roh sio amé anak to telalau seminga'.

Tenah tenah éh nenéng amé anak tong lawin kayeu déhé lamin pu'un ha' uat. Amé jam sin ha' uat, uban tamen tinen mé' pekelena' éh jalan pekedai amé. Tapi' amé bé' jak nyenah, bubu seminga' kepéh. Bé' lebé jin ka'o ha' uat ri', pu'un usah uat awong avé tong dirin gelan Lesu poléng tong ilap ilap ada nyateng. Bé' éh lena mu'un. Sa'at layan da'in néh. Avé sa jebila' gelan.

Amé tio tekejet ngan pua.

Ha' Nayah, "Inah lama uat awong. Adang néh telana' tepun iah éh manai. Iteu mu'un jah, sa jebila' gelan lu' teu kepéh, iah iteu sa'at mu'un layan da'in néh. Adang néh telana' tu'en tepun," ha' réh.

Hun amé anak sakui na'at da'in uat awong nah duah duah nah, boh tio pelipek bé' poléng kepéh, amé medai mu'un.
Ha' Nayah, "Kineu, sé bé bé sakui na'at uat awong?"
ha' néh. "Hun sé sakui na'at, ka'ah bara' nganirah
éh bé' sakui na'at éh. Bé' éh lakau. Adang néh
moko déhé lawin kayeu siteu, mejung
ha' keh nah."

Ha' amé anak, "Amé bé bé pu'un na'at éh."

"Hun néh kenat," ha' Nayah, "Iteu telana' néh tepun éh jian jak. Sin ha' tepun nah bara' da'in néh *Iteu néh lama da'in mo da' amo iteu kuman anak éh sa'at meta'*. Inah éh sieng naneu amo, ha' néh. Tapi' hun néh poléng kenat jian jak éh," ha' Nayah. "Hun keh to ngelapah bé' pegen hun iteu hun tepun tuai kepéh bé' lah rawah poléng. Tio nyurung jin sa jebila' ngan sa jebila'. Tio kon. Amé éh bé' sieng kekat amé ja'au bé' amé tusah. Ka'ah anak awah uban ka'ah ngelapah ha'," ha' Nayah ngan mé'.

Amé bé bé peligau ke' molé, siget usah ala jah sé kayeu seket éh lem lutem aveu kenéh mahang kenéh omok titui mé' molé tai lamin mé', uban medai mu'un.

Hun akeu avé tong lamin tinen neteng, "Ineu maneu keh lem keretan ha' keh seminga' ri', ineu maneu keh barei ha' aseu keli'eng?"

Akeu kelem, medai pané kebit, tio pegen bau ipa uvut tio naben dai ké' na'at tepun kepéh. Uban poho akeu bé' jam tu'en tepun ri', iteu lah tinen ké'.

Uban kenat jalan irah ja'au ngaken pekedai amé hun mé' sa'at meta' hun mé' si'ik sahau dai mé' mekegen sio ngivun.

Hun kék' ja'au kura kura ta'un jin ka'o inah, boh padé mé' éh si'ik kepéh pu'un, irah sa'at meta' barei amé sahau rai. Ha' tamen tinen keré ngan kék', "Amé nyoho irah itai da' pekedai irah anak iteu doko keréh omok ma'o seminga' dai réh mekegen dau ngivun da', " ha' roh. "Mai bara' éh ngan réh. Ka'au ja'au jin irah mai bara' ineu ineu."

Hun inah lah boh lah akeu jam éh ha' réh kenyo ha' réh ngaken. Bé' éh uat mu'un éh kenivu tepun. Inah éh jelua' irah ke' ja'au nah maneu gaya' uat jalan pekedai amé sahau awah.

Boh sio inah hun amé mepai tong Ba Sungan Si'ik nah, akeu keto anak si'ik, tapi' bu'un bu'un kelo lakau ju si'ik jin lamin mételeu. Akeu keto bé' jeleng lakau ju tong tana' uban medai. Uban medai uat awong. Ngan kepéh ha' irah ja'au, pu'un ungap nyalep layan tinen ko' sapét duah likap kivu éh tio tawang. Ha' irah ja'au ka' dai anak si'ik jeleng lakau tengé tong tana'. Tapi' akeu sukup ja'au omok lakau usah tengé belah lamin mé' tong jepen mé'.

Boh akeu tavin jah lamin pu'un jah redo ja'au mukun metalah urip néh ngaran néh Ré. Iah pu'un jah olong anak medok. Pu'un medok inah pitah guteu irah anak atau irah ja'au. Akeu ngedalem, "Jian éh kenat kio."

Akeu molé bara' ngan tamen tinen kék'. "Kineu, Mam, E, medok sitai ri' jam pitah guteu uleu kelunan. Kineu, medok awah jam? Kineu anak kuyat?" ha' kék'.

Ha' tamen tinen bara' éh, "Anak kuyat péh jam mu'un pitah guteu ngan selék ngejuak ayau ngan jam na'at torok. Kuyat jian mu'un uban hun néh na'at kelunan pu'un ha' tekerah néh. "Kerah, kerah" kenat ha' kuyat nah ma'ah kelunan atau torok. Hun medok jam éh ma'ah tapi' ha' néh si'ik. Hun medok ma'ah kelunan atau torok ha' néh "Ho, ho" kenat awah ha' néh. Kuyat jian," ha' tamen tinen kék'. Akeu kelih mu'un juk molong anak kuyat atau medok.

Boh hun sukup lebé amé paso kepéh tai tong birai uvut Ba Tawa. Tuman ngaran néh kenat uban kayeu tawa pina kivu data kivu dirin. Bua inah kinan uleu kelunan mu'un.

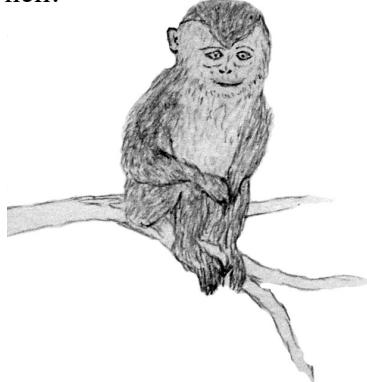
Dau rema amé avé sitai pu'un jah lakei tai beté ngaran lakei inah Bangah. Lakei Bangah nah lakau tai beté dau tahup boh éh molé pat kuyat neput néh. Jah jin belah néh pu'un tekivap. Anak kuyat éh tekivap néh nah murip. Boh tinen kék' tio tai menyat éh ngan lakei Bangah nah.

Ha' lakei Bangah ngan tinen kék', "Ala ka'au éh, redo ja'au. Bukan kuyat nah nya'ap itam kereja. Iah ngerekah awah livah ko' awah ida', redo ja'au," ha' Bangah ngan tinen kék'.

Ha' tinen kék' ngan Bangah, "Bara' jian kenin da' kei uban akeu kelo anak kuyat teu uban anak kék' kelo éh ngan molong éh.

Boh tinen kék' anak kuyat ri' molé avé tong akeu. Ha' tinen kék', "Iteu jah olong ko'. Uban ko' kelo juk molong rai, iteu iah éh jian kunah mé' ngan ko' rai, kuyat teu."

Boh tinen kék' mejé si'ik ke' ti'ah nah kenéh maneu telun tong ééng anak kuyat éh olong kék' ri'. Akeu tio ala anak kuyat nah nekivap éh boh akeu menyun lem gelan. Akeu bahu mu'un na'at anak kuyat olong kék' nah. Boh tinen kék' ala si'ik ke' apo jin lem anyam ngeluheu éh jah luheu kenéh bah éh lem aveu. Ngaran néh pi'ong keluheu. Hun néh lepah mesak tinen kék' meté luheu pi'ong nah ngan pa bet aveu tong néh ngan memutui luheu pi'ong nah duah peputui. Ha' tinen kék', "Iteu ke' ko' pekalai pa' ngan kuyat ko' teu," ha' néh.

Boh akeu mo'ép si'ik ke' luheu pi'ong nah mabeng éh menya' éh ngan mamau si'ik bé' mamau mu'un. Akeu pasek éh lem ujun anak kuyat olong kék' ri'. Anak kuyat kék' ri' kelo mu'un kon éh. Barei éh luya lepah. Uban néh duah jipen sarok* anak kuyat nah sa bau duah jipen néh sa ra', avé jipen benga'am néh pipa sa bau ngan sa ra'. Ha' réh, anak kuyat pajau pajang ujung benua'. Sin lem ha' "anak kuyat pajau pajang ujung benua'," anak kuyat éh ja'au, pu'un jipen, omok kuman. Bé' mété. Hun néh to belangé irah bara' éh

"anak kuyat pajang ujung benua'." Sin néh si'ik keto. Bé' omok kon tengé awah. Hun néh kenamit si'ik kenat irah redo éh bé' jelih péteé anak ka'an omok péteé éh hun néh pu'un ba été. Jelua' irah redo irah Penan nah jelih atau jeliten leko néteé anak ka'an nah été.

Pu'un jah ha' irah ja'au, kivu okon réh ngamit olong. Pu'un réh ngamit olong bé' éh omok laho luya. Pu'un jelua' réh ngamit olong laho éh luya. Pu'un jelua' réh ngamit olong bé' lebé matai. Pu'un jelua' réh ngamit olong lebé boh éh matai. Inah irah éh kelo ala olong ngevélén ngan neteng "Kineu ka'an olong kamit ko' sahau, lakei ja'au, atau redo ja'au," ha' réh. "Omok murip lebé atau bé' lebé?" ha' réh. Hun néh bé' lebé lakei atau redo inah bara' éh bé' lebé. Sin néh sa'at okon. Boh hun néh kelunan éh sa'at okon ka', bé' pu'un sé sé kelo ala ka'an olong éh kenamit néh, dai ka'an olong nah bé' lebé matai.

Uban anak kuyat kék' éh olong kék' jian okon ojo mé' pejai éh ala éh ngan jian penubo atau penolong mé' kuyat nah, tinen kék' ngelayau ngajan kuyat nah bé' pekiyei éh tong kelunan sé sé avé tong aseu péh. Iah ngejeret éh maneu telun néh ngelayau dai néh lakau tai lamin kelunan éh jah dai néh ngerekah livah kelunan dai néh nga'at anak atau irah éh ja'au irah éh jah. Iah mihau éh avé kuyat nah ja'au kuyat nah luya. Bé' éh luva avé kuyat nah mukun. Uban néh tu'en ke' éh. Hun néh kuyat manai atai medok manai ngalayau hun réh sa'at pengolong éh luva mu'un. Tong ga' néh kuyat nah matai naneu kuvang uban jelua' kelunan sio hun mé' paso pu'un irah kelunan nah neu kuvang irah meso kuvang nah tong tana' hun kuyat nah lakau kuyat nah kon kuvang nah jin kenat bu'un néh omok kabit teneng sakit neu kuvang. Inah tuman néh omok matai.

* sarok, iteu lah kekat jipen éh sa tenah ujun éh bé' beranying

Pu'un jelua' kelunan éh jah molong kuyat atau medok atau babui ngelayau réh pekiyei kuyat avé medok tong anak atau tong usah kelunan éh ja'au. Hun néh babui ngelayau réh pesurung éh tong aseu tong kelunan. Ka'an nah hun lu' molong éh hun lu' pekalai éh kenat atau petito barék néh kenat, inah ke' kenivu néh, olong kelunan inah bé' omok murip lebé. Irah éh sakit kenin senurung babui ga'at kuyat atau medok nah irah omok put éh atau réh ala ujung laka muan^{*} maneu éh tong kinan olong. Olong nah omok tio matai. Tepun olong éh luva éh penatai réh kenat bé' omok merek ngan kelunan éh mematai éh, uban sala' tepun éh bé' mihau ngan maneu telun. Kenat ha' tebara tinen ké', kenat barék poho kelunan éh sa'at pengolong éh sa'at barék ngan kelunan éh jian pengolong.

Olong bé' makat éh kilin, tapi' barék réh poho Penan, bé' buha' mematai olong éh jian pengolong éh bé' luva atau éh nihau tenelun tepun néh ngelayau. Uban néh sé sé mematai olong seleket néh mematai usah kelunan éh tepun olong nah. Tepun olong nah bé' kelo mematai olong néh kepéh uban seleket mematai anak néh tengé. Uban néh kenat irah Penan sahau bé' kelo kon ka'an kekat éh olong barei irah lebo éh kuman iap olong avé idok olong avé kelubau olong, kekat olong awah. Penan sahau jelemih kuman éh.

* jah bengesa' laka éh medam

TULAT 8

VIAT, ANAK TEPUN

Sukup kelebé paso kepéh tai tong birai uvut tong Dat Tatip. Tong Dat Tatip nah pu'un jah kayeu dat pata petatip inan. Inah éh ke' réh bara' éh retek belukih inah Belukih Dat Tatip.

Sahau tana' keda urip réh jin sahau, uban sinah pu'un ba podo. Ba jian, tong tokong inah. Inah irah ngelayau kelo mepai sitai moko sitai uban apan ba néh dani.

Hun mē' avé tong Dat Tatip ri' boh tamen kć' bara', "Iteu ha' kć' da' ngan kekat kekat uleu lem jepen iteu, redo anak lakei ja'au uleu omok jaga'. Uban pu'un liang padé kć' éh ngaran néh Lajé Ta'ang. Akeu itu Ayu Ta'ang. Uban néh kenat akeu jam liang padé kć' nah rai dat, uban néh matai nganak.

"Ha' suket ha' poho irah ja'au tepun lu' sahau rai dat kekat liang kelunan éh matai nganak kenat hun lakei lakau tengé irah éh ja'au hun réh bē' ngelajam adang ungap éh nganan liang nah omok nyalep malui redo ungap tilo kuman tulin tilo. Telana' néh jak pu'un ha' kanga anak pu'un ha' kanga redo éh ja'au ha' roh seliko. Jin ka'o ha' kanga nah boh pu'un irah redo tio nekelak. Hun lu' nekedeu hun lu' pesut inah néh telana' iah lepah kon tulin tilo lu'. Uban hun néh kon tulin tilo lu', bē' poléng kesakit. Tulin tilo keto pu'un, tapi' usan. Uban néh ungap ri' kerenget néh éh omok maneu lu' matai. Jin ka'o ungap kon tulin tilo lu' lakei ja'au nah, duah atau teleu dau jin ka'o inah uleu sakit darem ngan sakit ulun. Lanyu mayung. Bé' avé tuju dau matai. Kenat pematai naneu ungap kuman tulin tilo."

Ha' tamen kć' kepéh bara', "Hun néh redo ja'au atau danak, amai lakau lapah retek liang kelunan éh matai nganak nah. Adang néh kelo ala ka'au hun mah mah ka'au nganak adang néh maneu ke' matai kepéh barei iah éh matai nganak inah rai. Kenat jah kilin. Bé' mu'un mu'un omok lapah liang. Kenat awah kilin ngan ka'ah redo.

"Kepéh ngan ka'ah anak, hun ka'ah anak lakau tengé hun pu'un ha' kanga nenéng keh lem tana' péh bē' barei sa bau lem sawang péh bē', hun pu'un ha' kanga kenat inah néh ha' beruen redo éh matai nganak rai avé ha' kanga anak néh. Hun ka'ah anak medai hun keh nekedeu kelap ka'ah omok tekenah sakit ngan omok mayung ngan omok matai. Hun anak matai inah péh kinan beruen rawah éh matai ri'. Tapi' hun anak inah bē' tio nekedeu kelap, lakau likap dawai barei bē' medai barei bē' kelap, boh anak nah bē' jam sakit bē' jam mayung."

Kenat ha' tamen kć' tepat sio déhé liang padé néh Lajé éh tong Dat Tatip nah.

Amé anak tong pai inah bē' jam sin beruen, tapi' jam éh adang sa'at. Tapi' jam sin ungap, uban tamen mé' lepah meta' amé lakau tengé seminga' tengé dai tenawang ungap. Irah pekelena ungap nah barei layan keruah ko', ketai ketai ketai, ka'au kivu éh. Sukup keju, usah néh ieng ke' poléng kepéh. Hun ko' juk pupah molé, bē' lah pu'un keruah ko' éh

mu'un. Ka'au tawang tong ahang tana' awah. Maneu mé' medai, rurui ke' ungap éh kon tilo ko' sa'at jin ungap éh nawang ke', kio.

Amé bć' omok ngida bć' omok seminga' "kera' pit, kebau avun". Tong pai inah amé pejengep ke' bć' kahut, barei oko irah mameng awah. Irah ja'au péh bć' maneu ha' dadei, petosok barei kemalai, bć' ja'au ha' kala'.

Hun sukup kelebé lah, hun ké' metalah urip, sio kompani kereja ala kayeu tong tana' mé' juk avé tong retek liang tong Dat Tatip, boh amé tai bara' ngan menéja kompani. "Pu'un liang dani siteu. Mai mejuk tana' retek inah," ha' mé'.

Ha' menéja mipa, "Hun néh kenat, jian keh ala sat bala teu jian keh ngesat tutuh liang nah kenéh omok pulau. Boh akeu bara' ngan kekat irah éh kereja dai réh mejuk tana' inah," ha' menéja ngan mé'.

Boh amé kivu ha' néh ngesat retek liang nah tutuh néh. Boh irah kompani maneу pulau, tapi' si'ik mu'un kivu kenesat mé' ri' awah. Barang avé hun iteu pu'un keto pulau, barang bć' pu'un, liang Lajé nah tasa' nejuk lipan kompani uban kompani ngelayau masek liwet liwet. Semu'un néh pina liang amé Penan tong tana' nejuk kompani awah.

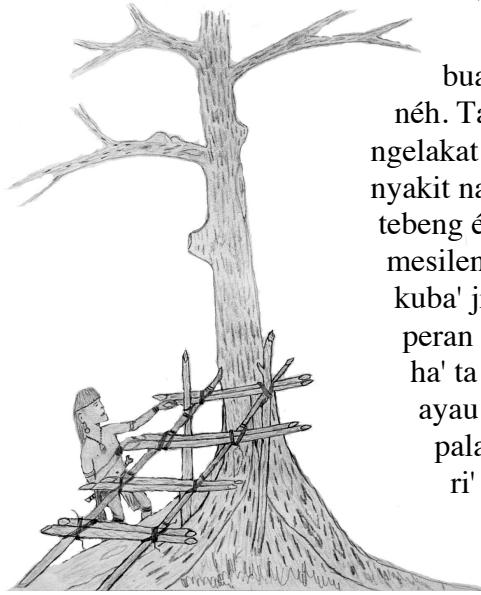
Sukup kelebé paso kepéh tai birai uvut Ba Kovong Aput. Ngaran néh kenat uban sitai pina bua kayeu kovong aput éh omok kinan uleu kelunan avé ka'an barei babui avé nyakit péh. Boh tamen ké' pekelena ngan kekat mé' polong anak doko ke' mé' omok kuman éh.

Ha' néh, "Uleu ala lo'ong néh bah éh lem belah luten. Hun néh leta leta lo'ong sin néh mesak. Boh meté éh jin lem luten pei lem gelan. Boh ala po'é meta éh duah pebila'. Boh kuman ketek néh lem. Mebéng barei ubei. Kuman éh péh barei kemé kon sin ubei."

Hun ké' menéng ha' néh kenat, akeu murung mu'un uban jian kuman ubei. Uban kura kura kelebé amé tong tana' bć' lumang kuman ubei uban bć' pu'un ubei nah tong tana' lalun. Uban irah lebo Kelabit awah éh pu'un mulah ubei nah. Jah kolé tamen ké' tai mihin jah léléng uai sepa' patet éh tai sebila' néh Kelabit tong Long Seridan boh pebelih éh sebila néh mena' jah nahat takéng. Boh sebila néh jian kenin kepéh mena' jah sangat* ubei ngan tamen ké'. Tamen ké' bi ubei nah molé tai lamin métaleu boh tinen ké' matok éh mesa' éh mujek nyak babui jin lem bolo lem ubei nah. Boh tinen ké' marong ubei pakai tuang kayeu ngan ngeluheu éh keja'au ilo iap mena' éh ngan ké'. Boh akeu kon éh mé mu'un. Iteu akeu palé kuman ubei. Tapi' avé lebé kepéh kio kura kura ta'un akeu bć' pu'un kon ubei kepéh.

Boh ha' tamen ké' kepéh, "Ngaran ba iteu ba Kayeu Kovong Aput. Tapi' pu'un duah bengesa' kayeu kovong. Jah Kayeu Kovong Aput, jah Kayeu Kovong Peran Nyakit. Bua roh kua' kinan barei ubei.

* jah akup sin ubei, ngio jah polo sin ubei

"Pu'un jah suket irah sahau pasan tok Kayeu Kovong Peran Nyakit. Pu'un jah lakei tai tebeng bua Kovong Peran Nyakit éh pina bua tong paka' néh. Tapi' kayeu inah ja'au inan jah sekapha muta ngan ngelakat. Lakei éh juk tebeng bua kayeu kovong peran nyakit nah maneu palang tong boto lakat néh ri'. Boh éh tebeng éh pakai paseng alu. Kayeu inah mahéng ngan mesilen nguvap éh. Tenebeng néh mu'un mu'un bé' laho kuba' jin dau ngivun avé dau kuba' to keto kayeu kovong peran nyakit nah bé' kuba'. Ayau lah lakau lapah menéng ha' ta néh boh ayau ri' tai nyovok ha' ta néh. Ayau ri' ayau irah va'é Merawen boh ayau ri' put lakei éh tong palang éh tebeng kayeu kovong peran nyakit ri'. Lakei ri' tio peloho jin palang matai. Bé' lah bua kayeu kovong peran nyakit éh tenebeng néh ri' sakui kinan néh. Lakei ri' matai lah. Uban néh kenat irah ja'au ngelayau maneu ha' tapan tong

kereja éh bulei kenat. Mai lah ka'ah nyavu lakei tebeng bua kovong peran nyakit, ha' réh. Jelua' kolé ha' réh Kenat mu'un mu'un lakei éh tebeng bua kovong peran nyakit kunah irah ja'au rai de', ha' réh. Uban néh bé' sakui kinan néh bua éh tenebeng néh ri' usah néh matai lah."

Sukup kelebé paso tai tong birai uvut long Ba Kelebukak bila' Ba Maguh. Tuman ngaran néh kenat uban pu'un jah long ba pu'un jah juhit ngaran néh kelebukak. Juhit inah maneu sala néh pina tekieng bau ba tong long ba inah. Nган pina ha' juhit inah sinah. Hun néh miha', ka' ha' néh: "Gelasau leguau" ke' ha' néh. Semu'un néh barei kongék. Sin ha' juhit kelebukak nah, ha' irah ja'au, ha' néh pané ngan bayah uban néh merek ngan néh. Uban ngelayau iah suai sala bau ba. Hun anak néh pekang, hun néh musit, anak néh marang tapai talei. Bayah juk kon anak néh. Sin lem ha' kelebukak nah, ha' irah éh ja'au éh renget, ka' sin néh: "Mai makat akeu mena' anak ké' nah kinan ko'. Iva' ani ké péh bé' akeu mena' éh ngan kinan ko'."

Oko tong pai inah suti' mu'un. Teleu merem awah. Pai éh kemalai omok moko kura kura kelebé avé kura laséh.

Bé' amé moko lebé sitai uban ieng pina. Sio dau merem dau savé mé' paso nah amé pegen dau merem. Hun mé' pegen pina ieng barei nepék napun. Bé' omok pegen uban buheng. Hun nyeput, pana. Hun bet seput, ieng kon. Boh tamen ké' ala kayeu seket éh lem luten tong aveu mihin luten nah tai ra' gelan kahang luten nah. Ha' néh tovo inah, "Ka'au ieng aji néh ke' notong réh rai lem nyateng bu'un ko' rai anak tepun Viat ke' sahau. Inah néh kesakit ko' matai potong lem nyateng, ha' ko' rai teka ko' matai benyeu bé' rai ha' ko' rai

ahun kék' vam kuman ka'ah ke' éh ha' ko'. Pa' péh ke' kuman amé uban ahun ko' awah. Matai rai néh tenéh usah ko', " ha' tamen kék'.

Akeu menéng éh jin lem seput pegen lem gelan.

Boh sio merem inah uban amé anak sio inah pu'un seput jé tajong awah ngan pegen bau ipa uvut ieng kuman ngan sap péh seninek kelebé jenek pegen. Boh nyupin paha rong boh to'ot matek juk matai juk mepah naneu sap ra' gelan naneu tamen kék' ri' jalan pekelap ieng. Hun bé' pu'un sap, ieng pina. Hun pu'un sap, ieng bé' pu'un tapi' maten pedé neu sap rong paha neu sap ngan pana bék' omok pegen. Buheng awah. Mukah awah pegen naneu ieng.

Boh dau rema boh amé moko boh akeu neteng ngan tamen kék', "Mam, ineu sin ha' ko' tivai malem rai?" ha' kék'.

Ha' tamen kék', "Bék' akeu tivai. Akeu merek nula ieng éh uban notong réh ahun Viat rai," ha' tamen kék'.

"Sé Viat?" ha' kék' ngan tamen kék'. "Kelunan?".

"Bék' éh kelunan. Anak tepun nyalep," ha' tamen kék'.

"Kineu bu'un néh kenéh anak tepun, Mam? Jian ke' suket éh kekék' menéng suket néh."

Ha' néh, "Ei, alai alai anak sa'at pané. Sa'at meta'. Bék' jam menéng ha' kék'. Akeu teu juk lakau tai ala sin uvut. Hun kenat akeu suket éh metok, doko ko' omok menéng ngan nesen éh da'," ha' tamen kék'.

SUKET VIAT ANAK TEPUN

Jah irah sahau murip tengé jah sanan awah. Rawah pedo inah ieng ke jak anak roh. Moko roh tong jah tokong. Pina da'un avé uvut péh rawah pedo inah tawai mu'un retek inah rawah telalau mu'un.

Boh lakei redo inah hun dau merem iah bara', "Ngivun sagam dat kei tai beté akeu," ha' lakei redo inah. "Tai pitah babui toh tawai éh," ha' lakei néh ngan do néh.

"O," ha' do néh. "Akeu dat moko siteu néh akeu tong lamin toh teu," ha' do néh ri'.

Ma'o roh pita kenat rawah pegen lah uban dau merem. Dau dileu lah boh roh to'ot peka dau ngivun boh lakei redo iri' ala telo ngan tabo néh avé keleput néh kenéh tai beté. Redo néh ri' lah moko tong lamin roh ri' lah.

Musit maten dau lah bara' pelakei lah kebau dau. Pu'un ha' lakau nenéng redo iri' jin sa buhei lamin roh ri' ka' redo iri' na'at éh lakei nah ke ri' tio tuai taket tong lamin roh ri'

menyun tong dirin gelan layan néh lakei redo iri' mu'un mu'un layan néh. Semu'un néh bé' éh lakei redo iri' mu'un. Lakei tepun nyalep. Redo iri' éh bé' iah jam éh, iah seruh éh lakei nah ke ri' mu'un.

Boh lakei tepun ri' bara ngan redo iri', "Teven kekat livah toh nah, lakau toh," ha' néh ngan redo iri'.

Hun lakei inah menyun iah menyun telikut tong dirin gelan.

"Patai vai ko' lakei ja'au," ha' redo iri' ngan lakei iri' ha' redo iri'. Ha' redo iri' lakei nah ri' mu'un éh bé' jak redo iri' jam éh tepun.

"Ka'au bara' ke' tai beté malem rai. Lo ko' molé laho," ha' redo iri' ngan lakei iri'.

"O," ha' lakei iri'. "Ngelio' ka'au lah, bé' teven lah da'," ha' lakei iri'.

Tovo néh kenat ha' nah, boh éh tiwap. Ha' "ham" ha' néh tiwap, boh redo iri' ngelengit éh tiwap ri'. Boh éh na'at jipen néh kebit barei jipen tepun poho rai. Boh redo iri' medai mu'un. Boh redo iri' jam éh tepun, bé' éh lakei nah ri'.

Boh lakei iri' pané kepéh. "Ngelio' néh ke' teven tong ha' ké' nah da' lebé lebé ke' da' boh ke' jam éh," ha' lakei iri' ngan redo iri'.

Sin lem ha lakei inah kenat nah ri', "Hun ko' bé' kivu ha' ké' nah da', boh ke' jam éh adang ké' kon ke'," ha' sin néh kenat ha' nah uban redo inah medai mu'un uban néh jam éh tepun ri'.

Boh redo inah ala bolo nesé bolo betong boh redo iri' narok tana' aveu masek éh lem bolo ba nesé ri' boh éh narok kekat areng kepéh masek éh lem bolo ba nesé ri' boh éh bara' ngan lakei ri'. Boh lakei iri' mihin roh lakau lah. Jin bu'un roh peleka lakau nihin lakei inah nah redo iri' murun areng éh nasek néh lem bolo ri'. Hun néh bé areng ri' lah, tana' aveu ri' lah kepéh. Bé lah tana' aveu, bolo kepéh benila' néh pesi'ik si'ik nepei néh kivu roh lakau nah. Hun néh bé lah bila' bolo nah, selungan tong beté néh kepéh benekat néh nepei néh kiri' ke' kepéh éh, bé lah selungan beté néh ri', selungan tong geto ojo néh kepéh benekat néh nepei néh kivu roh lakau nah, bé selungan tong geto ojo néh ri', bua tuak kenameng néh ri' kepéh, bé bua tuak éh kenameng néh ri', belalang kepéh, bé belalang ameng néh ri', tekorong kepéh pah néh avé ra' bateu luvang tepun nah.

Boh roh avé lah ra' luvang bateu nah boh lakei iri' paléu tepun lah boh éh mihin redo iri' neporok jin tana' avé tong luvang bateu bau sitai. Tepun inah lah kawin ngan redo lakei Penan iri' lah moko sinah lah éh ngan redo inah ri'.

Dau péréu kuba'* molé lah lakei redo iri' mihin lakin babui poléng lawin kayeu ngok ngok po po ha' lakei redo iri' ngok po ieng ke ha' ineu ineu tong lamin roh ri' pah néh avé tong lamin roh ri' lah boh éh pei babui lem gelan roh ri'.

"Barang péh ka'au la ayau," ha' kelem néh tio manga lah éh na'at do néh ieng ke'.

Boh éh na'at areng nurun redo néh éh tong tajah jan rai boh éh tio taket tai lamin kepéh kenéh ala sihap ayau boh éh teven éh lem gaweng néh. Babui néh ri' bé' lah iah gunah nyapa babui néh ri' lah.

Tio ma'o lah éh teven sihap ayau ri' lem gaweng néh, tio tai lah éh nemulu kivu areng éh nurun do néh rai. Boh éh kivu éh. Hun bé areng, tana' aveu kepéh, bé tana' aveu, bila' bolo kepéh, bé bila' bolo, selungan tong beté néh ri' éh, bé selungan beté néh ri', selungan geto ojo néh ri' kepéh, bé selungan geto ojo néh ri', bua tuak ameng néh ri' kepéh, bé bua tuak, belalang ameng néh ri' kepéh, bé belalang, tekorong ameng néh ri' kepéh.

Lakei néh ri' kivu kekat éh naneu néh ri' itong serata' néh ngan lakei néh ri' dai lakei néh bé' jam sa lakau néh nihin réh teneng mu'un. Lakei néh kivu kekat serata' neu néh ri'.

"Hun néh kenat, adang néh bé' kelunan, adang néh tepun," ha' lem kenin lakei iri' lah. Boh éh bara', "Tuh ke Balei Puling, mena' tong uba luvang bateu bau tai ku," ha' néh, boh éh neporok tio avé tong uba luvang bateu tai, boh lakei iah Penan iri' masek tai tong luvang ri', boh na'at kelunan nyihai. Paso neu réh ulun kelunan senihai réh.

Pu'un jah lakei sa usit sa tuai, boh lakei iri' neteng éh, ka' ha' néh, "Mah ka'au jam réh mihin redo keteu?" ha' lakei inah ngan jah lakei sa usit teu.

Boh lakei sa usit nah bara', "Hun ko' masek da', pu'un jah lakei mihin jah redo siteu rih de'. Lakei inah dat vevilang lamin mé teu éh," ha' éh tong usit nah bara' ngan lakei ja'au iri'.

Boh lakei éh Penan iri' tio masek avé lem boh éh na'at do néh rai moko ngan lakei tepun éh mihin éh rai.

Boh lakei iah Penan nah, "Uban ineu ka'au ala do kć'?" ha' néh ngan lakei tepun ri'.

Boh lakei iah Penan nah nilek jin lem gaweng néh ala sihap ayau ri'. Iah pepesut éh bau subut ulun lakei tepun éh ala do néh ri'.

Boh lakei tepun bara', "Hun akeu bé' pu'un sala' kon nan ke' anah nan sihap," ha' lakei tepun ri' nyakat.

Tapi' sala' mu'un néh. Lakei tepun inah ri' lem néh juk nyakat kenat, tio peloho kekat jipen néh lah.

* dau piso kuba'

Ha' lakei iah Penan ri' ne' ha' néh, "Kenyo éh da', sihap ayau mai mena' ku piso jin tekedéng ké' iteu, matai éh," ha' iah éh Penan nah nyupa éh.

Lanyu pega' bé kekat kekat jipen néh. Ma'o kekat jipen néh pega' ri', lanyu kuba' éh nekiti' tio matai.

Boh lakei iah Penan ri' ala do néh éh la tepun rai, boh lah éh ala éh molé. "Tuh ke' Balei Puling, mena' mo redo ké' teu avé tong tana'," ha' lakei iri'. Boh roh tio avé tong tana' kivu ha' néh ri'.

Boh lah roh molé tai lamin roh sahau rai, boh roh paso jin sinah kepéh. Bé' sapét pat dau nemalé redo nala tepun ri'. Bé' sapét nem dau peloho lah anak redo iri' lah. Anak lakei anak néh. Siget siget dau nah tai ja'au ja'au anak inah tai vat ja'au ja'au. Ngaran anak inah éh anak naneu tepun ri', ngaran néh Viat ngaran néh.

Hun anak inah ja'au lah iah kivu tamen néh éh Penan ri' tai roh panak beté mihin keleput tamen néh ri' mihin putui agap Viat ri'. Tamen néh ri' tojo keleput tong juhit. Anak néh Viat ri' péh nyavu inah tojo anah putui agap ri' tong juhit ri'.

Neput tamen néh, juhit peloho ketai. "Tai akeu nyepera' juhit toh nah," ha' Viat. Tai viat nyepera' juhit. Avé éh tong juhit kenéh tio ala ke' juhit kenéh tio kon ke' éh mata. Ma'o inah molé lah éh tai tamen néh.

"Mah juhit toh ri' neu ko', Viat?" ha' tamen néh ngan Viat. "Ieng ki'," ha' Viat.

Siget siget roh put juhit, pu'an, mega, telé, kireng, nyakit, tela'o, asan Viat pu'un kivu tamen néh, ieng ke' ka'an nala roh uban Viat nah tekun kon éh.

Jipen Viat nah kebit barei jipen tepun poho, uban néh anak tepun ri'.

Merek mu'un mu'un tamen néh ngan Viat.

"Lo ko' tekun ngeta ka'an toh nah Viat?" ha' tamen néh.

Boh ha' Viat kepéh, ka' ha' néh ngan tamen néh, "Lo ko' tekun ngeta ka'an toh nah Viat?"

Ka' ha' Viat, uban néh tekun nyavu ha' tamen néh. Ineu awah éh benara' tamen néh, Viat tio nyavu ha' tamen néh kepéh. Hun ha' tamen néh merek, boh Viat nyavu ha' néh kepéh. Iteu maneu tamen néh pepit pepit merek.

"Jah kolé da' Viat boh ke' jam éh," ha' tamen néh ngan Viat, kenat ke' ha' Viat nyavu ha' tamen neh ri'.

"Jah kolé da' Viat boh ke' jam éh."

Ma'é tahat péh réh iah péh bé' pakai da'an jakah, ala putui agap kenéh nyavu tamen néh. Hun tamen néh maneu utang belat kepéh, Viat péh nyavu tamen néh ala putui agap kenéh ma'é bara' éh utang belat néh.

Hun tamen lepah ma'o maneu utang belat ri', tamen Viat ri' tai ala paseng alu tai tebeng uvut. Tai ngelo'ong. Viat péh ala jah putui agap kepéh éh pu'un paka' iah péh maneu ipa kayeu seleket sin paseng néh boh iah ngejeret éh tong inan pu'un paka' ri'. Iah péh mihin jah ukun gaweng kepéh kenéh teven éh kivu tamen néh. Hun avé sitai tong uvut, tamen néh tebeng uvut. Iah péh tebeng uvut tapi' bé' kuba' uban pakai paseng adek. Hun tamen néh tai tong kuba' uvut, tai ngetah lo'ong Viat péh ngelayo tai barei ngetah lo'ong mu'un tapi' sawang awah.

Ha' tamen néh, "Mai ke' tekun sa'at pané ngan mai ke' sa la'ut ké' nah. Tai ka'au lo'ong teu hun ké' muit éh da'," ha' tamen néh.

Viat péh kenat ha' kepéh nyavu ha' tamen néh ri'. Boh tamen néh muit lo'ong iah péh kivu murin tamen néh muit utui agap awah, bé' lo'ong mu'un. Hun avé tong ba, tamen néh pei lo'ong sitai tong tapak tana'. Viat péh meté putui agap pei éh tong tapak tana' boh tamen néh mihin roh molé. Boh Viat péh kivu.

Hun avé tong lamin boh tamen Viat bara', "Jah Viat teu," ha' néh ngan tinen Viat, "Akeu lah bé' mu'un mu'un akeu kelo seliko néh kepéh," ha' tamen néh ngan tinen Viat ri'.

Kenat ke' ha' Viat ri' ngeviat tamen néh ri' kepéh.

Ha' tinen Viat, "Amai lah ke' kivu tamen ko' nah hun ko' sa'at pané nah bé' jam menéng ha'. Jian ke' moko tong lamin tam teu awah," ha' tinen néh.

Kenat ke' ha' Viat kivu ha' tinen néh.

Tinen néh péh leko nebara Viat uban néh tekun nyavu ha' éh ngeviat ha' kenat.

Hun dau rema Viat rawah panak nah suai lo'ong ri' boh tamen Viat tai ala kayeu temaha tokong ala éh kenéh bo éh kenéh suai paleu. Viat péh tai nyatek jah kayeu merah awah kenéh bo éh suai éh paleu. Hun tamen néh tinen néh peleka tai paleu, Viat péh kivu bi paleu néh avé tong lo'ong éh senuai roh malem rai. Boh tamen Viat ala ujung da'un kenéh suai éh peluan. Viat péh tai ala ujung da'un maneu peluan kenéh meté utui agap kenéh pei éh lem peluan. Tamen Viat ala lo'ong uvut mu'un pei éh lem peluan ri' kenéh memila' éh kenéh paleu éh. Viat péh memila' putui agap kenéh paleu éh.

Hun molé paleu ha' tamen Viat ngan tinen Viat, "Iteu kereja Viat teu, siget siget mo Viat teu lakau tai tong tana' tai maneu ineu ineu péh, kenat kenat iah néh ngeviat akeu," ha' tamen néh ngan tinen Viat nah.

Ha' tinen Viat ngan tamen Viat nah, "Akeu péh lah lakei ja'au kelapé ké' nebara Viat usah néh ngawau ine'. Akeu péh mujah anak éh kenat éh bé' jam ma'o ma'o ngeviat ha' ngeviat

kereja uleu éh ja'au nah. Lo néh bć' jam menya hun néh tekun maneu adek adek ke' awah nah," ha' tinen néh ngan tamen néh.

Boh tong ga' néh merek mu'un mu'un tamen néh avé tinen néh ngan Viat nah.

Boh jah kolé tamen néh lakau tai tong tana' kenéh pakut kekat kekat nyateng éh mahang mu'un. Pina arong nyateng la néh, nyateng lengurep, nyateng lingau, nyateng tup babui, nyateng pelep, nyateng pelayo, nyateng kayeu padeng, nyateng kireng, nyateng ranga, nyateng kayeu silep, nyateng kayeu kevaha, nyateng kayeu jan, inah kekat arong nyateng la néh.

Boh tamen Viat tipun éh, boh iah seket kahang éh.

Boh tamen Viat mengen ngaléng Viat lem ada nyateng ri'. "Sih sih Viat inah kesakit potong," ha' tamen néh ngan néh.

"Sih sih Viat inah kesakit potong," kenat ke' ha' Viat nyavu ha' tamen néh jin lem luten.

Bć' lebé Viat bć' potong. Tong Viat dani bć' potong neu nyateng ri', boh Viat bara' ka' ngan tamen néh: "Hun mah mah péh vam ahun kć' teu malui ieng ke' éh kon ka'ah ke' éh," ha' Viat ngan tamen néh. Boh lah Viat matai lah notong tamen néh lem nyateng.*

Ma'o suket kenat, tamen kć' lakau kereja'.

* Avé hun iteu irah Penan éh bć' jam ha' mu'un atau bć' jam kereja mu'un irah bara', "Akeu nyavu Viat awah nyavu ha' bć' jam mu'un ngan kereja péh bć' jam mu'un, akeu ngeviat awah," kenat ha' réh hun kelunan bć' jam kereja mu'un atau bć' jam ha' mu'un.

Hun Penan mateng ngaran tép atau ijin ala ha', irah bara' éh "viat" uban tép kenat kenat ha' lu', kenat ke' ha' néh kivu ha' uleu nah, réh bara' éh viat.

Avé hun iteu Penan bara', ka' ha' réh, "Aji néh ke' potong Viat ahun ko' rai itut éh malui ieng teu," ha' réh nula peja' ieng hun néh pina peketa uleu.

TULAT 9

REDO ÉH TEPEKET DA'IN

Hun tamen kć' molé dau tahup kepéh, ha' néh bara' kepéh ngan irah pina. "Kineu tong kekat ka'ah pu'un ke' ieng barei tong amé?" ha' tamen kć'

Ha' irah pina, "Pu'un kua'."

Boh dau merem kepéh amé pegen keto ieng pina barei malem rai. Sa'at mu'un pegen buheng mukah naneu ieng avé sap.

Boh dau merem kepéh keto ieng pina kepéh. Boh dau rema boh tamen kć' bara', "Pina mu'un ieng. Bé' jam posot posot. Bé' jam pawah pawah," ha' tamen kć'. "Ha' irah ja'au sahau hun ieng pina ka' tong pai lu' tong retek lu' juk moko inah éh naneu balei pu'un lu' maneuh lu' buheng dai lu' telalau moko kelu' lakau kelu' piso laho dai lu' moko lebé siteu. Hun lu' ngelapah moko lebé uleu omok sakit omok mayung omok matai.

Jah usah jin belah réh, ka' ha' néh, "Hun lu' lakau paso laho jian."

Boh irah pina péh bara', "Hun néh kenat jian lu' piso tio dau iteu."

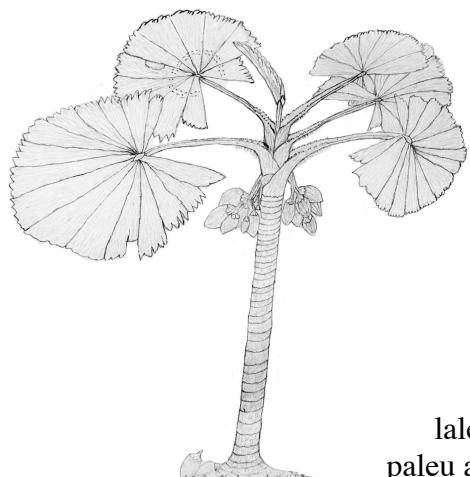
Boh réh mihin mé' paso tio lakau. Ha' réh hun avé tong jah pai maréng lah, "Sitai lamin ieng pina," ha' réh.

Ngaran pai maréng nah iteu lah uvut sepong Ba Sawa' Lakat. Tuman ngaran néh kenat uban sitai tong dirin ba nah pu'un jah kayeu ja'au. Ngaran néh jit. Pu'un lakat kayeu jit nah paténg bau alo ba nah. Uban alo nah dilem, lakat nah gunah mu'un jalan kelunan titai papit kedipa.

Siget kolé réh titai lakat nah ha' réh tepat,
"Jaga' tam pesut da'. Dai tam selai." Meseti'
jaga' mu'un tong sawa' nah lanyah
dai pepé.

Sitai pina savit anau. Boh amé moko sitai tamen kć' tai ala sin anau avé tahat anau. Iah ala éh avé lamin tinen kć' suai sigo sin anau suai ba sin anau suai lalé' sin anau. Boh mé panak kon éh. Jian mu'un kon éh. Mé. Omok suai sigo avé lalé' ri' uban hun inah sio nyak babui. Ngan tai paleu anau.

Lem jah dau kepéh akeu nyoho tamen kć' tai ala sin anau. "Akeu kelo kivu ke'," ha' kć'.

Boh tamen kék' mihin akeu tai ala sin anau ngan ala tahat anau. Molé inah irah maneu éh sigo ngan ba ngan lalé' barei éh lepah rai. Jah duah dau kepéh akeu ngé'eng nyoho amo tamen kék' tai ala sin anau kepéh. Ha' tamen kék', "O, aseu mejek mutek ke' inah nak, kenat mu'un mu'un éh kunah réh lem sukut irah sahau rai de'," ha' néh.

Boh akeu bara', "Kineu éh, Mam," ha' kék'.

Boh tamen kék' sukut éh.

"Pu'un jah lakei ja'au sahau ngaran néh Ta. Tai éh ala tahat anau avé sin anau lem dapau anau. Avé tong jah kelo'ong tokong sinah lakei ja'au Ta ri' menyun posot ngan ngebeteu tahat anau néh ri' sinah. Lem néh moko ngebeteu tahat anau néh ri' boh éh menéng pu'un ha' lakau sa la'ut tokong. Boh éh ngelengit na'at sa inah. Ulak pu'un gila kelunan. Ulak pu'un jah redo ja'au tuai layan néh tengé. Da'in néh tepeket bé' éh barei da'in uleu kelunan malai.

"Boh redo inah bara' ngan lakei ja'au Ta ri', *Ta, sitai jah anau jian tahat rit de'.* *Tuai ke'ji' kivu ku' teu ke' kék' patet ke' tong tahat anau jian sitai ri'.*

"Boh lakei ja'au Ta ri' na'at éh bé' mu'un éh payo. Lakei ja'au Ta nah péh kelunan renget poho. Boh éh tio menat keleput déhé néh ngebeteu tahat ri'. Boh éh tio tojo keleput tio put redo ja'au éh tepeket da'in ri'. Boh redo ja'au iri' tio pupah raho anak kelo'ong tokong ri' kela'ut. Boh lakei ja'au Ta ri' tio teven tahat to bé' bé' kebeteu néh ngan teven sin anau lem gaweng néh ri' tio bi gaweng jalan tahat anau jalan sin anau ri' tio nekedeu mukat tokong avé tai lamin tong irah pina.

"Ha' néh, *Mah bé kekat lakei mah bé kekat polong redo*, ha' néh, uban néh medai redo éh neput néh ri' iah seruh éh barang redo jin lamin ri' éh lua' néh. Kenat lem kenin néh nyenah.

"*Uban néh kineu?* ha' irah pina.

"O, ha' néh. *Pu'un kelunan redo avé tong kék' ngebeteu tahat ri'.* *Akeu na'at éh. Tengé da'in néh.* *Akeu tio put éh. Adang néh matai. Sé sé jin belah lu' iteu juk tai na'at éh akeu tai patet tai mihin keh tavin éh*, ha' lakei ja'au Ta nah ngan irah pina.

"Boh jelua' awah polong lakei tai kivu Ta nah. Avé sitai pu'un mu'un redo ja'au iri' kuba' matai neput néh ri'. Ma'o inah boh réh molé lah. Ha' réh, *Ineu iri', kelunan mu'un?* ha' réh ngan lakei ja'au Ta nah.

"Ha' lakei ja'au Ta nah bara' ngan réh, *Redo ja'au éh iri' éh ta'an lu' matai neput kék' ri' bé' éh kelunan.* *Inah éh penakoh nyalep.* *Da'in néh ri' ta'an keteleu*, ha' lakei ja'au Ta ngan réh. *Hun mah mah lakei atau redo lakau tengé omok éh nyalep.* *Hun néh lakei, iah nyalep redo.* *Hun néh redo, iah omok nyalep malui lakei.* Kenat ha' lakei ja'au Ta nah ngan réh."

Kineu anau nah, pina penakoh lem? ha' ké' neteng ngan tamen ké'.

Ha' tamen ké' mipa, "Anau nah hun néh memadang kenat adang pu'un penakoh moko belah néh. Penakoh nah nyalep uleu kelunan, boh tavin uleu kelunan, kenéh juk ala lu' do néh atau banen néh keripen. Hun lu' nekedeu kelap, inah penakoh nah merek ngan lu'. Inah maneu éh kelo kon lu'. Penakoh kua' barék barei ayau sahau.

"Penakoh éh moko tong padang anau hun néh nyalep tengé layan tenudeng néh. Hun néh penakoh moko tong kayeu tanyit, tengé layan tenudeng néh. Hun néh penakoh moko tong telesai, tengé layan tenudeng néh. Éh semu'un néh usah kekat kekat penakoh kua' awah hun néh moko tong lamin néh, barei layan manai medok éh ja'au. Hun néh lakau awah, juk tavin kelunan iah tudeng maneu layan néh barei kelunan. Hun néh penakoh padang anau, éh tenudeng néh da'in néh tepeket sa'at layan kenat."

Inah maneu akeu lah medai nyoho amo tamen ké' tai ngelayau kesin sin anau uban néh tosok penakoh padang anau nah kenat ngan ké'.

Avé hun iteu amé Penan tapan penakoh. Hun pu'un barei lakei éh juk ala jah redo, tapi' redo nah bέ' kelo, lakei nah ngé'eng menyat mu'un mu'un, boh redo nah omok bara', ha' néh sanya atau merek, "Lakei penakoh." Hun néh lakei, iah omok bara' "Redo penakoh." Hun néh merek mu'un, hun néh redo, iah bara éh "Lakei penakoh matek lo'o," lakei péh kenat, "Redo penakoh matek lo'o." Inah merek mu'un lah.

TULAT 10

AMEN PELAKEI BARA' PEKAYAU

Sukup kelebé paso kepéh tai tong birai uvut Padang Lemesong. Sitai pina kayeu lemesong. Kayeu inah bau lakat nyuri nyuri ngan ujung néh meman. Jian layan. Kayeu inah hun néh ngeuba barei layan kayeu jit. Kayeu inah pu'un tong tokong pu'un péh tong apé ihang pu'un péh tong dirin ba éh retek jian. Boh amé moko sitai boh tamen kć' bara', ha' néh, "Vam mai ke' ngelepan atau taleu. Lemesong jah ngaran kayeu, lisong jah ngaran kayeu. Na' péh layan néh petengé, tapi' ngaran néh juk dani kua'. Vam pu'un anak atau ayam atau lua' ko' éh bé' sukup jam ngaran kekat kayeu. Ka'au bara' éh lemesong teu ke' lisong ke' éh. Bé' éh kenat. Lemesong tengé, lisong tengé. Lisong nah hun mah mah hun ko' tebeng éh ipa néh dang jin bolo. Ipa néh nala irah sahau nesa' réh lem teloko ipa uvut doko réh memarem atap pakai réh ngayau sahau. Hun maham atap lem ba ipa lisong nah inah ngaran néh atap parem ipa lisong éh katah. Bé' omok uleu kelunan suhat atau sok atap inah. Hun lu' suhat naneu atap nah bé' éh omok ngila adang néh memorok avé lu' matai. Kenat ha' tukit ha' tosok irah ja'au éh ngayau sahau tong kayeu lisong. Lemesong teu bé' éh kenat."

Hun akeu menéng ha' tamen kć' sukut irah sahau pakai ipa lisong memarem atap tai ngayau, boh akeu nyoho tamen kć', "Kineu, Mam, pu'un sukut éh kejam ko' irah sahau éh tai ngayau?" ha' kć' ngan tamen kć'.

Ha' néh, "Pu'un." Ha' tamen kć' bara' kepéh, "Omok akeu bara' jah sukut éh sutu' awah."

"Na' péh kenat, Mam, akeu kelo menéng ha' ko', " ha' kć' ngan tamen kć'.

Boh tamen kć' bara', "Pu'un jah sukut réh bé' éh makat sukut mu'un. Uleu kelunan maréng iteu ke' néh éh," ha' tamen kć'. "Sahau pu'un rawah pedo tai pamen pelakei ngaran roh Tamen Siai, Tinen Siai, uban pu'un anak roh éh redo éh si'ik éh nebi roh éh ngaran néh Siai. Boh rawah tai sa buhei lamin. Lakei éh pamen pelakei nah pu'un redo néh kivu éh. Redo néh nah pu'un anak nebi néh lem agau. Irah pina moko tong lamin tinen redo inah mukun moko tong lamin. Tamen Siai nah ojo néh ugen tong bukun bua ojo belu'an uban pakong sahau, uban hun néh anak iah tuyah ujung belala. Boh éh tebai amen pelakei nah. Hun pelakei nah avé tenebai néh, iah tivai éh, ka' ha' néh: *Balei ka'au amen pelakei nah da' akeu juk neteng ngan ko'.* Kineu, hun mé' murip hun mé' moko tong lamin mé' inah, kineu, jian atau sa'at? Hun néh sa'at da' ka'au amen juhit pelakei nah marang nekébép. Hun néh jian da' ka'au marang mai gusi gusi pedereng awah. Mai sapét si'ik pawit ko' nekébép. Urip mé' jian. Bé' pu'un ayau bé' pu'un sakit, ha' lakei inah tivai amen pelakei nah.

"Hun néh ma'o tivai kenat boh pelakei nah peleka marang. Boh pelakei nah nekébep duah kolé. Boh éh marang. Boh Tamen Siai bara' ngan do néh, *Adang néh bē' jian. Uban pelakei ri' nekébep duah kolé hun néh kenat pu'un penusah*, ha' lakei éh nenung ri' pala amen pelakei ri' bara' éh ngan do néh ri'.

"Ma'o lah éh nenung kenat boh rawah moko do néh senoho néh tebeng jah kayeu ngaran néh kayeu jawa'. Hun nah kuba' redo néh soho néh ngetah éh. Hun néh bekat getah néh boh lakei inah nyoho do néh memila' satek kayeu nah. Hun néh lepah bila' boh lakei inah natip peda' paseng alu pakai dapap ojo néh awah kenéh maneu éh kelevit uban kayeu jawa' nah éh ngelayau penakai réh suai kelevit uban néh ni'an ngan kebut.

"Lem roh suai kelevit nah boh ha' radau pina tong lamin uban néh poléng ha' jin lamin sa buhei lamin roh nah suai kelevit nah.

"Boh do lakei éh ugen ojo nah bara', *Akeu nekedeu tenah mu'a ha' radau nah da'. Ka'au nekedeu kivu murin kē'*, ha' redo lakei ugen ojo nah ngan lakei néh nah.

"Tinen Siai nah jah redo jian ngan jeleng. Iah jam lakei néh éh ugen ojo barang bē' omok éh nyakat ayau nah.

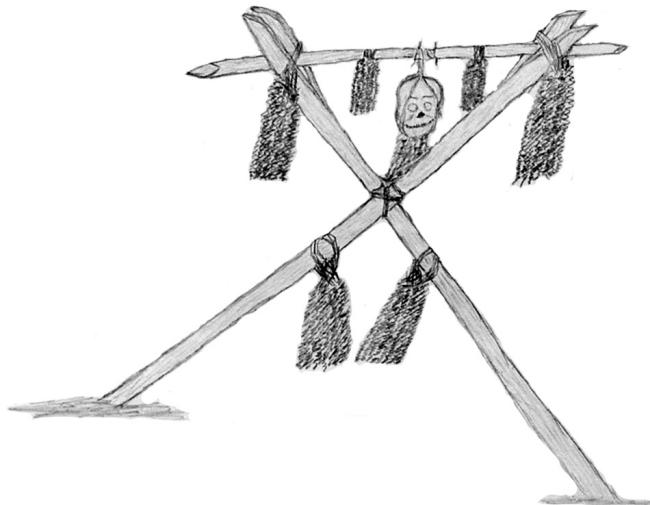
Boh Tinen Siai ketem pebi anak lem agau tio peleka raho tokong molé tai lamin mu'a ha' radau. Hun néh avé tong lamin pu'un ayau Kelabit sitai. Tinen néh ri' éh mukun ri' lepah nugen Kelabit batok ha' radau ulun néh awah lah éh kenamit ayau bok néh nihin ayau nekedeu molé ha' radau nah juk pelipek lah. Usah tinen néh lakau keteu ketai tatek siteu sinah barei iap éh seneret irah Kelabit tong uma réh, boh usah néh kuba' ketai lem belasek lamin. Boh hun Tinen Siai avé tong lamin iah na'at usah tinen néh éh mukun lakau keteu ketai lepah nugep réh ulun, iah mi'ah mu'un. Tio ngelupah jan uban lamin bau. Tio taket ala po'é éh nodo réh lem lilik likot kivah. Tio tuhun to ketem pebi anak lem tegalau ri'. Pu'un jah usah Kelabit mavang éh tong tuhun. Kelabit inah tio ngamit Tinen Siai. Lem kenin Kelabit nah kelo juk ngamit éh kenéh ala éh murip kenéh ala éh ripen. Boh redo inah nekitei ngan nayu lakei Kelabit nah. Redo inah juk menat po'é juk meta lakei Kelabit nah lakei Kelabit nah matang ojo redo inah masek po'é nah bē' omok redo inah menat po'é. Lakei Kelabit nah péh mi'ah juk menat anah néh po'é tapi' redo Penan inah tio matang pasek po'é lakei Kelabit nah kepéh lem takéng. Kelebé lakei Kelabit ngan Tinen Siai nah petayu kenat lem belah belasek redo irah Penan nah ngeradau ngan lakei néh éh ugen ojo ri'.

Ha' redo lakei ugen ojo nah ngeradau, "Mah lah ke' ri' kei. Rigah ke' lah nekedeu. Iteu keto ayau ri' kenamit kē'," ha' redo néh ri'.

Boh lakei néh avé jin buhei. Boh redo néh ri' mohop lakei Kelabit ri' ngan tana'. Banen redo iri' avé. Boh éh natip keleput nugar éh bau likot lakei Kelabit éh nohop do néh ri'. Boh lakei Kelabit ri' matai. Boh Tamen Siai ngelahap ngan nekéu boh kekat lua' ayau ri' kelap.

Boh Tinen Siai tio menat po'ē éh tekirei lakei Kelabit nah kenéh tio ngulep mugen batok lakei Kelabit ri' kenéh ala éh kenéh tio mihin éh lem gaweng. Boh roh kelap nekedeu tunem keju boh roh posot lakau likap. Hun avé tong retek éh sukup keju boh roh mepai sitai. Dau tahup redo iri' kahang luten tong tana' nuneu ulun Kelabit ngan ngulit ulun Kelabit ngan suai paso nyihai ulun Kelabit ngan pah si'ik ke' sin pinga Kelabit ke' redo iri' kon éh uban néh pelapah merek. Inah éh pesukup kenin néh merek uban ayau Kelabit nah ri' mematai tinen néh rai. Inah éh néh pesakui kenin néh ngan ngebé pengerek néh. Boh iah kesin kekat sin ulun Kelabit bet éh sinah ngan nyungep tulang batok Kelabit ngan mega' utek jin sungep tulang ulun Kelabit pakai jah atip ja'au barei atip na'o.

"Hun néh lepah kenat boh redo iri'
ala sang merui sang ngejeret éh tong
ulun Kelabit. Boh éh ala éh boh dau
rema rawah pedo lakau kepéh kelap
avé bau tokong toto sitai redo iri'
maneu oro atem. Boh éh ngejeret
nekieng ulun ayau Kelabit ri' tong
kayeu peket oro atem nah. Hun néh
lepah kejeret néh kenat bé' jak roh
lakau boh lakei redo inah tivai éh.

"*Hun mah mah kekat kekat ayau
Kelabit ayau irah jah péh lah lapah
siteu vam beruen ko tulang ulun
ayau éh lepah matai éh lepah kinan
mé' sin iteu ala sukat ala okon iteu kekat ayau omok sopé omok lumang penatai mé' barei
ka'au penatai mé'. Iteu néh telana' kekat ka'ah ayau lah matai lepah sopé lah utek ko'
usan awah pega' tong tana' sin ko' lepah kinan selo amé lem usah mé' nani mé' tong ani
éh sa'at ba'o, ha' lakei iri' tivai éh. Kekat néh amen kekat néh kejian kelunan ayau sopé
lah, ha' lakei inah tivai ulun rasan* tekieng roh tong apat oro atem† ri'.*

"Ma'o inah boh lah rawah lakau kelap kepéh. Kenat suket néh. Boh hun sahau avé hun
iteu irah tapan redo éh jian ngan jeleng ngan gahang, ka' ha' réh: Bé ka'au néh tinen Siai
de'.

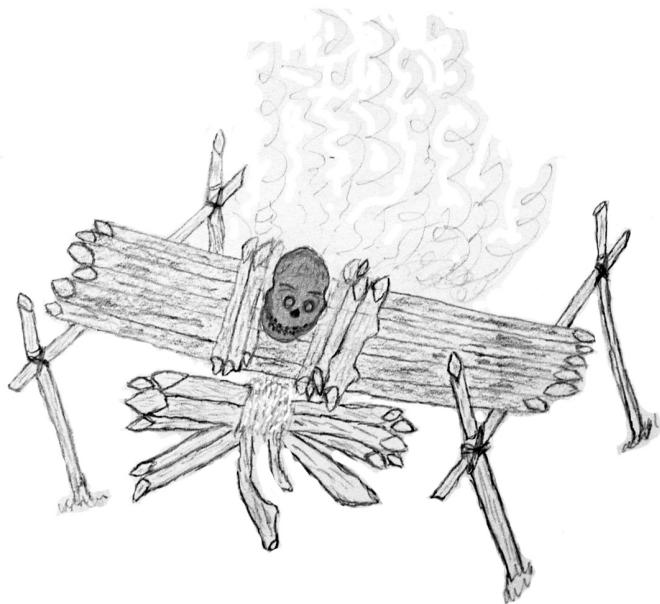
Boh akeu menéng ha' suket tamen kć' bara' kenat, akeu medai mu'un. Boh akeu neteng.
"Kineu, Mam, lem urip ko' atau ha' tosok tamen ko' ngan ko' atau ha' tepun ko' ngan ko'?"
ha' kć' ngan tamen kć' uban akeu medai.

Boh tamen kć' bara' "Ha' tosok tepun kć' tapi' tamen kć' bara' éh ngan kć', " ha' tamen kć'.

* Rasan iteu lah tera tulang ulun ayau éh ngelayau tekieng irah lebo sahau bau aveu réh tada' pengejeleng réh.

† tong oro tepalang mapat aweng jalan

"Bé' éh makat hun urip ké," ha' tamen ké'. "Uban tamen ké' neteng ngan tamen néh, boh tamen néh neteng ngan tamen néh kepéh, boh tamen néh tosok. Sio pekayau inah hun selutan sahau, ha' réh. Hun inah urip nge1ayau pekayau lem nihau selutan, ha' opo mé' sahau, ha' réh. Hun lah lebé pu'un lah irah raja' putih tuai boh lah pu'un pawah boh lah pu'un jian, ha' réh. Ha' mé' tapan uban néh kamit selutan bu'un, kamit putih ga', ha' réh tapan pengeja'au éh bέ' jam ngamit urip barei pengeja'au lem jah jepen jah jepen amé tapan. Hun néh ngelayau sa'at. Bé' pu'un ida. Kepéh lem ha' tapan lem jah jepen hun pengeja'au éh jam mihau ngan jian *Inah éh barei lem nihau irah Putih*, ha' réh uban pu'un lah pawah ngelajam ngan pu'un lah ida kelunan.

TULAT 11

POLÉ AMEN

Hun kék' kivu tamen kék' tai la'a seré tinen kék' bék' éh jah kolé inah awah akeu kelo kivu tamen kék'. Akeu gahang kenin kivu tamen kék' siget kolé néh musit lakau. Hun kék' kelo kivu éh, ha' néh, "Oto lah akeu seliko langau piket ke' ko' poko éh jak," ha' néh ngan tinen kék'.

Hun néh lakau beté ju pitah babui, iah selim lakau dau dileu, uban akeu pegen to. Hun akeu to'ot, adang akeu kelo tai. Tapi' poho anak si'ik bék' omok kivu irah ja'au tai ala babui, uban bék' gahang lakau kebit dau ngan jam nuyeng kayeu atau uai, ngan nejat putui agap maneu ha' tip. Maneu babui kelap. Hun pu'un kelunan kenat kivu irah tai beté sahau, na' péh anak, na' péh ja'au, ha' réh, "Balei bayuh maneu la'au," ha' sanya, avé ha' merek avé ha' mu'un.

Tapi' uban akeu ngelayau ngé'éng tamen kék' buha' akeu kivu éh, tong ga' néh iah pika akeu, boh mihin akeu pitah ka'an si'ik barei juhit barei telé atau pu'an, asen néh bék' ju mu'un.

Jah kolé akeu menyat éh mihin akeu ju, lakau jah dau, molé tahup, uban akeu kelo na'at ka'an ja'au, ka'an ineu awah tong tana' asen ju.

Boh ha' tamen kék' ngan kék', "Liwet iteu tuah nihin kék' lakau ju avé tahup. Mai seruh la'au. Mai bara' juk molé. Tutui kegahang toh da'."

Semu'un ha' néh ngaken ngelayo, uban kelo molé dau pejek awah. Uban néh jam anak si'ik bék' omok lakau putung dau.

Boh amo lakau. Ngio duah kolé keju ha' kueu jin lamin, iah ulak posot sitai nekedéng na'at kebau. Boh iah pupah bara' ngan kék', "Molé jak toh."

Boh iah tio lakau molé murin, bék' musit ha' kepéh. Akeu tusah kenin. Lem kenin kék', "Lo ko' bara' toh lakau avé tahup ri'", lo toh bék' sapét bot* ke' molé kepéh."

Boh avé tong lamin, tinen kék' bara', "Maneu ineu koh molé barei irah polé amen?"

"Bék' jak idat,"[†] ha' tamen kék'.

Lem kenin kék', "Ineu éh kenat kunah koh nah?"

* bék' sapét lebé lebé

[†] Ha' sahau, sin néh "Poho kenat."

Boh akeu tai menyun déhé tinen mé', ha' kék' ngan néh, "Tamen kék' bara' ngan kék' ri' Nam, lakau avé tahup. Tapi' amo molé bék' sapét jah juhit bék' sapét jah kelit. Molé awah. Lo néh leko lakau, bék' mihin mo tai beté," ha' kék' ngan tinen mé'.

"Kejam ko'," ha' tinen mé'. "Hun ko' lakau ri' pu'un juhit amen ngelapa* jalan koh. Inah maneu tamen ko' mihin koh molé. Uban néh pika ka'au. Hun néh ngelapah ha' amen nah barang jin belah koh barang torok barang duyung barang buang mavang barang ayau barang kayeu kuba' barang da'an peloho neku neku. Kenat ha' kenin tamen ko' éh mihin koh molé ri'. Bék' éh ba'at néh mihin koh molé uban néh leko. Bék' éh kenat. Polé amen."

Ha' kék', "Kineu, juhit amen nah, nihin mo molé?"

Ha' tinen kék' mipa, "Bék' éh kenat ji' ngawau. Amen nah kurah ne' ngelapa jalan koh. Inah éh nyoho ko' molé nah. Bék' éh kawah éh ala amen nah patet éh molé. Kenat sin ha' réh nah."

"Ineu sin ngelapa?"

"Ngelapa nah, mapat jalan."

Ha' kék' kepéh, "Éh ta'an kék' bék' pu'un apat, barei jalan kemalai."

Ha' tinen kepéh, "Juhit nah marang nepeket jalan. Inah sin néh mapat. Bék' éh apat kayeu barei kemalai, oro mapat lengiang atau patai kelunan. Bék' éh kenat. Irah éh jam awah na'at juhit nah marang nepeket jalan. Inah éh benara réh nah."

"Juhit ineu ngaran néh éh mapat jalan amo?"

"Ha' tinen kék', "Juhit pip bukeng. Inah éh ngelapa jalan koh. Bék' éh juhit inah awah éh kenat. Iah péh kemiok, iah péh pelajan, iah péh sit, iah péh pi'it, iah péh teladai, iah péh kemiok ngeré, iah péh kemiok bua, iah péh asé. Inah kekat arong juhit amen. Mai ke' seruh éh jah juhit pip bukeng. Juhit mah awah éh ta'an ko' mapat jalan kua' awah ha' ané néh. Na' péh ngaran néh nah petengé, petengé keja'au néh péh, petengé layan néh péh, ha' néh jah awah, iah nyoho molé."

Hun sukup kelebé hun akeu ja'au, akeu jam mu'un kekat ayo ayo tong amen, uban kék' medai, dai pejeu.

Hun jalan ko' kelapa juhit amen, omok ka'au ma'ah éh, bara' ngaran juhit nah, avé bara' éh amen ke' lua' ko' omok jam éh lena. Tapi' pu'un kilin, mai put juhit amen. Na' péh irah éh ngeluwé put éh tulat éh, mai kuman éh. Hun ko' ngelapah kuman éh, ka'au ngelayau mekerek ngan kelunan ngan suti' kenin, kelatah kenin, na' piah Penan, na' piah Merawen, ka'au lumang munan kelunan, boh irah merek ngan ko' kepéh, tong ga' néh omok

* bék' éh "ngelapah"; hun juhit amen ngelapa jalan, sin néh marang nepeket jalan sa tenah

mematai ke' pakai muan atau uduh.* Iteu jalan balei amen nyulei. Tapi' hun ko' kuman sin juhit amen bé' ba'at, jin tilineu[†] ko', uban kelunan kelo mejeu ke' maneu ke'mekerek, irah bé' jadi, boh balei amen bé' merek ngan ko'. Iah merek ngan irah éh juk mejeu ke' éh mematai éh poho ri'.

Avé hun iteu pu'un irah ja'au éh bé' kelo mematai juhit amen, na' péh irah bé' pakai amen kepéh.

Jah kolé kepéh amé nihin réh tai toro barei kemalai jin lamin toto. Hun mé' tai mepai sitai dau merem savé mé' nah, pu'un ha' kong miha' bau lamin. Hun kong miha' kenat, boh tamen ngan tinen ké' bara', "Bé' ayo. Inah ha' éh keleko lu' menéng. Leko leko péh tam poho peliwt sagam, uban juhit inah miha' bau lamin tam," ha' roh.

Ma'o inah amé pegen hun dau rema boh rawah mihin amé teven kepéh molé murin tai lamin mé' malem rai. Hun avé tong lamin boh akeu neteng kepéh ngan tinen ké'. "Juhit ineu iah inah kepéh?"

"Inah péh jah juhit amen kepéh. Tapi' ke' ké' bé' bara' éh tovo irai, uban kong nah miha' dau merem awah. Bé' éh lakau sio dau barei juhit amen éh bara' ké' rai. Kong ngelayau miha' sio dau merem awah. Hun néh miha' barei malem rai bau lamin maréng lu' mepai, dau rema kepéh uleu kelap awah. Tapi' bé' omok lu' lakau piso kemah kemah. Adang lu' molé murin jak. Itam moko ngepia ha' néh jah duah dau lem lamin éh sa murin. Boh itam omok lakau kepéh pitah sa retek éh jah. Hun néh bé' pu'un ha' bau lamin tam kepéh, boh itam omok lakau mu'un. Kenat sin néh. Hun lu' lakau ngelapah ha' kong éh amen sio merem nah, uleu teneng penusah neu ineu ineu éh jin belah lu' panak. Inah kedai lu' uban lu' pina. Kua' barei hun kawah molé amen rai. Kua' sin néh."[‡]

Semu'un néh balei amen bé' nyoho uleu molé murin uban néh sa'at. Iah kelo nolong uleu, bara' penusah hun ko' lakau ketai, penusah éh barei mavang lu', juk maneu lu' sakit. Ha' juhit amen nah barei ha' mapah awah.

* laka muan, kayeu uduh: duah inan éh medam penakai irah sa'at mematai kelunan

[†] telalau

[‡] Hun sukup kelebé irah ja'au pekelena éh kepéh, boh akeu jam éh mu'un. Hun juhit kong na' miha' bau pai éh maréng, na' péh pai toro, na' péh pai aso mu'un, dau rema ka'au molé tai lamin éh murin. Mai mepai tong éh jah, na' péh ka'au lakau sa murin bé' sukup hun ko' bé' mepai lem usan lamin ko' malem rai.

TULAT 12

BERUNGAN NGELIWAH LUTEN TONG MATEN DAU

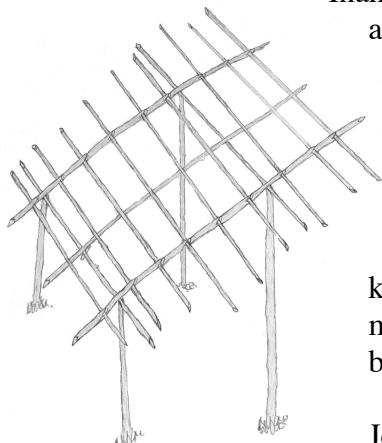
Hun sukup kelebē moko tong pai sitai tong Tokong Lakat Tungen Nepung U, amé paso ju kepéh avé tong birai uvut tong Ba Peresek, keruah ngaran néh Uvut Lamin Pekasau.

Tuman ngaran néh Ba Peresek uban ba nah pu'un besalé kerunut pelocho lem ba neu berungan, uban berungan kelo suai jalan néh ngilo. Seleket sala néh. Ba nah peresek kedayah. Kilin mai mero lem ba ngelalek éh naneu besalé. Mai ngera tong dirin néh sa dayah. Uban berungan éh moko ngilo lem teran ba ngelalek merek uban néh leko ba'o kelunan éh mero atau ka'an éh kenesak uban néh segit. Maneu kelunan inah omok tekenah sakit.

Boh tuman irah pakai keruah ngaran néh Uvut Lamin Pekasau uban sahau jah lakei pekasau lamin sitai. Lamin pekasau nah jalan réh nelana' tana' éh retek agat réh. Irah mejek pat kayeu barei suai lamin poho mu'un. Bé' éh bau. Lamin tana'. Irah mejek éh ngan maneu kayeu lotok lamin ngan maneu kayeu balan lamin* boh réh maneuk ukat

Inah telana' réh bara' retek inah anah réh lamin hun jepen réh avé tai tong retek inah vam ke' irah pina ngelamin ju si'ik bé' masek giwang inah. Barei lu' moro uvut atau bua.

Inah irah nengaran éh Uvut Lamin Pekasau, ha' réh, uban sahau pu'un jah lakei ngaran néh Bungai éh pekasau lamin sitai.

Boh sio amé moko sitai tong Uvut Lamin Pekasau, jah kolé irah tamen tinen kć' ngan irah lem jepen kć' jelua' mé' moko tong lamin jelua' réh tai ala sin savit jelua' réh tai beté jelua' réh tai tebeng ngelo'ong uvut.

Jelua' réh tai paleu. Pina réh tai paleu tong Ba Peresek. Ngaran jah ba kepéh Ba Pasui. Ngaran jah ba kepéh Ba

Bateu Niting. Tuman ngaran kenat uban irah sahau tai beté ngan marah tana' sitai tong ba inah. Hun réh avé sitai irah ala bateu keja'au beté nem usah nem bateu nah nepei réh piting piting bau jah bateu bu'ung telana' réh bara' réh avé sitai. Hun sé sé éh tai tong ba inah kepéh boh réh na'at éh, ha' réh, "Sé pei bateu éh piting piting bau bateu bu'ung sitai ri??" Hun irah éh na'at éh ri' molé tai lamin tong irah pina, boh neteng irah pina, boh irah

* batek lamin, iteu lah batang anak kayeu éh nepei réh tepeké sa tenah lamin jalan néh nya'ap ukat ngan kasau

éh pei bateu nah, ka' ha' réh, "Iri' néh telana' amé nem usah avé sitai dai kekat keh bara' mé' kenyo avé leko, uban sio inah amé molé awah, bé' pu'un ka'an nala mé'. Dai keh seruh amé pitah ka'an dani awah. Semu'un néh amé tai ju, pei bateu nah piting sitai, telana' amé terah sitai." Bateu piting ri' lebé sitai, avé hun iteu keto pu'un. Inah irah nengaran mateng ba inah Ba Bateu Niting.

Ba Bateu Niting nah ba éh jalan réh tai paleu. Tamen kék' mihin amé tai paleu tong ba bateu Niting. Sinah mé' paleu. Bé' ju sa la'ut lamin. Poléng ha' kueu jin lamin.

Padé pata kék' éh si'ik éh bé gahang lakau moko bé bé tong lamin. Moko ngan irah éh mukun, éh bé' gahang lakau, bé' gahang kereja. Irah mukun nah nganan padé kék' sitai.

Amé teleu tinen tamen kék' awah tai paleu.

Hun mé' avé sitai boh tamen kék' memila' lo'ong avé pat lo'ong akeu péh paleu jah bila' awah. Lepah inah tamen kék' paleu jah lo'ong jah bila' bé. Tinen kék' meték' jah papah boh éh ala keruah papah boh tamen kék' menyun tong bangah teka'up néh déhé peluan boh éh ala lalit kenéh makit ba mesup éh bau papah ke' tinen kék' meték' éh boh ba meto kivu giwang anyam ja'an peloho lem tabau.

Boh tamen kék' ala po'é kenéh ngejipen paleu néh. Lepah éh ma'o ngejipen paleu néh nah akeu péh menyun tong jah bangah. Tamen kék' menyun posot tong jah bangah na'at tinen kék' nah meték' tovo néh na'at litut uvut jian atau bé' uvut nah jian.

Uban sahau bé' pu'un jam, pajau dau para' pelakei hun inah. Hun ha' hun iteu, pukun jah polo vevilang.

Boh tamen kék' na'at tong peluan avé tong bangah pu'un barei ada maten dau éh kivu upong sapau éh beleleng beleleng tong peluan tong tana' tong bangah tong ujung kayeu tovo inah langit semilep barei dau juk tahup mu'un tovo inah lem ba tong alo pu'un ha' ngit pu'un ha' kerui barei dau tahup poho. Lepah inah tamen kék' bara', "Ineu maneau dau ka'? Barang dau teu lah juk merem kio," ha' néh ngan tinen kék'.

Hun néh semilep merem langit nah, akeu medai mu'un. Akeu bé' sapét ngelerit na'at maten dau uban kék' medai uban tamen kék' éh lepah na'at éh, iah bara', "Maten dau nah padeng rep rep. Si'ik mebéng pipa dirin néh," ha' tamen kék' bara' éh. "Tupat keteleu na'at éh hun iteu," ha' néh, "Dai néh ha' kék' pané awah, dai néh ha' kék' kenyo," ha' tamen kék' ngan amo tinen kék'.

Amo medai mu'un lah. Amo tinen kék' bé' jeleng na'at maten dau.

Boh tamen kék', ha' néh kepéh, "Uban néh ta'an kék' maten dau nah hun iteu padeng rep rep si'ik mebéng pipa néh. Hun tam bé' kelap laho, hun tam mobo da' na'at éh barang péh éh padeng ta'an kék' lem nah selep padeng telo'ong adang néh tio merem mu'un kio," ha' tamen kék', "Uban néh kenat hun iteu jak padeng rep rep. Pipa maten dau nah mebéng si'ik ke'. Hun néh selep padeng da', adang néh merem mu'un kio. Jian tam tio kelap molé dai

tam bé' temeu ngan padé ko' éh si'ik dai amo tinen ko' bé' temeu ngan padé ko' éh si'ik," ha' tamen kέ'.

Inah maneu tamen kέ' tio mihin mételeu tio lakeu uban néh medai maten dau nah tio selep merem. Kenat éh seneruh néh. Kenat éh kenio néh. Okon jian bé' éh makat kenat. Bé' éh makat tio merem mu'un.

Boh tamen kέ' ngueu ngan irah éh pina sa dayah avé sa ba'eng, boh éh ngeradau bara', ka' ha' néh, "Dau nah juk merem. Molé tai lamin!"

Boh tamen kέ' mihin mé' molé kekat papah nepei sinah. Kekat tikan papah lem ja'an nepei sinah.

Boh tamen kέ' mihin jah itu nyateng pelayo lem gaweng néh nala jin lamin jalan néh juk kahang luten tong tikan boh mé' nihin néh molé kivu mé' lakau nah.

Kekat réh éh molé. Irah éh lakau ju barei tai beté barei tai tana' ju irah tio moko sitai jak. Irah dani dani lamin irah tai paleu irah tai ala sin uvut irah tio nekedeu molé avé tong lamin.

Boh kekat réh petipun tong patah tong belasek. Boh jelua' kelunan moko kejijen* awah uban néh pua uban néh besau. Boh réh menyun sinah na'at tai sawang na'at tai langit na'at maten dau ngio ngio jah duah litep kenat boh pu'un peka nawa tovo inah péh boh ha' juhit ngangit miha' barei dau ngivun poho. Boh jelua' lah na'at kepéh lebé lebé dau nah tai nawa tai jian kepéh. Boh réh bara', "Jian lah. Balei juk purip uleu keto," ha' réh.

Boh réh bahu boh réh moko ngio ngio tai dau kuba' vevilang uba' boh réh tai hun dau vevilang uba' ha' réh nah hun iteu ngio dau pukun duah.

Boh réh pekenei kenin réh atau petesen atau nesen kekat tabau kekat papah nebet réh kelap ni'e iai. Boh réh tai kepéh paleu bila' éh lepah ri' ngan meték papah éh lepah ri' boh réh ma'o lah boh réh molé tai lamin. Boh réh moko boh dau tahup boh dau merem irah mingang tosok dau nah merem ri'. Kekat réh kua' mingang éh sa'at, kedai réh.

Hun dau rema irah jelua' ngio pat usah tai nepah tong jah jepen kepéh bika' atau perengah dau nah merem ri' ngan irah tong jah jepen kepéh. Irah péh kua' bara' éh kenat pata medai bé bé.

Dau inah irah mepai tong jepen inah. Pat usah kepéh jin jepen inah peseliko ngan pat usah ngan jepen éh lepah ri' tai tong jah keteleu betah jepen kepéh. Sitai pu'un jah usah irah éh nesen ha' tukit ngan ha' tosok ngan inah péh lakei inah renget. Iah péh jam ayo néh. Ngaran néh Beluluk hun néh lemanai, hun néh pu'un anak ngaran néh Tamen Surut.

* kelem ngan ngeretep

Boh irah éh mingang ngan medai dau nah sa'at layan juk merem mu'un ha' réh tosok ngan lakei ja'au Beluluk nah, ka' ha' réh:

"Kekat amé rai pu'un amé ala bukuh nyateng lengurep. Pu'un mé' ala bukuh nyateng pelayo. Pu'un mé' ala bukuh nyateng pelep. Pu'un mé' ala borok ujung da'un. Pu'un mé' ala ipa belavan, ha' lem kenin mé' hun dau merem da' inah éh seneket mé' inah éh titui mé' molé tai lamin, kenat ha' lem kenin mé' hun mé' lakau tong tana' sio dau merem iteu rai kei," ha' réh tosok ngan lakei ja'au Beluluk nah, uban réh besau uban réh pua medai dau nah merem pelinguh irah seruh éh hun néh merem pelinguh bé' lah pu'un jalan pitah ka'an atau paleu pitah belunan. Uban néh kenat irah besau mu'un lah.

"Kenat ha' kekat amé éh sitai kei," ha' réh tosok ngan lakei ja'au Beluluk nah.

Boh Beluluk nah tosok. "Pu'un jah ha' pengeja'au lu' sahau ngaran néh Nyagung. Uban néh renget, iah bara' éh ngan kć'. Nyagung nah péh renget sahau. Akeu péh to renget," ha' Beluluk nah ngan réh uban réh tosok kenat.

Boh Beluluk nah bara', "Ha' réh ngan balei bara' éh, hun maten dau nah semilep lihep ngan barei juk merem kenat inah balei berungan éh keléléng pipa maten dau nah ngeliwah luten néh éh lepah nah juk bé. Inah balei berungan nah mena' jah luten maten dau nah maréng kepéh. Hun balei berungan nah bé' ngeliwah luten maten dau nah hun néh tio bé inah boh éh sa'at mu'un. Inah boh éh omok merem pelinguh," ha' lakei ja'au Beluluk nah.

"Hun néh merem kenat awah jak mai anak mai redo mai usah tam lakei pua atau besau na'at éh. To ke' tam omok murip uban balei berungan éh mavä maten dau nah éh juk ngeliwah luten néh maréng kepéh. Siget siget kelebé hun néh sukup kelebé barei uleu kelunan éh tong tana' teu hun lu' suai jah satek bupen kayeu meden adang hun lu' na'at éh juk popot bé adang lu' seket jah satek kepéh doko néh mahang ngan meden kepéh. Hun lu' seket éh kenat hun néh juk bé kepéh uleu seket jah kepéh. Barei inah ayo berungan éh mavä maten dau nah mena' luten néh maréng mena' ada kepana néh maréng." Kenat ha' lakei ja'au Beluluk nah tosok.

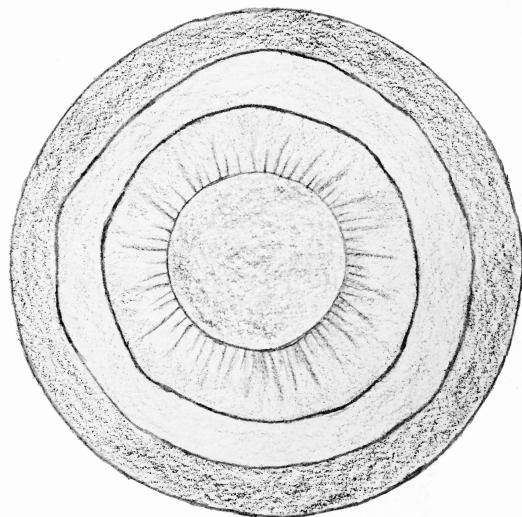
"Hun mah mah péh vam bé' éh laho sukup kelebé adang pu'un dau nah kepéh semilep lihep barei juk merem. Tapi' bé' éh merem mu'un kepéh. Inah telana' néh ha' kć' mu'un. Bé' éh jah kolé iteu awah, éh merem kenat. Adang néh pu'un kepéh jin ka'o tam pepané tam petosok iteu vam," ha' lakei ja'au Beluluk nah pané ngan irah éh tai bara' kepua bara' kebesau réh ri'.

Boh irah éh medai éh pua éh besau nah barei pu'un ha' juhit nenéng barei pu'un ibot éh jian kepéh. Boh réh tabi' ngan lakei ja'au Beluluk éh tosok éh bara' gaya' dau nah éh juk merem nah. Boh réh lah moko lepah réh menéng ha' kenat boh lah réh molé boh lah réh tosok éh ngan kekat lua' réh tong jepen réh. Boh kekat irah lua' réh tong jepen bara', "Hun kenat uleu omok murip jian. Uleu omok pu'un penesen. Uleu omok pu'un ida. Pu'un ava' kepéh belah kekat jepen lu'," ha' réh.

Boh lah réh jian kenin. Kekat irah Penan lah mihau ha' inah ngan nesen ha' réh tosok inah. Jin sahau avé hun iteu inah maneu réh bē' pua atau bē' besau. Bu'un bu'un sahau hun réh bē' jam éh irah seruh éh matai awah uban dau nah merem ulak dau ja'au irah seruh éh pemata' maten nau nah pelinguh.

"Kekat lu' kelunan pah tipo tana' ra' langit matai bē," ha' kenin réh.

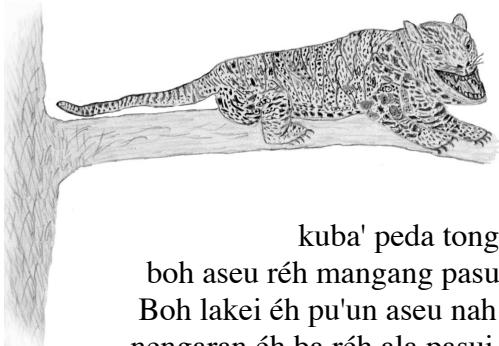
Uban nau nah beleka' tio merem awah. Inah maneu réh medai mu'un. Hun réh lepah menéng ha' lakei ja'au Beluluk nau tosok kenat, boh réh bahu ngan jian kenin lah avé nau iteu.

Berungan mihau maten dbar

TULAT 13

PIPAT ÉH MAREN

Hun sukup kelebé paso kepéh tai tong
birai uvut tong Ba Pasui. Tuman
ngaran néh kenat irah tai tebeng uvut
juk paleu pasui buang pegen tong
sepakan uvut nah. Irah tebeng éh

kuba' peda tong dirin ba boh pasui nah puka jin léléng néh pegen
boh aseu réh mangang pasui nah boh aseu mekong éh tong naha anak ba nah.
Boh lakei éh pu'un aseu nah muja' pasui nah matai uban néh kenat irah
nengaran éh ba réh ala pasui tong sepakan uvut tebeng réh. Kenat ngaran néh
hun néh kebit.

Hun mé' moko sitai, pu'un jah lakei ja'au ngaran néh Pelisi rawah do néh Anyot tai
ngaseu.

Jin sahau avé hun iteu hun réh tai beté, irah ngelayau tai jah usah awah. Bé' pu'un kelunan
kivu, dai kelunan inah nuyeng kayeu atau uai, ngan nejat putui agap maneu ha' tip.
Maneu ka'an kelap. Hun pu'un kelunan kenat kivu irah tai beté, na' péh anak, na' péh
lakei, na' péh redo, ha' réh, "Balei bayuh maneu la'au," ha' sanya, avé ha' merek avé ha'
mu'un.

Tapi' hun mé' tai ngaseu, bέ' éh kenat, uban ja'au ha' aseu réh. Redo éh tigéh jam kivu
banen néh, jalan nya'ap bi ka'an molé, bέ' tusah mulang da'ap atau sagam.

Boh dau vevilang uba' rawah Pelisi Anyot molé. Hun ké' na'at roh musit jin lawin kayeu,
pu'un selungan sang tong geto ojo roh ngan sang nerui penekah roh tong ulun roh.

Akeu tio menéng ha' irah ja'au, "Adang ka'an pipat pu'un nala rawah iteu."

Akeu bέ' jam sin "pipat", avé sin rawah nudeng kenat; hun sukup kelebé tinen ké'
pekelena éh, boh tosok ayo ayo Pelisi rawah Anyot tai ngaseu rai. Avé irah pina petosok
éh kura kura kolé avé kelebé, uban bέ' éh siget dau irah tai ngaseu omok ala ka'an kenat.

Boh Pelisi rawah Anyot tio taket lamin roh, boh amé pina bέ' mena, bέ' bέ' tavin roh, jelua'
irah ja'au taket lamin roh, jelua' taket tong patah sa dipa aveu, kelunan éh jah avé amé
anak moko lem belasek.

Pelisi menyun tong dirin gelan boh mejing ojo duah duah bara' selungan sang pina tong
geto ojo. Boh iah musit ha'.

"Hun mo ngaseu rai, aseu mo mangang jah pipat ja'au, pipat layeu. Boh ka'an nah nangang aseu mo mukat tong jah kayeu mada. Boh akeu avé sitai boh ngejuak kebau boh akeu nah na'at ka'an nah memedak moko bau kayeu mada nah ngan ngelahir boh akeu pasek tahat lem keleput keké' put ka'an nah duah kolé."^{*}

Boh Anyot nutun kepéh. "Akeu lakau sa murin, boh akeu bara', *Ha' aseu toh petaket ha' réh mangang ineu énéh?* ha' ké' ngan lakei ké'.

"Lakei ké' mipa ngelatei, ha' néh, *Ha' aseu toh mangang bekuleu kirang ine'.* *Bekuleu teu péh kurah ne' mai lu' mateng éh bekuleu.* Pipat, ha' néh.

"Boh ha' ké' kepéh', *Savui barei bé' ja'au réh ka'au maneu toh liwen awah né' bekuleu néh iah bé' uleu bara' éh pipat*, ha' ké' ngan lakei ké' uban ké' to bé' avé jak tong néh. *Né' bekuleu éh siteu néh akeu moko mena ke' molé mihin éh*, ha' ké' kepéh ngan néh.[†]

"Ha' lakei ké' kepéh, *Mai, keteu ke'.* Nyo pipat énéh dat."

"Boh akeu tai mu'a ha' lakei ké'. Hun ké' avé tong néh akeu bara', *Mah ngaran bekuleu éh kunah ko' ngan ké' ri'?*

"Boh lakei ké' tojo pipat ri'. Boh akeu tio tekejet na'at pipat mu'un. *Pukin ka'an ko' pipat mu'un aseu ngetep ke'*, ha' ké' mujah na'at pipat ri'.

"Lakei ké' mala' awah. Ha' ké' ngan néh kepéh, *Sokoh ke' éh ha' kenin ko' mu'un akeu rit tekejet akeu.* Akeu seruh éh bekuleu mu'un.

Boh kekat amé éh menéng ha' Anyot kenat mala' awah, avé akeu, na' péh akeu bé' jam sin lem ha' roh kenat.

Pelisi nutun kepéh. *Amo moko bé' lebé pipat nah peloho matai naneu tajem.* Boh sio akeu negaleu éh,[‡] do ké' tai ala sang avé merui éh. Boh akeu bi éh molé. Sinah néh ka'an iri' nerang mo tong paka' kayeu batok kevok[§] poléng ha' jin lamin lu'.

Boh hun irah ja'au menéng ha' néh kenat, irah tio bara', "To bé' jak mulang pipat tai lamin, tenah ala sang."

Boh jelua' tai ala sang da'un itot mihin éh molé tong belasek siget usah ala éh maneу éh jong sang tong geto ojo (bé' nerui) avé merui éh maneу éh pekah. Akeu bé' jam ineu

* Iah pakai tahat bé' pakai belat uban néh nyihun kulit bilung nah dai néh upong ja'au, kenéh si'ik awah.

† Ha' Anyot nah kenat uban sahau mai seminga' atau sanya pakai ngaran ka'an. Hun ko' mateng ngaran ka'an éh jah, maneу balei liwen merek uban bé' éh ka'an inah mu'un. Na' péh kenat omok pakai ha' milih éh kemalai. Hun néh bekuleu mu'un, Pelisi omok milih éh mateng éh beseri'. Tapi' bé' omok milih éh bara' éh pipat, uban pipat nah ha' milih hun néh bilung mu'un.

‡ Iah maneу jah tegaleu jin uai éh ja'au lo'ong boh pei jah da'un senahut lem tegaleu nah. Ma'o inah iah ala bilung pei éh lem da'un boh éh ngeripah ngejeret éh lem tegaleu ri'.

§ Ngaran kayeu kenat uban pina luti tong inan néh barei layan luti éh tong batok kevok.

ineu, boh tinen maneu jong sang duah sa na'o duah sa kabéng. Ha' néh ngan kék', "Ka'ah anak bé' maneu pekah sang, uban ka'ah na'at jin ju. Mai ka'ah ngamit. Irah éh ja'au pu'un pekah uban irah omok ngelikit ngamit éh."

Hun ma'o lah pesiget usah anak ngan irah ja'au pu'un bé' jong sang, boh Pelisi buha' Iat tai mulang ka'an pipat. Uban irah lakei bé' éh jam tai beté jam ngaseu barei petaké juk mulang ka'an inah. Uban sé sé mulang éh ala okon néh omok ala pipat kepéh vam.

(Hun ha' tapan ka'au nyoho redo mulang éh, barei lebuau éh, sin néh ka'au bara' éh kelunan éh sa'at, bé' éh maren. Uban ngelayau redo bé' jeleng ngamit éh. Rurui ke' mejat redo jam ngaseu jam put kepéh. Uban na' péh ka'an nah nangang aseu ko' petaket tong kayeu diva', kilin bé' omok muja' atau meta éh. Put awah. Hun ko' muja' atau meta éh, keleput ko' adang bé' lebé putui. Hun ko' meta éh adang ka'au teneng mayung keré' kulit. Uban balei éh mihau bilung nyulei lu' uban lu' maneu suhat kulit néh ja'au. Uban kulit ni'ai. Hun bé' pu'un penusah tong keleput éh putui atau usah ko' éh keré' kulit, jah kolé vam ulun aseu ko' ga'at bilung.)

Boh Iat tai jah litep molé kepéh bi tegaleu. Lem tegaleu inah pu'un jah ka'an ja'au molé petujek.

Akeu mujah mu'un. Akeu seruh pipat ka'an si'ik barei bekuleu, uban hun réh ala bekuleu irah ja'au ngelayau sanya bara' éh pipat, avé tamen kék' ngaténg kulit bekuleu maneu éh pekah, "Pekah kulit pipat," ha' néh sanya.

(Sio inah amé bé' jak molong méu, na' péh jah kolé akeu na'at méu tong Long Selidan, akeu seruh irah Kelabit molong bekuleu la réh lem ukung. Uban irah maneu ukung pan iap, uban bukuleu nah sa'at, ha' irah Kelabit, uban kuman iap nolong réh. Jah kolé pu'un anak bekuleu nolong Jun, iah molong éh lebé avé néh ja'au. Luya, iah lakau lem belasek, tavin lamin éh jah, barei méu poho. Akeu omok pemo éh. Tong ga' néh uban néh ja'au bé' omok nebi réh siget kolé paso, boh irah maneu ameng talei jin ipa beripun telana' néh ka'an olong dai kelunan salep put salep kuman. Uban mai kon ka'an éh uban nolong réh, ha' réh, uban segit. Boh hun amé paso jah kolé kepéh bekuleu nah nebet Jun lem usan lamin. Tapi' iah bé' kelo kivu amé lakau. Na' péh amé Penan omok molong bekuleu barei kekat ka'an éh beken, amé ngilin mai molong anak bilung. Hun tinen penatai mé', tio mematai atau ngelepu anak néh. Uban anak biling jam nyulei anak lu' kepéh. Iah ngelayau kon sin awah, hun bé' sukup sin iah merek nyulei manei anak lu' sakit mayung.)

Hun kék' na'at ka'an nah nebi néh petujek kenat, akeu bé' jam sin néh, uban ngelayau irah bi patai ka'an molé mu'un. Tapi' akeu bé' jeleng neteng éh, na'at éh mujah awah. Akeu medai neteng éh dai pu'un kilin mai ma'ah éh, omok maneu ku' tekenah sakit.

Semu'un néh pu'un kilin, tapi' bé' éh kilin kenat. Lebé kepéh hun kék' ja'au si'ik, boh tamen kék' pekelena éh. Ha' néh, "Hun ko' bi bilung nah molé mu'un beruen néh nga'at tulang seleban batok^{*} lu' maneu lu' mayung bé' lebé matai."

* tulang sungep batok

Iat bi patai *pipat* pei éh tong patah sa dipa aveu lamin Pelisi. Boh irah éh ja'au tai ngelikit éh, tapi' kekat amé anak avé pina irah redo avé jelua' irah lakei éh bē' jian mu'un, bē' irah tai, medai parit. Na'at jin ju awah.

Boh ha' Pelisi, "Sé kepéh kelo tebeng kayeu atui?"

Ha' tamen ké' Ayu, "Akeu kelo."

"Tai ka'au," ha' Pelisi.

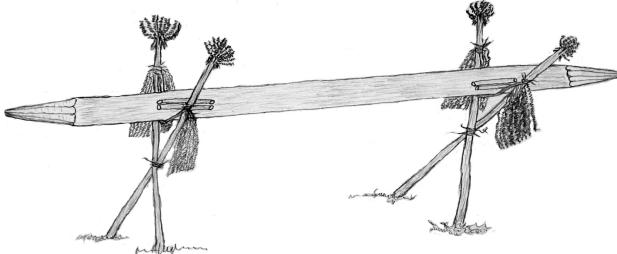
Kua' barei mulang patai ri', sé tebeng kayeu atui nah ala okon omok ala bilung kepéh.

Boh tamen ké' tai usah tengé ngevélé kayeu éh jian ha' éh meguang, éh kevélé néh sio inah kayeu keruman. Boh iah tio tebeng éh, poléng ha' ta avé gaya' jin lamin. Hun néh kuba', iah ngetah éh kepéh kebit teleu depah memila' urang. Boh ha' néh poléng jin lamin mé', "Tuai keh nya'ap ku' menat kayeu atui."

Boh teleu pat usah tai, bē' lebé menat éh tai déhé belasek sa savé jalan Iat bi tegaleu bilung ri'. Sinah irah mega' ipa kayeu nah, ngeluang éh. Ma'o inah irah majong pet néh sa jeputui ngan sa jeputui. Boh sitai irah mejek kayeu tepalang pat boh réh maveng uai keréh ngeladong kayeu atui ri' bau uai éh naveng réh tong kayeu tepalang pat ri'. Boh irah merui sang merang éh tong pet atui sa itai ngan sa iteu.

Hun réh ma'o suai atui avé madong éh, irah tio metit éh, duah kelunan petovo, jah mipok jah ajong néh, jah mipok jah ajong néh pakai saték kayeu. Tong bu'un bu'un sé sé omok tupat metit, na' péh redo, na' péh anak. Ha' réh, hun ko' jian ané, ha' atui jian meguang. Hun ko' sa'at ngelayau munan kelunan, sa'at ané, ha' atui nah museng bē' meguang kepéh.

Irah éh jam ngatui mu'un, irah inah ngatui sio sayau. Tapi' bē' jak sayau, bē' ineu, na' péh ha' sa'at, asen pu'un ha' atui. Tuman réh tio metit atui nah jalan pekelap beruen bilung. Iah medai ha' néh boh piso si'ik jin lamin mé', moko tong uban réh merang tegaleu tong kayeu batok kevok rai.

Boh lakei Pelisi ri' ngulit bilung ri' boh iah merang kulit nah tong paka' kayeu éh déhé lihei atui. Hun néh lepah pekulit boh Pelisi nah nyapa usah bilung nah ngan pebukup bilung nah ngan nyoho réh ala kekat lalit siget sanan. Boh iah tulat bilung nah tutuh sanan kelunan.

Hun néh ka'an éh kemalai barei babui, tinen ké' ngelayau nyoho akeu patet lalit ngan ala tulat molé. Ha' néh ngan ké', "Ka'ah anak éh jian tai patet lalit lu' tong réh tulat ka'an doko ke' keh tito tigéh."

Tapi' hun néh sin bilung bé' éh kenat. Akeu moko lem lamin. Tinen ké' tai ala tulat molé. Uban hun anak patet tulat nah hun néh tekaleu pesut inah telana' néh omok parit omok mayung.

Hun néh molé mihin tulat anah amé akeu kelo na'at kineu sin ka'an éh tenejeu nah. Lem tulat anah amé pu'un jah ipong bilung. Boh akeu tai marek éh, bé' jeleng ngamit éh. Ba'o néh barei ba'o sin sevah atau bekuleu. Boh tinen ké' matok éh barei kemalei, hun néh mesak iah meté ngan ngelira sin lem lalit, iah mavat ba lem kawa suai na'o boh amé panak pemung kuman. Tinen tamen gahang kon éh, akeu kon si'ik awah uban maneу akeu jelemih. Akeu kelem, kuman na'o avé sin uvut awah.

(Kura dau kepéh ha' tinen ké' ngan ké', "Uban ineu ka'au bé' kelo kuman sin pipat ka'an jian?"

Ha' ké', "Uban ba'o néh ba'o geresi,* bé' akeu kelo kuman éh lem usah ké' nevuai jelu'ei juk luta."

Ha' tinen bara', "Mujah mu'un ka'au, uban ko' kenat. Siget siget ka'an éh pu'un ba'o kenat uban néh ka'an ngeta. Pipat nah poho ngeta ka'an. Kenat péh sevah kenat péh bekuleu kenat péh besua'. Hun néh ngeta poho kenat ba'o sin néh. Juhit péh kenat hun néh juhit barei pelakei barei uat barei kong barei sabai labei."

Inah maneу akeu tabah jelu'ei mu'un.)

Sio inah pata péte bala.

Jelua' kolé hun amé bé bubu kuman atau kereja éh jah, avé anak sara metit atui, bé' pu'un ha' atui. Tapi' ma'o amé kuman dau merem irah metit éh kepéh, avé irah kahang luten ja'au lem belasek dani atui. Jin ka'o inah bé' irah ma'o ma'o ngatui.

Boh amé bé bé tai barei tenebai tapi' bé' pu'un sé sé nyoho amé tai, uban irah ja'au bé bé jam suket jam kilin. Hun bé' tai, amé tusah. Tapi' amé anak bé' jak jam kilin, uban palé amé na'at patai bilung.

Hun mételeu panak ma'o kuman, ha' tinen ké' ngan ké', "Hun ma'o iteu da' uleu tai petipun tong belasek tong luten éh kenahang réh déhé atui nah, bé' éh barei seminga' ngida kon bua. Uleu tai seva' ka'an pipat éh nala réh nah. Sé sé éh bé' sayau bé' seminga' iah inah teneng ayung. Kenat suket néh. Doko ko' jam éh da' dai ko' bé' tai."

* hun néh ha' hun iteu, ba'o barei semaha bateu puket

Akeu tio medai menéng ha' tinen ké' kenat. Uban poho akeu bé' kelo sayau. Hun néh sayau éh kemalai éh seminga', bé' tusah hun anak si'ik barei akeu bé' sayau. Omok na'at awah. Boh lem kenin ké', "Barang ka'au nyoho petangen akeu sayau. Jian akeu neteng Mam jak, hun néh mu'un atau bé'."

Boh tamen ké' menéng ha' tinen ké' pané kenat. Bé' jak akeu omok musit ha', ha' tamen ké', "Ha' néh mu'un. Bé' éh kelowén."

Akeu tio bé' pané, kelem awah. Medai, avé menya mu'un, uban avet ké' pina pejé pepurai tong tapak avet. Rurui ke' bé' jam sayau, uban keto anak si'ik. *

Boh mételeu panak tai pemung ngan irah pina éh seririt tong belasek. Duah lakei ja'au metit atui, bé' éh barei irah éh seminga' sio dau nawa, ha' réh seminga' "gerau gerau gerau" awah. Hun duah lakei nah metit éh, ha' roh tengé, ha' roh jian, ha' roh meguang, "gerau gerau tung gerau gerau tung," na' péh akeu anak si'ik palé menéng ha' atui, lem kenin ké', "Kawah inah jam metit."

Kura litep kepéh Pelesi ngebu'un pané belah kekat jepen. Na' péh Lesu pengeja'au jepen, iah kelem awah, uban bé' iah éh ala bilung nah.

"Hun iteu uleu ngida ngan seva' uban pu'un pipat éh nala lu' siteu. Da'ap nah bé' éh barei lu' sayau sio lu' tai ala bua. Hun lu' ala bua molé ngida, sé sé éh matek beso, bé' iah kelo tai sayau, bé' pu'un ineu. Hun iteu da' bé' éh kenat. Jin ja'au jin si'ik kekat lu' sayau. Sé uleu éh ja'au bé' tai sayau bé' seva' pipat iah keré' kulit. Sé anak tejat pula[†] bé' tai sayau irah omok tekenah mayung naneu penyukat ka'an éh nala lu' teu. Inah sin uleu sayau seva' ngan petunuk ngan ka'an éh nala lu' iteu. Mai jah jah tipa' ngan leko tai sayau da'."

Boh akeu menéng ha' néh, teneng tong ha' tinen ké' nebara ni'ei ri'. Akeu ja'au ja'au ha' bek lem kebah barei gatong "tup tup tup tup" ha' bek lem kebah uban menya. Rurui ke avet ké' sa'at, pina pejé tong tapak. Rurui ke' bé' jam sayau poho. "Barang akeu seliot tio kuba' belah, uban tejeu da'," ha' lem kenin ké'. Inah maneu akeu menya avé medai mu'un. "Omok mu'un réh maneu ha' tapan sio irau sayau vam, *Barei Masi éh sayau pah kuba' tovo mé' seva' pipat sahau*, ha' réh. Inah sa'at mu'un," ha' lem kenin ké' tengé.

Rurui ke' bé' jak mételeu tai belasek tavin irah éh seririt luten, ha' tamen ké' ngan ké', "Sé sé kuba' lem sayau nah sopé naneu beruen pipat, omok parit."

Akeu bé' jak jam sin ngaran "beruen" mu'un, tapi' ngaran "parit" nah kejam ké' sin néh si'ik. Uban jah kolé ha' tamen ké', "Hun sahau tepun ko' tamen ké' Ta'ang, pengolo naneu Putih, irah mena' gaben Raja' King ngan néh sio temeu tong Long Melinau. Boh hun néh

* Lem kenio ké' hun iteu, hun pu'un sekolah sio inah, akeu masek lem pameri jah.

† Sin tejat pula nah, hun ko' mekenya bé' kelo pemung ngan irah pina uban ko' nasek balei pula nah éh omok maneu ka'aumekerek péh.

molé mihin gaben nah, ha' néh ngan ké', *Bé' sapét buha' ka'au ngejeming sapét dirin gaben teu.*

"Sio néh mua gaben nah tong lem gelan, amé anak senoho réh musit tai tong belasek. Kekat irah ja'au éh jian omok moko kepuh. Irah éh jian mu'un omok ngamit éh kepéh. Irah éh bé' jian hun réh ngamit éh, parit. Sin parit nah ané ko' sa'at ngan panak atau lúa' ko'. Ngelayau kelatah kenin. Bé' lebé sakit mayung matai. Inah parit tula."^{*}

Hun ké' nesen ha' tamen ké' kenat akeu tabah medai.

Boh Pelisi tai ngebu'un sayau. Boh iah sayau mu'un, sayau pejat. Uban hun réh sayau bilung kilin bē' omok sayau sanya barei sayau letutu, dai bilung seruh ka'au lebuau éh, bē' seva' éh.

Hun néh ma'o sayau, iah bara', "Kenat néh kelebé siget jah usah barei akeu ri'. Bé' omok éh sayau metok seliot jah liwet tio molé. Bé' éh kenat. Reng sukup kelebé omok ta'an kekat kelunan. Inah éh omok ta'an ka'an pipat nah."

Boh jah irah éh redo ja'au sayau kepéh, hun néh sayau sukup kelebé, jah lakei ja'au ngeliwah éh sayau, hun néh ma'o, jah redo ja'au sayau kepéh. Kenat kenat irah keliwah liwah. Hun vevilang kekat irah ja'au lepah sayau, pu'un irah lemanai ngeliwah réh. Redo ngeliwah lakei ngeliwah redo kepéh. Hun bē' bē' lemanai ma'o sayau, boh irah ja'au éh bē' jak sayau, irah sayau avé bē'.

Sio kekat irah ja'au sayau, akeu pepu'uh ngelikit gusi ojo ngan gem ngan ulun, hun réh mala' atau bē', hun réh nekéu atau bē', keké' omok nyavu éh mu'un, dai kē' sala' pajau kilin boh mayung.

Hun mé' sayau seminga', pina bē' kelo tio nekedéng tai sayau tengé, irah éh jah meseti' tai menat redo atau lakai inah tai sayau. Uban jelua' menya sayau, jelua' na' péh bē' menya mu'un, irah ngelayo menya dai réh seruh kelunan inah no'é atau bau kenin.

Tapi' hun réh sayau seva' bilung, bē' éh kenat. Ha' réh, sé sé meseti' nenat tai sayau, kelunan teneng kenerek beruen. Uban bilung seruh iah leko ngan bau kenin bē' kelo seva' éh.[†]

^{*} Hun ké' ja'au, boh akeu jam sin parit mu'un. Éh ngelayau jelua' lakei ja'au awah jeleng ngamit livah éh ni'ai, barei gaben Raja' King ri', mejat redo jeleng. Bé' pu'un sé sé meta' irah ja'au ngamit éh; sé kelo ngamit, ngamit awah hun néh bē' medai parit. Tapi' pengeja'au jam ngedalem ngan mihau, boh iah jam sé ngamit sé bē' ngamit. Hun tong kelebé néh jah jin belah irah éh ngamit nah, hun kelunan inah sa'éh kenin merek ulak ulak, hun pu'un betui néh avé tong pengeja'au, hun néh nesen ngaran jin belah irah éh ngamit gaben rai, iah bara', "Tebai tuai éh. Bé' akeu nebara iah. Iteu keto gaben rai ke' néh ngelikit éh mu'un avé menyun bau néh." Kenat awah ha' néh, maneu kelunan inah nesen éh ngamit gaben rai. Iah tio menya mu'un ngan medai mu'un maneu sa'at kepéh.

[†] Hun mé' sayau ngida hun pu'un kelunan éh tio tai sayau bē' tusah nenat réh, pu'un irah omok sanya atau bara' mu'un, "Jian sio ngida iteu, barei sayau sio ala bilung." Sin néh, bē' sé sé menat, tai tengé.

Sio akeu kepuh irah ja'au sayau, siget kolé jah irah ma'o menyun kepéh, kedai kć' tai vat, uban akeu jam makin dani akeu juk tai. Bulun kć' nyerebung tong lé' ép tong pajit. Hun réh bé bé ma'o sayau, akam kć' barei juk tai nyiva' barei juk tai mani.

Boh Pelisi bara', "Hun iteu kekat irah anak meman kepéh tai sayau. Sé éh bέ' sayau, iah omok tejat pula, mai kelo tejat pula."

Akeu seruh, "Na' péh da'ap na' péh vevilang adang néh akeu ke' éh. Jian akeu tai ngebayan tenah tai sayau dai anah kć' keto."

Hun kć' seruh ku tai, akeu barei neban tong kebah. Boh akeu ngepela ngekedéng tai tong belasek sayau.

Ha' réh ja'au, "Ayu' ku' kέh iah néh. Inah boh éh, barei pelakei molé pu'un ha' irah éh ja'au."

Hun kć' menéng ha' réh kenat, akeu murung, kelo sayau lebé lebé si'ik, uban akeu bέ' jam ha' telék awah. Uban semu'un néh akeu pina gusi ojo barei irah pelangui tepap. Jelua' ha' réh sanya, "Uleu ke' ine' bέt uban lu' bέ' jam sayau barei pukin avet réh mukat tong ihang* né' bέ' néh éh barei ojo réh meta seluang tong tuvah kerat ha' réh."

Inah maneu kekat irah ja'au mala' mu'un. Na' péh kenat akeu seruh éh ha' seva'.

Bέ' akeu jeleng seliot sapét duah kolé dai kć' boléng dai kć' kuba' uban réh pina mu'un na'at akeu. (Semu'un néh irah éh jam, seliot avé pat kolé, boh payo layan.) Akeu sayau keteu ketai awah.

Sio kć' sayau akeu menéng ngan na'at kekat keruah kć' mala'. Lem kenin kć', "Mena awah akeu teu posot. Sé jeleng kepéh. Boh kekat ka'ah keruah kć' jam kineu penusah sayau."

Hun sukup kelebé barei jah len sigup boh akeu posot. Hun kć' posot, irah ja'au nyelega ojo, telana' irah murung kenin. Na' péh irah bέ' murung, irah ngabo awah, dai anak éh jah sikh bέ' kelo tai kepéh.

Semu'un néh hun irah lebo sahau murung irah tepap ojo. Tapi' amé Penan bέ' maneu kenat uban ja'au ha' medai ayau menéng éh. Kua' hun mala', mai mala' ja'au ha'.

Boh amé keliwah liwah avé pengebé amé éh anak.

Irah kepéh mala' keruah kć' éh jah, irah bara', "Barei sayau pengeja'au Kelabit sio réh ngida mesep burak. Uban kenat iah seliot uban boléng mavuk awah. Adang néh tuai memukut itam uban néh pengeja'au Kelabit," ha' réh sanya.

* Uban sahau irah éh ngavet mukat ihang mutau mu'un bέ' jam kineu mahat pukin avet, pukin avet nah melo boh kiwet kiwet barei iko babui mago. (Uban iko babui mago kiwet dawai; hun néh babui menyak, kiwet iko néh rigah maneu kepu uban néh pana neu nyak néh.)

Ha' jelua' réh kepéh, "Barei irah ngalei luan."

Boh irah pina mala' mu'un.

"Sopé kekat uleu ja'au, anak jam sayau jin uleu, ha' kala' lu' pina ubun lu' murung."

Boh amé anak bé' jam éh ha' telék.

Amé anak bé' musit ha', hun mala' si'ik ha' awah, dai keruah mé' éh sayau bé' kelo ngeruah mé' kepéh.

Pu'un jah padé pata kć' Iung, si'ik jin akeu, boh hun néh sayau, avet néh tapo puka ugai. Iah tio meté avet ngavet jak.

Pu'un jelua' irah ja'au mala', "Barei avet irah mukat tanyit ala layuk," ha' réh.

Tong ga' néh anak éh meman mu'un sayau, asan néh ja'au omok lakau tengé bé' nuyung, boh iah sayau. Irah ja'au ngabo éh, ha' réh, "Kekat irah ja'au ni'e i ri' avé lemanai avé anak bé' lemanai bé' toto jam mu'un. Jam ke' éh. Irah iteu irah anak éh meman iteu jam jin kekat uleu kepéh. Barei sayau butun lat éh tong ha' pagang naneu irah ja'au jin sahau."

Tapi' anak si'ik bé' jam éh ha' telék, uban kilin anak bé' omok na'at butun lat sayau, boh iah bé' jam butun nah sayau bé' jam gusi ojo, nekuja' awah.

Hun anak éh matek si'ik ma'o sayau, boh Pelisi tepat kepéh.

Ha' néh, "Kekat lu' ja'au si'ik na'at kekat inga' ri' éh bu'un sayau kekat amé ja'au avé vevilang irah lemanai ma'o inah irah ja'au tong ga' néh irah anak si'ik. Kekat inga' nah kekat dadei nah vam mai keh ngelepan éh sio keh ala pipat ha' tepat irah tepun amé jin sahau tamen amé jin sahau bé' mé' omok ngelepan inga' ngan barék sio ala pipat. Uban néh kenat seleket jah kilin hun lu' sala' ngilin pipat nah bέ' maneu inga' kenat uleu teneng jin belah jepen mayung atau keré' kulit atau parit. Kenat éh doko kć' tepat kekat uleu bέ' bé. Hun lu' seminga' ngida molé ala babui atau bua atau ineu éh jah tengé gaya'. Hun ala ka'an pipat tengé gaya' mai ngelepan. Boh urip boh akam lu' lem jepen nah jian. Kenat awah ha' kć'!"

Amé bέ' bέ' ma'o sayau hun kuai ngueu dani lepok merem. Boh akeu murung mu'un, medai irah ngeliwet, rurui ke' mutau. Boh amé bέ' bέ' tai pegen.

Dau rema kepéh sio merem hun mé' ma'o kuman, pu'un irah kahang luten tong belasek kepéh. Akeu medai kepéh, neteng ngan tinen kć', medai réh sayau siget merem.

Ha' tinen kć' mipa, "Nyoho lu' sayau kepéh. Hun iteu dat ka'ah anak lemanai ngan anak meman tenah, amé ja'au sa murin."

Inah maneu akeu leko mu'un, uban bέ' pu'un irah ja'au sayau tenah ke' akeu na'at.

Boh akeu neteng kepéh, "Lo lu' sayau mu'un siget merem, bć' jam ma'o ma'o?"

Tamen kć' menéng ha' tinen kć' kenat, boh ha' néh, "Ha' tinen ko' sanya ka'au uban ko jam sayau. Éh mu'un irah sayau ngida awah lah. Bć' lah lu' barei malem. Sé kelo omok tai. Sé bć' kelo sayau omok na'at awah."

Boh akeu pawah lem kenin. Akeu tai na'at awah.

Dau rema kepéh irah bć' sayau, na' péh sayau seminga'. Barang lem jah polo dau kepéh, irah omok sayau kepéh, ngalu atui. "Darih atui pu'un tenéh," ha' réh, "Jian lu' sayau tong néh."

Tapi' bć' éh seva' bilung kepéh.

Hun kć' sukup ja'au, boh akeu jam suket atui mu'un. Na' péh sio irah sayau seva' bilung avé sayau dau rema kepéh, irah éh metit kayeu atui keliwah liwah, kelunan inah meseti' jam suket bilung. Bć' éh barei metit atui merah seminga'. Hun metit atui jalan pekedai ngan pekelap beruen bilung, iteu lah jah ha' pengetit éh tengé. Bć' éh merah nipok. Ha' kayeu atui ka': "Seliko bilung pedo, seliko bilung pedo," kenat kenat ha' atui nah, kelebé lebé kelunan éh metit atui sio bilung nah avé lepok merem. Sin néh kenat ha' atui teu da' seliko ketem do ketem lakin néh éh matai nala amé kepéh, kenat ha' sin atui.

Hun bć' sayau avé metit atui kenat, ha' suket irah ja'au, beruen bilung nah avé kuman uleu kelunan maneu lu' omok matai, hun lu' bć' maneu kayeu atui kenat. Hun lu' maneu ha' kenat, boh balei bilung éh beruen néh nah medai ngan kelap ngan inah péh boh uleu bć' omok parit ngan tula.

Boh hun mé' bć' bć' sayau seva' bilung, dau rema kepéh lakei Pelisi ri' ala kulit bilung éh nerang néh malem rai, boh iah ala kayeu pat boh éh mejek éh barei ava lamin. Boh éh ngebalun éh pat. Boh éh ala uai kenéh memila' éh boh éh ngaténg kenéh ngaténg kulit bilung nah lem belah ava éh kebalun néh ri'. Ma'o inah boh éh ala bupen kenéh kahang luten ra' kulit bilung déhé atui ri'.

Tuman néh ngaténg kulit nah sio dau nawa awah, uban pu'un kilin. Hun ko' ngaténg péh poyo ka'au kelunan sa'at. Hun ko' nebek kulit bilung nah pejang ka'au sakit tajuk. Inah irah bć' kelo maneu éh biau biau sio merem.

Kelunan éh ala bilung, bć' éh ngelayau kelunan inah éh kesak kulit néh. Tapi' uban Pelisi jah kelunan éh jian, iah awah omok kesak éh, bć' tusah kulit bilung nah leta. Pelisi jam ngevélé kayeu luten éh meden éh jian. Kulit bilung nah kenaténg senihai néh tepahan luten avé lebé, omok jah dau jah merem. Luten ngan la'ang si'ik maneu pana tunem. Iah mihau éh kelebé kulit nah tong katéng; hun néh juk tai pegen metok, iah murat bupen dai néh nebului mahang maneu kulit bilung nah rutup. Hun kulit nah leta atau potong, boh Pelisi omok parit, omok mayung, omok matai. Hun néh bć' parit, omok tula. Bć' makat matai, ngelayau munan atau merek merah merah ngan kelunan utung urip néh.

Hun dau rema kepéh kulit nah lepah nega' néh jin katéng néh ri', boh kekat réh tai ngelikit éh. Irah éh ja'au awah. Amé anak bé' irah buha' sapét ngamit. Omok na'at éh jin ju awah. Irah ja'au omok ngamit éh, tapi' jelua' irah ja'au éh bé' sukup kejian medai ngamit dai réh parit. "Hun lu' parit," ha' réh, "Uleu omok tajuk. Hun bé' parit, omok tula."

Pina redo bé' jeleng tai ngamit. Lakei kerat awah éh bé' tai ngamit. Hun réh lepah ngamit ngan ngelikit kulit bilung nah boh lakei ja'au Pelisi bara', "Siget usah mihau kenin. Mai kelatah kenin dai tula dai parit. Uban uleu lepah ngelikit ngamit kulit ka'an iteu ri' da'," ha' Pelisi ngan kekat réh.

Irah éh ngamit kulit bilung meseti' kivu ha' néh kenat jah polo duah polo dau kelebé dai parit.

"Kepéh," ha' néh, "Anak anak mai seminga' tong uban katéng kulit pipat ngan moko tong batang atui. Metit omok. Mai kedung bau," ha' néh.

Sin lem ha' néh, hun amé anak ngelapah ha' nah, omok parit atau tula.

Ha' néh kepéh, "Bé' omok maneu kulit ka'an iteu merah merah tabit atau laya atau pekah. Jian modo éh awah jin lu' pakai éh bé' mihau kenin," ha' Pelisi ngan amé pina. "Uleu omok pakai barei laya atau tabit jin uai. Ka'an iteu, mai," ha' Pelisi.

Boh Pelisi ala kulit nah kenéh melen éh boh éh ala jah jé samék sang kenéh mi'ok éh kepéh kenéh ngejeret éh kenéh nekieng éh tong lotok anak lamin tong bé' bau roh pegen. Uban hun kulit bilung nah tekieng bau roh pegen, omok maneu kelunan inah parit atau tula. Sitai éh kejeret néh. Bé' iah kelo modo éh lem lamin toto uban pina anak avé kelunan éh nepah sitai.

Boh Pelisi ri' ala tulang ulun bilung éh lepah natok réh mavut pat jipen éh kebit jipen ja'an jipen ulun. Boh iah nebukeu pat jipen nah lem jah jé avet. Boh iah ngejeret jé avet nah pakai uai pemung ngan kulit bilung ri'. Tulang ulun bilung ri' natek kejeret néh pakai uai nerang tong kayeu tepalang tong atui ri'. Inah lah penga'o néh.

Ha' Pelisi kepéh, "Bé' omok ala jipen ka'an iteu ameng merah merah atau udeng merah merah. Ha' suket irah ja'au lu' sahau hun lu' ngameng atau ngudeng éh hun néh semilep leté bé' lebé usah lu' keré^{*} bé' lebé uleu sakit bé' lebé uleu matai. Inah kinan balei kereneget jipen pipat parit ngan tula. Hun lu' maneu éh udeng atau ameng, hun néh bé' paléu layan, mebéng kenat néh, inah éh jian. Omok lu' pakai éh. Uleu kelunan inah kelunan jian, ha' suket ka'an inah. Kulit néh péh kenat. Hun lu' pakai kulit néh laya atau tabit atau pekah bé' sapét kura polo dau uleu tio sakit tajuk atau tio tengé kenin tula inah nasek kereneget pipat nah telana' kelunan éh pakai éh bé' jian."

* penyakit barei seperét

Kebit urip néh, Pelisi medai tong bilung. Iah pebelih jipen ngan kulit ngan irah lia. Ha' néh, "Pa' éh parit, irah lia éh. Mai éh akeu."

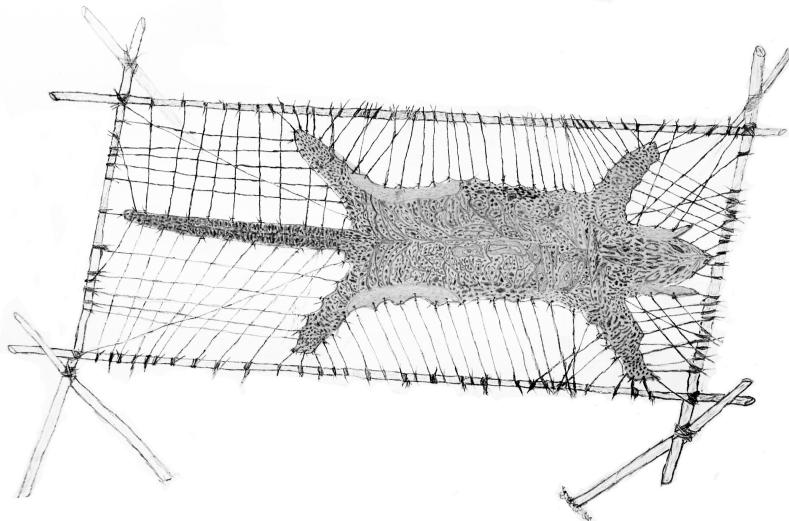
Semu'un néh Pelisi nah bέ' kelo nebek udeng néh. Ha' néh, "Akeu kelo dawai kenin medai tula ngan parit."

Uban hun kelunan pakai udeng jipen bilung, hun kelunan inah bέ' mihau kenin, iah omok parit. Tapi' barang Pelisi medai nebek udeng uban néh pelapah sakit. Inah maneu éh pakai ha' sadat awah. Uban sahau irah éh jian awah nebek udeng, iteu jah penupat, tada' kelunan éh jeleng, éh jian.

Jelua' awah irah Penan éh jeleng pakai jipen atau kulit bilung. Jin belah jepen mé' sahau pu'un Ué, avé Sidén, avé Kalo, avé Tamu' éh jeleng ngudeng atau ngameng jipen bilung. Éh ta'an ké' Tamu' awah éh memekah kulit bilung, bilung lumut, éh s'i'ik. Bέ' pu'un sé sé jin belah amé éh pakai kulit bilung tabit uban medai menyun bau uban omok maneu beruen bilung merek uban lotok lu' kelunan poho segit. Bέ' pu'un sé sé suai kulit bilung laya uban amé lepah petunuk.

Jah dau hun kulit bilung nah lepah nelen nodo Pelisi, ha' tinen ngan ké', "Pipat éh nala réh rai, ngaran néh kenat ha' milih. Ha' néh mu'un bilung. Tuman amé milih bara' éh pipat uban sahau pu'un irah éh bέ' jam adet ka'an inah, boh hun aseu réh mangang éh, irah bara' petek, *Ha' aseu tam mangang bilung*. Uban ha' réh kenat aseu réh tio nakung ka'an inah tio ga'at néh tio matai. Hun lu' kenat ha' hun aseu bέ' pu'un, usah lu' nakung ga'at néh. Hun ka'an nah lepah matai hun lu' mateng ngaran néh éh mu'un, beruen néh makung nga'at lu'. Inah uleu ngelayau milih bara' éh pipat. Tapi' ngaran néh éh mu'un bilung. Mai ka'ah anak vam pa' péh avé ayam ka'ah vam mai ka'ah ma'ah ka'an inah dai keh tula ngan parit ngan teneng keré'."

Kenat kilin sahau hun mé' ala bilung.

TULAT 14

PADÉ KÉ' PELOHO

Hun sukup lebé amé paso kepéh tai birai uvut Kesiong Ba Beduh éh bila' Ba Selidan. Tuman réh nengaran ba inah ba beduh uban sinah sahau sio tana' lalun pina beduh moko sitai uban néh payah kuman ujung kayeu selega. Hun iteu uban kompani masek kelap bék' pu'un beduh kepéh. Tong i'ot ba beduh nah pu'un jah belukih éh layan néh barei kesiong.

Ba inah sukup ja'au, omok alut lakau tong néh. Boh tamen ké' mihin akeu tai suai lo'ong uvut. Hun mo ngetah lo'ong uvut nah avé jah polo satek amo tamen ké' pepatong lo'ong uvut avé ba'éng pu'un jah iku boyo tamen ké' bék' kelo kivu boyo éh libui iah kivu tekelet. Ha' néh ngan ké', "Akeu kivu tekelet. Kemah ka'au?" ha' néh ngan ké'.

Ha' ké' ngan tamen ké', "Akeu kivu lo'ong toh. Kivu boyo éh libui iteu," ha' ké'.

Boh akeu menyun bau duah lo'ong éh pepatah ké' seleket batun. Avé lem jeku boyo ri' retek kelibui néh tai boh pu'un jah levahau ngan pu'un jah batang kayeu metulin kuba' naneu kepu bau levahau nah. Bék' bau bék' ra' pekawa' senolok lu' kelunan. Akeu ngalai jin dayah ri' tekun ngebatun lo'ong uvut ri'. Sinah kepéh akeu ngebatun lo'ong uvut ri' avé tong batang nah bék' omok nyolok tatip uban batang nah diva'. Bék' omok podo batang nah kepéh uban néh lepa kenamit. Boh akeu seruh tio nyekapah batang nah duah ojo lo'ong éh kebatun ké' ri' matong lah. Akeu nekieng sinah. Akeu seruh hun peloho lem levahau uban ké' hun inah bék' jam pelangui akeu seruh matai mu'un hun peloho lem levahau. Boh akeu seruh ngeradau ngan manga ngan tebai boh tamen ké' éh kivu tekelet ri' tekejet. "Ineu kenahut ko', ineu éh benara' ko??" ha' néh tio nekedeu tuai.

Boh éh na'at ku' tekieng vevilang batang bau lepok levahau boh tamen ké' papit sa ba'éng boh éh tuai tio taket bau batang titai tai nyelaka' ojo ké' éh nekapén batang ri' kenéh petaket ku' bau batang ri'. Boh tamen ké' bara', "Jin ubeng ke' barei nepei balei ngung rai vevilang batang," ha' tamen ké' ngan ké'.

Ha' néh kenat uban pu'un jah suket sahau. Hun ko' nyavu ha' ngung éh miha' dau merem tong tana' lalun, hun ko' pegen jeneb, balei ngung éh senavu ko' ri' merek meté mihin ka'au tai tong tesut o'ong barei o'ong mutek tai. Boh ka'au éh neté néh ri' nesen neu desai^{*} loho ba o'ong ri', boh ka'au pelilah. Tio sitai ju ngan lem merem.

Boh tamen ké' nyekawai ojo ké' mihin akeu ngirut kivu batang. Akeu bék' jeleng nekedéng titai uban ké' pawa'. Tong ga' néh avé tong tana' tong naha.

* basa'

Boh ha' tamen kék', "Jian ke' gahang kenin pekalai ngawai langui babui ke' ko' omok pelangui ke' ko' omok ala urip ko' hun mah mah barang kivu batun barang kivu alut lia barang peloho titai batang bau ba omok ke' murip hun ko' jam pelangui," ha' tamen kék' ngan kék' sio inah. Ma'o inah boh lah éh mihin mo lakau.

Hun sukup kelebé paso kepéh tai tong Long Ba Penahan éh bila' Ba Beduh. Boh akeu nesen ha' tamen kék' éh petangen nyoho pekalai pelangui. Boh tamen kék' péh petesen uban néh na'at akeu ngawai kamang ngan naha lem ba Beduh pekalai pelangui ri' iah nesen ha' suket irah tamen néh sahau hun anak atau irah éh ja'au bé' jam pelangui jian. Boh iah ala jah anak seluang ili mena' éh murip nyoho akeu nyelo éh. Boh iah tivai éh bara', "Bé bengesa' ko' seluang lem ba teu jam pelangui. Boh anak iteu bé' jam pelangui. Hun siget siget usah ka'ah bengesa' seluang lem ba jam bé' pelangui kenat péh anak iteu kivu gaya' ka'ah seluang jam pelangui da'," ha' néh tamen kék' ri' tivai éh hun néh lepah senelo kék' ili éh nena' néh mata ri'.

Tipet kura polo dau jin ka'o inah omok mu'un ku' ngawai pelangui bé' ju jak. Lebé lebé boh lah ku' omok pelangui ju. Boh akeu bahu. Na' péh siget mé' paleu, akeu kelo tai tong ba uban kék' maréng maréng jam pelangui.

Na' péh akeu bahu jam pelangui, tovo inah akeu tusah kenin uban akeu na'at boré tinen kék' vat. Kanya kanya tai vat, lem kenin kék', "Barei irah kuman tulin bua jato ketem pelén."

Uban sahau avé hun iteu hun réh kuman tulin bua jato nah mata, pu'un irah éh kuman ketek néh kepéh, na' péh keto mata. Mahéng kerup kerup, na' péh kenat uban jipen anak jian, anak murung mu'un kon éh. Tapi' irah ja'au meta', "Mai borok keteleu singat tulin bua jato nah ketem pelén da', dai keteleu vat boré. Hun keh kuman éh da', ke' keh memila' ketek néh nah, boh keh bet pelén néh boh keh kon éh boh ka'ah bé' vat boré."

Boh siget dau boré tinen kék' tai vat kepéh, boh akeu tusah kenin kepéh. Lem kenin kék', "Adang ka'au tai vat kepéh boré bé' posot omok matai."

Boh akeu pika éh, tai tepih déhé tinen kék', "Kineu Nam, akam ko' jian? Uban akeu na'at boré ko' ja'au. Hun ko' ngibot, jian, bé' ke' juk mepah, uban bé' omok ngibot?"

Boh tinen kék' bara', "Akeu bé' makat barei ha' ko' nah, barei kemalai awah. Na' péh boré kék' ja'au, bé' éh kesakit. Iah inah temalé. Akeu ngibot barei poho awah."

Boh akeu bé' neteng kepéh, uban akeu menéng ha' néh jian.

Boh jah kolé akeu tai nepah vé kék' Nayah, jah usah kék' awah, barei kemalai, uban Nayah nah ngelayau jian ngan kék', boh akeu murung seminga' ngan anak néh éh padé pata kék'.

Boh ha' Nayah ngan kék', "Ineu senoho ko' ngan tinen ko' ri'? Pu'un akeu menéng jin siteu, bé' lena."

Semu'un néh éh nenéng néh lena mu'un, uban lamin petepih.

Boh ha' kék' mipa, "Akeu ri' nyoho tinen kék' suai pi'ong kelipok. Bé' iah suai, bara' éh posot sakit sohot."

Boh Nayah bara', "Tinen ko' bé' éh leko, iah bé' omok kereja uban néh pu'un temalé anak si'ik lem usah néh. Hun néh peloho vam, omok éh padé ko' keruah ko'. Akeu omok suai pi'ong kelipok ngan ko'. Mai ke' ngé'éng tinen ko'."

Boh iah tio kivu ha' néh suai pi'ong kelipok mena' éh ngan kék'. Akeu bé' mipa ha' néh ri' uban akeu menya ngan irah ja'au. Asan néh suai pi'ong, jian kenin kék'. Tapi' akeu mujah kepéh menéng ha' néh kenat. Semu'un néh akeu bé' seruh éh ha' mu'un, seruh éh ha' ngabo ngejian kenin, dai kék' ngé'éng tinen kepéh. Uban pina irah ja'au jam ngabo avé seminga' avé nelék ngan anak si'ik, bé' ngelayau omok ngelan tong ha' réh. Éh ngelayau irah redo ngabo amé, na' péh bé' mu'un, tapi' irah lakei jam pekedai amé, inah éh sa'at.

Rurui ke' hun Nayah bara' anak juk peloho, ha' kék', ha' néh seminga' awah, uban bé' éh jian hun anak peloho jin gelan, adang matai atau sakit.

Boh bé' pu'un ha' pekelena ineu ineu kepéh pasan tok temalé tinen kék', hun néh ma'o nganak awah, boh irah ja'au pekelena éh kepéh.

Uban sahau avé hun iteu hun anak neteng irah ja'au jin semah anak, irah ja'au menya mipa, avé medai ngelapah kilin. Uban hun réh tio mipa, ha' tapan, "Uban tamen ko' pasek tilo néh lem atet tinen ko', boh ba jin usah néh masek usah tinen ko' maneu éh juk nganak," hun ha' réh kenat irah ngelapah kilin.

Hun réh ngelowén kenat, anak teneng parit lo'o ngan bé' jam menya belah lua' avé pelinguuh.

Akeu bé' ngelelet, tapi' pu'un jelua' anak éh ngelelet, "Tuman anak teu jin semah mu'un? Ka'au ala éh jin lem gaweng, atau ka'au ala éh jin lem luvang kayeu barei péjawan juhit?"

Boh tinen mipa, "Akeu bara' éh mu'un da'. Anak pu'un dau néh pu'un barei kulat bua. Hun mé' lakau amé na'at anak si'ik lem puhan kuai. Hun néh pu'un ha' kanga anak si'ik, inah néh iah. Boh amé ala éh. Uban néh lem puhan kuai, iah nena' balei kenangan, uleu omok ala anak inah, hun néh tong ahang tana' awah, bé' omok ala éh dai néh salep nena' balei éh sa'at."

Boh boré tinen kék' tai vat vat kepéh, avé néh moko barei tekup lalit éh neju'uk ha' irah éh ja'au tapan hun temalé matek ja'au, si'ik juk nganak.

Lem jah dau pété bala teka tahup pu'un tamen kék' suai jah barei patah ra' gelan. Boh ha' kék' neteng tamen kék', "Ineu éh senuai ko' kenat, Mam?"

Ha' tamen ké' bara', ha' néh, "Iteu néh akeu suai seré lua' éh jalan tinen ko' ngeloho ka'au rai, barei éh kelava toh la'a tong lamin seré ko' rai. Hun iteu boh ka'au na'at lena kepéh," ha' tamen ké'.

Boh kekat réh menéng ha' tamen ké' kenat irah tuai tuhun jin jah lamin jin jah lamin. Boh tamen ké' bara' ngan irah pina, "Akeu bara' ngan anak ké' iteu uban néh neteng. Akeu suai seré ngan tinen néh uban tinen néh juk nganak da'," ha' tamen ké' ngan irah pina.

Boh irah lua' amé petekah nya'ap. Uban kivu suket Penan bé' irah suai seré tenah. Irah mena ha' redo éh nemalé bara' iah sakit ngeleran, boh irah suai seré avé kekat penganeu éh gunah hun redo juk nganak.

Jelua' nya'ap tamen ké' suai seré ri', jelua' tai ala sin uvut. Irah molé ala sin uvut nah boh mesam éh lem lalit. Hun néh lepah nesam réh irah matok éh lem kawah maneu éh ba sat uvut. Hun néh lepah mesak irah mavat éh pakai apo uvut. Boh Nayah éh padé tamen ké' éh redo mena' éh lem galet bolo ngan tinen ké' ri'. Ha' néh, "Jian ke' kuman ba sat uvut éh pana teu doko ke' kepana pu'un tong usah ko' ngan inah péh omok akam anak lem usah ko' laho juk peloho," ha' néh.

Uban ha' irah ja'au, hun anak genin usah néh, anak nah bé' kelo musit jin boré tinen néh éh sukup pana. Tapi' hun anak nah pana usah néh uban usah tinen néh pelapah pana, iah kelo musit uban néh buheng neu pana.

Boh tinen ké' nyelorong mesep ba sat uvut ri' kivu ha' néh ri'.

Hun inah sihup sihup merem.

Boh Nayah nyelah tinen ké' kepéh. Irah éh pakan atau nyelah redo tong seré ngelayau lua' éh dani barei padé usah, padé pata, lango, atau sabai. Dai redo nah matai nganak boh irah ngaum* kelunan éh pakan éh rai pakai uduh.

Boh Nayah nah ala pelep éh jin lem takup kahang pelanok tinen pelanok éh nemalé. Pelep inah sihap pelanok nah ngeloho anak néh, ha' suket asen irah ja'au jin sahau. Hun uleu kelunan barei irah redo éh juk nganak kenat hun réh gunah memakai éh sio urip bé' sebayang sahau irah matok ba bé' pana mu'un ba pété boh réh makit ba pana pété nah lem galet vevilang galet boh réh pei pelep pelanok nah lem ba nah. Ngio jah len sigup kelebé. Boh réh meté éh kepéh. Boh réh tivai éh, ha' réh tivai éh: "Pelep ka'au ka'an pelanok tinen éh pu'un temalé juk nganak siget kolé ka'ah ka'an pelanok teu nganak semah semah tong apé tong pegé tong semah bé' pu'un kelunan tubo bé' pu'un kelunan na'at ka'ah ka'an teu nganak ke' keh matai ke' keh sa'at. Siget kolé ka'au nganak anak ko' murip avé usah ko' murip. Kenat péh ala okon inah. Redo ja'au iteu ngeloho anak néh da' tio jian. Ala okon ka'ah ka'an nah," ha' réh tivai pelep pelanok nah.

* ngio

Boh Nayah mena' ba paham pelep pelanok nah pepesep tinen kék' ri'. Boh iah ala paya' ba nah mujek éh lem ojo néh, boh iah pemo éh jin subut néh kivu sohot néh avé tai tong ti'ah tinen kék' ri' ngan pemo kepéh éh pipa lé' ép néh sa na'au ngan sa kabéng avé tong tujai atau tapak bua ojo néh. Boh lah ma'o.

Bé' jak iah pemo ngan moso pelep pelanok nah tong usah néh, tinen kék' mega' bet kekat talem ameng avé jong avé selungan. Uban kilin, dai anak néh peseng pelin selungan éh bé' jam pega' jin lé' ép atau beté lu'.

Boh pu'un luten kenahang réh tong tana' tunem keju jin seré. Pu'un kepéh buh nyateng kejeret tong lihei ra' gelan, ju si'ik dai néh put irah tong seré. Sio inah semilep merem lah. Amé lem jepen béké avé akeu seririt pipa seré ra' gelan na'at tinen kék' éh juk nganak. Bé' tusah irah ja'au tukep, uban tamen tinen kék' pu'un penyeruh petenup gelan lamin sukup bau uban roh jam béké lebé nganak. Akeu béké omok na'at éh lena mu'un jin dani, uban ha' irah éh ja'au ngan amé anak, "Mai ka'ah ngebubu amé. Ka'ah anak béké pu'un penganeu ka'ah siteu. Ka'ah ju si'ik dai amé pesikeu tubo iah tong seré."

Boh akeu béké na'at tamen kék' ngamit ngeluhup temalé tinen kék', tapi' hun sukup kelebé iah tosok éh. Uban akeu palé tong seré redo sio néh nganak.

Boh lem jah duah len sigup awah anak peloho bau jé samék sang da'un itot éh pejat réh ra' seré. Boh akeu ulak menéng ha' kanga anak si'ik, "uha uha" ha' kanga. Amé anak pekesit, avé pekeré, boh akeu neteng ngan padé pata kék' Musa, "Ha' kanga ineu?"

Ha' néh keré mipa, "Mai mai éh ha' kanga ungap tilo!"

Uban vé mo Jun tepih déhé amé, akeu ngesit Jun, ha' kék' keré kepéh, "Ha' kanga ineu énéh Ma' Si'ik?"

Ha' Jun nah mipa, "Éh maneu keteleu béké pu'un kenin nah ine'?" ha' néh.

Boh iah pa ojo kék' tovo néh pané kenat.

Akeu béké jam sin lem ha' néh mipa kenat, maneu akeu tusah kenin kepéh. Akeu seruh éh barang ha' ungap mu'un kio, hun néh kenat barang tinen kék' matai. Akeu lah medai.

Tovo inah ha' Musa ngan kék', "Kineu ha' Ma' Si'ik?"

Akeu gilei awah. "Bé' pu'un."

Musa péh medai, uban amo nesen ha' tosok tamen kék' pasan tok redo éh matai nganak malui ungap éh nyulei lakei kon tulin tilo réh.

Tapi' lebé si'ik boh akeu omok pawah kenin. Jin ka'o ha' Jun "Éh maneu keteleu béké pu'un kenin nah ine'?" jin ka'o ha' néh kenat akeu meseti' mena teleu pat len sigup, béké poléng ineu ineu, avé béké poléng ha' irah ja'au, irah kelem awah.

Inah maneu amé anak tabah medai lem kenin. Tong ga' néh jelua' irah ja'au molé tai lamin réh, boh pu'un retek tai na'at. Éh tio ta'an ké', tinen ké' menyun tepeket tong gelan seré, gem néh tong tana'. Giwang jalan anak peloho senelep réh gelan avé pat batang maneu éh barei gelan patah mu'un. Tong gelan nah déhé tinen ké' pu'un anak bala nepei réh bau jah jé samék sang. Lepah sevilit réh pala jah ukun ti'ah. Akeu mujah na'at usah néh si'ik kenat. Da'in néh awah poléng layan néh barei anak medok éh nebuhan réh jin lem temalé tu'en medok.

Boh amé anak ngelowén, "Adang iteu iah éh maneu ha' kanga ri' kio," ha' ké' keré ngan Musa.

"Poho kenat."

Tovo inah boh akeu pawah medai, uban jam tinen ké' to murip. Tinen na'at akeu avé amé, tapi' kelem awah, kelura' keto da'in néh, layan néh bé' barei irah sakit, tapi' bé' sapét ngesuin mala'. Tapi' éh ngelayau tinen ké' mekala'. Akeu bé' jeleng pané ngan néh, seruh éh bé' pu'un penyeruh barei irah éh juk tuleu.

Jah len sigup amé anak moko na'at, boh pupah molé taket lamin mé'. Boh akeu taket gelan mételeu sa bau seré tinen ké'. Akeu moko usah tengé lem lamin mételeu, tapi' bé' lebé sitai, uban Nayah tuai tebai akeu taket lem lamin rawah Lesu.

Ha' néh, "Kuman siteu ke' jak. Bé' pu'un bi'en tamen ko' pakan ke'. Tinen ko' péh maréng ngeloho anak ri' bé' bi'en néh tubo ke'. Ka'au kuman siteu."

Boh akeu pemung kuman ngan pemanak Lesu. Ma'o kuman rawah Lesu Nayah petosok, tapi' tosok tong tai paleu dau rema. Juk ala apo éh maréng mena' éh ngan redo tong seré. Uban apo maréng bé' pu'un ba'o. Redo tong seré ngilin bé' omok kuman ineu ineu éh ja'au ba'o. Bé' rawah petosok usah tinen ké' atau anak bala.

Boh ha' Nayah ngan amé anak, "Keteleu pegen pemung tong amo siteu. Amo mihau keh kepéh."

Boh hun Nayah tuai tebai akeu tong bu'un rai, iah ala mihin seput tajong ké' lem len ipa uvut. Boh akeu pegen bau ipa uvut nah, inah néh mak ké'. Alé pakai samék sang da'un itot, Kedui pakai kulit tela'o, inah néh mak roh. Amé teleu anak pegen tong gelan lamin toto, Nayah rawah Lesu pegen lem lamin aga' tong dirin gelan lamin toto.

Boh amé anak pegen, petosok jin mé' pegen.

Akeu bara', "Kedai ké' hun menéng ha' kanga anak bala."

"Amo péh medai," ha' Kedui, éh anak numun duah.

Kanya kanya métaleu tosok kenat, ieng ke' ha' Alé kepéh uban néh pegen. Kedui péh ieng ha' mipa.

Boh akeu medai to'ot tengé, uban ké' nesen ha' tinen ké', "Sé sé anak to'ot bé' pegen sio merem tuai tepun pu'un da'an. Sé éh to'ot, iah bara' éh nan.* Iah kon éh tio. Sé éh pegen, tepun inah bara' éh tui tang.[†] Iah bé' kon éh.

Boh akeu sidem pegen.

Dau rema boh Nayah suai na'o kepéh, boh rawah tai paleu. Akeu molé tai lamin mé'. Pu'un luten tong aveu, pu'un ke' luten tong déhé seré. Avé tong tajah jan, akeu na'at tinen ké' tong seré ra' gelan. Iah menyun tato poto tong gelan seré, iah mikop anak. Iah na'at da'in ké', bé' musit ha'. Tapi' layan néh jian si'ik. Akeu péh bé' musit ha', kepuh metok awah uban keto medai, boh taket.

Tamen ké' menyun lem gelan, boh iah neteng, "Ineu juk kinan ko'?"

"Akeu lepah kuman tong vé sitai ri'. Bé' lah akeu kon."

Boh tamen ké' bara', "Hun ko' bé' kelo kuman dat de', akeu tai pitah sin savit."

Boh iah ala paseng néh teven lem gaweng, tio tai ala sin uvut, bé' ju mu'un, sa buheu lamin poléng ha' ta. Hun néh lakau, akeu moko lem lamin. Bu'un bu'un bé' pu'un ha' ineu ineu; ulak pu'un ha' kanga anak si'ik. Akeu tio nyenah medai ha' kanga ri' dai anak nah jam lakau tuai dai néh nyalep barei ungap.

Akeu tupat numau kivu giwang gelan, tapi' bé' poléng. Boh akeu tai dirin gelan numau kepéh, boh akeu na'at tinen ké' menyun sitai bubu péte anak, bé' iah na'at akeu. Anak moko awah, bé' lakau, boh akeu jian kenin. Molé menyun tong gelan.

Bé' lebé mu'un avé teleu pat len sigup tamen ké' molé mihin sin uvut avé pat sin keja'au lé'ép kebit néh tong pu'un pesun. Hun néh avé tong lamin iah taket awah, bé' pané ngan tinen ké'.

Boh iah manyat avé metep sin uvut nah kenéh pesam, boh matok éh lem kawa. Hun néh meda' iah makit ahéng ba awah lem lalit, sam keto moko lem teran lotok kawa. Ngaran ba nah, ba kening sin uvut. Boh iah megem apo jah gem nibui éh lem ba sin uvut, boh iah makit jah tulat lem anak lalit, boh tio tuhun jan tai ra' gelan. Boh akeu menéng ha' néh ka', "Mesep ba uvut navat éh pana teu ke', memana lem boré ko'."

"O," ha' tinen ké'.

* "kelunan" lem ha' balei

[†] putui batang

Boh akeu nekedéng lakau sa dirin gelan numau kepéh, akeu na'at tamen ké' nekedéng tong déhé seré, boh tinen ngamit anak lalit mesep. Rawah bé' na'at akeu numau. Hun tamen ké' menéng ha' tegen gelan, ha' néh ngan ké', "Mai negen lalit ba uvut pana bau sinah da', dai néh pujek tai Ngot rawah ra' siteu."

Boh akeu bara', "Bé' akeu tai tong lalit."

Boh akeu molé menyun.

Boh tamen taket kepéh tai aveu. Iah matok sam uvut ri' éh keto lem kawa lem ba si'ik, meda' jah litep boh iah meté kawa nah pei éh lem gelan. Boh iah ala tuang mesa' sam uvut nah lem kawa kenéh si'ik ngan pepa' lemo, boh iah mavat apo bau néh, boh mesa' éh kepéh kenéh pekelet. Inah iah suai ngaran néh lalé' uvut.

Boh iah tuhun kepéh mihin jah orong lalé' uvut nah mena' éh ngan tinen ké' kenéh kon. Ha' tinen ké', "Beso lah kuman ba uvut ri'."

"Kon lalé' kepéh, tiran nekibu boré ko', da'ap boh kon mu'un," ha' tamen ké'.

"Temurei ke' lah kinan lu' kepéh kepéh," ha' tinen mipa.

Ha' tamen ké' kepéh, "Poho uleu bé' ka' penguman, poho néh na'o. Inah éh ga'."

Boh tinen kuman lalé' pakai atip na'o éh nena' tamen ké'.

Tamen ké' taket kepéh marong lalé' éh tulat anah amo jin lem kawa, boh mihin mo kuman éh.

"Tuah kon anah tuah lah."

Boh akeu kuman, iah péh kuman. Ha' néh ngan ké', "Kineu kon lalé' kinan ko'. Mé atau petuh?"

Akeu bara', "Jian, mé awah, bé' petuh."

Iah barei tupat akeu, uban poho néh bé' petuh, uban kinan irah tong seré éh ngilin mai kuman éh ja'au ba'o ngan éh petuh.

Tapi' na' péh lalé' mabah, omok maneu lu' beso, na' péh bé' pu'un ba'an.

Hun ké' ma'o kuman, ha' néh, "Kineu, ka'au beso lah?"

"O."

"Hun kenat, moko lem lamin toh siteu mai lakau. Akeu tai ala kayeu luten tam."

Hun irah ja'au tebeng kayeu, bē' irah buha' anak si'ik kivu, dai réh teneng neu keloho da'an atau ga'at torok atau senevut duyung.

Boh iah tai ala kayeu ngan bupen, uban pu'un duah aveu mé, jah bau, jah ra'. Bé' iah tai ju, poléng ha' ta, tapi' kereja néh lebé, uban bē' éh barei kemalai, bē' omok ala kayeu merah dai néh sa'at ba'o, barei kayeu but, pawa, ngan nyekup. Iah ala kayeu éh mahéng barei lemányén atau kepei atau kayeu kelit.

Boh akeu pegen bau ipa uvut lem gelan to'ot awah mena. Pu'un ha' kanga anak si'ik kepéh, jah duah kolé. Tinen ké' bē' iah kahut. Akeu menéng ha' juhit tebuleu sawang, barei ha' kongék éh nyahit, "pit pit pit pit siok siok siok."

Boh tamen ké' molé bi pikah sé kayeu boh pei éh tong tajah jan. Boh éh taket boh éh metek pikah kayeu kenéh puka boh éh ngelua' kayeu sé kayeu nah pei éh bau paso amo éh bau. Boh éh pei jelua' kepéh bau paso tong tinen ké' tong seré ra' gelan.

Boh iah peleka kepéh, bē' lebé iah molé bi jah pikah satek agap bupen, boh iah ngelua' éh kepéh barei ni'ei ri'.

Boh iah nekedéng tong tajah jan pané ngan ké'. "Mena' tuai bolo ba toh.* ke' ké' ala ba. Ka'au mena' éh ke' ko' tito gahang."

Hun akeu mena' éh ngan néh, boh iah ala kivah teven éh. Boh iah bara' ngan ké' kepéh, "Moko jak ke' kepéh da' kei. Mai ke' ngerekah dai nahat dai po'é peloho tai tinen ko' ra'. Akeu tai ala ba."

Boh iah lakau metok awah uban apan ba dani. Hun néh molé boh iah taket ala bolo pei tong kidan bolo ba. Boh iah ala jah bolo ba mohé ojo néh iah ala kawa kepéh bet uban séhéng lalé' pakai tuang boh iah metun kawa bau odong lem aveu mena' ba vevilang kawa boh iah maneu luten mahang ra' lotok kawa. Hun ba meda' lem kawa boh iah ala lalit éh si'ik. Boh iah ala apo jin lem anyam jah gem pei éh lem anak lalit, mesup ba pana lem lalit kepéh, tio ngibui éh. Boh ba lem lalit nah éh kelet apo nah ulak meket. Ngaran néh na'o nesup. Sahau éh ngelayau irah maneu na'o teniweng, natok lem kawa bau odong, uban sahau bē' pu'un kesiu. Tapi' kilin bē' omok pakan redo lem seré na'o teniweng, uban pu'un otong lem néh, éh benara' réh séhéng na'o.

Hun néh pesuai, iah ala tapik boso uvut boh iah pei jelua' boso uvut bau na'o, inah néh ba'an néh. Uban sio inah bē' pu'un sin ka'an ba'an mé' éh omok kinan néh. Na' péh pu'un kerotong nodo mé' bau teraseu kohong mé', bē' omok mena' éh ngan tinen ké', uban kilin redo tong seré bē' omok kuman ineu ineu éh potong atau ja'au ba'o atau petuh. Hun néh barei sin babui éh maréng nala réh boh natok réh, boh omok kinan néh. Boh tamen ala lalit nah tuhun kepéh mena' éh ngan tinen ké'. Ha' néh ngan néh, "Iteu kepéh kinan éh kunah ké' ri'. Na'o. Iteu éh ke' ko' kuman maneu ke' omok beso lebé. Na' péh ka'au kon ba uvut ngan lalé', ka'au beso metok awah nekibu boré ko' awah."

* jah bolo la, jah bolo nesé, jah bolo tuek

Poho suket Penan banen ngabo do néh tong seré gahang kuman avé néh beso bē' omok la'au sapét metok. Ha' réh tapan redo hun néh tong seré, "Barei juhit lalung tai pakan pejawatan néh lem luvang kayeu," ha' réh. "Kenat lu' pakan redo tong seré."

Ha' tinen ké', "Temurei ke', kekat ngan keja'au kinan lu' lah dat kei. Sukup lah kinan tam. Kawah panak bau siteu da' pata kuman tam. Amo Ngot nyavu ha' réh tosok Jangan rai tam jak."

Tinen ké' nelék ngan seminga', uban pu'un jah lakei sio raja' Kewin ngaran néh Jangan éh netah, na' péh ngan do avé anak néh. Suket Penan petulat ka'an kua' kua' belah jepen, tapi' lem pemanak bē' éh kenat. Kekat ka'an penguman nepei mé belah, boh sé sé kuman avé néh beso, na' péh iah kuman ja'au na' péh iah kuman si'ik. Jangan bē' éh kenat, iah tulat anah néh tengé modo éh tong patah sa dipa aveu, moko tong patah inah kesak éh tengé.

Tulat néh bē' éh tulat éh teneng, kua' keja'au tulat redo néh, kua' keja'au tulat petep anak néh. Uban pina anak néh, avé lemah, ha' réh. Bé' iah tulat kenat. Iah maneu duah tulat, jah ja'au lem lalit ja'au, jah si'ik lem lalit si'ik. Boh iah ala lalit ja'au tulat néh, lalit si'ik belah do néh ngan anak néh. Iah kesak tulat néh, singat éh avé bē, bē' mena' sapét jah utip ngan anak néh na' péh la'au. Do néh kesak tulat anah réh jin sa lamin toto. Iah péh mekum tong apo, barei tong ba'an ri', anyam anah néh ja'au, anyam anah do néh rah anak néh si'ik. Boh hun néh lakau, iah melen uba anyam néh boh nada' ngareng terah apo lem néh. Boh hun néh molé boh iah jam apo lem néh piso kera' sa ra' kalong areng nah, iah tio merek. Ha' néh ngan do néh, "Ka'ah panak pelapah singat. Kuman anah ké' belaja'. Kemah penganeu keh anah ka'ah tulat apo belaja' éh pena' lu' rai? Ngeleta betuken keteleu balei apo!" ha' néh meno.

Maneu lakei Jangan nah lemek, tapi' redo ngan anak néh mago, barei rajang kuyat bolo.

Avé hun iteu amé bē' kelo barék kenat, pelapah mekum ha' mé', "Mai nyavu Jangan," ha' mé'.

Hun ma'o tamen ké' mena' na'o kenat, boh iah taket tai tong lamin mo, mibo na'o kepéh boh amo kuman.

Hun amo ma'o kuman boh ha' néh, "Moko jak ke' ké' tai ala lalit éh pakai tinen ko' kuman na'o ri'."

Boh iah ala lalit jin ra' pei éh tong dirin gelan.

Boh tinen ké' bara' ngan tamen ké', "Mena' tuai jah ukun ti'ah ké' éh bau sinah rai ke' ké' ngeliwah sevelit Ngot."

Boh tamen ké' nekedéng jin tajah jan, ha' néh ngan ké', "Tuai jah ukun ti'ah éh tekavéu ke' tong kayeu lotok lamin nah ke' tinen ko' ngeliwah sevelit Ngot éh padé ko' si'ik éh lakei. Inah vam omok éh keruah ko' lakau put juhit."

Boh akeu jam éh lakei. Tapi' lem kenin kék', "Na' péh lakei, jian. Na' péh redo, jian ke' éh. Mai awah éh barei obo, ungap tilo lem, na' péh layan usah kelunan. Barang iah ngabo akeu, bék' éh kelunan mu'un, dai akeu bék' kelo nya'ap purip ungap tilo."

Boh akeu kivu ha' néh mena' ukun ti'ah. Boh iah mena' éh ngan tinen kék'. Akeu menéng ha' tinen kék' mejé éh, ha' "réék réék," uban jah ukun ti'ah sukup omok maneu teleu pat sevilit. Siget kolé hun sevilit nah nong, irah po éh boh nyelerang éh déhé aveu kenéh to'o neu kepaha luten, uban sahau tong tana' lalun ieng ke' pété tatu', lumang lihep, tusah ngedau livah. Tapi' sevilit éh bu'un penakai réh hun anak peloho maréng, nebet réh awah, uban segit. Uban kilin. Sé sé ngamit éh omok mayung lemo usah ngan sakit. Sio inah poho akeu bék' jam kilin nah, akeu menéng ngan numau jin dirin gelan awah.

Boh hun sevilit Ngot lepah keliwah néh, tinen ala sevilit éh nong pei éh lem jé samék éh bu'un penakai néh hun Ngot peloho rai, éh jalan pepegen éh bau gelan seré, boh mutup melen éh ngelabak éh pakai jah bila' uai.

Boh iah bara', "Hun iteu ma'o lah ku' ngeliwah sevilit Ngot. Éh lepah ri' lepah petenup kék'. Hun mah bi'en ko' da' boh ke' tai nekieng modo éh sitai."

Boh tamen kék' bara', "Jian, omok hun iteu néh akeu tai patet modo éh sitai."

Boh iah lakau, jah len sigup kepéh iah molé.

Hun lebé kepéh iah pekekena éh mu'un, boh akeu jam kua' gaya' hun réh bet sala anak. Irah mutup éh lem jé samék tong jalan anak peloho tong tana', ketem nahat bolo éh penakai réh metep puset, boh tamen mihin éh tong jah retek éh bék' kelakau réh boh nekieng éh kebau tekedéng tong pingai atau pigi. Hun néh bubu bék' omok tai nekieng éh usah néh tengé, iah mena' éh ngan lua' néh, boh hun lua' nah molé iah mena' jah po'é éh pengereken sahé kelunan inah. Uban kilin. Hun néh bék' mena' kenat, sahé kelunan lemo ngan mayung naneu segit anak bala.

Boh hun tamen kék' tai bet sevilit nah, iah bet éh tong jah retek kepéh, bék' éh pemung ngan sala anak, dai ahui ba'o sala anak narek néh, kenat tuman kepéh omok maneu mayung.

Boh tamen kék' molé jin néh bet sevilit nah, boh iah taket tong lamin, boh iah bara' ngan kék', "Tuah moko jak ngepiang."

Boh akeu neteng ngan néh, "Ineu moko kenat? Moko kuman atau kineu?"

"Bék', " ha' néh. "Lepah itam kuman ri' beso. Moko ngida pegen menyun posot da'ap kepéh boh akeu tai ala sin savit kepéh. Boh uleu kuman kepéh. Kenat sin ngepiang. Moko jak, mai musit tong tana' mai lakau. Menyun atau pegen, ngida awah."

Semu'un néh ha' néh kenat uban néh ngabo akeu, dai lakau keteu ketai dai ngerekah sio tinen kék' keto ra' gelan.

Boh dau vevilang uba' hun tamen ké kivu ha' néh ri' tai ala sin uvut, akeu péh juk tai. Boh tamen ké' bara', "Moko ka'au ngan Ngot rawah tinen ko'."

Boh tinen ké' bara' jin ra' gelan, "Mai ka'au lakau. Pina suha' bokot uvut tejat ko' ida'. Uban ka'au bé' jam meta sin uvut maneu éh bubu muyung ke'."

Boh akeu bara', "Hun néh kenat, akeu omok moko."

Boh tamen lakau.

Boh tinen ké' bara' kepéh, "Moko awah ke' uleu ke' ri' ine'. Bé' pu'un kedai ko'. Moko pegen bau ipa uvut lem gelan bau sinah. Vam hun padé ko' éh lakei éh ngan ké' tong seré teu ja'au, omok ke' kawah seminga' omok ke' iah kivu ka'au lakau tong belasek. Kenat kurah ne'. Mai ke' tekun juk malui iko réh."

Akeu bé' kahut. Akeu bé' jam sin "malui iko". Lem kenin ké', "Bé' makat akeu iko tamen, uban néh bé' poho pu'un iko, barei akeu ke'. Akeu ri' juk kivu awah."

Akeu moko kepéh bau gelan, oto moko kilah kilah.

Boh tamen molé jin ala uvut, akeu kelo juk kon aran uvut. Ha' néh, "Bé' sin uvut kinan mata. Kilin irah anak. Hun ko' kon éh omok sakit boré."

Boh iah ala jah boso uvut mena' éh ke' ké' kon éh mata ngeta boso uvut nah.

Boh iah ala boso uvut mi'ok éh lem sédéng da'un kepéh avé duah i'ok kenéh bah éh. Hun néh mesak, omok tio kinan ngan na'o.

Iah maneu ba uvut kepéh barei ngivun ni'e'i ri', boh tio nesep kinan mé'.

Boh iah bara' ngan ké', "Moko jak akeu suai gerumet kepéh."

Boh iah ngerut duah satek keletang lem jah lalit. Boh iah pei teleu gem apo lem kerut keletang uvut ri', mematai ngeromék pekelet éh. Boh iah mi'ok éh lem ujung da'un boh bah éh belah la'ang luten bé' lebé.

Boh iah ngetip meté pakai atip luten, pei éh lem gelan. Ha' néh, "Mai ngeta uvut mata dai ko' sakit boré burut. Hun néh lem gerumet teu, boh omok kinan anak. Bé' sakit boré neu."

Ha' néh gerumet maneu akeu lavo', juk ngabo akeu, uban iah jam akeu gahang kon gerumet. Hun ké' kinyim kuman éh, jian kon, na' péh bé' barei gerumet mu'un. Hun kon gerumet, bé omok kon éh ja'au, uban jelumo' nyak babui kelet néh. Gerumet mu'un pu'un avé kulit babui lem néh, boh nyak maneu éh ja'au ba'o, bé' omok narek avé kinan redo tong seré.

Boh amo awah kon éh uban tinen kék' beso tenéh. Boh ha' tamen kék', "Jian ke' bara' ngan tinen ko' ra' kemé kinan toh."

Boh ha' kék' ngan tinen kék' ra' gelan, "Amo kuman gerumet jin keletang uvut. Amo beso lah, sara."

Boh ha' néh mipa, "Jian mu'un. Pina mu'un irah kelo kuman gerumet inah. Tapi' bék' lumang."

Iteu ha' telék. Semu'un néh sin néh pina irah bék' kelo kuman éh, uban néh mabah ngan lumang. Rurui ke' ngaran néh bék' éh gerumet, uban ieng ke' nyak lem. Ngaran néh mu'un liat.

Boh dau tahup, akeu bék' pané ngan tinen kék' kepéh.

Dau rema dau kuba', "Kineu," ha' tamen kék' jin lem gelan ngan tinen kék', "Omok koh panak taket tai lem lamin tam?"

Ha' tinen kék', "Dai néh kineu. Amo omok taket dat de'."

Boh tamen kék' bara', "Hun koh taket hun ko' lakau dawai nekedéng dawai lakau dawai taket uban pu'un tenéh rasa jan naneu kék' ngan anak toh. Ngalu inah ka'au omok ngamit rasa tong déhé jan."

Uban pu'un rasa jin sahau, naneu tamen ngan kék'. Éh kemalai hun irah pata ja'au, jan bék' pu'un rasa. Tapi' uban kék' keto anak si'ik, tamen maneu rasa kayeu keja'au gelan.

Iah tuhun majak éh avé tong rasa jan. Boh tinen kék' taket. Jah ojo ngamit rasa, jah ojo matang anak éh tekivap néh.

Boh iah avé tong dirin gelan menyun. Ha' tamen kék', "Menyun dawai ngan jian dai ko' tegu."

Ha' tinen kék' mipa, "Alai ko' bék' irah tong seré."^{*}

Boh tamen kék' bara', "Bék' lah idat."

Boh tamen kék' mala', tinen kék' péh mala'.

Akeu bék' jam sin lem ha' tinen kék' ri'. Hun sukup kelebék' tamen pekelena éh. "Ha' mo seminga'. Ha' tinen ko' nelék, hun ha' néh petek, "Bék' pu'un irah éh tong seré éh nituk barei ha' ko' nah."

* Uban sahau ha' "redo tong seré" nah duah sin. Redo éh keto menyun tong patah jalan néh nganak, jah sin. Tapi' na' péh iah taket tai gelan asan to ketem anak bala, irah keto bara' éh redo tong seré, iteu keruah sin. Boh tinen kék' seminga' uban poho hun néh taket bék' iah tong patah kepéh, tapi' sahau irah keto bara' éh redo tong seré.

Iteu bu'un kolé tinen kék' mala' jin seré. Maneu akeu omok pawah jian kenin si'ik. Na' péh kenat akeu keto nyenah anak éh nikop néh uban hun iteu rawah taket pemung lem gelan ngan amo tamen kék'. Sio merem barang malui barei sanén.

Hun dau tahup kepéh, boh Nayah tuai. "Mai ka'au pegen ngan réh teleu siteu," ha' néh ngan kék'. "Ka'au pegen ngan padé ko' tong akeu siteu dai ko' terarap dai ko' naleu tamen ko' dai ko' nejat Ngot dai réh taleu mihau keteleu. Jian ka'au sitai na' péh ka'ah terarap lakau, bé' nejat anak si'ik éh mengot to."

"Akeu péh kelo, vé."

Tapi' bé' akeu jeleng bara' sin.

Boh akeu pegen lem lamin Nayah nah, dau rema kepéh molé moko lem lamin amé. Dau tahup ma'o kuman dau merem, boh seket sé kayeu inah titui kék' molé jah usah awah. Kenat siget merem, kura kura dau kelebé, omok éh jah laséh kenat.

Tong ga' néh Ngot nah pata' anak bala. Iah "beték tobo," ngaran néh kepéh, uban tong sin lotok néh tong likot néh pu'un petata' petata' marung barei beték ujung tobo nawo'. Boh hun néh beték tobo nah ha' tinen ngan kék', "Kineu ka'au kelo pegen tong lamin vé ko' pemung ngan padé ko' sitai? Irah péh pina? Bé' ka'au medai taben? Hun ko' si'ik omok ke' taben. Pu'un kelunan matai taben."

Boh akeu bara' ngan néh, "Kineu taben?"

"Hun pegen marut bé bé' nesen boh pesikéh tong gelan peluvit kelida' kedu'ai. Boh teneng tong ka'au uban jelua' keh ja'au jelua' si'ik. Hun irah mutau irah éh ja'au nah bé' irah omok mihau ka'ah bé' bék'," ha' néh.

Hun kék' menéng ha' néh kenat, boh akeu bara' ngan tinen kék'. "Da'ap kepéh akeu molé pegen ngan tamen kék'."

Boh dau bék' tahup mu'un to nawa akeu tai lamin Nayah bara' "Akeu molé pegen tong lamin amé kepéh. Akeu tuai ala seput kék'."

Boh Nayah bara', "Mah ha' ko pu'un ke' ri' neteng ngan tamen tinen ko'? Omok réh mihau ke' da'? Hun ko' barei ko' pegen tong amé inah kelebé jian awah gen ko'. Bé' ko' terarap barei jelua' anak éh jam terarap lakau lem merem. Kenat ke' ke' tong ka'ah sitai da'. Mai ke' terarap. Hun ko' juk tai nyiva' tai mani lem merem ka'au peto'ot tamen ko' nyoho éh kahang luten maneu titui boh ke' nyoho tamen ko' patet ke'. Mai ke' lakau tengé lem merem. Hun mah ka'au juk seminga' ngan padé ko' siteu ka'au tuai atau irah kangai. Ka'ah

seminga' seliwa keteu ketai belah belasek mai keh tai lamin irah éh beken. Barang irah pei nahat po'é paseng tajem bé' ka'ah jam éh dai keh teneng tong néh."^{*}

Ma'o inah akeu ala len ipa uvut mihin éh molé. Tai tavin lamin amé. Hun tinen kék' na'at akeu avé mihin seput lem len ipa uvut boh iah sanya akeu. "Iteu savé lakei éh sa'at pengagat lakei bavah," ha' néh.

Boh tamen kék' na'at mala' awah. Bé' iah kahut. Akeu péh bé' jam ineu sin ha' néh kenat. Tong ga' tinen pekelena éh. "Akeu bara' ka'au bavah, uban ko' pegen sitai pegen siteu, mékéng mak ngan seput ko' keteu ketai. Kenat ha' tapan irah éh bavah. Pina redo agat néh. Inah amo sanya ka'au."

Hun ha' néh kenat, akeu bé' jam sin néh mu'un. Hun kék' seruh ha' néh, "Bavah jian. Uban pina keruah siteu sinah sitai. Bé' sara pegen tong jah retek awah."

Bé' jak Ngot peloho, akeu ngelayau pegen pemung tamen tinen kék', belah usah roh uban kék' medai tepun pu'un da'an. Hun iteu tinen rawah Ngot pegen sa réng déhé aveu, uban redo tong séré ngelayau déhé tepahan luten jalan menga usah. Boh amo tamen ju' pegen sa réng sa ulun jan.

Hun kék' molé pegen lem lamin mé' kepéh, akeu ngelikit na'at layan padé kék', barei layan uleu kelunan, bé' éh barei anak medok lem temalé. Boh akeu bu'un pawah nyenah. Lem kenin kék', "Barang ka'au kelunan mu'un kio?"

Boh Ngot pata' beték tobo, ha' réh anak mebéng.

Jah dau sio amé keto tong Long Ba Penahan, bé' jak paso jin lamin seré, tinen pepegen Ngot déhé néh, boh akeu murung. Tio tai ngamit gem néh. Nyepala gem néh avé likot gem avé dapap gem avé geto gem. Boh akeu ngamit éh barei ngamit uleu kelunan mu'un. Kebut ngan pu'un kepana.

Boh tinen kék' na'at, "Maneu ineu ka'au iteu ala ayo ko' ngamit gem anak si'ik? Sadat ko' memutui gem ngan sadat ko' mapek rong anak. Mai ke' siteu. Minga' sitai ka'au ju dai anak telingeu kamit ko'."

Akeu tio piso. Akeu bé' musit ha' tapi' lem kenin kék', "Akeu juk tupat ngamit gem néh kelunan mu'un atau adek awah. Bé' akeu kelo nelingeu atau mahat."

Boh akeu merek kelem. Tapi' jah ha' lem kenin kék' kepéh, "Kelunan mu'un kio."

Bé' lebé kepéh akeu neteng tinen kék', "Hun ko' tong seré rai boh Mam lakau, uban ineu ka'au bara' *Moko awah ke' uleu ke' ri' ine'*, ha' ko' rai?"

* Sahau avé hun iteu irah éh jian mihau anak réh. Na' péh anak peto'ot réh sio merem nyoho tamen patet nyiva', na' péh tamen bubu lem kenin néh, bé' iah bara' éh, iah pamoh awah. Irah éh sa'at irah éh leko awah omok maneu ha' teno, "Mai tekun nya'ang! Mai tekun tajuk!"

Ha' néh mipa, "Ke' akeu bara' kenat rai, dai néh barei ha' suket Jenuing nyalep rai ngan beruen nyalep kurah rai éh, bék' éh kenat, usah kék' mu'un é'éh. Na' péh bék' akeu mala' bék' seminga' ngan ko', bék' ku' beruen kék', usah kék' mu'un éh. Kenat sin ha' kék' rai."

Uban tinen kék' jam anak si'ik kemalai medai beruen atau ungap tilo atau ungap nawang hun tinen réh nganak.

Ha' tapan, hun anak lubun teleu peloho jin boré tinen mo, ha' padé lubun duah ngan kék', "Kineu anak éh peloho maréng kenat, na' péh tuah moko siteu bék' éh jam malui ungap tilo? Uban medai akeu na'at anak éh si'ik kenat. Bék' tatu' layan da'in néh."

Boh akeu mipa, "Ka'au rai péh kei kua' kenat layan, barei lugung pelep senuai irah éh bék' jam suai pelep, ha' irah ja'au. Kenat ke' ka'au. Hun ko' bék' ngelan ha' kék' ngan ko' teu, mena awah kura kelebék'. Hun sukup kelebék' boh éh paléu layan kelunan ngan jam vat ngan ja'au. Boh éh lah omok barei ka'au teu kepék'."

Ha' padé kék', "Hun kenat ha' ko' akeu moko menéng ha' ko' nah awah. Hun néh ha' ko' mu'un boh akeu omok pegen jenek jian uban akeu jelih tong anak éh mengot kenat."

Boh iah tio pawah kenin, omok pegen lem seput seminga'. Bék' éh barei akeu éh bu'un bék' pu'un padé éh ja'au si'ik nebara ngan pekelena tong anak éh si'ik kenat. Akeu lebé medai. To mihau kenin sapét ja'au ha' kanga anak, siget kolé kenat, na' péh lem kuman, kinan kék' tepasit bék' duli, akeu ngelengit sa ha' kanga dai néh bu'un ha' néh malui nekejet tuai. Kenat lem kenin tapi' bék' bara' ngan irah éh ja'au. Nyenah tengé awah. Hun néh lebé mu'un kelunan mu'un, boh akeu pawah kenin bék' medai kepék'.

TULAT 15

LAKEI SA'AT META'

Boh hun sukup kelebé tamen kć' pekelena kekat éh naneu irah ja'au sio tinen kć' nganak, uban amé anak pekep neu irah ja'au pina seririt tong déhé seré. Kura ta'un kepéh akeu jam mu'un avé bé kekat gaya' hun redo nganak.

Ngio ngio jah len sigup jin la'o loho anak bala, tinen pupah menyun tong gelan seré gem néh tong tana' boh ngamit meté anak néh jin ra' gelan. Boh pu'un kelunan sedia' pu'un jah nahat jin bolo la jalan néh metep puset néh. Hun tinen kć' nganak sio anah, tamen kć' éh metep éh. Tapi' irah omok nyoho lua' réh sé sé metep éh, asen néh jam seruh dai anak pebuhan.

Irah bé' kelo pakai nahat daven éh penakai réh kuman uban puset anak nah segit maneu nahat nah segit avé pelinguh, meseti' nebet awah. Hun kelunan pakai éh pah ka'an atau mesat uvut kelunan kon tong nahat nah sahé réh usah réh omok lemo omok sakit omok mayung.

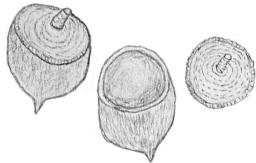
Boh irah ngevélé kelunan éh ja'au jin belah jepen nah. Hun tinen kć' nganak, irah ngevelé Pelisi, keruah ngaran néh Agan. Boh tamen kć' mena' jah bolo la ngan lakei Pelisi nah, boh iah nyoho éh mesup anak éh kamit tinen kć' ri pero éh mohé éh. Lepah Pelisi nah mesup éh, tinen kć' ri' mohé éh, boh tamen kć' mena' jah jé ti'ah jalan tinen pesevilit éh. Boh iah pei anak bala nah ri' bau jah jé samék ujung da'un itot bau gelan seré.

Bé' sé sé omok mesup anak éh maréng peloho. Irah ngevélé redo ja'au atau lakei ja'au éh jian okon mesup anak éh peloho maréng. Jelua' kolé pu'un réh mesup anak maréng, boh anak inah mekanga mu'un mu'un. Pu'un réh mesup anak maréng, boh bé' éh mekanga barei ieng awah uban néh bé' mekanga. Kenat lakei Pelisi, uban hun néh si'ik tong loho néh bé' iah mekanga. Uban néh kenat irah ngelayau ngevélé éh. Pelisi jian okon mesup anak. Barei hun Pelisi bubu lakau beté bé' pu'un moko tong lamin sio redo nganak, irah ngevélé jah redo ngaran néh Baleu Kuning nyoho éh mesup anak.

Boh tamen mena' jah nahat takéng ngan Pelisi, seleket gaji', ngereken sahé néh. Hun bé' pu'un pengena' kenat, Pelisi omok lemo usah omok mayung uban sahé néh leko segit jin anak bala.

Pina irah ngedalem padé kć' jin loho néh, ua da' hun néh jian atau bé. Jian awah, bé' iah mekanga.

Sitai tong loho Belaré' nah sio inah pu'un ta'un bua ka'an pu'un penahan bua tekalet. Inah irah bara' éh long Ba Penahan uban penahan tekalet pina tong long ba inah. Pina ka'an barei pu'an, barei telé lurit, barei telé labut, barei mega, pu'un kuman bua tekalet nah bau

tong ujung néh. Tamen ke' lumang tai mejung bua tekalet nah teka dau sawet ngivun. Omok teleu pat pu'an atau telé nala néh. Boh éh molé mihin éh kenéh napik pu'an atau telé nah tong sédéng da'un itot nah kenéh bah éh mena' éh ba'an ngan tinen ke' éh tong seré. Uban redo tong seré ngelayau lumang la'au ngelayau menyat kuman barei mega avé telé avé pu'an avé ba savit uvut avé ba babui avé ba tela'o avé ba payau.

Lem ha' réh sahau hun réh bara' "redo tong seré" sin néh bē' éh sio redo menyun tong patah awah sio néh juk nganak awah. Semu'un néh jin ka'o anak poloho, redo moko teleu dau tong bau patah seré nah uban néh bē' jak omok nekedéng ngan taket tai lem lamin éh bau. Bé' makat kilin; uban lemo usah awah. Tapi' na' péh iah lepah taket molé tong lamin bau irah keto mateng ngaren néh "redo tong seré" terah teleu polo dau jin ka'o loho anak nah.

Hun tinen ke' lepah ma'o nganak, tamen ke' ala jah bateu naha éh pilat. Hun bē' pu'un bateu dani, irah omok ala iran éh tong tabo tekék. Tapi' uban amé poléng ha' asé ba jin lamin, Ba Beduh éh toto Ba Penahan, boh tamen ke' tai ngevélé bateu pilat tong naha ngaran bateu kenat bateu nga boré irah tong seré. Boh iah mihin éh molé. Uban pu'un luten déhé patah seré iah menga bateu inah maneu éh pété mena' éh ngan tinen ke', boh iah menga éh tong boré néh. Boh hun néh genin tinen menga éh kepéh tong luten, tong boré néh kepéh, maneu kepéh, maneu kepéh, usah néh tengé. Tong patah seré nah irah Penan maneu luten bupen ngevélé kayeu éh meden mahang dau mahang merem éh lumang nala réh kayeu pugung keruhai.

Ha' réh sahau hun sé sé lakei atau redo hun réh kahang luten bē' bekat bekat, "Maneu ineu irah inah bē' piso piso bē' ma'o ma'o kahang luten barei luten irah tong seré awah," ha' réh. Hun néh kenat sin néh luten inah mahang merem mahang dau. Inah ha' réh hun kelunan kahang luten kenat uban irah tong seré nah maneu luten kenat ala kepana néh.

Hun redo tong seré pu'un kilin. Hun néh kilin tong seluang, mai matok seluang ketem ulun bet ulun néh uban sangé seluang pu'un peliket tong ulun seluang boh ba'o bua atau ujung kayeu atau latei éh kinan seluang nah, ineu awah éh kinan seluang, perang atau peliket tong sangé seluang nah. Ngan buh seluang nah jian jian mai éh ketem ani seluang mai pedun seluang nah pebuhan dai néh petuh. Ngeni'ai kenéh mé awah.

Uban kilin redo tong seré bē' omok kuman ineu ineu éh petuh atau éh potong.

Inah irah ngelayau mena' na'o éh nesup ngan redo tong seré. Uban kilin mai mena' na'o teniweng atau tenukau ngan redo nah. Uban na'o teniweng omok potong neu tepahan kepana luten ra' lotok kawa.

Irah tong seré barék Penan sahau bē' kepéh omok kuman ka'an éh tenuneu, avé marek ba'o néh hun réh nuneu éh. Uban ngelayau kekat ka'an tenuneu réh, hun pu'un redo tong seré, éh ngelayau irah pang jah pa'an atau sin risang babui boh ngulit mai nuneu éh ala sin awah boh pah éh si'ik boh matok éh boh ngelira éh lem lalit sin néh boh mavat ba

patok nah. Inah éh kinan irah tong seré. Kulit babui ri' omok tenuneu nejang kinan irah éh bć' tong seré dai néh darih.*

Kepéh irah tong seré bć' omok kuman juhit ja'au éh pu'un anyu bau besu'it, barei belengang, barei teva'un. Juhit éh beken éh bć' pu'un anyu omok kon sin berung néh awah. Tuja'i pawit mai kon. Ha' réh pu'un ba'o. Rungen rungen néh juhit.

Hun réh ngelapah kekat kilin inah redo tong seré omok matai sakit lem boré uban lem usah néh keto mengot. Iteu kilin usah kelunan. Bé' éh kilin balei.†

Boh hun sukup kelebé, ngio teleu polo dau jin néh nganak, kekat kilin nah nebet réh. Jelua' irah éh medai irah ngelanga avé teleu polo mela'an dau.

Tong retek lamin seré long Ba Penahan nah jin ka'o anak tinen ké' peloho amé keto moko avé kura kura kelebé barei duah laséh muta, doko ke' tinen ké' omok pu'un kegahang ngan akam akam éh omok lakau. Inah maneu mé' moko kenat kelebé sitai.

To bć' mé' paso tinen ké' sukup gahang omok lakau nepah belah lamin, na' péh bć' jak tai kereja barei ala ba mesé kayeu éh ngelayau kereja éh naneu irah redo. Tamen ké' ngeliwah ala kayeu ngan ba, meték papah uvut péh, maneu éh bubu mu'un, uban iteu abin kereja néh kepéh, uban néh keto tebeng uvut suai lo'ong, avé tai beté, éh kereja éh ngelayau naneu irah lakei.

Boh hun tinen ké' tai nepah, boh sukup kelebé tai kereja kepéh, poho iah mihin Ngot, bć' omok poko éh tengé.

Jah dau hun tamen ké' molé dau tahup, ha' tinen ngan néh, "Jah kolé ko' lakau kepéh da', hun ko' pu'un bi'en jian ke' ala uai ngan pitah ipa uvut ke' ké' mahat éh tegalau ke' toh suai éh agau uban tusah akeu nekivap anak pakai ukun ti'ah uban néh mupuk. Medai éh pejé dai anak telesit peloho."

"Bé' itong, bć' kebit lekat. Sagam ku' tai dai néh meraran."

* Hun babui menyak ja'au nyak peliket tong kulit bć' éh omok nejang, na' péh bć' sio redo tong seré, dai nyak darih. Irah masei éh lem kawa pepunyai nyak nah boh modo éh lem bolo la.

† Pu'un jah kilin kepéh sahau hun redo réh nemalé hun banen néh tai ala tajem metek tajem hun néh memalang tajem nah kebau avé vevilang lapan inan tajem nah hun néh lepah ma'o ala pelep tajem nah iah meseti' muka palang nah kepéh bć' jeret palang nah nuka bć'. Boh iah omok molé. Hun néh bć' maneu kenat hun mah mah do néh juk nganak da' anak nah barei kejeret rai pelin palang tajem éh bć' nuka néh rai. Inah sin néh muka éh. Hun néh muka éh hun mah mah do néh juk nganak anak inah tio omok peloho uban néh muka éh ri'. Kepéh hun kelunan éh sahau rai irah ngelayau maneu palang tebeng pelep ineu ineu péh asen néh pu'un palang uvut péh asen néh pu'un palang nyateng pelayo péh asen néh penalang boh mesok nyateng jin palang nah bua péh asen néh penalang kekat kilin inah hun lepah ma'o pakai palang nah mai ngelepan muka kepéh. Hun lepah muka éh boh omok piso atau lakau atau molé. Kenat kekat kilin inah sio redo lakei inah nemalé.

Boh dau rema iah tai ngevélé uvut éh pu'un sin bé' jak bu'an, boh tebeng éh, ala sin néh, avé ipa tong teleu bukun. Pu'un kilin, mai ala ipa uvut éh bu'an. Ha' irah jin sahau, hun ala uvut bu'an anak éh pu'un agau nah urip néh ngerising barei uvut éh bu'an bé' vat kepéh. Uvut éh sin ha' réh uban néh sin uvut tai vat siget siget dau ngan siget merem ala okon inah péh anak lu' éh pu'un agau nah bé' jam ngerising tai vat barei sin uvut nah.

Boh iah tebeng jah kayeu keruman keja'au beté boh iah nyatek éh kebit memila' urang boh iah pak éh nekalan nasap éh barei jeman, ala éh barei jeman nah bi éh lem gaweng.*

Boh iah ala pat tahan uai sepa', ngeléléng éh, boh mihin kekat éh nala néh molé tai lamin.

Dau rema tinen ngelikit tahan uai nah éh tunem keja'au lo'ong, boh iah mahat éh tegalau. Tamen mesap ngeni'ai kayeu kékét hun néh ma'o kenia'ai néh iah ngebeteu éh kékét boh éh ma'é éh pala nahat ngan ngelikah kayeu kékét. Tovo tamen ngan tinen kereja, jah roh mahat tegalau, jah roh ngelikah kayeu kékét, boh rawah ngida tosok seminga' gaya' kelunan bé' jam barék ngan éh palui bé' pu'un kenin tong anak.

Ha' tamen bara', "Ua péh lu' ala kayeu kékét éh barei senuai ké' teu lakat ara tanyit ngan ala ipa agau nah bokot ipa jakah."

Uban ara tahat avé ipa jakah jian, mahéng, omok maneu anak parit.

Boh tinen bara', "Hun néh kenat dat bét, benara' réh uleu tinen tamen nah bé' jam adet suai agau ngan kékét. Tovo inah benara' réh kelunan sa'at bé' pu'un kenin tong anak, ba'at lu' juk ngeparit ngan juk mematai anak awah lu' kurah."

Boh rawah mala'.

Ha' tamen kepéh, "Boh da' kenat mu'un éh. Hun néh bé' kenat, jian lu' suai ahat tegalau nah hun néh anak lakei maneu éh ahat tegalau anak redo, kékét péh maneu éh lekidap kékét agau anak redo.

Boh tinen mala'.

Boh tamen bara', "Kineu éh, ke' ko' mala'?"

"Hun néh kenat dat bét, uleu tinen tamen benara' réh kelunan bé' jam kereja ngan bé' jam tuman suket éh benara' irah tepun lu' jin sahau. Uban toh bé' kivu poho anah anak lakei. Amé redo pesala' réh bé' jam mahat sévén ke' tegalau anak, ka'ah lakei péh sévén ke' kékét bé' kejam lakei néh. Jah tarip lat awah kejian roh, ha' roh."

Inah maneu tamen ngan tinen mala' mu'un lah roh.

* Iah ala éh kebit kenat jalan ngalu éh, boh jeputui penakai néh suai kékét, éh sa kebit penutui néh suai jeman avé duah atau teleu.

Ha' tamen kepéh, "Kenat awah lah jah jalan kedai lu' kelu' béké' omok maneu éh kenat kio."

Boh tinen mipa, "Lo béké' kivu kekat barék éh sala' barei éh benara' ko' ri'. Kelé da' mai réh mingang tuah."

Boh tamen bara', "Mejuk kekat pengeleko ngan pengesa'at dai néh tai uleu."

Sin lem ha' néh kenat, mai toh kivu ha' kéké' ni'eit ri' dai balei éh maneu leko ngalu ha' inga' nah, tuai masek lem usah toh.

Boh tamen bara' kepéh, "Kekat iri' lepah ma'o, jah kepéh barei réh nyoho ala bua tuak ngan belalang ngan bua kayeu tatah ngelikah ngeliket tong likot tegalau anak kenéh miha' ha' réh rai, na' pékéh uleu temeu mai uleu ala éh dai lu' bubu. Turut ke' tegalau agau anak nah lika nawa awah likot. Ua da' kineu ha' réh ngedalem atau na'at éh."

Boh tinen mala'. "Inah pékéh dat bét sévén ke' kenat keja'au pékéh benara' réh kelunan béké' pu'un kenin tong anak lu' kurah ba'at lu' juk ngesakit ngan juk maneu anak tekenah atau mayung."

Boh tamen bara', "Béké' lah akeu jam. Éh mah mah pékéh béké' omok pengesa'at nah nakai* lu'. Hun kenat uleu naten awah pitah pengejian."

Boh rawah mala'.

Boh tinen mé' bara', "Lakei sa'at meta', lakei ja'au ha' kala'."

Boh tamen bara', "Hun lu' béké' ngida, hun lu' béké' mala', béké' seminga', ngedaruk awah, hun mah mah pékéh béké' lu' ngida kepéh? Sé sé pékéh béké' tawai uleu avé vam."

Boh tinen bara', "Mu'un kiah."

Inah bu'un tinen kéké' maneu keruah ngaran tamen kéké' "Lakei sa'at meta'." Irah pina pékéh kivu.

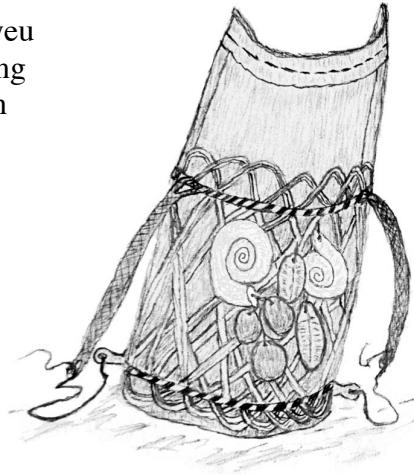
Jah kepéh kilin irah Penan sahau béké' omok ala kayeu barei lakat tanyit atau lakat pa maneu éh kékéti agau anak. Hun ala lakat tanyit atau lakat pa anak inah omok parit omok sakit omok mayung omok matai uban kayeu inah kayeu mahéng, ha' suket réh ngan kayeu éh jian.

Hun tinen kéké' lepah mahat tegalau anak ngan tamen kéké' suai kékéti kayeu éh lemo barei kayeu ranga atau keruman boh tinen kéké' ngejeret tegalau agau ipa uvut ri' tong kékéti éh senuai tamen kéké' ri'. Hun néh lepah pekejeret peliket tong kékéti boh tinen kéké' suai véhé agau nah.

* kenivu

Hun néh ma'o nah pesuai boh tamen kē' tai ala bua kayeu tatat ngan ala duah lo'ong bua tuak ngan ala jah belalang ngelikah éh ngejeret éh pemung ngan bua tuak éh duah lo'ong ri' ngan jah lo'ong bua tatat ri'. Boh éh ngejeret éh tong likot tegalau anak bala ri'. Sin néh bua kayeu tatat nah gunah néh hun mah mah irah pina irah jah ma'ah urip anak ko' lemek," bé' éh jam tatat kepéh uban bé' ungap omok menéng éh uban néh pu'un sihap bua tatat. Kepéh lakau tong tana' semah semah musit dau ngivun dau tahup hun pu'un bua tuak ngan belalang nah uban néh petisih petitot pu'un ha' néh "goro' goro' geri' geri'" ha' belalang ngan bua tuak nah pemung.

Inah maneu ungap medai kelap uban néh inah jalan réh medai éh sahau lem sukut éh bara' "Mah gem aseu amé, mah ojo aseu amé," ha' irah sahau rai. Uban néh kenat irah sahau ala bua ngan belalang nah jalan réh pekelap ungap dai néh marek ba'o singit anak bala.

Agau jalan bi anak hun bé' tai ju, barei tai paleu, tai ala uai, ala da'un samék sapau. Tapi' hun paso ju irah nekolong anak lem kivah. Sin ha "nekolong" ala kivah ala samék sapau atau ukun ja'an maneu lilik boh ala samék mak pei lem lilik nah boh ala ukun seput ja'au ja'au kenéh kebut pei éh lem len samék mak nah. Boh pei anak molé nekedéng lem néh. Boh ngejeret éh dawai maneu livah kebut kepéh nusuh anak nah. Boh bi éh. Inah ngaran nah anak nebi lem tekolong kivah.

Boh tong ga' néh hun irah lem jepen jam tinen kē' sukup gahang omok lakau ju, uleu bé bé peleka paso. Boh ngivun mē' juk peleka nah, tamen kē' bara' ngan tinen kē', "Tin Kuta, jian ke' nekolong Ngot nah lem kivah. Hun ko' nekivap éh da' ka'au sakit muhen."

Uban tamen kē' ngalayau mateng tinen kē' "Tin Kuta", hun néh kebit, "Tinen Kuta" uban sahau hun tamen kē' lemanai iah na'at jah redo Kelabit tong Long Selidan ngaran néh Tinen Kuta; iah keto murip. Sio inah Tinen Kuta^{*} nah keto lemanai, bé' jak ala banen néh éh Tamen Kuta.[†]

Boh redo inah pu'un kenin néh ngan néh. Tamen kē' kepéh magat éh, tapi' bé' omok ala éh do néh. Hun néh ha' irah pengeja'au Kelabit awah, omok, na' péh pemung moko lem uma, na' péh molé murip tong tana'. Ha' réh ngan tamen kē', "Ala pengekekat lu', ala pengejian tong tana' ngan tong térek, kekat lua' ko' éh uleu Kelabit omok ngalu, pesebila mu'un."

* Lem ha' Kelabit, ngaran néh Sinah Kuta, uban sin *sinah* nah, "tinen."

† Hun irah Kelabit nganak, irah tio petamen avé petinen, kua' barei amé Penan. Tapi' hun mah mah roh ala rigit sukup omok maneu irau jalan miso ngaran roh, irah bé' petamen avé petinen kepéh. Na' péh kenat uban sukut Penan petamen ngan petinen avé pelinguh, amé Penan keto mateng ngaran roh Tinen Kuta avé Tamen Kuta, na' péh tong ga' néh Tamen Kuta miso ngaran néh malui Pun Mak, boh do néh ngaran néh Pun Mak Desur. (Lem ha' Kelabit, desur sin néh redo).

Tapi ha' irah ja'au Penan, "Bé' omok," ha' réh, "Mai mu'un uleu Penan magat ngan ala redo Kelabit do lu', hun néh redo Penan, mai ala banen Kelabit. Uban poho tukit néh jin sahau, inah éh bono lu' rai. Na' péh irah lah jian barék ngan uleu, bé' éh barei uleu pata Penan poho. Adang néh irah éh ayau poho rai. Turut irah tengé turut uleu Penan tengé. Hun sakit ka'ah éh ala Kelabit uleu bē' jam irah tubo uleu mu'un barei uleu Penan, uleu petubo avé pelinguuh."

Boh hun tong ga' néh tamen ké' ala redo éh Penan éh tinen ké', iah ngelatei sanya éh, "Ka'au barei tu'en Kelabit éh ngaran néh Tin Kuta ri'. Uban ka'au jam seruh tong akeu, akeu maneu ngaran ko' da' Tin Kuta."

Hun ké' sukup ja'au, akeu neteng tuman néh mateng ngaran tinen ké' kenat, boh iah pekelena éh.

Abu ngan Ngo ngan No' ngan Létéh éh anak Ué avé do roh bē bē kivu ha' kenat, ngelayau mateng tinen ké' Tin Kuta, avé Alé éh anak Nayah, iah jah anak awah éh mateng éh kenat. Tapi' pina irah ja'au mateng ngaran tamen tinen ké', Tamen Masi avé Tinen Masi.

Semu'un néh sahau bē' jak akeu pu'un, irah petamen avé petinen Ayu rawah Kong Tamen Seling avé Tinen Seling. Hun ké' ja'au si'ik boh akeu jam éh.

Jah dau hun ké' tai seminga' lem lamin Nayah, ha' néh ngan ké', "Ka'au bē' anak tevu. Pu'un jah anak tevu roh mu'un, ngaran néh Seling, redo. Ka'au teu anak éh keduah, uban Seling nah matai."

Hun ha' néh kenat akeu bē' tio ngelan jak. Boh akeu tai kepéh neteng ngan Jun, boh Jun bara', "Ha' néh mu'un. Bé' éh ha' néh kenyo. Uban irah bē' kelo bara' éh mu'un ngan ko' uban ka'au keto anak dai sa'at okon kepéh dai beruen padé ko' éh matai menéng ngaran néh nosoi padé néh éh ka'au nekenah ka'au. Inah irah bē' kelo bara' ineu ineu ngan ko'. Éh mu'un néh pu'un mu'un kejam amé."

Boh akeu jam éh ha' mu'un, boh akeu neteng kepéh ngan tamen tinen ké'. "Ha' roh mu'un. Amé bē' kelo tosok kekat éh sahau. Vam boh amé bara' éh ngan ko' hun ko' jam mu'un," ha' tinen rawah tamen.

TULAT 16

KINEU KA'AU KELO LAKEI, KELO REDO?

Boh anak ja'au kepéh, boh pata' beték tobo néh. Anak jam nga'up tengé, hun ko' mala' iah jam mala' na'at gila. Ma'o iah jam nga'up, iah avang sa'ai, omok menyun tengé, barei sa'ai moko lem likung.*

Boh jah dau hun néh bu'un avang sa'ai nah, boh tinen pété éh, akeu nyoho éh suai pi'ong. Ha' néh, "Mai jak. Mena metok. Akeu pété Ngot."

Akeu merek lem kenin, bé' bara' éh, seleket bara' éh, musit tai belasek seminga' ngan keruah. Boh iah tio pei anak, ala bolo ba, mohé ojo néh barei kemalai boh iah ala apo jin lem anyam pei éh lem lalit, memasa' apo pala ba bawa' kenéh mematai éh kenéh omok mamau si'ik boh iah ala sédéng da'un kenéh pei apo lem boh iah mi'ok ngelipok pi'ong nah kenéh tio pei éh lem aveu tong luten. Bé' lebé pi'ong nah leté ujung da'un, mesak.

Ha' tinen ké', "Molé lah ke' borok ke', ka'au éh nyoho pi'ong nyavu unget meraran ke' seminga' dat de' bé' ka'au mihau. Tingen beruen ko'. Molé jak ke' kon pi'ong éh soho ko' ri'," ha' néh.

Boh akeu murung uban néh rigah suai kenat. Akeu bé' jam sin unget. Hun ké' ja'au kepéh, tinen pekelena ineu unget. Iteu jah bengesa' balei éh nya'ap balei kenangan éh nya'ap lu' ala apo. Boh hun pu'un ja'an atau tabau éh maréng éh penakai réh bu'un kolé, hun réh molé paleu irah ala apo éh penaleu réh jah polo itu éh si'ik boh réh maneu éh pi'ong boh réh tivai éh mena' éh ngan unget nah, ke' unget nah omok mena' apo lumang. Inah sin lem ha' tapan, uban balei iteu singat tong pi'ong.

Pasan tok ha' tinen ké' "Tingen beruen ko'," akeu bé' jam sin, bahu awah. Lem kenin ké' tingen jian, beruen péh jian, uban tingen ngan beruen maneu pi'ong laho, inah pengejian roh. Hun ké' ja'au kepéh, iah pekekena ineu tingen. Hun ko' nyoho kelunan suai ka'an ineu ineu, boh kelunan inah bé bi'en jak suai éh, boh ka'au lakau, bé' mena réh suai, boh ka'au tingen, sin néh ga'at torok lipan senevut duyung atau nutup ueng atau lengiang atau hun néh sa'at mu'un ga'at buang.

Hun néh ha' "beruen" nah, kura ta'un kepéh boh akeu jam sin néh. Irah ja'au bé' bara' sin néh éh mu'un uban néh sa'at, dai pakai ha' beruen jalan meno keruah ko'. Boh hun ké' neteng "Ineu beruen?" irah nelék awah.

* Iah mekot lem napun déhé ba maneu éh lekebung barei kenapan uleu kelunan ala ba, boh duah sa'ai pepivu menyun sitai. Inah ngaran likung sa'ai. Mejat hun likung sa'ai poléng hun iteu, uban kopani nasa' ba nasa' tana'.

"Hun ko' malui beruen, inah ka'au bē' jam tusah bē' jam keta. Jian."

Boh padé ké tai vat tai vat, uban tamen tinen kivu kekat kilin éh teneng, bē' roh suai tegalau agau néh jin ipa uvut bu'an, avé ipa jakah barei ha' tamen seminga' rai. Bé' Ngot ngerising.

Hun padé ké' ja'au si'ik jin avang sa'ai, jam ngamang lem lamin, boh tamen tinen mena' ngaran ngan néh. Rawah ngevelé ngaran Belaré', uban pu'un jah lakei Belaré' éh Kelabit tong Long Selidan éh sebila tamen ké' sahau. Iah jian barék ngan bē' mesakit. Sio inah iah gahang keto, tong ga' néh kebit umun néh.* Boh hun Belaré' nah jam tamen ké' maneu ngaran anak néh kivu ngaran néh, iah bahu. Tamen tinen ké' omok ngevélé ngaran kelunan éh kejam roh éh keto murip kenat uban néh Kelabit. Hun Belaré' éh ja'au nah uleu Penan, bē' omok, dai néh matai, bē' omok mateng ngaran Belaré' kepéh, dai beruen tai tavin padé ké' nekenah éh seruh éh Belaré' kepéh.

Sukup kelebé jin la'o loho Belaré', pu'un jah vé ké' éh lakei lemanai, ngaran néh Abu Ué (urip to tong Long Raya, padé Létéh), iah masek moko lem sanan amé avé teleu ta'un kelebé avé néh ala do. Uban pemanak néh pina, iah kelo masek sanan kerat tovo néh nepah padé néh éh Kong avé nya'ap sabai néh Ayu.

Jah kolé amé moko pedau lem lamin, boh Abu menéng jah ha' juhit éh petepih ha' barei ha' kongét uleu kelunan. Boh Abu menéng, "Masi moko jak. Bé bé moko, mai tosok. Menéng ha' tai tong sawang. Pu'un ha' réh bara', *Tin kutaaaaaa, tin kutaaaaaa.*"

Boh Abu bara' ngan ké' kepéh, "Kineu, nenéng ko'?"

"Nenéng ké'."

Boh tinen ké' tio ma'ah[†] ha' padé néh Abu, "Mai borok koh ngelatei ha' beruen sebungau bua ine'. Hun iah anak nah menéng ida', senavu néh mu'un éh. Bé' ka'au mihau éh sadat tam liwen mu'un éh," ha' tinen ké'.

Boh Abu barei irah éh rengen barei ieng ke' ha' tinen ké' ri'. Ngelatei kepéh, ha' néh, "Nenéng ko' mu'un?"

"O," ha' ké'.

Maneu tinen ke' medai. Ha' néh, "Mai tu tuyu ke' menéng ha' vé ko' bara' ha' juhit inah. Bé' uleu omok nyavu éh. Menéng awah omok. Tirant dat."

Sin lem ha' néh "tiran dat," "tiran tam liwen malui bateu dat," tapi' iah medai bara' éh sukup kebit dai liwen mu'un.

* Do néh Bawéng keto murip, hun banen néh matai iah paso molé tai Long Napin éh poho néh.

[†] ha' sahau; = meta'

Hun sebungau bua miha', hun lu' nyavu ha' néh jah kolé, pu'un ha' néh miha' keto, avé duah kolé lu' nyavu, duah kolé éh miha' to, iteu éh jian. Hun néh miha', hun lu' nyavu jah kolé pu'un to ha', hun lu' nyavu kepéh, bék' pu'un ha' néh miha' kepéh, inah éh sa'at, uban néh tio merek tai bara' ngadu' lu' ngan balei liwen éh molong iah.

Boh balei liwen merek uban uleu sanya nyavu ha' olong néh, boh iah maneu kepu ngan ta ngan kela'ap ngan lengedo, inah awah hun néh juk pesikih uleu awah. Hun néh merek mu'un, iah omok maneu kayeu putui kuba' ngan metulin nejat lamin atau usah lu' kelunan. Hun matek merek omok maneu lamin avé usah lu' malui bateu avé pelinguh.

Boh jah dau, ha' tamen ngan kék', "Jian ke' moko ngan po ko', mételeu lakau ala bua."

Boh tamen tinen ketem padé kék' lem agau peleka lakau bék' ju mu'un, uban ta'un bua hun inah.

Po nah éh kunah néh ri', iteu tinen néh Got Lasik. Hun banen néh Ta'ang Batan éh tamen tamen kék', hun néh matai, Got nah moko keliwah liwah belah anak néh. Boh tong giwang inah Got moko lem sanan mé'.

Boh akeu nganan éh uban néh saweng. Hun néh la'au akeu jam niweng na'o ngan mo. Hun néh juk musit tai nyiva' akeu tuyung éh tuhun tong tana'. Hun néh juk mani, akeu majak tuyung éh tai tong batang peni'an.

Jah kolé hun kék' nganan éh akeu merip bua alim ngan néh, boh pakan éh bua alim nah. Akeu nedok tong atip na'o mena' éh ngan néh. Tovo néh kon bua iah tosok balei ta'un. Hun néh ma'o tosok balei ta'un, iah tosok suket bu'un asan tana'.

"Sahau akeu tawai akeu pika ka'ah ayam kék' barei anak kék' éh nganak ka'au ayam kék'. Inah akeu nebara ka'au ke' ko' jam éh vam. Sahau hun bék' pu'un balei kenangan bék' akeu pu'un. Tamen ko' bék' pu'un. Ka'au péh bék' pu'un. Sé sé péh bék' pu'un. Uban balei kenangan nah éh tenah musit sahau tong ahang tana' barei teta awah. Hun néh na'at éh kenat, iah maneu kekat éh tong tana' kivu agat néh kivu pengelo néh, barei kekat ba, kekat pegé, kekat inan, kekat ka'an. Hun néh sukup kekat penganeu néh nah kepuling néh, boh iah na'at kekat éh tong tana' nah jian. Ka'an péh pina. Tapi' jah awah iah kelunan, balei kenangan awah. Boh iah seruh lem kenin néh ngepuling duah kelunan. Pu'un jah redo pu'un jah lakei.* Doko ke' roh omok nya'ap éh mihau kekat tana' kekat ba kekat ka'an éh senuai néh nah rai. Rawah duah inah iah ngevélé jah retek lebung éh jian éh payo oko kelunan éh maren éh ni'ai. Hun roh moko nah rawah lakau kemah kemah. Tong ga' néh akam roh jian.

"Kekat kekat ngaran ka'an ngaran juhit ngaran seluang ngaran kayeu ngaran bua, balei kenangan nah mena' éh, jah ateng petep arong ka'an arong inan. Iah maneu kekat ngaran éh payo.

* Hun sukup kelebé Nayah pekelena éh, ngaran redo inah Sa Sa'at, boh lakei inah Sa Jian. Uban pengejam roh, hun redo na'at ineu ineu éh sa'at, tio jam éh sa'at. Hun lakei na'at ineu ineu éh jian, tio jam éh jian. Sin néh belah roh jian barék awah.

"Pina ka'an éh tong roh lakau, uban bu'un jian awah. Bé' éh barei hun iteu, ka'an kihum. Bé bé ka'an luya barei olong.

"Rawah moko ngedalem siget siget ka'an ja'au, barék réh jian jak. Tong ga' néh rawah petemeu tong jah ka'an si'ik ngaran néh munin. Hun roh lah temeu tong munin nah ri' inah rawah ngedalem éh kepéh. Munin nah pepia bu'un ta'an roh. Hun néh ma'o pepia tong paka' diva', tai tong paka' anai kayeu diva' mu'un kepéh sinah tu'en munin ngan manai néh pepivu. Sinah roh na'at éh. Hun munin pepivu nah rawah na'at éh bé' éh barei néh pepia ri'. Rawah ngenéné' na'at éh. Uban manai munin nah pu'un tilo, uban tu'en munin pu'un simang. Hun néh kelunan bé' éh simang, atet. Hun néh ka'an éh barei munin, simang. Hun néh ka'an, irah bara' roh pepivu, hun néh kelunan, peko'ét.

"Jin sinah tuman roh molé avé tong lamin roh ha' roh, *Kineu ka'an munin ri' kiri' gaya'?* *Jian tuah péh tupat éh. Ua toh kineu akam.*

"Boh rawah na'at tong usah roh iah lakei na'at tong usah néh pu'un tilo néh. Iah redo na'at tong usah néh pu'un atet néh éh barei simang ka'an. Boh rawah pata ugai lem gelan roh rawah peko'ét.

"Boh balei kenangan éh suai roh bu'un rai na'at mihau roh rai ngedalem roh rai, boh hun roh peko'ét pu'un ba jin iah lakei kivu tilo néh inah ba apa néh, boh balei kenangan neteng lugung ba apa iah éh lakei ngan iah éh redo éh pekelet pemung lem usah iah éh redo. Hun néh neteng éh, ka' ha' néh, *Kineu ka'au kelo lakei, kelo redo?*

"Boh ba apa éh anak inah bara', *Akeu kelo lakei, lakau dau sa'at, lakau dau jian, temeu ngan kelunan sa'at temeu ngan ka'an luva.*

"Hun anak kenat ha', boh balei kenangan maneу éh kivu ha' néh, lakei.

"Hun ma'o redo nah nganak, anak lakei nah peloho, hun roh peko'ét kepéh pu'un kepéh ba jin iah lakei kivu tilo néh inah ba apa néh, boh hun balei kenangan neteng lugung ba apa nah kepéh, anak mipa, *Akeu medai petemeu ngan kelunan éh sa'at ngan lakau dau sa'at ngan dai temeu ngan ka'an.*

Boh balei kenangan nyepilong* éh malui redo. Inah anak redo éh kenanak néh.

"Jin kenat lah tuman uleu kelunan iteu tai pina tai pina. Kenat tuman ka'au teu péh pu'un rai de' ayam. Ka'au lah omok na'at ngan mihau akeu. Akeu tosok éh kenat bé' abéh ta'an ké' omok na'at ka'au. Sahau akeu omok lakau barei kelunan poho. Jian. To ké' gahang to, pajau jin metalah urip akeu lah teneng naneu balei saweng. Balei saweng nah sa'at mu'un mu'un maneу akeu bé' pu'un ta'an.

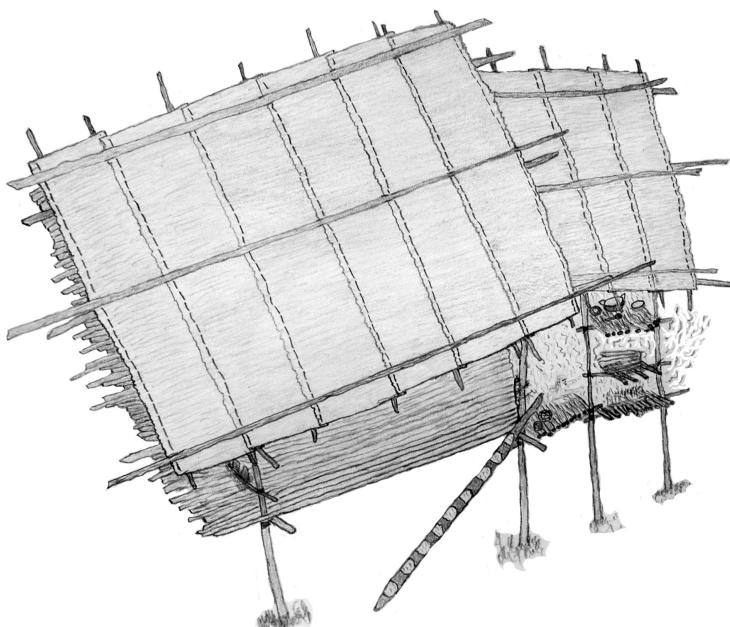
* ngepuling

"Akeu tosok éh kenat suti' ngan ko' vam barang ka'au anak kebit telun umun ka'au péh omok ala redo. Sio ko' ala redo boh ka'au jam tong ha' tosok kék'. Ka'au péh pu'un anak. Ka'au péh pu'un ayam. Ka'au péh pu'un na'at kelunan pina vam. Hun pu'un vé hun pu'un lúa' ko' omok ke' pabin neteng gaya' ngan kelunan éh jah ke' ko' omok pepata ha' kék' vam. Tapi' éh poho kilin amé ja'au uban akeu iteu do pengolo éh sio putih rai, menya amé tosok peko' ét menya amé mateng petetut ngan ba apa. Bé' éh payo tong amé éh do pengolo. Na' péh akeu mukun adang kék' nesen kemenya. Tapi' akeu pika ka'au seleket kék' nya'ap mihau ka'au barei ka'au mihau akeu. Inah akeu tosok éh si'ik ke' ngan ko'. Mai ke' tosok éh merah ngan kelunan vam dai réh bara' ka'au kelunan bék' jam menya dai réh bara' ke' kelunan lo'o. Jian ke' ala ha' kék' lem kenin ko'. Mihau éh avé lebé."

Hun kék' menéng ha' Got kenat, akeu murung, uban akeu seruh iah barei jah kelunan tai toro tong ahang tana' ngan petemeu ngan tana' jian ngan molé petemeu ngan kelunan pina kepéh. Iah awah ala rengah. Akeu kelunan moko. Inah akeu murung. Keduah néh akeu petuneng kekat ateng ha' néh tosok upui ha' tong ka'an si'ik barei munin ri'. Sinah akeu jam padé kék' Belaré' senuai tamen tinen jin kenat tuman.

"Adang néh ha' ko' mu'un uban ka'au ja'au," boh akeu kepéh seruh, "Hun alu ko' omok tosok ngan nesen sapét jelua' ha' suket ha' tukit sahau kenat, jian akeu modo éh lem kenin kék' doko ke' akeu omok pepata éh ngan kelunan éh kua' keja'au ka'au vam. Ngan mai akeu tosok éh merah kepéh dai akeu barei éh benara' ko' ri' ngan dai néh barei irah maneu sihap sahau. Hun ko' bara' sihap ko' merah, sihap inah bék' iah lah renget, ha' réh rai. Kenat mai akeu lumang tosok éh jian akeu modo éh awah lem kenin kék'."

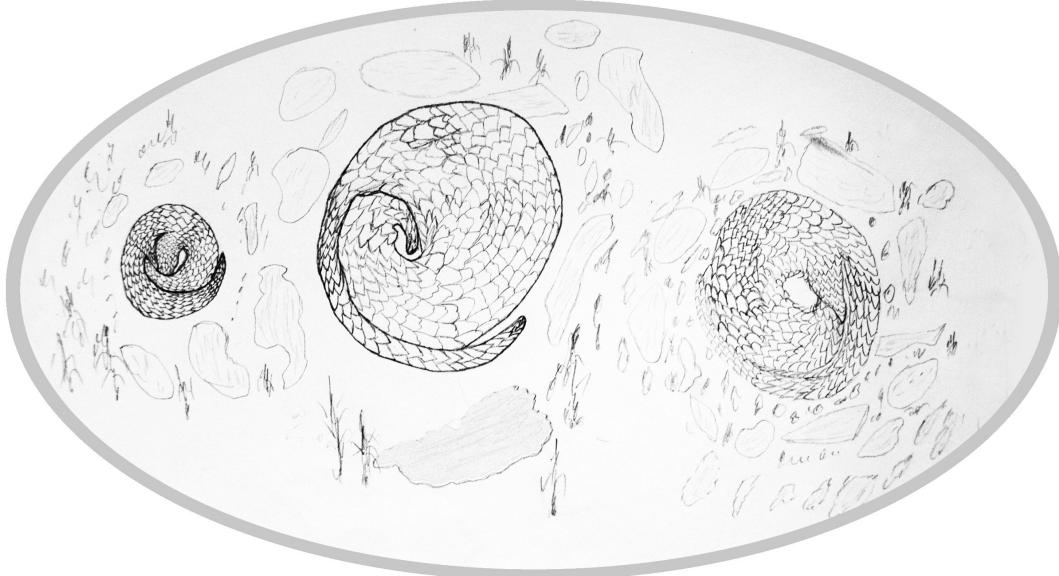
Kenat kenin kék' menéng ha' po Got, boh akeu nyalum awah, bék' bara' éh ngan sapét padé kék' Musa.

TULAT 17

PENGELA'AU TONG TANA'

Boh amé paso kepéh tai birai jakah Tokong Bateu Aham. Éh dani i'ot Ba Kebit éh bila' Ba Padeng Bateu éh Bila Ba Melinau éh bila' Ba Selidan. Ngaran Tokong inah kenat uban tong tokong inah tong jah tetang pina bateu éh barei layan la aham hun aham moko ngeluem. Layan néh omok lavo' mu'un. "Barei aham mu'un, ha' irah ja'au, hun na'at, mai ka'ah anak ma'ah bateu nah. Barang bateu inah pan naneu balei Liwen jalan mala' éh tiran éh maneu lu' liwen," ha' réh.

Tong retek semah semah tana' lu' teu bé' pu'un bateu kenat. Inah maneu mé' bara' éh kenat.

Tapi' hun ga' iteu lah pu'un kompani tuai jin Libang ngaran kompani inah WTK. Sin néh Wong Ték Kuang. Kompani inah éh tuai mihin kura kura polo lipen mejuk tana' nyakon tana' uban bateu aham nah sahau bau bato tokong kompani nah nyakon mejuk éh tai apé peluvit kemah kemah. Jin kenat bu'un Bateu Aham nah bé' pu'un kepéh.

Hun moko sitai pu'un pengela'au. Bé' éh pengela'au barei tong irah lia. Irah bara' "Amé la'au," ha' réh, sin néh irah bé' pu'un parai. Tapi' na' péh amé Penan bara' amé la'au, savit ngelayau pu'un, apo ngelayau pu'un, asen ko' omok paleu éh. Éh la'au, ha' amé Penan,

inah éh bé' pu'un ka'an barei babui. Uban babui nah ka'an éh matek tenawai amé Penan jin sahau.

Hun amé tong Tokong Bateu Aham nah, sio inah arak busak ja'au. Hun néh pina busak kenat, telana' bé' lebé mu'un pu'un pina bua avé pina babui tong tana'. Tapi' bé' jak. Inah amé la'au mu'un mu'un hun inah, uban tovo arak busak nah, ta mekang busak, sin néh ta ngelayau.

Na' péh sio ka'an bé' pu'un tong tana', asen néh telah, omok ala seluang, uban omok nuvah. Tapi hun ta dau, atong kasi ngan dilem, maneu tuvah mabah. Bé' omok pakai beluruk péh uban dilem, bé' pu'un diham kepéh.

Sahau hun bé' nuvah bé' ngeluruk, tusah ala seluang. Omok nyikop tong ringam dirin ba, atau ngelesai pakai jipen jawin seleket sin lesai. Na' péh jin sahau amé jam sin lesai, ala éh jin temeu ngan Putih, bé' éh lumang, uban amé kari bé' pu'un rigit.

Irah éh jeleng awah nyikop, uban tong ringam dirin ba ngelayau pu'un torok tikem atau lakat bekaran atau besava. Na' péh amé jam kuman torok inah, torok inah jam nekok, na' péh bé' katah, suhat neu néh. Pu'un jah torok kepéh éh omok nekok, iteu lah torok asen, rurui ke' bé' omok kinan mé', rurui ke' hun kesala' laséh, katah.

Mejat irah ngelesai pakai jawin hun réh bé' tong i'ot ba. Tong i'ot ba pu'un jah arong seluangan néh sekatok éh ngelayau keja'au bua ojo tojo, tapi' omok keja'au batang keleput. Boh hun ko' ngelesai pakai jawin pan néh karah sepakan savit, atau latei. Sekatok nah singat mu'un pina pesayoh nekok. Maneu irah sahau tapan Kelabit, uban Kelabit bé' jam petulat jian jian barei amé Penan, na' péh babui, na' péh bua, na' péh uai, ha' itah ja'au tapan, "Irah Kelabit barei pepan sekatok i'ot ba."

Tapi' pina réh bé' kelo murip moko tong i'ot ba lem payah, uban darem sitai, jelua' réh putung dau ngereu, bé' kelo musit pitah sapét sin uvut. Ayen sap teneng tong usah irah éh nyekakang aveu maneu usah réh ja'au ba'o luten, boh sahau irah jam tapan sé éh ja'au ba'o usah néh kenat, "Kelunan inan ba'o irah musit jin payah."

Hun néh tong tana' nawo' ieng ke' sekatok, seluang éh beken bé' jam nekok kenat. Meseti' kebit kenin, boh tong ga' néh na' péh seluang nekok jipen jawin omok sepé uban bé' éh reken peku'a daven. Pu'un irah menya ngelesai pakai jipen jawin dai réh molé awah, boh irah sanya réh, ka' ha' réh: "Kebit kenin kelunan inah. Hun néh barei amé éh singat, bé' omok."

Ha' réh kenat masek lem ha' tapan kepéh. Kelunan éh tigéh kereja ngeruteng suai livah, irah omok tapan, "Kelunan inah kebit kenin barei irah ngelesai pala jipen jawin."

(Hun réh molé ngelesai pala jipen jawin, hun néh pu'un nala réh barei jah duah usah seluang, boh irah tong lamin bara', "Ineu komok seluang sapét jah usah nala ko'?" Ha' néh mipa' "Na' péh akeu juk molé hun bé' pu'un sapét jah ieng ke' bekéng. Inah maneu akeu tutui.")

Boh amé lakau awah pitah kinan purip laset tong tana'. Na' péh la'au tong Tokong Bateu Aham, amé moko lebé, uban na' péh irah ja'au tai marah ka'an tong tana' ju sio inah, bē' pu'un. Semah semah tana' atau jepen éh jah la'au sio bi'en inah.

Mételeu panak pegaha' usah tai mago, avé selungan beté kato. Selungan beté Ngot péh, éh nebi tinen ké' lem agau, selungan néh kato kepéh.

(Sahau irah maneu selungan tong anak mebéng, ha' réh rang ka'an kinan néh. Sin ha' réh "rang" kenat, doko ka'an éh kinan néh perang tong selungan beté ngan selungan ojo dai anak nah mago kenéh omok lemek.)

Hun néh kato bé bé, ha' tamen ké', "Jian tam ngejeret selungan tam modo éh lem telap samék. Hun mah mah vam itam masek selungan tam, hun néh reng bē' kato kepéh, inah telana' tam lemek kepéh."

Ha' néh seminga', ha' néh mu'un.

Boh hun pu'un ka'an na' péh si'ik barei kireng, telé, sa'ai, iah mena' éh ngan tinen ké', ha' néh, "Jian ke' kuman ka'an iteu avé néh kelapé ko' kuman."

Boh tinen kuman, hun néh beso, hun pu'un la'an, ha' néh, "Inah terah kegahang ké' kuman. Bé' éh neu ka'an kihum."

Boh ha' tamen ngan ké', "Kineu, ka'au kelo la'an kinan rawah?"

Akeu bara', "Tovo ka'au awah. Bé' akeu jak."

Boh iah ala jah lalit tekup la'an nah modo éh bau teraseu. Bé' amo tio kuman na' péh la'au, uban réh nebara sahau, "Mai mekelok hun sio la'au, dai lu' pejeu, ieng ke' kinan kepéh. Jian lu' mekinut."

Boh amo tamen mena, boh hun la'au mu'un, bē' omok ngeretep kepéh, iah petuhun lalit nah, boh amo kuman. Hun pu'un ilo kinan mo, boh iah bara', "Ka'au kon éh avé bē."

Boh akeu kon. "Beso lah akeu, inah to la'an".

Ha' ké' kenat jelua' kolé na' péh akeu bē' beso mu'un, uban akeu pika tamen ké'.

Boh iah bara', "Aseu bahai ko' bē' ka'au la'au da'?"

Boh iah kon éh avé bē.

Pu'un savit pelinguh, na' péh ta'un bua', na' péh sio pengela'au, na' péh arak ta, na' péh arak telah. Tapi' sio ta dau bē' omok tai paleu. Hun ko' paleu sio ta, papah nah basa' apo lem néh munyai bē tai lem tana'. Na' péh ta pawah sio ko' paleu, hun ko' meték ta dau

kepéh, apo lem tabau seninek ba jin ra' tabau, uban anak ba ngelara teneng ra' boré tabau. Dai néh kenat omok maneu dérék gelan tabau bau si'ik, tapi' ka'au bubu ju makit ba. Hun néh pelapah sa'at kepéh, ba nah neku ja'au jin i'ot nesung tabau, tabau nah matong. Irah ngamit tabau awah, kekat apo lem munyai bé.

Uban tamen ké' tigéh jam seruh tong sio ta nenep, iah ngelayau petenup belunan sukup, paleu avé lemah anyam apo, modo éh lem lamin. Jah anyam apo sukup mételeu panak avé teleu aseu mé' omok kuman duah migu kelebé, hun néh ha' hun iteu.

Tapi' panak éh bé' tigéh lem jepen mé', barei lakei Gené, irah paleu jah kolé moko avé apo bé, boh irah petaho paleu kepéh. Kenat kenat urip irah, uban réh leko. Kanya kanya meraran avé sio arak ta. Hun inah lah irah matek keta. Hun lem lamin réh bé' pu'un sapét jah ujut apo, boh ta dau, bé' omok paleu, poho la'au awah. Boh irah tai sio ta pawah metok ala sin uvut, sin ineu péh, boh irah matok éh kon lalé' sam uvut awah, ngan kon ba kening uvut awah.

Pu'un jelua' irah sanya Gené nah, bé' irah petek ke' ha' dai néh menéng dai néh menya. Ha' réh, "Pu'un jelua' sanan irah jin jepen sahau. Murip nyavu ngingot awah."

Na' péh amé pu'un apo, bé' pu'un ba'an éh ka'an. Tapi' amé Penan hun bέ' pu'un ba'an sapét si'ik jelue'i kuman tera na'o. Boh mé' ala sin uvut mi'ok éh lem ujung da'un boh mé' bah éh lem aveu. Jelua' mé' kuman na'o tong pi'ong awah. Sin néh, amé mitu apo bah éh lem aveu boh éh mesak boh mé' pa ahun otong néh pei éh lem lalit boh mé' suai na'o kemé' kon éh tong pi'ong nah. Inah néh pengebé ngebebé pengela'au, sa'at jin kuman ba'an éh boso uvut.

Boh jah dau kepéh amé' panak tai suai lo'ong uvut. Boh tamen ké' tebeng uvut bua memurah avé bua tevangah (duah inan) boh uvut inah kuba' boh tamen ké' bara', "Jian keh nyemung bua purah éh mesak teu, akeu ngetah inan néh lo'ong tam."

Bua purah

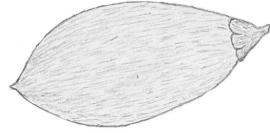
Boh amo tinen tai tong kuba' uvut bua memurah nah, ngeto nyemung buah purah éh tong upui lawin uvut nah. Kekat purah néh éh luhup inah éh mesak. Éh mahéng, mata éh, bé' nala mo. Avé jah gaweng kekat néh senemung mo sio inah.

Boh mo ala ujung benua' mebéng pera' ujung, lun jalan metit apo purah. Boh mo ala kayeu keja'au bua ojo metit bua purah bau lun nah nepaga' apo néh. Layan apo purah mesak nah barei kenudat bala.

Boh amo tebai tamen ké' tuai kuman, boh iah posot kereja néh tuai. Boh hun néh avé iah menat nahat tong takéng po'é, ala jah sédéng da'un itot kenéh metep éh pesuta' sutá' mena' éh petep usah mételeu. Boh amé ner'iok éh maneu éh tarok jalan narok apo purah. Boh amé teleu kuman apo purah nah jelua' awah uban sara, la'an néh ja'au to, juk ni'ok mo lem ujung benua' nihin mé' molé tai lamin.

Boh tamen ké' molé mesap lo'ong kepéh bet tapin bé bé, maneu éh ni'an ngan lanya omok mono peluvit kenéh lumang nuit néh.

Boh amo tinen tai tong sepanakan keruah inan éh tenebeng néh ala bua tevangah avé duah gaweng boh mihin éh tong lakat posong. Sinah mé' metek tevangah bau lakat posong nah, uban lakat posong nah mahéng ngan pedereng lumang nyagan metek ketek. Amo metek bua tevangah avé néh bé, teven ketek néh lem gaweng, ipa néh nebet mo uban bahat. Kon ketek kepéh sitai, si'ik awah, uban beso tenéh kuman apo purah.

Bua tevangah

Layan ketek tevangah nah barei ketek bua betan éh mengot, avé kemé néh petepih. Tapi' sio inah amé bé' jak jam ineu bua betan. Amé kuman apo purah avé ketek tevangah tiran purip laset awah, nekibu boré sio la'au, bé' beso lebé, barei lu' kon tera na'o. Tapi' na' péh kenat akeu murung kon éh. Tapi' ha' tinen ké', "Amo nyavu pu'an kuman apo purah, nyavu babui nyahan ketek tevangah awah."

Ma'o nyemung bua tevangah nah, tamen ké' meta sin uvut, boh amé molé tong lamin, boh tinen ké' pak bet ipa boh poléng pa'ong avé onyok avé keletang ngan boso avé aran. Boh iah mi'ok boso uvut nyihai éh bau paso, matok keletang avé onyok kepéh, inah ba'an mé' kon na'o. Aran ngelayau kinan lu' mata. Pa'ong natok lu' jalan pakan aseu, uban sepelet si'ik.

Jah kolé amé panak lakau ketem Ngot nebi tinen ké' lem agau, amé lakau nemo tong tana', ha' réh seminga', pitah ineu ineu éh omok kinan mé' ba'an mé'. Boh amé ngejuak temeu ngan jah laka kapau. Hun temeu tong laka kapau boh tamen mé' tio bara', "Mai lakau ketai keteu jian tio menyun seririt* pipa laka kapau teu."

Boh mé' menyun kivu ha' néh seririt pipa pu'un kapau ri'. Kilin kapau hun ko' lakau ketai kivu gaya' keju ko' lakau nah ke' sin kapau nah lakau jalan lem tana'. Hun ko' juk ngalei ala sin néh boh tusah ngalei éh uban kivu lakau lakat kapau ri' jelua' kolé masek lem lakat kayeu jelua' kolé dilem kivu gaya' lakau uleu kelunan ri'. Hun ko' menyun seririt petem tong pu'un laka kapau ri' ka'au ngalei éh péh bé' tusah. Sin néh petipun sinah awah melui. Bé' éh dilem.

Boh amé teleu ngalei kapau pakai satek kayeu, keja'au gelan. Hun néh poléng lah kenalei mé', sin kapau nah pina avé kebit ave ja'au, keja'au lé' ép ngan keja'au geto ojo barei sin parei[†] ayo. Boh ala éh mihin éh avé teleu gaweng kekat. Hun avé tong lamin, tinen ké' tulat éh siget siget sanan irah pina.

Boh tinen ké' matok tulat mé', boh métteleu kuman éh. Jian kon barei kon ubei. Mebéng kua' sin ubei, kenesak réh kua' ubei. Akeu jam kemé ubei sio inah, uban jelua' kolé tamen ké' mihin éh molé hun néh tai tavin sebila néh tong Long Selidan, uban irah Kelabit mulah éh.

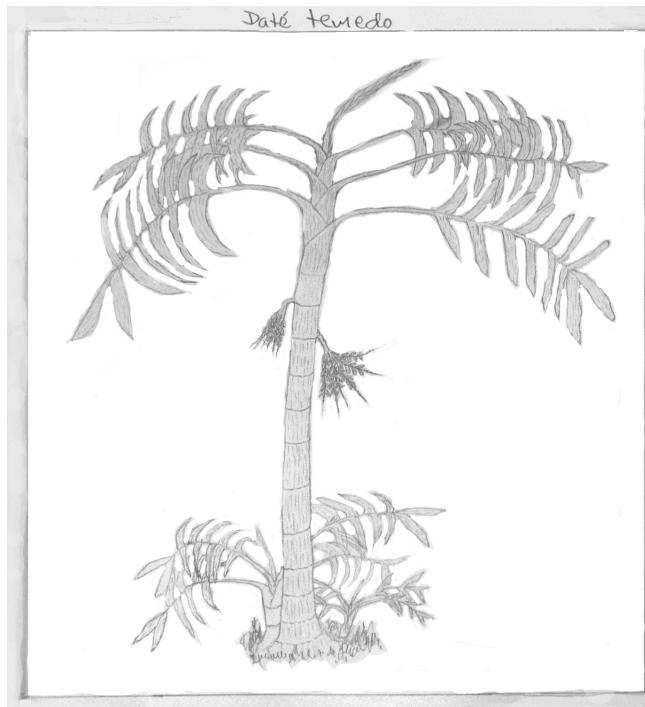
* pata pata tutuh tutuh

[†] laka parei nah jah bengesa' tuvah, sin néh nala barei sin ubei tapi' ngesuha'

Jah dau kepéh amé' temeu tong jah laka luan lihei. Boh mételeu ngalei sin néh, bē' pu'un kilin barei lepah ri'. Ala jah gaweng ja'au sin luan nah molé avé tong lamin boh tinen ké' tulat éh siget sanan irah pina. Boh tamen ngerut éh, boh nyigo kerut nah kenéh omok kinan, ngaran néh liat luan.

Pu'un sin luan lihei, boh pu'un sin luan mu'un kepéh; pu'un kepéh sin laka suit. Kekat arong teu kua' gunah, barei sin lakat kapau ri', ngerut éh maneu éh liat, bē' bē' jian kon, na' péh bē' sio la'au, irah ja'au pitah éh. Tapi' jah penusah awah. Sio laséh musit maréng sin réh jian mebéng barei sin ubei ayo layan néh. Hun laséh juk pata' lah sin réh tekepit* bala sa'at kon éh barei kon juk borok sepelet pelet.

Inah maneu irah ja'au hun sio laséh pata' boh réh temeu tong laka luan, avé laka kapau, avé laka suit, irah jam moro éh, pakai jah kayeu nejek réh tepeké tong laka, atau duah kayeu tepalang. Kenat bē' tawang tong néh hun réh tuai kepéh sio laséh musit maréng. Irah jah péh na'at éh noro néh, irah jam éh olong néh.

Amé bah éh jalan mé' kuman na'o.

Sio arak busak ta'un ja'au, sa'at uban la'au lebé. Sa'at kepéh uban tepun ngalu amé éh la'au. Iah jam nyieng. Hun matek la'au, avé irah ja'au, éh jam, omok teneng neu kerenget tepun, rurui péh hun néh amé anak.

Lebé mé' moko sitai tong Tokong Bateu Aham. Teleu laséh kelebé bē' pu'un ka'an ja'au, ka'an si'ik barei pu'an mega juhit mejat péh. Amé kon adek adek ke' awah jalan nekibu betuken awah. Jelua' kolé amé kon sin daté temedo éh tong tokong, na' péh bē' éh jian kon barei sin uvut. Tapi' lumang nala mé' uban pina jin uvut, dani jin lamin péh, boh ieng ke' suha'. Tebeng rigah uban mengot.

Jelua' kolé amé tai tong dirin Ba Beduh mihin keleput mihin tahat awah bē' pu'un tajem amé put bisi nekapén tong bila tong dirin ba. Bisi nah si'ik barei layan sa'ai avé lemah usah avé nem usah amé ala éh mi'ok lem ujung da'un avé tong lamin.

* melapuh

Jah kolé sio arak pengela'au, boh po kék' Ué lakau kerema rema tai beté avé pat dau. Bé' pu'un ka'an. Tong kelemaħ dau iah lakau kepéh, tapi' avé dau tahup ieng ke' éh molé.

Boh sio merem inah irah ja'au petosok éh, akeu ngedalem. Ha' jelua' réh, "Medai dai néh barei Jengeto sieng naneu Ivan."

Dau rema sio ngivun musit pété, lem réh pekeka juk tai pitah éh, boh iah ulak musit jin lawin kayeu.

Amé bé bé lem jepen tio tai lamin néh, taket lem, lamin peno, jelua' tong belasek awah, akeu péh ra' sinah. Jelua' tabi' ngan néh, barei irah avé maréng jin jepen jah.

Semu'un néh amé bé' teneng tong barék éh mu'un. Éh ngelayau hun kelunan avé lem jepen, na' péh molé, na' péh tuai nepah, turut éh mesep avé kuman jak, ala pengegahang néh, uban sahau ayau omok ulak avé, pu'un jin belah amé tio kelap, pu'un jin belah amé nyakat. Hun la'au bé' gahang, sopé awah, na' péh kelap, na' péh matang.

Tapi' uban amé mepéng, bé' kivu barék inah. Pu'un irah ja'au éh tio bara', "Amé tusah mena ka'au malem seruh ka'au matai temeu ngan ka'an luva atau kelunan ayau."

"Bé' éh kenat. Akeu lakau putung dau, bé' pu'un sapét kireng sapét juhit kelit ta'an kék'. Boh ulak akeu temeu tong jah patai mega tong tana' lem belu'an selolo éh kenivu kék'. Mega nah pu'un ia tong pa'an tong kelabang. Akeu seruh, ha' lem kenin, *Mega nah matai naneu torok éh katah, hun néh bé' neu torok barang nena' balei nyeputan éh pika akeu*.

"Semu'un néh hun kék' bé' la'au mu'un, adang kék' bé' jam nyepera' ka'an éh matai tenéh. Na' péh maréng.

"Boh akeu nyepera' ala éh. Akeu nyepé jah sepé boto da'un ketem sédéng kekék' nyahut mi'ok éh. Akeu ngejeret éh tong avet kék'. Boh akeu lakau pitah abin. Lakau avé dau kuba' avé dau pété bala boh akeu seruh molé tai lamin. Akeu tawang, lakau mu'un mu'un bé' pu'un jalan kejam kék'. Kanya dau tahup. Bé' teneng tong jalan. Hun dau juk semilep pu'un kayeu, boh akeu ala jah tangun ujung da'un kekék' nyahut éh boh akeu pitah kayeu éh jian paka' éh payo omok jalan kék' lumang mukat uban paka' néh meten kekék' suai apin kekék' pegen bau. Akeu medai buang atau kelunan sa'at, inah akeu kelo mukat pegen lem apin tong paka".*

"Boh akeu na'at jah kayeu sebuvung boh akeu muka mega' i'ok patai mega boh pei éh tong tana' pemung ngan telo ngan keleput déhé pu'un kayeu éh juk nukat kék' nah. Boh akeu mukat mihin tangun ujung da'un ri', hun kék' avé tong duah atau teleu paka' éh seratek boh akeu memutui paka' si'ik maneu apin. Hun apin pesuai akeu ngejeret tangun ujung da'un nah singau sa bau kék' moko.

* Sahau hun réh mepai boh bé' pu'un bi'en suai lamin mu'un uban lakau putung dau, éh kemalai irah suai tapung tong tana'.

Hun kék' pegen bé' akeu omok pegen jenek dai kék' peloho. Akeu menyun lem apin nah, belak belak maten to'ot. Ngio to bé' jak avé lepok merem, pu'un jah ha' nenéng kék', ha' uat avé duah teleu usah uat miha' nenéng kék'. Tovo kék' menéng boh akeu nesen lem kenin kék', *Patai vai kék' bé ha' borok tepun, sieng mega kék' ri' énéh kio dat. Akeu telineu naneu kererenget tepun bék' nesen ineu ineu. Pa' péh ku' matai ri', mai ku' tong kék' tengé teu. Sapét molé ku' tong irah pina ke' réh jam ku' matai. Barang péh tepun kuman jin semah jin ulun atau jin likot atau jin gem kék' da',*" ha' lem kenin kék'.

"Boh akeu moko riet medai. Pu'un ha' barei menat jah pu'un da'un tuai avé tong pu'un kayeu nah. Pu'un tegen liung kayeu éh nukat kék' nah. Ma'o inah pu'un ha' néh peleka. Pu'un ha' ketuk ngan ha' ketigo^{*} tepun nenéng kék'. Boh akeu moko avé dau, miha' juhit dau rema. Hun rema mu'un nawa poléng tai tana', boh akeu tuhun tai pu'un kayeu, boh na'at keleput ngan i'ok mega keto pu'un. Telo ieng.

"Boh akeu nutuh pitah kemah telo, boh akeu na'at uban kayat tipet pelipek ha' ganah sitai telo kék' nebet barei nepei, tapi' duah lesan uban ga'at tong telo kék'. Ja'au jin jipen buang."

Boh Ué mejing telo néh ngamit tong ja'ang, boh pu'un sédéng ujung da'un sevulen ni'ok néh tong telo dai tahat ngan belat néh meto dai néh mesok usah néh. Boh iah mega' éh tera seluna telo tengé doko ke' amé omok na'at éh lena. Éh ta'an kék', barei uban jipen buang mejé nyiwan éh tong kayeu. Upong ngan pepa'. Akeu mujah ngan medai dai néh kenat upong ulun lu' kelunan ga'at néh.

Ha' Ué kepéh, "Boh péh ku' mejing telo kék' belah kekat jepen lu', barang hun néh naneu buang atau bilung, omok kekat lu' na'at éh dai néh bék' pu'un lena."

Bék' iah bara' éh petek, dai néh ngebulah, tapi' sin lem ha' néh "buang atau bilung," sin néh "bék' éh buang bék' éh bilung, adang néh tepun mu'un."

Gené bara', "Bék' éh buang. Bék' éh ka'an beken. Adang néh naneu tepun. Iah ngelaboh bara' kemerek néh ngan ko' seleket néh maneu ka'au, iah mejé telo ko' ke' ko' na'at uban jipen néh. *Hun ko' ngelapah kuman ka'an inah, ka' ke' uban jipen kék' tong ulun ko'. Mai ka'au ngelowé ala ka'an kék'.* Kenat ha' tepun nah. Inah iah maneu telo ko' kenat. Jian okon éh kenat jak jalan kekat amé péh omok na'at ngan nesen ngan medai."

Boh Ué nutun kepéh. "Boh akeu ala telo teu boh ku' seruh, *Hun kenat adang néh tepun mu'un. Adang ka'an iteu sieng. Jian ku' molé awah na' péh la'au, kon sin savit murip laset kekat amé. Hun sieng da' adang matai jah jin belah. Jian bet masip i'ok mega belah sepang paka' ubah iteu awah. Akeu tawang péh bék' éh ba'at. Adang naneu kererenget tepun tiran néh juk kuman akeu tengé.*"

"Boh akeu bet i'ok mega tong sepang ubah boh akeu tivai, *Mai ke' nawang ku' ko' tena' jalan kék' molé. Mai ke' mematai ku', hun ka'au mega iteu naneu tepun nyieng da',* ha' kék'."

* ha' réh, ha' néh nyelo ba ibah uban néh juk kon

"Ma'o inah boh akeu lakau boh akeu teneng tong jalan. Boh akeu molé."

Boh jah lakei ja'au Majan ngaran néh, mipa ha' po kék' Ué ri'. Majan padé pata Ué, iah péh renet. "Okon jian mai mu'un uleu lah pejeu uban pengela'au ka' néh éh maneu irah sahau redo ja'au éh sieng kuman bua peta rai, bé' éh tuman ineu, uban la'au. Vam uleu tutui awah mai bé'kenin dai lu' teneng tong ka'an atau bua atau ilo éh sieng. Mai ka'ah redo ka'ah anak seruh éh tong irah lakei awah. Omok éh maneu éh tong ka'ah anak tong ka'ah redo. Sé éh bé' ngeretep adang néh matai sio la'au ja'au ka'."*

Boh hun kék' menéng po kék' Majan kenat ha', akeu medai.

Jah kolé kepéh arak bua bu'un mesak éh maneu mé' la'au rai, pu'un mé' lakau ala bua peresen. Pu'un aseu mé' duah. Boh aseu nah lapah tong pu'un jah kayeu pelep benawon éh ngelakat, pu'un kasék marang kelap jin belah sekilung lakan kayeu inah, ta'an tinen kék'. Akeu lakau sa murin bék' na'at. Boh tinen kék' ngejuak belah lem sekilung lakan nah pu'un pat ilo lem sala naneu kasék jin ujung lu'eu.

Boh iah bara', "Iteu ilo kasék éh kelap aseu ri'. Kineu, kelo ko' kon éh, atau bék'?"

Boh akeu bara', "Bék' akeu kelo. Medai akeu éh sieng barei ha' po Majan rai. Akeu to nyelem medai."

Boh tinen bara', "Bék' éh néh makat sieng de'. Ilo kasék éh pu'un usah tinen néh kelap ri' ine'. Poho kasék bék' pu'un sala tong paka' anak kayeu atau lem luvang, lem ujung lu'eu poho néh. Hun ko' medai ilo kasék hun ko' temeu ngan ilo tak tarau ka'au medai mu'un kepéh, inah ato néh telinung ke' tong ujung lu'eu ulak tong tana' tera awah."

Sio arak busak ngelayau la'au, rurui ke' jelua' jam mayung sio inah. Irah omok sakit omok mayung sio arak busak uban pu'un suket sahau ha' réh éh tuman lu' omok mayung sio inah. Sio amé moko tong Tokong Bateu Aham bék' akeu jam suket inah jak, tapi' hun sukup kelebé tamen kék' bara' éh ngan kék'.

Ka' ha' tamen kék' ngan kék'. "Bék' éh ba'at uleu mayung. Uban pu'un kekat kekat kelunan éh matai sahau rai atau maréng péh sahé kelunan inah tai avé tong tana' Lepuhan, éh jah tana' éh bék' omok poléng ta'an uleu éh keto murip.

"Boh hun néh avé tong tana' Lepuhan, Lepuhan nah éh pu'un tana' inah, iah bahu na'at kekat kelunan éh avé tong lamin néh. Boh Lepuhan nah maneu jah irau mena' bua pina na'an na'an bua ngan sahé kelunan éh matai rai. Sahé kelunan éh matai nah keto nesen panak atau panyen atau lua' néh tong tana'. Boh sahé kelunan éh matai nah kuman jelua' lo'ong bua nah ngan ngaléng jelua' lo'ong bua nah kera' tai tana' lu'.

"Jin néh kenat bu'un lah pu'un lah busak ngerebui tong kekat inan kayeu bua lem ta'un bua.

* Ué suai jah telo maréng kepéh, tapi' bék' iah bet éh ga'at tepun jak. Iah modo éh bau teraseu kenéh bara' éh ngan sé sé éh bék' sakui na'at uban ga'at tepun rai, avé irah éh tuai nepah, dai réh bara' éh ha' néh awah.

"Pu'un jelua' kelunan kuman bua nah tenapu réh avé ketek néh boh réh ngaléng éh. Pu'un jelua' kelunan kuman bua nah keluau néh awah iah mua' ngaléng éh. Kelunan éh napu avé ketek néh nah inah maneu bua tong tana' lu' ta'un bua usit. Kelunan éh ngeluau mua' éh ri' inah maneu ta'un bua tong tana' lu' lunek.

Ha' irah ja'au hun bua usit, *Ta'un bua naneu irah singat*, ha' réh. Hun néh lunek, *Ta'un bua naneu kelunan jian*, ha' réh.

"Boh sahé éh ngaléng bua nah kera', ha' néh tivai, *Sé sé na'at rebui na'at busak bua iteu hun néh kelo'ong vam, kelunan inah néh é'eh omok sakit omok mayung omok matai uban hun néh na'at bua iah tawai amé éh matai rai*, ha' tivai sahé kelunan éh matai.

"Uban sahé kelunan éh matai nah tebai uleu kelunan éh to murip tavin éh tong tana' Lepuhan uban néh tawai lu'.

"Hun irah éh ja'au poho na'at rebui bua avé néh kelo'ong busak bua nah irah ala jah lo'ong busak bua keja'au pakau batang atip lu' kon na'o, boh réh ala po'é keréh pepemung éh ngan busak bua nah keréh mitit po'é nah pipa lé'ep kelunan sé sé na' péh anak na' péh irah ja'au, irah mitit éh ngan kekat réh bé. Boh kelunan éh mitit éh, kelunan inah tivai éh, ka' ha' néh:

Amé lem ta'un bua iteu busak amé murip reken murip jian kemahéng daven teu tulang keluhat sahé mé'. Bé' mé' omok sakit. Bé' mé' omok lemo. Bé' mé' omok teneng teno sahé kelunan éh matai sahau rai éh ngaléng bua éh malui rebui busak bua tong tana' teu.

Ka' ha' irah éh ja'au éh jam barék ngan jam suket kelunan éh matai sahau rai.

"Hun kelunan éh sa'at awah bē' jam tukit bē' jam suket telalau awah ngida awah kelunan inah omok pina teneng sakit atau mayung arak busak pu'un.

"Hun sahau jelua' kolé omok la'au avé nem laséh kelebé. Ha' tukit tepun atau ha' suket réh pu'un balei ta'un éh maneu ta'un bua, balei kenangan mena' ka'an sio arak ta'un bua mesak. Tapi' sio ta'un busak, balei kenangan pekelim éh senoho balei ta'un pekelim kekat ka'an, maneu kekat uleu kelunan avé ka'an la'au ngan mago barei kubung kenulit awah. Doko ke uleu gahang kuman hun bua mesak vam dai bua darih bē' kinan lu' pelera melapuh awah dai ka'an darih bē' kinan lu' nebet lu' kinan ulet neu langau awah borok awah. Hun pu'un ta'un bua kepéh, hun pu'un ka'an kepéh, boh lah lu' tejeu tong bua tejeu tong ka'an uleu gahang kon bua kepéh uleu gahang kon ka'an kepéh maneu lu' lemek lah kepéh.

"Inah sin balei ta'un ngan balei kenangan maneu la'au."

TULAT 18

LANGAU BESIKAN

Hun sukup kelebē piso kepéh tai Belukih Kayeu Palang. Tuman réh nengaran retek inah kenat uban pina kayeu palang sinah. Kayeu palang nah gunah néh omok pakai nuvah pala ipa néh ala seluang. Keduah néh kepéh ala ipa néh mesa' moso tutuh tutuh tong gem lu' kelunan. Kematek bē' kelo kuman.

Arak busak nerebui éh maneu amé la'au, ma'o. Pengela'au éh matek sa'at, ma'o pajau, amé tai liwa éh belah belah, bē' lebé kepéh avé tong liwa bua mesak. Bé' éh sio bua mesak awah, ta'un ka'an. Bé' lebé kepéh ta'un ja'au. Sin ta'un ja'au na'an na'an arong bua éh pu'un. Bua éh kinan uleu kelunan péh pu'un sukup pina avé bua éh kinan kekat arong ka'an péh pu'un sukup pina. Kenat sin ngaran ta'un ja'au.

Hun inah tana' lalun mu'un, bē' jak pu'un kereja batang. Sio ta'un ja'au pina babui tong tana', avé pina ka'an éh jah éh kuman bua, na' péh mesak, na' péh mata. Bé' pu'un pu'un lia dani sitai maneu ka'an nah buya atau lajam. Terah ahang tana' lalun.

Sahau tamen ké' tai ngaseu uban amé pu'un aseu sukup pina. Ngaran aseu tamen ké' aseu Talun jah. Layan usah néh padeng. Tu'en aseu. Jah aseu tamen ké' kepéh aseu Batang. Manai aseu. Pebalong mebéng ngan bala. Jah aseu kepéh aseu Burit. Uban néh peburit. Padeng bala. Jah kepéh aseu mé' aseu Lebi' uban néh kelingen aseu inah kelepé. *Lebi'* ha' Kelabit, sin néh lem ha' uleu kelepé atau papi. Inah kekat aseu tamen ké'.

Boh jah ngivun tamen ké' tai ngaseu bē' mena dau para' pelakei tamen ké' molé bi lakin babui ja'au menyak tong ua belu'an^{*} bua ojo kemenyak néh.

Irah pina tai beté tapi' bē' jak molé. Irah éh tai beté pakai selapang atau keleput.

Lem jepen inah éh pu'un selapang Pelisi selapang néh bengesa' Setibén éh nala réh ngan keloni putih sahau. Jah kepéh éh pu'un selapang kepéh lakei Nyerua pu'un selapang Setupa. Éh pu'un selapang kepéh Lesu bengesa' selapang néh Belejum. Inah kekat irah éh pu'un selapang lem jepen inah. Éh kepina pakai réh hun inah lem jepen inah keleput ngan aseu.

Boh mé' moko sio tamen ké' molé mihin babui éh kenaseu néh ri'. Uban néh gahang avé tigéh iah omok bi babui nah telo'ong pei éh lem gelan. Boh kekat redo avé anak avé lakei éh mukun éh moko lem jepen sio inah irah tuai ngelikit babui nah ngan bahu na'at babui nah. Hun irah Penan sahau ala babui irah éh redo baleu atau éh bē' baleu péh irah éh ja'au irah bara' "Mena' sah babui anah ké' da' uban akeu tawai kon sah babui nebah." Jelua'

* Jah segen bu'un tong pet ojo lu' kelunan, ua menen. Jah segen kepéh, éh belu'an bua ojo lu' kelunan, inah ngaran néh ua belu'an.

bara' kepéh, "Mena' jang tamo babui anah kék' da' uban kék' kelo kon jang tamo," ha' réh. Jelua' réh kepéh bara', "Mena' pungun sah babui anah kék' doko kék' omok tawai kon gerumet pungun sah." Uban néh mé. Uban sahau bék' pu'un barei gula. Kepéh irah bara', "Mena' jang pera' pa'an babui nah akék' da'," ha' réh. Jelua' kepéh "Mena' risang babui nah akék' da' kék' tawai kon ba néh," ha' réh. Uban kenat kekat éh tenawai réh sahau.

Hun réh lah ma'o tai ngelikit babui nah, boh réh molé tai tong lamin réh tengé. Boh tamen kék' ala lun pei éh lem gelan ngan ala nahat nyapa babui ri' pu'un jah lakei padé pata néh ngaran néh Avun. Lakei ja'au Avun nah péh tuai mihin jah nahat takéng kepéh nya'ap tamen kék' ri' nyapa babui. Amo padé pata kék' Musa éh anak Avun menyun lem gelan nah na'at roh nyapa babui nah. Tinen kék' tuhun tai nepah tong vé néh Iat.

Amé éh na'at éh nyapa babui ri' lem lem tamen kék' ngan tamen Musa nyapa babui ri' lamin ri' kuba'. Tovo inah tamen Musa nerejuk tai tana' tamen kék' nerejuk kepéh kelap. Amo Musa bék' omok kelap. Kuba' kivu lamin. Akeu avé tong tana' peselah geto gem belah gelan ngan ojo kék' tatip neu gelan. Musa peselah ulun belah gelan. Amo manga sinah uban sakit. Lekup tong beté pu'un, tapi' bék' makat daha. Uban tamen mo tai ngiwang gelan, boh mo omok pelepu jin sinah. Boh kekat aseu péh tai juk kon babui. Boh tamen kék' musat aseu. Uban pu'un lamin sabai tamen kék' éh Lesu ri' tamen kék' ri' meté babui ri' kepéh jin lamin mé' kuba' ri' tai tong lamin sabai néh Lesu. Sitai roh kepéh nyapa babui ri' ngan mena' kekat éh nenyat réh ni'e i ri' uban néh kenat kenat ida réh sio tana' lalun sahau.

Hun ma'o mena' kekat éh nenyat réh ri' boh lah tamen kék' nyoho kekat amé polong anak tai ala lalit siget sanan kelunan lem jepen inah. Boh tamen Musa ngan tamen kék' tulat babui nah lem lalit.

Sahau sio jepen hun lakei ala ka'an iah tulat éh siget siget sanan kua' awah. Na' péh kelunan pina usah lem sanan atau bék' pina, lakei éh tulat nah tulat éh kua' awah keja'au. Redo baleu éh moko tengé péh, tulat éh nala néh kua' keja'au. Bék' iah pokok anah nah tulat ja'au jin anah irah éh pina. Kenat tulat réh hun néh ka'an ja'au barei babui atau payau, hun néh ka'an belah belah keja'au néh barei kuyat barei nyakit, kenat péh éh hun néh ka'an si'ik keja'au mega avé telé atau pu'an.

Hun réh petulat ka'an si'ik ri', ha' réh, "Jalan pakan anak purip laset réh." Amé Penan sahau pena' ka'an barei mega atau pu'an atau telé uban ka'an inah jam maneu akam anak omok jian.

Hun néh barei ka'an si'ik mu'un keja'au kireng atau juhit si'ik mu'un barei sui, boh irah bék' tulat éh. Hun pu'un tamen éh put ka'an si'ik kenat, iah tio mena' éh ngan anak néh awah.

Lepah éh ma'o tenulat roh boh lah tamen kék' ngan tamen Musa tai patet lalit éh jalan tulat babui ngan irah pina.

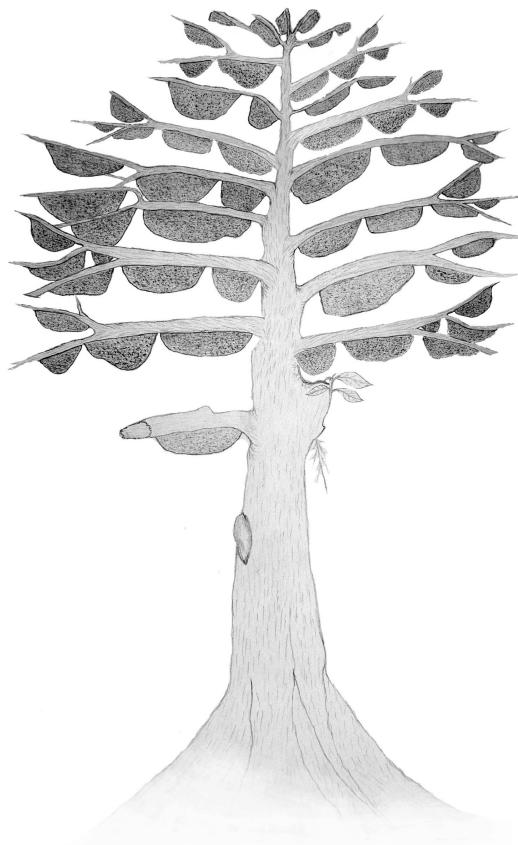
Ma'o inah tamen kék' bubu kepéh ha' néh, "Lamin ubeng éh ulak rangah ke' kuba' barei kuba' ugau," ha' tamen kék' merek uban lamin mé' kuba' ri'.

Boh éh na'at jah kayeu kepéh éh murip boh éh tai ngivan kayeu inah. Kayeu inah kayeu betelei. "Hun iteu da' lamin né' juk kuba' ke' kuba' ke'. Iteu lah kivan ké' kayeu murip iteu," ha' néh.

Boh lah tamen ké' suai lamin mé' barei irah paso maréng. Boh lah mé' moko sitai kepéh.

Irah éh pina ri' péh molé lah beté dau tahup. Pu'un éh ala babui tinen pu'un éh ala urak keja'au tetong. Pu'un réh ala tela'o. Pu'un réh ala nyakit. Pu'un réh ala medok. Pu'un réh ala juhit belengang. Pu'un jelua' réh ala juhit metui. Kenat kekat ka'an nala réh tovo réh beté dau inah. Uban bu'un ta'un ja'au tana' lalun mu'un.

Boh sio amé ngida kuman bua kuman ka'an tong Belukih Kayeu Palang rai, pu'un jah lakei jin belah jepen mé' nah ngaran lakei ja'au nah Ngang. Keruah ngaran néh Tat. Lakei Ngang nah tai juk beté tovo ngelava jato bua duyan. Sin néh, iah tai mejung ka'an éh jam kon bua duyan nah, éh bua ja'au lo'ong éh pina suha' kebit bau ipa, tusah mu'un mipa éh. Ka'an ja'au barei babui barei buang barei bilung awah omok mipa éh. Boh uban bé' pu'un ka'an avé sitai omok neput Ngang nah, iah nyemung bua duyan teven éh lem gaweng néh boh bi éh molé kemé' pina omok kon éh. Tovo néh molé nah, iah na'at layuk tong jah inan kayeu merato. Inan kayeu inah ja'au avé teleu sekapha muta. Layuk sitai avé teleu ato sala uban sio arak bua ja'au layuk pina sala. Ha' réh tapan "sala layuk pina kenat barei pawat tong paka'," ha' réh.

Boh lakei ja'au Ngang ri' molé. Hun néh avé iah pei bua éh nebi néh ri' tong patah ja'au ri'. Uban dau tahup da' ma'o kekat kelunan kuman ka'an barei na'o irah tai kon bua petipun tong patah nah. Tovo réh petipun inah boh lakei ja'au Ngang ri' bara', "Kineu, kekat kekat ha' uleu lakei éh jeleng lem jepen iteu kei? Uban akeu ke' ké' kenat ha' dat de' medai akeu langau inah."

Iah bara' langau uban néh bé' kelo ma'ah ngaran néh éh poho layuk dai balei layuk nah jam éh dai néh tatat layuk paso kelap. Boh lakei inah bara' "Pina langau", éh ha' telék uban kelo nekejet avé pekedai irah pina. Ha' milih éh mu'un éh penakai réh hun réh bé' kelo mateng ngaran layuk, iteu lah "besikan".

Éh ta'an ké' tong jah kayeu merato kei pina sala besikan," ha' lakei Ngang. "Tapi' da' akeu poho mekedai."

Irah jelua' bara', "Akeu dat adang ké' nangen nyavu penyaleng* buang sanung."

Sin réh kenat ha', lakei inah jeleng, bé' medai senevut. Hun néh kenat ha' irah pina "Mai peka peka. Jian ngivun sagam ma'o kuman tai awah. Tebeng éh. Uban kayeu inah békéh mahéng barei tanyit. Kayeu inah lemo barei ranga," ha' réh.

Ha' lakei Ngang ri', "Itong péh ida' bét békéh akeu ngelévé[†] dat. Kivu awah akeu ke' kékéh tai hun néh kuba' békéh lah akeu jeleng nyavu ha' selevong ke' hun néh palu pala kon kékéh néh iah. Hun néh tong kuba' néh langau inah da' békéh ku' payo tai tong kuba' néh."

Boh dau rema boh réh lah petekah ngiran paseng alu ngan ala ja'an teven éh lem kivah siget siget usah mihin ja'an lem kivah ngan bi bolo nesé bolo betong jalan réh bi nyak layuk. Ja'an nah jalan réh bi sala layuk.

Boh réh peleka tai lah Ngang ri' éh jam retek kayeu sala layuk nah. Amé anak békéh moko tong lamin uban medai. Hun tamen mé' molé tebeng layuk, boh réh tosok gaya' réh ala nyak avé sala layuk.

Ha' réh, hun réh avé sitai tong kayeu merato nah, jah usah jin belah réh tai bak inan kayeu nah tong ipa nah.

Ha' lakei nah, "Langau papah langau awah langau iteu da'," ha' néh tivai. Bak jah bak awah. Ma'o inah lah kekat réh kua' kua' meta kayeu suai palang uban kayeu merato nah ja'au ngan ngelakat. Boh réh suai palang tutuh pu'un kayeu nah tong boto lakat bau. Hun

néh lepah penalang réh to réh békéh tebeng kayeu nah irah tai pitah kayeu ja'au pu'un sekilung poléng ha' ta boh irah suai lamin sigum pakai ujung savit lem sekilung lakat kayeu nah. Uban kelunan pina irah maneu teleu lamin sigum kenat tong teleu pu'un kayeu éh petengé. Uban hun mah mah layuk nah tuhun uban réh tebeng inan kayeu tong sala néh nah da' kekat réh nekedeu papun sigum. Irah masek lem sigum. Boh layuk békéh jam réh.

Lepah réh maneu sigum ri' irah lah molé tai tong kayeu layuk éh lepah senuai réh palang ri'. Boh réh ala paseng alu keréh mukat tong palang.

Boh réh tebeng kayeu layuk. Jin dau para' pelakei avé dau paké vevilang irah tebeng. Hun kayeu ngété' juk kuba' boh tamen kékéh néh ngelayau sa'at

* bengesa' buang éh matek ja'au

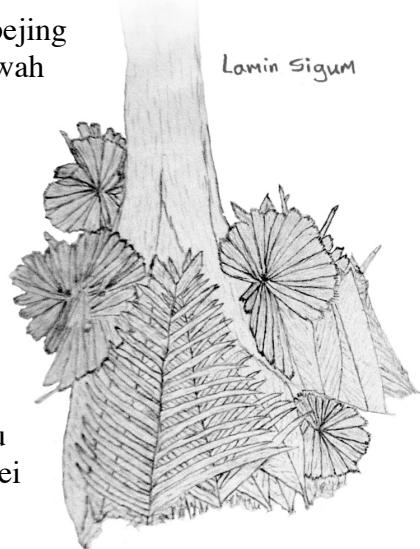
[†] "ngelévé" ha' dawai; sin néh "ngevélé"

meta' poho ri' ala jah satek kayeu barei kebit odong keja'au lé'ép lu' kelunan. Boh éh pei éh lem suhat kayeu nah sah mah kayeu inah juk kuba' sa suhat inah éh nepei néh kenéh petatip tovo hun kayeu nah kuba' da' kenéh ngéhéng.

Boh kelunan tuhun jin palang nekedeu. Boh kayeu kuba' barei ha' langit mapé avé ha' été' sepé paka' tesung kayeu merato. Ha' laka ha' uai metohot. Boh kekat ha' inah pawah avé juhit péh posot miha' uban réh medai ha' ja'au. Kelunan kelap masek lem sigum keré awah bé' pané uban réh medai layuk nyedung réh. Moko sitai avé jah len sigup kelebé boh layuk lah puka. Barei ha' réh tapan, barei ha' da' lakat langit dau sa'at.

Ha' da' lakat langit nah, sin néh, ha' réh, inah éh ha' ba jalan balei ta'un matok lakat kekat kayeu éh omok ngebuia kinan kekat ka'an avé uleu kelunan. Inah ha' balei ta'un nah pasek kekat pengejian lem lakat lem inan kayeu bua, ha' irah ja'au suket éh, jin sahau mu'un, bé' jak pu'un raja' Putih. Ha' da' lakat langit nah sio dau sa'at barei hun avun padeng ngan lengedo ngan kela'ap. Pawah ha' lengedo ngan kela'ap ha' da' lakat langit nah awah. Hun lu' menéng ha' néh barei ha' bilun jét éh poléng ju ngio jah jam muta boh ha' néh pawah tapi' bé' éh bilun jét. Ha' dani bau siteu. Pina irah Penan ja'au sahau avé hun iteu, ka' ha' réh, "Madéng ke' kei inah lah palé ké' menéng ha' da' lakat langit kepéh," ha' irah ja'au. "Hun néh kenat, pu'un keto ta'un bua éh ja'au kepéh," ha' réh.

Boh kekat layuk éh tebeng réh ri' lah puka beté marang pejing kebau ja'au ha' uka réh. Hun sukup lebé pejing kebau pawah ha' réh uban réh tai nyelahap tong paka', boh irah Penan musit jin lem sigum tai ala duah atau teleu tasap ujung tobo atau ujung savit inah ngaran néh singau. Boh réh tai tavin kuba' layuk. Hun réh avé sitai inah gunah singau éh ngan réh ri'. Hun layuk éh tayen éh boléng éh pu'un keto sitai juk nyevut, boh ka'au matang éh pakai singau éh ngan ko' ri'. Hun ko' bé' maneu kenat, iah marang tio tatek tong usah ko'. Kejam néh ba'o ko' kelunan tio nyevut. Hun pu'un ba'o sevut jah usah irah layuk pina tio mutup ke'. Inah sin réh ala ujung savit atau ujung tobo singau. Bé' éh singau barei sio ta. Inah éh barei kelevit jalan matang layuk éh boléng atau éh tayen.

Hun mah mah layuk nah nyevut kelunan sio ko' lem kuba' layuk nah tio rigah ala ilo atau sala layuk nah moso éh tong uban sevut layuk nah. Ba'o néh tio paléu. Bé' irah mutup ke'. Hun bé' maneu kenat, ba'o néh bé' pelim. Ka'au omok nutup layuk.

Boh lah kekat irah Penan ri' tai nyemung sala layuk ri' pei éh petevan duah atau teleu keréh melen éh keréh nyu'un éh keréh marau atau miso éh jin kuba' layuk nah pei éh tong tana' ju si'ik jin kuba' layuk nah. Éh terah kekat omok nebi réh lem ja'an. Boh réh tai lah ala bolo nesé bolo betong nebi réh ri' boh réh pah kekat kekat ulun sala layuk keréh memejeng éh lem bolo ala nyak. Hun néh lepah peno irah molé lah mukap ja'an lem

kivah keréh teven sala layuk ngan bolo nyak layuk. Boh lah réh bi éh molé. Ha' tamen ké' tapan "Barei bi nyateng pelayo," ha' néh uban néh bahat.

Boh lah réh mihin éh molé. Uban sala pina irah pekolé bi sala layuk avé duah teleu dau, siget dau jah kolé, uban ju.

Hun réh molé dau tahup pété bala, to usah réh bé' poléng, pu'un ha' tamen ké' "ngok po, ngok po." Ngok po, iteu lah ngaran jah juhit. Hun néh miha', ha' néh, "ngok ngok ngok po, ngok ngok ngok po," ha' réh, semu'un ha' néh barei ha' kongék. Iteu lah ha' éh senavu tamen ké'. Éh ngelayau nelana' savé réh mihin babui.

Tapi' tamen ké' ri' kua' kebahu néh molé mihin jah babui menyak arak lu la'au, uban néh kenat iah maneu ha' ngok po. Uban layuk bé' ngelayau. Mejat, barei babui sio arak la'au.

Boh amé anak menéng tinen mé' bara', "Itai ha' réh molé mihin livah iri' de'. Borok keteleu polong anak mai keteleu sa'at meta', ji'," ha' réh, uban amé polong anak hun inah moko lem belasek seminga' pi po pa. Sin néh seminga' ala layuk. Amé ala jah kayeu bé' ja'au keja'au kayeu atip atau keja'au bua ojo uleu kelunan ketem ujung kebit kebau. Amé mejek éh bé' reken lem belasek nah. Boh mé' ngelayo suai lamin sigum jin ujung kayeu ju si'ik jin pu'un kayeu nejek mé' ri'.

Boh mé' bara', "Sitai kayeu jalan langau besikan," ha' mé'. "Sé bé lu' jeleng."

Boh mé' bara' nyavu ha' irah éh ja'au ri'. "Akeu dat medai akeu," ha' jelua'. "Barei ha' selevong ke' bé' akeu tai tong kuba' layuk. Akeu tai tong sigum awah. Hun néh palu pala kon akeu," ha' mé' seminga' awah.

Boh mé' tai tong kayeu iri'. Boh mé' ala paka' anak kayeu, maneu éh paseng alu mé'. Boh amé tebeng kayeu éh nejek mé'. Boh hun mé' juk nguba' éh, amé maneu ha' "pi pi po pa." Ha "pi pi" nah, sin néh, ha' été' kayeu. Ha" "po pa" nah, sin néh ha' kuba' kayeu. Duah usah jin belah mé' ri' tebeng kayeu layuk boh maneu "pi pi po pa" kenat; irah pina kelap tai tong sigum.

Hun kayeu ri' kenuba' mé' rawah duah molé tai sigum keré bara', "Kayeu besikan kuba".

Boh jelua' mé' tai tenah tong kuba' bavu kayeu ri' maneu ha' sitai. Ka' ha' mé' "mmmm mmmm mmmm" sin néh ha' arang layuk. Boh posot kenat ha', irah pina bara', "Tai lah lu' na'at éh. Pawah ha' néh."

Boh réh mihin singau. Hun réh avé, irah éh maneu ha' ri' tai mupik lúa' mé' ri'. "Di' sih, aseu kon balei bé' iteu besikan. Layuk," ha' jah usah uban néh sakit nupik. Ha' jelua', "Amai borok ke' nula éh. Senedung néh tam dat."

Boh lah irah éh poho layuk ri' mupik merah awah tong ineu ineu usah mé'. Boh lah jelua' bara', "Iteu lah layuk teu nyedung. Uban ka'au nula éh ri'." Boh nekedeu ngeliwet kelap tong belasek ri' mihin singau. Kenat mé' seminga' pi po pa.

Boh tinen ké' ri' "Oroi ha' réh mihin babui éh mé nyak ri' itai da'. Turut ke' ka'ah bék' jam posot posot ngaho. Jian ke' iah, amé meta' bék' ka'ah menéng hun réh avé mihin éh ngok po réh nah da' kon mé' bék' nyak layuk nah boh keteleu jam éh," ha' tinen ké' uban néh ha' néh kejaha.

Boh mé' tio posot. Inah mu'un ha' "ngok po". Amé tio molé rigah rigah tai tong patah ngan menyun. Jelua' nekedéng titau kebuhei. Inah réh ga'up ga'up bi ja'an jalan sala layuk. Hun mé' na'at éh ma'o lah tamen ké' ngok po.

Hun tamen ké' avé pei kivah sala layuk lem patah, boh jelua amé anak bara', "Lo ko' ngok po vé. Ua néh babui. Iteu bék' éh babui. Sala layuk," ha' jelua' mé'.

Boh irah pina avé tamen ké' mala'. "Uban néh kenat akeu maneu ha' kemalai réh bi babui tapi' éh jah usah éh nebi ké'. Kejam kekat ka'ah sin ha' ké' ngok po? ha' tamen ké'.

Boh éh bara' sin néh ngan mé'. Boh amé omok bara', "O, kenat mu'un."

Amé anak murung mu'un. Uban ta'un ja'au, pina ka'an lepah nala réh. Amé sara mu'un kon ka'an tenéh. Nyak layuk sala layuk amé bahu mu'un tong néh jin mé' bahu ka'an barei babui. Akeu palé kuman sala layuk ta'un inah.

Kekat irah pina lah irah ja'au irah anak pevun lah muka kivah jalan ja'an sala layuk ri' kuman nyak avé ani layuk kuman avé ilo layuk. Boh lah kekat mé' bara', "Hmm. Boh ka'. Ka' kon layuk. Mé," ha' mé.

Ha' jelua' irah éh ja'au, "Mai keteleu bara' layuk ulak mé awah. Jelua' kolé hun néh ala nyak jin busak kayeu tajem jam nyak néh atau ani néh petuh," ha' irah jelua' irah ja'au nah ngan mé'.

Jelua' réh lah uban réh lepah sedia' mena irah tebeng layuk ri' pina da'un itot nala réh. Boh réh ala da'un itot éh senahut réh ri' keré kejurai kejurai sala éh retek ilo layuk nah keréh pei éh lem da'un nah keréh mi'ok éh keja'au keja'au lé'ép keréh nyihai éh bau paso. Hun néh mesak da' boh réh omok poko éh lebé kenéh bék' jam laho bangah atau borok.

Hun sala layuk nah lepah penejeng réh ala nyak néh, sam néh éh mebéng seloi. Boh irah ngelugung éh. Tamen ké' ri' irah pina péh keja'au keja'au beté keja'au pa'an lugung seloi layuk nala néh.

Hun néh moko lah pedau lem jah dau boh éh ala kawa kenéh ala lugung seloi ri' kenéh masei éh lem kawa. Boh éh ala jah bolo keja'au lé'ép avé duah teba'. Boh éh makit seloi nah hun néh lepah munyai nasei néh lem kawa ri' kenéh telé éh lem bolo. Hun bolo nah lepah peno iah meseng éh ngan ngejeret éh reken tong lihei lamin mé' nah. Ngan ala paya' seloi nasei néh ri' mujek éh tong tutup telo néh sa tutup avé sa lotok telo néh ri'.

Ha' kék' ngan tamen kék', "Uban ineu ka'au maneu sala layuk kenat?" ha' kék' ngan tamen kék'.

Ha' tamen kék', "Iteu bék' lah éh sala. Seloi layuk. Akeu masei seloi iteu gunah néh omok suai éh titui hun kihum nyateng. Omok maneu éh tong bila' keleput hun keleput meté. Omok memana seloi hun néh munyai nété éh tong bekat kulit gem. Kenat gunah néh," ha' tamen kék'.

Boh tamen kék' bara' kepéh, "Nyak layuk éh lem bolo nesé nah inah éh pakai lu' hun mah mah lu' kon pi'ong keluran inah nujek lu' lem lalit jalan lu' tilan luran pi'ong. Hun lu' kon éh, mé. Atau hun lu' suai sat uvut uleu omok mujek jah akit kayeu lem sat uvut. Boh nukau éh pala tuang ngelet éh. Hun ko' kon éh, mé barei naneu jakan éh nala réh jin lia rai."

Ngaran poho gula nah naneu Penan bék' irah jam éh gula. Irah mateng éh jakan. Kenat ngaran néh poho neu réh. Kenat tamen kék' bara' kekat penguman nyak layuk kekat gunah seloi layuk.

Boh hun sukup kelebé amé paso tai tong data Long Ba Padeng Bateu éh pekelong tong Ba Melinau bila' Ba Selidan. Ngaran néh Ba Padeng Bateu uban naha néh ngan bateu lem ba péh padeng ketem popot jin long tai i'ot. Ba éh jah bék' éh kenat.

néh kenat irah mejat kon na'o sio arak ta'un ja'au bua pina ngan babui pina péh. Éh agat mé' tong apo jakah nah mé kon pi'ong keluran tong latap ba patok babui.*

Uban néh kenat kelo moko lebé tong birai jakah inah avé bua nah melapuh.

Birai jakah sitai. Hun inah ta'un ja'au. Pu'un tipuh tenéh belah jepen juk pemung tong retek data long Ba Padeng Bateu sio ta'un ja'au inah. Na' péh amé Penan bék' kelo kon na'o apo jakah uban néh laho genin, tapi' sio ta'un ja'au kenat uban amé ngelayau ala babui menyak, amé kelo kuman pi'ong apo jakah éh jian jin pi'ong apo uvut. Boh amé tilan pi'ong jakah nah tong latap ba patok babui. Inah éh ngelayau kinan mé' uban

* Sio moko tong jakah nah irah suai apo kelo'ong awah, iteu barei lugung apo éh keja'au beté. Boh réh pakai éh maneu pi'ong keluran. Boh irah kahang luten pakai bupen atau agap ja'au kenéh pu'un la'ang. Hun néh ngela'ang bupen nah, boh ngaka la'ang nah pei lugung apo nah belah la'ang. Hun néh padéng tutuh naneu la'ang boh meté éh pakai atip luten pei éh bau sé kayeu boh ala pesong pa aveu peliket tong lugung apo pi'ong ri'. Lepah pa éh boh ala éh ngeluran éh lem lalit. Luran pi'ong nah éh kinan mé'. Boh bah ilo néh kepéh. Avé kura kura liwet ngeluran éh avé ilo néh si'ik. Omok tilan luran pi'ong nah lem nyak babui. Hun sio' la'au, omok tilan éh lem pelep kayeu nyawai avé kayeu pureu. (Nyawai nah, jah bengesa' kayeu éh pu'un pelep éh omok kinan lu', mé jelibah.)

Boh lem jah duah dau jin ka'o savé mé' sitai, akeu to'ot barei kemalai sio dau dileu kapan. Uban siget dau dileu kapan nah tamen kék' peto'ot akeu dai kék' tito pegen. Iah peto'ot tinen kék', ka' ha' tinen kék' hun néh peto'ot nah: "Ineu sin ko' peto'ot akeu. Ka'au nyoho suai ka'an, uban ko' juk lakau ngivun tai beté, boh akeu to'ot," ha' tinen kék'.

Ha' tamen kék', "Bé' makat akeu lakau."

Boh tinen kék' ri' bara', "Hun kenat bé' akeu to'ot ieng ke naneu kék'. Akeu pegen." Boh iah pegen kepéh.

Padé kék' Belaré' éh keto si'ik poho iah bé' peto'ot éh.

Boh tamen kék' kahang luten, juk ngelat. Bé' pu'un kelunan éh jah lem jepen mé' éh kahang luten, uban jelua' kolé bé' pu'un penyamo* ngan réh jalan kahang luten. Tapi' tamen kék' tigéh, ngelayau suai penyamo.

Tovo néh kahang luten pu'un jah lakei ja'au kelita tong sa jebila' jepen nah, jah sanan ngaran néh Akan. Ha' néh éh nenéng kék' ka':

Éééé éééé éééé iiiii iiiii baaaiiiin tejimai mudung monai.

Boh iah nutun ha' lita néh kepéh, pina ipet kepéh, akeu lah bé' jam éh bé' omok nesen éh. Kura ateng awah éh tesen kék', tapi' bé' kejam kék'.

Hun kék' ja'au kura kura ta'un kepéh akeu neteng Akan, uban néh po mé'.

"Kineu, po, ineh sin ha' lita ko' rai éh bara' Éééé éééé éééé iiiii iiiii baaaiiiin tejimai mudung monai, ha' rai."

Ha' néh mipa ha' kék' ri', "Ha' kék' ngelatei ngan irah pina. Uban dai réh bara' akeu pegen. Sin néh ééé ééé ééé ii ii, Oi, to'ot kekat keh, akeu iteu barei balei kelavet éh moko titau usit dau ngivun dau dileu iteu néh ha' kék' to'ot nah. Kenat sin ha' kék' rai. Telana' kék' to'ot bé' pegen. Akeu pané ngan balei kék', kenat awah."[†]

Uban sahau hun irah rengel kelita bé' éh sio réh nawan kelunan awah. Kelunan éh rengel omok kelita siget dau dileu kapan tawai ha' ané tebai balei ngan ngida ngan balei. Atau seleket sihap tai beté ka'an atau tai pitah apo ngan menyat akam jian. Mena' okon éh jian.

* Sahau hun bék' jak pu'un pengidip irah mesa' jah ipa laka sevului pu'an boh irah maham éh lem bawang jah merem, dau rema ala éh mohé éh lem ba, bet tana', layan néh padeng lah. Boh mesip tong langup lamin kenéh omok to'o boh manyam éh teleu ihat. Boh seket éh pakai bup, penyamo nah meden.

† Ha' lita néh ri', omok éh kebit kepéh. Hun néh kebit, Bain tejimai mudung munai manitau tajau ruan. Sin néh lem ha' lu', "Balei kelavet moko ngida titau usit keruan maten dau ngan olé keruan long ba." Uban kelavet éh mu'un ngelayau miha' dau dileu, miha' kepéh dau patang kuba', hun ha' hun iteu, barei pukun teleu dau kuba'.

Akan nah pakai ha' lita seleket kahang luten jalan bara' ngan irah pina iah to'ot. Uban sahau kelunan éh jian éh to'ot dau dileu kapan. Uban sio dau dileu kapan nah sahau omok pu'un barei ayau atau kepu kasi. Pu'un kepéh irah éh sa'at éh pakai lakau limu'. Irah ngebeteu bua bungah nah usah limu' nah layan néh barei bu'ung. Pawit néh ihat sigup. Sevut néh suha' savit lemujan atau bena daven éh pu'un uduh * tong néh. Kelunan éh sa'at tivai éh peparang éh pekateu éh tai nyevut kelunan éh kenerek néh hun néh pegen marut dau dileu. Inah irah medai pegen marut hun inah.

Boh sukup kelebé tamen ké' ngelat boh dau rawat[†] ke' rema poléng lah tong tana', hun inah pu'un ha' a'ak, duah usah miha'. Uban poho a'ak nah miha' sio bu'un merem awah, dau dileu lah bé', maneu amé mujah. Boh a'ak nah miha' dau dileu nah. Uban pu'un jelua' irah Penan nah jam barék a'ak nah pina éh bé' jam seruh éh barei malé. Boh irah pina na'at pu'un jelua' kelunan éh layan néh barei medai, irah neteng, ka' ha' réh: "Kineu, ka'ah menéng ha' a'ak ra' teu, kei, bé ha' a'ak nah ipé ilé?" ha' réh. Uban réh medai dai ha' a'ak nah malé. Irah pakai ha' maté bé' jeleng mateng ngaran malé.

Sin ha' "malé" nah ka': Hun lua' lu' matai na' péh lita jin uleu adang néh pu'un telana'. Ha' tapan, hun belengang miha' dau merem, uban poho belengang bé' jam miha' dau merem. Hun pu'an netotot miha' dau merem, telana' néh kua' uban poho pu'an bé' to'ot sio merem. Hun mega nemémék dau merem kua' barei pu'an. Hun livah barei nahat tong takéng po'é atau tong telo tio ieng awah inah péh kua' barei ka'an éh miha' ri'. Telana' pu'un lua' lu' maréng matai na' péh dani na' péh ju asen néh rengah néh bé' jak avé tong uleu.

Boh po ké' Iat bara', "Pu'un jah ha' tamen ké' bara' ha' a'ak kenat sahau hun néh miha' kenat inah éh nelana' duah teleu dau jin ka'o iteu da' pu'un seluang medék long ba retek ha' a'ak nah tai ngilo. Seluang penyahau."

Ha' irah pina, "Boh da' bét kenat awah néh éh," ha' réh uban réh nyalum keto medai, uban réh bé' jak toto ngelan menéng ha' Iat ri' mu'un.

Boh dau rema mu'un boh moko barei ha' lakei ja'au Iat ri' mu'un. Kura dau kepéh sio dau dileu boh ha' nenéng réh lem ba barei ha' lakau kelunan pina. "Seu seu seu," ngan inah barei ha' ba éh tenuyah kelunan pina usah ha' ba nah "ji ji" ha' ba nah ja'au.

Boh tamen ké' nesen ha' ba kenat. Uban néh sio dau dileu boh tamen ké' ri' ala tekék bolo éh nerang néh tong kayeu lotok lamin éh tong ulun néh pegen. Lem tekék bolo nah pu'un jah obo kulit boto tela'o ngan pu'un jah satek penyamo nodo tamen ké' pemung lem ngan jah bateu belihau ngan jah o'ép daven atau bolo sevului. Hun sahau amé juk seket luten, omok ngevélé jin belah. Hun bé' pakai daven, pakai bolo. Hun bé' pakai bolo, pakai daven.

Boh lem obo kulit boto tela'o nah pu'un bup jin savit jakah. Boh bup nah kenelet tamen ké' ngan ahun lat uvut. Boh iah ala bateu belihau nah ala bup ngamit éh sapin bau bateu belihau nah. Boh éh ala bolo ri' nekék éh petisih ngan bateu kenéh omok ngelat. Hun néh

* jah bengesa' lasun jin pelep kayeu

† dau peka nawa, atau pukun nem vevilang

ngelat teneng tong bup bau bateu belihau nah, bup nah tio mahang ngela'ang awah jak. Boh tamen kék' miso bup nah tai bau penyamo boh nyelevu penyamo nah tio "vuh" ha' luten ngada. Boh éh ala kirit seket éh tong ada penyamo. Boh ala sé kayeu kepéh seket éh tong ada kirit maneu luten mu'un mahang ja'au.

Boh éh ala sé kayeu éh seneket néh kenat tai nitui tai tong ba. Boh tamen kék' na'at seluang pegalih pegawih ke' seluang lem ba medék tai ngilo penyahau. Boh éh tio jam éh. Tio molé murin tai tong lamin ri' kepéh uban irah pina lem jepen inah pu'un éh to'ot pu'un éh pegen uban dileu. Irah éh to'ot nah keto ngelajam barei poho irah Penan tong tana' sahau.

Boh tamen kék' bara', "Mah ha' kekat ka'ah pina kei, kineu, to'ot keh tupat keteleu menéng ha' sa long ba Padeng Bateu teu éh déhé lamin tam teu. Akeu lepah menéng ngan tai ngelava éh ri' bé' éh makat ha' lakau ayau bawah. Inah éh ha' seluang medék," ha' tamen kék'.

Boh kekat irah pina lem jepen ri' nemahah ha' tamen kék' ri'. "Hun néh kenat mai kebit lekat. Jian tam tai. Inah alu seluang nah medék," ha' irah pina.

Boh tamen kék' bara' kepéh, ha' tepat, "Pesiget usah omok mihin po'é lajam awah. Mai menat po'é jin lem takéng. Mai meta seluang pakai po'é uban lu' pina dai lu' teneng neu po'é. Mai mihin keleput. Mai muja' seluang dai néh pajau tai uleu kelunan. Uban sio dau dileu teu keto merem mihin siget usah ala satek kayeu jian mipok seluang nah awah. Hun néh sarah sarah péh éh su teneng tong uleu kelunan da' kayeu éh. Bé' lu' suhat naneu néh," ha' tamen kék' tepat.

To réh bé' peleka tai mipok seluang medék, ha' tamen kék' kepéh: Mai jah jah usah jin belah kelo sakit kelo keta uban lu' ala seluang kelo kuman ngan ngida. Hun lu' sakit sa'at ke' rengah lu' sungen* ke' irah jepen éh jah menéng hun réh avé siteu. Dai ha' réh, *Sio tong penyahau irah bé' jam pepatai ngan seluang. Pu'un jelua' réh suhat pu'un jelua' réh pebuhan pu'un jelua' réh peseu neu atap neu po'é*, dai réh kenat ha' tapan betui atau rengah tam vam." Ha' tamen kék' ri' bara' kenat irah pina péh kelo kivu ha' éh jian ri'.

Uban tamen kék' jam bé' lebé kepéh pu'un jaji. Barei kunah kék' ni'ei ri', irah jepen éh jah juk tuai nepah amé sitai pemung ngidai sio ta'un ja'au.

"Kei," ha' réh, "Kenat mu'un néh kedai tam dat," ha' irah pina. Boh réh penyeték ke' ha' réh meta anak kayeu nyatek éh kebit satek odong. Hun réh lepah siget usah satek kayeu boh réh kua' kua' barei petaké tai tong ba. Mah néh terah siget usah mipok seluang lem ba tong diham. Uban sinah ga avé dayah boh pu'un levahau sa dayah inah kepéh diham melui sinah réh mipok seluang nah. Molé keteu molé ketai lem tetang ba padeng bateu nah. Boh dau lah sawet rema boh lah seluang ri' pawah molé tai toto ba.

Boh réh lah tipun seluang ri' lem jah lio dirin ba peno tong lio nah. Boh jah lakei ngaran néh Lusai lakei inah lah bara' petesen ha' Iat rai, "Mu'un ha' Tamen Umang rai bara' ha'

* jah kolé

a'ak rai éh miha' dau dileu dau lepah rai éh kedai lu' ipé ilé rai. Bé' éh makat kenat. Teneng ha' néh rai. Iteu mu'un lah seluang medék kunah a'ak éh bara' Tamen Umang rai seleket jalan lu' omok nenung jam seluang pu'un medék ngilo ngan penyahau."

Ha' néh "Tamen Umang" uban néh bέ' kelo mateng ngaran Iat. Uban poho barék Penan menya mateng ngaran mu'un lakei inah atau redo inah hun kelunan nah pu'un omok menéng éh.

Boh réh nyoho duah usah irah ja'au éh jam purung kato inah avé jah ato muta atau avé duah atau teleu ato muta. Sahau irah pina jam purung terah jah polo awah atau terah duah polo awah.

Boh duah usah nah éh jam purung kato ngaran jah roh Ayu, éh tamen ké'. Jah kepéh, Sot, éh padé Iat. Boh rawah duah usah ri' purung seluang ri' rawah bara' éh duah ato lemah polo usah.

Boh rawah éh purung seluang ri', ka' ha' roh, "Jian siget usah keh mateng bara' *duah ato lemah polo usah seluang nala lu' dau ngivun iteu*," ha' roh. "Hun mah mah kelunan tuai jin jepen éh jah jian oko lu' tosok éh. Mai kepéh keh ngelepan bara' éh jah ato lemah polo. Mai kepéh keh ngejajau éh teleu ato lemah polo. Jian keh nesen éh," ha' rawah éh purung seluang ri'.

Boh lah irah pina bahu mu'un uban pina seluang nala réh.

Boh sé éh jam tulat seluang. To réh bέ' tulat seluang irah nyoho siget redo molé tai lamin ala gaweng jalan réh ala tulat seluang da'. Hun réh lepah tai ala gaweng boh lah réh nyoho pat usah duah redo duah lakei tulat seluang nah siget siget sanan kelunan lem jepen inah lah. Hun néh lepah tenulat réh kenat, boh lah réh bara', "Inah lah seluang lepah tenulat. Bέ' éh kevélé. Bέ' éh kerat jah pina jah. Bέ' éh kenat. Siget sanan éh mah awah tulat kelo nala ko' nala lu'," ha' réh.

Boh siget sanan ri' lah tai mihin gaweng néh masek seluang lem gaweng néh. Hun néh lepah nala réh lem gaweng kenat, boh réh bi éh molé lah tai lamin. Hun avé tai tong lamin irah ala ujung kavo keréh mujek seluang bau ujung kavo lem gelan.

Kekat kekat seluang bengesa' ayat avé lesayen uban seluang inah pu'un nyak tong uit néh éh lem usah néh irah modo uit seluang inah keréh maneu éh gerumet. Ha' réh, "Jian mu'un kuman gerumet uit seluang ayat ngan lesayan. Mé," ha' réh.

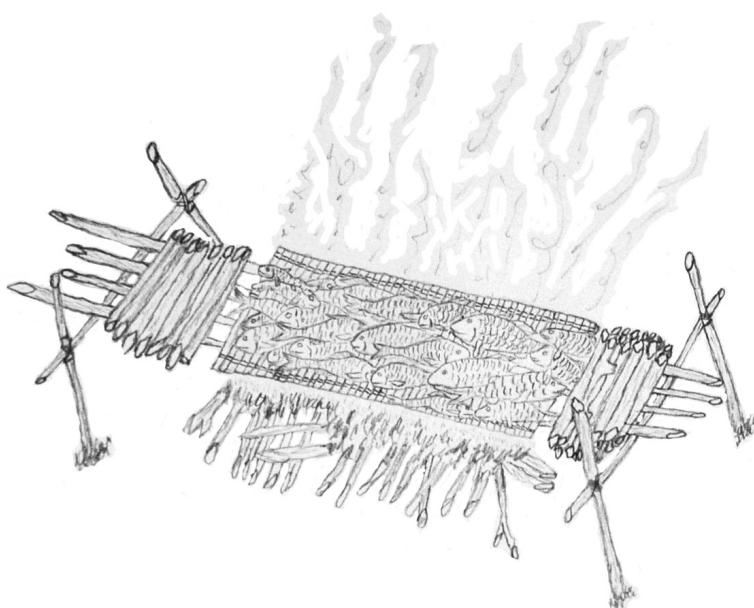
Pu'un jah bengesa' seluang seluang inah ngaran néh kulem atau jah kepéh kisong duah bengesa' seluang inah nala réh uit néh naneu réh lem kawa keréh matok si'ik ba ala éh tilan na'o seleket réh ala tilan uit nyakit. Inah réh ala uit seluang kulem ngan kisong.

Seluang éh beken lah irah bet uit néh lem ba ohé lem lalit keréh matok éh keréh mena' éh ngan aseu réh hun néh irah éh pu'un aseu.

Hun réh lepah buh seluang nah bet uit néh kekat seluang ja'au nah irah mugen ulun seluang keréh matok éh keréh kuman éh laho.

Tapi' uban seluang pina, kekat usah réh bέ' omok kinan laho. Seluang éh bέ' juk kinan laho meseti' senihai. Hun usah seluang keja'au beté lu' kelunan irah memila' éh duah. Hun néh bέ' makat ja'au mu'un bέ' tusah memila' éh. Irah ngaka kayeu bau paso boh réh ala sé kayeu éh jian kayeu éh bέ' medam sé kayeu bua boh réh ngibit éh barei jalan réh pei itu apo boh réh pei seluang nah piting piting pata pata barei gaya' itu apo rai bau ibit nah. Boh réh kahang luten ra' ibit seluang keréh nyihai seluang nah. Hun néh keséh sa ra' boh réh ala atip luten ngetip seluang nah ngelupah seluang éh senihai bau ibit nah. Sa ra' ri' sa bau kepéh. Sa bau ri' sa ra' kepéh kenéh senap neu luten kenéh keséh kenéh mesak jian dai néh selaha neu luten dai néh jam borok atau bangah.

Hun néh lepah mesak keséh jian irah ala jah usan anyam éh tunem keja'au boh réh pasek seluang éh kenesak réh ri' lem usan anak anyam nah. Boh réh melen uba néh boh réh ngejeret éh pala jah bila' uai dai néh selebeng ke' dai langau tai ngia seluang lem anyam nah. Irah modo éh hun néh lepah nasek réh lem anyam pei éh bau terasu tong sarah kepana ngan sarah sap luten uban langau bέ' kelo tai tong sap ngan pana. Hun néh avé lemah dau tong kenem dau irah ngibit kepéh sé kayeu bau paso ngan pepusit seluang lem anyam éh nodo réh rai pei éh kepéh bau ibit nyihai éh barei lem duah teleu len sigup maneu éh pana kepéh ngan keséh kepéh dai néh manyut. Uban hun mah mah réh juk kon ida' omok éh kinan réh. Jelua' kolé hun réh kuman éh lepah keséh kenat irah ala seluang nah nyelé bet la néh. Usah néh irah pei éh lem kawa mena' ba néh tunem keja'au mai éh ja'au mai éh si'ik tunem awah selep bau sam seluang nah awah éh lem kawa boh matok éh jah duah kolé meda' meté boh éh manyut irah anak irah mukun péh kon éh omok uban néh lemo lah hun réh kon éh tong na'o. Kenat réh sahau hun réh ala penyahau hun néh pina.

TULAT 19

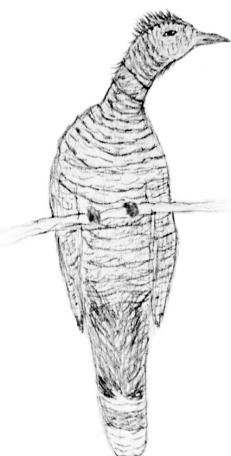
DADEI SIO TA'UN JA'AU

Lem jah duah polo dau kepéh pu'un irah jepen éh jah avé sitai tong tipuh ta'un ja'au éh tenipuh réh rai tong Ba Padeng Bateu nah.*

Uban irah ja'au Penan jam nenung ta'un ja'au kivu ha' tukit avé suket tepun mé' sahau. Sio inah akeu keto si'ik, bé' suku jam suket réh nenung. Tapi' hun ké' ja'au irah kanya kanya nebara éh, tong ga' néh akeu jam éh avé bé.

Hun juk pu'un ta'un ja'au, kenat jalan réh jam nenung éh:

Bu'un bu'un éh jalan réh nenung inah éh jah juhit ngaran néh juhit upai. Juhit inah miha' maneu ha' néh barei ha' kelavet. Uot, uot, uot, uot, kenat. Kenat ha' néh. Hun juhit inah miha' irah éh ja'au jam sin ha' néh. Ha' néh kenat nah ha' réh, ha' néh nyoho irah éh pigeng tajem suai tajem senuai. Jin kenat bu'un irah éh ja'au petigut[†] tajem keréh suai tajem senuai éh matek katah. Ha' réh, "Pu'un ha' juhit upai rit de' nenéng ké'. Jian kekat tam éh pigeng tajem poho rai jin siteu bu'un suai tajem senuai ngaran néh tajem belarek," ha' réh. "Uban sio ta'un ja'au babui adang pina tuai. Boh jian tam sedia' suai tajem jalan tam put mematai babui nah."

Éh matek sa tenah, juhit upai nah. Numun duah inah, juhit kang kaput ngan juhit ko betatak ngan juhit ko tutut. Ha' réh, hun kang kaput senoho balei ta'un miha', inah éh pepekang busak bua, ha' réh. Juhit ko betatak, hun néh senoho balei ta'un miha', inah éh ha' néh mipet bua pina éh juk mesak vam doko ke' kelunan jam éh vam. Juhit ko tutut nah hun néh senoho balei ta'un miha', inah éh ha' néh ngelutang bua pelutan.

Keteleu telana' éh nenéng kepéh sa murin kepéh inah éh ha' kueu kuai ngan kuai suai puhan siget siget tokong. Puhan nah jalan kuai tosok ngan balei suket ngan jalan néh tosok ulet bua nakan éh juk pu'un sio ta'un ja'au.

* Sio ta'un Alut Avung awah boh jepen pepemung, uban bua péh pina, babui péh pina. Sio ta'un kak, pina bua, babui bé' pina. Sio inah irah bé' kelo maneu pengepemung.

[†] pepemung

Petovo ha' kueu kuai nah, pu'un nenéng réh kepéh ha' juhit tekuhut avé ha' juhit punai. Ha' juhit tekuhut nah ka': "hmm hmm, hmm hmm," ha' juhit punai nah ka': "tek hmm tek hmmm."

Sin ha' duah juhit nah kua'. Rawah barei meno uleu kelunan ta'un iteu ta'un ja'au pina bua. "Barei iteu ha' mo, ha' keh ngerahéng uban mayung naneu kekat balei busak bua," ha' punai ngan tekuhut nah. Uban balei busak bua nah beruen kelunan éh matai éh tai tong Lamin Lepuhan éh to tawai tana' kelo lua' réh mayung matai keréh molé tai tong Lepuhan kepéh.*

Jah juhit kepéh éh nenéng réh tovo inah iteu lah juhit bi'ui. Hun néh miha', ka' ha' néh: "ko' kέu ko' kέu ko' kέu". Kepéh hun juhit bi'ui neko' kέu kivu dirin tokong toto kivu dapau i'ot ba juhit inah panyen panyen pina. Bulun iko néh ngangau kebit tong sangat pina. Siget siget bulun tujai iko néh. Ha' réh, sin néh kenat jalan néh nyolo kekat busak bua éh tenawai éh agat néh kuman, ha' réh. Bé' éh merah ngangau tapak bulun iko néh nah. Sio busak ja'au awah.

Sa murin kepéh jin teleu juhit nah, iteu lah kayeu telirung éh tong tana'. Kekat inan kayeu telirung bala bέ ujung barei ketem pekah éh penakai irah renget; pekah balei ta'un péh ngebusak bέ bala telo'ong ujung kayeu naneu pekah balei ta'un. Sin kayeu telirung nah inah néh telana' balei ta'un bara' bua hun bua mesak ta'un iteu barei kebala ujung kayeu telirung teu kekat bua nah mesak vam, ha' néh. Kenat ke' sin bua busak pekah balei ta'un ri' kua' kayeu sin ngan kayeu telirung.

Sa murin kepéh kekat kayeu risang seluang ngebusak avé bua kayeu li'eng ngebusak avé kayeu takéng kuyat ba ngebusak ngan ngebusak avé kayeu kerangan ngebusak avé kayeu merading ngebusak avé kayeu kunyi ba ngebusak avé kayeu kunyi tokong ngebusak avé da'un mu'un ngipeu avé da'un itot ngipeu avé da'un gohon ngipeu avé kavo ngipeu. Hun inah ha' réh inah telana' néh kepéh.

Kepéh bua kayeu li'eng ri' ngan bua risang seluang ngan bua kunyi ba kunyi tokong ngan busak kayeu kerangan ri' sin néh "Amé kayeu iteu vam barei iteu kekat bua bua kayeu éh kinan ka'ah barei bua éh adek ke' amé. Amé kayeu bua éh bέ' kinan ka'ah kelunan péh ngebusa."

Jah kepéh jalan réh nenung layuk pina paso jin ba'éng ba tai i'ot ba kenat péh nyiwan. Sin néh layuk nah nyiwan nah ala nyak jin busak kekat kayeu bua, ha' réh.

Boh hun kekat irah ja'au na'at telana' kekat inah ta'an réh, boh irah tai duah usah kenat nepah belah jepen réh éh semah semah lakau seliwa belah jepen réh. Boh réh neteng ngan peteteng. Ha' réh hun réh avé tong jah jepen ngan jah jepen, "Kineu, kei, tong amé sitai kekat kekat telana' éh benara' irah tepun lu' irah tamen lu' sahau rai pu'un bέ éh ta'an amé

* Beruen ri' bέ' moko tong Tana' Lepuhan, sahé kelunan éh matai awah moko sitai. Beruen réh moko tong tana' lu' tawai lu' kelo maneu uleu omok mayung omok matai.

ngan nenéng amé. Sin néh kenat lem ta'un iteu da' bua ja'au bua pina," ha' réh ngan jah jepen ngan jah jepen petosok éh belah réh.

Ha' irah éh tong jepen nah mipa, "Kua' awah. Tong amé péh kenat," ha' réh. "Hun néh kenat jian lu' maneu jah tipuh atau jaji. Semah birai uvut atau birai jakah, jian lu' tai sinah ke' lu' ava' kelu' ngida arak bua ja'au arak ta'un ja'au teu," ha' jah jepen inah ngan jah jepen éh jah.

Ha' réh kepéh, "Bé' itong. Hun bua nah mesak pinga betahang^{*} vam hun inah lah lu' petipun tong tipuh éh kunah lu' nah," ha' réh. "Doko kekat uleu éh omok ngida ngan ava' ngan bahu ngan murung ngan kuman nyahan kekat bua kekat ka'an. Hun lu' kuman pejah pejah jepen bé' pu'un ida. Bé' sukup ha' dadei[†] lu'," ha' réh.

Jin kenat lah bu'un réh maneu tipuh belah jepen keréh omok petavin ngan pemung tong jah retek tana' éh pu'un savit.

Boh réh mahat tebukeu mena' éh siget pengeja'au bengesa' réh ri' nena' réh mahat tebukeu nah ngio duah polo ahat lem duah polo ahat nah inah jaji' réh petipun tong tokong éh kelava réh rai. Kekat réh bé bé hun sukup masek lem tipuh bekat tebukeu éh pepena' réh rai kekat réh avé bé bé tong tetang tokong éh kelava réh lepah ri'.

Ta'un inah retek éh kevélé jepen bé iteu lah birai jakah long Ba Padeng Bateu, uban tana' nawo', pedereng ngan meman kayeu. Uban hun kayeu ja'au, tusah suai belasek, ngan lamin pekelekep sa luat kayeu ja'au.

Jepen éh avé sitai bu'un bu'un jepen Lesu, éh jepen amé éh jah polo sanan. Éh avé numun duah jepen Moyong éh ayah sanan. Éh avé numun teleu jepen Adi éh duah polo sanan. Éh avé numun pat jepen Panai éh jah polo duah sanan. Éh avé numun lemah jepen Ala' éh polo lemah sanan. Éh avé ga' lah numun nem jepen Na' éh avé jah polo sanan.

Sahau amé bé' pu'un barék purung kelunan barei purung seluang, uban kelunan bé' éh ka'an. Hun kelunan penurung kenat adang réh nyenah. Medai dai lu' mematai jin belah pakai limu' atau uduh. Tapi' lem kenio kć' hun iteu lem 75 sanan nah ngio ngio 300 usah.

Boh jah dau sio jepen mé' awah pu'un sitai jak, akeu na'at Lesu lakau lem belasek ngamit teleu kayeu barei lihei poho tapi' si'ik keja'au gelan. Duah kayeu nah duah depah kebit roh. Jah kayeu jah depah. Boh iah mejek jah kayeu kebit tong tana', pei éh jah depah awah pedereng tong tana' pet néh nutun pu'un kayeu éh bu'un nejek néh ri'. Tong pet néh sa itai, iah mejek keteleu lihei nah, éh kebit. Boh iah meté kayeu éh nepei néh pedereng, tai tong pu'un lihei éh nejek néh maréng ri', pei éh kepéh pedereng tong tana' nutun pu'un lihei kepéh, boh kenat kenat pei éh liwet liwet tutun tutun, avé duah polo tutun. Inah kebit giwang tana' éh kuela' néh éh kenelo néh.

* Betahang nah jah bengesa' karah kerihing lem luvang tana' pinga néh leté mu'un. Bua éh kunah réh ri' bu'un mesak, hun néh mesak, bala barei layan suba'.

† ha' inga' avé ha' kemurung

Boh iah nyatek jah lihei duah depah kepéh, boh ngelanga kepéh tepeket, kenéh ngua' keja'au tana' éh kenelo néh. Jah polo ayah depah keja'au néh.

Tong ga' néh pu'un pat lihei kebit nejek néh, nada' tikong keja'au tana' éh kelanga néh.

Tuman lihei nah kebit duah depah uban tana' néh bē' benara pina iveu, hun lihei suti' bē' poléng.

Semu'un néh sio inah uban ké' anak akeu na'at awah, tusah kenin bē' jam tuman néh. Hun ké' ja'au kepéh irah pekelena éh ngan ké', avé koh kebit koh keja'au uban hun ké' si'ik akeu bē' jam purung kato.

Boh dau rema Lesu ngelanga belasek ja'au nah, iah molé sitai memara ngenawa éh, bet anak kayeu avé iveu avé laka, hun néh kayeu keja'au lé'ép iah molong éh keréh omok gunah tovo réh suai patah vam, omok gelan, omok kasau, omok lihei avé ngivan patah pala kayeu éh murip. Jelua' kayeu ja'au kepéh, boh irah pakai éh suai pagun atau patah pahap ngan tana' dai nejat geraméh dai sabang. Ieng ke' kayeu ja'au poho, uban néh ngevélé retek éh pegang.

Bé' iah mugun avé nyoho sé sé tai memara, iah tai usah tengé. Hun réh na'at éh memara kenat, jelua' irah ja'au tio tai nya'ap éh.

Boh jah dau kepéh sio dau kuba' pu'un kelunan ulak musit jin lawin kayeu, boh akeu nesen da'in lakei ja'au inah, uban néh tuai nepah tenéh, rurui ke' pu'un luti keja'au bua ojo pu'un sa bau likau néh. Akeu bē jak jam ngaran néh. Lua' néh kivu éh paton, iah tai pei kivah néh tong belasek, boh Lesu jin lamin néh tavin éh.

Uban réh biau juk suai lamin réh, bē' irah kebit tosok barei éh kemalai hun irah tuai nepah. Ha' Lesu ngan Moyong, éh ngaran lakei inah éh pengeja'au jepen, "Iteu tana' olong lu' ke' lu' suai patah belah lu' hun lu' avé bē vam da'. Kineu ha' ko seruh, jian éh kenat? Ha' lem kenin ké ngan lem jepen ké setuju kivu ha' inah. Kineu ha' ko' seruh?" ha' Lesu ngan Moyong.

"Obo piah, kenéh bē' péh ineu péh tuman ineu péh bu'un ngaran lu' tuai doko ke' lu' maneu jalan lu' ava' maneu jalan lu' seminga' ngan ha' dadei, ha' latei," ha' Moyong.

Sin néh kenat ha' nah Moyong setuju kelo tong tada' éh naneu Lesu ri'. Boh iah mihin irah éh murip ngan néh lem jepen néh suai lamin réh keliveu déhé telana' éh nejek Lesu ri' ngan déhé jepen mé'.

Boh kanya kanya jepen éh jah avé, lem kenio ké' hun iteu, barang lem bi'en duah migu, boh jipen éh ga' avé. Uban bē' kua' keju, bē' kua' kegahang. Pu'un jepen éh tuai jin ju, jepen éh tuai jin dani.

Boh hun Na' éh pengeja'au jepen éh avé sa ga', ha' néh seminga' ngan Lesu, "Jepen amé lah tabeng seng lotok."

Irah pina mala', avé Lesu.

Boh Lesu mipa, "Éh kenat péh bē' éh sa'at. Inah néh jian. Lakau dawai. Bé' éh barei jaji tong temeu putih sahau kivu pemekat tebukeu. Hun ko' bē' avé lem bekat tebukeu, va'é ngan putih bet ka'au, molé irah, darih mak ngan pelep. Bé' éh kenat. Iteu ida uleu tengé. Hun mah awah avé bē' éh sa'at."

"Uban mé' jam éh bē' temeu putih, inah amé tabeng seng lotok."

Boh hun jepen Na' nah avé, irah kivu ha' éh benara' réh tenéh ri', éh kenivu jepen éh tuai tenah, belasek nah peturut réh belah éh tong telana' kayeu éh tenada' Lesu ri'. Irah keliveu pipa lesa belasek nah doko ke' belasek nah usan jak keréh na'at éh sukup jalan lakau sukup jalan seminga'.

Lamin éh senuai réh lem duah tipun. Jah tipun pat polo sa ba'éng belasek ja'au, teleu polo sa dayah belasek nah. Lisa lemah sanan sa buhei belasek. Pu'un kilin sanan lem lisa nah ngelayau kelisa. Mai éh barei pat lamin, atau nem lamin. Meseti' barei teleu atau lemah atau tuju. Hun balei ayung lapah hun na'at lamin nah kelisa kenat iah tio ngelepat awah. Uban hun néh kelisa kenat, tusah balei tulat belah réh, omok maneu irah pekerek tuman réh bē omok pebakéh belah réh kepéh. Irah pitah jepen éh jah bē' kelisa éh jian tulat. Sitai awah kelunan omok mayung.

(Éh ngelayau sio jepen sahau irah maneu lamin pengeja'au ja'au si'ik jin lamin éh sanan jah, ngio duah kolé keja'au dai sakai jin jah atau lua' réh jepen nepah, pu'un jalan irah omok pegen ngan petepah. Hun néh bē' pu'un kenat, pengeja'au inah atau jepen inah hun lamin pengeja'au réh si'ik awah ngan jam metak ngan kuba' sio sakai avé, jepen inah pengeja'au inah betui néh sa'at. Inah maneu réh nengayet nya'ap pengeja'au réh jepen néh dai irah rayat menya dai irah pengeja'au péh menya mu'un kepéh. Lua' pengeja'au éh lem jepen nah nya'ap éh meta gelan ngan irah redo nya'ap ala sapau.)

Boh hun kekat jepen avé bē lamin réh pesuai, Lesu tai lakau nekedéng lem belasek ja'au. Boh iah ngeleka pané ja'au ha'. Hun ha' néh bē' poléng lem lamin réh uban ju si'ik, irah tai dani.

Akeu moko tenéh lem belasek, uban amé anak tai seminga' sitai sio ngivun leta pété musit. Boh ha' Lesu nenéng ké' lena.

"Hun iteu kekat lu' avé bē lah. Bé' lah pu'un lu' bē' avé. Kineu éh kelo lu' pu'un kayeu éh tenada' lem belasek belah lepok liveu lamin teu rai doko lu' suai jah patah jalan seminga' jalan kon bua jalan lu' ava' ngan seminga' ngan petosok ngan ngida ngan pesahé ngan kekat lua' panak lu', " ha' Lesu ngan irah pina belah jepen.

Ha' Moyong mipa éh belah irah pina, "Ha' ko' jian. Omok awah lu' uban néh kenat néh poho penyuai kekat lu' pemung siteu. Hun néh bē' kenat, inah to kenin éh nyelepé hun to

kenin éh tengé inah to kenin éh netah inah to kenin éh mekum inah to kenin éh ngedaruk* inah to kenin éh ngelanguh† inah to kenin éh memihet rai hun lu' bē' kivu ha' tosok lu' hun lu' bē' suai patah ja'au belah lu'.

"Semah semah lu' purat lu' petat vam kivu uvut kivu jakah hun ma'o ta'un ja'au iteu, bē' lah pu'un penawai bē' lah pu'un éh omok tenosok lu' ngan anak ayam lu' vam. Hun néh pu'un kenat patah nah senuai lu' semah semah péh lah lu' omok lu' tosok éh omok lu' tawai éh lem ta'un ja'au lem jepen lu' pemung. Uban lu' pu'un ida uban lu' pu'un ava' ngan siget usah ja'au si'ik redo lakei jepen lu' kepéh," ha' Moyong ngan réh kepéh.

Boh irah pina ngakun kelo bē' bē' tong suai patah nah.

Ha' Lesu kepéh, "Kekat uleu lakei ala lihei mejek patah kekat polong anak lemanai jian réh meta gelan. Kekat polong redo ja'au ngan redo lemanai jian réh tai ala ujung kavo maneuh sapau patah pa' péh dau ta da' bē' lu' rapi moko tong patah kivu kenin lu' uleu moko ngida. Hun néh bē' pu'un sapau hun ta uleu tusah basa' rapi bē' omok moko, sio dau jian awah omok moko. Hun néh kenat bē' jian. Keduah néh barang anak barang uleu ja'au juk ngida pu'un éh ngepiang‡ pegen ngida tenojo Jenuing éh inah sadat lu' luta bē' ke' éh kenat jian. Jian lu' maneuh sapau néh na' péh uleu pegen ngepiang da' uban néh pu'un sapau bē' Jenuing omok tojo uleu," kenat ha' Lesu.[§]

Ha' Lesu kepéh, "Uban itam pina regup bē' lebé omok pesuai." Iah pakai ha' milih "regup", sin néh "pina usah kelunan", dai balei ayung menéng ha' néh bara' pina usah kelunan dai néh maneuh réh mayung.

Inah maneuh amé tabah bahu kepéh.

Boh amé pina petigut suai patah nah. Boh akeu avé Musa avé Jon avé Kedui avé anak éh jah éh sukup ja'au, amé tai nyu'un kasau éh netep irah ja'au, hun bē' gahang, mihit. Hun bē' kasau, amé nya'ap réh nyu'un gelan. Irah ja'au kereja bē' posot posot, tapi' amé anak ngelayau posot. Amé seminga' nekuja' jin tana' tai vevilang inan kayeu, mukat kepéh. Irah pekelem amé, uban seruh amé seminga' metok bē' lebé tai ngeliwet nyu'un gelan kepéh. Bé' éh kenat. Amé telalau awah. Oto réh ngedalem, ha' réh, "Ke' keh nolong amé da' langau besikan, keh mena' bolo leté, keh mena' bolo senang ngan amé. Mai keh marang lapah awah bau amé."

Amé anak jam sin néh, uban irah ja'au pekelena éh tenéh. Irah nelék amé barei layuk paso. Hun jah panyen layuk paso lapah bau amé Penan sahau, pu'un jah irah ja'au jam tivai éh. Kenat ke' ha' tivai néh, éh benara' irah ja'au ngan amé anak ri'. Sin lem néh, irah

* merek, sa'at layan da'in néh, tapi' bē' pané

† bē' iah kelo pané ngan lapah awah, bē' iah kelo na'at da'in lu'

‡ ngida

§ Pu'un jah kilin: mai pegen tong tana' awah éh bē' pu'un sapau. Na' péh telah jian suai sapau barei tapung na' péh bē' to'o dai Jenuing na'at lu' pegen telinang ke' tong sawang parang. Uban Jenuing ngelayau merek ngan uleu kelunan, éh tio tojo lu'. Maneuh lu' tekenah luta, tapi' bē' makat matai.

nyoho ngan balei layuk menyat ka'an. Hun néh bolo leté, iteu éh babui menyak ngan jian. Hun néh bolo senang, bilung layeu éh ja'au éh jian beték.

Iteu ha' jian, ha' dawai, maneu amé anak kelo kivu éh, uban irah seva' amé barei seva' balei layuk.

Kereja jin ngivun avé dau tahup, boh patah ma'o pesuai. Layan néh barei lamin kemedut, tapi' iah ja'au avé kebit mu'un. Tuman réh maneu balun gelan kebau é'éng lu' kelunan uban réh jaga' dai anak atau usah ja'au peloho sio réh telalau ngida. Keja'au patah nah duah depah. Kebit néh avé tuju depah. Sapau néh, sapau peluan éh bé' pu'un langup. Uban bé' pu'un aveu. Kebau kayeu peket sa lotok lamin nah kebau tong lavi pesun hun lu' nekedéng jin bau gelan patah nah. Hun tong lamin lu' kemalai, tong bua été. Batek lamin sa jumen lamin tong subut uleu lakei hun lu' nekedéng jin bau gelan patah nah. Uban néh kenat sapau pedereng si'ik. Inah irah bara' éh sapau peluan uban sapau peluan éh penakai réh paleu sio ta, sapau peluan nah pedereng si'ik.

Boh irah ala kayeu jemela' irah ngeluang bet ipa keréh nyeperut teleu seperut boh réh ngejeret éh rasa tong pet lamin patah sa dayah sa ba'éng. Uban kelunan taket patah nah jin sa lotok ngan jin sa jumen néh awah. Bé' taket jin pet néh dai omok tekaleu neu tapak balun éh omok terujau.

Siget gelan tenapak réh jian, dai réh sarék hun tatek tong néh, dai irah lemanai éh no'é neporok jin tana' tai lem gelan dai néh tekaleu dai néh sarék atau suhat. Irah suai jan duah ketipah taket, jan ja'au jin éh kemalai tong lamin poho, kua' keja'au jan uma irah lebo.

Hun lamin patah nah pesuai irah ja'au suai pagun tong tajah jan tong belasek. Pagun pina tong sa jumen lamin patah nah avé nem. Sa lotok lamin avé duah atau teleu awah. Retek belasek nah metep tu'et diva' ngeni'ai sinah jalan réh sayau. Irah mejek jah atau duah anak kayeu keja'au gelan keréh ngejeret buh nyateng tong néh titui réh sayau sio dau merem. Tong lihei patah nah irah péh ngejeret buh nyateng sitai hun dau merem irah seket nyateng nah titui réh hun sio dau merem.

Boh réh maneu atui boh réh maneu kayeu sapé' boh réh maneu bolo pagang. Boh réh pakat tai pegak kura kura dau tai ala bua arong arong kekat bua. Kekat lakei kekat redo na' péh ja'au na' péh lemanai na' péh anak tai nyemung bua.

Hun bu'un tai nyemung bua, pat sanan jin jepen mé' pepemung tai bé' ju nyemung bua jilen. Irah ja'au mukat meto, irah tong tana' avé amé anak nyepera' nyemung maneu pungun teven éh lem gaweng, hun peno gaweng, pungun kejeret mé' bau uba gaweng avé néh bau jin ulun mé'.

Amé anak murung mu'un kuman bua jilen nah, uban néh si'ik lo'ong keja'au bua ojo lu' kelunan, amé murung napu éh uban lumang pega' lunek. Tapi' irah éh lemanai éh lakei éh jam menya bé' irah kelo kuman éh ta'an lemanai redo, lemanai redo péh éh jam menya bé' kelo kuman éh ta'an irah lemanai lakei. Uban hun ko' napu éh, gaya' ko' barei sanya nemu'it kulit bévé.

Hun bua éh dani éh lumang, pina amé avé anak tai. Hun bua éh ju, irah tigéh awah tai, avé irah lemanai éh no'é, omok irah avé tong payah ala bua éh bē' pu'un tong nawo'. Bua éh pelapah ma'an kenat, iteu lah bua tungen ngan bua beteng. Sé sé mihin éh molé, na' péh lakei éh tigéh atau redo éh gahang, irah lemanai éh jah, avé irah ja'au, ha' réh lem kenin réh, "Inah telana' kelunan jian."

Boh siget dau irah pina mihin bua molé keréh mujek éh lem patah ja'au nah. Pina kelunan kuman éh sitai awah, tapi' hun kelo, omok mihin bua keja'au éh kenelo ko' molé tai lamin ko'.

Pu'un bua maha mebéng sak, bua maha ket bala sak, bua pagung, bua meté, bua gulut, bua metanyit jep lukap, bua la'it uheng, bua la'it ba, bua la'it tokong, bua kenyilang, bua kemawah, bua ta, bua jet, bua nakan batang, bua nakan uket, bua lai, bua bela, bua duyan, bua tawa, bua riai, bua pegétéh, bua sebet, bua besaleng, bua ju'ui, bua adui poh, bua adui ahéng, bua pelutan buro', bua pelutan bua, bua pelutan poso, bua pelutan ungap, bua pelutan ani nyakit, bua tabo luyang, bua puput, bua setun, bua pureu, bua pidau, bua ikep sanam, bua ikep puak, bua va'o, bua metuna, bua kerameu birai, bua kerameu ani babui, bua kerameu ba, bua tunying juhit, bua tunying akup, bua kerueng juhit, bua kerueng kelunan, bua medang levu'an, bua medang tela'o, bua medang aseu, bua pahé, bua tujai, bua lawin da'un, inah kekat bua éh lem tana' nawo' éh dani jepen nah éh nala mé' éh nujek mé' lem patah.

Pu'un jelua' arong bua kepéh éh lepah melapuh tong nawo' dani jepen, tapi' omok penitah kepéh sa payah buhei. Jin belah jepen mé' pu'un duah kelunan éh matek tigéh tai pitah bua tong payah, iteu lah Iat avé tamen kć' Ayu, rawah duah duah gahang lakau gahang bi, hun roh molé jelua' kolé kebahat bua éh nihin roh kebahat lakin babui ketem lo'ong. Hun irah éh jah sanya duah lakei inah, ha' réh, "Rawah inah pu'un balei iguk."

Uban rawah gahang pitah ka'an, gahang pitah bua jato.

Boh ngaran bua tong payah éh nihin réh molé keréh pei éh lem patah, bua beteng, bua tungen, bua bela keruan, bua bela nyiheu, bua lai payah, bua duyan, bua ulop payah, bua maha ket payah, bua kepa'ah, bua ikep, bua belumuk payah, bua ani nyakit, bua la'it tokong, bua melamun, buah meté balei, bua vayan, bua posong balei, bua posong awah.

Boh poho irah tai beté avé ngaseu kepéh, irah éh ngaseu pina si'ik. Jelua' kelunan pu'un selapang, tapi' kelunan inah kerat awah. Na' péh pu'un selapang, hun réh tai beté bē' irah mihin selapang réh. Uban peritah Malaysia sihun bē' kelo mena' selapang avé beterum.

Ha' Lesu nah, "Tusah pitah beterum selapang. Éh jian uleu pakai anah uleu poho puku'. Hun lu' tapa' la'au mu'un, boh omok ngeleba jah atau duah beterum tong ka'an éh ja'au awah, barei babui atau payau."

Selapang jian uban tio maneu ka'an petem matai sinah. Na' péh tajem matai, ka'an éh ja'au bé' tio matai, ka'au nemulu éh, jelua' kolé ju, jelua' kolé omok kelapé, bé' ta'an. Hun tajem bé' matai, tusah kepéh.

Boh irah ala kura patai babui neput réh avé babui nangang aseu réh. Siget dau akeu tai na'at patah jalan réh nyapa ka'an, éh seputin patah ja'au, boh siget dau avé teleu pat patai babui éh nepei maréng ta'an ké'. Uban néh kenat amé ngelayau kuman sin babui maréng awah, bé' tusah kuman kerotong barei éh kemalai hun jah jepen mé' awah. Uban néh kenat tong pengepemung jepen nah bé' tusah sakit boré.

Sio ta'un ja'au babui nah ngelayau menyak. Éh ngelayau babui sio inah kemenyak néh avé tong belu'an, jelua' tong sangat pina.* Tapi' jelua' kolé éh menyak mu'un tong kua' ulun paleu kapan nyak néh.

Uban sio ta'un ja'au, pina babui, ja'au sin babui, bé' tusah petulat éh barei kemalai uban bé' tusah minut. Sé sé éh kelo kuman lem lamin réh tengé, tai ala sin awah keja'au éh kenelo réh. Na' péh éh nala réh ja'au, bé' pu'un ngedalem ngan ngisa.

Sio arak inah, ha' réh, "Sé lakei redo ngedalem, irah inah sa'at."

Boh kelunan éh nyapa éh hun néh mena' éh ngan kelunan, ha' néh, "Iteu néh ngaran kuman nyahan ngan ngida."

Kenat irah ngejian kenin kelunan ala éh.

Na' péh kenat kerat kelunan éh kelo kuman lem lamin réh tengé. Pina kelo pemung kuman petosok ngida.

Uban néh kenat amé suai odong tong tana' irah suai patak tong tana' tong belasek déhé patah belah lamin kekat bengesa' kekat Penan nah, boh réh kesak babui nah sitai, kuman éh sitai.

Hun mé tai paleu boh amé bé' kabut siget sanan barai kemalai. Abut mé' nihin mé' tai patah ja'au, kemé' omok kuman na'o avé pi'ong avé sigo keja'au éh kenelo' mé' sitai, bé' pu'un sé sé ngedalem.

Hun apo bé' sukup tong patah nah, ha' irah ja'au, "Tai keh polong anak ala tebung apo kepéh. Mai éh ketipah tebung da', ala éh kua' keja'au. Jian keh to bé' jak ala apo, mohé ojo, dai keh televén ngerép pu'un kelingen."

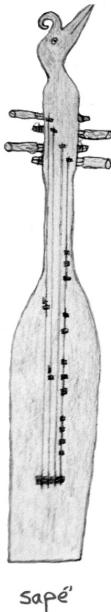
Hun ha' réh kenat, irah nelék. Hun néh "anak", semu'un néh anak lemanai. Hun néh "pu'un kelingen", sin néh pu'un tilo atau pu'un atet.

* kebit bua ojo tojo teleu segen néh, teleu bukun néh

Boh jelua' irah lemanai ala jah lalit ja'au, jah lalit si'ik, tai tavin siget sanan, boh irah lem lamin ala lalit si'ik nah makit apo lem néh kenéh midap éh petapak bau uba lalit, boh lemanai ala éh mujek éh lem lalit ja'au, boh tavin jah sanan kepéh.

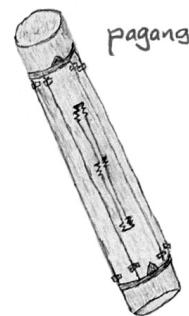
Siget dau avé dau merem kekat réh bé moko kuman nyahan lem patah nah. Kuman nyahan kekat bua kekat sin babui kekat sin patok babui avé ba patok babui avé na'o avé jang avé getipan babui avé gerumet avé sigo avé ujau* avé lalé' kekat kinan kenesak réh lem belasek nah nepei réh bau lem patah pipa bua nah.

Kanya kanya amé lemek, aseu péh lemek. Kekat selungan éh melo sio arak la'au, tenudeng mé' kepéh molé tong uban. Hun sukup kelebé jelua' réh tai lemek kepéh maneu selungan réh bekat.

Sapé'

Arak babui pina nah kekat lemanai lakei ngevélé lemanai redo jin bengesa' jepen éh mah tigéh tai nyemung bua avé kesak ka'an avé ala kayeu avé ma'é uai maneu gaweng jalan ala bua avé suai kivah éh mah tigéh. Inah éh kevélé kekat irah lemanai lakei nah. Kepéh irah lemanai redo ngevélé kekat irah lemanai lakei nah sé lemanai lakei nah jin belah réh tigéh tai beté ala babui sé lemanai lakei nah tigéh mukat bua ineu ineu péh atau tai tebeng bua nah atau tai mukat mega' uai bukui tong paka' bau sitai atau tebeng tanyit jalan sala layuk éh kayeu néh matek mahéng atau tebeng tanyit jalan kelit tanyit moko lem luvang tanyit nah kekat néh bé hun inah lah kua' kua' redo ngevélé irah lakei irah lakei péh ngevélé irah redo.

Boh irah sayau. Éh ngelayau irah sayau sio merem, tong belasek déhé patah nah. Tapi' jelua' kolé pu'un irah éh sayau sio dau nawa, irah lemanai éh no'é awah. Irah

éh sayau sio merem pina kepéh jin réh éh sayau sio dau nawa, uban pina molé kereja petipun sinah, moko tong patah kuman bua. Uban amé ngelayau petipun sitai kuman bua kuman babui.

Sio irah lemanai sayau, pu'un irah éh jah jam memateu éh pala ipa bua, teneng tong likot néh. Boh iah teneng nah petedau éh barei bé' kejam, boh iah éh memateu éh seruh éh bé' kejam néh. Iah memateu éh kepéh, boh iah éh sayau ngelerit na'at sé éh memateu éh ri'. Hun néh ma'o sayau, iah tio tai menat redo inah atau lakei inah.

Jelua' bé' kelo memateu kelunan éh sayau, ha' réh sanya, "Éh sayau nah, inah éh ka'an olong balei liwen. Mai memateu mai ma'ah."

* kulit babui natok kelet ngan sin uvut atau sin nyivung atau sin jakah

Sin néh, dai néh menat réh.

Tapi' kelunan éh magat iah éh sayau nah, iah jam memateu éh, kenéh bara' kenin néh, ke' lakei atau redo éh sayau nah tiken tai menat éh.

Jelua' kolé iah éh ma'o sayau tai tavin kelunan éh memateu éh ri' kenéh menat éh, boh kelunan inah, ha' néh, "Bé' éh akeu. Iah itai."

Na' péh iah éh sayau nah jam éh ha' kenyo, iah tio tai tavin kelunan éh tenojo néh, maneu irah pina bara', "Bé' mu'un. Tepun nyieng bé' renget. Éh bu'un ri' néh iah."

Boh irah bé bé mala'.

Boh iah molé tai menat iah éh bu'un ri'.

Na' péh pu'un jelua' irah éh sayau siget merem, bé' éh amé bé bé. Lem jah laséh ngio teleu kolé pu'un sayau ja'au.

Pu'un irah ja'au jin belah irah éh petipun sitai éh jam petesen suket inga' sio tepun mé' sahau. Jah kolé éh tesen kć' Lesu ngeleka ha'. "Lebé lah uleu bé' ava', bé' ngida seminga' sayau. Dai sahé lu' metat tawang bé' molé, dai sadat lu' mayung, jian lu' maneu ha' inga' barei sio tepun lu' sahau rai. Na' péh akeu kenat ha', tenah neteng kekat akam uleu lem iteu. Dai néh barei peja' hun pu'un keta éh sa'at akam. Hun lu' jian akam, inah uleu omok petosok tong ida lu' seminga' sayau."

Boh Sot bara', "Bé' éh omok. Uleu sayau sio laséh lo'ong payang rai, mena laséh pata' boh sayau kepéh. Iteu pegang éh jian. Mai éh tasui. Duah kolé awah lem jah laséh."

Boh Lesu mipa, "Terah bé' pina kolé, teleu sapét. Uban néh kenat uleu ngida bé' éh barei lu' ava' bilung. Uleu ava' belah lu' uban lu' tebai sahé kekat lu' molé. Bé' éh ngan jah usah ké jah usah ko awah. Kekat lu' ava' sahé kekat lu' molé. Inah sin uleu éh seminga' nah."

Boh Iat sanya, "Sin Sot bé' kelo pina kolé nah uban Sot barei sayau kemiti mejun ta. Inah iah bć' kelo uban pina kelunan na'at."

(Balei kemiti nah éh sayau maneu dau ta, gaya' néh sayau iah mejun, avé ojo néh ojoh ojoh.) Boh irah pina mala', avé Sot péh mala'.

Ha' Lesu, "Inah néh éh jian dat teleu kolé sapét."

Boh irah pina jin jepen éh jah bara', "Jian idat. Jian lu' seminga' uban pina anak lu' vam bé' nesen inga' sayau inga' ngida. Inah maneu uleu omok pesakui ida hun lu' pemung pina teu. Barang semah semah péh jah usah siget jepen vam pu'un lu' tosok pu'un lu' tapan pengejian ngan ida tovo sio lu' pemung hun iteu," ha' irah pina.

"Kineu," ha' Lesu, "Sagam?"

"Bé'," ha' irah pina. "Mena' jah dau pegak ala bua kepéh, pitah ka'an kepéh. Dau rema sagam."

Boh hun mé' petipun sayau kivu jaji réh ri', jelua' menyun bau pagun, jelua' nekedéng nutuh belasek nah. Irah éh juk kon bua, menyun lem patah. Boh jah usah metit sapé'. Hun néh oto lakei metit sapé' nah, pu'un redo ngeliyah éh metit pagang. Hun oto iah metit pagang nah, boh pu'un irah éh metit atui. Oto irah metit atui, irah metit keloré. Oto réh metit keloré, irah nyapé' kepéh.

Barék amé Penan jin sahau avé hun iteu réh sayau jah usah awah. Hun jah usah nah ma'o, jah usah kepéh, keliyah keliyah, na' péh lakei, na' péh redo. Doko ke' kelunan na'at éh lena jah usah. Boh pina irah menya tai sayau, atau hun réh bé' menya mu'un, irah ngelayo awah bara' bé' jam. Semu'un hun néh lemanai, irah juk jam sé omok magat éh tuai menat éh tai tong belasek jalan réh sayau. Hun jah lakei lemanai na'at jah redo éh kenelo néh iah tai ngamit ojo néh menat éh mu'un tai sayau. Hun jah redo lemanai na'at jah lakei éh kenelo néh, kua' penganeu néh. Iteu jah jalan irah lemanai omok bara' kenin réh éh pepagat.

Bé' irah lemanai awah éh sayau. Avé lakei éh pu'un do, avé redo éh pu'un banen. Avé irah mukun. Avé amé anak éh ja'au awah. Sé sé omok menat sé sé, uban menat lem ida awah. Lakei omok menat redo, atau omok menat lakei éh jah; bé' pu'un pesonoh sitai. Seminga' awah. Redo omok menat lakei, atau redo omok menat redo éh jah. Ha' réh sio inah, "Inga' lu' sayau ngan ngida bé' éh barei nebi." Boh irah tapan kepéh, "Bé' éh barei pelep bua pelutan kenéh omok peliket pelinguh barei kelapit tilo penakoh tong paka' getipai." Sin néh bé' pu'un kilin bé' pu'un pesonoh. Lakei sé sé menat awah. Redo sé sé menat awah.

Irah lakei hun réh sayau, éh tenudeng réh avet sebung ngan laya ngan tabit ngan pekah.

Pu'un jah sayau ngaran néh sayau pejat, inah sayau kemalai réh ngida. Lé'ep néh pejat duah duah, ma'o inah menat ojo néh sa na'au kejeku, keto sa kabéng pejat. Boh iah maneu seripa. Ojo néh sa na'au pejat, ojo néh sa kabéng kejeku. Hun néh nyelikap tong bu'un dawai awah. Boh éh tio nekejet neporok tovo néh neporok pejing kebau tovo inah iah

ngekéu. Hun néh peloho tong tana' boh éh tepap tana' pakai ojo néh duah. Tovo inah iah ngekéu kepéh ngan seliot jah kolé. Boh éh dawai nekedéng sayau kepéh. Hun lakei éh jam mu'un sayau, ha' réh tapan, "Barei pelakei molé pu'un." Boh hun néh lakei lemanai hun néh ngamit é'eng sa kabéng sin néh redo pu'un agat néh, ju si'ik. Hun néh ngamit é'eng néh sa na'au, redo inah dani, sinah adang poléng. Irah lakei ja'au péh hun néh barei irah éh bavah atau seminga' omok kivu barék ngamit é'eng. Jelua' kolé irah maneu réh mala' awah, ha' réh, "Adang ko magat redo irah jah kio," ha' réh.

Omot sayau ngamit kelevit ngan po'é. Iteu sayau pejat jalan nekejet kelunan. Boh lakei nah ngelayo nyurung kelunan tovo néh no'é. Maneu kelunan mala' avé medai dai néh tuleu. Ha'

jelua' réh na'at éh, "Pu'un ga' ko' nasek balei tuleu mu'un." Hun réh sayau kenat irah bara' éh sayau tai ngayau.

Jah kepéh gaya' sayau irah lakei ngaran néh sayau letutu. Tovo néh sayau nah iah mejing beté néh sa na'au kebau boh éh pei sikun néh bau lep néh boh éh maneu ojo néh barei ulun kuai boh ojo néh nitop.* Boh iahmekang éh kepéh. Boh éh lakau kejé' keteu ketai belah belasek nah. "Letutu, letutu," ha' néh ha' néh lakau peliwet keteu peliwet ketai. Tovo néh lakau kenat iah nokok kelunan éh pipa. Irah puyap.† Sin ha' néh nah lem ha' uleu, "Bé' datah bé' kuai bé' bi'ui, akeu kelunan."

"Kalai kuai péh poho ko' néh. Kalai bi'ui péh poho ko' néh. Hun ko' poho uleu ke' kelunan ri'," ha' réh sanya réh doko réh pina mala' éh.

Amé anak medai hun réh sayau letutu, dai mé' tenokok néh. Akeu palé na'at sayau letutu nah lem jepen mé' tengé, uban hun penguman sukup maneu kelunan gahang, amé jam sayau. Uban ha' Lesu, "Jian uleu maneu ida dadei sio lu' tengé ke' uleu omok bé' menya tovo lu' pemung ngan jepen éh jah vam. Pu'un su uleu lakau atau pemung ngan jepen éh jah, irah malai seminga'. Uleu lah barei bekikei nganan ata bua janan. Bé' jam sapét gaya' inga' sapét jah."

Inah tuman réh mihin amé ngida seminga', rurui péh tebai sahé kekat mé' éh lem jepen molé.

Boh sio jah kolé amé sayau lem jepen mé', pu'un jah lakei ngaran néh Sudu sayau. (Keruah ngaran néh Lakei Padeng uban néh bé' mekero.) Boh iah ulak maneu jah sayau éh tenejeu ta'an ké', mejing ojo néh barei ulun torok, ha' néh "letutu, letutu," boh iah tuai juk tavin akeu barei juk nokok. Akeu seruh éh iah ongé', hun ké' teneng tenokok néh da', adang akeu nenat néh liwah da'ap sayau letutu kepéh. Akeu bé' jam tai nokok kelunan éh jah. Boh akeu kelap, avé amé anak bé bé puyap memengit ngeradau barei medai torok mu'un.

"Sayau ubeng," ha' ké' lem kenin, "Sayau ineu kenat?"

Hun sukup kelebé akeu jam irah lakei éh sa'at meta' awah jam sayau letutu, barei Gené, avé Lakei Ayau. (Lakei Ayau nah, ngaran néh éh mu'un, Anak Katei -- tamen néh Nyelit. Tuman keruah ngaran néh uban hun néh lemanai ha' néh nelék, "Akeu kuman si'ik barei irah ayau." Uban sahau ayau ngihum belunan, kuman si'ik dai néh laho bé, uban lakau ju. Semu'un néh, Anak Katei nah kuman ja'au. Tapi' irah pina kivu ha' néh kenat, maneu keruah ngaran néh Lakei Ayau.)

* maneu kekat bua ojo lu' avé bua ojo pu'un tio pemung

† purat kelap

Hun irah redo sayau, pu'un teleu bengesa'.

Jah bengesa' sayau titot. Iah nekedéng titot ojo néh seliot tutuh usah néh rigah rigah bέ' éh dawai barei sayau pejat ri'.

Jah bengesa' kepéh sayau titot ngan ngitiu ngan tepoh. Tong bu'un bu'un iah titot ojo, ma'o inah iah ngitiu maneu ojo néh pipa é'eng sa likot ojo néh boh éh ngiwet lotok néh tovo inah iah moso moso ojo néh pipa é'eng néh ma'o inah titot ojo néh kepéh ma'o inah tepoh ojo néh sa bukang néh tovo inah nerejuk nerejuk sa mah kelunan. Boh kekat réh kelap. Ha' réh, "Adang iteu iah tuai maneu bui dipet dilet néh." Lem ha' uleu sin néh lem ha' maté, adang iteu iah tuai maneu bui atet néh," ha' réh seminga' doko réh kelap. Ha' réh tovo inah, "Sé teneng naneu bui inah sahé néh lemo," ha' réh seminga' maneu réh puyap kepéh kelap.

Keteleu bengesa' sayau redo nah sahau titot pedereng ngawet mujah tengé. Hun réh sayau titot pedereng nah ojo néh pedereng boh éh titot seliot kepéh. Tovo inah iah maneu gaya' kelunan mujah tengé ngan gaya' irah lo'o péh doko réh jam éh pu'un kelunan agat néh sinah tovo réh seminga' ngan mala' na'at éh. Irah lemanai maneu sayau inah irah ja'au péh redo ja'au péh omok nyavu inah barei anah lakei éh ngamit é'eng rai. Anah redo éh inah. Tovo néh titot ojo néh pedereng nah, jebila' ojo néh ngawet kelunan sé sé awah éh pipa réh seminga' nah jebila' ojo néh mitit ba maten néh. Hun néh ma'o inah iah titot ojo kepéh. Hun néh titot ojo néh boh éh ngelayo meka ti'ah néh ngawet sé sé tojo sinah maneu réh jelih ngan mala'. Ha' réh na'at éh kenat, "Bέ' sé makat kelih ka'au dat kei. Mai mai ke' nasek tu'en penakoh mu'un hun ko' lo'o kenat," ha' réh na'at éh, ha' réh sanya seminga' maneu réh mala' mu'un.

Inah sayau irah redo éh pengega'.

Boh kekat amé sayau, na' péh kelunan éh menyun tong patah atau pagun avé irah éh nekedéng tong belasek. Tapi' bέ' éh barei sio sayau bilung, bέ' naten. Pu'un jelua' anak éh bέ' jeleng sayau. Na' péh bέ' naten, irah pekedai amé kemé' sayau. Ha' réh, "Sé bέ' sayau iah teneng tejat pula."

Ha' pekedai, ha' mu'un. Tapi' hun ko' bέ' sayau sio inah, bέ' éh sa'at mu'un, barei hun ko' bέ' sayau sio réh ngatui bilung. Bέ' jam tio tekenah tio matai. Ka'au omok mekenya atau mekerek awah.

Boh hun Alé éh jah padé pata kέ' éh redo, ja'au jin akeu, bu'un juk lemanai, hun Alé nah tuai menat akeu, akeu tio tai sayau tong belasek. Bέ' iah pakai ha' pekedai ngan kέ' hun néh menat akeu, iah ngabo awah. "Bέ' barei livah nebi."

Boh hun kέ' sayau akeu na'at kelunan pina. Kebit urip kέ' akeu palé na'at kelunan pina kenat. Maneu akeu menya avé medai, tapi' menya si'ik jin sio ngatui bilung. Uban akeu ja'au si'ik, boh pu'un bi'en akeu pekalai sayau, na' péh si'ik awah.

Boh hun kék' ma'o sayau boh irah tepap ojo, akeu tai menat Musa. "Ka'au kepéh liwah kék'."

Ha' Musa, "Bé ti hut."

Na' péh ha' néh kenat iah tio tai sayau. Iah jam sayau jin akeu.

Hun kekat amé ma'o sayau pejah pejah jah kolé, amé sayau kepéh peduah duah usah.

Boh ha' tapan hun ko' lakei hun pu'un redo éh menat ke' sayau ni'ei ri', hun ko' kelo éh, ka'au tai pitah éh menat éh kepéh sayau keruah ko'. Boh kawah sayau pata. Irah pina ngedalem, "Payo atau bé' layan koh?" lem kenin réh awah.

Boh bé' bék' sayau peduah duah nah, hun néh seminga' awah omok jah lakei ngan jah redo, avé jah lakei ngan jah lakei, avé jah redo ngan jah redo, avé jah anak ngan jah irah ja'au, avé jah irah ja'au ngan jah anak. Boh sio inah amo Musa sayau.

Boh hun ma'o bék' bék' usah sayau keruah liwet kenat, pu'un keteleu liwet, iteu sayau pepat usah ngaran néh.

Ha' tapan, hun kelunan éh tenah lakei, iah ngevélé menat jah redo. Redo inah ngevélé menat jah lakei. Lakei inah ngevélé menat jah redo, kenéh pat. Boh rételeu pat sayau.

Boh pu'un pat irah éh sayau tenah, hun réh ma'o, jah jin belah réh tai menat Musa, boh iah tio tuai menat akeu, boh akeu menat Kedui éh padé pata kék' éh redo, boh iah menat Béng éh redo kepéh. Boh amé pat sayau.

Kenat kenat avé bék' bék' kelunan sayau.

Hun ma'o sayau teleu liwet kenat, posot kuman jak. Avé mesep. Hun pu'un bua, pu'un ba burak bua.*

Hun réh kon burak sahau tong tana' burak nah bék' éh katah maneu réh mavuk mu'un. Barei mavuk si'ik awah uban néh éh senuai réh jin bua éh bék' katah. Kenat penganeu réh dai kelunan maneu sadat pekerek lem pengepemung jepen. Medai dai betui réh sa'at nenéng jepen éh jah éh lúa' réh. Uban kenat senah réh, maneu burak nah burak jian bék' katah, ha' réh. Barék amé Penan tong burak bék' éh barei irah lia sahau éh suai burak jin parai atau ubei lem kajau. Burak nah katah avé ja'au avé réh omok mavuk mu'un avé réh luta avé réh tayen avé réh pekerek jelua' kolé petayu.

* Burak nah duah na'an. Pu'un ba jiu pu'un ba burak usah bua penejeng kelet ngan ba bawa'. Hun néh ba jiu irah mipa bua modo éh lem kura kura bolo tuju dau kelebé. Ma'o inah boh irah mujek ba bua éh nipa lem bolo nah lem jah lalit. Hun néh pina bolo omok peno avé jah lalit keja'au bisin, hun néh ha' hun iteu avé jah atau duah gilin. Tio omok nesep atau nodo kepéh. Hun néh ba burak usah bua penejeng, irah ala sam jin bolo ni'ei ri' mujek éh lem ja'an bau lalit. Boh mena' ba bawa' memejeng bua boh ba néh meto lem lalit nah. Ba burak penejeng nah bék' kua' kebisa' kua' kejian ba jiu.

(Boh jelua' kolé irah lia merek ngan kelunan juk memukut éh boh kelunan éh kenerek néh medai tio kelap. Boh lakei éh merek nah memukut kajau seleket usah kelunan. Avé kajau bila', ojo néh suhat, avé tulang telanyak.)

Ma'o mé' kuman, posot kepéh. Jelua' redo ngan lakei ngeringot ngan ngoréng.

Akeu bé' jak jam ngeringot, menéng awah. Jin mo na'at réh metit kekat éh tenuyah réh liwet inah nah, amo lah kelih, boh pekalai.

Hun réh ma'o lah posot ngeringot avé ngoréng, amé sayau paton. Inah sé sé awah kelo tai. Bé' éh pepugun.

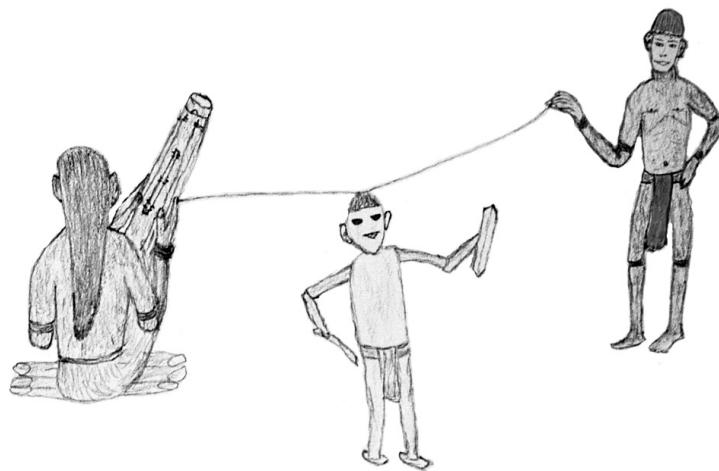
Hun réh sayau inah sayau paton nah ha' réh, sayau bahu ngan balei ta'un éh suai bua. Inah réh seva' éh. Irah sayau paton atau piting kebit. Pu'un jah lakei éh lakau sa tenah; irah éh jah kivu éh. Lakei inah metit sapé' maneu ha' sapé' éh ngaran néh "Jah duah teleu". Sin lem ha' sapé' éh "jah duah teleu" nah, "Jah usah péh amé adang mé' seva' ngan ngajung ngan murung tong ka'au balei ta'un éh suai bua. Duah usah péh amé adang mé' seva' ngan ngajung ngan murung tong ka'au balei ta'un éh suai bua. Teleu usah péh amé kelunan senuai poho balei kenangan amé adang seva' ngan ngajung ngan murung tong ka'au balei ta'un éh suai bua. Makin péh hun mé' pina barei hun iteu. Kekat mé' kua' kenin adang mé' seva' ngan murung ngan ngajung. Boh lakei éh nyapé' nah avé kekat irah éh ngerejet* bé bé ngan titot ojo.

Pu'un jah lakei éh lakau tong belu'an réh paton lakei inah metit keloré bolo. Ngaran ha' keloré éh netit néh nah, "ha' serabum." Sin ha' keloré éh ha' serabum nah, "Siget usah lu' kelunan mai jah jah serabum ke' pegen leko. Jian siget usah tai ala bua ala ka'an arak ta'un ja'au."

Pu'un redo éh metit pagang éh lakau tong pet sa murin. Ngaran ha' pagang inah "ha' sayau butun." Ha' sin néh, "Butun péh omok pesayau réh tong ha' pagang iteu. Makin péh uleu kelunan mai jah jah usah menyun ngan moko awah sayau pesiget usah lu' sio arak bua."

Sio inah akeu jam sin "sayau butun," uban jah kolé sio ké' nepah lamin Lesu, ha' Nayah ngan néh, "Tawai akeu ha' pagang sayau butun éh naneu tinen mé' sahau ngan na'at sayau butun éh pesayau réh tovo ha' pagang rai. Lebé mu'un lah uleu bé' na'at butun sayau ngan bé' suai butun barei irah sahau."

* saga' dawai lakau

Boh Lesu bara', "Omok ine'. Omok akeu suai butun, omok toh pesayau éh uban anak bé' pina petipun. Omok pané bara' ngan réh mai ma'ah mai mala'."

Boh Lesu suai jah butun jin lat keja'au bua ojo jah urek kebit. Duah maten néh jah ujun néh pu'un ojo néh pu'un po'é kamit néh pu'un kelevit kamit néh pu'un takéng po'é pu'un gem néh bé' senuai jin lat.

Boh iah ala pelep lengurep memelep éh tong subut ulun butun nah. Boh iah ala duah ise'i talei si'ik, jah pet talei nah keliket néh pala pelep tong silun bua ojo tojo Nayah éh sa na'au éh pala néh metit lava pagang. Jah talei kepéh kenamit nejing Lesu. Boh hun Nayah memagang butun sayau kivu ha' pagang. Akeu na'at éh, kelo mala', tapi medai ha' tepat, adang pu'un penusah hun mala' na' péh bé' jam ineu pengesa'at. Kedui rawah Alé kelem péh. Semu'un néh tuman irah bé' buha' anak ma'ah éh avé mala' éh dai liwen.

Boh akeu lakau sa murin dani redo éh maneu ha' pagang ngaran néh "ha' sayau butun" ri'. Akeu lakau sa murin ke' ké' omok na'at irah sa tenah hun néh piko. Boh amé lakau ngeliwet lem belasek nah avé ayah liwet.

Boh amé posot kepéh kon. Boh sio réh posot sayau, irah metit kekat livah tuyah réh bé' bé'. Akeu moko menéng avé na'at, mutau, hun réh nutuh sayau paton kepéh, akeu bé' kivu. Uban avé lepok merem. Bé' lebé kepéh irah péh mutau, amé bé' molé pegen.

Uban néh kenat pina merem irah sayau, hun néh sayau kerat awah akeu bé' kivu, kepuh awah, uban bé' nenat réh. Kerat merem éh bé' pu'un sayau sapét si'ik. Hun merem kenat, ha' réh, "Mutau sakit sin, bi ka'an, ngan lakau."

TULAT 20

RAWAH LEMANAI PESAHE

Barei éh kunah kć' ni'eit ri', éh ngelayau siget merem irah sayau, tapi' irah lemanai awah.

Boh tong ga' sayau réh, ngelayau pu'un jah kelunan bara', "Sé kelo ngejajan pepipa pipa ha'?"

Jah kolé hun ha' réh kenat, pu'un jah redo lemanai ngaran néh Buda' jin jepen pengeja'au Panai. Redo inah maneu ha' jajan mipet jah lakei éh déhé néh sinah. Ngaran lakei inah Bui, keruah ngaran néh Nalin, jin jepen pengeja'au Ala'. Lama roh jian, avé barék roh jian.

Boh Buda' nah ngejajan, ka' ha' jajan néh:

"Dahau ke' sak tawa
jah pu'an jah mega awah
ke' kon ka'au vam."

Sin lem ha' jajan néh nah, "Darih akeu magat ka'au lakei iteu vam barang irah jah irah beken péh ala ka'au bέ' éh akeu éh magat ke' teu."

Terah siteu bέ' pu'un sé sé belah irah sitai éh menéng éh jam lakei sé éh agat Buda'. Uban néh bέ' mateng éh, bara' éh "bua tawa" awah.

Boh Buda' nutun ngejajan kepéh:

"Avé ahun ko' péh vam, jah pu'an jah mega awah ke' kon ka'au."

Tapi' hun ha' Buda' kenat, irah éh pu'un sukup kenin omok jam éh. Uban hun lu' bah bua tawa avé potong ipa néh, pu'un ahun néh boh malui bui.

Boh Bui tio jam redo inah pu'un kenin ngan néh.

Boh Bui mipa, ka' ha' néh ngejajan.

"Ruyung ruyung pungun bua meté
tong ulun besalé
bέ' kala akeu avé
ngamit inan bua meté
tong ulun besalé."

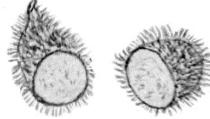
Sin lem ha' néh ngejajan kenat nah, "Ruyung ruyung bok ko' kebit redo inah barei jah ha' tapan bua tong ulun besalé rai ka'au. Bé' akeu sapét avé tong usah ko'. Agat ké' néh ka'au tapi' akeu menya jak avé tong usah ko'."

Uban néh kenat irah éh ja'au éh ngedalem roh jam rawah Bui bu'un pepagat. Bé' akeu jam, uban ha' roh dilem mu'un, bé' kejam ké'. Rurui ke' akeu bé' jam mu'un ineu pepagat. Tapi' tinen ké' ngedalem Buda' rawah Bui. Boh hun sukup kelebé iah pekelena éh ngan ké' avé tong ga' néh, uban bé' iah jam menya, iah omok bara' petek. Tamen ké' bé' kenat. Iah pakai ha' dawai ha' pirang awah.

Boh hun lepok merem pu'un irah ja'au bara', "Ma'o lah lu' ngida seminga' jak merem iteu. Amé ja'au molé mah kenin kekat ka'ah anak. Hun ka'ah to kelo seminga' kelo kuman kivu akam ka'ah awah. Kekat amé ja'au kelo molé posot pegen. Ka'ah anak mah awah pengelo keh."

Ma'o inah irah jelua' kivu ha' réh ri' molé pegen jelua' irah anak keto seminga' barei ha' réh bara' ni'ei ri'.

Boh jah duah dau kepéh Buda' rawah Bui menyun kepéh tong patah belah irah pina. Boh Bui na'at Buda' menyun sitai telikut memateu éh pala ipa bua melamun. sa iteu sa inah. Boh irah pina tojo lakei merah awah. Boh lakei éh tenojo redo Buda' bé' kahut. Na'at éh pakai lerit néh awah.

uban néh menya. Boh Bui
Boh Buda' nah pupah ngejuak
lakei itai. Boh lakei Bui tojo
Bui nah, nojo Bui kepéh. Boh

Hun Bui nah telineu* teda boh Buda' ri' memateu iah kepéh. Boh éh ngejuak sa iteu sa inah. Boh irah polong lakei ngan polong redo tojo Buda'. Boh Buda' gilei boh irah nojo Buda' nah mu'un.[†]

Lebé lebé kenat boh lakei Bui tai menyun ngan tosok déhé redo Buda' nah. Lebé boh rawah ala bua melamun nah Buda' nah mipa mena' éh ngan Bui. Boh Bui ala bua kepéh mipa mena' éh ngan Buda'. Boh rawah seminga' mala' bara' "Irai néh ha' dadei ha' inga' ha' jajan toh rai de'," ha' Buda' ngan Bui.

Ha' Bui mipa, "Kujah." Sin néh, "O, kejam ké' ke' ine'!"

Boh rawah lah jin sinah bu'un pekalai ngan pesahé. Pesahé inah lah telana' rawah pepagat mu'un. Hun rawah pesahé, Buda' mipa jah bua melamun mena' éh ngan Bui. Boh Bui

* telalau

† Hun kelunan seminga' awah bé' tusah pepagat hun réh memateu ka'au pakai ipa bua, hun ko' bé' bi'en memateu irah kepéh, ka'au bara' "Nelo," ha' ko' ngan réh.

Sin ha' ko' ri', "Nelo lem usah keh tulin bua éh benateu ke' ipa tong."

Ha' réh mipa, "Omok éh nelo tong tana'."

Sin lem ha' irah ri', "Omok éh nelo dat tapi' tong tana' iah. Bé' éh tong amé," ha' réh, bet ha' teno ko' ri' dai néh teneng tong irah.

mipa jah bua melamun kepéh mena' éh ngan Buda'. Pekeliyah kenat kura kura kolé. Na' péh Bui atau Buda' omok beso, bé' iah bara' éh, dai keruah néh seruh iah bé' magat éh kepéh.

Boh hun jah dau tahup mételeu panak moko lem lamin mé', boh tinen pekelena adet Buda' rawah Bui pesahé. Ha' ké' ngan néh, "Ineu pesahé nah?"

Boh iah bara', "Sahé lu' kelunan inah éh barei layan usah lu' mu'un. Tapi' iah moko ju jin uleu, bé' makat ju mu'un. Hun néh ju mu'un, inah uleu omok sakit mayung. Sahé nah éh mihih urip lu'. Hun sahé matai, uleu péh matai. Hun sahé murip, uleu péh murip. Ha' irah éh tepun keh éh renget, hun sahé ngerekah mesok luvang tila luvang maten sungan luvang usit ba masek, hun néh tekenah sakit uleu kelunan iteu péh tekenah sakit. Bé' uleu jam éh naneu ineu. Inah néh uban sahé lu' ngerekah. Ha' réh tapan, irah éh renget, *barei rekah sahé sa'at*. Ha' réh tapan anak éh sa'at meta'. Kenat uleu kelunan iteu. Bé' éh murip awah. Pu'un sahé lu' moko déhé lu' bé' makat ju mihau lu' hun néh sahé éh jian. Hun néh sahé éh sa'at iah ngerekah maneu lu' omok mayung. Kenat tong sahé.

"Iteu sin lem ha' "pesahé" nah. Hun néh lem ha' kebit sin lem ha' nah, lakei ngejian ngemurung tebai sahé iah redo molé masek tong usah redo éh agat néh ri' kepéh dai sahé néh lakau ju teneng tong penusah éh ju sitai maneu redo nah mayung. Hun redo pesahé lakei nah, kua'. Iah tebai sahé lakei nah molé tong usah néh dai sahé nah salep atau tekaleu tong retek éh ju maneu lakei inah sakit atau mayung.

"Barei éh benara' amé ja'au ngan ka'ah anak, pu'un mé' tekun sanya teven kivah keh. Ha' mé, *Neu ineu kivah keh segevung ngan segevang ngan seguam ke'*, *barei teven kivah irah tai long Apai*, ha' mé'. Inah péh sahé lu' hun lu' matai, inah iah éh tai Long Apai nah. Uban sa itai jalan kekat kelunan éh matai nah vam. Sahé lakau biau biau, bé' pu'un bi'en teven livah néh jian jian. Uban néh kenat kivah néh ngelayau seguam.

"Akeu bé' omok bara' inah bé' ngan ko. Tamen ko' omok jam éh avé suket inah bé."

Boh tamen bara', "Hun ko' kelo menéng éh barei tinen ko' bara' tong pasan sahé ri', omok ke' akeu bara' éh tong Long Apai nah jah ba ja'au ha' réh. Uban uleu kelunan éh murip keto tong tana' iteu bé' uleu sapét nyupin jam éh. Kekat kelunan éh matai sahé néh ketai. Jin belah uleu éh keto murip, irah éh renget awah omok nihin balei sahé réh ngelava marah ketai. Jin sinah irah jam éh, barei uleu éh bé' renget poho bé' uleu jam éh.

"Ha' réh tosok éh ngan amé sahau, bé' irah lumang mateng Long Apai kilin éh uban retek ba inah éh retek kekat kelunan matai lakau ngan moko sitai. Bang kelunan éh pelapah telalau ngan pagah ma'ah kivah lu' awah omok tapan éh. Hun ko' ma'ah Long Apai merah, pu'un balei éh maneu kelunan sakit, balei inah omok menéng ha' ko' maneu ke' sakit ke' ko' omok kivu ha' ko' tai sitai.

Pu'un jah tulat tana' apé sa iteu ngaran tana' inah, Tana' Asima. Tana' inah bé' pu'un osot ha' luten ha' bengit ha' kanga ha' radau kelunan naneu luten ha' sepé paka' ha' kuba' kayeu

potong naneu luten. Kelunan tong tana' inah pebolo pepuja' keteu ketai. Inah maneu kelunan keta tusah tong apé iteu long Ba Apai.

"Kelunan avé tong Long Apai ha' réh, ketem kivah teven ja'au éh seguam ke' nah. Pu'un ada luten pakai réh hun réh lakau sio merem. Hun néh luten sé kayeu atau perok inah éh uleu Penan ha' réh. Hun néh lapung inah éh irah lia ha' réh.

"Ha' réh pu'un long ba Apai nah pu'un jah kelunan éh pu'un alut moko tong sera apit. Ngaran kelunan inah ha' réh, *Aban Jenéng*.

"Bé' jak avé tong apit tong Aban Jenéng pu'un jah kelunan é'eh belah jalan, pu'un jah gaweng puneng duyan. Ngaran lakei inah Punut. Sahé kelunan barei layan usah lu' mu'un keto, boh hun néh lapah tong néh, Punut jam éh. Punut omok masek duah puneng duyan pipa tikong maten néh. Boh iah pajau. Hun lapah jah kelunan kepéh, hun néh moko nekedéng retek Punut nah, boh Punut omok pasek jah puneng duyan nah tong tikong maten néh jebila'. Boh iah pajau. Boh hun jah kepéh avé nekedéng tong Punut, Punut omok bé' pasek sapét jah puneng duyan tong tikong maten néh.

"Kura kura usah redo lakei éh bé' pu'un puneng duyan tong tikong maten néh hun néh pajau, kelunan inah éh tio pejoh tai tong tana' Asima ri'.

"Kura kekat kelunan éh jah awah puneng duyan tong tikong maten ri' kelunan inah tai tong alut Aban Jenéng. Boh Aban Jenéng pepapit éh kedipa tong jah tulat tana' Asi' ngaran néh.

"Kura kekat kelunan éh pipa puneng duyan tong tikong maten éh nasek Punut ri', boh éh tai tong alut Aban Jenéng. Boh Aban Jenéng pepapit éh kedipa tai tong jah retek tulat tana' éh matek jian. Ngaran tana' inah Tana' Lepuhan. Sinah bua sinah ka'an matek matek jian. Boh jah kelunan éh tong tana' tong belasek redo inah muja' bau song, ngaran redo inah Bungan. Hun réh menéng Bungan nah muja' bau song nah, ka' ha' néh: *Rubuk rubuk ha' Bungan muja' mah keto kelunan jin ra' bangah liat*, ha' néh, ha' réh. Bungan muja' kekat kekat gurem kekat kekat bua kenéh pakan kekat kelunan éh avé.

(Semu'un néh hun ha' Bungan nah "liat", ha' telék awah. Uban liat éh mu'un jin sin savit. Éh naneu néh mu'un, hun ha' kebit, "dusi balei arak éh kesak kekat bua". Lem néh pina arong bua, bua éh jato, bua éh bé' jato. Ma'an mu'un senuai réh sahau, uban pina arong kelet néh, irah éh tigéh omok suai éh.* Uban na' péh ka'au modo éh lem i'ok, bé' jam bangah. Inah hun ha' Bungan nah bara' "bangah liat," ha' telék, iah petangen kelunan tuai. Uban liat mu'un awah omok bangah.)

(Sé ngelapah kuman dusi balei arak nah sio to bua, iah mayung ngan omok matai, uban balei arak merek uban kelunan inah singat bé' kelo kuman bua néh éh jian éh keto pu'un tong tana'. Balei ta'un kivu, merek péh. Maneu balei nah darih pekesak kekat bua, uban bua borok melapuh bé' pu'un kelunan kon.

* Boh irah ngilin mai kuman éh merah hun bua to bé' jak melapuh. Hun bua lah melapuh mu'un mu'un, boh omok kuman éh.

Balei ta'un iah éh bu'un suai bua. Balei arak nah maneu éh mesak. Hun réh tebeng bua sahau, hun néh kuba' to bé' tai nyemung, ha' lakei éh tebeng nah tivai, ka' ha' néh: "Ka'au balei ta'un éh nebu'un suai bua maneu bua mé sepun. Ka'au balei arak éh nebu'un maneu bua mesak maneu éh mesak bé bé." Kenat awah. Hun réh bé' tivai kenat, bua nah barei tatat. Na' péh pina layan hun néh tong ujung néh ri' hun néh kuba' kerat awah. Avé sak néh jelua' mata jelua' mesak. Bua lu' ri' darih jelua' omok kinan jelua' bé' uban mata. Inah irah tivai kenat.)

Tamen ké' nutun kepéh. "Kenat ha' tosok kenat ha' sukut irah éh renget éh jam na'at sahé lu' kelunan ketai. Beruen nah ha' réh bé' éh ketai. Iah moko tong tana' tong uban liang nah awah. Lakau keteu ketai semah kekat la'a uban lakau kelunan éh matai nah, sinah ke' beruen nah lakau. Uban néh kenat, irah ja'au barei amé bara', *Mai keh lakau telalau seminga' mala' tong uban liang atau tong uban jalan atau tong uban la'a kelunan éh matai dai keh tekenah neu beruen kelunan éh matai.*

Beruen nah barei obo. Molé kemedut penawai néh bé' éh barei uleu kelunan éh murip. Hun néh matek tawai uleu kelunan éh murip, inah iah maneu lu' sakit mayung tio matai. Hun néh belah belah tawai lu' inah iah maneu lu' sakit tekenah awah laset lu' murip.

Kenat asan tuman sahé lu' kelunan éh murip keto sahé kekat kelunan éh lepah matai beruen kelunan éh lepah matai. Kenat ine'."

Hun roh tosok nah, akeu murung menéng duah tulat. Jah kepéh mepéng medai dai barei kelunan tai tong tana' Asima kunah ri'.

Ha' ké' ngan tamen, "Kineu tuman kelunan nah éh tong tana' Asima, tong tana' Asi', tong tana' Lepuhan kunah ko' ri'? Kineu éh omok teleu tulat? Kineu Punut bé' masek puneng duyan bé bé tong tikong maten réh? Kineu éh barei kelunan netah bé' kelo pasek éh siget réh?"

Boh tamen bara', "Boh péh amé pesoi ka'ah anak. Uban ka'ah bé' jak jam. Inah amé ja'au gahang ha' nebara keh doko keh ala barék éh jian belah keruah belah padé belah vé belah panak ngan panyen ke' éh jah. Sin kelunan éh bé' nasek Punut puneng duyan tong tikong maten réh ri', irah inah néh éh tai tong tana' Asima kenukum balei kenangan éh mihiu urip lu' kelunan. Kelunan éh inah hun néh tong tana' rai sa'at barék réh, suok réh, netah réh, mekum réh, nyelepé kenin réh, nengé kenin réh. Kura kura barék éh sa'at mu'un inah lah olé néh naneu balei kenangan ngan réh. Ha' irah éh renget éh jam nah.

"Irah éh jah puneng duyan tong tikong maten ri', irah inah éh natet Aban Jenéng tai tana' Asi' tong tulat tana' sa dipa, irah inah jian belah belah kenin hun réh murip tong tana' lu' iteu rai. Bé' réh sa'at bé' réh jian belah belah pengejian kenat péh pengesa'at. Bé' réh omok jian mu'un kenin éh sa'at kenin pu'un keto nodo réh lem kenin réh. Inah maneu réh moko tong tana' Asi' nah kurah. Tana' inah bé' éh peséng nawa mu'un. Tana' avun kakap tetong. Kenat péh tong bua kenat péh tong ka'an. Pu'un éh kihum urip laset awah. Bé' keta mu'un bé' senang mu'un. Kenat urip kelunan putung urip néh tong tana' inah.

"Kelunan éh tai tong tana' sa dipa pajau tana' Asi' avé tong tana' Lepuhan nah inah éh kelunan éh jian kenin jian barék. Jam pika panak panyen hun petemeu ala ka'an ala bua jam petulat bē' netah bē' mekum bē' nelék bē' nebok bē' nyelepé nengé kenin bē' suok. Hun kelunan sakit jam pesa'ap tubo.

"Kekat barék éh jian naneu kelunan inah tovo sio néh murip tong tana' iteu rai, inah balei kenangan nah mena' olé pengejian naneu néh rai ngan réh kepéh. Kenat énéh de' dai ka'ah anak hun mah mah urip keh vam avé bok tong ulun keh mebéng mai keh tu tuyu maneu barék éh sa'at ngan sé sé kelunan éh lua' keh éh bē' lua' keh péh. Pika ngan pepika pesa'ap ngan pesa'ap mai netah anak keh ayam keh ayam lep lep lep keh vam kenat éh keh bara' éh ngan réh."

Boh akeu ma'o neteng, akeu murung juk temeu kepéh ngan kura keruah atau padé pata juk neteng, hun tamen tinen réh tosok éh atau bē' jak.

Hun kć' temeu ngan padé kć' Musa akeu neteng, "Kineu, pu'un tamen tinen ko' bara' ineu sahé lu' kelunan hun lu' murip hun lu' matai?"

"Irah mateng ngaran kenat, tapi' bē' akeu jam ineu. Hun réh tosok éh, petihah tiyah, bē' éh pebatang bē' éh petitai."

Boh hun kć' neteng éh ngan Alé Lesu, éh ja'au jin kć'.

Ha' néh, "Pu'un tamen kć' bara' éh."

Boh akeu nyoho Alé bara' éh senuket Lesu nah rai, boh iah bara' éh kebit. Tapi' hun kć' pepata éh, jah tulat awah éh bē' poléng lem suket Lesu, iteu lah Punut éh mena' puneng duyan. Éh jah avé kekat ngaran barei Asi', Asima, Lepuhan, Aban Jenéng, kekat ngaran éh jah poléng.

Hun kć' neteng éh ngan padé kć' kepéh, tamen tinen pu'un bara' éh, tapi' hun kć' pepata éh benara' tamen tinen réh ngan éh benara' tamen kć', ngelayau pu'un ngaran atau tulat lem suket inah éh kelepan réh. Petihah tiyah awah.

Boh hun kć' jam tamen kć' awah jam suket éh pebatang, akeu murung. Boh sukup kelebé kepéh akeu neteng tupat Musa kepéh, ha' kć' adang tamen tinen tosok éh tenéh, rurui ke' iah ja'au jin akeu. Tapi' bē' iah jam, barei bu'un rai.

Na' péh iah bē' jam, bē' akeu kelo suket éh ngan néh, dai ngalu akeu. Dai tavin irah éh keruah mo atau lua' mo barei vé mo, boh réh suket éh ngan néh, boh iah bara', "O, kejam kć' tenéh."

Uban akeu murung kenin uban jin belah kekat padé kć' akeu awah jam, kelo modo pengejam nah barei irah ja'au modo sihap. Dai sihap kć' tenekau réh.

Na' péh kenat, tamen kék' suket éh jah kolé kepéh, bék' ngan akeu awah, ngan amé anak bék' bék'. Iah suket Long Apai ngan suket kepéh Uyau Abéng.

Bék' lebé kepéh akeu neteng Musa avé padé kék' éh jah, bék' pu'un sapét jah usah éh nesen éh pebatang. Petihah tiyah pu'un.

Avé hun iteu hun amo Musa metalah urip jah kolé amo petemeu boh akeu neteng, "Kineu lah suket naneu tamen toh sahau? Pu'un jah jah jin belah suket tesen ko'?"

Ha' Musa bara', "Majau tatu' akeu kei. Bék' pu'un. Sa'at barei akeu. Ineu lah benara' kék' ngan anak ngan ayam kék' vam. Palui akeu bék' miyah ha' suket rai."

Boh uban kék' jam pina irah bék' nesen suket, maneu akeu gahang kenin jin kék' anak avé hun iteu nesen miyah kekat tukit ngan suket ngan barék' éh tenosok tinen tamen kék' sahau dai néh metat.

Rurui ke' jah liwet vam tamen kék' suket Labu.

"Sahau tana' ketem lo'ong menyet naneu ba, boh bék' jak labu nah avé, balei kenangan mena' surat petep siget usah kelunan tong tana'. Lem surat inah na'an na'an pengejam maneu livah. Boh jelua' nekirei surat inah, hun ba avé, surat nah basa' matong. Jelua' ngamit éh hun réh pelangui tepasit peloho lem ba matong kepéh. Jelua' pei éh tong pekah tong ulun, pekah nah tepasit metat. Jelua' mabeng nyelo éh. Tong ga' néh kelunan bék' bék' matai, boh ba metei, boh balei kenangan padéng kekat patai kelunan kepéh. Irah éh nekirei ngan ngamit ngan memekah surat rai bék' pu'un pengejam ineu ineu. Irah éh nyelo éh rai jam kereja, inah éh irah Putih, inah irah jam suai kekat barei igin ngan bilun. Mai ka'ah barei irah éh nekirei. Jian barei irah éh nyelo, dai kekat tukit kekat suket metat, jian keh nesen éh jian jian," ha' tamen kék' ngan mé'.

TULAT 21

IRAH PETUPAT RAWAH ÉH PEPAGAT

Tong ga' néh hun Bui rawah Buda' ma'o pesahé, rawah pekamit ojo pesekavit menyun tong patah ngida kepéh.

Pesahé jian, jah inga' éh omok masek lem kedalem irah éh ja'au. Tapi' pu'un gaya' inga' éh sa'at. Barei hun jah memateu jah, ha' usah éh penateu réh nah mipa éh, ka' ha' néh: "Adi' sih. Borok ojo ugen naneu belala ipa bua maneu éh kedan." Hun pu'un kelunan éh ha' néh kenat, inah masek lem kedalem irah ja'au, boh hun sukup kelebé irah omok pepusit ha' nah lem ha' tebara. Bé' irah pepusit éh tio laho dai réh menya.

Pu'un jah inga' kepéh hun lakei atau redo, hun redo ngitek lakei, atau hun lakei ngitek redo, "Adi' sih. Pebuh lu' da'. Ugen bua ojo tojo ko'. Bé lakei penakoh nyalep ke' ne'. Hun ko' sa'at inga' ketai de' ke' ka'au," ha' néh. Tovo inah iah mejuk lakei inah. Na' péh ta'an réh pina. Inah péh masek lem kedalem irah ja'au. Ngaran néh sa'at ngedalem.

Jah kepéh inga' éh sa'at ngedalem, omok éh naneu lakei atau redo. Hun jah tapan, pu'un jah lakei éh magat jah redo. Boh lakei nah pu'un keringot atau oréng. Boh redo éh jah éh magat lakei nah, nyonoh, boh nyayoh keringot atau oréng nah, tio memutui oréng nah atau memila' keringot néh. Sin néh redo éh maneu kenat mematai redo éh tuyang lakei inah. Iteu pelapah sa'at barék, masek lem sa'at ngedalem.

Jah kepéh éh sa'at ngedalem, omok éh naneu lakei atau redo. Hun irah lemanai seliko tai ala bua hun pu'un telo kayeu bua barei kayeu posong atau telo bua kayeu metanyit atau telo bua kayeu la'it, hun néh pu'un telo kayeu kenat éh jian keja'au bua ojo lu' kelunan atau keja'au bua gem toto lu' kelunan. Boh hun ha' tapan pu'un jah redo éh bara', "Iteu telo kayeu agat ké olong ké," ha' redo inah, sin lem ha' néh pu'un jah lakei jin belah polong nah éh agat néh. Pu'un jah lakei lem polong nah éh magat redo inah éh nyonoh lakei éh tuyang néh, boh lakei inah sa'at, boh iah memutui kayeu agat néh nah boh éh ala telujuk telo kayeu olong agat néh ri' kenéh pei éh lem konyong redo inah hun néh menyun tong réh posot da'ap da'. Ha' lakei éh nyonoh nah, "Iteu ulun lakei agat ko' ri' dat," ha' néh.

Uban redo inah bē' magat lakei éh nyonoh éh memutui telo kayeu agat néh ri', redo inah mipa éh ka': "Pa' ka'au bē' maneu barék atau kenin ko' kenat kesa'at, bē' poho akeu magat ka'au uban ko' barei lama da'in uat awong réh nah," ha' néh.

Inah péh sa'at ngedalem, barék avé ha' lakei nah, ha' redo nah kepéh. Hun néh redo éh jian ngedalem na' péh éh bē' magat lakei inah na' péh éh merek ngan lakei inah uban penganeu néh éh sa'at kenat, bē' iah makat kenat ha'. Ka' ha' néh, "O, bē' jah de' ke' kolé

dat. Pu'un ke' retek ko kepéh molong kayeu ta'an ké ke' éh penutui ké ke' éh barei ka'au memutui aké olong ri'."

Kenat ha' néh awah. Bé' éh makat magat lakei inah, tapi' ala éh jian nenéng, lakei inah péh bé' menya.

Ha' kenat éh masek lem jian ngedalem.

Hun pu'un lemanai éh sa'at ha' ngan lakei atau redo éh magat éh, ha' réh, rawah pesahé sa'at. Uban sahé kelunan éh magat kelunan inah, sahé néh merek ngan sa'at kenin, uban iah éh agat néh meno éh. Boh iah jam kelap, maneu kelunan éh magat nah sakit.

Tapi' Bui rawah Buda' uban roh pepagat mu'un bé' roh pesahé sa'at. Pepipa pekejian.

Jah kolé kepéh hun amé pina menyun tong patah kuman bua, Bui rawah Buda' menyun peseripa, boh Bui kelo tupat Buda' kenéh bara' kenin néh.

Ka' ha' Bui: "Ahui ahui ha' ko' bé' akeu jam."

Boh Buda' tio mupik éh kenéh sakit kenéh marung. Sin néh iah magat éh.

Hun Buda' kelo tupat Bui, boh ha' Buda' bara', "Mai ke' barei peja' akeu."

Boh Bui tio mupik Buda'.

Boh irah ja'au éh ngedalem roh tio jam rawah pepagat mu'un.

Uban pu'un jah barék Penan, avé hun iteu penakai réh, hun ko' magat kelunan, ka'au bé' buha' sé sé mateng ngaran kelunan inah. Avé kelunan éh agat ko' bé' omok mateng ngaran usah néh tengé, lua' néh péh bé' omok mateng éh, sio ko' omok menéng éh. Hun kelunan ngelapah mateng ngaran iah éh agat ko', ka'au tio mupik kulit kelunan inah avé kulit néh marung. Hun néh marung mu'un, telana' magat mu'un.

Na' péh kelunan mateng ngaran éh tepih, barei ngaran éh mado, ka'au tio mupik kelunan inah. Inah Buda' mupik Bui hun ha' néh ngan néh "ahui." Uban "ahui" nah petepih ngaran "Bui."^{*}

Uban néh kenat, lumang irah tupat kenin kelunan éh pepagat. Na' péh kelunan éh agat ko' ju bé' poléng ha', hun bakéh ko' pakai ha' kenat jalan sanya atau tupat kenin ko', ka'au tio mupik éh kepéh.

* Pu'un kepéh. Hun ko' magat kelunan, boh ka'au tavin kelunan inah boh bara' ha' éh petepih déhé ngaran néh, iah tio mupik ka'au, asan néh magat ka'au. Ha' tapan, hun Buda' tavin Bui, bé' Buda' omok bara', "Kuman sin babui avé bé." Uban "babui" petepih déhé ngaran "Bui." Hun ha' néh, "Kuman sin na avé bé," boh Buda' bé' ngelapah. Bé' Buda' omok bara' "palui" atau "malui" atau "atui". Hun néh Bui nah, hun néh pané ngan Buda', bé' iah omok bara' "peja" atau "mala" atau "sala". Uban "peja" avé "mala" avé "sala" petepih déhé ngaran "Buda".

Jah kolé Buda' menyun lem lamin néh sio Bui lem lamin néh sitai, boh ha' jah bakéh Buda' ngan néh, "Mai mipa bua adui," boh Buda' tio mupik éh maneu éh sakit, maneu uban éh marung.

Boh bakéh néh éh nupik néh kenat tai tong lamin lua' néh éh jah, boh ha' néh ngan irah sitai, "Ei, agat Buda' mu'un lakei Bui nah."

Ha' réh ngisa, "Bé' mu'un iah makat magat éh kio."

"Bé'. Hun néh ha' kć' kenyo, hun kć' tupat éh maneu ngaran sekada' "ipa adui," iah tio mupik akeu, iteu néh kemarung keto uban néh," boh iah peta'an éh.

Boh pu'un bakéh Bui éh tupat éh kepéh, boh iah mupik kulit néh avé néh marung mu'un.

Iteu jalan irah sahau perengah kenin kelunan éh pepagat. Bé' amé Penan sahau jam bara' petek "Akeu magat éh" atau "Akeu magat ka'au."

Boh kenat jalan bē' lebé Buda' rawah Bui bara' kenin roh lena lena tai sé sé lem pengepemung jepen.

Na' péh kenat tong pengelebé irah moko tong pengepemung réh nah, pina irah lakei lemanai tupat kenin Buda', barei memateu atau mipa bua mena' éh ngan néh. Kenat ke' redo lemanai tupat kenin Bui. Jin belah irah éh maneu kenat, pina bē' magat roh mu'un, tupat kenin roh awah. Tapi' pu'un jelua' éh magat roh mu'un, uban bē' Buda' rawah Bui awah éh pesahé pepagat sio inah. Bé' éh kerat irah lemanai éh jah éh pitah tuyang sio pengepemung ja'au sio ta'un.

Tapi' Buda' rawah Bui bē' putui kenin. Bé' rawah piso kenin tong irah éh beken tong irah éh jah kepéh lah. Na' péh mala' na' péh seminga' bē' éh modo kenin néh ngan irah éh jah. Adang Bui nesen ngan modo kenin néh tong redo Buda' ri'. Kenat ke' Buda' ngan Bui.

Tong ga' néh hun ma'o pengepemung nah kekat jepen nah purat, Buda' rawah Bui meseti' petat kivu jepen néh poho. Boh ma'o rawah petat kenat rawah petawai avé mujah tengé lebé avé jah laséh kelebé irah keto petem kenin.

TULAT 22

RAWAH LEMANAI PEPEMUNG TONG TANA'

Hun sukup kelebé tinen kć' pekelena éh, boh akeu jam kineu Bui rawah Buda' pepagat avé tong ga' neh hun roh pemung mu'un. Rurui ke' jin la'o inah akeu ngedalem irah éh jah éh pepagat, avé menéng ha' tebara tamen tinen roh ngan roh, avé ha' tebara pengeja'au jepen. Pu'un akeu menéng ha' réh pina kolé, barei hun Alé ala banen néh Ngo, avé Musa ala do néh Apin, avé pina kepéh, avé akeu hun ké ala do kć' Ubung. Boh akeu omok pepatah ha' irah ja'au, avé ha' rawah éh pepagat, ngelayau ha' réh petepih avé kua' mu'un, na' péh sé sé ala do, sé sé ala banen.

Pu'un barék sahau jalan réh tupat kenin rawah éh pepagat hun rawah moko peju. Hun pu'un kelunan éh magat kelunan éh moko lem jah jepen kepéh, hun lua' néh tai nepah sitai, na' péh jah usah lua' néh atau kura kura usah réh, na' péh tai nepah merah atau tai senoho néh, hun réh avé sitai irah tupat kenin kelunan éh agat néh.

Boh pu'un jah redo lemanai ngaran néh Asi éh lua' Bui. Boh iah kivu bakéh néh tai nepah jepen Buda'. Boh hun réh éh tai nepah avé sitai, irah seminga' belah lua' Buda'. Buda' péh pu'un sitai. Boh Asi pané belah irah pina, ka' ha' néh: "Kineu, kei, pu'un jah ngaran tesen ké' sahau barei Bui réh ngaran jah keruah irah sahau irah sitai."

Kenat awah ha' néh ngan irah. Sin néh ha' telék "irah sahau irah sitai", éh "ka'au iteu." Boh hun Buda' menéng ha' Asi kenat, iah tio nupik éh gahang avé sakit avé uban neu upik néh nah tio marung. Hun Asi éh nupik ri' molé da' tai jepen Bui kepéh, boh éh bara', "Gahang mu'un kenin redo agat ko' rai tong ka'au," ha' néh ngan Bui.

"Kineu jalan ko' jam éh?"

Boh éh tosok gaya' néh ngan Buda' ri', boh éh bara', "Né' ha' kć' kenyo ka'au éh, iteu kemarung uban nupik néh to."

Boh Bui jam éh mu'un.

Boh pu'un lua' Buda' tuai tavin jepen Bui, boh kua' barék réh ngan néh.

Boh ka' Buda' rawah Bui jam rawah kua' keto petem kenin.

Boh tong ga' néh Bui tai tavin jepen tong Buda' ri'.

Ngelayau sio jepen sahau ngelayau lakei tai tavin redo éh agat néh. Mejat redo maneu kenat. Uban lakei jeleng lakau tengé, avé sitai bέ' toto menya mu'un. Redo jam menya.

Hun néh avé sitai iah moko lem lamin Buda' ri' pemung ngan tamen néh éh ngaran néh Rasa' avé tinen néh éh ngaran néh kelepan kék' tapi' ngaran néh seminga' redo Aseu. Boh Buda' rawah Bui pegen lem lamin aga'* éh tong dirin lamin ja'au jalan tinen tamen néh pegen. Pekeruah awah, tuyang néh awah.

Boh hun Bui moko sitai tong lamin rételeu, tamen tinen Buda' ngedalem éh tai paleu, ngan tai beté, ngan tai ngedanak senoho redo keruah néh Buda' ala sang ngan ala uai bukui. Bé' éh makat omok masek lem kedalem réh sa'at.

Boh redo Buda' ri' medai kedalem tinen tamen Bui kepéh. Uban néh kenat sio inah Buda' suai samék kayan ngan selungan beté ngan selungan tong geto ojo ngan gaweng avé kivah boh mena' éh ngan lakei éh agat néh.

Boh bui moko polo mela'an dau tong jepen Buda' nah, ma'o inah peliwet molé tai tong jepen néh tong tinen tamen néh pu'un telana' uban ojo uban kereja Buda' ri'. Tamen tinen néh[†] na'at sukup selungan tong usah néh, avé gaweng uai bukui ngan kivah barei beté bilung layeu (uban kenat ha' réh tapan beték naneu redo éh jian jam manyam).

Ha' tinen tamen néh, "Omok ke' iah uban kereja néh jian. Kenin néh péh hun sio lu' pemung arak ta'un bua ja'au sitai rai jian kenin néh. Bé' éh kelatah kenin ngan ko' jam neki'eu jam nituk tong ta'an tong kedalem kekat amé ja'au sitai sahau rai," ha' tinen tamen Bui, ngaran roh Mileng ngan Beluluk.

Hun tong duah polo dau kepéh boh Bui tai nepah kepéh jepen tong Buda' ri' tong tinen tamen redo Buda' ri'. Ha' irah sitai péh bara' lakei Bui nah jian, tigéh. Ha' tinen tamen Buda', "Omok éh purip anak purip usah ko' vam, pa' péh amo tinen tamen ko' ju," ha' roh ngan anak roh Buda' nah.

Boh tinen tamen Buda' neteng kenin roh tenah selim bék' jak poléng nenéng irah pina lem jepen dai roh menya. Ha' tinen tamen Buda' nah ngan Bui rawah Buda', ka' ha' roh: "Kineu da', kenin koh mu'un barei kelebé tam moko iteu? Amo tinen tamen Buda' teu ngedalem koh jian éh. Kineu, bék' éh kenin koh metok atau laho iteu awah kenat? Avé tong da'in avé tong kekat dat de', lebih jin siteu pina jin siteu, ha' irah pina neteng koh. Hun réh neteng koh da', mai koh piso ha'. Mai koh piso kenin. Mai koh menya. Menya péh koh hun iteu, hun réh inah vam hun koh petat hun koh pina rungen inah maneu amo tinen tamen menya kepéh kawah péh menya kepéh.

"Jian koh barei pengedo juhit belengang juhit belengang nah hun mah mah tu'en atau lalung néh matai boh éh omok ala redo maréng atau lakei maréng hun néh lepah ngeloho bet jah bulun iko néh. Mai ala keruah lakei atau keruah redo, hun lakei atau redo éh bu'un rai keto murip. Inah kilin belengang nah éh suket juhit ni'an juhit jian. Uleu péh kivu barék inah, hun juhit kenat barék makin mah péh uleu kelunan éh poho jam seruh kepéh.

* jah lamin tegala' réh tong dirin lamin ja'au

† Tinen Bui ngaran néh Mileng, keruah ngaran néh Tinen Surut, ngaran tamen néh Beluluk, keruah ngaran néh Tamen Surut.

Kenat koh vam. Mai koh barei pengedo aseu sa'at. Jian koh mihau ha' mo teu avé pelinguh," ha' tinen tamen Buda' ngan Bui rawah Buda'.

Boh tinen tamen Buda' ngan Bui nutun kepéh. "Hun iteu jah jah jin belah koh bē' éh peseu bē' éh buteu bē' éh pakong bē' éh paket. Ha' pelava' tong pengelebé siget usah koh jam mukun barang jam pakong barang jam paket barang jam buteu barang jam peseu. Na' péh éh kenat mai jah koh teu bē' tubo koh pah avé jah matai boh petat. Kenat ha' mé' teu vam. Mai koh pagat sio koh éh jian lama teu awah. Jian koh pagat avé jah jah koh teu hun koh kebit telun umun na' balei kenangan avé koh mukun sekot atip luten, kenat awah ha' mé' lah ngan koh. Sukup. Amé péh sahau kenat ke' ha' réh barei ha' mo ngan kawah teu," ha' roh.

Boh Bui rawah Buda' bara': "Hun iteu hun mah mah péh dat de' hun réh neteng kenin amo adang amo barei ha' tapan irah ja'au sahau rai. Jah tarip lat awah. Barei bila' uai awah. Kenat awah ha' ipa amo bē' éh kebit. Sin lem ha' inah, irah éh ja'au barei ka'ah tinen tamen bē' tusah amo pekelena éh, ka'ah lepah jam sin lem ha' tarip lat, sin lem ha' pebila' uai. Hun réh neteng murin mo matai boh amo bē' jam mipa ha' réh. Hun réh neteng hun mo murip ahéng lem kejian mo teu, ha' éh benara' mo ha' éh nenéng réh inah awah." Kenat ha' Buda' ngan Bui ngan tinen tamen Buda'.

Ha' tinen tamen Buda' bara', "Hun néh kenat jian awah lah éh. Bé' lah amo neteng kawah kepéh, mena tipuh neu irah atau neu amé awah lah da'. Uban ke' mo neteng koh ri', pu'un irah sahau layan néh barei pagat, tapi' bē' pagat mu'un néh kelunan inah. Hun réh toto neteng éh juk pepemung éh juk pepedo éh *Bé'*, ha' roh kepéh, *Inga' mo awah iri'*. *Bé'* beruen kekat aseu kelo lakei iteu, kenat ha' néh hun néh redo. *Akeu péh jah beruen kekat irah éh matai sahau rai awah magat redo inah. Pa' iah bē' kenat ha', ha' lakei inah*. Inah éh kedai, inah éh doko kemé' neteng kawah teu ka'. Pu'un irah sahau kenat. Hun néh kenat kelunan ngela'o awah. Amé bē' kelo barék éh kenat dai kelunan tito kivu barék éh bē' jian. Kenat awah lah ha' amo ngan kawah. Mihau awah lah ha' ko' iteu avé irah ja'au neteng koh da'," ha' tinen tamen Buda'.

Boh lah tinen tamen Buda' bara' ngan irah pina lem jepen. Ha' roh ngan irah éh pengeja'au lem jepen nah, "Lem dau lepah ri' pu'un mo lepah neteng Buda' rawah Bui. Ha' roh, bē' éh makat kenin roh metok awah. Rawah pagat mu'un avé pelinguh. Jian ka'ah pengeja'au lu' maneu jah tipuh ngan irah tinen tamen ngan irah pengeja'au lem jepen lakei Bui nah doko ke' Bui omok molé tai tong tinen tamen néh bara' kelebé tipuh nah. Boh irah omok tuai."

Boh pengeja'au lem jepen Buda' ngaran néh Panai bara', "Hun néh kenat lah lena éh. Mai kebit lekat. Jian maneu éh lem duah polo dau awah kelebé tipuh nah. Barang irah sitai bubu bē' tekep kekat senuai réh bē' omok ma'o lem duah polo dau. Lem tipuh inah jian réh tuai boh lah lu' pané nebara rawah Buda' ngan Bui lem belah kekat uleu éh tamen tinen éh lua' roh siteu."

Boh lah tinen tamen Buda' nah molé ma'o lah neteng pengeja'au réh nah. Boh rawah bara' kepéh jaji nah ngan lakei Bui ri'. Boh Bui molé tai tinen tamen néh boh Bui tosok ha' jaji

éh benara' tinen tamen Buda' ngan Bui ri'. Boh tinen tamen Bui nah bara' éh ngan Ala' kepéh. Pengeja'au lah bara' éh ngan kekat irah lem jepen néh. Jin ka'o inah sé awah lua' Bui omok tai jaji nah.

Hun sukup duah polo dau irah jin jepen Bui nah avé tong jaji nah tong jepen Buda' nah irah sitai matek namu' atau seva' atau bahu na'at savé réh. Irah tong lamin tinen Buda' ri' suai jah lamin ja'au ngerabit lamin tinen tamen Buda' ri'. Hun tamen tinen hun lua' Bui avé irah moko sinah tong lamin éh sedia' tamen tinen Buda' ri'. Irah sakai murung ngan tamen tinen lua' ngan pengeja'au lem jepen Bui nah, uban anyam apo lepah pepenyun réh lem lamin dai réh ieng ke' belaja' dai réh bέ' pu'un kinan.

Boh réh avé sinah irah lah seminga' irah lah maneu ha' dadei lah boh réh moko dau savé réh avé nah dau rema. Boh ha' Panai, ka' ha' néh, "Jian kekat ka'ah lemanai lakei éh bakéh éh keruah lakei Bui iteu rai jian keh tai ala uvut doko ke' lu' suai kinan lu' suai sigo suai liat suai sat suai ba uvut éh kenesat suai ba uvut éh navat éh neu lu' lalé' sam doko lu' omok pu'un kinan. Jelua' da' pitah su tai nyagam ka'an ineh omok poléng omok nala inah néh nena' nyeputan ngan uleu."

Boh irah kekat lemanai tai nyagam ngivun. Dau pejek irah molé mihin sin savit uvut pakai gaweng pakai kivah. Hun avé sinah boh irah maneu uvut nah kivu ha' réh ni'ei ri'. Irah éh nyagam pu'un éh ala juhit belengang jah ala mega jah. Inah awah nala réh, tapi' ha' irah sahau, telana' jian okon duah inah. (Hun buang atau kemanen nala Bui, iteu sa'at okon. Kemanen nah pelin beték mak nebet tong patai. Buang pelin utup patai, uban néh keja'au buang. Hun duah ka'an inah nala néh, boh rawah Buda' omok matai. Hun bέ' kelo matai, meseti' petat. Uban néh kenat sahau lakei éh juk pedo hun néh na'at duah ka'an inah, selayo éh bέ' mematai ka'an inah.) Irah ala juhit belengang nah metek si'ik si'ik, éh kenat ke' mega ri' keréh matok éh. Kekat boso uvut nah irah nganyé* éh pabin ba'an.

Hun néh lepah ma'o kenesak réh bέ' bé' lah pajau dau para' pelakei. Kekat na'o kekat sigo kekat sat kekat éh iri' boh réh petebai kuman.

Ma'o réh kuman boh Panai bara', "Sin lu' kuman bέ' éh barei lu' kuman nyahan poho. Uleu barei maneu jah penguman ja'au doko siget siget usah gahang bέ' la'au. Omok menéng ha' ané ha' tebara uban kenat pu'un duah usah lemanai redo lemanai lakei éh juk pedo éh juk pemung. Siget anak lemanai redo lemanai lakei hun réh nebara roh da'ap jian ka'ah menéng éh. Jian ka'ah péh nesen éh. Sé sé jin belah keh vam ala lakei ala redo, ha' tebara iteu ke' nena' réh jian keh menéng éh, jian keh nesen éh jian jian. Na' péh akeu iteu lakau ju, bέ' pu'un siteu, iteu ha' kέ' pelava'. Tong ga' néh vam kekat amé éh ja'au hun iteu pu'un ke' retek dau amé lakau ju bέ' laho molé. Ka'ah anak lah liwah. Ka'ah anak kepéh mihau ha' tebara ha' tepat iteu." Kenat ha' pengeja'au lem jepen Buda' éh ngaran néh Panai.

Boh Panai bara' kepéh, "Omok pengeja'au jin jepen Bui bara' kenin irah kepéh."

* manyat éh si'ik si'ik boh pei éh lem nyak babui kenéh keséh

Ka' ha' Ala' ngan réh, "Éh lepah benara' Panai ri' lepah lena lepah jian. Akeu péh adang néh kenat awah ke' ha' éh kenelo ké' ha' éh agat ké' nihau ka'ah anak maréng kepéh. Malai néh ka'ah anak bék' ka'ah jam sin ha' Panai bara' éh lakau ju ni'ei ri'. Bék' éh lakau toro. Bék' éh lakau ju. Iah matai. Kenat sin ha' néh milih ri'. Hun amé matai vam hun ka'ah bék' mihau bék' nesen kekat ha' tebara iteu jin kenat bu'un keh paléu tula urip keh bék' lebé ka'ah parit ka'ah omok sakit omok matai," ha' Ala'.

Boh Ala' nutun kepéh, "Akeu pu'un juk teneteng ké' doko ke' irah pina menéng ha' koh. Pu'un péh éh benara' tinen tamen Buda' rai, inah éh nenéng rawah tengé. Hun iteu akeu nyoho koh pané lem belah amé pina. Éh tenah éh teneteng ké' inah éh iah lakei. Hun ké' bara' da', jian ke' mipa ha' ké' teu ngan lena. *Kineu, Bui, agat ko' mu'un redo éh menyun déhé ko' nah kei?* Hun néh agat ko' mu'un da' jian ke' bara' *Redo iteu agat ké' mu'un avé pelinguh*. Kenat ha' ko' pané ngan lena doko ke' irah pina avé akeu menéng éh," ha' Ala'.

Boh Ala' kivu ha' néh ri' neteng Bui.

Boh Bui kivu ha' Ala', ha' Bui, "Redo éh déhé ké' teu agat ké' avé pelinguh." Kenat ha' néh.

Boh Ala' bara', "Kineu, nenéng keh lena, kineu, ta'an keh roh menyun ngan lena? Hun néh nenéng keh, jian keh bara' *O* jah kolé bék' bék'. Hun néh bék' nenéng keh, jian keh bara' *Bék'*. Kenat awah."

Boh irah pina kivu ha' néh ri', ha' réh "*O*".

"Nah," ha' Ala'. "Inah néh telana' néh lah." Boh Ala' neteng iah redo. Kua' ha' néh ngan iah lakei ri'. Ha' Ala', "Pa' iah lakei bara' iah kelo ka'au avé pelinguh, hun ko' bék' kelo, bara' bék' hun iteu néh lem belah jepen teu. Omok amé pepetat koh. Mai menya. Mai nge'o ngalayo awah." Kenat ha' Ala' kepéh.

Boh iah redo Buda', "Akeu kua' kivu ha' néh ri' ngan bara' akeu kelo iah avé pelinguh."

Boh Ala' bara' kepéh ngan irah pina barei ha' néh neteng ni'ei ri'.

Irah pina bara' "*O*".

Boh lah Ala' bara', "Ineu ineu péh ha' kawah lah ngisa vam iteu kekat maten iteu kekat kelingen amé lepah menéng."

Boh Panai bara' kepéh, "Kineu," ha' néh ngan tinen tamen Buda', "Kei, jian koh tosok kepéh ha' Buda' rawah Bui rai éh benara' koh ngan ké' rai belah jepen lu' pemung teu dai lu' pekisa dai jah jah lua' Buda' dai jah jah lua' Bui ngisa vam," ha' Panai.

Boh tamen tinen Buda' kivu ha' néh. Tosok ha' roh éh teneteng roh hun réh teleu tengé rai.

Boh Panai bara', "Kineu, poléng nenéng kekat lu'? Hun iteu omok tinen tamen Bui bara' kenin roh tong do Bui éh Buda'," ha' Panai.

Boh tamen tinen Bui pané. "Pasan péh kenin amo éh pata ja'au teu, tong kivan mo éh redo Bui amo adang mo kelo éh. Kenat péh anak amo Bui nah lepah amo menéng ha' ri' ka'ah péh adang kelo. Jah ha' mo vam. Bui rawah do néh Buda' jian lu' maneu roh barei batang rong éh belah maten. Maten sa na'au maten sa kabéng batang rong belu'an. Kenat ha' tapan. Kenat ha' tebara tepun lu' sahau. Sin néh kenat batang rong nah rawah duah iteu. Maten sa na'au ngan sa kabéng inah éh tamen tinen Buda'. Inah éh tinen tamen Bui. Hun roh molé sa ka'ah mai kejera roh hun roh pu'un sala' hun roh pu'un kesa'at. Kenat péh sa amé kepéh. Inah sin néh barei maten duah sa na'au sa kabéng ri' vam," ha' tinen tamen Bui.

Boh Panai bara' kepéh, "Jah awah lah benara' ké' ngan kawah. Ha' iteu péh nena' irah ja'au sahau ngan amé. Akeu mena' éh ngan kawah seleket lajam koh lakau semah semah. Hun mah mah kawah lem jepen uleu siteu péh lem jepen tinen tamen Bui péh hun lakei juk nepah vé atau padé atau po atau panak néh hun ka'au redo kelo tai, tai awah seliko dai ka'au Bui nyonoh Buda' dai pu'un pekerek belah koh. Kenat péh iah redo hun néh nepah hun ko' lakei kelo tai kivu éh tai awah dai pu'un pekerek ngan pesonoh nepah belah lamin barei kemalai lu' juk na'at jah ngan jah.

"Kepéh hun koh tai paleu hun molé paleu uban koh ieng ke' gahang, jian koh pesa'ap hun redo tai ala ba ka'au lakei tai mesé kayeu. Hun koh suai ka'an jian koh kua' kua' kuman mai koh barei ha' irah ja'au pepihet* tong kinan ko'. Jin kenat bu'un pu'un pekerek pu'un peselem belah koh vam. Hun redo ko' memutui apo ngan mitu apo ka'au péh mai moko kepuh, tio nya'ap éh kahang luten kesak apo. Hun néh mesak jian koh pesa'ap ala apo nah. Avé néh nasek ko' lem anyam. Boh koh pegen dai sadat pina jalan kelunan pekerek sahau. Na' péh kawah murip kari asen koh mai nujek ba pana asen koh mai laso asen koh jam kesak sapét ba pana bawa' éh navat rai kinan koh boh kawah omok jian urip bé' makat pekerek."[†] Kenat ha' Panai ri' kepéh nebara roh.

Ha' Panai nutun kepéh, "Sin lu' kuman beso ri' dai selan koh bara' ha' tebara rai bé' lena uban mo la'au. Dai koh kenat ha'. Siget lu' hun iteu beso jian," Kenat ha' néh kepéh ngan irah pina.

Ha' néh kepéh, "Hun iteu omok lakei pengeja'au lem jepen Bui bara' pengega' ha'," ha' Panai.

Boh Ala' ri' bara' kepéh, ha' Ala': "Akeu iteu bé' akeu maneu ha' pina maneu ha' kebit pina mu'un péh ha' tebara pina mu'un péh ha' benara' hun néh masek sa jebila' kelingen koh pelesan tabui sa jebila'. Bé' ke' pu'un gunah néh. Akeu maneu ha' siteu awah da'. Anah Panai ri' lepah sukup mu'un lepah pina. Omok jalan murip ngan jian. Akeu péh

* bé' petulat

[†] Sahau hun sio la'au bé' pu'un ba'an ineu ineu amé bé' kelo kuman tera na'o awah uban jelu'ei. Inah amé kuman ba pana bawa' éh navat, atau pi'ong keluran.

maneu ha' kebit lepah sukup éh benara' Panai ri'. Akeu bara' si'ik awah ngan koh dai ké' barei ngelan dai ké' pekelem koh awah. Kawah jin dau iteu da' mai koh bara' koh senang kepéh. Mai koh bara' koh barei hun koh pata lemanai sahau ri' éh terah lu' ngida ngan omok moko ngepiang inah éh sio lu' lemanai awah. Jin dau iteu ngaran pemung ngaran pedo inah éh kawah lah jah sanan tengé. Kawah tai paleu. Kawah suai lamin tengé. Kawah kereja keduah néh bé' koh usah awah kenat. Sukup kelebé da' kawah pu'un anak sinah koh mutau éh kunah ké' ri' uban koh tubo anak koh. Jian péh kawah pelep pelep maten juk pegen lepok merem dau dileu hun anak koh manga adang koh to'ot. Hun iah redo pegen ka'au lakei to'ot. Hun iah lakei pegen ka'au redo to'ot. Hun mah mah koh pu'un anak hun néh matai taben tejat ko' hun néh matai laso nujek ba pana hun néh matai peloho lem aveu tong luten hun néh matai pebuuh peloho tong tu'et bé' sé pu'un rengah bé' sé pu'un betui néh kemah kemah telo'ong jepen semah semah adang réh bara' kawah sa'at. Usah ké' bara' kawah sa'at pa' kawah lah barei ipa balau matong kemebéng usah koh bé' sé sé seva' bé' sé sé ngajung kawah lah hun koh bé' mihau anak koh vam. Pa' kawah kerurom ke' layan asan kekat anak koh murip jian rengah ko' betui koh adang réh bara' *Barei rawah pedo inah boh éh kelunan jian boh éh kelunan mu'un usah roh bé' makat kineu layan anak roh pelijak** ke' ja'au barei usah irah lebo éh ju. Kenat ha' réh tapan anak koh. Bé' sé pu'un ngaran jian kawah tinen kawan tamen anak inah ke' éh jian ngaran avé pelinguuh," ha' Ala' nebara roh.

"Iteu néh lah ha' pengebé iteu néh lah ha' pengega' ané jin akeu. Pa' éh tinen, pa' éh tamen Bui, kenat péh Buda'. Mai lah pu'un kenin éh pekisa. Mai lah pu'un kenin nyelepé. Mai lah pu'un kenin netah. Mai lah pu'un kenin pepihet. Mai lah pu'un kenin senah. Mai lah pu'un kenin duah. Jian keteleu ala kenin jah awah. Ineu ineu éh kinan pepakit apo peputip ka'an lem merem hun dau mai nyenah lah pu'un muan mai nyenah lah pu'un uduh lem apo nakit lem utip sin ka'an. Jin gaweng jin kovah jin ja'an jin tabau belah awah. Anah sé bé' pu'un, omok mena'. Kenat lah keteleu da' dai irah beken dai irah pina ngedalem keteleu. Jin ka'o dau iteu dat pu'un réh ngedalem keh. Hun néh jian hun néh sa'at pu'un réh ngedalem. Bé' éh réh awah avé amé iteu néh. Kenat urip lu' urip keh da'. Bé' amé bara' ha' tebara bé' amé bara' ha' ané iteu siget siget dau. Bé' éh kenat. Temen dau iteu awah, ha' iteu musit. Jin ka'o iteu bé' lah amé kelo pané iteu kepéh. Uleu maneu ha' inga' ha' seva'. Éh jah maneu ha' petayu ha' punan ha' tebak ha' netah sé jin belah keh bara' inah bé' amé kelo menéng lah éh. Ha' ramai ha' dawai ha' seva' ha' murung ngan kelunan si'ik ngan kelunan ja'au ngan kelunan mukun ha' inah éh penitah kekat amé dat de' kenat awah avé pelinguuh," ha' Ala' ri' lah.

Boh lah tinen tamen Bui ngan Buda' bara' ngan rawah belah irah pina ri': "Ha' éh nena' kekat irah ja'au nah inah éh seleket jah koh kuman nyak nyiwan atau nyak layuk éh mé éh omok masek lem lakat jipen koh kemé. Kenat ha' tapan kejian ha' tebara ri' dat," ha' tinen tamen Buda' rawah lah pané ngan roh. "Amé ngelan kawah anak éh kebit telun," ha' réh.

Lepah inah ma'o lah rawah lah omok pemung mu'un lah. Inah ngaran néh pemung lem pengelo kekat irah tinen tamen ngan lua' ngan pemung lem tebara lem nané irah ja'au.

* pata ja'au ngan bau

Uban pu'un jelua' kelunan pemung ngelapah ha' awah barei pengedo aseu. Inah éh bé' nané bé' tebara kelunan ja'au, ha' réh.*

Jin sinah Bui rawah Buda' bu'un lah rawah omok pemung ngan jah sanan tengé lamin lah.

Bu'un bu'un rawah moko lem jepen Buda'. Sukup kelebé boh rawah seliwa molé kepéh tai tong jepen tinen tamen Bui. Hun roh sitai kivu agat roh koh kelebé agat roh rawah seliwa molé kepéh. Tong ga' néh hun roh pu'un temalé rawah moko tong tinen Buda' avé temalé roh peloho. Hun anak roh ja'au lah hun anak roh jam kamang boh rawah molé kepéh tai tong tinen tamen Bui. Kenat barék amé Penan tong tana' sahau. Rawah pedo maréng seliwa kenat.

Bé' Buda' rawah Bui awah éh bu'un pepagat sio arak pina bua. Pina irah lemanai sahau pejajan pebateu pesahé sio pengepemung jepen hun ta'un ja'au pina babui.

Hun kekat bua lah lepah melapuh lah kekat babui péh pajau molé tai long ba lah boh lah kekat amé Penan petipun menyun tong patah ja'au nah lah sayau seminga' barei sio bua rai. Kepéh hun mé' ma'o sayau kenat boh jelua' jin belah mé' menyun tong patah, irah éh pengeja'au siget jepen. Pu'un irah éh menyun seliko ngaya' siget pengeja'au nah, barei do néh éh pengeja'au redo lem jepen néh, barei lakei éh numun duah éh ngeliwah pengeja'au nah hun néh sakit atau bubu. Pengeja'au siget jepen avé bengesa' menyun sitai tong patah sio pengega' ta'un ja'au sahau tong Ba Padeng Bateu nah.

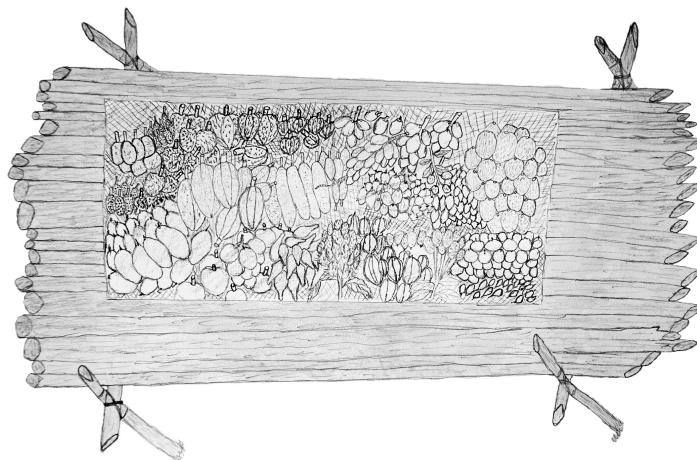
* Sahau lem jepen kć', jah awah sanan éh pengedo aseu, iteu lah La'éng rawah Ngenek. Tinen tamen kć' tosok éh ke' kć' jam. Tapi' irah éh beken bé pédo lem nané, ha' tinen tamen kć'. Ngenek matai uban bé' tenubo La'éng, ha' réh. Boh La'éng ala redo kepéh. Uban néh sikih uban do néh bu'un matai, iah ala éh lem nané irah ja'au kepéh. Ngaran keruah do néh Tung. La'éng ala Ngenek do néh na' péh tamen tinen Ngenek nah bé' kelo. Uban néh kenat bé' masek lem nané atau tebara irah ja'au. Tamen tinen Ngenek bé' kelo éh kivan roh uban roh ngedalem éh tenéh, rawah na'at bé' pu'un kenin.

Pu'un Moyong, éh pengeja'au bengesa' Penan Tobo,
Pu'un Adi, éh pengeja'au Penan Data,
Pu'un Na', éh pengeja'au bengesa' Palong,
Pu'un Lesu, éh pengeja'au bengesa' Teréng Bateu Bala
Pu'un Panai, éh pengeja'au bengesa' Penan Berunai.

Kekat pengeja'au nah petepat belah réh pina. Ha' réh pané, "Semah semah urat lu' kua' ha' lita irah renget kua' urat ujung jutat kua' bura' sena' matong, barei inah ha' tapan irah éh ja'au jin sahau. Sin néh lem ha' uleu, kua' urat ujung nonok mutan hun néh nyeleban kekat lakau lu' lah purat jin tipun lu' iteu, barei bura' matong avé long ba. Kenat lakau lu' kemah kemah. Mai lu' lah bé' ngelajam. Mai lu' lah bé' mihau dai betui lu' sa'at kepéh lem lepah teu ri' barék lu' matek jian betui lu' maték jian dai kelunan pedok lu' jin telikut lu' bara' *irah lepah pemung ramai jian rai, irah éh irai ke' sa'at kepéh barék* dai kelunan bahu pedok lu' jin telikut lu'." Kenat ha' kekat pengeja'au nah pané.

Boh siget usah jin belah irah pina pepena' selungan pepena' jong janan pepena' jong kayeu pepena' lalit pepena' telo pepena' tabo pepena' atip na'o pepena' atip luten pepena' kivah pepena' gaweng pepena' bolo telak* pepena' ja'an pepena' tabau inah kekat pena' réh. Jah mena' ngan jah jah mena' ngan jah keliwah liwah kenat inah seleket réh pemung keto jalan réh petawai belah réh avé pena' pekah uai bukui avé pena' tabit uai bukui kenat kekat néh pena' réh.[†] Uban dau sagam lah irah petat kepéh. Semah semah juk jalan jah bengesa' juk lakau pitah kereja néh uai bukui pelep getipai nyateng pelayo bateu nyakit bateu tetong sinah réh tai lah jak kepéh tapi' pu'un jaji réh belah réh.

"Hun mah mah vam siget arak ta'un ja'au arak bua pina arak babui pina avé menyak, amai lu' ngelepan jaji lu' iteu. Jian lu' pitah jah tana' pegawa atau tetang bato tokong tai sitai lu' pemung kepéh barei lem ta'un éh lepah pajau rai," kenat ha' réh ngan kekat lua' réh. Irah lua' réh péh kelo kivu ha' jaji réh nah bé bé. Kenat pengurip mé' sahau sio jepen sio tana' lalun.

* jah bolo jalan modo atip na'o, keja'au bolo telo, pu'un tutup kenat

† Tapi' amé anak bé' pepena' kenat, uban amé bé' jam sin tawai, avé bé' pu'un livah ineu ineu éh omok pepena' mé'.

TULAT 23

BALEI SAWA'

Sukup kelebé paso kepéh tai sepong uvut Long Ba Pata. Ngaran néh kenat uban pu'un duah ba éh pata pekelong lem jah atong ba kepéh ngaran néh Ba Menging. Jah ba ngaran néh Ba Pata sa kabéng, jah kepéh Ba Pata Sa Na'au. Duah long roh petepih avé duah depah belah. Mejat mu'un kenat, inah irah bara' éh long Ba Pata.

Uban akeu tejeu na'at long ba éh pata kenat, akeu neteng ngan tamen ké'. "Uban ineu long ba iteu omok petepih pata ka', Mam?"

Ha' tamen ké' bara', "Teneng tong jah suket kelunan sahau. Ba péh omok kenat, kelunan péh omok kenat. Masek lem ha' tapan. Hun néh omok kua' kejian. Hun jah jian, hun jah sa'at, ha' réh tapan, bé' unang ke' iri' duah pata long ba teu tapi' iah ketipah kejian néh uban jah jian long jah o'ong long. Inah bé' pata kua' kejian. Hun néh kua' awah kejian ka' inah éh omok masek lem ha' tapan. Kelunan péh hun néh jah éh sa'at layan jah éh jian layan omok ke' réh bara' éh, Bé' unang ke' iri' rawah lakei atau redo iteu duah siteu tapi' rawah ketipah kejian. Jah éh jian layan, jah éh sa'at layan. Hun néh kua' awah kejian rawah iteu bé' pu'un jah jin belah roh sa'at, ha' réh, *Pata agat ké' bé*, ha' réh. Teneng éh tong suket ha' réh tosok ha' réh suket balei sawa' sahau rai."

Boh akeu neteng kepéh ngan tamen ké'. Ka' ha' ké'. "Kineu suket balei sawa', Mam?" ha' ké' ngan néh.

Boh tamen ké' bara', "Ngalé ngalé ka'au anak iteu toto meteteng. Bé' éh makat kineu kurah ne'," ha' tamen ké' ngan néh.

Ma'o inah boh tamen ké' bara' ha' suket jah lakei éh tai put tela'o. Inah éh balei sawa'.

"Hun sahau pu'un jah lakei ja'au lakau tai beté tong ahang tana'. Tai éh beté put babui éh inah pu'un éh matai nala lakei ja'au éh tai beté nah. Hun jah kolé kepéh tai lakei ja'au ri' tai beté tong jah dapau tong i'ot jah ba tong dirin tokong toto. Boh éh na'at tela'o. Tela'o ja'au, lakin. Tela'o seku avé tinen tela'o seku. Ma'o inah lakei ja'au nah tai nyovok éh. Boh éh tai dani kenéh put jah tela'o seku ri' boh tela'o ri' nekedeu kelap neput néh ri'.

"Boh lakei ja'au tai nemulu tela'o ri' avé sitai bé' pu'un tela'o ri' matai. Boh éh molé tai lamin néh tong redo néh moko. Avé éh tong lamin boh éh tosok tela'o éh neput néh ri' ngan do néh. Boh do lakei ja'au ri' bara', *Hun kenat dau sagam da' jian toh tai pitah tela'o éh neput ko' ri'*, ha' do néh ngan néh.

"Dau rema boh roh tai pitah tela'o. Hun roh tai nah lakei ja'au ri' ketem do néh kivu éh tai pitah tela'o éh neput néh malem rai. Hun roh avé tong retek lakei ja'au put tela'o malem rai boh roh tai pitah éh kivu dirin tokong. Boh roh na'at jah sawa' ja'au déhé roh nah tong tokong éh tong roh pitah tela'o nah. Boh roh bara', *Jian toh podo kivu alo sawa' iteu tuvang keluat sawa' iteu kepéh*, ha' roh. Boh roh kivu ha' roh ri' podo tong alo sawa'. Boh roh na'at pu'un duah usah kelunan ta'an roh. Boh roh neteng, *Jin semah kawah iteu*, ha' lakei ja'au iri' neteng kelunan éh nekedéng lem alo sawa' nah.

"Ha' rawah éh nekedéng tong alo sawa' nah, *Amo iteu amo néh éh neput ko' malem rai*, ha' lakei éh ja'au nekedéng tong alo sawa' ri'. *Tapi' bé' amo merek ngan kawah*, ha' rawah éh moko tong alo sawa' nah. *Hun kenat jian tam tai menyun tong lem sawa' teu*, ha' roh ngan rawah Penan éh juk pitah tela'o ri'.

"Boh réh teleu tai metek kayeu maneu patah jalan réh teleu menyun.

"Akeu iteu, ha' lakei éh nekedéng tong alo sawa' bu'un ri', *Iteu néh akeu balei tela'o*, ha' néh tosok ngan lakei ja'au Penan ri'. *Akeu balei tela'o teu ngaran ké' mu'un balei sawa'*, *uban akeu siget siget sawa' sinah akeu podo kivu alo sawa'*. *Inah ngaran ké' balei sawa'*, ha' balei tela'o tosok ngan lakei ja'au irah Penan ri'.

"*Kineu kei akeu magat ako do nah*, ha' balei tela'o kepéh. *Hun ko' kelo jian toh petulat do ko' nah akeu tulat do ké' ngan ko' peh*, ha' balei tela'o éh ngaran néh balei sawa' ri'.

"Ha' lakei Penan iri', 'Bé' éh omok petulat toh dat kalai bua péh énéh,' ha' lakei Penan ri' ngan balei sawa' éh balei tela'o ri'.

"*Hun ko' kelo omok akeu tulat éh tapi' akeu mesa éh pakai puling ojo*, ha' balei sawa' éh balei tela'o ri'.

"Ha' lakei ja'au irah Penan nah, *Tapi' hun akeu mesa do ké' dat tio matai éh*, ha' lakei ja'au Penan ri'.

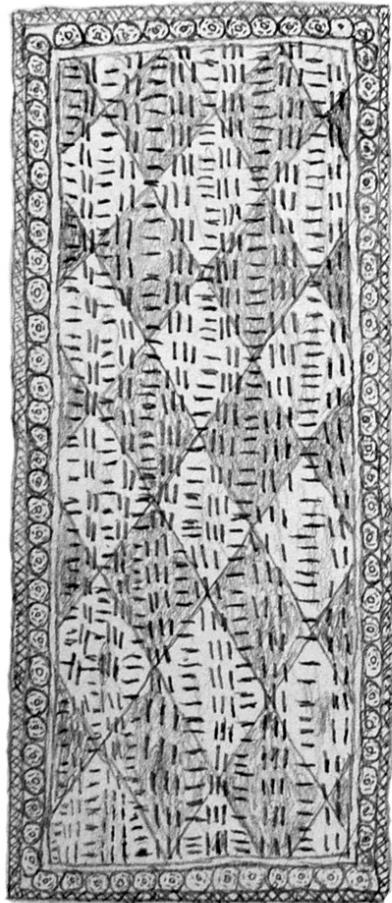
"*Hun kenat*, ha' balei sawa' éh balei tela'o ri', *Jian éh akeu mesa éh*, ha' balei sawa' éh balei tela'o ri'.

"Boh balei sawa' ri' nyoho rawah redo ri' nekedéng pata. Redo Penan jah redo balei sawa' éh balei tela'o ri' jah. Boh balei sawa' ri' barei ha' tapan meta roh pakai ojo néh tio redo Penan iri' lanyu duah pata kepéh. Boh éh maneu ojo néh kepéh barai tapan meta éh kepéh. Redo balei sawa' ri' duah pata kepéh. Boh balei sawa' éh balei tela'o ri' petulat roh jah redo Penan jah redo balei sawa' ri' nena' néh ngan lakei Penan ri'. Jah redo balei sawa' ri' jah redo Penan nala lakei balei sawa' éh balei tela'o ri'.

"Boh rételeu lah moko tosok ma'o inah boh lah balei sawa' réh teleu ri' lakau lah. Boh irah teleu Penan iteu ri' molé lah.

"Tela'o éh penitah roh ri' inah néh éh malui kelunan ri'. Inah irah hun sahau avé hun iteu hun réh put tela'o hun réh pitah éh bé' pu'un éh matai, hun réh merek ngan tela'o, boh réh bara', *Kemah balei sawa' bé' pu'un matai*, ha' réh hun réh juk peja' tela'o. Kenat ayo réh peja' éh sahau avé réh bara' éh *mengot rong*, avé réh bara' éh *balei buten*."

Ma'o tamen ké' bara' suket balei sawa' ri' lah, tamen ké' ala gaweng pihan kenéh teven paseng alu lem néh boh éh lah ala keleput ngan telo néh ngan po'é néh kenéh peleka tuhun kivu jan lamin. Avé tong tana' iah lakau kivu belah kayeu tai tana' lalun papit ba Menging éh tong long ba Pata nah kenéh mukat sa dipa kenéh tai tebeng uvut. Uban uvut sinah uvut sepong awah, bé' éh uvut birai éh pina, amé moko ngio ngio duah migu tong keteleu néh amé paso kepéh.

TULAT 24

NEKITOI BOHO PIDEM

Boh amé paso kepéh tai tana' pina jakah. Boh pai éh bu'un tong tana' jakah nah, iteu lah jah birai jakah tong Ba Keré. Tuman ngaran néh kenat uban pina inan bua keré tong ba inah. Bua keré nah mesem boh bέ' ngeta'un, ngebuta merah. Kinan uleu kelunan. (Layan néh kua' bua ju'ui, tapi' mesem)

Keruah pai sitai tong birai jakah Ba Pelep. Akeu neteng ngan tamen kέ' uban réh bara' éh ba pelep nah, "Kineu tuman réh maneu ba iteu Ba Pelep," ha' kέ' ngan tamen kέ'.

Boh tamen kέ' bara', "Pu'un jah kelunan siteu sahau ngaran néh lakei Oyong. Ngaran mu'un néh Jelun."

"Uban ineu duah ngaran néh duah, Mam. Sé lakei Oyong, sé Jelun?"

Boh ha' tamen kέ' bara', "Uban néh ka'. Sahau ngaran poho néh Jelun. Tapi' hun néh lepah ala redo hun néh pu'un anak ngan redo néh bέ' omok siget anak néh éh peloho bέ' omok éh murip tekun matai. Bέ' éh makat tio peloho tio matai. Bέ' éh kenat. Peloho anak lakei Jelun nah avé teleu polo dau kenat jin ka'o loho néh boh anak inah matai. Avé pat avé lemah kekat anak néh matai kenat. Boh rawah Jelun do néh tebai jah lakei éh renget tuai peresa' éh pakai kerenget balei néh. Boh lakei éh renget nah kelita sio merem barei kemalai irah éh renget poho. Lem ha' lita néh nah iah tebai balei néh jin long ba ja'au éh pekelong tong ba banget sa olé keruan.

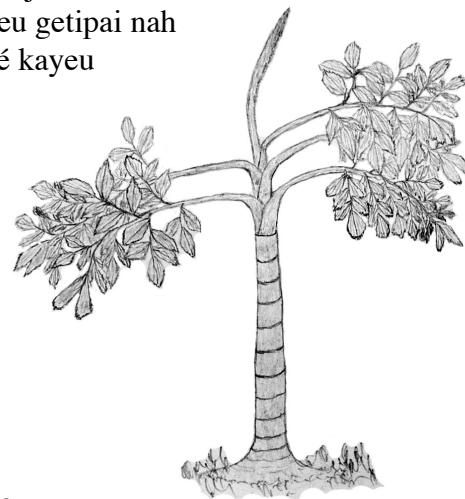
"Hun balei néh avé tenebai néh boh lakei éh renget nah neteng ngan balei néh ri'. Ha' lakei éh renget nah neteng ngan balei néh, *Uban ineu anak redo iteu ngan lakei iteu ngelayau bέ' omok murip tekun matai*, ha' lakei éh renget nah neteng ngan balei néh ri' lem ha' lita néh. Boh balei néh bara' ka': *Jian ke' miso ngaran redo iteu ngan lakei iteu doko ke' ungap éh tekun kuman anak roh nah tawang bέ' jam ngaran roh kepéh*, ha' balei bara' éh ngan tepun néh éh lakei éh renget nah. Boh lakei éh renget nah bara' kepéh, *Hun kέ' miso éh da' ineu ngaran néh?* Boh balei bara' ngan tepun néh lakei éh renget ri', bara' ka': *Hun ko' miso éh da' mai lah ke' atau mai lah keh mateng ngaran néh Jelun. Ngaran néh maréng miso Lakei Oyong. Hun néh redo néh, Redo Oyong. Jin ka'o miso ngaran néh kenat da' adang anak néh omok murip lah.* Kenat ha' balei néh ri' bara' ngan tepun néh lakei éh renget ri'.

"Boh rawah pedo iri' lah pakai ngaran roh maréng, Lakei Oyong, Redo Oyong, rawah meta' sé sé mateng ngaran éh bu'un. Jin ka'o inah rawah nganak anak roh omok mu'un lah murip uban roh kivu ha' lakei éh renget ri'.

"Boh jah kolé lakei Oyong rai tai tebeng pelep getipai bé' éh kenéh pebelih jak hun inah. Iah ala éh pelep jalan ngereken po'é néh lem kayeu sa'up néh, atau kenéh suai éh pelep man keleput néh ngan kenéh suai éh jong tong geto ojo anak ngan tong geto ojo irah redo. Uban pelep getipai nah éh gunah mu'un hun suai jong kenat penakoh medai mu'un tong jong pelep getipai uban suket néh rai penakoh matai peliket kelapit tilo tong paka' kayeu pelep getipai nah rai.

"Hun Lakei Oyong tai tebeng pelep getipai nah, iah meta jebila' awah, bé' jak éh nipa néh. Suhat kayeu pelep getipai nah. Kayeu getipai nah tio beré kebau si'ik ke' lakei Oyong nah bé' matai beneré kayeu pelep getipai nah. Uban jin néh kenat tuman réh bara' Ba Pelep. Semu'un néh hun néh ngaran sukup Ba Pelep Beré Tebeng Lakei Oyong.

Moko jah migu tong Ba Pelep nah tong keruah migu paso kepéh, uban ka'an buya. Tai tong repen jakah Ba Boho'. Ngaran néh kenat uban néh payah pu'un savit boho' pu'un ke' savit jakah. Sa buhei sa payah mu'un pu'un kepéh jah savit ja'au ngaran néh iman. Iman néh duah bengesa'. Jah nah iman juhit éh si'ik bé' makat si'ik mu'un -ja'au ke' éh. Jah nah iman kelunan. Iah inah ja'au. Keja'au lo'ong néh keja'au to'ong atau deram.

Bé' lebé moko sitai, uban ka'an keto buya.

Jah dau sio tahup ma'o kuman, tamen ké' bara', "Jian tam tai nepah bai ké'."

Sabai néh ri', iteu lah pengeja'au jepen Lesu. Uban do Lesu éh Nayah Ta'ang,* iah padé Ayu éh si'ik.

Iteu barék Penan éh poho mu'un jin sahau, uban moko lem lamin pejah pejah, ngelayau tai paleu jah sanan, atau tai beté jah usah. Hun molé sio tahup ma'o kuman boh kelo pané ngan lúa' mé', bé' kelo ja'au ha', uban petituk, kelo tai petavin tong sanan jah. Boh mételeu panak tai tavin lamin Lesu.

Hun avé tong tajah jan, ha' tamen ké', "Amé tuai barei patet."

Iteu ha' jian, ha' dawai, sin néh, "Amé tuai barei tulat babui atau bua, mai ke' lavo' na'at amé tuai. Nepah awah na'at usah. Bé' pu'un ineu ineu nihin."

Ha' Lesu mipa, "Kineu péh urip uleu jin sahau? Bé' uleu ulak kon ka'an."

* ngaran néh seminga' Bala Ta'ang

Sin néh hun ha' kebit, "Kineu péh urip uleu jin sahau adang lu' petepah. Bé' éh petiken pu'un ka'an boh omok nepah. Hun bé' pu'un ka'an bé' omok nepah, bé' éh kenat."

Boh tamen kék' bara', "Ja'au ha' néh da'."

Sin néh, "Kenat néh ayo néh bé' mu'un pu'un ineu nena' mé' kivu ha' ko' nah awah."

Boh Lesu bara', "Na' péh lu' bé' pu'un ineu nihin barei ha' ko' nah kei, taket lem lamin lu' teu lu'."

Inah péh ha' jian. Hun néh pakai ha' bé' payo, ha' néh, "Taket tong lamin kék'."

Boh tamen mé' mihin mé' taket, boh amé teleu menyun lem gelan déhé aveu. Akeu menyun pemung ngan duah anak roh, ngaran roh Alé, éh redo, Kedui, redo péh. Alé ja'au si'ik jin akeu, Kedui si'ik. Tong bu'un bu'un amé anak kelem awah, menéng ha' irah ja'au.

Ha' tamen kék', "Amo ja'au iteu kenivu balei sa'ang."

Akeu bék' jam sin lem ha' inah, seruh tamen kék' juk tai nyiva' da'ap da'. Uban hun amé anak nyiva' tong gelan, irah ja'au bara' ha' réh, "Mai maneu ba sa'ang ko' sinah."

Sin néh lem kenin kék', "Mai nyiva' siteu."

Akeu seruh sa'ang nah ha' dawai; semu'un néh ha' teno uban irah ja'au merek hun mé' ngesegit gelan. Semu'un néh sa'ang nah jah penyakit, hun kelunan sa'ang tilo néh vat, barei nyelevu va'an. Boh hun tamen kék' nelék, "Amo kenivu balei sa'ang," adang akeu bék' jam sin néh, uban akeu bék' jam suket.

Lem suket pu'un jah lakei tai beté tong tana' lalun. Hun néh avé sitai boh iah menéng ha' jui ngan ha' kueu kelunan, bék' ma'o ma'o. Boh lakei éh tai beté nah, "Adang ha' irah éh jin lem jepen mé' tebai tong ka'an, nya'ap éh bi éh molé kio. Jian akeu tai mu'a doko kék' omok nya'ap lakei éh ngueu bi ka'an ja'au. Barang babui atau payau."

Kenat ha' lem kenin néh.

Boh iah tio tai mu'a ha' jui ngan ha' kueu. Hun néh avé, boh éh na'at ulak kelunan sa'at layan. Boh kelunan éh mejui nah tio tai barei juk tabi' barei juk neteng tio tai nekapén likot lakei ja'au éh mu'a ha' néh ri'. Lakei ja'au ri' memigah kelunan éh nekapén, ngan memaga ngan pa éh pala ojo néh nekedeu pebéték pebituk teneng tong kayeu teneng tong suha' teneng tong jawin iah nekedeu kelap. Boh avé tong lamin bék' lebé lakei ja'au ri' sakit vat tulin tilo avé batang tilo barei nyelevu va'an. Boh iah keta mu'un bék' jam pawah juk matai mu'un.

Boh jah lakei lem jepen réh éh renget tai neteng éh, "Kineu, ineu maneu ka'au sakit?"

Boh iah bara' ayo kelunan éh nekapén éh rai, boh iah éh renget ngelita neteng ngan balei néh. Boh balei néh bara' ngan iah éh renget nah, "Inah néh balei sa'ang. Ngaran penyakit inah sa'ang. Omok kepéh kenat vam tong redo, kua' kenat, jam mejui jam ngueu, inah ngaran néh balei maneu bono. Hun ko' juk nyelah penyakit sa'ang, ka'au ala jah tengelai éh tong dirin anak ba, layan néh barei ujung pai éh ja'au ngan pu'un dang dang tong ujung néh, bua tengelai nah barei rong kelit medok. Jian ke' ala boso ngan lerong néh ke' ko' mohé éh jian ke' ko' mihin éh molé tong lamin ke' ko' manyat boso ngan lerong nah lem kawa. Mena' ba néh tunem keja'au boh matok éh avé duah teleu kolé meda' nekakan boh mujek ba lem galet mena' éh ngan kelunan éh sa'ang kenéh mesep ba tengelai inah. Boh iah omok ma'o. Inah ngaran néh tengelai selah sa'ang."

Kenat ha' balei éh pané ngan lakei éh renget nah sio balei nah tenebai néh lem ha' lita.

Uban sio inah akeu bé' jak jam suket ri', akeu bé' jam sin lem ha' tamen ké', "Amo ja'au iteu kenivu balei sa'ang." Tapi' hun sukup kelebé akeu jam sin lem ha' telék néh ri', iteu lah, "Anak iteu bé' jam menéng ha' ké' nyoho néh moko; iah bé' jam petat kivu akeu barei balei sa'ang tuai siteu ngaho ngan ngebubu."

Ha' Lesu, "Poho gaya' irah. Uleu sa jebila', irah sa jebila'; hun uleu nyoho réh moko bé' poho irah omok menéng uleu, turut awah. Barei kunah ko' nah mu'un ke' anah ké', anak bé' jam petat barei ha' tapan irah ja'au sahau barei iko, kenat anak."

Hun Lesu bara' kenat, boh tamen tinen ké' avé Lesu rawah do néh mala'.

Hun pina ha' kala ha' inga' roh kenat nénéng irah pina lem lamin éh jah, boh irah pina tuai mu'a. Hun irah tuai, ha' réh, "Ha' keh mala' ineu pegua pegara?"

Boh Lesu bara', "Ha' mé' tosok polong anak barei balei sa'ang."

Boh irah éh tuai jin sanan jah nah, ha' réh, "Bé' éh jah anah kawah anak awah éh kenat. Siget anak lu' pu'un éh kenat. Barei ha' irah ja'au bara', *Barei tabit tekun anak nabit lotok ké', ha' rai, kenat mu'un anak, bē' jam menéng ha' moko.* Siget kolé ké' musit irah nabit lotok ké'. Inah akeu leko lakau belah belasek nepah belah lamin. Inah maneu akeu ma'an lakau," ha' réh telék.

Semu'un néh Penan murung hun anak pu'un pemung. Rurui ke' Penan bē' jam pokok anak tengé lem usan lamin. Ngelayau pu'un irah ja'au moko mihau irah.

Pu'un irah ja'au jin teleu avé pat sanan petipun pemung tong lamin Lesu, anak réh kivu réh. Boh irah taket bē bē.

Uban néh kenat pina amé anak lem lamin Lesu. Bé' amé kelo kelem menéng ha' irah éh ja'au kepéh. Boh sio irah ja'au pita belah réh, amé anak seminga' kahut mu'un, uban seminga' "kera' pit, kebau avun."

Hun amé aho mu'un, ha' irah ja'au kepéh meta' amé, "Bé' amé jam anak ubu petayu tong lo'én tong belalang."

Boh irah ja'au petosok kepéh.

Boh tamen kć' bara' ngan Lesu, "Barei ha' selevong. Bu'un tuman amé panak tuai nepah siteu ni'ei ri', uban mé' seruh sekan ieng ke' pemana. Apo lu' pu'un, pemana bē' pu'un."

Hun ha' néh, "barei ha' selevong," hun néh ha' hun iteu, "barei ha' sa'at menéng." Uban iah éh nyoho irah éh jah tai beté, iah inah leko. Irah pina bē' kelo menéng ha' kenat. Hun néh kelunan jian, iah bē' musit ha', tai usah tengé ala ka'an molé petulat éh belah sanan.

Boh Lesu mipa, "Jian ke' ka'au pepusit ha' kenat tenah bai. Ke' lu' ngalu lu' pina teu okon jian ke' éh. Omok tam pita alu tam lem jah liveu teu. Éh jian néh itam seruh barei ha' ko' nah. Uban tam bē' jam pitah pemana siteu. Jian tam pitah tai semah lu' jian. Éh kemalai lu' sahau pengurip lu' tai lu' pitah jah anak ba éh tunem keja'au kelu' tai tong déhé ba nah ala genin tovo lu' tawai dirin ba nyavu juhit metui jian oko lu'," ha' Lesu.

Uban juhit metui tai ngesé avé ala anak seluang; iah milih bē' bara' juk ala seluang dai dau ta maneu ba ja'au seluang tatat.

Boh irah éh pina péh bara', "Sa ha' ko' kenat dat payo amé. Uban uleu iteu lah moko ngurem * tong tana' ju. Jian lu' tai pitah kekat gerasang[†] dirin ba," ha' réh.

Boh tamen kć' bara' kepéh, "Akeu ri' pané tenah ngan bai. Hun ka'ah pina payo menéng ha' kenat jian mu'un. Pina jalan tawai jalan ngenin tong dirin ba éh tunem keja'au. Tovo inah uleu ngerekah kekat gaya' lu' poho sahau. Gerasang jin sahau nodo opo tepun lu' sahau," ha' tamen kć'.

Sin lem ha' néh "Akeu ri' pané tenah ngan bai", na' péh iah kelo irah pina menéng ha' néh ngan Lesu ni'ei ri', bē' iah tio pané ngan irah pina dai réh seruh iah bau kenin.

Ha' irah pina, "Inah néh ha' éh agat amé menéng payo amé," ha' réh.

Ha' Lesu, "Hun lu' kua' kenat ha' bē bē mai kebit lekat uban uleu bē' jam koh kelebé kć' jian kenin ngan lu' barang akeu jian metok kenin da', barang akeu merek ngeradau ngan manga."

Boh hun ha' Lesu kenat, kekat réh éh menéng mala' mu'un.

Ha' réh mipa, "Alai irah ja'au pakai ha' ju uban réh matek mekum juk kuman mu'un."

Boh irah mala' kepéh. Hun réh ma'o mala' seminga' kenat, boh réh pané mu'un kepéh.

* layan gurem padeng ngan keséh ngan kerep; sin néh lebé bē' tai ba pitah seluang maneu usah réh bet nong
† tuvah; ha' sahau jalan réh milih

Pu'un jah po kék' éh padé Lesu ngaran néh Sot éh si'ik usah avé mekedai kebit urip néh avé hun iteu. Boh iah bara', "Ka'ah jam akeu kelunan iteu bé' jam ngamit batang kayeu. Bé' jam ngamit da'an uvut. Bé' jam ngamit tasan da'an jakah. Bé' jam ngeruah redo éh petujek sahau rai. Akeu jam ngeruah inan kayeu gerasang nodo opo sahau awah. Jian uleu tai tong Ba Sungan Ja'au awah uban sinah tana' diva' ba jian akeu malai nyavu juhit peté. Kenat awah ha' kék'."

Sin lem ha' néh ri', bé' jam ngamit batang kayeu, "bé' jam put." Da'an uvut ri', "bé' jam pakai lat uvut." Tasan da'an jakah, "tahat jakah". Bé' jam ngeruah redo petujek sahau rai, "Bé' jam ngamit tajem, na' péh lepah senuai réh." Nyavu juhit peté, sin néh, "omok ala seluang si'ik." Hun irah éh menéng ha' néh kenat éh bé' malai ngan néh mu'un, irah seruh éh ha' dawai, ha' diva'. Tapi' semu'un néh irah éh malai mu'un, irah jam éh ha' petek mu'un. Uban néh bé' jam tai beté. Sot jam nuvah awah, uban sé sé jam nuvah, avé redo, avé anak.

Boh ha' Lesu, "Hun néh kenat pengelo kekat tam uban akeu menéng lem ita tam pu'un jelua' bé' jam ngamit batang kayeu lu' pu'un iah jam nyavu juhit peté awah, pu'un jelua' nyavu juhit metui awah. Sin néh ita tam mai ala éh kebit kivu ha' ita tam ri' awah tai tong Ba Sungan barei ha' kék' ni'ei rai alu kék' jian kenin hun iteu. Kenat awah. Bé' sapét jah litep da' hun keteleu bé' kelo kivu ha' kék' akeu omok merek."

Boh irah pina mala'.

Lesu nutun kepéh, "Alai ha' tam memekat ita tam ri' da' dau sagam dai tam ngelepan tabo dai tam ngelepan telo jian tam petenup kekat éh gunah tam dau sagam. Dau rema sagam itam omok nekitoi boho pidem."

Sahau hun réh juk paso, bé' irah bara' éh petek, "Paso tam dat," uban kilin. Hun balei bayuh menéng ha' réh kenat iah natat ka'an tong pai réh paso maréng nah da', boh hun balei ayung menéng ha' réh kenat, iah omok ngesakit réh.

Boh irah milih bara' nekitoi, sin néh "paso", boh boho, "tam".

Tapi' Lesu maneu ha' inga', uban ngaran boho nah pu'un duah sin. Pu'un boho éh ha' milih, jah boho kepéh lah jah ka'an barei tak ho, éh omok lakau rigah. Tapi' pu'un jah ngaran boho kepéh boho pidem kua' layan barei boho mu'un tapi' bé' omok lakau rigah, si'ik maten bé' omok na'at selék.

Hun irah pina menéng ha' néh kenat, "Nekitoi boho pidem," inah irah mala' mu'un. "Hun néh boho mu'un ri', omok rigah lakau ngan omok na'at. Hun néh boho pidem, moko tong luvang awah bé' omok lakau rigah bé' omok na'at. Kineu kei ka'au nah boho pidem?" ha' réh seminga' ngan Lesu.

Ha' Lesu, "Kekat lu' boho pidem."

Boh irah pina bara' kepéh, "Amé dat nekitoi boho awah amé. Pidem bé' amé."

Uban réh bahu ngan murung, uban bē' lebé kepéh omok kuman nyahan.

Boh dau rema kepéh amé paso tai Ba Sungan Ja'au, éh pu'un ba jian avé birai jakah.

Tuman ngaran ba inah Ba Sungan uban néh sa kabéng medék lem nahe dirin ba tong tetang sungan ja'au. Sio inah akeu palé menéng ngaran sungan, boh tamen ké' pekelena éh ngan ké'.

"Sungan nah akeu bara' sin néh dai ko' ngelowén dai ko' tekenah dai ko' sakit vam. Hun ko' kivu irah éh jah dai ko' bē' jam éh, akeu bara' éh tenah ineu sungan. Sungan jah ba éh musit jin telap bila atau jin jah luvang i'ot anak ba. Ha' réh bē' éh ba awah, inah éh ba été balei nyeputan. Ka'an awah éh omok kon éh jalan balei nyeputan nah peluya ka'an ke' irah Penan omok tai put atau ala. Uban néh kenat vam mai ke' bē' nesen ha' ké'. Tong ba lem sungan nah mai nyula' mai nejat hun lu' nyula' ngan nejat sungan nah segit, balei sungan nah maneu lu' sakit. Kepéh mai tupat kinyim atau kuman sungan. Hun lu' kuman ba sungan, uleu sakit vat boré avé néh leta omok matai. Ka'an awah éh omok kuman ba lem sungan.

"Kepéh semah semah ka'au lakau asan pegen lem nahe ba ja'au ba si'ik adang ko' suai tapung bau ko' pegen. Uban ba nah ka'au bē' jam ba inah semah semah sungan néh. Balei sungan nah lakau sio merem. Hun lu' kelunan bē' suai tapung ujung kayeu bau lu' pegen lem nahe balei sungan nah nyelikap lu'. Inah maneu lu' tekenah omok mayung ngan sakit. Hun pu'un tapung nah boh iah na'at tapung nah inah telana' nah uleu kelunan pu'un ra' tapung nah bē' iah nyelikap uleu. Iah ngeléréu bē' nyelikap lu'. Kenat ha' irah renget jam ha' balei jin sungan."

Boh akeu menéng ha néh kenat, hun akeu avé tong sungan nihin réh akeu murung na'at éh awah. Éh ta'an ké' jah ba barei ba podo éh musit jin tana' tong dirin ba jin belah bila ngan bateu pina sinah. Layan ba inah padeng leté leté. Hun iteu, kelunan éh na'at éh omok tapan, barei ba té géréng. Tapi' sahau amé bē' jam ineu ba té.

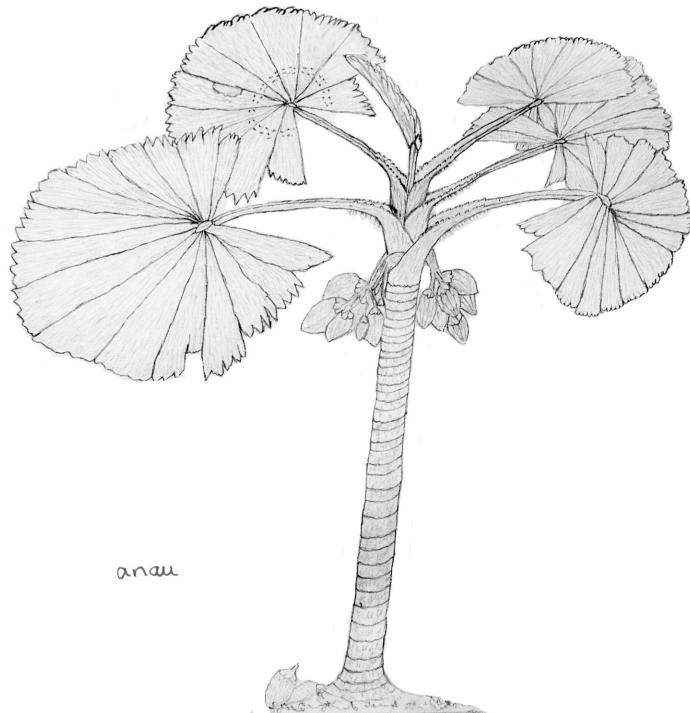
Sio inah akeu bē' jeleng tai na'at éh hun ké' usah tengé. Tapi' pina ta'un jin ka'o inah hun ké' tai sekolah, jepen mé' moko lebé mu'un tong Ba Sungan Ja'au. Boh hun inah sio suti sekolah akeu mihih keleput ké' tai mejung ka'an éh mesep ba néh.

Hun ké' anak ja'au akeu neteng jah po ké' Tedih éh renget. "Kineu, po," ha' ké', "Uban kineu ka'an nah kelo kuman ba tong sungan?"

Boh po bara', "Na' péh akeu tosok éh da', mai ka'ah ayam ké' ngelowén kepéh uban akeu jam. Pu'un akeu tupat mesep si'ik jah tarok ujung kayeu. Mesem barei kon ba usen. Uban néh kenat tuman néh ka'an kelo mesep ba sungan nah."

Hun ha' néh "uban akeu jam," sin néh iah renget. Uban néh renget awah iah jeleng kuman éh bē' tusah tekenah, uban balei néh mihau éh.

Sahau usen tusah mu'un pitah. Sio keloni irah putih mena' éh ngan irah éh tai tong temeu kemurung kenin. Bé' tusah bayan. Tapi' sio ké' anak bé' éh kenat, ieng ke' usen kinan mé'.^{*} Na' péh usen bé' pu'un sio inah, irah ja'au jin sahau avé hun iteu kilin ala ba usen jin sungan.

* Sio inah amé bé' kon usen, bé' sapét jah kolé. Seleket usen sahau amé kon bua lepeso. Ngerut boh memejeng éh, kuman ba néh. Mesem barei usen.

TULAT 25

UJUNG LU'EU ÉH NEKITEI

Ba Sungan Ja'au, iteu lah jah ba ja'au si'ik. Boh pina seluang lem. Sio amé mepai sitai, arak telah, boh melinut atong ba, uban néh kenat omok nuvah.

Boh amé avé sitai dau kuba' suai lamin awah jak. Dau rema sio ngivun ha' tamen ké' nekedéng belah belasek mé', pané ja'au ha'. "Menéng ha' ké' jak da'. Hun bu'un lu' nekitoi rai, bai bara' uleu nekitoi boho pidem. Akeu kepéh bara' jah ha' da', ha' éh tenawai lu', ha' ané suket uleu. Akeu iteu sevelun sakit ulun semuhen sakit jipen. Akeu pitah kayeu gerasang. Akeu ngerekah pitah sihap ba," ha' néh.

Ha' tamen ké' ri' dilem mu'un. Hun néh pakai ha', "sevelun sakit ulun semuhen sakit jipen," iteu ha' jin jah suket. Lem suket inah pu'un balei sa'at ngaran néh Jenuing, ineu ineu éh naneu néh sala', ha' petujek kereja petujek. Ha' néh ni'ei ri' sin néh "sakit ulun sakit jipen," iteu ha' sadat maneu réh seruh kereja néh sala' uban néh bubu neu néh sakit ulun pahat ngan sakit jipen. Sihap ba, iteu lah ha' milih pemung ngan ha' telék, sin néh tuvah. Uban sihap ba maneu dau ta. Hun néh bé' nelék, bara' petek "nuvah ala seluang," dau ta mu'un, ja'au ba seluang tatat, na' péh irah nuvah, bé' katah kepéh, seluang bé' matai.

Hun tamen ké' nelék bara' iah jenuing, sin néh iah diva' kenin, ngakun iah bé' jam maneu kereja éh teneng. Semu'un néh kekat éh senuai tamen ké' sahau teneng mu'un.

Boh irah pina mala' boh jelua' bara', "Alai jenuing ipa nyivung néh ine'. Bé' iah jam ha' uleu. Hun néh lakau awah da', sé sé awah kelo kivu jenuing omok kivu éh. Hun bé' kelo moko."

Jelua' réh bara', "Lebé lah uleu bé' uleu jam kineu kivu jenuing."

Jelua' mipa, "Irah kelunan, pu'un uleu kivu éh."

Sin néh irah kelo kivu kelunan, bé' kelo kivu balei éh sa'at.

Jelua' kepéh bara', "Akeu dat bé' akeu tai uban akeu pu'un anak éh si'ik bé' ku' jam barang pu'un péh kilin jenuing dai ké' bé' jam éh, jah liwet vam, hun ka'ah éh tosok jian barék, boh akeu kivu keh boh akeu tai kepéh," ha' jelua'.

Inah sin néh bara' kenat uban dai anak ma'ah kilin maneu seluang tatat. Uban réh bara' jenuing, uban irah éh lakau negaleu ngan bi papah tuvah nah barei bi ka'an.

Ha' jelua' irah pina, "Amé barei ngelan uban pu'un anak sa'at meta' bé' amé omok kangai kivu ngan nya'ap jenuing uban anak sa'at pané."

Jelua' kepéh, "Amé dat tai amé kivu jenuing uban amé kelo ngeruah éh ua néh jian ngeruah," ha' réh.

Ma'o inah hun tamen ké' lakau boh irah éh bara' kenat tai, kivu éh. Pat lakei ja'au, tamen ké' avé Sot avé Nyerua avé Iat, boh do réh pat, avé pina anak avé akeu.

Boh tamen ké' mihin amé lakau, bé' lebé amé avé tong jah kayeu utang sulat, ha' néh. Ha' néh, "Moko jak, akeu juk suai jah tuyah ngan amé pata ja'au. Jah liwet vam boh ku' suai anah ka'ah anak."

Ha' néh ngabo amé anak dai mé' ngé'eng sio inah; tong ga' néh bé' iah suai.

Boh iah tebeng inan inah éh keja'au lé'ép boh nyatek éh pat satek kebit jah urek. Siget satek nah pu'un jah paka' peliket tong, uban utang sulat nah meten paka' ngan pedereng. Boh iah napak paka' kenéh payo boto paleu. Boh iah napak satek inan jian jian sa'jeputui ngan sa'jeputui Iah bet ipa kepéh dai bahat. Boh kenat paleu gisam pesuai. Boh iah mena' éh ngan irah lakei ja'au, irah bi éh lem gaweng.

Boh amé lakau kepéh pitah kayeu gisam, éh ngelayau murip vevilang apé ihang atau bau bato tokong. Boh tamen ké' ngejuak bé' lebé ha' néh, "Iteu jah kayeu gerasang tam." Boh iah posot tong jah inan kayeu jah sekakah petem. Akeu seruh éh kayeu gerasang mu'un, bé' jam iah milih éh. Dau rema iah omok pekelena éh ngan ké', boh akeu jam kayeu inah ngaran néh éh mu'un kayeu gisam maha éh bé' jam ja'au mu'un, jah sekakah awah terah éh ja'au. Iah bara' kepéh hun néh bara' "tuyah" ri, iah milih paleu jalan paleu gisam.

Boh iah menat po'é nah boh metek tutuh ipa gisam kebau ra' itek irah éh ja'au. Ma'o inah, irah éh ja'au tai paleu ipa gisam. Irah ngelasei ipa gisam nah avé tong pu'un gisam tong tana', layan néh barei papah uvut, bala ngan mebéng, tapi' keséh, ba'o néh péh sa'at barei ba'o pela'ang pengelut.

Boh Sot rawah tamen ké' maneu tegaleu petep usah roh, tegaleu nah senuai roh jin lo'ong uai savit pedun. Boh irah ala ujung kayeu éh ja'au pei lem tegaleu boh réh ala papah gisam pei bau ujung kayeu nah. Boh réh ala kepéh ujung kayeu éh ja'au kepéh pei bau papah gisam sapin néh dai néh meto boh réh ngejeret éh pakai bila' uai savit sepa' dai néh purun. Boh réh maneu leng ipa kayeu kemitan. Boh tamen ké' bara', "Kayeu gerasang iteu sa'at tong pu'un néh. Bé' tam omok memalang éh."

Ha' néh kenat uban tong tana' pelihan apé ihang.

Ha' néh kepéh, "Lakau tam jin siteu pitah abin néh. Hun pu'un kayeu gerasang éh jian tong pu'un da', sinah tam omok memalang éh."

Uban bé' jak sukup papah gisam éh nala mé'.

Boh iah mihin amé memasa tai tong i'ot anak ba, boh pu'un jah kayeu duah sekapha keja'au tong dapau. Boh iah mihin amé posot. "Iteu jah inan kayeu gerasang ja'au kepéh."

Hun akeu menéng tamen ké' kenat, tengé layan néh jin kayeu gerasang sitai. Tengé layan gerasang éh inah. Uban inan kayeu gerasang éh bu'un ri' bala ngan mebéng inan néh, iah éh tenemeu mé' maréng padeng ngan marung marung. Maneu akeu tusah kenin, uban tong bu'un akeu seruh kayeu gerasang jah arong awah. Dau rema kepéh iah omok pekelena éh, ha' néh inan éh maréng rai ngaran néh gisam alim éh jah bengesa' éh ja'au kepéh.

Boh iah tai meta kepéh nutuh ipa kayeu nah kebau itek kelunan. Boh irah éh pata ja'au tai paleu ipa kayeu nah ngelasei éh barei éh bu'un ri'. Iah inah ja'au papah uban ja'au inan. Hun ma'o réh paleu éh, boh tamen ké' bara', "Kio ké' bé' tam lah memalang éh na' péh kayeu tam iteu tong dapau éh pedereng jian, sukup lah keja'au néh."

Boh Sot bara', "Lo kiah, sukup ine'."

Boh tamen ké' kepéh muka tegaleu teven papah maréng lem néh kepéh. Kelebé tamen ké' teven papah gisam ri' boh akeu ala paleu néh, paleu ipa tong jah lakat néh éh bé' penaleu réh, uban réh paleu inan awah. Mahéng paleu éh. Bé' sapét pega' keja'au irap dapap ojo lu' kelunan.

Hun tamen ké' na'at iah sanya, "Poho payau kuman ipa kayeu. Bé' éh ja'au kinan néh."

Uban hun payau kuman ipa kayeu ihem ala kemesem néh atau kayeu lanya lotok ala kemé jelibah, éh ngelayau iah nyelarok si'ik awah uban nega' néh.

Tapi' hun néh kenat ha', akeu bé' jam sin ha' néh, bé' jam iah sanya.

Boh dau rema akeu ngalu sio néh tosok bengesa' gisam, ha' ké', "Kineu uleu bé' na'at jah inan kayeu gisam éh keja'au labet lu' atau keja'au pa'an lu' kelunan? Uleu tebeng éh, boh lu' paleu éh ala éh kebit liwa inan."

Boh tamen mipa, "Bé' éh kenat. Suket néh hun ko' tebeng éh bé' lah éh katah. Bé' iah omok mematai seluang uban balei nyeputan éh molong kayeu tuvah nah, bé' kelo lu' tebeng éh, uban hun tebeng éh, matai pelinguh. Hun paleu éh awah, ipa néh selep kepéh molé tong uban. Omok ala kepéh hun mah mah arak la'au kepéh vam. Kenat tuman kilin bé' omok tebeng éh vam.

"Pu'un jah laka luti luti inan laka nah. Ngaran laka inah laka ilang. Inah péh tuvah jian éh murip tong tana' nawo'. Bé' uleu paleu éh, mihin satek laka tai dirin ba boh mipok ngelutang éh pakai jah satek kayeu. Hun ko' ala laka nah boh metep éh, mai ke' maneup néh kerasak jelua' molé mu'un jelua'. Mai éh kenat. Hun ko' maneup éh kenat, inah ka'au maneup kilin néh sala'. Seluang bé' matai. Hun ko' metep éh ka'au metep éh kedamo molé mu'un bé' kekat satek laka ilang na' péh avé duah polo avé pat polo. Mai jah jah

tep satek néh kelepan molé kerasak. Boh iah omok katah jian. Kenat laka ilang vam." (Pu'un teleu arong kayeu tuvah, duah arong gisam ri', jah arong kepéh kayeu nep. Ngelayau déhé dirin ba, lem data. Boh lu' paleu teleu arong kayeu inah.)

Boh tamen ké' mihin amé lakau bi tegaleu jalan papah. Hun peleka lakau, iah bara', "Rusu runu ravui ha' resai ra'é ruai."

Ha' Sot ngan amé anak, dai amé bé' jam ha' dilem kenat, "Mu'un ine' polong anak ngai tam kivu éh."

Boh amé lakau. Dau rema kepéh akeu neteng sin lem ha' néh éh tejeu nah. Ha' tamen ké' bara', "Sin néh, lakau biau tam, barei kelap ha' besai ayau tam. Kenat tam biau dai dau tahup dai dau sa'at."

Uban ineu ke' maneu ha' éh ju kenat?"

"Uban kilin. Amé ja'au pina lavat dai lu' darih paleu gisam avé ka'ah anak péh darih kivu hun maneu ha' petek, dau omok ta. Hun dau ta dau sa'at hun tatat uleu darih awah bé' pu'un olé nala lu'. Amé ja'au darih paleu gisam mahéng."

(Hun jah liwet kepéh akeu seruh mu'un, lem kenin ké' tengé, "Jin semah ha' nala ko' kenat? La jin nyupin atau la jin ha' balei?" Hun akeu oto seruh kenat bé' jam jin semah, boh akeu neteng ngan usah tamen ké'. Boh iah bara' suket But rawah Kuai.)

Boh amé lakau bi tegaleu papah gisam tio tai Ba Sungan. Hun mé' avé tong ba tong naha, rawah pei éh, boh tamen ké' rawah Sot lakau, jah ngelava kedayah jah ngelava keba'éng. Sin néh rawah ngelava, rawah na'at sa mah seluang pina éh kenelih roh. Amé pina moko tong tegaleu papah gisam. Hun roh molé boh rawah pita boh tamen ké' bara', "Tai levahau dayah tam."

Boh iah mihin amé medék lem ba kedayah poléng ha' sa dayah. Boh iah mihin amé posot sitai. Boh irah éh pata ja'au muka tegaleu papah gisam nah ke' réh pei éh tong diham sa dayah levahau éh kenelih réh nah. Sin éh kenelih, kelih seluang pina sinah. Bé' éh kelih na'at levahau awah. Boh tamen ké' taket tong tapak tana' tong data ala kayeu keja'au geto ojo lu' kelunan boh iah nyatek éh kebit néh memila' urang lu' pat satek, molé mihin éh tai ba mena' éh petep petep irah lakei.

Tuman tamen ké' maneu paleu avé pipok ri' boh mena' éh ngan irah éh kivu éh, bé' éh uban kilin. Uban néh jian kenin maneu irah kivu bé' mutau, dai jah kolé kepéh irah sikih kivu éh. Irah éh bé' tigéh, irah peturut siget usah pata suai paleu avé pipok, na' péh irah jam atau bé'. Tapi' tamen ké' ngalayau tigéh, maneu kelunan seva' éh kelo ngeruah éh kivu éh.

Boh pat lakei nah tai tavin papah gisam éh nepei réh lem diham bau bateu lem ba melui terah geto gem. Boh irah mipok éh keliwah liwah avé duah teleu len sigup kelebé irah ngelutang éh kenat. Boh irah ma'o pei kayeu boh irah tovo tovo mejuk papah gisam tai

lem ba dilem kepéh, terah teko lu'. Boh irah meték éh, ba semilep bala ngan leté barei ba litut tana' neu ba ja'au, pekelet ngan bura' ja'au. Meték éh jah duah len sigup, boh ba mening, boh ngeruyu papah gisam molé tong uban tong melui. Boh irah redo kepéh mipok, avé meték, kivu gaya' éh naneu irah lakei bu'un ri'. Boh lakei ngeliwah, redo ngeliwah éh, avé nem kolé, teleu kolé lakei, teleu kolé redo, boh bura' katah néh bé. Boh irah posot.

Boh amé anak na'at irah ja'au kereja, ngan menéng ha' réh mipok "bom buk bom buk," uban pat usah keliwah liwah, seririt mipok jah retek awah, ja'au ha', jian mu'un menéng ngan na'at, barei irah ngatui. Amé seruh barei seminga' awah, boh kelo nyavu kepéh. Boh amé bé bé masek lem ba tupat ngeruyu papah ketem lo'ong tai melui kepéh, bé' omok, bahat, boh amé ngeruyu si'ik awah. Boh ala pipok éh nepei irah ja'au, amé nyavu barei gaya' irah, seririt mipok. Bé' avé jah litep amé mutau bahat pipok, amé pei éh. Ngeruyu kepéh tai ba dilem meték. Irah ja'au mala' menyun na'at amé, "Alai Viat. Irah barei adet Viat nyavu uleu ri'."

Pu'un tinen ké' bara', "Mai kepuh irah, turut anak ubu petayu. Ineu éh barei ujung lu'eu ba'éng tai. Kelebé irah anak ubu bubu uleu na'at ujung lu'eu," ha' tinen ké' ngan tamen ké'.

"O mu'un," ha' tamen ké'.

Sin lem ha' tinen ké' ri', dai amé anak ngasau ngelapah kilin, uban néh kenat jian amé telalau bubu. Dai anak tio ma'ah seluang, bé' jam milih. Na' péh irah ja'au nebara anak bé' jak amé lakau, lem kenin irah ja'au, barang na' péh anak tebara réh tenéh, irah jeleng ngelowén awah. Hun bé' jak lakau tinen ké' nebara akeu, ha' néh ka': "Mai ma'ah ineu ineu sio lu' lakau da'ap, mai tu tuyu mateng seluang hun lu' tong ba da'." Iah bé' pekelena tuman ha' néh kenat jak dai akeu jeleng ma'ah; kenat iah maneu akeu seruh hun ké' ngelowén ma'ah, usah ké' tengé sakit. Tapi' bé' éh kenat. Seluang awah tatat.

Boh irah ja'au ngelayau murung hun anak bubu barei amé' ni'ei ri', uban anak si'ik omok ngasau, na' péh ngelapah kilin ma'ah seluang, na' péh ngeviat meta seluang mungau pakai putui asa' maneu lipak avé pekelap seluang. Hun anak maneu kenat, irah ja'au omok bara', ha' réh, "Pu'un tepan dat ngan ilang alim masek luvang lotok. Bé' omok pega'. Hun néh tong usah jian si'ik, omok amé meké éh pala po'é na' péh sakit. Hun tong luvang lotok, bé' omok."

Inah maneu amé medai mu'un, boh kelap jin ba tai tong naha na'at awah. Éh mu'un pina tepan avé ilang alim musit matai neu tuvah, tapi' bé' jam ngeliket kepéh.

Boh tamen ké' tio beté nekedéng tio lakau sa ba'éng avé jah duah iku boyo, pina irah ja'au kivu éh, Sot rawah do néh Bulan awah moko mihau amé. Boh sitai seluang pina musit nekiti' matai tong dirin ba tong lio tong livuk. Jelua' seluang nah lakau musit terah maten réh ngan ujun réh tong melui doko maten réh bé' paham neu ba tuvah ngan dai néh ngibot ba tuvah uban ba tuvah nah katah maneu maten seluang néh pedé ngan sakit. Inah seluang nah mungau kelap.

Na' péh akeu keto telalau seminga' meték papah gisam éh bé, bé' omok na'at penganeu irah éh ja'au, tapi' pina kolé jin ka'o inah akeu na'at penganeu réh ri'. Uban sahau ieng ke' puket avé jala' avé lesai, boh siget arak telah amé nuvah kura kura kolé. Nuvah sio arak telah awah uban ba si'ik melinut ngan metei, tuvah bé' jam mabah. Omok nuvah ba si'ik, kelunan kerat awah pemung, omok nuvah ba ja'au, irah bé bé jin jepen pemung. Sio inah Ba Sungan nah bé' éh ja'au bé' éh si'ik belah awah.

Ha' irah éh ja'au, mai nuvah ba éh ja'au barei Ba Maguh, na' péh iah metei, dai néh darih seluang bέ' nala lu' bé. Sé sé éh nuvah ba ja'au kenat, inah seleket kelunan inah memeto ala kekat kitong siget sanan lu' lem jepen kenéh memikah éh pemung ngan jah bateu pagu kenéh ngeloho éh lem lepok lidung ba toto.

Boh siget kolé hun réh tai nuvah, jah irah ja'au, na' péh lakei, na' péh redo, tong bu'un bu'un irah meseti' tivai bé' jak ala seluang.

Boh hun tamen ké' avé tong retek éh pina seluang mungau avé matai, ha' irah éh kivu éh, "Lakei ja'au, inah ujung kayeu."

Boh ha' tamen ké' mipa réh, "O, jian."

Boh iah tai tio nyagem ala jah usah seluang éh nekiti' matai ri'. Tio taket tong tapak tana'. Boh éh nyelugeu seluang nah ngan pina ujung lu'eu boh éh tivai éh. Ha' néh tivai éh: "Ala sukat ala okon seluang éh lepah matai iteu kekat seluang matai kepéh. Kivu atong ba tuvah teu kivu ba teu keba'éng da'. Kekat ujung kayeu lu'eu teu kekat seluang nala mé' tong tuvah iteu da'. Mai éh omok tatat mai éh omok sa'at na'ah kekat amé éh maneu tuvah iteu," ha' tamen ké' tivai seluang ri'.

Lepah inah boh lah éh bara' ngan irah pina. "Hun iteu omok lah kekat uleu tai kivu ba tuvah lu' ngan omok mateng seluang bέ' pu'un kilin kepéh uban akeu lepah tivai éh ri' lah," ha' néh ngan irah pina.

Boh hun Sot rawah Bulan éh do néh jam irah ma'o tivai, ha' roh bara' ngan amé, "Ngelio' keteleu da' lakau lah irah pina rit de'. Amo awah mena keteleu. Amo péh lakau hun iteu. Kemah keteleu, moko? Jam awah keteleu ngelajam?"

Boh amé medai, ha' mé', "Ei, kivu kawah!"

Boh hun avé sitai amé na'at irah ja'au nyemung seluang éh matai perang tong dapit tong ulun diham ngan tong livuk ngan tai meta seluang éh mungau.

Jelua' tio pasek seluang lem gaweng réh. Jelua' modo seluang lem apan ba éh kenapan réh tong napun tong dirin ba, maneu seluang moko lem ba bé' jam rigah borok. Irah éh tigéh mu'un tio buh bet uit seluang. Inah éh jian mu'un. Irah ngeliwet nyemung éh, tai dayah tai ba'éng, ngeliwet liwet. Maneu avé hun iteu irah tapan hun réh na'at kelunan éh lakau keteu ketai, "Maneu ineu ka'au inah barei irah kivu ba tuvah?"

Boh irah nyemung kekat seluang éh ta'an réh, avé néh bé. Gaweng réh petep petep usah, bahat, ha' réh, "Talan akeu bi lotok babui, bé' akeu bi gaweng utui ta."

Ha' réh kenat uban ba ngan rango lem seluang maneu éh bahat. Ha' réh nelék "utui ta" uban seluang nah ngelayau nyoho balei kemiti sayau maneu ta, ke' ba ja'au, ke' kelunan bé' omok ala éh.

Hun réh bu'un nyemung seluang, dau péréu kuba', hun ha' hun iteu pukun jah. Irah ma'o nyemung dau pété bala, ha' hun iteu pukun pat. Boh lamin mé' bé' ju mu'un; avé sitai pété vevilang inan kayeu. Hun ha' hun iteu, pukun lemah.

TULAT 26

LAKEI ÉH PEJA' SELUANG

Boh irah tio tai lamin Lesu, pei gaweng lem gelan néh. Boh Nayah éh do Lesu pejat ja'an duah pata lem gelan, boh irah murun seluang. Hun néh lepah nurun réh, pu'un ha' penyebuk ke' ha' réh tuhun jin siget sanan lamin tai na'at seluang. Boh irah avé, ha' réh, "Barei seluang tenuvah irah Kelabit. Uleu péh jam ala éh kenat. Tami péh keh ri' omok ala éh kenat kei. Amé ri' moko tekenya uban pu'un anak, medai dai réh ma'ah merah. Jian mu'un na'at ka'an iteu. Kineu ri' ma'o lah ba tuvah keh nah katah? Hun néh to ri' dat darih mu'un éh," ha' irah éh moko neteng irah éh tai nuvah tovo réh murung na'at seluang nah pina.

Boh Sot éh matek bahu jin kekat amé éh tai, ha' néh, "Sagam péh dat akeu to tai. Bé' akeu oto pah terah ba tuvah mabah bé' kineu akeu lah molé. Sé awah lu' jin belah lu' to kelo melé tuvah mé' ni'ei ri' da' omok," ha' Sot.

Tuman éh matek bahu kenat, uban hun néh ka'an éh jah, iah mekedai. Hun nyemung seluang éh matai tenéh, iteu éh agat néh mu'un, barei nyemung lera bua ju'ui. Jah awah kilin Sot tovo néh nyemung seluang, bukeng, uban néh medai seneu bukeng. Tapi' seluang éh beken bé' pu'un maneu sakit tong, boh iah kelo.

Sot tuman néh medai ngamit bukeng nah uban néh na'at vé néh Got éh redo tai nyikop tong tana' nawo'. (Got nah po ké' éh redo) Hun néh tupat ngamit seluang, iah tio seneneu bukeng. Boh bé' iah omok menat seneu nah éh pelesan ojo néh, uban peseng neu pa'it néh. Bé' lebé ojo Got lah nyerabep baha' naneu katah seneu nah, bé' pu'un sé sé jeleng menat éh, dai néh tio sakit mu'un kepéh. Got keta lebé. Tong ga' néh awah pu'un jah lakei ja'au ngaran néh Rigung éh jam menat éh, boh penyakit néh omok pawah.

Boh kebit urip néh Got bé' jeleng nyikop kepéh. Maneu Sot péh medai, medai avé patai bukeng. Hun sio réh nuvah iah nyemung seluang, iah lakau tong melui awah ngan kivu naha dai mejat patai bukeng. Barei irah anak nyemung seluang. Do néh Bulan pulang jeleng, iah masek lem ba dilem, hun néh ala patai bukeng, iah metek bet seneu néh, éh ngelayau naneu irah éh jah éh tigéh.

Boh irah jelua' bara', "Iteu poho ka'an tenawai lu' kunah lu' rai. Jian tong lu' buhei ju jin ba apo pu'un, pemana barei iteu bé' pu'un. Siteu lah dat kivu kenin uleu awah lah uban seluang pina la keh hun iteu."

Pu'un jelua' kepéh bara', "Seluang iteu hun néh pina ka', ke' ko' ala seluang éh si'ik barei seluang lo'ong matok éh jah da' awah boh meté éh ala akit na'o kesin éh kekat ulun ngan tulang tegahang ngan tulang sohot ngan iko néh bet, tera sin néh tipun lem pigan. Hun lepah inah boh mesap jah kayeu keja'au lé' ép maneu éh kayeu jalan notok, boh ala po'é

mohé po'é boh notok sin seluang. Hun néh lepah tenotok jian, boh pasek éh lem bolo. Boh nyihai bolo nah bau luten bau paso avé néh mesak barei dusi. Boh meseng uba bolo boh nabeng éh kepéh pakai ujung benua'. Modo éh bau paso kenéh ngelayau pana. Omok modo éh lebé sinah, bé' éh bangah, bé' éh ulet. Hun kelo kuman seluang lem bolo ri', ka'au nyeret jah urek kebit bolo nah. Hun néh lepah peseret ugen, boh memila' jah urek nah. Omok ba'an kuman na'o. Jeputui sa kebit néh ri' meseng kepéh nabeng kepéh.

"Hun bé' pu'un bolo, ala ujung da'un boh napik éh keja'au geto ojo. Boh nyihai i'ok nah bau luten bau paso avé néh mesak. Boh masek éh lem anyam boh melen ngejeret uba anyam nah. Langau bé' omok masek ngia. Bé' omok modo éh bau paso dai anyam lemetong. Boh modo éh bau teraseu. Na' péh langau bé' omok ngia lem, bé' omok modo éh kua' kelebé barei seluang lem bolo nodo ko' bau paso.

Hun seluang ja'au, ala sé kayeu ngibit éh barei ibit apo boh pei seluang nah piting piting barei itu apo. Boh nyihai éh keséh mesak jian, boh modo éh lem anyam barei ni'ei ri'. Bé' seluang nah jam darih nebet," ha' réh petosok sio réh petipun ngelikit seluang nah.

Boh irah murun kekat seluang lem jah ja'an, si'ik juk muta. Ha' réh sahau, "Jah ja'an seluang," sin néh pina. Bua péh kenat. Hun ha' réh "Jah ja'an seluang muta," pina mu'un. Hun néh duah ja'an, iteu pina kepéh.

Boh irah nyoho lalit jin siget sanan, boh petulat éh barei kemalai.

Ha' réh ngan irah éh tulat, "Mai keteleu éh tulat nyavu buang tulat iko kei. Bé' éh makat kenat na' péh buang kenat uleu kelunan tulat bé' makat kenat," ha' réh sanya.

Boh dau rema pina amé tai melé tuvah, pina jin malem. Pu'un jelua' awah éh moko keréh kesak seluang éh malem dai néh borok dai néh darih. Kenat tinen ké', iah moko kesak seluang, boh akeu kivu tamen ké' kepéh.

Akeu kelo uban kelo na'at kura seluang dau rema.

Boh amé bé bé tai uban mesa' papah, dai darih seluang matai tong teran, ha' réh, uleu nihup éh. Uban hun seluang matai jelua' patut, jelua' menyet, boh dau rema kepéh litut tuvah lepah pajau keba'éng, boh poléng teran. Na' péh seluang éh menyet nah kerat jin éh patut, keto pina nala mé'. Bé' tusah tivai éh kepéh; nyemung awah.

Hun seluang sitai nala bá, amé pajau tai ba'éng, barei jah jam sa'o lakau kivu ba tai retek ba éh litut neu tuvah éh matong. Boh ala seluang barei malem rai, uban pina seluang patut ngan mematut.*

Boh sio amé nyemung seluang sitai, pu'un jah lakei éh ngelapah kilin. Boh uban ké' anak si'ik poho akeu bá' jam ineu. Dau rema tamen ngan tinen ké' pekelena éh ngan ké'.

* Sin néh hun néh patut, patai seluang. Hun néh mematut, sin néh murip keto mungau.

Ngaran lakei inah Anak Laso. Ngaran tamen néh Jeluan. Iah moko tong bau jah bila déhé jah livuk nyemung seluang.

Boh ngaran néh Anak Laso kenat uban sahau hun néh keto si'ik bé' jak pu'un ngaran mu'un, irah keto bara' éh Ngot. Hun inah lakei inah tai kivu tinen néh ala ba. Pu'un padé néh éh ja'au irah pitah lo'én ra' bateu tong apan ba. Uban kelebé tinen réh telé ba lem bolo irah anak pitah lo'én. Hun réh molé da' irah juk kon éh. Boh réh molé avé tong lamin anak Ngot nah ala atip luten ngetip lo'én nah ngan bung éh belah la'ang lem aveu. Hun lo'én nah nekiti' nekuja' nerejuk uban sakit naneu la'ang ri', anak iri' mala' peja' lo'én. "Sih sih sih, lo'én, kineu, sakit neu la'ang? Moko awah ke'," ha' néh.

Kulit likot kulit boré lo'én ri' melekung ronon naneu la'ang luten nah. Boh anak iri' ngetip mengen lo'én ri' lem belah la'ang ri' avé néh matai. Boh anak iri' bah éh avé lo'én nah mesak, boh éh kon éh. Tinen néh pekelem néh awah uban néh medai ma'ah éh. Uban hun néh anak si'ik ngeliwen, atau peja' ka'an, jelua' kolé irah ja'au peturut éh awah. Jelua' kolé bé' éh teneng tong penusah inah uban anak si'ik, bé' éh lumang kenerek balei na' péh balei tekenah atau balei liwen. Hun kelunan ja'au ma'ah éh ngan bé' mihau kenin* inah anak nah omok tekenah. Uban kelunan ja'au ma'ah éh, tesen balei.

Jah duah dau jin ka'o inah tamen anak inah ala sin uvut, tinen anak inah manyat sin uvut lem kawa boh tinen anak inah matok anyat uvut lem kawa lem aveu. Hun ba anyat uvut nah meda' boh anak iri' nekedeu lem gelan. Anak iri' tekaleu teneng tong tegaran gelan tio pesut petujek sa aveu ulun néh paham lem kawa ba pana ri' subut ulun néh. Okon jian éh bé' talum avé tong maten néh tong subut néh awah. Anak iri' lah lanyu ronon subut néh barei kulit lo'én éh nebah néh éh kenala' néh éh peja' néh rai. Kenat ke' anah ulun kepéh. Itong senulei balei éh molong lo'én nah. Jin ka'o néh laso nah irah lah maneu ngaran néh Anak Laso. Ngaran néh kenat avé hun iteu.

* Hun irah ja'au mihin irah anak lakau tong tana' lapah tong pelemau atau besunu hun jah jin irah ja'au bara', "Iteu vam besunu atau pelemau", kelunan inah bé' pu'un penyeruh, anak nah omok tekenah uban balei besunu nah bara', "Bé' kelunan iteu jam adet uleu. Inah maneu lu' omok maneu anak tekenah." Hun pu'un irah ja'au éh kivu éh pu'un kenin, iah jam kelunan éh ma'ah ri' omok maneu anak tekenah. Boh éh bara' lem kenin néh tengé, "Menya balei besunu maneu amé tekenah maneu amé sakit usah sakit tulang sakit ulun da'. Kejam amé ke' balei besunu nah poho pu'un mai éh maneu mé' sakit da' pa' amé ma'ah iah kenat." Hun kelunan inah kenat ha' lem kenin néh tengé lah bé' omok anak nah tekenah sé sé péh bé' omok tekenah. Kenat ha' lem kenin néh tengé pané lem kenin néh tengé. Inah sin ha' réh bara' "Lakei atau redo inah mihau kenin," ha' réh, kenat sin réh.

Hun néh tong tingen kepéh dani kua' tapi' tengé si'ik awah. Hun lua' ko' atau bakéh ko' tebai ke' kuman hun pu'un da' menya tingen tong ka'ah/ka'au" Kenat ha' ko'. Balei éh maneu tingen bara', "Ji' kejam néh lu'. Bé' omok maneu éh." Kenat ha' néh. Inah maneu lu' bé' omok tingen. Sahau rai kekat néh irah bara' éh balei. Hun urip sebayang irah bara' éh sitan. Kenat jalan pekenya balei tingen maneu éh bé' omok maneu lu' tingen. Boh lakei éh bara' "Pu'un pu'un da' menya tingen tong ka'ah/ka'au", lakei inah hun néh lakau lem kenin néh tengé menya balei tingen da'. "Iri' néh bakéh ké' tebai ku' kuman bé' akeu kuman. Menya luka (ha' sahau; ha' hun iteu, Menya terah, menya mu'un) balei tingen da'." Kenat awah ha' néh avé duah kolé éh maneu ha' kenat lem kenin néh tengé. Inah sin "mihau kenin" hun néh mateng ha' nah duah kolé lem kenin néh. Boh kebit dau inah iah bé' tingen lah.

Boh hun lakei ja'au nah éh ngaran néh Anak Laso nah na'at seluang ja'au ja'au mungau lem livuk, ka' ha' néh: "Tuai tuai keh seluang ke' ké' ngejian keh, uban ka'ah pedé maten naneu ba tuvah. Tuai keh ké' marau keh tai tong tana'."

Hun seluang nenat livuk avé déhé néh boh éh ala po'é néh meta seluang. Ha' néh "Té' té té' boné' keh seluang ha' ké kenyo. Iteu kesakit ulun keh neta ké'. Hun keh matai siteu keh lem gaweng ké' da'ap da' boh keh jam avé tong lamin sitai ku' kuman keh," ha' lakei ja'au ri' ngida ala seluang.

Irah pina ri' menéng ha' néh kenat pané peja' seluang irah pina bé' sapét pané ngan lakei ja'au ri'. Irah pekelengit pekelengit awah bé' irah bara' ineu ineu. Irah tio pajau lakau jin lakei ja'au inah. Uban hun néh kilin ineu ineu éh kelapah sé sé, irah éh na'at éh hun réh ma'ah éh, usah réh tengé teneng kenukum uban balei éh merek seruh irah nya'ap. Boh irah ngelayo barei bé' na'at bé' jam, boh peturut éh.

Irah ja'au nyemung seluang ja'au awah. Irah anak nyemung seluang si'ik barei seluang tedok nyemung avé seluang katei avé seluang anying avé seluang ili.* Kekat amé anak bahu mu'un na'at seluang inah bé' éh ja'au omok lumang senemung mé' nasek mé' lem anak gaweng.

Pina seluang nala sio nuvah inah. Hun lepah ma'o mé' kivu ba tuvah ri' sukup kekat seluang nala mé' lah boh lah tamen ké' bara', "Kineu, sukup lah kekat seluang nala lu'?" Hun néh sukup lah boh lah akeu nawan éh kenéh mabah kepéh. Seluang lah bé' darih bé' matai avé keba'éng meto tai long ba lu' teu da', "ha' tamen ké'.

Ha' irah pina mipa éh, "O, sukup lah. Pina," ha' réh.

Boh lah tamen ké' bara' ngan irah pina, "Ngai tam lakau tenah tong taket tai lamin keteleu mena akeu," ha' néh.

Boh amo tamen ké' moko nekedéng tong ba mena irah pina pelipek lakau. Boh tamen ké' ri' nyiva' lem ba. Lepah éh ma'o nyiva' lem ba, boh lah éh lakau.

Akeu neteng éh ngan néh, ha' ké', "Uban ineu ka'au nyiva' lem ba tuvah lu', Mam?"

Ha' néh, "Inah péh jah poho kilin. Hun mah mah keh nuvah vam, hun juk ma'o lah ala seluang inah néh seleket tawan néh. Ka'au nyiva' lem ba uban ba tuvah nah ni'ai hun ko' nyiva' éh segit lah éh. Bé' balei kayeu tuvah nah kelo kepéh. Inah maneu seluang omok murip. Tio mabah lah. Hun lu' bé nyiva' lem ba, kekat seluang lem anak ba éh tenuvah lu' nah matai avé long tong toto néh boh éh ma'o matai. Uleu kelo minut seluang nah dai néh darih matai awah. Ha' réh ba éh pu'un seluang barei kitong.[†] Siget kolé la'au hun ko' tai tong ba mihin lesai atau nyikop atau nuvah adang ko' kuman seluang, kua' hun ko' la'au ka'au nilek ba'an atau sin lem kitong. Hun kitong nah usan, uleu kelunan darih mu'un."

* anak seluang éh matek si'ik

† kitong nah barei gaweng pilat, jalan réh modo sin ka'an éh lepah senihai réh

Hun mé' avé tong lamin lepah kekat amé kuman ngio ngio ha' hun iteu pukun ayah merem lakei ja'au éh ngaran néh Anak Laso ri' ngerahéng bara' "Matai! Akeu boléng barei seliot ngan langit péh diva'," ha' néh. "Mah bé kekat ka'ah pina, matai ku', seliot tana' tam," ha' néh.

Boh irah pina menéng ha' néh. Boh réh bara', "Bé' kinan," uban irah inah éh pekelengit éh hun néh peja' seluang, boh irah jam adang néh tekenah balei seluang, éh bé' maneu éh matai.

Boh pu'un jah ngaran Lakei Luau éh jah kelunan éh renget jam pejap hun kelunan tekenah kenat. Boh Lakei Luau nah tai, avé irah pina péh tai.

"Ineu maneu ke'?" ha' Lakei Luau ngan Anak Laso ri'.

"Akeu ulak neku neku boléng ngan juk mepah," ha' néh.

Boh irah éh pu'un na'at Anak Laso nah peja' seluang, irah bara' éh ngan Lakei Luau ri'.

"Hun néh kenat ka'au omok keliwah akam naneu balei seluang. Jin ka'o iteu mai lah ke' peja' ka'an ineu ineu. Hun ka'au tengé vam ka'au omok sakit lebé. Hun iteu jian uban akeu jam pejap ke'. Sagam omok ke' lakau omok ma'o," ha' Luau ngan Anak Laso.

Boh Luau nah pejap éh kivu ha' néh, pakai ba ibah néh mitit ba ibah néh pipa sin kelabang ngan ojo néh sa na'au sa kabéng ngan ngamit tong subut ulun néh ngan pakai ha' tara'. Ha' tara' pejap, ka' ha' néh, "Si' peri' ma'o tipo jap jian." Iteu ha' éh kejam balei awah, éh penakai kelunan éh renget éh jam pejap hun mah mah kelunan tekenah juk tenawan néh. Lem ha' uleu kelunan, sin néh *mai mena ba ibah kć' teu mapeu ma'o tipo jian lah akam néh*.

Jin ka'o inah Anak Laso ri' jian lah. Jin ka'o Anak Laso nah jian akam nah boh lah éh sikh peja' ka'an.

TULAT 27

PENGEMATAI OMOK MANEU LU' MATAI

Amé paso kivu jah tokong toto ngaran néh Tokong Patah Bilung. Keruah ngaran néh Tokong éh suai i'ot Ba Ubung. Tuman ngaran tokong patah bilung nah pu'un jah patah ja'au naneu réh bau tetang tong tokong toto nah sahau pu'un réh ala jah bilung nangang aseu réh. Sinah irah suai patah jalan pei bilung jalan ngelikit éh metok jalan réh merui sang maneу pekah telana' réh ala ka'an éh ni'ai nah.

Boh hun raho tokong toto nah éh Tokong Patah Bilung nah sukup keju avé tong jah pu'un tokong ngaran néh jin sahau Pu'un Tokong Bolo Adan. Uban popot tokong nah pina bolo adan.

Hun mé' bu'un avé sitai posot sitai tamen ké' meta benua' keja'au beté ngelilok éh ngan ngejiwet éh kenéh suai éh patah nyun osot. Ha' irah pina seminga', "Jian lu' maneu osot iteu kepéh Osot Patah Benua'." Avé hun iteu amé nesen ha' seminga' ri' boh amé mateng ngaran osot inah Osot Patah Benua' tong Pu'un bolo Adan. Ngaran kenat pemung ngaran sahau ngan ngaran maréng éh seminga'.

Sinah mé' posot boh réh ngelava ngan na'at tana' lamin na'at apan ba koh keju na'at ugau na'at kayeu ngeluvang dai néh putui kuba' nejat lamin. Boh réh bara' hun réh molé ngelava tana' pai, "Jian. Omok lu' tong sekepang pu'un tokong bolo adan teu éh poléng ha' jin osot tam teu," ha' réh.

Semu'un néh mejat amé mepai nyelep uban la'a lamin irah sahau, ngelayau pitah retek éh peju si'ik belah omok poléng ha' ta atau ha' radau. Uban pu'un kilin. Hun lu' nyelep la'a irah sahau ka' ha' lavat réh: "Omok jelua' kelunan sakit mayung avé matai mu'un, omok jelua' omok tuleu. Uleu bé' jam mihau pesiget usah. Beruen kelunan éh matai keto moko keto na'at retek la'a nah na' péh usah néh bé' matai sinah, matai tong jah retek éh ju éh jah. Beruen néh omok tai sinah uban néh nesen tawai tong pengurip néh sahau. Hun uleu nyelep inah adang néh kelo tawai lu' kepéh uleu péh sakit omok matai."

Boh hun réh molé ngelava tana' ri', amé kivu réh mepai tong retek éh benara' réh. Bé' pu'un sé sé seruh pu'un penusah ineu ineu.

Boh dau rema savé mé irah purat tai beté tovo marah atau ngelava tana'. Boh jelua' pu'un ala tela'o, ala kuyat, ala nyakit ala mega. Jelua' ala sin jakah awah uban sitai pu'un birai jakah ngan uvut. Boh irah molé mihin kekat kinan nah éh ba'an nah boh ha' réh, "Jian lu' sagam paleu kepéh, siget sanan duah kolé paleu doko ke' belaja' apo lu' pu'un sukup."

Boh irah kivu ha' nah kenat. Boh lem keteleu dau nah boh Ué nesen retek inah bara' tamen néh sahau. Boh ia bara' ngan amé, "Retek lu' iteu nyelep la'a irah sahau. Jepen éh maneu la'a siteu, hun sukup kelebé lakau kepéh boh jah jin belah réh matai. Sin néh uleu barei ngelapah kilin na' péh uleu bē' jam éh rai. Jian boho laho nekitoi," ha' Ué.

Pu'un jelua' irah pina keto ngelowén ha' Ué. Uban néh kenat amé bē' paso.

Sio inah Ué rawah Ukun éh do néh teleu anak roh. Bulan éh redo tenah, anak sukup ja'au, keja'au akeu. Anak lubun duah Buang, ngaran néh hun iteu Jiki, ngaran néh niso Guru Tumat kivu kenin néh awah, bē' iah neteng Ué rawah Ukun. Anak éh si'ik éh redo ngaran néh Bawéng, anak si'ik, pané kelupet awah.

Sio inah mételeu panak teleu anak péh. Pu'un jah padé ké' éh peloho kepéh, anak redo. Hun sukup kelebé hun réh mena' ngaran mu'un ngan Ngot nah, irah maneu ngaran néh Seloi, uban tamen ké' metep puset néh pakai nahat bolo éh beneré néh jin bolo seloi layuk.

Boh jah dau akeu menéng Ukun pané ngan tinen ké', ha' néh, "Anak ké éh Bawéng sakit darem pana barang senavé kuvang barang tekenah tana' awah."

Sahau irah milih "balei tana'" uban medai tio bara' balei ja'au.

Ha' tinen ké', "Bé' ajep amé iteu jam. Tamen anak si'ik nah awah ke' éh jam pejap rem rai."

Jah duah dau tong keteleu dau tauhup boh dau merem boh akeu pegen barei kemalai. Boh akeu ulak to'ot naneu tinen éh ngusi akeu. "To'ot ke' ji' mai ke' nyavu utup."

Hun akeu to'ot, boh iah keré bara', "Pu'un anak Ukun rah éh benara' néh rai matai. Hun lu' pegem bē' uleu jam pu'un beruen lakau."

Uban hun lu' pegem beruen ngalu uleu pegem, uban sio lu' marut lumang tekenah.

Inah maneu akeu medai mu'un. Boh akeu menéng ha' kanga sa buhei, jin lamin Ukun rah ju si'ik sitai. Ha' kanga redo, inah lah Ukun. Akeu menéng awah, bē' akeu jeleng ketai. Moko medai awah. Tinen ké' kahang luten lem aveu. Tamen péh to'ot nya'ap éh. Amé moko lem lamin mena rema, mena lebé mu'un.

Dau rema tinen pekelena éh ngan ké', boh akeu jam Bawéng nah matai bu'un merem sio irah ja'au keto to'ot barei kemalai. Amé anak awah pegem jak. Boh Jun éh moko lem lamin petepih sanan Ukun rah, Jun nah tuai bara' éh siget sanan. Boh bē' lebé kepéh tinen ké' peto'ot akeu. Bé' éh peto'ot Belaré' éh sio inah keja'au Bawéng, avé Ngot éh keto mété, uban roh anak si'ik omok manga, boh beruen mu'a. Na' péh pegem, rawah anak nah nihau tinen ké' uban roh petepih ngan usah néh. Akeu anak ja'au ju si'ik.

Akeu medai pegen kepéh dai beruen tuai tavin akeu lem ké' jenek pegen. Boh akeu menyun lem lepok gelan terah omok keretep ké' to'ot. Sio ké' to'ot kenat pu'un ha' kanga kepéh tong lamin Ukun rah, ha' Ukun manga, avé ha' Bulan manga. Buang manga si'ik si'ik awah. Bé' pu'un ha' kanga Ué uban néh nyalum. Liwet liwet kuba' nuro', boh tamen bara', "Hun juk pegen, pegen. Amé ja'au mihau. Iteu luten mahang."

Akeu bέ' jak jam sin lem ha' "iteu luten mahang." Tapi' uban mutau mu'un pegen awah avé rema. Hun ké' to'ot dau dileu genin sawang.

Boh ha' tinen ngan ké', "Amo to'ot popot merem."

Boh ha' néh kepéh, Belaré' péh marut bέ' pelilah bέ' musit ha'. Boh Ngot jam manga barei anak si'ik éh poho. Iah ngabo ngan pété éh kenéh bέ' lebé manga.

Boh hun ké' to'ot pu'un luten lem lamin Ukun rah. Hun sukup kelebé tinen pekelena éh ngan ké', réh teleu panak moko lem lamin barei métteleu, rawah ja'au to'ot, rawah anak pegen, patai Bawéng nepei réh lem lepok gelan barei anak éh pegen awah, lem seput néh, da'in néh poléng.

Lem sihip sihip ngivun nah rawah mavat apo tong da'in néh dai layan néh lena kepéh, jalan petavun éh ngan dai beruen néh pelasam uban darih tong apo éh keto lem anyam atau éh tong réh paleu. Hun maneu kenat, beruen anak nah bέ' ngasau réh paleu maneu réh bayuh, bέ' masek lamin nilek anyam maneu apo lem néh tatat.

Boh réh nutup patai nah pakai jé samék. Boh pu'un Iat éh nya'ap rawah meté patai nah mihin éh bέ' ju tong lawin kayeu déhé lamin, sitai pelipek, bέ' ta'an ké' kepéh, bέ' akeu jeleng tai na'at, rurui ke' tinen bara', "Mai ka'ah anak tai ngelowén na'at ayo kelunan éh ieng ke'."

Bέ' iah bara' "matai", uban kilin, dai beruen menéng lu', boh maneu lu' sakit, uban lu' peja' éh bara' éh matai.

Boh sitai irah pitah retek jalan ngeluvang tana'. Pina amé lem jepen bέ' tai. Jelua' irah ja'au awah tai. Hun tamen ké' molé jin liang, akeu neteng éh, "Sé bέ' tai kivu ke'?"

Iah bara', "Ukun rawah pedo ngan akeu ngan Lesu ngan Iat."

"Sé kepéh?"

"Ma'o lah neteng. Bέ' éh barei ala bua atau mulang babui."

Boh irah ala paseng, ha' néh, boh pak tana' ngeluvang mekot éh boh réh ala jah ipa kayeu betelei keréh pelun éh lem luvang tana' nah. Luvang bέ' dilem, terah léléng avet. Boh irah pei patai Bawéng lem luvang inah.

Sio réh nanem éh kenat, bék' irah tosok, ha' tamen kék', dai beruen tawai ha' tosok kelunan maneu lu' omok tekenah.

Boh réh ala kekat barei livah éh tenudeng néh sio néh murip irah pei éh tong dirin liang, dai beruen néh pedarih tong livah néh éh keto penakai irah éh keto murip, maneu beruen nah kelo kivu réh ngan nekenah réh maneu réh mayung atau matai.

Boh réh ala jah ipa kayeu kepéh tekup éh bau patai Bawéng nah, boh réh petavun éh jian jian pakai tana' éh kenalei réh ri'. Bék' jak kelap jin tanem nah, Ué maneu jah oro atem doko telana' dai kelunan pejeu tai tong patai nah. Lepah inah irah ma'o lah molé ngan mohé bet tana' tong ojo avé mohé paseng éh jalan réh ngeluvang tana' ri' dai beruen anak éh matai ri' kivu tana' uban tanem néh ri', maneu irah omok sakit ngan mayung.

Hun tamen molé tai sanan mé' iah mihin métaleu teven kekat livah barei paso mu'un. Boh amé bék' bék' lem jepen nihin irah ja'au lakau. Kekat amé pina lakau tenah. Sanan éh pu'un anak éh matai lakau sa murin. Lakei Ué nah maneu serata' si'ik si'ik kivu jalan éh kenivu réh hun sanan néh peleka piso jin lamin réh. Serata' nah jalan beruen anak éh matai bék' jam tawang omok nutu tavin lamin tinen tamen padé néh ri' tong pai éh maréng dai néh tawang tai lamin irah éh jah.

Hun néh serata' éh kemalai, tujai ujung kayeu molé ketenah ke' kelunan jam kivu éh. Hun néh serata' senuai réh ngan beruen irah éh maréng matai, ujung kayeu nah molé kemurin. Pakau néh ketenah uban beruen kenin réh ngan ta'an réh tengé barei jin seruh uleu kelunan éh murip. Kenat hun réh tawai lu' kelunan ri' kemedut ke' éh. Bék' maneu uleu bahu, maneu uleu sakit matai, doko sahé lu' tavin pemung ngan réh.

Boh amé kivu Lesu éh lakau tenah, uban néh jam nunem keju pai. Keju néh usan lamin pelipek, tapi' poléng ha' kueu to.

Boh Lesu mihin amé mepai sinah, boh terah sinah Ué maneu serata'. Boh amé maneu lamin tana' selahap. Boh sitai sio irah ja'au maneu lamin selahap ri', irah nyoho amé anak menyun awah kelem déhé kivah dai beruen anak éh matai ri' tuai ngida seminga' ngan amé nekenah amé maneu amé sakit. Akeu keto medai. Amé anak bék' kahut, bék' sapét tosok. Pejengep ke' awah.

Sanan Ué nah sa rusung savé jalan, lamin réh panak. Lamin sanan Ué nah ngaran néh lamin bia anak néh Bawéng éh matai. Sin néh irah maneu serata' nah uban réh nelana' ke' beruen anak réh keto nosoi tawai kivu murin réh avé tong lamin bia néh. Jah merem inah awah irah pemung ngan beruen anak réh keto.

Boh hun kekat lamin mé' pesuai avé lamin bia éh naneu Ué, boh Ué tai ala ba lem bolo nesé. Éh ngelayau poho redo ala ba. Hun lakei ala éh, boh beruen na'at éh, iah tawang ngan bé' tawai éh, bé' jam éh tamen néh, uban poho beruen suok, bé' éh barei sahé éh pu'un kenin avé penyeruh.

Hun néh molé bi ba avé tong lamin, boh Ukun suai na'o. Boh réh panak kuman éh. Boh usah Ué memekéng jah bekéng na'o ngaléng éh tai tana'. Tovo néh ngaléng na'o nah, boh éh bara', "Inah ako da'."

Tuman tamen maneu kenat, uban éh ngalayau tinen pakan anak, maneu beruen tawang kepéh.

Ma'o réh kuman na'o nah boh Ukun bah satek apo kelo'ong maneu pi'ong keluran. Boh réh kuman kepéh. Boh Ué ala jah o'ép pi'ong ngaléng éh kepéh tai tana'. Boh éh bara', "Inah ako da'", ha' kepéh.

Ma'o inah boh Ué tai ala kayeu kenéh maneu éh bupon. Dau bu'un semilep merem boh éh kahang luten ja'au lem aveu, ja'au jin luten irah éh kemalai kesak ka'an. Hun dau semilep merem mu'un lah, boh Ué bara' kepéh, ka' ha' néh: "Lamin éh pu'un ada luten mahang ngelayau inah lamin uleu da'. Mai ke' tawang mai ke' salep. Éh mahang luten inah anah uleu. Inah telana' néh lamin uleu," ha' Ué .

Sin lem ha' Ué kenat nah, iah pané ngan beruen anak éh matai. Dai beruen anak nah tai lamin irah éh jah nekenah réh.

Boh hun ma'o inah, kekat kelunan lem jepen inah moko. Bé bé kelunan omok pegen marut. Ué rawah Ukun awah bé' omok pegen marut sio merem inah. Ngelayau to'ot avé rema mihau anak roh ri' éh pegen dai beruen nah tai nekenah réh teleu ngan tutum bupon nah maneu éh mahang uban beruen medai taket lem lamin éh nawa éh pu'un luten mahang uban néh ungap éh poho medai tong luten. Jelua' irah ja'au beken péh nyenah to'ot mihau anak réh. Tapi' bé' makat irah maneu bupon kenat. Irah éh pu'un senah omok kahang luten si'ik hun kelo.

Akeu omok pegen, marut mu'un uban mutau. Uban malem bé' omok pegen jenek. Ha' tamen tinen, "Amo pegen murip kelingen mo."

Boh irah kura kolé to'ot mihau luten tutem bupon maneu éh ngada kenéh pu'un ilap jin la'ang.

Boh dau ngivun to bé' kuman, akeu menéng ha' kunem kunem tong lamin Ué, menéng kenat, bé' jam sin néh, ha' kunem. Bé' pu'un ateng ha' poléng. Inah ha' Lesu ngabo Ukun réh teleu. Hun sukup kelebé tinen ké' pekelena éh ngan ké', ha' néh Lesu tai ngabo réh, uban réh teleu manga besau uban anak réh ieng ke'.

Hun néh ngabo réh, ka' ha' néh, *Kekat kekat lu' kelunan bau tana' teu adang pu'un omok matai. Jin ka'o iteu kepéh uleu lah mihau usah ngan bé' kivu barei bu'un. Uban ha' ko'*

rai mu'un, bai. Inah anak lu' pu'un tekenah beruen irah matai kunah ko' rai. Mai lah lu' jin ka'o iteu ngelowén dai lah lu' panyat panyat matai ngan sa'at. Hun iteu jian keteleu posot lah besau."

Boh Lesu molé nekedéng lem belasek, pané ngan amé bé ja'au ha':

"Jian lu' lakau barei lipah éh pebuhan da'. Mai jah jah kelo lakau teléhék atau pelingeu atau keloho da'an atau meta utang pepé po'é dai néh tai beté dai néh tai gem dai néh tai usah lu'. Kekat kekat lem pengelakau lu' lakau dawai ngelena. Na' péh akeu bé' bara' sin néh ngan kekat lu', uban siget sanan pu'un lakei ja'au pu'un redo ja'au. Bé' akeu petiken nudih éh. Kenat awah ha' ké' ngan lu' ngivun iteu dat."

Hun mé' avé tong jah pai éh mareng, boh akeu neteng sin lem ha' Lesu ri' tepat, boh ha' tinen ké' pekelena éh. "Sin ha' néh rai uleu lakau barei lipah pebuhan, uleu lakau dawai, bé' iah bara' nekitoi uban lu' bě' paso ngida. Inah iah pakai lipah pebuhan, lipah éh pebuhan lakau dawai pu'un penusah néh uban néh pebuhan. Iah bě' buha' uleu meta utang dai po'é pepé tai beté tai usah ha' néh rai, sin néh dai lu' meta bě' mihau kenin po'é pepé bě' éh ba'at néh, inah éh tenawai beruen anak iah éh matai rai, maneu lu' sakit atau matai. Si'ik suhat lu' dahan bě' jam posot avé lu' matai. Kenéh bara' dawai, dai lu' pepé hun lu' lakau, sin néh uban uleu lakau to lem kilin. Hun lu' pesut teneng tong tu'et luvang lotok sok tu'et inah péh seniang beruen iah éh matai sadat lu' matai keruah néh. Hun lu' telehék atau telingeu si'ik awah lebek atau jalan lu' tekaleu, inah uleu telehék atau telingeu nah tio baha' tio borok avé utek tong bukun tulang gem tong geto gem lu'. Inah bě' éh ba'at néh kenat, naneu tenawai beruen iah éh matai jalan éh ala lu' matai kua' iah ri'. Kenat sin kekat ha' tepat Lesu rai vam. Mai ka'ah anak bě' jam éh. Bé' iah pakai ha' petek uban tong lamin bia dai beruen iah éh matai menéng éh dai néh mi'ah mu'un nosoi lu' ala sapét jah jah jin belah lu'. Inah iah pakai ha' pirang ka'ah anak adang bě' jam sin néh. Amé ja'au awah jam sin néh. Tovo lu' lakau amé tinen tamen mihau pemanak uleu. Kenat péh siget sanan éh jah segetem mihau tong lakau avé tong pai.

"Tong pai péh amé ja'au bě' amé meta merah dai néh sio teneng kedalem beruen iah éh matai rai. Éh ngelayau lem kenin mé' sadat beruen iah éh matai ri' maneu amé sakit ida' kejam amé ke' iah éh matai rai, sepulang beruen éh bě' jam. Uban beruen poho suok bě' pu'un penyeruh. *Menya beruen éh sa'at maneu anak maneu usah mé' sakit.* Kenat ha' lem kenin mé' pané lem usah mé'. Bé' éh poléng nenéng ka'ah nenéng irah pina. Inah sin néh mihau kenin kurah nah. Bé' éh barei ka'ah anak éh seruh na'at tana' na'at kayeu jian kelo seminga' telalau awah bě' nesen kepéh. Amé éh ja'au pu'un mihau kenat. Kenat ha' néh rai."

Boh ngaran pai éh maréng nah, Pu'un Tokong Long Ba Buit. Ju mu'un jin liang Baweng. Hun ngelayau hun amé Penan paso sahau, amé lakau sio ngivun para' pelakei dau boh mepai dau ja'au dau péréu kuba'. Tapi' hun sahau Penan kelap jin beruen lua' réh éh maréng matai, irah paso jin ngivun mu'un avé dau pété bala dau tahup.

Amé moko tong Pu'un Tokong Long Ba Buit nah duah teleu merem awah, boh paso kepéh, kivu suket amé Penan, bě' omok moko lebé tong pai inah. Uban keto nyenah

medai beruen dai néh avé kepéh, ngedalem, menéng ha' inga' tawai lua' néh éh to murip. Inah tinen nebara amé, "Mai jak selepa seminga', jian keh ngeretep seminga' lem lamin awah, tosok si'ik ha'."

Boh amé paso kepéh tai Long Ba Ranga Jian, paso barei kemalai, bé' éh ju mu'un. Tapi' irah ja'au to meta' amé anak pelapah seminga' atau ngida, irah kepéh to mihau kenin. Lebé si'ik tong pai inah, tapi' bé' lebé mu'un barei kemalai, moko lemah dau, barang avé jah migu hun néh ha' hun iteu.

Kekat pai jin la'o lamin bia nah, tong retek lebung éh bé' tepih uban la'a kelunan éh matai, tana' éh maréng awah. Dai lua' iah éh matai tawai retek uban pengurip réh sahau tong la'a nah, tovo dai beruen tai moko nganan kekat uban la'a pengurip réh sahau.

Boh paso kepéh tai tong Pai Bateu Jeni'ang tong déhé Kajau Bala. Avé sitai, boh irah bara', "Omok seminga' barei poho, mai ngelapah kekat ha' mé' meta'."

Sin lem ha' réh, irah bé' medai beruen Bawéng kepéh, uban bé' omok avé sitai. Na' péh kenat ha' réh "mai ngelapah ha' meta'", uban poho anak mekelowén. Dai pu'un ha' gelivo ke' ha' tong ujung kayeu bau, barei ha' layuk paso, tapi' bé' éh barei ha' layuk éh metok awah uban néh pajau. Ha' moko, boh irah ja'au meta', "Kekat kekat keh molé lem lamin. Mai moko lem belasek tong tana'. Inah ha' piket balei ayung."

Ngelayau ha' gelivo nah dau pata' péte bala. Hun semilep merem mu'un, boh ha' inah ma'o. Hun mé' ngelapah moko lem belasek omok tekenah, mayung, ha' réh.

Hun sahau mu'un amé Penan bé' nanem patai. Amé bet éh lem lamin atau tong pangat awah. Hun néh redo ja'au irah mutup éh lem ja'an. Boh réh teven éh lem kivah. Boh réh pei éh lem pangat atau lem lamin. Hun néh lakei ja'au kua' tapi' irah mutup éh lem tabau. Hun néh anak kua' tapi' irah mutup éh lem samék sang.

To bé' jak mutup éh, irah mavat apo tong da'in néh, boh irah bé' lem pemanak néh tio nyelikap patai nah. Bé' irah jin sanan éh jah nyelikap éh dai tekenah mayung. Tuman réh nyelikap éh dai beruen nah kivu irah pina. Uban patai éh selikap réh kenat maneu beruen nah segit ngan menya bé' kelo kivu réh kepéh. Uban suket poho Penan ineu ineu éh selikap kelunan segit naneu bui atet atau bui tilo. Bé' omok nyelikap penguman, na' péh patai babui to bé' jak nulang réh. Rurui ke' hun néh penguman éh lepah kenesak. Mai nyelikap kelunan kepéh, sa'at mu'un, maneu éh segit. Sapét mak atau seput atau unan jalan néh pegen. Maneu sahé néh lemo, maneu kelunan sa'at teté.

Tapi' hun Bawéng ri' matai bé' irah nyelikap éh, bé' irah bet éh bau gelan atau bau pangat. Irah nanem éh ngahap, kivu ha' jah lakei ngaran néh Lajo éh tuai jin dayah Ba Kusan. Tamen Lajo nah padé pata ngan tamen Ué éh Salau.

TULAT 28

BUA ISUT ÉH PELOHO JIN LANGIT

Lajo nah mihin jah rengah éh maréng. Ngaran rengah inah rengah tuhan. Hun inah amé pu'un menéng ahau ahau rengah tuhan nah awah. Tapi' Lajo nah pu'un perengah éh kura kura kelebé lepah rai.

Semu'un néh iah perengah éh hun amé keto moko tong Tokong Kayeu Guhem, hun kć' keto si'ik mu'un. Hun kć' ja'au tamen kć' tosok ayo ayo.

Jah kolé tamen kć' rawah Iat tai mihin jah gaweng petep usah roh tai tong Long Selidan ke' roh ngeliwah éh tong orong avé akit bua tabo. Boh Kelabit éh sebila tamen kć' Ayu, Tamen Kuta rai, ma'o mena' orong avé bua tabo nah, ka' ha' néh ngan tamen kć':

"Sebila, jian ke' bara' ngan keh sitai da'. Pu'un jah gembala éh juk tuai perengah ha' tebara Tuhan dat de'. Anah amé Kelabit siteu éh bara' ha' tebara Tuhan siteu inah éh ngaran néh gembala Libat, iah inah irah Lun Bawang bengesa' Murut. Éh juk tuai perengah ha' Tuhan ngan ka'ah Penan ngaran néh Lajo ha' réh, boh iah bengesa' ka'ah Penan. Avé duah migu vam dat Lajo nah bara' ha' Tuhan nah avé siteu Long Selidan," ha' sebila néh.

Ha' tamen bara' ngan sebila néh, "Hun ko' bara' éh migu kenat awah, bé' akeu jam éh. Jian ke' mahat éh lem tebukeu doko ke' amé bέ' omok tawang tong néh ke' kć' muka tebukeu nah. Lem bekat tebukeu dat amé tuai siteu ngelava éh doko ke' mé' jam éh avé atau bé' pu'un avé," ha' tamen kć' ngan sebila néh.

Boh sebila néh kivu ha' néh ri' maneu tebukeu.

Lepah inah boh Ayu ngan Iat molé lah tai tong Uvut Guhem avé tong jepen boh irah pina bara', "Mah Kelabit lu', kineu rengah jin réh?" ha' irah pina.

Avé hun iteu akeu nesen ha' tamen kć' Ayu mipa ha' réh. Boh ka' ha' néh: "Pu'un makat rengah jian uban néh kenat pu'un tebukeu kejeret kć' tong selungan tong beté kć' teu inah éh tebukeu éh jaji naneu sebila kć' ri' bara' kelebé dau. Ha' sebila kć' éh Kelabit, *Pu'un jah lakei bengesa' ka'ah Penan tuai perengah ha' tebara Tuhan. Lakei inah gembala. Iah tuai jin dayah Ba Kusan, ngan inah péh ngaran néh Lajo. Jian keh pekevélé usah sé sé éh ja'au sé sé éh si'ik jin belah jepen keh éh kelo tai ala ngan menéng rengah nah. Hun keh avé siteu tong jaji nah tong Long Selidan teu, uban amé Kelabit bέ' jam semah retek éh jian éh pu'un savit jalan belaja' barei apo, hun keh avé siteu ka'ah bara' retek éh kenat boh mihin Lajo tai sitai kenéh omok bara' rengah nah ngan keh.*"

Pu'un jah redo ngaran néh Ayong inah éh neteng tenah tenah uban néh nyenah medai tito sio perang sahau. Iah ngelayau kelo jam rengah ineu ineu éh jian éh sa'at asen néh biau

biau menéng rengah éh benara' réh. Hun néh jian rengah, iah bé' neteng kepéh. Hun néh sa'at, iah mapah mu'un, medai. Inah maneu éh neteng tenah tenah. Boh ka' ha' redo Ayong nah: "Pu'un duah ngaran éh benara' ko' Uyau^{*}, ha' Ayong. Jah ngaran Tuhan, jah ngaran Gem Bala jah. Ineu sin néh?

Boh ka' ha' tamen ké' mipa éh. "Akeu nyavu bateu iran. Bé' akeu jam sin néh. Akeu bara' awah ngan ka'ah. Sé sé awah jam sin néh?"

Semu'un néh na' péh tamen ké' nesen ngaran duah nah, bé' iah neteng sin néh uban néh menya ngan medai pu'un kebit ha' pekelena sebila néh éh bé' jam tenesen néh kepéh.

Bé' pu'un sé sé jam *tuhan* nah. Jah kelunan, ha' néh, "Barang éh *Tuan*, tapi' Kelabit kelupet kio. *Gem bala* nah, kineu kelunan, hun néh bé' pu'un selega tong gem. Ineu maneu gem néh bala hun néh bé' apo udat."

Avé hun iteu akeu nesen ha' tamen ké' tosok kenat ngan irah pina.

Merem to bé' bekat tebukeu, irah petosok belah irah pina. "Sé bé bé éh kelo lakau sagam tai menéng ha' tebara tuhan kurah nah. Sé éh bé' kelo tai?"

Jelua' irah éh renget bara', "Bé' jak bi'en akeu tai."

Tapi' pu'un pat usah jin belah amé éh bé' renget éh kelo tai. Ngaran pat usah nah Ngo avé do néh Alé, kepéh Gené avé do néh Boké.[†] Bé bé si'ik urip, bé' lebé pedo.

Boh hun dau rema pat usah nah peleka tai tong jaji nah tong Long Selidan.

Boh irah moko sitai ngio ngio duah polo dau, boh irah pat usah ri' molé lah tai jepen mé'.

Dau tahup merem ma'o kuman, ha' irah pina, "Jian lu' tai petipun tong jah lamin ke' lu' neteng kineu ha' rengah nala irah éh pat usah rai," ha' réh.

Hun réh ma'o kuman irah kivu ha' réh. Boh réh avé tong jah tipun inah boh réh bara', "Kineu lah, bét, kineu ke' lah betui atau rengah éh nenéng éh nu'a keteleu rai?" ha' irah éh pina.

Boh jah usah jin pat usah ri' pané. Ngaran néh Ngo. Ka' ha' néh.

"Mai keh na'at ku' Ngo lu' sahau rai. Da'in ké' adang Ngo, lem ké' akeu iteu néh Lajo," ha' néh seminga' ngan mu'un uban néh bara' tebara Tuhan éh benara' Lajo sitai ri'.

Boh Ngo nutun kepéh, "Avé métaleu tong jaji tong Long Selidan, pu'un mu'un Lajo avé sitai. Jah lakei éh metalah urip ketem do ngaran do néh Singin ketem anak roh éh si'ik. Rételeu jin Long Sepigen tong Ba Selungo bila' ba Kusan. Pu'un kepéh Penan éh tuai jin

^{*} Irah ngelayau mateng ngaran tamen ké' Uyau uban tamen néh matai

[†] keruah ngaran Boké, Sanam

jepen éh jah. Pu'un irah jin Ba Lesuan, pu'un irah jin Ba Boké, pu'un irah amé jin Uvut Guhem, pu'un irah jin Ba Borok Buang. Boh amé pita jak petosok belah. Irah Ba Lesuan bara', *Éh kejam amé uvut pu'un inah éh tong Tokong Batang Tuging** avé jah tokong éh mejo[†] ngaran néh Tokong Ihang Talem.

(Tuman ngaran Tokong Ihang Talem nah pu'un jah lakei ja'au ngaran néh Beladah. Lakei ja'au nah tai nepah jah jepen jin jah jepen barei kemalai réh Penan sahau. Hun Beladah nah molé dau tahup boh éh na'at jah ka'an barei layan anak nyakit. Ha' néh barei ha' tenunyit anak nyakit. Inah ka'an inah nekelak lakei Beladah nah. Lakei Beladah nah nekedeu kelap mukat tong ihang nah. Uban tana' lalun sahau pina jawin pina angau. Lakei ja'au nah pu'un jah talem éh pu'un purai kenameng néh. Talem inah bekat purun uban angau ngan jawin nyavit[‡] éh. Uban néh kenat tuman réh bara' éh ihang Talem. Hun néh ngaran kebit, Ihang purai talem Beladah purun kelap ungap.)

"Ha' amé pina mipa, *Bé' kebit lekat uban sinah awah néh savit pu'un bara' ha' ka'ah nah. Jian lu' mihin lakei iteu ketai.*

"Boh amé kivu ha' réh nah mihin Lajo tai tong Tokong Batang Tuging.

"Boh hun avé sitai amé pekateu kelunan lakau tai jepen éh jah bika' bara' ngan réh tebai sé éh omok kelo ni'an kenin tuai pekalai menéng ha' Lajo. Lem jah duah teleu dau kepéh pu'un avé sitai pina kelunan kepéh.

"Hun kelunan bé bé avé sitai lah, amé senoho Lajo paleu jah dau ala belaja' dai la'au. Irah éh jelua' tovo inah irah lakei senoho réh tai beté pitah ka'an pu'un belaja' apo pu'un ba'an péh dai la'au dai bé' gahang menyun menéng ha' tebara éh benara Lajo nah. Kenat ha' Lajo nah ngan mé'. Boh mé' kivu ha' néh dau inah.

"Boh Lajo nyoho kepéh amé suai patah éh pu'un sapau jalan petipun pekalai, barei gaya' patah sio pepemung jepen. Boh amé nolong Lajo suai lamin sanan néh.

"Hun lamin nah pesuai, ha' Lajo kepéh ngan mé', *Hun ngivun pu'un ha' bolo iteu netit ké' bé' éh barei sahau bolo pagang. Ngaran bolo iteu bolo tubung. Nelana' jalan lu' sebayang. Ha' néh dau ngivun atau hun dau tahup péh hun néh "tok tok tok tok", sin ha' néh tuai tuai tuai sebayang. Kenat ha' sin bolo inah, ha' Lajo ngan mé'.*

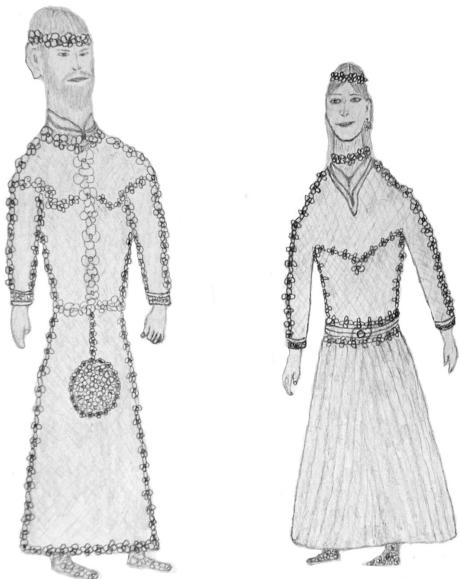
"Boh ngivun dau rema kepéh, iah metit bolo nah. Amé tai avé tong lamin ja'au éh senuai mé' malem rai. Hun mé' avé iah ala kelatah petevan tevan éh kapan boh iah jam purung éh. Ha' néh bara' ngan mé, *Lem kelatah iteu ha' éh benara' ké' ngan kekat kekat ka'ah avé akeu tengé péh pekalai ngan menéng. Iteu ha' tebara Tuhan éh kurah nah.*

* Tuman ngaran Tokong Batang Tuging nah, pu'un jah réh tebeng kayeu jalan pejawan metui sahau batang inah tuting hun néh kuba'. Tuman néh kenat irah bara' éh kenat, irah bara' éh Tokong Batang Tuging. Hun ngaran kebit, Tokong batang pejawan metui tuting tebeng réh.

[†] tokong éh suti' tuhun tong anak ba awah, bér' éh tokong toto éh kebit

[‡] nyavit, barei nyagit, tapi' hun néh livah si'ik awah barei jawin atau laka silun kelit.

"Tuhan nah bé' éh kelunan éh tong tana' barei uleu. Tuhan Allah nah éh ngaran néh kebit. Sahau semah semah irah ja'au tepun lu' hun réh tosok adang réh bara' balei kenangan. Ulak musit tong ahang tana', ha' réh, uban irah ja'au tepun lu' Penan bé' jam mu'un. Irah Putih jam. Éh benara tepun lu' balei kenangan nah inah néh éh Tuhan Allah éh hun iteu. Boh pu'un ngaran jah tana' retek oko Tuhan Allah inah éh ngaran néh seruga. Sitai pu'un kelunan. Jin belah tukit ngan tosok pu'un Tuhan Allah nah suai aga tana' malui jah lakei ngaran néh Adem. Adem nah moko tong jah pulah éh naneu Tuhan Allah ngan néh ngaran pulah inah pulah Édén. Hun Tuhan Allah pika Adem nah kepéh, boh Tuhan Allah suai jah kepéh kelunan jin tulang nyuwin lakei Adem nah. Kelunan inah redo. Ngaran néh Awa'. Boh rawah pedo.

"Hun roh lebé moko tong lem pulah Édén kekat kekat juhit luya barei olong roh awah. Ngan ka'an éh luva barei buang barei tepun inah seleket seradu mihau roh.

"Sio inah pakai roh livah tenudeng roh péh jian barei mak kekat kerayung roh avé avet roh avé ti'ah roh.

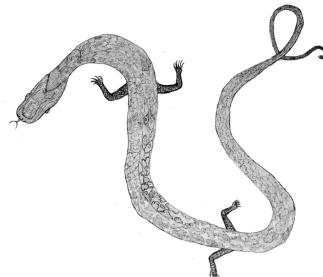
"Pu'un Tuhan Allah tepat ngan Adem sahau bara', "Hun mah mah vam kawah moko siteu jin belah kekat bua iteu kawah omok kon éh. Jin belah jah inan bua nah vam mai koh kon éh. Hun koh kuman éh vam, kawah jam éh jian kawah jam éh sa'at," ha' Tuhan Allah ngan Adem rawah Awa'.

"Pu'un jah retek lah boh jah "sitan" ngaran néh neu irah ja'au uleu sahau balei sa'at. Éh paléu ngaran néh kepéh hun iteu sitan sa'at. Boh sitan nah masek lem jah torok éh barei layan kemanen. Torok nah poho pu'un gem pu'un ojo.

"Jah kolé sio Adem nah pegen tong lamin, Awa' éh redo néh lakau lakau lem pulah Édén. Boh pu'un jah inan bua kayeu éh bé' buha' Tuhan Allah ri' kinan roh poho rai. Boh torok éh nasek sitan éh balei sa'at rai, torok ri' mukat tong paka' bua kayeu éh kilin kinan roh poho ri'. Torok ri' ngelepick paka' bua inah kenéh omok diva'. Boh balei éh sa'at ri' bara' ngan Awa' éh redo Adem ri', ha' balei éh sa'at nah, "Jian ke' ala jah lo'ong bua iteu ke' ko' kon éh."

"Ha' Awa' mipa ha' balei sa'at nah ri', "Bé' tekep amo omok kuman bua iteu. Uban Tuhan Allah rai bé' buha' amo kuman éh," ha' Awa' mipa ha' balei sa'at nah.

"Boh balei sa'at nah mipa kepéh ha' redo Awa', "Uban Tuhan Allah bé' buha' koh kon éh, dai kawah jam éh sa'at jam éh jian dai koh kua' pakat kua' kejian Tuhan Allah. Hun

koh kon éh adang kawah kua' kejian ngan Tuhan Allah," ha' balei éh sa'at nah ngan redo Awa'.

"Boh redo Awa' ri' seruh. "Kenat éh mu'un kio," ha' lem kenin néh.

"Boh redo Awa' ri' tio nyekawai ala duah lo'ong bua inah. Boh redo inah kuman jah lo'ong redo inah mihin jah lo'ong molé tavin Adem pegen tong lamin roh ri'. Avé tong lamin roh ri' boh do néh Awa' ri' bara', "Iteu éh bua éh kinan ké' sitai ri'." Boh éh tosok kekat gaya' balei éh sa'at ri', kekat ha' néh ngan néh ri'. Boh Adem bara', "Akeu bé' kelo kuman bua iteu bé' kineu penganeu uban akeu pika ka'au redo ké' akeu nolong kuman kivu ka'au awah. Hun toh matai, tuah matai kua'. Hun toh murip, tuah murip kua'." Kenat ha' Adem ngan do néh Awa'.

"Boh Adem kuman bua nah nyelo éh bé' éh peselo. Perang tong batok néh. Inah éh malui tegu'an irah lakei.

"Ma'o inah lah rawah moko jin ka'o roh kuman bua inah kekat kekat pakai tong usah roh pelera bé kekat pengejian paléu sa'at bé. Rawah ala jah ujung kayeu barei benua' keroh nyahut éh suai éh ti'ah roh mekep éh tong usah roh. Rawah kelap kelim lem pulah inah. Hun dau tahup boh pu'un ha' lakau nenéng roh. Boh pu'un ha' ané nenéng roh. Lem ha' lakau nah rawah menéng ha' ané, "Mah koh kei, kemah koh ha' ané?"

"Inah ha' ané ngan ha' lakau Tuhan Allah pitah roh.

"Ha' Adem mipa, "Amo menyat jian amo kelap. Uban mo ugai awah. Uban iah éh redo éh senuai ko' keruah ké' rai iah mihin penyala' inah bu'un bu'un," ha' Adem.

"Ha' Tuhan Allah mipa ha' roh, "Sé péh bara' éh kenat?" Kenat ha' Tuhan Allah mipa ha' roh.

"Boh Tuhan Allah merek ngan roh boh Tuhan Allah nyupa roh ha' Tuhan Allah sio inah lah, "Jian kekat kekat juhit éh luya tong koh iteu vam kekat néh lajam kelap purat putat tong tana'. Ka'an éh barei tepun buang éh seleket seradu ko' sahau ri' vam inah éh malui ayau koh kepéh. Redo éh nebu'un koh peloho teu inah éh semah semah éh lakau kekat lengiang kekat éh sakit neu nyevut éh. Iah lakau saga' atau nejat ulun torok. Torok nah nekok éh maneu éh keta sakit. Redo iteu kepéh hun mah mah éh nemalé nganak ukum néh pina réh redo matai nganak." Kenat ha' Tuhan Allah nyupa roh.

"Ka'au lakei kepéh vam jin hun iteu avé ayam ko' vam irah murip kereja bahat. Irah murip keta pitah kura kura éh kinan réh belaja' réh. Irah kuman ba'an marung awah uban réh kari. Avé ba iva' réh leté uban réh mutau lakau pitah ka'an tong tana' pitah belaja' tong tana' vam," ha' Tuhan Allah. "Jian akeu kepéh nyupa torok ri' uban néh ngenyo kawah. Bengesa' torok akeu mavut kekat gem mavut kekat ojo néh ukum torok ja'au torok si'ik jian torok nah lah mono pakai kulit boré néh awah. Ukum néh kepéh kekat torok nyelo ka'an bé' éh nenyá' néh nyelo ketem lo'ong kenat awah." Kenat ha' Tuhan Allah nyupa torok.

"Boh kekat inah kivu ha' supa kivu ha' teno Tuhan Allah jin bu'un avé hun iteu.

"Tong kelebē néh boh Tuhan Allah kepéh bé' tio bet kenin néh mematai roh boh Tuhan Allah nah pika roh boh éh ngevélé kelunan éh poho murip éh poho pu'un tong lebo seruga. Kelunan inah, ngaran néh Tuhan Isut.

"Boh Tuhan Allah kelo petuhun Tuhan Isut nah tong tana'. Boh Tuhan Allah ngevélé jah kelunan kepéh éh moko tong tana' éh ni'ai puku' néh asen néh kelunan éh poho jian. Kelunan éh poho ngelan tong Tuhan Allah sahau. Inah jah redo lemanai ngaran néh Meriem éh poho jin puku' raja' sahau ngaran raja' inah Da'ud.

"Hun Tuhan Allah petuhun Tuhan Isut nah ulak tong ahang tana' adang kelunan pina medai éh seruh éh balei atau ungap awah. Uban néh kenat Tuhan Allah seruh ngalu redo lemanai Meriem nah. Tuhan Allah pasek Tuhan Isut lem boré kenéh malui temalé Meriem ke' Meriem nah nganak éh. Uban néh kenat kekat réh bé' medai. Boh réh seruh éh anak barei kelunan poho.

"Tong ga' néh Tuhan Allah mena' sahé ni'ai ngan Tuhan Isut jalan ngereken pengelan Tuhan Isut nah. Boh Tuhan Isut nah éh poho tai nolong ayam ngan usah Adem rawah Awa' muka roh jin jeret penyala' pepusit roh jin ukum penyala'.

"Tuhan Isut nah éh penatai réh tong kayeu tepalang ngaran neu irah lia kayeu salip. Hun Tuhan Iésus penatai réh bé' éh sé néh nekau. Bé' éh sé néh nuyang. Bé' éh sé néh suok kenin. Uban néh kenat irah ngejeret éh tong kayeu tepalang ngan memaku' ojo ngan gem néh uban kenat néh jaji néh omok ngelepu kekat lu' kelunan éh ayam Adem rawah Awa' kekat lu' bé' leh kamit penyala' éh sa'at. Inah lah Tuhan Isut nelusung daha néh éh nuja' seradu irah éh mematai éh nah rai inah éh jalan Tuhan Isut nah mohé sala' tam avé hun iteu. Boh lah pu'un sahé ni'ai ngan meliket ngan Tuhan Allah sitai tong seruga kenat tukit kenat tosok néh, ha' Lajo ri'.

"Sin itam sebayang Tuhan Allah nah jah éh matek ni'ai sitai, tamen lu'. Tuhan Isut nah padé tam éh ja'au. Sahé ni'ai nah inah éh sahé tam éh ineu ineu iah jam lem kenin tam. Meliket nah inah éh jah kelunan barei ha' irah ja'au lu' sahau irah mata' atau hun iteu irah bara' ripen atau barei éh soho irah raja' éh tong tana' lu' iteu. Inah éh meliket tong seruga. Pu'un jah meliket nah sitai sahau meliket inah éh bau kenin. Bé' kelo kivu ha' éh benara Tuhan Allah ngan néh. Ngelayau bau kenin. Boh Tuhan Allah nah merek ngan néh nyupa éh ngeloho éh tai tana' inah éh benara' réh lah balei sa'at ha' hun iteu sitan. Boh éh suai jah kelunan kepéh inah éh meliket éh moko pelinguh avé hun iteu pemung ngan Tuhan Allah tong seruga uban meliket inah ngerera' ngan dawai kenin kivu ha' Tuhan Allah. Kenat kekat tukit ngan kekat sin néh.

"Kepéh akeu nebara keh nebara tam pasan tok sebayang. Sebayang ha' réh, sin néh lem ha' uleu, pané ngan tuhan. Sahau rai irah ja'au uleu Penan irah malai tong balei. Irah kelita. Irah betara'. Hun sebayang, seleket ha' tara' sahau. Hun lu' sebayang nah, uleu pané ngan menyat kekat éh pengelo lu' ngan tamen lu' Tuhan Allah ngan padé lu' Tuhan

Iésus. Sahé Ni'ai nah iah pekateu kekat pengenyat lu' nah ngan Tuhan Allah ngan Tuhan Iésus. Kenat sin ha' sebayang.

"Pu'un jah ha' kepéh éh maréng inah lah "nyanyi" ngaran néh, éh barei ha' ipet ngan ha' jajan. Pu'un ha' nyanyi nah senurat pedita putih lem kelatah iteu éh kapan menen ngaran kelatah iteu "bukuh" ha' réh. Bukuh iteu barei layan éh jalan putih nyurat ngaran lu' lem surat uang sahau rai tong temeu L Melinau. Hun lu' nyanyi inah éh barei éh kelita sahau rai. Hun lu' sebayang, inah éh barei irah éh betara' rai. Kenat sin "sebayang" ngan "nyanyi".

"Hun tam sebayang da menyat penolong jin Tuhan, jian tam sidem. Sin lu' sidem, ha' irah pedita putih ngaran pedita putih inah éh redo ngaran néh Rungu, ka' ha' redo putih inah, "Omok lu' sebayang pekang tapi' kenin lu' hun lu' na'at tong ta'an lu' ha' sebayang lu' sala'. Jian lu' sidem. Hun lu' sidem nah, boh lu' bé' na'at pina ta'an. Boh lu' petem seruh tong sebayang awah."

"Boh ha' Ngo kepéh, Hun Lajo ma'o pekelena éh kenat, iah mihin amé nyanyi ngan sebayang. Boh hun ma'o sebayang, pu'un jah jin belah tipun mé' ha' néh neteng ngan Lajo, Ineu sin "Amin"?

"Boh ha' Lajo bara', ka' ha' néh: Sin lem ha' amin iteu lah. "Amin" nah telana' ma'o sebayang. Sin lem ha' "Amin" nah, bara' "O". Kekat mé' setuju menyat éh nenyat mé' ri' ngan ko' Tuhan Allah. Inah sin néh.

"Boh amé éh menéng ha' tebara éh benara' Lajo nah, neteng, ka' ha' mé'. Kineu, semah ka'au pekalai ngan pedita putih nah. Kineu, semah oko néh? ha' mé' ngan Lajo.

"Boh Lajo mipa ha' mé' bara', Akeu pu'un tai pekalai tong Lawat. Sitai éh moko, ha' Lajo.

"Kineu, ha' mé' kepéh, Hun mé' menéng ha' ko' tosok éh kenat amé jam éh mu'un. Redo pedita putih inah jam mu'un salin ha' uleu Penan néh masek ha' uleu Penan lem surat nyanyi bé pu'un paléu atau kelupet. Jian ha' néh. Kineu, mu'un éh, ha' naneu usah ujun pedita putih mu'un? ha' mé' ngelelet.

"Boh Lajo kepéh mipa ha' mé', Hun ka'ah bé' ngelan ha' ké' teu toto ngelelet éh, lem jah liwet kepéh akeu hun iteu juk neteng pesiget lu' lem tipun iteu kineu barei lem liwet vam ke' ké' tai pané ngan pedita redo putih nah, hun ké' bara' nyoho éh tuai. Kineu éh, sé bé bé kelo tai pekalai kepéh ngelena kepéh ha' tebara tuhan ngan ngelena ha' néh. Hun lu' setuju kua' hun mah mah ta'un mah mah akeu tuai kepéh bara' jaji néh boh ku' suai tebukeu hun néh dani juk avé, ha' Lajo ngan mé' sio inah. Kineu ha' kenin keh. Jian siget usah seruh ngan mipa ha' ké' iteu da', ha' Lajo ngan mé'.

"Boh amé pina bara', Tai ayo néh kenat amé bé kelo mu'un uban néh hun néh barei ha' ko' nah usah pedita tuai makin ha' tebara nah omok lena kepéh. Éh benara' ko' iteu péh usah mé' mekelepan awah. Ha' ko iteu péh lena tenéh. Amé kelo kepéh nabah menéng. Tapi' vam mai éh tio pejen dani. To ju si'ik barei jaji ko' iteu rai. Jian ke' tuai bara' éh

kepéh ngan amé. Hun ko' neteng redo pedita nah hun néh kelo tuai perengah ha' tuhan ngan nebara amé, amé péh kelo uban mé' lepah lebé kivu jalan éh keripen iah éh sa'at. Hun mah mah vam mai ke' ngelepan ha' lu' éh pepané iteu. Tuai ke' pekelena tebukeu tuai ke' pekelena tipuh nah ngan amé doko amé omok jam éh tipo jepen mé', ha' mé' ngan Lajo.

"Ha' Lajo mipa, *Akeu bahu ngan murung kenin ngan kekat keh tinen tamen padé bakéh vé ahong sabai ruai po usah po lep mejing ngaran Tuhan Allah uban ka'ah pu'un ha' kenin kelo juk piso ngan kelo juk pekalai tong barék éh maréng perengah kέ' iteu ngan kelo kepéh menyat redo pedita nah. Adang akeu jah liwet da' nengayet tai pesavé ha' lu' iteu ngan redo pedita nah. Hun néh "O" ha', atau hun néh "Bé'." Hun néh bara' "Bé'", akeu tuai laho. Hun néh bara' "O," akeu tuai lebé si'ik kivu jaji kivu tipuh éh senuai néh ngan kέ' kenat ke' savé kέ' tuai bara' éh ngan ka'ah kepéh. Akeu bé' jam ngejaji éh laséh mah lem ta'un mah. Ka'ah mena awah, ha' Lajo ngan mé'.*"

Boh kenat Ngo ma'o bara' kekat éh nenéng kekat éh teneteng irah éh pat usah éh tai ala rengah éh benara' Lajo tong Tokong Batang Tuging.

Irah ja'au sio inah réh menéng ha' Ngo bara' kenat, boh jin ka'o inah irah jam rengah Tuhan, tapi' ahau ahau awah. Semu'un néh pina irah ja'au lavo' tong ngaran Tuhan Iésus. Pengateng éh penakai réh avé Lajo, iteu lah Tuhan Isut. Tapi' isut nah jah ngaran lem ha' Penan éh poho. Bua beripun nah atau bua medang nah hun néh mesak juk mela'oh juk melapuh lah kekat sak néh peloho tengé tai tong tana', ngaran kenat isut bua medang. Isut bua beripun. Uban néh kenat irah ja'au éh bu'un bu'un menéng ngaran Isut nah, irah seruh éh barei beripun éh ngisut. Ha' réh, "O, kejam kέ' éh. Barei isut bua beripun ri' éh peloho rai tai tana'. Kenat péh Isut nah peloho jin seruga tai tana' lu'."

Kenat ha' irah éh ja'au éh tejeu menéng rengah tuhan Isut.

Uban akeu keto anak, na' péh ja'au si'ik, awah akeu menéng ha' Ngo nah rahap awah. Tapi' hun sukup kelebé avé duah teleu ta'un kepéh boh akeu nesen lem rahap éh nenéng kέ' sahau rai boh neteng tinen tamen kέ'. Boh rawah tinen tamen pekelena éh ahau ahau awah kepéh.

Sio Ngo ri' bara' ha' Lajo ri' uban tong réh pekalai ri' pu'un Lajo tosok sebayang, pu'un éh tosok tingen, pu'un éh tosok amen, pu'un éh tosok kilin, pu'un éh tosok irah dayung,* pu'un éh tosok irah kelita lem urip sahau, pu'un éh tosok irah éh lawah tuhan bet balei jin kelunan éh renget.

Uban jelua' réh hun Ngo tosok ha' Lajo kenat boh irah éh renget lem jepen nah barei Ué Salau, barei Lesu Anu', barei Berim Salau, barei Beluluk Nyetibung, barei Lusai Teréng, barei Ué Ilo, irah inah barei lebuau ngan ngelelet. Uban réh leko petat jin balei réh. Inah irah ngelelet kenat. Ha' réh ngan Ngo ri', "Pelemak péh amé tai rih jian okon ka'ah jak tai tenah doko ke' lu' jam éh kenat néh éh," ha' irah inah ngan Ngo. "Mah péh hun barei redo

* Irah renget éh pakai balei dayung, éh jin balei tela'o, gunah néh nawan kelunan.

pedita éh kunah Lajo kunah ko' nah vam boh mé' seruh kelebé inah. Omok ke' amé tai ngedalem omok ke' amé neteng ngan balei mé'. Amé omok tai atau bé' omok tai sapét ngedalem sapét ngelayo lem tipun," ha' réh ngan Ngo. Kenat réh mipa ha' néh.

Semu'un néh na' péh Lajo nah juk tebai juk nyoho pedita Rungu nah tuai perengah Tuhan ngan kekat jepen Penan tong Ba Maguh avé bila' néh Ba Selidan, kura kura ta'un belah boh pedita Rungu omok tuai. Hun Lajo tuai perengah bu'un kolé hun inah, akeu keto anak si'ik. Hun anak Ué ngaran néh Bawéng matai, akeu anak ja'au. Tapi' meseti' mena lebé kepéh boh pedita Rungu nah omok avé, akeu omok na'at usah néh.

Jian okon Lajo pu'un avé hun inah pu'un bara' ha' tuhan hun inah. Uban éh pelapah kedai amé anak sahau na' péh éh anak redo na' péh éh anak lakei siget siget anak irah nebek kelingen atau natip kelingen pakai bolo sevului, atau tio nebek kelingen pakai tahat jakah. Amé anak medai mu'un. Ha' irah ja'au, "Sé sé bé' nebek kelingen da' anak inah adang ungap matok tong kelingen réh. Éh juk natok réh lem kelingen keh iteu lah sin kelunan éh juk kinan réh. Hun ungap matok tong kelingen keh da' ka'ah rengen awah."

Kekat kekat irah ja'au tenebek réh kelingen réh jin réh si'ik sahau. Maneu lava kelingen réh kebit keréh maneу tekaléng kayeu avé tekaléng ujung lerong sepelak avé ala satek temaga maneу éh belawong tong kelingen réh. Inah akeu medai mu'un boh amé anak seruh seruh adang uleu péh da' adang réh nebek ngelesan belavéng kelingen lu' avé nebek udeng. Boh amé seruh tusah mu'un.

"Sé sé éh nebek belavéng kelingen avé udeng kelunan inah kelunan jian," ha' réh ngan amé kekat anak éh murip maréng.

Sahau irah omok nebek belavéng kelingen hun anak si'ik mu'un, lem ha' hun iteu omok teleu atau pat ta'un kelebé urip réh. Anak si'ik kepéh bé' omok tenebek kelingen réh dai réh bé' kahéng. Tapi' kepina anak tenebek kelingen réh hun réh ngio ngio jah polo duah ta'un kelebé urip réh, hun néh lem ha' hun iteu. Irah anak lakei bé' omok nebek udeng merah, avé irah anak redo, bé' omok nebek tekulung* merah, dai parit. Irah lemanai avé irah ja'au awah omok nebek udeng atau tekulung. Kelunan tengé nyoho nebek udeng atau tekulung, uban néh kelo maren. Bé' irah éh jah bara' éh.

Hun néh lakei éh nebek udeng néh iteu lah jalan pasek jipen bilung tong. Iteu tada' kelunan éh maren. Hun néh lakei medai parit iah omok pasek jipen medok lem luvang udeng. Hun néh redo nebek tekulung iteu jalan néh pasek talem purai lem néh. Hun réh nebek udeng atau tekulung nah itong penupat. Hun kelunan hun néh nebek udeng réh atau tekulung réh hun néh barei manga atau ngerahéng omok parit.

Tapi' Lajo nebara ngajan, "Mai pakai amen mai pakai kilin mai peketa usah ke' tengé nebek kelingen avé motong bup tong lé'ép," ha' Lajo.

Amé anak lah pelepu bé' teneng nebek kelingen.

* usah kelingen éh belah belavéng ngan udeng

Isut bua medang

TULAT 29

HUN SEMINGA', JAGA'!

Hun sukup kelebé paso kepéh tai tong uvut levu'an Sawa' Tabem. Ngaran Sawa' tabem nah uban pu'un irah ja'au sahau tepun lu' kihum bolo. Uban tokong sitai bolo mejat temeu. Uban néh kenat irah ala jah kayeu ngaran néh kemitan keja'au pa'an irah nyatek éh memila' urang kebit satek boh réh ala jah satek kayeu ngelutang éh dawai irah mega' peluan néh jin lem ipa néh nah. Boh réh nyatek kepéh jah urek kebit peluang kemitan nah boh hun néh lepah bekat senatek réh boh réh polé éh lem ipa néh ri'. Boh réh ala uai bila' uai boh réh ngejeret matek éh tong lotok ipa kemitan nah ngan satek néh éh senatek réh suti' ri'. Kenéh malui barei bolo. Jalan réh ala pelep sahau. Inah ngaran néh tabem.

Uban sinah réh bet jah ipa kayeu inah tong sawa' inah jin néh kenat ngaran néh Sawa' Tabem.

Tong Sawa' Tabem nah hun ko' tejeu tejeu lakau sinah adang ko' omok tawang. Hun ko' ulak podo jin apé podo tong sawa'. Hun ko' na'at kela'ut ihang kebuhei. Hun ko' na'at kebuhei raho tujek barei tai ba mu'un. Tapi' inah néh kebuhei tai tokong toto. Sa éh mukat berusu' bau nah inah kela'ut tai ba.

Tong berusu' sa la'ut pu'un puhan bé' makat ja'au barei kua' keja'au barei kebit kelunan tapi' iah beleleng. Ngaran puhan nah puhan pelakei. Tapi' bé' éh senuai pelakei, ngaran awah. Bé' éh barei puhan kuai éh megut nepa néh. Puhan pelakei nah pu'un ureu teguli* murip tong néh. Layan ureu teguli nah barei ureu kelubau tapi' hun ko' mavut jah pu'un pu'un sin néh barei sin ubei. Tapi' si'ik. Puhan pelakei nah jalan osot kekat balei.

Uban déhé inah lamin mé' sahau boh amé kekat padé pata seminga' tong puhan pelakei nah. Padé ké' éh lakei, ngaran jah, Musa Avun, jah kepéh, Iung Lesu, jah kepéh, Jugah Lesu, jah kepéh, Matiut Ama', jah kepéh Lut Nyerua, jah kepéh Dita' (atau Bajuh) Pelisi. Ngaran padé ké' éh redo Kedui Lesu jah kepéh Liging Nyerua, jah kepéh Kebéng Labong, jah kepéh Kikei Labong, jah kepéh Umang Iat, jah kepéh Keliu Iat, jah kepéh Tenak Sot. Inah kekat amé padé seminga' tong lem puhan pelakei nah sio jah dau kuba' sa tahup.

Amé tekelak lem inah. Amé pebuang ngan pekaseu, ngaran inga' inah. Jah jin belah amé buang, duah atau teleu usah mé' aseu, jah kepéh usah, kelunan éh mihin réh ngaseu éh tepun aseu nah, jelua' mé' avé teleu pat kelunan éh kivu tepun aseu kemé' omok bi patai ka'an molé, uban poho ka'an kenat omok bahat mu'un.

Éh kemalai amé keliwah liwah seminga' buang, aseu, avé kelunan. Sé sé kelo, na' péh redo na' péh lakei. Redo omok buang avé aseu avé tepun aseu, uban pu'un irah redo éh

* layan néh barei ureu kelubau

jam tai ngaseu avé beté. Barei tinen Iat lem jepen mé' sahau, ngaran néh Tinen Duau, ngaran néh mu'un Ma'. Jam put ineu ineu avé babui. Pu'un jah redo kepéh lem jepen mé' ngaran néh Ayang, éh do Labung, iah molong aseu jam tai ngaseu. Jah kepéh redo lem jepen mé' ngaran néh Titik jam ngaseu.

Boh hun Musa bara', "Akeu tepun aseu lu', sé' kelo buang da?"

Ha' ké', "hok!" jah kolé awah, sin néh akeu tio malui buang.

Dau inah akeu palé seminga' buang. Lem kenin ké', "Akeu jam kivu ha' tosok tamen ké' kio, uban néh tosok kekat gaya' tong ngaseu."

Uban sahau tamen ké' pigeng aseu.

"Sé kelo aseu?" ha' néh kepéh.

Boh teleu pat anak mekong, ha' réh, "hohung," boh tio malui aseu.

Irah éh kepéh kelunan, boh Musa nyepu teben tobo mena' éh ngan irah seleket utang atap.

Boh hun pu'un atap petep usah réh tenéh, aseu ngan kelunan moko jak. Boh akeu éh buang lakau ju si'ik avé bé' poléng moko sitai memutui paka' ketem ujung pina pina pei éh tong tana' maneu éh apin. Boh akeu tai dani nyepohot ujung kayeu pei lem jalan, avé duah betah ujung kayeu sepohot. Boh akeu menyun tong apin.

Boh akeu menéng ha' Musa, "To bék' lakau tai ngaseu, akeu jak pakan aseu dai réh bé' gahang mangang."

Boh iah nyepohot ujung kayeu pei éh siget aseu boh réh ngelayo kuman. Ma'o inah boh iah bara', "Sé bék' tam kelo tai nyavu juhit ngok otét."

Uban pu'un jah juhit ngok otét éh miha' sio merem, ka' ha' néh. "Ngoook otét, ngoook otét", ha' kengok néh. Boh hun kelunan juk tebai aseu, iah ngengok aseu néh, kua' ha' juhit ri'. Hun amé anak neteng suket juhit ngok otét nah éh lakau ngaseu, ha' tamen ké', "Aseu néh getungan ngan sogok ngan sanam lesai. Éh bono néh karah, lipah, inah éh nala aseu néh éh sanam."

Boh Musa nutun kepéh, "Hun mah mah ha' aseu tam nemun ka'an, barang éh babui, barang éh buang. Hun néh buang, barang éh buang ri'ah barang éh buang sanung da'. Itam pata kua' kua' jaga'. Bék' lah bi'en ké' tepat hun aseu mangang da'. Itam pata mu'a awah."

Boh iah mihin réh lakau. Bék' ju temeu ngan jah betah ujung kayeu sepohot ké'. "Jaga' tam da'. Maréng mu'un ujung kayeu sepohot buang. Jelua' kolé bék' éh ju apin néh."

Boh lakau kepéh, iah avé anak éh kivu éh dawai si'ik ngeléréu awah, boh aseu lakau nili tong akeu tong apin. Boh réh mekong "hoh hoh hung", tovo tovo.

Boh Musa kihin, "hus hus".

Ha' Musa ngan anak éh kivu, "Mai tam tio mu'a ha' aseu jak. Hun néh babui, aseu nah tio peleka mangang. Bé' lebé mekong. Uban ineu aseu tam lebé mekong, barei ha' mekong luvang tetong? Jelua' kolé éh kenat da', adang néh buang. Hun tam avé boh buang nah tio nohok nyurung tam. Ma'o inah boh éh nekedeu. Jaga' tam da'."

Boh iah mihin réh tai mu'a aseu.

Boh avé tong akeu, boh akeu na'at irah boh akeu nyavu ha' buang nohok, "hok hok hok," boh akeu nyurung irah, aseu ngan kelunan. Sé awah tavé omok ga'at ké', maneu irah bé bé kelap rigah.

Boh akeu nyavu buang nekedeu kelap kelap.

Hun akeu nekedeu, aseu nekelak mangang. Ha' Musa éh tepun réh, "Buaaaaang, buaang ja'au. Inah terah tapah patai aseu ngan itam kelunan. Akeu poho medai buang."

Bé' ju mu'un akeu posot kepéh, boh aseu mu'a akeu, boh akeu nyurung kepéh. Hun irah bé bé kelap, akeu nekedeu kepéh.

Pu'un duah teleu liwet kepéh kenat, boh tong ga' néh kelunan nekuja' mukat kayeu jalan kelap jin akeu. Irah éh ja'au omok nekuja' mukat kebau, irah éh si'ik bé'. Boh akeu nyurung padé pata kék Iung, éh jah jin belah aseu. Iung nah lakei éh si'ik jin belah amé, boh akeu menat pet avet néh sa lotok, maneu éh peloho. Hun néh bék peloho, adang avet néh puka iah ugai.

Tong keruah sakat buang kepéh, Tenak éh redo éh si'ik kepéh, iah kelunan éh tai ngaseu. Boh iah ga'at ké' sio néh tupat mukat kayeu. Seleket nga'at éh mu'un akeu menat telun ti'ah néh. (Uban sahau na' péh anak, na' péh redo ja'au, irah pakai telun talei ipa beripun, uban kihum livah, ti'ah bék sukup keja'au omok ngejeret éh.) Boh akeu ngamit telun néh, jebila' ojo kepéh ngitek éh, maneu éh jeliten memengit, bék lebé manga. Boh iah nerurut tuhun.

Ha' jelua' éh mukat, "Na' péh ka'au manga, buang bék iah seruh ka'au manga. Adang néh nga'at ka'au awah."

Sin réh, irah nyoho akeu ngitek éh lebé. Akeu kivu ha' réh kenat, boh Tenak manga ja'au ha'. Tong ga' néh akeu pika éh pei éh.

Ha' Musa, "Matai lua' tam ga'at buang. Aseu tam kepéh dat."

Boh akeu pitah irah kepéh. Akeu nyurung aseu, tapi' aseu nekedeu kelap. Hun ké' bék tai nyurung éh, aseu tuai kepéh mekong, "Hoh hoh hung" boh akeu nyavu ha' buang, "hok hok hok."

Boh Musa éh tepun aseu bara', "Matai aseu tam, ga'at buang. Hun néh bē' matai, buang jam niwet angau, pekelap aseu."

Uban akeu ngamit jah angau kayeu, niwet éh maneu éh teneng tong aseu, maneu aseu sakit keréh kelap. Uban hun buang éh mu'un moko nekong aseu, iah jam ala agap da'an kayeu éh peloho kenéh nga'at magum éh ngan niwet éh tong belah aseu, maneu réh puyap kelap si'ik. Boh iah nekedeu kepéh. Kenat ha' tamen ké' ngan ké' hun néh tosok ayo ayo tai ngaseu.

Boh irah aseu puyap kelap si'ik, akeu nekedeu kelap mu'un, barei gaya' buang mu'un. Aseu nekelak akeu mu'un kivu murin kέ' mangang, "hoh hoh hoh."

Tepun néh kihin, "hus! hus! hus!" Avé irah pina kivu kihin, "hus! hus! hus! hus!"

Boh irah pina éh kivu aseu mukat kayeu kepéh.

Boh akeu nekedeu ngeliwit retek irah mukat, barei buang éh tekelak aseu mu'un. Uban aseu éh jian éh mangang ngelayau maneu ka'an molé sa tepun réh.

Ha' Musa, "Buang nyalih. Jian tam ngalu éh nyalih nangang aseu. Tuhun tam ngejeleng nyurung buang kelanan ine'. Tu'en va'é potong. Mai medai éh."

Hun ha' néh "tu'en va'é potong" nah, iteu ha' peja'. Uban pu'un jah suket irah Merawen éh va'é mesep burak mavuk boh hun uma réh potong, irah pina omok kelap, jah redo bē' omok. Iah potong avé padeng barei kerotong, boh malui buang. Iteu ha' teno irah éh ja'au hun réh tai beté atau ngaseu boh merek ngan buang.

Boh irah bē' bē' tuhun, boh irah tuai. Irah pina penyinih aseu, "ih ih ih," maneu aseu nah gahang kenin tio nga'at mitei akeu tong lotok, tong ulun, tong ra' itek. Semu'un néh irah ngitek akeu maneu jeliten. Boh Musa avé anak éh jah tavin kepéh ngamit akeu ngitek kepéh maneu akeu jeliten mu'un. Akeu kelo nekedeu, bē' omok, uban irah ngamit tong léléng avet kέ'.

Jelua' bara', "Muja' buang tong kemedan."

Sin néh irah napo pukin avet kέ' sa murin, hun ko' nekedeu ka'au ugai. Hun ko' kelap ugai kenat, irah éh ala avet ko' bara', "Kekat uit buang pebuuh tenéh. Na' péh nekedeu bē' ju matai."

Sin néh ka'au sopé.

Akeu meseti' moko, jeliten, bē' tahan kepéh. Boh akeu nyavu ha' buang éh si'ik juk matai, "hooooook," boh akeu kuba' serata' moko petem.

Boh irah tio pei. Hun kék' bé' kuba' serata', kuba' peka'up, "Buang kenyo, juk makung aseu atau uleu kelunan, mai ma'o," ha' tepun aseu.

Boh irah ngitek kepéh.

Tapi' uban kék' kuba' serata', ha' réh, "Nah, matai lah buang nyalih. Buang iteu omok matai uban néh buang ri'ah. Jaga' lu' kepéh. Barang liwet temurei barang lu' temeu ngan buang sanung."

Boh ma'o seminga' pekaseu pebuang, ha' Musa kepéh, "Sara lu' kon sin buang. Ngaseu kepéh tam jah liwet. Koh su babui."

Boh Matius malui babui ngerayah. Sin néh, lakin babui ja'au ngan matek luva, bé' laho matai. Iah nekelak amé avé amé metat bé' ta'an néh atau rigah nekuja' tong inan kayeu tio mukat. Babui jian si'ik jin buang, uban bé' omok mukat nekelak, iah petaket ojo néh awah tong kayeu ukat mé'. Boh hun mepai iah pitah irah jah kepéh tong tana', atau nyurung avé nga'at aseu kepéh. Uban poho aseu bé' jam mukat. Hun aseu ga'at babui, jelua' éh jeliten mu'un bé' nesen ha' tepat, "Aseu bé' jam pané," boh ha' réh ngeradau, "Ga'at babui akeu." Irah éh nesen ha' tepun réh, irah inah kivu suket aseu awah, ngeradau awah, "héh héh héh."

Tong ga' néh hun babui matai, ha' Musa', "Jelua' aseu tam barei malé, uban jam pané."

Mala' mu'un amé menéng kenat.

Boh hun aseu ngeradau kenat, amé éh mukat, avé akeu, amé tuhun kepéh uban amé pika ha' radau aseu ga'at babui.

Ha' Musa, "Alai alo luva," ha' néh teno babui. Hun néh merek mu'un kepéh pika aseu néh, ha' néh teno kepéh, "Teliseu."

Amé pakai utang mé' éh teben tobo muja' babui nah. Tapi' bé' omok nuja' uban néh luva. Iah nyurung kepéh. Kekat amé kelunan kelap kepéh. Jelua' amé éh si'ik manga mu'un medai, uban bé' putung mukat. Jelua' nekedeu molé tai lamin mukat jan.

Na' péh irah tamen tinen mé' tebai "Molé lah keh. Ma'o lah sa'at meta'," ha' réh meta' mé' bé' buha' mé' seminga'. Barei bé' nenéng mé' awah. Amé bé' gunah ha' irah. Amé seminga' babui to. Hun ma'o seminga' babui nah, posot. Boh amé seminga' tepun.

Boh Musa rawah Béng suai lamin, uban amé bara' rawah pedo. Lamin éh pesuai réh barei layan mu'un tapi' senuai jin agap avé ujung kayeu sapau néh, si'ik awah, moséng awah omok masek lem, kelunan bé'. Rawah moko déhé awah. Iteu lamin roh.

Bé' rawah awah éh suai lamin, amé bé' suai lamin, jalan pekalai suai lamin, ha' Musa. Boh do kék' Tenak, boh amo suai lamin si'ik barei éh senuai rawah Musa. Pu'un jelua' lakei bé' kelo ala do, barei Jon, Matius, Iung, avé jelua' redo éh bé' kelo ala lakei, barei Kedui,

Lging, Kikei. Redo inah, ha' réh, "Bé' kelo ala banen dai mutau kereja." Ha' irah lakei, "Bé' tusah ala redo, dai nyoho mohot uai ngan nyoho tai paleu ngan nyoho tai beté."

Boh ha' Musa, "Hun kenat, irah éh bé' pu'un do, aban. Irah éh bé' pu'un banen, baleu."

Maneu amé bé bé mala' mu'un, ha' mé', "Hun irah éh bé' pu'un banen ngan bé' pu'un do, irah inah tusah tong kinan réh. Bé' sukup."

Tovo mé' suai lamin pu'un jah anak lakei éh malui tepun, ngaran néh Lut, boh iah tai ju si'ik pei bua sieng. Bé' éh bua mu'un, ujung kayeu awah.

Boh hun kekat lamin mé' pesuai, Musa tai beté. Iah temeu tong bua éh ulak telinung ke' tong ahang tana'. Boh iah tio meté kuman jah, ala jah molé tai lamin. Mena' éh ngan Béng, boh iah ngelayo kon kepéh. Hun lepah éh kinan néh tulin néh, ipa néh nepei néh tong gelan.

Boh iah bara' éh ngan amé pina. "Pu'un bua ri' lepah kinan mo, iteu ipa néh. Hun tulin néh kinan mo, boh amo nesen juk pitah inan bé' pu'un. Kenat tuman mo bara' éh ngan ka'ah pina."

Boh ha' amé, "Hun ieng ke' inan, adang néh sieng. Aseu ngeta koh inah, da'ap awah koh jam. Pu'un ha' uat. Éh maneu koh bé' nesen na'at inan néh tenah, inah néh kerenget tepun maneu sieng."

Lepah inah amé moko. Ha' mé' miting tosok. "Jian lu' mihau tamen tinen sieng iteu. Hun tepun avé, jian kekat kekat uleu lem jepen iteu avé redo avé lakei muja' tepun. Meta omok; redo pakai po'é meta. Lakei pakai atap."

Hun mé' bara' éh po'é nah, éh ngan redo nah, inah éh ojo réh awah. Hun mé' bara' éh utang atap, inah éh teben tobo awah.

Boh pu'un teleu pat usah mé' éh pepurat bé' ju keto poléng maneu ha' uat. Jah litep kepéh maneu ha' uat kepéh. Avé teleu kolé kenat.

Ha' Musa, "Jian lu' jaga' mu'un lah. Teleu kolé ha' uat nenéng lu' tenéh. Hun masek lem kepat kolé ha' uat nah, lepuh ha' uat inah pu'un lah ha' savé tepun. Barang amo matai."

Boh iah éh tepun nah ala duah ujung da'un doko kenéh megú ngan mihit éh nekedeu tuai tavin juk ala rawah sieng ri'. Amé pepenyun Musa rawah Béng lem belah mé' lem lepok puhan pelakei ri'. Boh tepun ri' avé. Boh kekat amé avé rawah éh sieng ri' beté nekedéng bé bé boh mé' bara', "MATAI TAM, MATAI TAM, ha' radau, "ITEU SAVÉ TEPUN ÉH NYIENG RAWAH DUAH RI'. MUJA' ÉH! MUJA' ÉH! MAH KEKAT KA'AH POLONG REDO? META ÉH!

Boh tepun nah nyakat. Sé sé déhé iah ga'at ngan kenoréh ngan tenepap néh. Kekat kekat mé' aho awah.

Pu'un ha' Okoh éh do Nyerua, ha' néh, "Ineu maneu polong anak barei tuleu?"

Uban puhan pelakei bé' ju jin lamin, ha' néh poléng nenéng mé'.

Ha' tamen ke' kepéh, "Ineu pelapah lapah ha' keh barei ha' ayau bawah. Kalai tepun mu'un péh énéh kekeh medai éh kenat."

Na' péh irah kenat ha', hun tepun bé' matai bé' amai posot. Pu'un mé' lah ngamit tepun ri' boh mé' ala lepok uai ngejeret tepun barei jeret buh nyateng boh pei tepun ri' lem puhan.

Boh mé' bara', "Hun inah lah, matai lah tepun éh nyieng roh ri'."

Sin néh kejeret lu' nah sin néh matai. Jelua' kolé mé' maneu inga' sieng kenat pu'un éh bé' kelo kejeret. Inah tepun éh luva mu'un. Nekiti' terah terah kegahang avé avet puka na' péh kejeret reken, uban amé ngamit tong telunat pukin avet. Kenat jelua' mé' hun seminga' tepun.

Tong ga' mé' seminga' amé seminga' iguk. Hun mé' seminga' iguk amé petulat duah betah, iguk ngan kelunan. Anak lem betah iguk nah tai tenah tai tong jah inan kayeu rungen. Amé bara' éh duyan, ha' mé' kenyo awah. Boh irah éh iguk nah nyepohot ujung kayeu pei tong pu'un kayeu inah. Inah néh bua duyan jato. Hun lepah inah, boh irah iguk kelim sa luat pu'un kayeu.

Boh Musa éh kelunan bara', "Pu'un bua duyan sitai. Pina jato néh. Tapi' pu'un ha' iguk déhé néh. Barang iah tai kon éh da' hun lu' tai kon jato duyan nah da' jian lu' ngelajam. Hun pu'un iguk boh hun lu' tekelak néh da', kelap mukat péh pu'un ke' iguk éh si'ik jam mukat. Mai ngelan mukat. Bé' éh barei buang éh bé' jam mukat nekelak. Iguk éh ja'au nekelak kelunan jalan tana'. Bé' éh jam mukat. Tapi' na' péh ke' kelim iguk ja'au nah jam ba'o. Omok masén kivu ba'o ko'. Kenat barék iguk dat.

"Sé sé tavé iguk nah da', irah inah tio ga'at tio kinan néh," ha' néh kepéh. "Inah éh tio matai kinan néh bé."

Boh mé' lah bara' "Jian lu' bi gaweng tai ala jato duyan."

Boh akeu lem betah éh kelunan, boh amé kelunan tai melé jato duyan, boh hun avé sitai amé tipun jato duyan nah.

Ma'o tipun boh pesiget usah menyun ala lo'ong duyan ala po'é bé' éh po'é mu'un ojo mé' awah meta meta lo'ong duyan kuman kuman duyan. Boh pu'un ha' iguk. Ha' iguk nah "üüüüüüüüüü". Boh kekat mé' bara' belah mé', "Ha' ineu ka'? Hun néh kenat ha', ha' irah sahau, inah éh ha' iguk marek ba'o lu' tong duyan teu."

Bé' lebé tutuh inah ha' iguk avé jin sa na'au ngan sa kabéng ngan sa tenah ngan sa murin ngan ha' tuyeng iguk. Irah éh iguk si'ik megu anak kayeu. Irah éh iguk ja'au tio avé jalan

tana' awah. Boh mé' pata mé' nekedeu. "Borok kepok tam, patai vai tam, itam ri' dat singat bua duyan teu tam. Sadat tam kinan iguk awah. Nekedeu lu' kelap. Mah mah terah kerigah iah inah kelap da'," ha' teka amé kelap.

Boh pata nekedeu. Irah éh iguk nah pina si'ik. Amé éh kelunan nah kerat si'ik. Keréh jian oko nekelak mé'.

Boh hun iguk nekelak tavin kelunan, hun sé bé' putung nekedeu, iah inah tavé iguk. Boh iguk itong kuman kelunan ri' ngamit ngitek tong ééng avé ra' itek. Bé' pei pei. Akeu tio kenamit kenitek teleu iguk. Jeliten mu'un, maneу akeu laho manga ngan ngeradau. Hun ko' kelem awah bé' irah kelo pei. Boh réh teleu pei, akeu kelap rigah mu'un, sikh kenitek kepéh. Akeu nyelibet pu'un kayeu ja'au. Jelua' mé' puka avet puka ti'ah kelap ugai awah. Akeu si'ik bé' ugai, omok kelap ketem avet kevelo'. Uban amé anak kari pina amé pakai avet éh bé' jian mu'un, éh bé' kebit, jah liteng awah tong ééng. Barei avet anah ké'. Avé ti'ah irah redo péh pu'un éh jé ti'ah awah barei ti'ah lepa awah. Maneu avet avé ti'ah nah lumang puka awah.

Tong ga' néh amé posot seminga' iguk boh mé' jam dau nah keruan juk tahuup lah. Amé menyun beleleng nyun lem puhan mé' ri' ngan pekamit ojo beleleng kenat. Pu'un duah usah menyun lem lepok leleng.

Boh mé' pawah pané boh mé' menéng ha' tebai tinen tamen mé'.

"Molé lah keh polong anak tetok sebo!"

Sin néh merek mu'un, leko, ha' néh nah tetok kelingen. Kelingen barei tetok bé' omok menéng ha' tebai.

Ha' mé' mipa ha' tinen tamen, "Mai jak, mena metok awah. Amé nenung pakai ngung."

Ngung nah jah ungap éh miha' sio merem. Bé' éh ngung éh karah. Na' péh uleu tai pitah éh sio néh miha' dau merem, na' péh uleu mihin titui, bé' iah omok poléng usah uban néh ungap. Boh hun irah ja'au pakai balei ngung nah nenung, irah nyoho éh kahut. Éh ngelayau pina usah ngung kahut petovo. Hun ha' réh "ngung ngung ngung ngung" kenat kenat ha' awah, jian. Hun ha' réh "ngung kon, ngung kon, ngung kon", iteu sa'at.

Boh ha' mé' ngan Iut (ngaran néh mu'un, Matiut) rawah Jon éh menyun lem lepok leleng mé', ha' Musa ngan roh bu'un, "Hun mé' neteng koh da', *Kineu balei ngung, hun mé' molé tong tenebai panak mé' lua' mé' bé' réh maneу mé'*? Hun néh jian hun réh bé' maneу, jah jin belah koh da' ngung bara' ngung, ngung, ngung. Boh jah koh bara' éh sa'at, irah juk maneу mé', ha' ko' Ngung kon, ngung kon, ngung kon."

"Keruah kolé mé' neteng kepéh da' ngan koh, *Kineu mu'un, balei ngung, amé juk peleka lakau tai molé tenebai lua' mé'*. Jian? Hun mé' kenat ha' keruah kolé neteng koh da', jah koh nah Ngung ngung ngung ha'. Jah koh nah, *Kon kon kon ha'*. Hun jah koh nah ngung ha' jah, *kon ha' jah, ngung ha' jah, kon ha' jah*."

Boh Musa maneu ha' peneteng éh bu'un ri', boh ka' ha Iut "ngung ngung ngung".

Boh iah maneu keruah ha' peneteng néh ri', ka' ha' Jon kepéh "ngung kon ngung kon ngung kon". Ha' roh petovo.

Boh mé' bara' kepéh belah amé, "Inah ha' tenung balei ngung éh tenivai lu' ri' dat, né' uleu moko siteu sapét jah len sigup adang ngung éh bara' *kon* nah, adang ungap sa'at. Iah éh bara' *ngung* ha' awah ungap jian. Jian lu' tovo tovo kelap nekedeu. Sé li'eu da' iah inah tavé ungap ngung. Hun néh tavé néh sin néh kinan ungap ngung. Ungap éh ngung ri' nekapén kelunan inah. Kelunan inah bi éh molé avé lamin. Kenat sin hun ko' kinan ungap ngung. Keruah ngung éh jian ri' iah nekelak awah. Pah mé' avé tai lamin."

Kenat ha' mé'. Inah maneu mé' nekedeu lah molé avé tong lamin. Pu'un jah anak lakei éh si'ik jin amé pina, iteu lah Jugah. Uban li'eu éh nekedeu, lakei ngung éh sa'at éh Jon nah navé nekapén éh. Jugah lah naten bi éh avé lamin. Bé' péh gahang bi awah.

Hun mé' avé tong lamin tinen tamen boh mé' taket menyun tong gelan, "Naneu beruen tapen ineu keh kelo seminga' tong puhan pelakei nah borok keh polong anak?" ha' kekat tinen tamen mé' ngan mé'.

"O," ha' mé'. "Amé ri' bubu kelap kelap buang luva, avé tekelak babui ngerayah éh nekong aseu ri'. Ngan kelap iguk uban mé' juk kon jato duyan. Inah maneu mé' lebé," ha' mé' ngan tinen tamen.

"Inah néh maneu keh bé' jam menéng ha' tebara mé' nah. Kalai buang mu'un péh énéh. Kalai babui péh énéh. Kalai iguk mu'un péh énéh hun néh ha' keh kenyo maneu ka'ah ke' nah," ha' réh. Irah péh mala' menéng ha' mé' bara' éh kenat.

Boh tamen ké' bara' ngan amé anak, "Pina irah tinen tamen keh éh inah kekat bé' irah jam asan bé' irah jam suket puhan pelakei nah. Akeu bara' suti' awah ngan teka néh awah doko keh ngelajam. Mai telalau seminga' tong puhan pelakei nah."

Uban lamin mé' petepih jelua' kolé tamen ké' ala sin uvut omok pejai éh jin lamin amé ngan jah sanan éh jah. Boh réh pejai pejai pejai ketai. Uban kekat lamin pedani pedani kekat ha' tebara tamen ké' poléng nenéng kekat amé polong anak éh seminga' tong puhan pelakei ni'ei rai.

Boh tamen ké' bara', ka' ha', "Sahau pu'un jah suket. Pu'un jah redo éh tai ala uai, boh éh ala éh juk molé tai lamin néh kepéh. Aseu redo inah duah kivu éh. Lem néh lakau juk molé, iah na'at puhan pelakei barei éh tong keh seminga' nah. Maneu éh kelo ngida telalau, boh iah menyun tong puhan nah. Pikah uai néh ri' nepei néh déhé néh posot nah.

"Pu'un seleben néh pu'un sigup nelen néh lem seleben ri'. Bé' éh barei sigup jin lia. Sigup ujung laka mén awah éh lem seleben redo inah.*

"Boh éh ala ujung laka mén jin lem seleben néh boh éh melen éh lem da'un kenéh maneu len sigup. Boh éh ala bateu belihau ngan bup lem obo[†] kulit boto tela'o ngan jah tasap beré bolo sevului. Boh éh nekék éh pakai inah. Boh bup mahang, boh éh seket len ujung laka mén ri', boh éh nyigup.

(Sahau pina irah ja'au lem jepen mé' nyigup, barei Lesu rawah Nayah, Avun rawah Ayong, Pulu' rawah Kuning, Senatan rawah Ti, Tedih rawah Libo, avé irah éh jah péh. Kerat awah éh bé' nyigup. Tapi' tamen tinen ké' bé' nyigup. Boh tinen meta' akeu nyigup, ha' néh nebara, "Mai tuh tuyu ngesuin nyigup. Kelunan éh nyigup tenosok irah ja'au pina réh omok teneng tong pengesa'at, pengesa'at néh uban kelunan éh sa'at omok maneu ujung muan lem sigup. Hun lu' nyigup uleu matai. Irah sa'at omok maneu uduh lem sigup kepéh, ngan omok maneu pugei lem sigup. Inah péh sa'at. Éh keduah néh kelunan éh tigéh awah omok nyigup. Kelunan éh leko bé' omok nyigup. Kelunan tigéh kunah réh nah siget dau tai ala nyateng tai maneu pelep ngan bi nyateng ngan pelep éh bahat tai long Melinau nemeu Putih ngan Merawan boh ka'au omok ala long sigup. Hun néh bé' kenat, ka'au bé' omok. Kanya kanya ka'au nekau mua livah kelunan barang péh éh teneng tong sihap maneu paket ka'au paket. (Uban sahau hun kelunan nekau temeu tong sihap ineu ineu, iah paket. Inah telana' kelunan éh mua livah irah éh jah jalan nekau.) Barang kelunan inah maneu muan atau uduh lem len sigup atau long sigup, boh teven éh lem livah néh tong lumang poléng doko ke' kelunan éh nekau nah ala éh nyigup éh. Boh iah matai, kenat olé néh. Inah sadat réh tapan. Lakei inah nyigup tapi' leko. Iah mena kelunan lakau jin lamin iah tai mua livah teneng tong sihap inah linguh néh paket uban néh juk nekau pitah sigup, ha' réh tapan. Inah sa'at mu'un ngaran kenat. Jian uleu mai nyigup. Jian uleu kuman ka'an awah. Urip jian, oko jian. Hun barei padé ké' Abu siget kolé hun néh ma'o kuman iah nyepawai sigup iah neteng sigup ngan tamen ko' tamen ko' ngoko tabo jalan long sigup boh éh mena' éh ngan néh boh iah murung ngan bahu. (Ayu modo sigup lem tabo néh jalan maneu sabai néh Abu murung.) Inah akeu bé' kelo kekat ka'ah anak vam mai uleu lah nyigup. Kenat kekat pengesa'at tong néh vam." Inah tuman amé padé ké' bé' bé' nyigup avé hun iteu, avé anak mé' kepéh, avé hun iteu.)

"Hun ma'o néh nyigup iah menyun keto posot. Bé' lebé pu'un ha' lakau jin sa aju[‡] néh. Boh éh ngelerit. Pu'un gila irah kelunan. Hun néh na'at éh mu'un irah kelunan bé' éh irah jah. Lakei néh poho ke' ri', boh iah tuai tavin éh.

* Laka mén nah inah jah inan laka poho murip tong tana' lalun poho jin sahau. Hun irah sahau kelo juk nyigup bé' pu'un sigup mu'un irah tai pitah ujung laka mén ala ujung néh éh bé' tetok éh lerong danak. Irah mihin éh molé boh réh ala sé kayeu pei éh pata pata bau paso ngaran néh ibit. Boh ujung laka mén nah piting piting bau ibit sé kayeu nah. Boh kahang luten sa ra' néh dawai dawai avé néh keséh jian boh ala éh hun néh lepah keséh modo éh lem tekék bolo. Hun mah mah juk nyigup boh réh ala sédéng da'un itot éh keséh mesak boh réh nyekem si'ik ke' sédéng da'un itot nah boh réh melen ujung laka mén éh senihai réh ri' keréh omok nyigup éh seleket barei sigup mu'un sahau.

[†] obo nah kulit ka'an éh keluvang réh keréh pasek livah éh jah lem luvang nah

[‡] sa na'au, atau sa kabéng; bé' éh sa tenah jumen, bé' éh sa likot

"Maneu ineu ke' néh ri', ha' redo néh ri'.

"O, lakau juk ngetahup, ha' lakei iri'. Néh ma'o lah ke' posot da', lakau lah toh molé, ha' lakei iri'.

"Redo iri' seruh bé' éh nyenah. Iah seruh éh lakei néh mu'un poho ri'. Boh redo iri' tio beté nyu'un satek uai néh ri' ngan tebai aseu néh ri' lakau kivu lakei néh ri'. Boh éh kivu éh raho tokong ri' bé' ju. Lakau lakei iri' rigah rigah bé' lebé pelipek jah gila néh awah. Ieng. Boh redo iri' lakau mu'un mu'un bé' teneng sa jalan néh poho. Uban dau poho tahup ri' bé' lebé dau ngit. Bé' lebé merem redo iri' ulak mepai tong apé ihang. Boh éh maneu tapung awah ujung savit. Hun néh pegen tong tapung nah aseu néh ri' pu'un keto duah moko déhé néh.

"Hun néh pegen bé' éh barei pegen tong apé ihang lem tapung. Iah pegen tong jah lamin éh jian sukup mak ngan seput tapi' pu'un jah lakei tai pegen ngan néh tai ko'ét ngan néh. Boh éh mujah barei nyupin barei terarap bé' péh. Bé' lebé tai dau dileu rema bé' pu'un kepéh lamin bé' pu'un kepéh lakei iri'. Boh redo iri' nesen genin dau dileu. Boh éh to'ot darem. Boh dau rema boh éh seruh lakau. Boh éh lakau boh éh lakau mu'un mu'un boh éh menéng ha' kelunan boh redo iri' tai mu'a éh inah lakei néh éh mu'un ri' éh moko tong lamin roh malem rai. Boh lakei néh tio tuhun tai nyelalang ala éh molé avé tong lamin roh. Boh redo iri' tosok gaya' éh mihin éh tawang nah.

"Boh lakei néh mu'un bara', Inah bé' éh akeu. Inah néh éh benara' réh penakoh nyalep. Hun ka'ah redo lakau tengé adang néh layan lakei keh mu'un. Hun néh amé lakei lakau tengé adang néh nyalep layan ka'ah redo mé' mu'un. Kenat poho jalan néh omok maneu sa'at. Malem rai kei akeu moko siteu mena ke' avé merem. Bé' pu'un. Boh ku' ala sudih tana' narip inan néh teleu tarip boh ku' ala jah beteu tahat ke' ké' nyolo éh tong beteu tahat. Boh ku' tivai éh bara', "Ka'au sudih tana' teu seleket barei liah. Hun redo ké' ri' tawang naneu ungap tong tana' da' jah tarip teu éh numun jah bila'. Hun redo ké' ri' tawang naneu balei ja'au, tarip sudih numun duah bila'. Hun redo ké' ri' tawang naneu penakoh tarip, sudih numun teleu bila' da', doko telana' ké' jam balei éh mah nawang éh." Boh ku' kahang luten boh ku' menga éh déhé luten jah len sigup iah numun teleu bila'. Sin néh ungap bé' nawang ka'au. Balei ja'au bé' nawang ka'au. Adang penakoh. Boh ku' tivai éh kepéh uban ké' jam éh penakoh. Ka' ha' lem tivai ké', ka' ha' ké': "Hun redo ké' teu tenawang ko' penakoh teu da', mai ke' mematai éh, ke' ko' ala éh ripen awah, mai ke' mematai éh keko' peteneng polé éh," kenat ha' lem tivai ké'. Boh ku' moko lah uban dau merem. Hun dau rema ri' ngivun boh ku' lakau pitah ke' ri'. Boh ha' ko' nenéng ké' boh lah toh temeu ri'. Kenat irit de'. Inah okon jian jak adang ko' murip liwet iteu. Mai lah ke' nito kepéh keruah kolé va. Uban néh sakui ngo'ét ke' merem ni'ei kunah ko' ri', akeu maneu jah tarip sudih tana' kepéh ke' ké' mesa' éh da' ke' ké' pei éh lem ba lem kawa toh matok éh mena éh ba pété, boh akeu tara' éh, hun néh lepah tara' ké' ke' ko' mesep jah akit ba sudih tana' nah. Inah éh omok mematai ba apa penakoh dai néh pu'un anak ngan ko' kepéh. Hun néh malui anak néh lem usah ko' dat ka'au bé' murip. Matai. Sin néh ka'au matai mu'un ta'an ké'. Tapi' bé' ke' matai. Ka'au nala lakei penakoh nah, ha' lakei néh ri' ngan redo néh ri'.

"Boh redo néh ri' mesep ba sudih tana' ri', boh néh jian avé pelinguh. Jin ka'o inah redo néh ri' lah sikih lakau tengé ngan moko tengé. Iah ngelayau kivu lakei néh lah.

"Kenat jah ha' suket réh ngan amé sahau," ha' tamen ké' nebara kekat amé anak éh sa'at meta' ni'ei rai éh tong puhan pelakei ri'.

Inah lah maneu mé' bέ' kelo tai kepéh seminga' iguk tong puhan pelakei.
Tapi' kekat inga' barei pebuang, pebabui, iguk, sieng, ngung, inga' inah éh ngelayau. Kura kura kolé kepéh amé anak seminga' kenat.

TULAT 30

TEKENAH KAJAU

Boh hun sukup kelebē jepen amé paso kepéh molé ngepata sek mé' sahau ri' tong i'ot Ba Riwest sa la'ut Belukih Palang éh sahau ri'. Poléng ha' kueu jin sitai. Tong i'ot Ba Riwest nah pu'un jakah kelet uvut.

Tong sitai amé lah mepai ri' boh mé' moko sitai uban sio inah pu'un bua ka'an* tong Ba Riwest ba'éng ngan tong Ba Kawa' ngan tong Ba Kilu' ngan tong ba Tebulan.

Sitai bua nah pu'un. Boh jah dau tamen kć' mihin amo tai pitah bua barei kemalai irah Penan.

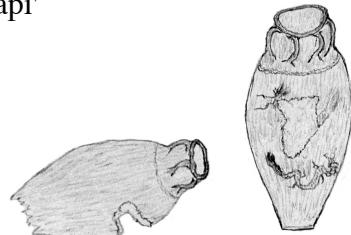
Amo tamen kć' lakau sa'o ba Riwest taket sa na'au sa'o ngeliwet lem ba inah sa na'au sa kabéng sa'o ba nah lem data.

Tong jah retek tamen kć' posot boh ka' néh keré ngan kć': "Hun toh lakau iteu da', bé' ju lah jin siteu pu'un pina livah ngaran néh kajau patai Kelabit. Mai ke' tekejet na'at éh mai ke' ma'ah éh. Hun toh molé tai lamin vam pu'un jah bi'en boh ku' omok pekelena éh ngan ko'."

Boh amo lakau kepéh jin sinah, bć' avé duah len sigup avé lah tong jah retek tong data poléng ba.

Éh ta'an kć' pina livah barei layan kulat tebung giwau[†] tapi' ja'au mu'un, ja'au jin kebah kelunan. Pina mu'un, pu'un jelua' pevun pekeripun, pu'un jelua' piting piting.

Pu'un jelua' pejah pejah. Pu'un éh nekedéng, pu'un éh kuba'. Pina éh putui, pu'un ke' éh bila', pu'un ke' éh tetok lotok. Layan néh barei gaya' tana' éh bala urah urah barei lama tana' lem besalé, tapi' melau. Jelua' pu'un beték udo' berungan, jelua' bé' pu'un beték, melau ketem lo'ong néh. Jelua' pu'un tekeji' kelingen néh tong uba néh. Pu'un kajau éh ja'au, jah sekapah, pu'un éh si'ik, keja'au labet lu' kelunan.

* Balei ta'un maneu ta'un bua ka'an uban néh pakan ka'an maneu kekat ka'an sara ngan kenyileu jipen boh réh bć' ngasau bć' ngeburah bua ta'un ja'au.

† kulat tebung giwau nah pu'un luvang lekebung lem ujung néh, keja'au luvang nah leleng bua ojo tojo tutup ngan ojo pu'un. Ba ta moko lem néh, boh giwau tai mesep ba lem néh.

Akeu mujah mu'un na'at kekat livah inah. Éh pu'un lem kajau bē' poléng uban pina ujung lu'eu. Iah éh bila' nah awah poléng lem, pu'un tulang ulun pu'un tulang pa'an éh ta'an kē' lem néh. Akeu mujah avé medai.

Tamen kē' ri' mihin amo lapah sinah, bē' amo posot. Akeu lakau petatek petatek tong lotok tamen kē' avé teneng tong gaweng nebi néh ulun kē' uban kē' ngelingit na'at molé murin. Medai kajau ri' beruen kivu. Ha' tamen kē', "Hmm, uban ineu ke' lakau barei lakau irah mileng réh, bē' na'at akeu sa tenah?" ha' néh mujah uban kē' petatek petatek.

Boh amo lakau pu'un kajau kepéh éh pejah pejah ta'an kē'. Pajau inah pu'un éh piting piting ta'an kē' avé duah teleu polo kenat. Tapi' iteu jelua' kajau awah, éh lem data éh bu'un ta'an kē' éh pevun petipun ri' inah éh pina.

Boh lah amo pajau bē' pu'un kajau kepéh jak. Lem lebung belah inah amo tamen kē' mukat bua puput ngan bua jilen ngan bua maha. Ma'o mo nyemung ala bua inah tamen kē' mihih mo lakau kepéh jin sinah mukat jah kelo'ong tokong avé buhei pu'un berusu' poléng ha' asé ba keto. Sitai jah tipun kepéh kajau. Ngio ngio duah polo kenat jah betah. Sitai pu'un jah tabup pawa'*.

Lepah inah amo lakau pajau jin sinah avé tong jah lebung tana' retek éh bē' pu'un kajau. Pu'un bua la'it uheng boh tamen kē' pei gaweng sinah pei keleput sinah akeu moko tong gaweng mo akeu péh pu'un jah anak gaweng nena' tinen kē' ngan kē'. Gaweng nah gaweng pihan keja'au beté lu' kelunan ja'au. Boh tamen kē' ri' mukat bua la'it uheng ri' meto éh hun néh lepah meto éh boh éh tuhun. Amo nyemung éh kemo pasek éh lem gaweng mo. Lepah mo nyemung amo lakau memasa tong apé ihang podo jah kelo'ong tokong boh mo raho kela'ut tai ba.

Avé sitai ujem néh tai long Ba Melinau pekelong ngan ba Selidan ri' pu'un jah pangat barei pagun, tapi bau kepéh, pejek kepéh éh senuai irah Kelabit sahau pakai bila' kayeu taha keja'au lihei lamin. Kayeu taha nah jah bengesa' kayeu éh bē' jam borok tahan avé lem tana'. Sa bau néh pu'un jah kajau éh pu'un berungan tong. Sa bau uba kajau nah pu'un jah tawak petapong réh bau néh. Tawak nah padeng urah urah. Hun inah akeu na'at éh awah. Tamen kē' bē' bara' ineu ineu lapah awah.

Amo molé avé tong lamin mételeu, bē' jak tamen kē' bara' ineu ineu. Dau rema amé ma'o kuman boh tamen kē' neteng ngan kē', "Kineu, hun toh lakau malem rai hun toh lapah tong bu'un bu'un kajau rai hun ko' tatek tatek tong lotok kē' rai ngan tong gaweng kē' rai payo nyelem medai ka'ah kenat nah kio?" ha' néh sanya akeu.

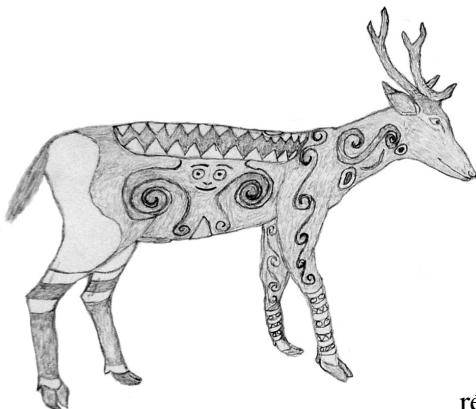
Ha' kē' mipa éh, "Poho kenat. Uban akeu bē' jam sin néh. Ineu kajau nah, Mam?"

Boh tamen kē' tosok éh, ka' ha' néh. "Sahau," ha' tamen kē' tosok ngan kē', ha' néh, "Sitai Kelabit nah moko tong long Ba Kilu' ngan tong Ba Kawa' éh pekelong tong Ba Selidan. Uma réh kebit piko boyo piko lamin. Sin néh, lamin nah kebit ngan kelunan pina. Duah

* kua' keja'au kajau tapi' suti' ngan ngebeték. Pu'un tutup. Usah néh marung barei langit, beték néh mebéng barei tulang, barei udo' berungan, atau busak, atau ujung kayeu.

lamin réh poléng ha' kuai keju. Hun réh moko sitai pengeja'au réh ngaran néh Pu'un Maren. Hun réh tai pebaliu^{*} nongan térek lem jah dau omok duah térek bé tenugan réh. Lem ha' Kelabit *pebaliu*. Lem ha' uleu *kereja pala* *dau kereja' kua'*. Jin ngivun avé dau pejek bé jah térek. Dau kuba' avé tahup bé jah térek. Inah pala Kelabit nah pina sio inah.

"Lem jah retek lah kepéh Kelabit nah pina sakit pina mayung pina matai. Lem jah dau pu'un duah usah matai. Lem jah dau kepéh pu'un teleu usah matai. Sigel siget dau kerema kerema. Pina lah réh matai. Uban néh kenat inah maneu kajau nah éh ta'an toh malem rai pina nasung réh jalan patai kelunan. Jelua' bu'un nah naneu réh lungun. Uban poho barék Kelabit kenat. Hun kelunan matai irah petaho tebeng kayeu suai lungun. Boh irah pasek patai lem lungun ri'. Layan lungun nah neu Kelabit barei payau. Pu'un ulun kebeték réh.

Pu'un ojo néh. Pu'un gem néh. Nekedéng lem lamin tong awa. Boh irah ala sa ra' boré lungun nah irah majai jah bolo keja'au bua ojo lu' kelunan. Irah pei jah kajau éh tunem keja'au tong tapak bolo nah doko ba borok kelunan éh matai nah kivu bolo nah masek lem anak kajau nah uban réh poko éh pat dau pat merem kelebé. Kelebé inah irah kahang nyateng tong bolo serawan kebit merem ngan metit tawak ngan metit gung. Kelunan éh pu'un lua' réh matai nah manga avé duah dau uban réh pelasam ngan pedaruh lua' réh matai. Irah éh metit tawak ngan gung nah bé' éh ngida. Irah nyalum ha' kanga kelunan éh manga lua' néh ri' ngan dai ungap éh maneu réh matai nah menéng ha' kanga, ha' réh. Hun ungap nah menéng ha' kanga nah adang néh bara' *Pu'un kelunan matai sitai. Jian lu' mu'a ngan na'at retek inah. Hun patai patai mu'un uleu kon éh. Uleu omok barei irau.*" Hun ungap kon éh, hun néh bé iah inah, iah juk pitah kepéh mematai kepéh kelunan kenéh kon éh kua' éh matai ri'. Inah kedai réh tai vat vat pina.

"Boh hun sukup pat dau pat merem irah patet lungun ri' tai tong lamin lungun poho. Hun néh lepah avé sitai irah mena sukup dau tera tulang lah boh réh tai nyulit ngan ala tulang éh gunah réh awah iteu lah tulang ulun tulang lé'ep tulang pa'an tulang beté. Inah awah tulang éh nala réh jin lungun ri', éh beken sinah awah.

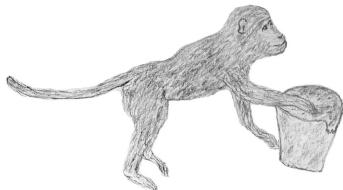
"Lepah inah nala réh boh réh kepéh patet éh tong retek tana' kevélé réh semah semah data atau berusu' éh ju si'ik jin uma réh nah. Barei tong jah ba éh ju si'ik. Hun avé sitai irah ala kajau boh irah pei tulang ri' lem néh. Tapi' hun néh kelunan kari irah ngihum kajau, memutui éh kua' kebit maneu duah jalan modo tulang. Hun réh memutui irah ngetah éh pakei paseng alu, metek metek, dawai dawai, dai néh tio bila' boh tivai éh. Ha' tivai réh, *Telana' ka'au kajau teu po'ep jah o'ep atau duah o'ep duah kelunan éh matai. Telana' kajau teu bekat bé' po'ep bé' bila' jian awah urip mé' jian lah. Bé' pu'un kelunan matai kepéh.* Ma'o irah tivai kenat, irah ngetah éh memutui éh.

* *pebaliu* ha' Kelabit; lem ha' lu', pala dau atau senguyun.

"Hun réh lepah pei kajau ketem tulang sitai irah memara pipa néh. Boh réh tekup éh pakai jah barei kesiong neu réh jin ra'a. Boh lah irah molé," ha' tamen kć' tosok.

"Ha' réh kepéh," ha' tamen kć', "Uban réh pina mu'un kerema rema matai nah ri', bé' lah réh omok kivu barék réh éh poho ri'. Irah tio barei ngelapah barék réh awah. Irah tio mihin usah kelunan awah tio tai patet éh seputin nyu'un patai kelunan lem jah barei bisaan. Irah tio pepenyun kelunan éh matai lem satek kajau ngan petavun éh sitai awah. Inah sin kajau éh penutui Kelabit duah peputui vevilang néh ngan éh tenetok réh lotok ngan éh bé' tetok lotok. Uban pina kelunan matai neu ayung hun inah, avé irah éh kaya' péh pakai awah utui kajau. Kajau éh tenetok réh lotok inah, kajau nah jalan patai kelunan éh bé' tulang éh ketem sin uban irah naten ngelapah barék réh; kajau éh bé' tetok lotok inah éh patai kelunan éh lepah tulang awah hun kivu barék poho réh. Éh tenetok réh lotok nah jalan ba borok kelunan éh matai nah meto.

"Tamen kć' sahau ha' tamen kć' iah tai beté déhé kekat kajau nah. Iah na'at panyen panyen kuyat panyen panyen medok ngelayau pu'un sitai. Hun néh tai sa jah bé' éh pu'un kua' inah. Hun néh tai sa inah pu'un éh ta'an néh kenat. Boh lem kenin néh bara', *Jian ku' tupat ngedalem keh ka'an*, ha' lem kenin néh. Boh éh tai kivu ha' néh. Kuyat ri' tuhun nilek

kekat utui kajau ri' kuman ulet lem néh. Boh éh na'at kuyat nah megut bulun tong lé' ép kuyat nah uban néh ngelayau nilek kajau naneu dirin kajau nah bulun kuyat nah metavut ngan metedah ngan pega'. Boh éh na'at éh kenat boh éh molé boh éh jelemih mu'un. Avé kelebé urip néh bé' kelo kon medok kuyat. Ha' irah pina bara', *Uban ineu ka'au bé' kelo kon kuyat. Kilin ko?* ha' néh mipa, *Bé'. Bé' makat. Ibah kć' bé' payo*, ha' néh melim dai irah péh leko kon éh hun néh pekelena éh. Iah bé' bara' éh. Kenat ha' tamen kć' tosok ngan kć' sahau," ha' tamen kć' ri' bara' kepéh.

"Pu'un kajau éh ta'an toh bu'un bu'un rai ha' réh kajau kelunan éh merah awah. Pu'un kepéh éh ta'an toh tong berusu' rai éh pu'un tabup pawa' éh belah rai inah jah vun kelunan éh jian éh maren éh kaya' éh pu'un telana' néh tabup pawa', ha' tamen kć' bara' ngan kć' sahau. Pu'un kepéh kajau éh ta'an toh tong Long Melinau malem rai éh tong pangat taha rai inah éh do pengolo' Kelabit éh do Pu'un Maren rai. Inah néh telana' kelunan maren kelunan kaya', tawak nah éh petapong réh tong uba kajau rai, avé kajau éh beték berungan éh ma'an mu'un," ha' tamen kć' tosok.

"Éh maneu akeu nyelem nyelem medai rai barei ka'au petatek tong lotok kć' malem rai akeu péh nyelem nyelem medai. Hun sio kć' mukat bua ngan toh malem rai hun ko' moko ra' rai inah awah maneu ku' jeleng uban kć' na'at moko ra' kć' uban barei ha' réh suket sahau pu'un réh mukat bua jet éh belah patai atau lungun éh nu'a ungap tilo kurah rai. Inah maneu akeu nyelem medai," ha' tamen kć'.

Uban néh kenat ha' akeu péh medai. Boh lah éh tosok kepéh tamen kć' ri' uban kć' bara' ngan néh, "Uban neu ineu réh toto pina matai Kelabit nah barei kuman jah livah éh medam?" ha' kć' ngan tamen kć'.

Ha' tamen kē' tosok éh, "Sahau sio lamin uma réh tong Ba Kili' nah tong Ba Kawa' pu'un irah ja'au Penan sahau tai nepah Kelabit uban réh juk nyigup. Sio inah irah Kelabit nah pina matai. Boh Kelabit nah tosok gaya' réh matai nah ngan irah Penan nah.

Boh pu'un jah lakei ja'au amé Penan nah ngaran néh Uyau Pada, keruah ngaran néh, Tamu', lakei ja'au inah rengat. Boh iah lakau pipa poléng ha' jin uma Kelabit nah. Sio dau tahup pété bala pajau. Boh lakei ja'au Uyau Pada nah na'at pu'un jah kelunan barei layan uleu kelunan mu'un tapi' pakai néh tengé. Lakau lakau. Pu'un jah livah kenamit néh barei putui asa' padeng kebit néh tong ugen ipong lu' kelunan ngio jah urek nah tong pet néh bala barei layan la'ang. Hun néh menéng ha' gua atau ha' kunum pina sa mah mah ha' Kelabit tong uma nah sitai, livah iri' éh barei asa' réh ri' tenojo kelunan inah. Layan néh tong tapak néh ri' éh bu'un néh bala, hun néh lepah ma'o tojo éh bé' éh bala kepéh. Padeng awah. Hun pu'un ha' réh kepéh da' boh éh tojo sa ha' Kelabit kepéh kiri' ke' tapak livah éh ngan néh inah bala, hun ma'o tojo padeng kepéh.

Boh Uyau Pada masek belat lem keleput "*Adang néh bé' Kelabit kio*," ha' néh. "*Adang néh bé' amé Penan*," ha' lem kenin néh.

Boh éh tio tojo keleput put kelunan inah. Kelunan inah tio kayai ke' tio nekedeu masek lem repo. Lakei ja'au Uyau Pada nah ri' lah ma'o inah molé tai lua' réh moko tong uma Kelabit. Irah moko kedidip * ke' awah. Mena mena dau rema. Hun dau rema irah tio peleka molé uban réh medai dai kabit. Hun réh avé tong lamin réh boh lakei ja'au Uyau Pada tosok gaya' kelunan éh neput néh ri'. Ha' irah pina neteng éh, *Ineu éh hun néh kenat?* ha' réh.

Ha' Uyau Pada, *Né' ha' suket irah ja'au uleu puku' Penan sahau inah éh balei ngeta balei maneū réh sakit. Hun kē' bé' pika Kelabit rai bé' akeu put éh kejera ke' éh, bang lu' ala belah awah inah ku' put kelunan inah. Semu'un néh bé' éh kelunan éh benara' kē' ri' néh semu'un néh. Bekelé ha' kē' mu'un vam mena kura kelebé Kelabit pu'un pawah. Bé' sakit kepéh. Boh ka' inah telana' néh ha' kē' mu'un, ha' lakei Uyau Pada tosok belah réh lem jepen réh sahau,*" ha' tamen kē' ri' tosok gaya' réh moko sinah rem.

Boh ha' tamen kē' kepéh, "Boh jin ka'o inah ha' néh mu'un. Irah pawah mayung kivu ha' Uyau Pada ri' mu'un. Na' péh irah pawah mayung matai, irah bé' kelo moko sinah kepéh uban réh sikih mu'un. Kelabit nah piso sa'o ba Selidan tai tong Long Selidan. Sitai boh lah réh jian bé' mayung bé' sakit kepéh linguh inah avé hun iteu."

Inah kekat éh tenosok tamen kē' ngan kē' rema dau mo molé ala bua éh lapah kekat kajau éh liang Kelabit sahau rai.

Sio jepen mé keto moko tong pai inah tong i'ot Ba Riwit, po kē' Iat rawah Sot tai kepéh pitah bua sa'o ba rawah na'at kajau pu'un tulang ulun lem néh.

* moko medai mena ayau avé awah

"Tulang ulun irah redo éh payo," ha' Iat.

Boh iah sanya ngan peja' tulang ulun ri'.

"Iteu tihei keteleu tu'en Kelabit sahau rai. Jah keteleu ri' *na'am tebut ubih*, ha' keh ngan amé Penan. Iteu jipen ko' sihun maneu ha' ko' rai." Sin ha' Kelabit bara' *na'am tebut ubih* ha' nah lem ha' uleu Penan "bé' mu'un mu'un lah pu'un ubei," ha' néh uban néh kenat ha' na' péh ubei néh pu'un to uban néh sihun bé' iah lah kelo mena' éh bara' éh ieng awah. Inah Iat nah sanya ngan peja' tulang ulun ri' ngan nenyek jipen tong tulang ulun ri' pala atap néh.

Padé néh Sot ri' nekedéng sinah awah. Bé' iah ma'ah ineu ineu uban néh medai. Ha' lem kenin Sot nah "Barang ka'au renget jam matang ka'au da' bé' ka'au tekenah. Hun akeu bé' renget teu medai akeu ma'ah éh kenat," ha' lem kenin Sot.

Lepah inah rawah lakau rawah molé.

Bé' lebé kepéh Sot bara' kekat ayo ayo roh tavin kajau nah.

Mételeu panak moko lem lamin éh petepih ngan lamin Iat. Boh hun sio tahup nah Iat pané ngan amé pina, akeu menéng ha' néh lena.

"Darem darem lem sin kć'. Sakit ulun ngan pana si'ik. Hun kć' darem nah ngereu tong luten péh bé' kepéh darem. Pana kepéh. Tai tong genin bé' kepéh darem kepéh. Inah maneu ku' sa'at akam," ha' Iat.

Dau rema Iat keto pegen.

"Neu ineu ke' pegen?" ha' réh.

Boh éh bara' akam néh barei malem rai to bé' pawah.

Boh réh bara' ngan jah redo ngaran néh Bulan éh do Sot ri', ka' ha' réh. "Jian ke' tupat tai ngevusen Iat éh ke' lu' jam éh."

Ngevusen nah éh barei jah tenung éh penakai réh hun kelunan sakit si'ik neu tekenah neu kelunan, neu ungap, neu beruen irah matai, neu penakoh, neu balei berungan, neu balei tong sawang. Éh jam pakai éh ngalayau irah redo. Mejat mu'un lakei jam. Éh kejam irah lakei éh renget hun kelunan sakit si'ik tekanah iteu lah pejap. Lem jepen mé' pat redo éh jam ngevusen.

Boh Bulan tai taket tong lamin Iat. Pu'un péh anak Iat sitai, ngaran anak nah éh redo Keliu.

Akeu omok na'at irah bé' leh lamin Iat nah, jin lamin mételeu éh petepih.

Boh Bulan ri' tebai anak inah menyun sa tenah jumen néh. Boh éh ngamit bok anak iri' nasap ihat bok néh avé jah polo muta ihat bok néh nah kenamit néh. Boh éh nyepohot nyopohot bok néh nah kebau. Tovo inah boh éh tivai, ka' ha' tivai Bulan nah. "Renget suket ko balei bu'un kevusen teu sahau jin puku' tepun mé' ngevusen pakai ihat bok teu da' uban lakei ja'au iteu dau malem rai pu'un éh peja' pu'un éh sanya tulang ulun patai Kelabit sahau hun néh tekenah hun néh sakit naneu inah naneu beruen patai Kelabit sahau nah da' ka'au kevusen teu tovo ké' menat ke' keja'au ha' bum ha' padin tuan mérikan tong long ba tai keja'au ha' ko' da' telana' néh naneu beruen Kelabit. Pelinguh ke' bé' miha' da' naneu ungap naneu balei éh poho tong ba éh poho tong tana' éh poho tong sawang awah éh," ha' redo Bulan ri' tivai kevusen ri'.

Hun néh lepah tivai éh kenat boh éh ngera' ihat bok nah boh éh ngojé éh kebau tovo inah pu'un ha' néh té' barei ha' ihat kejeku. Hun néh miha' kenat boh lah redo ja'au Bulan ri' bara', "Nah, nenéng keh ha' kevusen ri??" ha' néh ngan irah pina éh menyun déhé néh ngevusen ri'.

Ha' irah pina, "Nenéng mé'," ha' réh.

Ha' redo Bulan éh ngevusen ri', "Adang néh neu néh sanya ngan peja' tulang ulun tong roh malem rai," ha' redo ja'au Bulan ri'. "Bekelé éh ha' kevusen nah mu'un ngan renget keto da' dau sagam atau da'ap péh pu'un akam Iat pawah inah éh telana' néh mu'un," ha' Bulan ri' bara' sin ha' kevusen ri'.

"Hun Iat to bé' pawah da' boh keh bara' ngan irah éh jah kepéh," ha' néh. Boh lah éh ma'o.

Kivu ha' néh ri' dau tahup pété bala Iat ri' menyun bara' akam néh pawah lah jin akam néh bu'un ri'. Jin ka'o inah Iat lah medai peja' atau sanya semah semah tulang ulun medok péh kedai néh makin péh tulang ulun kelunan atau kajau atau liang. Iat ri' medai lah uban néh sikih sakit rai.

Lepah inah lah amé moko sinah tamen ké' kepéh bara' ngan ké' "Mai ka'au nyavu barei po ko' éh peja' tulang ulun nah kepéh vam. Inah néh barei néh, hun ko' bé' pu'un pengejam omok sakit. Hun ko' bé' pu'un pengejam lakau awah barei akeu mihin tuah rai. Irai néh tuah lakau awah bé' peja' bé' sanya kekat kajau kekat tulang. Tuah bé' pu'un ineu ineu," ha' tamen ké' ngan ké'.

"Sahau pu'un irah tamen mé' éh renget jam ungap éh nganan kekat kajau nah. Ha' réh, lem ha' lita ungap nah, éh ungap éh beruen Kelabit, ha' néh, *Kajau pegu'ung kajau pegarung sipang liah sipang mabah*. Kenat ha' ungap nah peja' ngan sanya kekat kajau. Lem ha' uleu kelunan éh Penan, sin néh, *Kajau nah pegu'ung pegarung ke' pina sin liah mabah awah*. Ha' néh mipet ngan bahu na'at kajau nah pina uban pina kelunan matai. Kepéh liah éh penakai réh juk pekelap ungap mabah awah bé' ungap lah medai liah nah kepéh. Maneu ungap bahu mu'un uban omok kon omok nganan liang sitai."

Kenat penusah kajau éh jalan tulang kelunan. Mai ngasau éh; hun ko' ngasau éh si'ik omok sakit, hun ko' ngasau éh mu'un omok matai mu'un. Avé hun iteu amé ngilin kenat.

Pu'un jelua' irah maréng éh jam lebuau ngelapah kilin kajau ri'. Tapi' tong ga' néh hun réh ngelapah irah omok teneng neu penusah ja'au avé sakit avé matai.

Pu'un jah penusah kenat éh tenesen ké', bé' éh sio akeu keto anak. Maréng si'ik ke' éh.

Lem ta'un 86, kompani kereja batang bu'un avé jin ba Kusan jin ba Libang petapeu duah. Irah tebeng kayeu nasa' tana' avé suai jalan kerita. Tong ta'un 89 bu'un bu'un kompani WTK suai jalan kerita tai Libang, éh jah lebo ja'au déhé Ba Banget. Boh hun inah irah Penan tong Long Balau ba Selidan irah Penan Long Napin ba Meli'it bu'un réh jam kivu kerita tai Libang nah.

Boh jah kolé pu'un teleu pat usah lemanai Penan kivu kerita kompani avé tong Libang. Tong Libang inah pina kelunan jin kura kura bengesa' pemung sitai. Boh Penan nah petemeu ngan jelua' irah bengesa' Besaya' tuai jin lebo réh éh tong Bateu Danau éh bé' ju jin Libang.

Sa dayah Bateu Danau bé' ju mu'un pu'un jah retek ngaran néh Bateu Mék. Ngaran Bateu Mék nah uban sahau pu'un jah lebo kelunan bengesa' Ivan éh molong mék sitai. Boh jah kolé irah barei irau irah mematai mék mugen ulun mék boh réh petekedéng éh pakai kayeu nyuka' éh ke' réh polong anak ngan irah ja'au peja' ngan sanya ngan mala' bara' éh barei payau barei beduh tapi' ulun bé' pu'un, ha' réh. Tovo inah irah mala' barei ha' kenitek. Uban néh kenat tuman réh lah liwen naneu mék. Sin néh balei liwen merek ngan réh ngeloho bateu mematai réh. Maneu Ivan bé' moko sitai hun iteu. Boh vun bateu nah keto poléng avé hun iteu ngaran néh Bateu Mék. Avé jah bateu sitai layan néh keto barei usah mék. Ulun néh bé' pu'un.

Boh hun Penan petemeu ngan irah Besaya' tong Libang rai, pu'un jah lakei Penan ngaran néh Idan, jah lakei Besaya' ngaran néh Amit. Boh rawah petosok petukit. Boh hun sukup kelebé lem petosok roh, lakei Amit ri' tosok jah tukit Bateu Mék rai.

"Pu'un jah kelunan bengesa' amé Besaya'. Ha' mé' mateng éh Pa' Malau, ngaran lakei ja'au inah. Jah kolé iah tai tong Bateu Mék nah. Tuman néh ketai juk peresa' ineu sitai. Boh iah na'at jah luvang bateu belah kekat bateu éh keloho Balei Liwen sio réh liwen sahau. Boh iah masek lem luvang bateu nah, jah kajau ja'au ta'an néh. Kajau nah bengesa' kajau berungan. Boh éh ala kajau nah musit jin lem luvang bateu kenéh mihin éh tai tong tegá' bateu* sa bau. Boh éh ngelikit éh mu'un. Kajau nah peno naneu livah éh ma'an barei mat, barei talem éh sahau. Poho pengekaya' irah Ivan éh liwen sahau nah, uban hun liwen, kajau awah éh bé' jam malui bateu. Boh éh ala jelua' pasek éh lem gaweng néh. Jelua' nodo néh kohong keto lem kajau. Boh iah lah molé tai Bateu Danau éh lebo néh. Boh éh pebelih livah inah ngan irah éh pu'un rigit. Lakei ja'au nah kaya' lah, tapi' kelih rigit mu'un kepéh. Boh éh juk mulang molé tai kohong nodo néh ri'. Na'at barei layan tong néh pei kajau rai bé' pu'un. Na'at kepéh pitah keteu ketai bé' pu'un. Linguh inah pitah mu'un mu'un pelinguh bé' poléng. Ungap éh pepoléng éh bu'un ri' marau éh kepéh. Boh

* tevan lem luvang bateu

lakei ja'au Pa' Malau ri' pitah éh mu'un mu'un kanya tawang kanya bć' teneng lah molé. Lanyu malui. Ha' réh, matai. Sin néh matai, bć' éh matai. Iah malui ungap tong bateu inah kepéh.

"Ha' réh uban réh jam éh pu'un kajau sinah, *Tai lu' pitah kajau Pa' Malau rai. Barang iah jam pika lu' sé sé lu' éh kenelo néh da' éh pika néh da' barang iah pepoléng éh doko uleu omok kaya'*, ha' jelua' Besaya' mé' éh lua' Pa' Malau nah. Inah irah gahang kenin ngelayau tai pitah sitai. Tapi' jin belah amé bć' pu'un sé sé temeu ngan usah néh avé kajau néh, jin sahau avé hun iteu," ha' lakei Besaya' éh Amit nah bara' ngan lakei iah éh Penan éh Idan ngaran nah.

Jin kenat bu'un tuman irah Penan Long Napin Long Balau petekah jam kekat livah éh ma'an éh pu'un lem kajau jin sahau. Boh jelua' Penan éh lakei lemanai kelih mu'un pitah livah ma'an barei éh kunah lakei Besaya' ri'. Boh irah nesen kekat kajau éh tong liang Kelabit. Ha' réh belah réh, "Jian lu' ngalu sio kompani avé uleu tai ngerekah mua kekat kajau Kelabit nah. Hun Kelabit merek da', boh lu' mesuh kompani. Ha' lu' ngan Kelabit da', *Irai néh kelebé jin tamen jin tepun amé Penan moko siteu. Bé' pu'un amé ngasau kajau liang ka'ah Kelabit. Hun ka'ah juk merek hun ka'ah juk besara' jian keh pané ngan kompani awah*, ha' lu' da'. Kenat aken lu'," ha' irah Penan nah pakat. Irah anak éh poho sa'at meta' ngan sa'at barék.

Boh lah irah polong anak nah bć' éh anak si'ik irah lemanai lakei irah lah tai mihin po'é mihin kayeu barei gelan jalan réh mulin kekat kajau mekot kekat liang petuhun kekat kajau jin pangat. Ha' irah ja'au, irah Penan, "Keteleu inah néh lah beruen Kelabit malui ungap kajau," ha' réh sanya.

Kekat irah lemanai ri' kebit kebit dau bć' molé. Mua kekat kekat kajau tong liang. Ala pitah talem. Jelua' Idan ngan padé néh Perét ala gaji daven ngaji kekat kelingen kajau kenéh nyolo éh kenéh suai éh jeret serua néh. Jin ka'o rawah maneu jeret serua kelingen kajau nah, pina irah bć' kelo ngebakéh rawah kepéh. Ha' réh, "Iteu néh sin sin ungap kajau," ha' réh suok avé balang juk pekedai kelunan. "Uban inah néh telana' néh. Uban jeret serua néh kelingen kajau."

Uban beruen Kelabit ri' kivu rawah, irah pina medai tekenah roh. Avé pina irah bć' kelo kuman ngan irah lemanai éh ngalei kajau ri'. Irah mena' kinan réh tengé sinah. Uban réh jelemih uban lemanai nah ngamit talem lem kajau éh liang.

Jelua' réh kepéh irah lemanai nah pu'un talem ameng éh nala jin kajau. Hun réh musit tai irah lia irah pekelim éh lem gaweng réh awah. Hun réh lakau belah irah Penan ke' boh réh pakai éh. Kenat kekat irah lemanai inah uban réh menéng ha' lakei Besaya' éh tong Libang rai.

Lebé lah jin ka'o inah kekat polong anak nah tai tuhun kepéh tai lebo Besaya' tai pebelih talem ri'. Jelua' lemanai ri' pekalai meguru' kerengget ngan irah Besaya' sitai itong ala rigit belih kekat talem. Jelua' réh pekalai besilet itong ala rigit. Jelua' réh ala rigit awah. Lepah inah irah molé.

Kenat kereja kekat lemanai lakei éh sa'at barék lem sio savé kompani ala kayeu sahau.

Jin ka'o inah kepéh ta'un 92 tuai kepéh Penan Talun jin Indon. Penan Talun nah tengé ha' réh jin Penan éh lem Sarawak. Bé' omok pekejam. Hun Penan Sarawak bara' "lakei", Penan Talun bara' "li". Hun Penan Sarawak bara' "redo", irah bara' "oroh". Inah amé Penan Sarawak bara' irah Penan Orah.

Boh pu'un avé jah polo usah Penan Talun tuai tuman réh irah kelunan éh kari sitai irah kelo ala rigit kereja kayeu garu hun néh lem ha' Penan poho mu'un, kayeu telako. Boh irah Penan Talun nah tuai meraran lebé. Pu'un jah Penan Talun nah ngaran néh Ibung. Pu'un jah ngaran néh kepéh Labo. Pu'un jah ngaran néh kepéh Kapung. Teleu usah nah kawin ngan redo Penan tong Long Napin. Uban réh meraran lebé kereja ri'. Lebé irah tai tong Bawang Berungan tai pitah telako. Kepéh irah tai ba Rawan Buri. Kepéh irah tai ba Tera. Kepéh irah tai Ba Geriteng. Kepéh irah tai Ba Sangéng. Inah kekat ba jalan réh pitah kayeu telako. Hun réh molé sa'o ba Meli'it irah temeu na'at pina kajau liang Kelabit sahau ngan na'at tabup pawa' avé gung avé tawak nebet réh tong liang. Ha' irah Penan Talun nah, "Ineu Penan lem Sarawak matek medai beruen liang? Uleu Penan Talun jin Idon bē' pu'un uleu medai. Uleu ala kekat livah éh ma'an awah. Mihin éh molé tai lebo lu' doko ke' lu' omok pebelih tai tong lebo kapan tong Terakan tong Melinau tong Jakarta Indonesia. Adang néh bau belih sitai, livah iteu," ha' Penan Talun nah, pané belah irah ke' tong réh toro éh pitah kayeu telako nah.

Boh irah lah molé mihin tawak mihin gung mihin tabup pawa'. Hun réh posot tong tetang irah nyatek kayeu keja'au gelan kebit keleput jah nyu'un sa jeputui siteu jah nyu'un sa jeputui sitai. Belu'an nah tawak nah gung tekieng réh. Jelua' réh metit tawak ngan gung, jelua' sayau. Ha' réh, "Uleu menang, uleu jian, okon jian uban Kelabit bet tawak ngan gung ngan tabup pawa'," ha' Penan Talun seminga' sayau bahu.

Hun réh molé avé tong lebo Penan long Napin, Labo éh kawin Penan tong Long Napin nah tosok gaya' réh molé toro uban irah Penan sitai na'at tawak ngan gung ngan tabup pawa'. Ha' kivan Labo nah, ngaran néh Ngo, do néh Alé, rawah bara', "Patai vai beruen tapen sé juk ala kekat livah éh barei jin liang kenat?" ha' Alé rawah Ngo éh kivan Labo ri'.

Boh Labo ri' tosok gaya' réh ri' kepéh. Ha' Alé, "Jah ka'ah Penan Talun awah, amé bē' jam. Kelebé amé moko siteu jin sahau avé hun iteu bē' mu'un mu'un amé jeleng maneu kenat," ha' Alé.

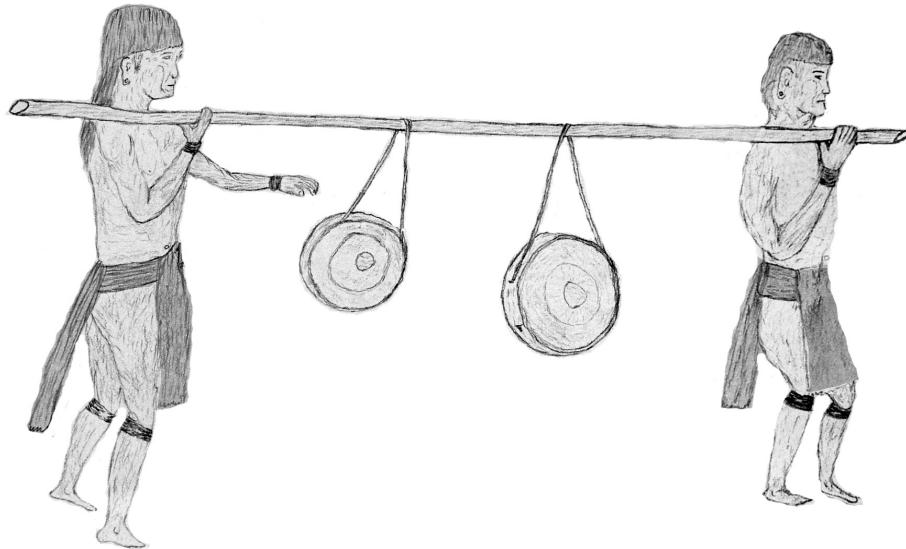
Boh bē' bē' Penan Talun nah peleka molé tai oko réh tong Idon, avé irah éh teleu usah kawin ngan Penan Long Napin ri' péh molé patet lua' réh. Irah peleka jin Long Napin tai kivu jalan tai irah Long Balau jin sinah kivu Kém Rét Tong Lemah Lemah. Jin sinah irah tai tong i'ot Ba Pien bila' ba Keba'an. Jin sinah irah tai ba Manau jin sinah irah avé tong Bario.

Jin sinah irah molé lah mepai long Ba Paden éh belah Bario ngan sepadan Indon. Jin sinah bu'un réh pina sakit ngan mayung ngan matai. Avé teleu, pat matai. Tong ga' néh irah éh beken omok lakau lah avé. Tawak avé gung ri' nebet réh avé tabup pawa'. Boh réh avé ketai tong oko réh tong Indon.

Boh hun sukup kelebé Labo rah teleu molé tai do réh teleu tong Long Napin. Hun avé sitai, boh Labo lah tosok pengelakau réh ngan kivan néh Alé. Ha' Alé mipa, "Nah lah, sala' ha' ké' hun ké' bara' ngan keh siteu rai? Akeu bé' omok bara' sin néh rai, poho suket livah kenat sé sé ala éh bé' éh pelepu. Poho beruen nah kivu kelunan inah. Ha' réh poho. ha' irah ja'au sa amé teu sahau." Kenat ha' Alé ngan Labo.

Jin sinah lah bu'un Labo éh Penan Talun nah hun mah mah lua' réh tai nepah tong Long Napin hun réh tai toro pitah kayeu telako, Labo lah tepat medai. "Pu'un ineu ineu livah barei tawak barei gung barei tabup pawa' tong liang mai mu'un lah ngelapah ha' tebara ngan kilin ala éh pu'un mu'un telana' néh hun sahau tong Ba Padeng lua' tam sakit avé matai," ha' Labo.

Avé hun iteu lah Labo jam medai kekat liang.

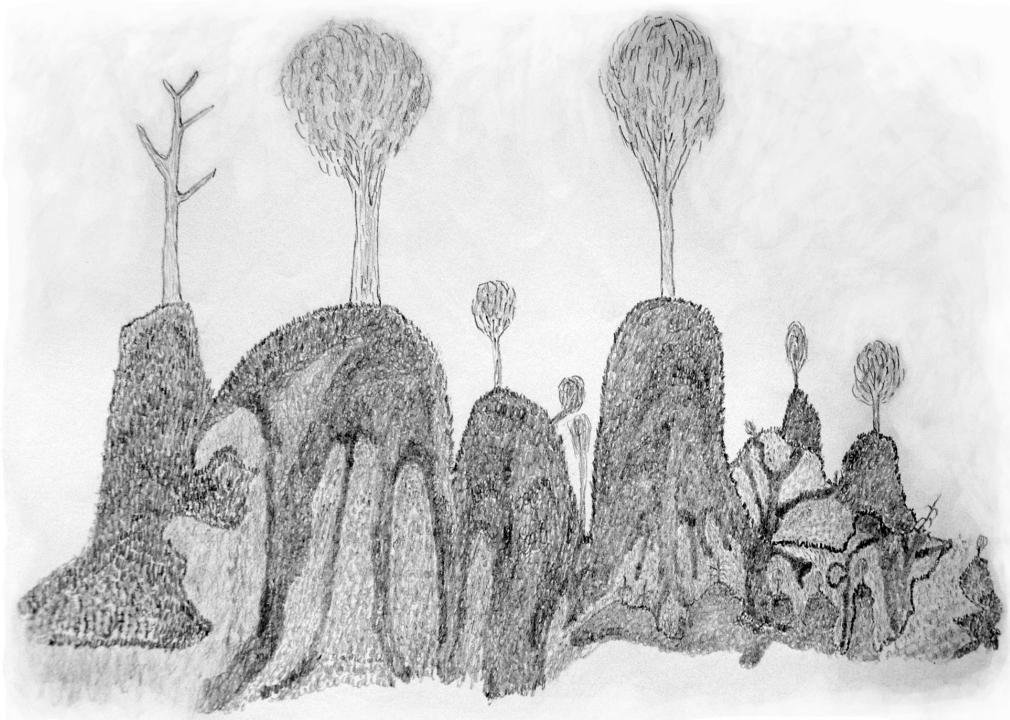
TULAT 31

TAI BETÉ BU'UN KOLÉ

Hun sukup kelebé amé paso kepéh tai tong jakah kelet uvut tong Payah Sipai tong Ba Bolo Adan bila' ba Sipai éh bila' Ba Terasa' éh bila' ba Meli'it.

Sio inah bé' bu'un kolé éh tenesen kć' amé mepai tong Payah Sipai nah. Tapi' sahau hun kć' palé mepai sitai, payah inah ba inah bé' jak pu'un ngaran.

Payah nah, iteu lah jah tana' éh bau ngan genin. Ja'au lumut. Lumut kapan petavun telo'ong belukih avé kayeu. Kayeu keja'au lé'ep keja'au labet lu' kelunan naneu lumut.

Lem jepen mé' pu'un jah ngaran lakei Sipai. Boh hun ga' kolé amé mepai tong retek inah, ha' Sipai, "Sagam akeu juk tai beté tai tong berusu' i'ot ba éh sa buhei."

Sio inah dau merem, boh ha' néh ja'au ha' ke' kekat amé omok menéng. Irah lem lamin éh déhé lamin néh omok bara' éh kepéh ngan irah éh ju si'ik. Uban barék Penan jian bara' sa mah juk ka'au tai beté doko ke' irah lakei éh jah jam semah ka'au juk tai, irah tai tong retek éh jah. Tovo inah koh su ka'au éh bara' éh tong lakau ko' ri', matai neu kelunan atau

ga'at buang atau tawang kineu awah boh irah jam tai pitah retek éh benara' ko' ri'. Kenat sin réh bara' kenat sahau.

Boh dau rema sio ngivun iah kivu ha' néh lakau. Avé tahup bέ' pu'un éh molé.

Boh irah sekan mena éh, avé do néh Umang mepéng. Boh tamen ké' nenung éh pakai jipen buang. To néh bέ' nenung, boh iah nyoho do Sipai nah ala avet néh. Boh iah pei avet sa tenah usah néh, boh nyula' tenung, boh nyarap éh bau kepana luten, sio néh nyarap éh ka' ha' néh: "Beté renget suket ko' naneu kepana ketega luten iteu da', tenung ."

Boh iah pei tenung bau avet nah, boh mejing éh kepéh, boh tivai éh ka': "Beté renget suket ko' balei tenung jipen buang iteu da'. Barei ko' sarau tumau seruh pu'uh kekat apuk pi'ong ngan tebén bérén lem tana' rai barei ko' sarau kekat nyiwan kekat layuk kekat lengurep vevilang inan pa inan ranga inan tanyit inan likit bau rai. Kenat ke' kerenget ko' sarau tumau seruh pu'un lakei éh pu'un avet néh iteu murip éh bέ' éh matai temeu ngan ayau ngan buang ngan torok.

"Rusung uka ko da', semonong ke', sin néh matai lakei ja'au éh pu'un avet néh iteu. Telana' ke' nyumen tak seben rusung uka ko' da' murip éh molé ke' éh sagam petemeu ngan amé pina. Penakai néh ke' avet néh iteu. Bέ' éh pelinguh peraruh metat purat kenat awah ha' ké' tivai ka'au balei tenung iteu. Avé lah kerenget ko' tong lakei éh pu'un avet iteu, ngaran néh Sipai. Pina péh kelunan amé Penan dat bέ' akeu neteng éh, lakei éh Sipai ngaran éh pu'un avet iteu awah teneteng ké'. Hun iteu lah da' tenung avé lah kerenget ko' nuka ké' ke' lah."

Boh iah muka, pu'un kelisa uka tenung éh bu'un bu'un. Keruah kolé néh muka, nyumen. Keteleu kolé néh muka, tak seben. Kepat kolé néh muka, labeu. Kelimah kolé muka, labeu. Boh iah ma'o.

Boh irah pina neteng. "Kineu ha' tenung ko'?"

Ha' néh, "Uleu bέ' jam tenung to renget barang péh iah bέ' lah renget. Pasan ha' néh jian, murip. Lakei éh pu'un avet iteu sagam pu'un éh molé. Avet néh iteu kenavet tenudeng néh ke' éh kepéh. Jian éh. Pu'un kelisa bu'un bu'un uka néh, sin néh pu'un ha' tosok néh bara' ayo ayo pengelakau néh. Keruah kolé muka, pu'un nyumen, keteleu kolé pu'un tak seben, sin néh, pu'un éh molé murip éh. Kepat kolé uka néh labeu, uka néh labeu kepéh, sin néh ma'o lah akeu bara' éh, ma'o lah akeu bara' éh, inah awah, kenat ha' ané tenung.

"Inah uleu tupat kerenget tenung da'. Pa' jian ha' néh da', hun lakei éh pu'un avet iteu ieng ke' pelinguh, mai lah uleu ngelan éh avé vam. Hun néh molé murip, sinah kekat uleu jam tenung nah jian ngan renget."

Boh dau rema kepéh, dau ngivun, ieng ke'. Dau pejek ieng ke' kepéh. Irah bέ' tio petekah pitah uban pekena ha' tenung ri'. Mena avé tahup.

Boh dau pété bala, boh Sipai lurih ke' jin lawin kayeu. Boh irah bé bé tai tavin éh, jelua' tabi' uban murung. Boh tamen ké' mihin tenung tavin Sipai sio néh keto nekedéng belasek, boh iah mita éh moso tenung tong é'éng néh. "Iteu lakei éh benara' ké' ngan ko' ri', tenung. Jin néh ka'an jin néh kelunan ka' vam mai ke' lah pané kenyo. Pané mu'un barei ko' malem rai ke', iteu mu'un lakei éh bara' ko' murip, bara' ko' molé rai," ha' tamen ké'.

Boh Sipai taket lem lamin néh, ha' irah pina, "Pekena jak éh kuman, tepaho néh murip nah dat, poho néh omok ta'an lu' da'ap. Turut iah jak."

Boh irah éh tepih ngedalem éh kuman, hun néh ma'o kuman, bé' irah mena, tio tai taket lamin néh, avé amé pina, jelua' seririt lem belasek.

Boh Sipai bara' ayo ayo. "Akeu pegen tawai balei tong payah."

Ha' réh mipa', "Pu'un suket uleu ja'au jam tawai kenat kei."

Sin lem ha' réh iah renget meguru' ngan balei tong payah.

Boh Sipai mala', boh bara' éh mu'un.

"Akeu tawang lem payah, pegen sitai jah merem. Bé' pu'un jalan kahang luten, akeu pegen memata', bé' omok ngereu. Avet ké' bé' omok nuka, bé' omok seneput ke' uban suti'. Akeu pegen nyeléh belah lumut awah. Si'ik bé' matai darem dau dileu uban genin."

Amé lakei Penan sahau poho ngavet. Hun néh avet mu'un, duah atau teleu depan, boh omok muka jeputui maneu éh seput. Muka jeputui awah, jah atau duah ligot keto ketem tong é'éng ko' dai pu'un ayau atau ka'an éh luva barei buang barei bilung avé sio merem. Hun pu'un ayau atau ka'an kenat, keto pu'un ligot avet jalan omok nekirei telo. Tapi' Sipai nah kari mu'un. Avet néh jah liteng awah, rurui ke' éh si'ik, barei telun anak kuyat kejeret, ha' réh tapan. Sin néh, keja'au ojo pat.

Ha' Lesu bara', "Hun néh akeu kelo akeu nengaran ké' tong berusu' inah tong payah inah, ke' ayam lep lep lu' vam jam éh kelunan mekelakau. Tovo inah péh irah seruh akeu meguru' ngan balei payah. Jian éh, uban ké' tawang murip bék' makat sakit bék' sa'at hun néh akeu. Kineu awah jin lem kenin ko?"

Ha' tamen ké' mipa kepéh, "Hun néh akeu, barei ha' bai ri', ieng ke' uleu iteu bék' bék' vam, bék' uleu jam anak lu' ayam lu' irah to ke' lakau siteu. Ngaran inah barei kenajung awah uban réh mateng éh ngelayau. Hun néh akeu, kelo akeu. Okon jian ka'au tai beté sinah tai tawang sinah. Akeu bék' makat peja' ka'au. Mena' jalan ko' seruh awah."

Boh Sipai tio mipa. "Mitong péh ida' kei."

Sin néh, hun ha' hun iteu, "Kenat awah lah, kivu ha' kawah ri' akeu."

Boh ha' irah pina, "Hun néh kenat, kenat awah lah," ha' réh.

Inah bu'un amé mateng ngan nengaran retek inah Payah Sipai. Ngaran néh éh kebit, Payah Sipai Pegen Tawang.

Hun sukup kelebé, hun lem ha' ké' kenio omok jah ta'un, amé mepai kepéh tong Payah Sipai.

Amé mepai sitai na' péh genin uban pina ka'an avé jakah péh, avé uvut péh. Semu'un néh amé mepai tong tana' éh dirin payah sa la'ut. Hun juk ala savit, raho kela'ut tai kejian tana'. Hun juk ala ka'an mukat tai payah sitai lalun pina ka'an.

Uban hun inah keleput mu'un tusah pitah ngan ala. Ma'an. Uban néh kenat anak omok pakai ongén* atau pusah awah. Padé pata ké' Musa pakai ongén keleput, akeu pakai pusah bolo pané'. Kura kura ta'un kelebé tenéh amo pekalai ngelangan put. Lebé lepah jak pakai tahat awah. Hun tong Payah Sipai nah awah boh tamen mena' ukun tahat tajem jalan put nyét avé juhit keriko uban tong payah pina ka'an kenat éh luya uban mejat kelunan avé sitai.

Jah kolé ha' amo Musa ngan tinen mo, "Amo juk lakau tai beté."

Ha' tinen mo, "Ajep."

Sin néh, ha' réh lebuau. "Bé' sapét jah ineu ineu nala koh da'." Kenat sin ha' réh bara' "Ajep".

Amo peleka lakau mihin tekérén éh jah livah bé' éh telo bolo, telo mu'un. Jin boto da'un awah, duah polo tahat lem néh anah ké', kenat ke' anah néh. Amo lakau ha' mo, "Mai toh lakau ju. Iteu néh uban lakei ja'au vé toh tawang rai dat," ha' mo. Semu'un néh amo keto medai lakau ju jin lamin.

Boh amo lakau poléng ha' sa buhei lamin amo nyepopong.

Sepopong iteu lah jah juhit éh jam ngeta barei pelakei. Omok kon juhit éh si'ik. Hun sepopong la'au, hun tong payah, iah tekun maneu ha' néh "kok kok kok kok". Kenat ha' néh. Kekat juhit meman tuai mu'a ha' néh. Hun juhit tuai da' boh éh ngaken ngamit jebila' gem awah kelilot jalan ra' paka' barei juk matai barei juk peloho. Jebila' gem melepei. Tovo inah boh éh kahut "uit uit uit" kenat ha' néh. Juhit meman ri' seruh éh ha' néh juk matai juk peloho. Boh réh tio tai nyevivong éh juk nolong ala éh. Tovo inah gem sepopong éh melepei ri' tio nyagem nyekem juhit meman ri'. Boh éh tio podo bau paka' lanyu nokok memeseu maten juhit meman nah. Boh lah éh sepopong mavut kon juhit meman nah. Jelua' kolé juhit sepopong nah ngamit juhit meman nah iah molong éh

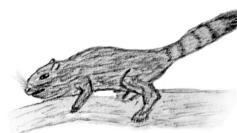
* hun uvu keleput irah jam metep éh suti' pat urek mena' éh ngan anak, inah lah ongén

memeseu maten juhit meman nah pipa. Na' péh juk marang kelap, bē' poléng ta'an. Hun mah mah sepopong nah la'au da', boh éh kon éh kepéh.

Uban néh kenat amo patap nyavu ha' juhit inah maneu juhit meman mu'a.

Boh kekat juhit meman tuai mu'a ha' mo. Hun réh tuai, amo ma'o kahut keréh lebé pitah usah sepopong. Kelebé inah amo put juhit. Akeu put jah juhit sui lawan. Musa put jah sit telaja. Akeu put jah juhit telo abing. Layan néh jian mu'un bala pekelet leté pekelet marung Musa kepéh put jah juhit kelavet. Hun juhit teneng neput mo, "Adi' sih, teneng ine'," ha' mo uban mo bahu. Amo barei ha' peja' uban pelapah bahu. Na' péh juhit si'ik mu'un, juhit palé teneng neput mo.

Sio juhit pina tuai nah mu'a ha' mo ri', tuai ke' ka'an barei telé barei bereseng, kingan,* mu'a ha' juhit pina.

Boh akeu put bereseng. Boh Musa put jah kingan. Iteu ka'an éh palé neput mo, maneu mo pelapah bahu mu'un. Hun kekat inah lah matai nala mo amo tio bara', "Molé lah toh."

Boh amo molé avé belu'an jalan mo avé sitai pina da'un. Ha' mo, "Jian toh nyavu barék Mam rawah hun réh ala ka'an mega atau pu'an sahau rai," ha' mo.

Boh mo ala ujung benua' mebéng pera'. Boh mo ala juhit ngan kingan ngan bereseng ri' pei éh bau ujung kayeu. Juhit ri' navut mo bet bulun néh. Lepah inah kekat juhit ngan kingan éh la Musa nesa néh na' néh aké. Kekat bereseng juhit éh nala ké' ri' nesa ké' nena' ké' anah néh. Lepah inah amo mi'ok napik éh lem sédéng da'un. Hun néh lepah tenapik mo, boh amo molé mu'un lah tai lamin. I'ok iri' nesip mo sa likot mo tong avet.

Hun mo avé tong lamin, Musa taket lamin néh, akeu taket lamin ké', duah lamin mo petepih mu'un, pepoléng ha' lena mu'un. Boh tinen ké' sanya, "Boh rawah laho kio, pu'un ka'an?"

Ha' ké', "Molé uban tahat bē. Neput mo tong juhit segoléng."

Uban juhit segoléng nah tekun ngeliwah ha' neput, bē' omok teneng neput. Sin ha' telék ké' nah, molé awah. Tahat bē, bē' pu'un sapét jah juhit. Kenat ha' sin ké'.

Ha' tinen ké', "Tuleu. Né' kejam koh éh juhit segoléng, kawah tuleu ngebé tahat koh. Tamen koh mutau mena' ukun tahat ngan koh. Jalan koh put sapét kireng éh. Jalan koh put sapét juhit atau sapét kelit medok," ha' néh.

Boh amo tai tong patah sa dipa aveu petep lamin. Boh mo mena' i'ok ri'. "Borok koh inah, ineu énéh?" ha' Tinen Musa. "Bé' éh kulat éh medam?"

* ka'an bereseng si'ik jin telé, kingan keja'au pu'an

Ha' Musa, "Bé'. Juhit ngan bereseng ngan kingan nala mo."

"Ha' koh mu'un énéh?" ha' tinen néh.

"Né' bé' ka'au ngelan," ha' mo petovo, "Mua ka'au éh."

Boh lah tinen mo bé' kahut. Rawah ala bah éh awah avé néh mesak. Hun néh mesak boh tinen ké ala kawa megem apo jin lem anyam suai na'o. Boh iah muka i'ok boh éh ala jah anak lalit boh éh pei anah ké juhit ri' ngan bereseng ri' ngan kingan ri'.

Boh lah tinen ké' bara', "Ka' néh koh kurah ne'. Hun néh ka', kawah ke' beso uban néh pu'un nala koh. Né' kawah moko ri' de' moko ria ria la'au awah bé' pu'un ba'an."

Sin ha' tinen ké' kenat, uban amo barei nyagam awah bé' mena dau pejek amo molé mihin ka'an juhit ngan kingan na' péh si'ik bé' tiken mena irah ja'au molé dau tahup mihin ka'an kepéh. Amé pat usah awah tio kuman éh, tio beso. Kenat barék Penan éh mu'un bé' makat amé pat usah nah singat. Uban ka'an si'ik. Poho hun irah ja'au molé dau tahup da'ap ka'an ja'au nihin réh kepéh.

Jin sinah bu'un amo Musa panyat panyat kenin kepéh kelo tai beté put juhit kepéh.

TULAT 32

MAI PESALUH NYAVU BABUI

Amé moko tong jah pai kepéh, ngaran néh Ba Lam. Boh tong i'ot Ba Lam nah pu'un jah padé ké' peloho sinah. Iteu padé ké' éh lubun pat, uban pu'un jah padé ké' éh redo éh peloho tenéh, si'ik jin Seloi, hun sukup kelebé rawah maneu ngaran néh Lusi, redo. Ngelayau pu'un giwang belah loho amé padé. Hun padé ké' éh lubun pat ri' peloho, Lusi nah jam lakau si'ik avé pané kelupet.

Uban sahau avé hun iteu irah redo Penan éh bέ' kelo pina anak ala jah selah ngaran néh kayeu danak. Na' péh ngaran kayeu, layan néh barei kayeu mu'un, tapi' si'ik, kebau néh bua ojo tong sangat pina. Irah kuman éh jah kolé lem jah laséh, tapi' sio laséh bu'un musit maréng, boh éh gunah. Hun mena laséh lo'ong payang, ngebung, bέ' éh gunah kepéh. Irah mavut jah atau duah inan tio kuman inan ketem lakat.*

Tong Ba Lam nah amé moko jak pekena akam tinen ké' jian ngan gahang, kivu barék Penan poho, na' péh irah pina lem jepen bubu mena uban tusah pitah ka'an.

Pu'un jah Kelabit ja'au tuai jin Ba Tik sahau sebila tamen ké' ngaran néh Main. Iah tuai jah usah awah nepah jepen mé' tong tana' nebi néh avet sebung avé paseng alu avé ti'ah naba avé po'é ngan nahat boh éh ngeliwah éh ngan nyateng pelayo avé pelep getipai. Hun néh molé mihin nyateng ngan pelep éh nelih, iah nyoho sebila néh tolong patet bi éh uban livah éh bahat. Hun roh avé tong uma néh, iah ngaji sebila néh kepéh gaji néh bi jah kawa bateu ja'au, jah kawa sipun si'ik.

Lakei Main nah renget ngan jian. Nawan kelunan awah, bέ' éh renget jam ngelimu'. Boh hun tamen ké' molé, iah bara' ngan tinen ké', "Kineu, bέ' toh omok maneu ngaran anak toh iteu ngaran sebila toh éh tuai siteu rai kei? Uban néh jian barék, barei ha' irah ja'au sahau, hun lu' ala ngaran kelunan éh sa'at tipan sa'at barék anak lu' nah péh tebayo sa'at. Hun lu' ala ngaran kelunan éh jian barék jian tipan, anak lu' péh jian. Mai lu' ala éh kelunan éh pelapah maren dai anak lu' parit. Uleu ala éh tunem awah. Kineu, ha' ko?"

Boh tinen bara', "Anak lakei ka'au ukup ngevélé ngaran réh. Anak redo, akeu ukup ngevélé ngaran réh. Akeu bέ' akeu kebit ha' pekat, kivu awah. Akeu péh na'at lakei ja'au rai, jian mu'un ke' barék nah. Jam éh pika. Jam éh nolong uleu, rurui péh iah renget jian barei éh tenosok ko' rai."

Boh tamen bara', "Hun kenat memekat kenin mena' ngaran anak toh Main."

* teleu bengesa', bala, leté, mebéng, telo'ong inan avé ujung. Bala éh matek jian, lubun duah leté.

Tong ga' néh lebé Main éh padé ké' tong lem sekolah Long Selidan. Guru lem sekolah, ngaran guru inah Tumat, boh guru Tumat bara', "Jian amé miso ngaran ko' kepéh. Hun Main, barei main bola, pina ngaran seminga' lem ha' Melayu. Dai ko' lavo' hun réh nyoho anak tai main bola. Jian ka'au ngaran éh jah."

Boh guru mena' ngaran néh Micheal. Iah nyurat éh, ka': MICHEAL.

Boh hun sukup kelebé boh Micheal jam éh sala senurat iah guru. Maneu éh menya peta'an tiki néh ngan irah éh jam surat éh mu'un. Boh iah tai Marudi tai Miri kepéh tai Libang kepéh kura kolé tai opis tiki nyoho irah ngaléu peteneng surat nah. Tapi' irah bé' kelo suai. Leko. Avé hun iteu. Penusah kenat bé' éh jah penusah Micheal awah. Telo'ong Penan bé' jak pu'un tiki. Kura kura kolé tai opis tiki, irah lem opis bé' kelo nolong suai anah Penan. Avé hun iteu pina Penan na' péh mena kura kura ta'un avé polo ta'un, bé' pu'un tiki. Sin néh bé' omok tai sekolah peri, bé' omok nawan lem lamin selah peri, bé' omok ngudi lem pemilihan raya. Barei amé Penan kelunan éh bé' gunah, bé' masek lem rayat Malaysia. Avé hun iteu, tong ta'un 2014, hun ké' tosok lem bukuh iteu, keto kenat. Keto amé Penan tusah tong tiki.

Boh amé tai jah pai kepéh, tong Lamin Data Ba Selidan. Boh pu'un ha' ja'au tong tana' nenéng amé anak, "Uuuu uk uk, uuuu uk uk," ha' kenat.

Boh akeu nekedéng tong belasek tong dirin lamin Nayah. Boh akeu tio neteng ngan Nayah, "Ha' ineu kenat?"

Ha' néh, "Inah ha' babui pesaluh. Uban néh pesaluh kenat, inah irah ja'au leko seliko ka'ah anak tai tong tana'. Tong tana' hun arak babui pesaluh kenat, pina aseu avé uleu kelunan senurung lakin babui pesaluh nah. Uban babui nah seruh éh gila pata babui. Uban néh pekerek tong tinen babui."

Boh uban néh nesen jelua' amé anak pu'un sinah menéng ha' néh kenat, jelua' ju si'ik bé' jak menéng, iah kelo tebai anak bé bá kenéh ngalu kekat polong anak petovo menéng ha' néh tosok.

"Tuai keh bá bá. Bé' éh keké' tulat tebéh. Ke ké' bara' ha' metok awah," ha' néh kenat, ja'au ha', kemé' bá bá menéng éh.

Boh bá bá anak avé, taket jelua', tong tana' jelua'.

Irah ja'au éh lem lamin réh kelem awah, peturut.

Ha' Nayah kepéh, "Akeu tosok tok babui hun iteu, ngalu babui pesaluh. Akeu omok pekelena éh si'ik ke' ngan kekat anak éh lepah tu'ah. Kenat péh ngan anak éh bá' jam, bá' akeu makat tosok éh mu'un ngan irah. Uban akeu bara' éh ngan ka'ah anak éh tu'ah éh ja'au, ka'ah éh omok jam éh.

"Babui nah ri' éh pesaluh nah ri' ha' poho jin irah tinen tamen amé sahau, inah babui suai anak néh. Hun néh kenat tinen babui nah ngeradau doko ke' tebai babui éh jah éh lakin tuai mu'a éh nah kenéh pesaluh ngan néh. Inah rungen ha' to'é néh, barei uleu kelunan é'eh ngejajan é'eh mala' ja'au ha'. Kenat ka'an nah. Sio tovo babui pesaluh kenat, hun néh kelunan bé' ngaran néh pesaluh. Hun réh sanya, irah ja'au irah maneu éh lem ha' inga', irah bara' kelunan pesaluh. Éh mu'un, kelunan peko'ét ngan irah lakei ngan redo. Pu'un jah ha' éh kenena réh mu'un mateng, petetut.

"Uban ha' petetut nah é'eh kenena balei tovo jah lakei ngaran néh Jemakung juk maneu lu' kelunan malui balei bé bé sahau. Uban jah redo baleu éh lo'o inah éh mateng *Akeu to juk petetut* ha' néh, ha' réh, uleu kelunan bé' uleu lumang mateng kenat belah kelunan pina dai réh bara' uleu bé' pu'un seruh.

Na' péh éh payau tela'o, kua'. Asen ka'an éh ja'au silun, uleu bara' éh pesaluh. Hun néh tong ka'an kebau, barei medok, nyakit, kelavet, kelasih, kekat ka'an éh navap, uleu bara' éh pepivu, bé' éh pesaluh kepéh. Hun néh juhit, ngejawan. Arak néh maneu pejawan, inah lem luvang kayeu. Juhit bé' éh pesaluh bé' éh pepivu kepéh. Juhit pejawan.

Hun ka'ah anak vam bé' jam petengé ngaran pesaluh, bé' jam petengé ngaran pepivu, bé' jam petengéh ngaran ngejawan, bé' jam petengé ngaran peko'ét, hun keh bara' babui peko'ét, hun keh bara' medok petetut, hun keh bara' belengang pesaluh bau paka', ka'ah benara' réh barei Kelabit awah. Uban ka'ah bé' jam tuman pekasan kekat ha' lu' kelunan iteu. Kenat doko ké' pekelena éh ngan keh.

"Barei ha' ké' tosok ka'an ri', akeu lah tosok sa uleu kelunan kepéh ngan keh. Ka'ah éh anak tu'ah ja'au ha' ké' ni'ei ri', hun mah mah ka'ah kelebé urip kelebé pengoko keh vam, na' péh akeu maneu ha' ké' iteu matai, atau murip keto, bé' akeu tebai ka'ah sagam kepéh da'ap kepéh siget dau kepéh bara' ha' iteu ngan ka'ah liwet liwet. Akeu pané jah kolé awah nebara kekat ka'ah anak éh ja'au. Anak éh meman irah menéng ha' ké' teu bé' éh jak omok moko lemkenin réh. Pu'un irah éh ja'au kepéh vam hun akeu ju hun akeu siteu péh hun irah ja'au irah kepéh mena' bara' ha' iteu lem kelingen réh. Ka'ah éh ja'au akeu bara' éh mu'un.

"Siget ka'ah ja'au vam mai keh barei ka'an babui sio néh pesaluh ngeradau. Babui peto'é kenat. Inah ha' néh tebai kelunan tai put éh kenéh sadat matai.

Uleu kelunan vam ka'ah anak sé sé jin belah keh amé péh sahau pu'un tebara iteu nena' réh ngan mé'. Hun keh anak lakei jian keh seruh jian jian. Hun keh lah ja'au hun keh tutuh ka'an omok penatai keh, ha' irah ja'au, hun keh ala juhit pu'an telé mega neput keh bé' jak éh sukup bé' jak keh ja'au, hun avé nyakit kuyat medok tela'o payau babui ka'an éh ja'au kenat pu'un lah matai nala keh neput keh, hun inah lah keh ja'au ka'ah éh lakei omok ka'ah lah ala do.

"Sin kelunan ala do, bé' éh barei keh pekeruah ngan ka'ah pata lakei atau pekeruah ngan padé keh éh redo. Bé' éh kenat. Hun lakei ala redo, hun redo ala lakei banen néh, hun inah rawah pemung. Sio roh pemung pu'un irah pengeja'au pané nebara sukup dai rawah inah

sa'at pengagat dai roh bavah pepagat metok awah. Sin pepagat metok kelo peko'ét metok bé' kelo pelinguh. Lakei inah atau redo inah bet keruah néh, inah éh sa'at. Ngaran kelunan kenat kelunan lo'o, ha' réh, sa'at, ha' réh.

Sin lo'o nah meko'et metetut nyavu anying balai ba toto. Jah ha' réh nyavu savé lengiang payah, ha' irah ja'au. Mai ka'ah anak kivu barék inah. Na' mu'un péh rawah éh bu'un bu'un na'at munin pepivu sahau rai, na' péh rawah nyavu ka'an munin nah pepivu, mai uleu pelin barei ka'an kepéh éh pepivu siget siget kolé ngan kelunan merah. Jian uleu kivu ha' irah éh ja'au.

"Barei rawah éh pedo kunah kék' ni'ei ri' hun roh keto bu'un pagat matek jian. Tapi' Hun roh lepah pemung kepéh rawah peko'ét boh pu'un ba jin iah éh lakei inah éh benara' réh ba apa, ba inah kivu tilo néh, boh tilo néh nasek néh lem atet redo, boh pu'un ba tong iah éh redo, inah benara' réh ba apa iah éh redo, lem atet iah éh redo nah. Hun roh peko'ét nah ri', inah roh nukau éh barei uleu niweng na'o kenéh omok pekelet. Inah sin néh.

Sukup keja'au ba apa roh peko'ét nah, inah éh semilong pesuai malui anak bala anak éh si'ik.

"Boh redo inah tai ja'au boré ngaran néh temalé. Hun néh nemalé, inah irah maneu kilin pina. Mai banen néh tebeng uvut atau nyivung perang tong kayeu atau pesepang tong paka' dai anak éh lem boré redo inah pelin, peliket, bé' kelo musit peloho. Kenat péh hun banen néh tai metek tajem hun néh suai palang tajem. Hun néh ma'o metek tajem, jian éh muka kekat jeret palang tajem nah dai anak peseng bé' omok peloho. Uban kenat kilin.

"Hun redo néh nemalé sukup kelebé temalé nah bé' éh barei boké atau bateu kenéh pelinguh. Temalé nah tu'ah hun néh sukup kelebé. Boh iah redo nah sakit lem betuken inah éh juk nganak kunah réh. Boh réh suai jah seré ngaran néh, jalan redo éh nemalé nah menyun keja'au gang giwang gelan seré nah jah beté lu' kelunan belah néh. Boh redo éh nemalé menyun pikang kivu gang giwang gelan seré nah. Sin irah éh ngamit ngeluhup temalé redo éh nemalé nah éh menyun pikang tong giwang nah ri', inah éh mejuk anak éh lem temalé néh kenéh musit kivu luvang atet néh peloho kivu giwang gelan tai tong tana'. Boh anak nah peloho ngan pu'un ha' kanga. Hun anak peloho awah, bé' pu'un ha' kanga, anak inah duah tulat. Hun néh bé' mameng, anak néh mengot. Hun néh manga, anak nah tu'ah, jian. Inah telana' néh.

"Kenat sin ha' kék' pekelena éh siget siget ka'ah anak éh ja'au hun keh ja'au da' sinah keh jam ha' kék' teu lah. Adang keh teneng ala banen, ala do. Kenat éh keké' bara' éh ka'an péh éh pesaluh, na' péh amé ja'au bé' lumang bara' éh uban mé' menya. Tapi' uban akeu pika ka'ah akeu bara' éh. Akeu iteu awah jam pekelena éh ngan ka'ah. Poho pu'un irah ja'au éh jah omok bara' éh, tapi' bé' éh barei ha' kék' ni'ei ri', liwet liwet petihah tiyah jah kolé iteu awah awah.

"Vam mai ka'ah anak ngelayau mateng atet ngan tilo. Éh sa'at kepéh mateng nyi avé boto, éh kua' sin tilo. Hun mateng nyi ngan boto, kelunan inah bé' jam menya ngan lo'o. Mai tio mateng atet, omok pakai ha' dawai, ha' mekenya, iteu lah sepak.

"Uban kenat pu'un jah Kelabit ngaran néh Pu'un Layun. Siget kolé hun uleu Penan tai Long Selidan boh temeu ngan lakei ja'au inah, iah ngelayau bara', ha' néh, "Jin semah keteleu sebila, mah jela' atet, mah tilo ja'au," ha' néh. Inah seleket ha' kebahu néh. Siget siget kolé temeu. Lakei ja'au nah sukup ketem avet sebung ketem selungan ahi jakah ketem tekurang tong teko néh ketem udeng jipen bilung. Bé' éh payo tong ha' néh uban néh bara' jela' atet uban néh bara' tilo ja'au. Ha' ja'au uleu Penan bē' unang ke' lakei ja'au Kelabit inah tagep layan iah pané kenat. Adang néh parit naneu udeng jipen bilung néh nah kio, ha' réh. Bé' éh kenéh bē' parit.

"Hun ka'ah anak jam mai keh kivu ha' kelunan sé sé éh nenéng keh na' péh iah vé keh ha' tapan mai kivu hun néh mateng tilo atau atet ka'ah pemung lem pengesa'at dai ka'ah pemung lem betui éh sa'at. Inah lah Kelabit éh bara' ké' ri' telo'ong kekat uleu Penan avé Kelabit péh jam éh lah sa'at. Bé' jam menya. Éh kemalai hun lu' temeu ngan kelunan uleu neteng rengah ka'an atau akam awah. Bé' éh ha' éh kenat tenah."

Boh ma'o Nyaya nebara kenat, boh amé purat seminga' kepéh. Pu'un jelua' amé ja'au éh petosok ha' néh, barei Musa, Jon, Kedui, Béng, Liring, ngan Tenak. Boh mē' bara' belah mé', "Jian mu'un vé lu' Nayah bara' kekat barék éh jian éh sa'at éh jam menya éh bē' jam menya. Uban iah barei jah kelunan éh renget omok tulat kerenget atau kelunan pu'un sihap pitah ka'an. Omok tulat sihap néh ngan uleu seleket néh mena' kerenget atau sihap néh, iah nebara ngan pekelena kekat ha' jin sahau ngan uleu. Barei kelunan éh renget kejam réh sa keruan usit maten dau, kejam réh keruan sa olé maten dau, kejam réh kekat sungan kekat besuneu ngan pelemau ngan tila maneu sakit atau tekenah. Sé éh jin belah lu' ngelowé iah tengé sakit atau tekenah. Sé éh bē' ngelowé, iah tengé ala akam éh jian bē' mayung bē' tekenah. Inah éh ha' néh éh nebara lu' pakai barék éh teneng éh jian. Hun uleu ngelapah inah vam, adang kivu ha' néh ri' uleu tengé teneng."

TULAT 33

NGA'AT PI'ONG, GA'AT BUANG

Hun sukup kelebē piso kepéh tai Long Ba Boho déhé Sawa' Ungap. Tuman ngaran Ba Boho nah sinah jah redo ngaran néh Ayéh nyikop jah luvang bateu tong levahau anak ba nah inah éh ngamit iko boho boh éh tio ngeradau medai tekejet tio nekedeu peka'up lem anak levahau anak ba inah. Irah pina keruah néh nah "Tapen beruen ineu énéh kei éh ko' nekedeu pah avé ko' pegup kenat?" ha' réh.

Redo Ayéh nah sirek ba uban néh pesut lem anak levahau. Boh éh miket. Ma'o éh miket nah boh éh bara', "Pu'un éh barih ikoh kevoh atau ikoh belirah hun néh bé' toroh," ha' néh ngan keruah néh.

Ha' réh ngan néh, "Posot jak ke' ji'. Ngibot mu'un jak ke' ji'," ha' réh ngan néh.

Boh éh kivu ha' réh. Boh réh neteng éh kepéh. Boh éh bara' éh, "Pu'un éh barei iko kevok atau iko belirang hun éh bé' iko torok lem luvang bateu. Inah éh kedai ké'," ha' redo Ayéh nah.

Boh irah keruah néh bara', "Savui néh ako de' kei," ha' réh.

Boh réh tai ala anak kayeu keja'au bua ojo nah memila' urang kebit. Boh réh mesok tong luvang bateu éh kunah ri'. Boh boho nah musit satong tai ulun diham. Boh lua' réh ri' meta boho nah matai uban néh kenat tuman réh bara' éh ba Boho. Ngaran néh hun néh kebit Ba Redo Ayéh medai nyikop boho." Kenat ha' néh hun néh kebit.

Tuman ngaran Sawa' Ungap nah, sio irah sahau pu'un jah jepen réh sinah sahau. Pu'un réh tai beté molé lapah tong sawa' nah pu'un ha' kunum ané, pina ha' kunum ané. Irah beté nah menéng éh boh jah kepéh molé lapah sinah tong sawa' nah pu'un kepéh kunum ané pina. Boh lakei inah avé tong lamin kepéh hun dau merem irah petosok "Kemah ka'ah tai beté ri'," ha' irah pata lakei éh tai beté ri'. Ha' jah lakei, "Akeu ri' lapah sawa' buhei nah kelé éh ha' ké' mu'un pina ha' kunum ané réh barang ha' réh ala sin uvut barang ha' réh ala inah péh arah, ha' kelem ké'," ha' lakei inah.

"O' o' o' akeu péh rit lapah siri' ke' akeu pu'un ke' ha' kunum inah. Akeu péh menéng éh," ha' jah lakei kepéh.

Boh lakei éh ga' tosok nah bara', "Kineu jin belah kekat ka'ah ri' irah pina sé éh pu'un lakau dau tahup teu ri'? Éh tong sawa' buhei tai ri'?" ha' lakei éh tosok ga' ri' neteng irah pina.

Ha' irah pina bé bé, "O bét, bé' uleu lah ri' pu'un musit pu'un lakau ayo kebuhei de' uban dau tahup teu bé' lah uleu pu'un lakau," ha' irah pina.

Pu'un jah lakei éh menéng éh tenah ri', "Hun néh kenat éh né' bé' lah pu'un ka'ah lakau, boh ka' sawa' inah jian lu' nengaran éh sawa' ungap. Adang néh ha' ané ungap ha' kunum ungap," ha' néh.

Jin kenat tuman réh bara' éh Sawa' Ungap.

Hun tong long ba Boho bila' ba Selidan sahau déhé sawa' ungap nah amé ngelamin uban sio tana' lalun sahau birai uvut sitai. Pu'un jah dau tahup Sot ngan tamen ké' Ayu nah réh teleu Iat pita tai beté uban réh ma'o paleu ri'. Pu'un réh suai aput pi'ong apo éh maréng penaleu réh ri'. Ha' réh teleu "Jian tam tai pitah ka'an ba'an lu'," ha' réh teleu.

Ha' Sot, "Akeu dat medai akeu lakau tengé medai buang medai kelunan ayau éh pejamun. Akeu kivu ka'au dat bai," ha' Sot. "Uban akeu bé' jam lakau tengé."

Sot jah lakei éh mekedai. Avé hun iteu, na' péh mukun, to mekedai.

"Hun kenat," ha' Iat, "Akeu lakau poléng ha' ngepata kawah nah. Koh su ka'an ja'au temeu omok akeu kahut omok kawah kahut hun néh pu'un matai neput tam barei babui atau payau kenat," ha' Iat.

"Kenat péh jian ke' éh," ha' Ayu rawah Sot ngan Iat.

Semu'un néh hun ngelayau hun teleu usah tai beté pitah ka'an teleu usah nah ala urat.

Sin néh irah pejah pejah lakau keréh pitah okon atau nasip éh jian. Hun seliko teleu usah hun néh bé' pu'un tio bé' pu'un awah ka'an. Inah maneu réh bé' kelo seliko pina. Hun réh petat petat purat purat siget ba ngan tokong nah pu'un okon jian da' bé' lakei iteu ala ka'an barang lakei itai péh jian okon temeu ngan ka'an. Irah omok pu'un kinan dau tahup inah.

Uban Sot mekedai awah, iah lakau seliko kivu sabai néh Ayu. Boh Iat lakau tengé.

Boh dau merem lah boh dau rema sawet sawet rema boh tamen ké' Ayu ri' mitu aput éh senuai réh malem rai mo'ép éh keja'au geto ojo lu' kelunan uban roh biau lakau ngivun tamen ké' Ayu ri' ngetep pi'ong aput ri' kivu roh lakau ri' éh lem sawet sawet ngivun nah. Boh Sot éh sa murin tamen ké' ri' ngedalem. Boh Sot bara', "Ineu éh kinan ko' nah, bai?" ha' néh ngan Ayu.

"O'. Apus pi'ong, kineu, kon ka'au kei?" ha' Ayu ngan Sot.

"Bé' akeu. Kineu da', bé' éh sa'at da'?" ha' Sot ngan Ayu.

Sin lem ha' néh nah, "Kineu da', bé' ke' tingen?" kenat lem ha' Sot nah éh ha' dawai uban néh medai ma'ah éh dai tingen mu'un. Ha' néh juk milih éh.

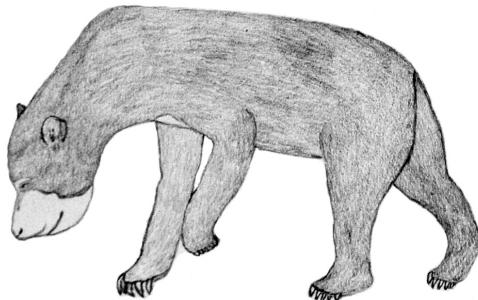
Ha' Ayu mipa ha' Sot nah, "Bé' iah kei," ha' Ayu nyalum medai. Boh éh posot kon aput ri' uban néh nesen sin lem ha' Sot ri' éh bara' éh tingen.

Tingen nah jah penusah lu' hun kelunan tebai lu' tai kuman hun lu' bé' tai taket lamin néh kuman ngan néh, balei tingen nah omok merek ngan lu' maneu lu' tingen. Sin néh uleu omok senevut lengiang atau ueng, atau senevut duyung, atau ga'at lipan, atau ga'at torok atau senurung buang.

Pu'un jah bengesa' tingen kepéh éh mejat éh bé' kejam kelunan bé bé. Iteu lah tingen buang. Pu'un jah livah éh kinan buang ngaran néh aput pi'ong. Na' péh éh kua' ngaran éh kinan uleu kelunan, tengé éh. Inah éh sala lengiang. Hun ko' kuman aput pi'ong naneu uleu kelunan jin apo uvut boh ka'au kuman éh sio ka'au lakau tai beté buang sio ngivun, inah maneu tingen, omok senurung buang. Hun ko' kuman éh lem lamin bé' jak tai beté, bé' makat tingen.

Ma'o inah Ayu rawah Sot lakau pejoh mu'un
lah avé tong tana' lalun sitai. Beleka' pu'un
ha' sa murin roh. Uban Sot lah senoho Ayu
ri' lakau sa tenah si'ik, Ayu ri' sa murin, boh
Ayu ri' menéng ha' lakau sa murin nah iah
seruh éh kelunan uban ha' lakau nah ja'au
kesé' kesé' nejat ujung lu'eu éh keséh tip
ha' utui agap paka' kayeu tejat ka'an inah.

Boh éh ngelengit sa murin roh pu'un éh padeng
ja'au inah penyaleng buang sanung. Boh Ayu nah tio
nyelikap jah duah likap boh Ayu nah ngesit likot Sot éh sa tenah ri' ha' néh keré "Pukin
ka'an toh. Buang ja'au sa murin toh. Kivu ba'o toh. Hun ko' bé' jam mukat nah da' kei
ka'au tio mukat tong anak kayeu kila teu ke' da'. Mai ke' lah gusi gusi dai buang na'at gila
ko'," ha' Ayu ngan Sot.

Boh Ayu tio mukat tong jah kayeu éh merah awah bé' éh pu'un paka' nekaloh awah. Bé' bau. Boh buang ri' sivung sivung ba'o roh masén roh barei aseu éh nutu tepun néh. Kenat buang ri' kivu ba'o kivu murin roh nah. Avé buang tong kayeu ukat Ayu ri' buang tio pép mukat boh Ayu ri' polo keleput néh ngetolo inan kayeu nah kenéh put buang ri' éh mukat inan kayeu éh nukat Ayu ri'. Boh buang ri' jam kesakit neput ri' tio nerurut tuhun. Tio tuvang tong apé raho kela'ut. Tovo inah buang inah nohok. "Hok hok hok" ha' buang nah raho kela'ut. Tovo inah boh pu'un ha' radau la'ut sitai. Ha' kehu. Inah ha' Iat éh ngepata roh lakau beté ri'.

"Ha' buang neput amo enéh dat," ha' Ayu ngeradau. Boh Iat tio petaho ngejuak kayeu jah kayeu keja'au gelan kayeu inah kayeu lemo ngaran néh buhau. Iat ri' tio nekuja' tong inan buhau ri'. Buang tio nekedieu lapah ra' Iat nekuja' bé' sapét jah litep buhau ri' tio mebo lepik pahep ngan tana' kepéh. Boh Iat ri' tio nekedéng. Boh Ayu rawah bara', "Mah ha' ko' ri' kei?" ha' Ayu.

Boh Iat bara', "Aseu kepang bale', iteu akeu rit de'. Jian akeu," ha' Iat.

Boh Ayu ngan Sot tuhun jin roh mukat ri' boh roh raho kela'ut tai mu'a ha' Iat ri'. Boh réh teleu petemeu sitai boh Ayu ri' tosok ayo ayo buang ri' ngan Iat. Boh Iat bara', "Hun koh sakui put éh teneng kenat, jian tam moko menyun siteu jak. Pekena tajem ri' kuman éh. Itam ngelat jah peluang lat teu bé da' boh tam tai nemulu éh," ha' Iat ngan Ayu rawah Sot.

Boh roh kivu ha' néh. Pata ngelat petep réh teleu peluang lat bé lah éh kenelat réh boh Iat bara' "Nah. Hun iteu adang buang tam ri' matai lah kinan tajem. Bé' éh lah mavang tam. Hun néh tio lu' nemulu éh laho buang nah jam mavang lu'. Hun lu' pekena éh kenat uban néh jah awah nah buang nah adang néh matai," ha' Iat.

Boh Iat lah mihin réh teleu nemulu éh. Pu'un retek da' mukat tong batang uban silun buang nah temulu Iat nah. Pu'un jelua' kolé da' uban tata' silun néh awah bau ujung lu'eu.

Ha' Ayu rawah Sot, "Bé' mu'un amo jam nemulu ka'an iteu hun néh ka' lakau, hun néh ka' uban tejat néh si'ik," ha' roh ngan Iat.

Ha' Iat, "Akeu kei malai lah akeu nemulu ka'an iteu," ha' Iat.

Poléng ha' jin réh teleu ngelat ri' inah buang ri' matai bau pu'un lakat kayeu selita' butit.* Ha' tapan irah Penan barei o'o sala nyiheu keja'au buang nah matai bau pu'un kayeu boto bayah, keruah ngaran néh kayeu selita' butit. Sinah buang ri' matai. To buang ri' bé' matai pu'un uban néh ngelaboh mejé kayeu siteu sinah sitai. Kayeu keja'au keja'au keleput geto ojo pelesan pelesan barei neu basut selapang rai kayeu nah ga'at nejé néh. Boh buang ri' matai.

Hun réh teleu avé lah tong patai buang boh réh teleu ngelikit éh na'at keja'au néh.

Boh Iat ala jah laka kenéh ngua' ipong buang nah. Hun néh lepah ngua' ipong buang nah, boh éh ngua' éh tong beté Iat melo. Boh éh ngua' éh tong pa'an néh kepéh boh éh kua' keja'au ipong buang nah.

Boh réh teleu mujah na'at éh ja'au. Ha' Iat, "Buang teu poho kedai kć' uban akeu lepah ngedalem na'at jah ka'an rai iguk rai ka' mu'un néh layan néh," ha' Iat ngan Ayu rawah Sot.

Ha' Ayu, "Pu'un ha' tamen kć' sahau éh ngaran néh Ta'ang rai hun buang ka' keja'au mejat éh nala uleu. Ngaran néh buang éh ja'au ka' penyaleng buang sanung. Kenat ha' tamen kć' ngan kć'," ha' Ayu ngan Sot rawah Iat. "Ai kedih rit de',[†] akeu juk tingen aput ri' mu'un. Na' péh jian uban mo duah ri' iah petesen ku' rigah. Inah maneu akeu amo bé' tingen mu'un," ha' Ayu ngan Iat. "Inah néh kejian lu' duah usah. Hun lu' jah usah ri' bé' lu' nesen tingen nah tio lu' omok tingen mu'un," ha' Ayu ngan Iat. Kepéh kei," ha' Ayu, "Nah kekat uban kelaboh buang teu rit de'. Kayeu inah nejé néh kayeu itai kayeu iteu nejé néh ma'o inah boh éh matai. Sin néh kenat kunah tamen kć', Hun usah ka'ah éh maneu ku' teu ri'

* ja'au barei kayeu ranga, ujung néh avé bua néh kua' layan

† "Si'ik ke' la'ah"

siteu ka' penganeu kć' keh, ha' buang nah. Kenat sin néh mejé kayeu nah." Kenat ha' Ayu nah bara' éh ngan Iat rawah Sot nah.

Inah réh teleu lah ala buang ri' ngan peputui éh keréh omok bi éh molé tai lamin, duah lakei bi duah jeputui nah, jah lakei bi atai avé poso avé betuken avé uit néh.

TULAT 34

KON NGIDA, MAI MEDAI BA JA'AU

Jah kolé amé ngelamin tong ba Boho nah poléng ha' kueu jin ba Selidan.

Jah dau jelua' amé tai Ba Selidan mihin duah pungun puket. Ba Selidan nah ba ja'au omok mihin alut mutu hun iteu. Tapi' hun sahau amé Penan bé' pu'un alut, bé' pu'un mutu.

Tamen ké' mihin amé pina, lemah lakei ja'au tem do réh avé amé anak. Iah mihin amé medék ba Selidan nah jin long Ba Boho avé long Ba Kayeu Kerangan. Uban sinah pu'un jah pu'un kayeu kerangan nganan long anak ba inah. Ngaran néh neu réh Long Ba Kerangan dayah Ba Selidan. Sinah pu'un jah lidung. Sinah seluang barei ha' tapan amé Penan barei mihit ujung uvut.

Boh tamen ké' ngamit pet jah pungun puket néh boh pelangui papit ba ngejeret éh sa dipa, boh Sot ngamit ngejeret jah pet néh sa tuai. Boh rawah ngaténg jah puket kepéh sa dayah. Jah puket nah keja'au giwang maten néh pat bua ojo. Jah nah teleu bua ojo, éh kenaténg réh sa dayah.

Jin belah irah ja'au, Sot rawah tamen ké' awah jam pelangui. Jin belah amé anak, amo Musa awah jam pelangui. Irah pina avé teleu lakei ja'au éh kepéh bé' jam pelangui. Ngaran réh teleu Lesu éh pengeja'au jepen, avé Nyerua avé Lakei Ani.

Tuman ngaran Lakei Ani nah uban hu pegen iah mani seput ngan avet néh. Iteu ngaran néh éh mu'un. Keruah ngaran néh Lakei Nganyu, ha' telék, uban anyu jian ba'o. Hun néh ala do, do néh mena' ngaran Uan keruah ngaran néh, uban néh menya tong ngaran Lakei Nganyu, uban bé bé jam éh nelék ani.

Boh réh teleu avé do réh teleu avé anak pina menyun bau bateu lem naha kepuh awah uban réh bé' jam nya'ap uban tejeu tong ba ja'au.

Bé' irah sapét tai ala kayeu luten, geretip avé agap. Tapi' bé' makat uban réh leko. Hun kekat seluang ma'o nala mé, boh irah ala. Uban kilin. Mai ala kayeu luten tenah jak dai seluang jam kenin lu' juk ngera maneu éh tatat. Rurui ke' hun anak éh bé' jam ma'ah éh boh réh mateng "kayeu luten," seluang omok tatat avé bé, bé' sapét jah usah.

Boh tamen ké' bara', "Mena jak, akeu maneu jah aken ngan tam."

Boh tamen ké' tai tebeng kayeu tenak keja'au pa'an kenéh ala pat satek kebit néh teleu depah. Boh éh maneu peket duah ngejeret éh pakai lo'ong uai sepa' giwang belah batang kayeu ri' keja'au beté giwang nah. Ngaran néh batun. Hun néh lepah ma'o kejeret néh boh éh ala duah kayeu kebit, kebit néh jah depah memila' urang keja'au néh keja'au bua gem toto lu' kelunan. Inah éh ngaran néh teken batun. Boh tamen ké' ngan Sot rawah taket bau

batun nah tai ngebatun keteu ketai lem levahau nah mesok luvang ringam mesok luvang bateu pekelap seluang.

Nyerua péh tupat taket batun tapi' metok awah. Ha' néh, "Bé' akeu tai ngeliwet dai kć' meraran dai batun kelikep kaham. Dai akeu dulit Ngera," ha' néh seminga'.

Sukup kelebé, hun ha' hun iteu ngio jah duah jam, hun néh ha' sahau, tipet ko' valah nekedéng, boh rawah neken batun roh tai dipa, muka jah jeret pungen puket, boh amo Musa menat éh avé tong naha dirin ba.

Seluang nah barei ha' tapan irah Penan barei lepok nonok avah ha' réh uban néh pina seluang teneng tong puket nah.

Boh amo mipok kekat seluang keréh matai, hun réh matai mega' jin maten puket pei lem naha. Hun kekat seluang nepei mo kenat, boh rawah muka jah pungen puket éh si'ik maten kepéh, boh amo Musa maneu barei ni'ei ri'.

Boh tamen rawah Sot ngaténg duah puket nah kepéh, neken batun musat seluang masek puket kepéh. Hun néh sukup kelebé kepéh rawah nyoho amo menat puket tai naha kepéh. Seluang sukup tapi' bé' kua' kekat éh bu'un taku rai.

Ha' réh, "Jian lu' kahang luten ngera lem naha teu," ha' réh.

Boh tong ga' néh amé kahang luten. Pu'un irah mihin apo avé kawa avé lalit kemé' omok ngera sitai kon ngida.

Ha' tamen kć' ngan irah pina, "Pesiget anak pesiget redo pesiget lakei jian tai ngevélé seluang éh koh keja'au agat lu'. Jian lu' ala éh petep petep lu' kelu' nyolo éh tong kayeu kelu' bah éh. Lu' tawai kon bah seluang ayat éh menyak teu."

Boh kekat réh bahu mu'un menéng ha' roh kenat irah tio kivu ha' roh tai ngevélé seluang. Pu'un jelua' éh ala seluang ayat keja'au beté. Pu'un jelua' ala seluang palau keja'au lé' ép ke' réh ala kayeu keja'au bua ojo keréh ma'é éh ngan maneu éh solo keréh nyolo seluang nah keréh bah éh.

Hun néh mesak boh tamen kć' Ayu ngan Sot ri' bara', "Jian siget usah kepéh ala ujung benua' telawa doko seleket pigan lu' pei seluang." Kepéh ha' roh, "Jian ngevélé jah polo usah seluang buh éh ngan metek éh matok éh lem kawa lu' " ha' roh.

Boh kekat polong redo éh lemanai ngan éh metalah ala seluang kivu ha' roh ri' metek éh matok éh hun néh mesak natok lem kawa boh réh ngelira éh lem lalit. Boh Sot rawah Ayu nyoho réh suai na'o kepéh. Kelebé réh matok seluang kelebé réh suai na'o Sot rawah Ayu nah mesé jah kayeu, kayeu benua' sé keroh suai éh atip bekap. Hun na'o ri' mesak lah senuai polong redo boh lah réh pei éh lem lepok naha. Boh Ayu rawah Sot ri' tebai kekat

réh seliveu* pipa dirin kawa na'o ngan lalit jalan seluang ngan mihin bah seluang éh nebah réh ri'. Boh réh lah kuman sinah.

Ha' Ayu tepat to réh bé' kon nah, "Jian siget siget usah lu' da' mihau batok mihau ujun uban iteu da' ka'an pina suha' poho. Na' péh éh seluang ja'au poho pu'un keto suha' néh. Mai jah jah lu' kedan da'. Kuman nyahan ngan dawai," ha' Ayu tepat.

Iteu ha' tepat éh kemalai, ha' tepat jin sahau, barei sio tai nuvah, asan kon seluang irah tepat kenat. Uban kelunan éh la'au éh mekelok kon omok kedan mu'un.

Lepah inah amé kon lah. Hun siget mé' beso bé bé ma'o bé boh Ayu bara' "Jian lu' moko memedak ngan pedau lem duah teleu palah kelebé,"[†] ha' néh. "Mai lu' jak tai mero lem ba dai lu' tekenah balei berungan lem ba. Uban lu' sana ngan pana kuman laho teu," ha' Ayu ngan irah pina.

Boh amé moko kivu ha' néh ri'. Boh amé moko sukup kelebé omok lakau keteu ketai lem naha.

Ha' Ayu kepéh, "To lu' bé' molé jian lu' purung kekat seluang nala lu', éh la'an kinan lu' ri'."

Boh réh kivu ha' roh. Boh Ayu purung[‡] seluang nah jah ato lemah polo nem usah éh to pu'un. Éh lepah kinan réh bé' irah purung.

Boh Ayu bara', "Jian teleu usah bi seluang lem kivah lem gaweng. To bé' teven seluang jak jian siget usah ka'ah anak ka'ah lemanai ka'ah redo tuai tenah ngevélé seluang éh agat ko' na' péh ja'au ala jah usah seluang utung ko' lakau."

Ha' néh kenat uban pebahu irah anak ngan redo lakau keréh kelo kepéh vam.

Boh réh kivu ha' roh kenat. Lepah inah boh réh teven seluang ri' lem kivah duah kivah jah gaweng ja'au, boh Lesu ngan Sot ngan Lakei Ani bi seluang nah molé tai lamin, "Bahat barei bi torok kemanen," ha' réh teleu tejeu bahu.

Lakei ja'au éh jah bi kekat agup barei kawa ngan lalit. Boh réh teleu bi éh avé tong lamin sanan amé.

Boh tamen kć' ala ja'an boh pejat éh tong patah keréh murun seluang lem néh.

Irah pina éh moko tong lamin réh na'at amé avé, na'at seluang pina nurun mé', boh irah mujah mu'un.

* petipun pemung

[†] moko metok jak

[‡] Réh teleu Ayu, Sot, Lesu awah jam purung kato

Ha' réh, "Matek tejeu lu' na'at seluang barei nala irah lia. Uleu sahau rai hun lu' nuvah awah boh uleu omok ala seluang ka'."

Boh rawah Sot nyoho réh ala lalit siget sanan kelunan. Boh rawah pei seluang nah lem siget lalit. Hun néh pu'un kura la'an atau lisa néh boh roh memila' ngan nyatek éh doko néh bé' kelisa.

Boh roh ma'o lah tulat éh boh rawah bara', "Hun iteu sé sé éh pu'un lalit néh ri' jian éh tuai ala éh lah."

Boh kekat réh tai ala lalit réh molé jalan tulat seluang. Kekat réh matok seluang éh tio juk kinan réh hun inah. Seluang éh juk nodo réh kinan sagam, irah napik éh lem ujung da'un boh nyihai éh, maneu éh mapeu.

Amé éh tai ba ni'ei ri' tosok ngan irah pina, bara' ayo ayo amé ala seluang avé kuman ngida tong dirin ba.

Ha' irah pina mipa: "Hmmm, kei, kenat boh éh polé utang lu' la'au rai ngan polé akam lu' tekun miha' adip lem betuken atau boré lu' rai. Kenat boh akeu kelo menéng éh."

Semu'un néh sahau bé' pu'un puket, bé' pu'un jala' ngan amé Penan. Hun mé' juk ala seluang pina, amé nuvah awah. Tapi' sio telah ja'au awah omok nuvah. Éh ngelayau bé' omok, na' péh la'au mu'un.

Amé bu'un bu'un ala puket sio akeu anak ja'au si'ik, padé ké' Belaré' lepah peloho. Tamen ké' Ayu malai ngan jah lakei Kelabit ngaran Kelabit inah Tamen Kuta. Tamen Kuta nah iah lakei éh tong ga' néh ala redo éh magat Ayu sio néh lemanai. Hun duah Kelabit nah nganak, ngaran anak roh Kuta, maneu ngaran néh Tinen Kuta, éh keruah ngaran tinen ké' naneu tamen ké' jalan sanya éh.

Hun sukup kelebé tamen ké' tosok kekat penganeu néh kekat pebelih néh ngan Tamen Kuta.

"Tamen Kuta nah naten nyoho akeu nah miri da'un uban sio inah Kelabit péh kari. Bé' pu'un sapau jing barei hun iteu. Irah Kelabit sio inah nyoho amé Penan miri da'un keréh ninun éh suai sapau uma réh. Boh Kelabit éh Tamen Kuta nah nyoho akeu miri da'un pat pikah ja'au. Hun néh pat pikah ja'au nah avé duah polo dau kereja mu'un avé tahup neu ké' rawah tinen ko'. Boh akeu bi pikah da'un nah tai tong long ba Dat bila' ba Selidan. Sinah jaji naneu Tamen Kuta nah nemeu ku'. Pat dau akeu pakut kerakut pikah da'un nah, lakau sawet ngivun avé sitai dau vevilang uba, boh molé rigah uban lakau usah awah. Avé semilep pu'un kayeu.

Ha' Kelabit éh Tamen Kuta nah hun ké' mena' kekat pikah nah ngan néh, "Kineu, sebila, ineu éh agat ko' belih da'un ko' teu?" ha' néh ngan ké'.

"Ha' kék' mipa, *Kelebé kék' senoho ko' kereja jin sahau rai sebila akeu ala nahat akeu ala po'é akeu ala avet akeu ala orong*. *Hun iteu akeu nangen juk ala livah éh ma'an kepéh*. *Inah éh puket, ha' kék' ngan Tamen Kuta*. *Ka'au jam keja'au pikah da'un iteu pat*. *Kineu, omok ke' pika akeu kereja bahat kereja muruh lem kura dau akeu tipun da'un miri da'un ngan pekerakut éh bi éh tuai siteu*. *Kineu, omok ke' mena' puket nah duah?*

"Boh Tamen Kuta nah bara' ngan kék', *Omok. Uban ka'au ngan akeu pesebila jian mu'un akeu péh pika ka'au kereja muruh mu'un*. *Akeu neteng ke' uban pukat nah bé' éh merah, koh keja'au giwang maten pukat éh agat ko'?* *Hun néh duah bua ojo giwang inah éh seluang si'ik péh omok teneng tong*. *Hun néh teleu bua ojo giwang maten pukat nah inah éh seluang keja'au geto ojo keja'au lé'ép omok teneng tong néh*. *Hun néh pat bua ojo giwang maten pukat nah inah éh seluang keja'au beté keja'au pa'an omok teneng tong*," ha' Tamen Kuta ngan kék'. *Kineu, sebila, jin belah éh mah giwang maten pukat agat ko'?* ha' néh.

"Boh akeu bara' ngan néh, *Akeu kelo juk kon seluang ja'au sebila. Giwang iah éh pat bua ojo jah, giwang éh teleu bua ojo jah*."

"Boh ha' kék' kenat ngan néh, boh Tamen Kuta ala puket jin lem alut néh boh éh mena' éh.

"Akeu neteng kepéh ngan sebila kék' ri', *Kineu ku' pakai éh da'?*

"Boh sebila kék' bara', *Hun mah mah ke' pakai éh da' jian ke' na'at keja'au seluang lem ba. Hun pina seluang ja'au, boh ke' tai ala pukat teu pu'un talei neu kék' tong pet néh teu iteu telun néh ke' ko' nelun éh tong lakan atau anak kayeu tong dirin ba*. *Boh ke' ngaténg éh lem levahau nah jah talei tong pet puket nah tong jah dirin, jah talei tong pet puket kepéh tong sa dipa*. *Boh ke' ala bateu keja'au lé'ép ngaléng éh sa dayah sa ba'éng lem belu'an levahau nah éh ke' ko' ngaténg*. *Ngaléng bateu nah sa dayah ngan sa ba'éng maneuh* ha' ba nah ja'au ke' seluang kelap ke' réh nekedeu petesung tong puket ko' nah. *Kenat ida', sebila*," ha' néh ngan kék'.

"Boh akeu bara', *Akeu bara' jian kenin uban ko' mena' pukat kivu éh agat kék' ngan tena' akeu pakai éh ala seluang*."

"Ha' néh ngan kék', *Akeu péh sebila akeu bahu uban ka'au muruh kereja mena' sapau ngan amé panak*. *Amé lah omok to'o kepéh*. *Keliwah amé to'o ka'au beso uban kura dau ka'au kereja rai ka'au la'au jin ka'o iteu da' ka'au pitah semah semah awah ba éh pu'un seluang ja'au*. *Jian ke' tai tupat ngaténg pukat teu kivu ha' tena' kék' ngan ko' ri'*."

Jin kenat bu'un bu'un tamen kék' ala puket ngan irah Kelabit tong Long Selidan sahau.

Duah puket éh nena' néh jah nah éh pat bua ojo giwang nah jah polo duah depah kebit néh, birang néh jah depah memila' urang birang néh. Hun puket éh teleu bua ojo giwang ri' jah polo depah kebit néh birang néh jah depah. Hun akeu juk suai puket nah iah éh pat bua ojo giwang nah, akeu avé pat migu suai éh kereja putung dau avé merem. Hun néh puket ri' éh teleu bua ojo giwang, avé teleu migu boh éh pesuai.

Uban kereja réh suai duah puket nah lebé jin kereja Ayu rawah Kong maneu pat pikah da'un néh, sin néh belih neu sebila néh nah jian. Bé' iah ngebuyuk ngan tamen kć'. Kereja suai pikah da'un kereja bahat, bi éh kereja bahat kepéh, tapi' kereja suai puket kereja ni'an moko lem lamin mahat puket. Tapi' na' péh kenat, kereja suai puket lebé jin kereja suai pikah da'un nah.

Tamen Kuta tepat tamen kć' kepéh.

"Jian ke' mihin keh jah kolé kivu ha' tena' kć' teu éh semu'un néh hun ko' ala puket teu bé' éh gunah tai tong belukih atau tokong buhei. Bé' éh kenat. Tupat ke' kivu ha' tena' kć'. Hun ko' leko ngelamin tong data poléng ada luten jin ba jian ke' jah ha' kueu keju jin ba vevilang apé ihang buhei. Hun néh kenat boh ka'au omok tepih jin ba éh ja'au. Uban puket iteu ja'au giwang maten néh. Adang ko' pitah ba ja'au. Boh seluang ja'au pu'un. Éh sukup omok teneng tong puket ko' teu da'. Boh ka'au bé' darih miri da'un ngan darih ngan mutau pekerakut pikah da'un teu da'. Boh ka'au omok pu'un kinan. Jian ke' kivu ha' tepat kć' teu. Mai keh kivu barék ka'ah Penan poho sahau éh moko buhei rai. Tupat ke' kivu barék amé Kelabit. Hun pu'un penusah tong keh jin ka'o iteu ka'ah mai kivu kepéh, ha' tepat kć' teu. Hun ko' déhé dirin ba omok ke' maham puket ko' teu dau tahup atau dau ngivun lem ba. Ka'au na'at gaya' dau. Hun sio dau ta ngivun ka'au maham puket ko' tong melui tong ga. Tahup ka'au ala éh dai néh matong. Hun dau telah ka'au omok na'at jah ga atau levahau éh jian éh pina seluang lem sitai ke' ngaténg puket ko' nah poké éh jah merem, dau ngivun boh ke' tupat melé éh omok jah gaweng seluang tong néh dat sebila," ha' sebila Ayu nah nebara ngan tepat ngan Ayu nah dai néh darih tong puket nah.

Boh Ayu bara', "O, mu'un, bé' amé jam barék. Akeu juk nyavu ha' ko' awah."

Hun néh molé avé tong jepen néh lua' néh pu'un lah puket nala néh rit de', iah bara' ayo ayo ha' éh tebara sebila néh ri'.

Boh ka' ha' néh, "Kenat kekat ha' tepat néh ngan kć'. Kio bé' éh ha' néh ngalok. Hun sebila kć' nyoho lu' tai tong poléng ha' jin ba, kio bé' ha' néh mejeu uleu kabé," ha' Ayu ngan irah pina.

Pu'un irah jelua' éh nyenah, ha' réh, "Tong dirin ba ja'au, lumang ayau kivu alut atau hun néh bé' ayau anak seminga' tai ba omok matai menyet. Hun néh bé' kenat uleu kereja paleu hun papah lu' lem ba hun néh matong tai long ba ja'au tong ba banget sitai berungan éh ngeta nah hun néh marek ba'o papah nah boh éh nyoho berungan éh lua' néh éh si'ik medék ba pitah jin semah savé papah nah. Jin kenat bu'un lu' omok sakit ngan matai," ha' réh.

Uban sahau irah éh tigéh ngalayau bet papah tong ju jin ba. Na' péh irah leko bé' maneu kenat, asen néh tong anak ba, matong lebé melapuh ba'o néh bé' jak avé tong long ba ja'au. Tapi' hun papah maréng tio masek ba ja'au, hun néh avé tong long néh, keto pu'un ba'o.

Tapi' irah pina bara', "Hun lu' ngelamin tong dirin ba ja'au, kalai péh uleu siget dau paleu omok lu' bet papah ju tong naha. Lo hun lu' pina teu tupat awah kivu Uyau awah.

Jelua' éh nyenah mipa, "Singat."

Sin lem ha' réh kenat, kelunan inah singat uban bé' nesen nyenah seruh tong kinan awah.

Boh ha' Nyerua, "Kekat ayau lu' rai bé' pu'un kepéh. Irah éh ayau juk pakan lu'."

"Hun néh kenat mu'un da', " ha' réh éh keto nyenah.

Boh irah éh kelo tai ba ja'au, ha' réh nyabo kepéh. "Bé' uleu matai neu ayau sokoh uleu kuman ngan ngida ngan beso. Lebé mu'un lu' kivu barék uleu poho, sio lu' bé' ala puket rai. Sio lu' ala puket nah jian lu' tupat kivu ha' sebila ko' nah," ha' réh kepéh ngan Ayu.

Boh irah bé bé peseliko ha' pekedayo ha'.

Jin kenat bu'un mé' lah tupat miso oko mé'. Jin kenat bu'un irah pina puba* pitah puket lah uban réh jam éh nala Ayu rai. Boh réh péh kelo lah moko déhé poléng ha' jin dirin ba. Jelua' kolé amé moko lem data. Bé' lah amé medai. Omok ke' lah luya. Bé' réh toto kua' bu'un rai medai ngan nyenah.

Hun mé' pitah ka'an tong tana' bé' pu'un, maham puket tong ba kepéh pu'un seluang éh ba'an mé' nala mé'. Inah maneu akam mé' jian, jin kenat mé' jam miso akam oko mé' omok tai tokong buhei hun mé' bé' gunah tong ba. Omok tai ba hun mé' gunah tong ba. Irah ngelayau na'at gaya' dau awah. Hun dau telah ha' Ayu bara', "Iteu dau tulat nyeputan nyoho tam tai kuman ka'an lem ba," ha' Ayu.

Uban ha' néh éh lena bé' milih éh lem ha' lu' "Iteu dau tulat tam kon seluang, uban dau telah."

Hun arak ta Ayu bara' "Iteu dau tulat tam tai tana' buhei bé' pu'un gunah moko tong dirin ba kepéh uban ba ja'au hun ngaténg pukat matong awah," ha' Ayu. "Arak ta -- éh senuai tam, itam maneu puket tana'," ha' néh tapan maneu viheu ato.

Uban Ayu nah tukeng nyeputan suai viheu sahau. Jah duah dau teleu dau kelebé néh malan[†] viheu ato nah hun néh lepah senuai néh pesék atau peka ngivun Ayun nah tai bi gaweng ja'au ngelava ngan melé viheu néh. Peno gaweng nah ka'an kuai datah kasék tetong pasui beret nala néh. Hun dau musit pété molé lah éh bi ka'an inah kinan réh. Na' péh dau ta dau kuba' ka'an tong viheu ri' lepah kinan réh maneu réh beso.

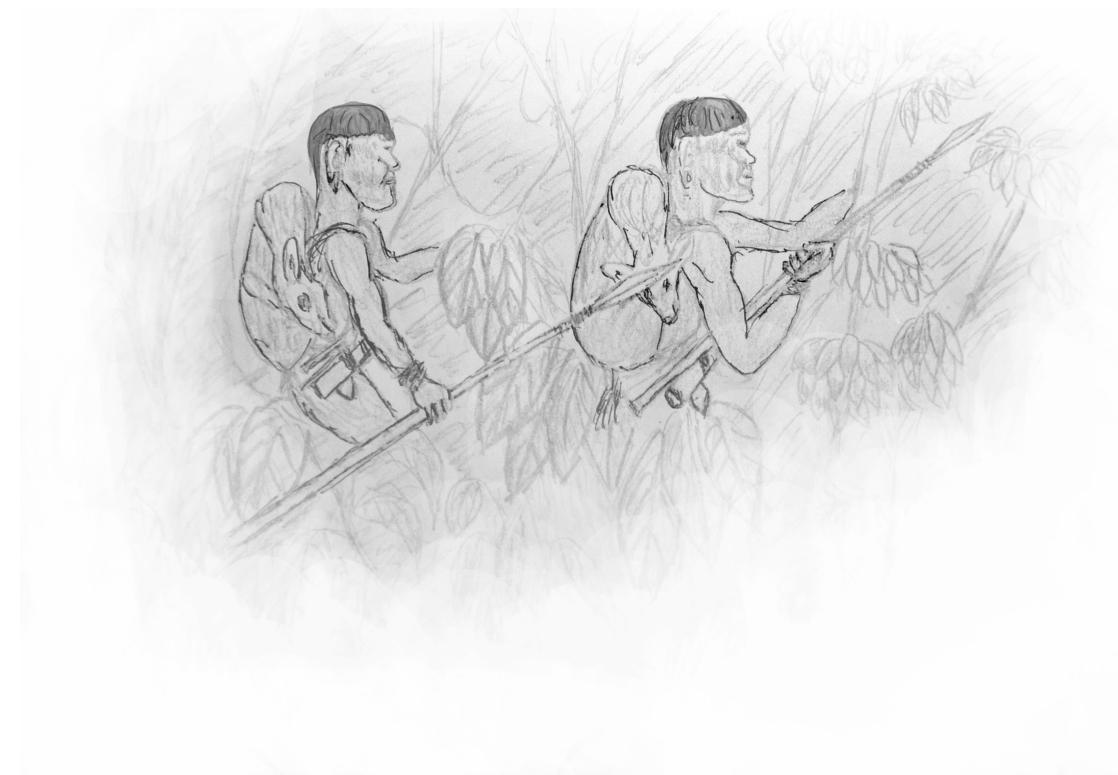
Inah gunah réh tai buhei uban bé' gunah tong ba kepéh.

* purat

† mapat

Kenat amé sahau. Na'at gaya' dau awah. Hun mah arak telah irah bara', "Jian boho nerurut tai dirin ba," ha' réh. Hun dau ta, "Jian boho nekitoi kebuhei kepéh, arak ta," ha' réh.

Uban néh kenat gaya' amé bu'un bu'un amé omok miso omok jeleng tai tong dani ba jin tamen kć' Ayu ala puket ngan sebila néh Tamen Kuta Kelabit éh tong Selidan nah. Hun sio inah avé pelinguh avé hun iteu.

TULAT 35

LAKEI ÉH JAM MEMALIT

Jah kolé éh tenesen ké' amé mepai tong Dapau I'ot Ba Buit. Tuman ngaran néh kenat uban jah ka'an ngaran néh buit tekun papit ngan moko tong paking long ba inah. Ka'an nah keja'au peso, layan néh padeng urah urah, pu'un alé mebéng mu'un pekup bau batang rong kivu bato sohot. Buit nah ha' réh arak babui pina iah kivu babui inah. Semah semah babui inah lakau buit nah kivu babui inah. Babui ngelina' lem bawang buit péh ngelina'. Hun néh pu'un uban lina' pusuh tong kayeu éh diva' uban tana' lina' nah, ha' réh lina' buit. Penusah ka'an inah hun aseu mangang éh hun néh tai tong ba aseu nah matai naneu néh uban néh nyiva' éh. Ba iva' néh sa'at ba'o avé katah omok maneу aseу nah sakit barei neu torok. Omok matai. Inah irah leko aseu mangang ka'an buit nah.

Tong jah retek tamen ké' bara' éh tai metek tajem. Ka' ha' néh, "Akeu dat tai metek tajem bukuh sahau rai, akeu. Uban tajem inah poho tajem éh katah éh matai," ha' tamen ké' ngan tinen ké'. Boh akeu péh menéng ha' tamen ké' bara' kenat, boh akeu bara' ngan tinen tamen ké', "Akeu péh dat Mam dat Nam tai akeu ke' akeu jam gaya' ala tajem vam."

Ha' tamen ké' mipa, "Né' dalau ka'au lakau ke' éh tapi' ka'au jaga' kivu ha' awah dai ko' tenepék ba pelep tajem," ha' tamen ké'.

Ha' ké' mipa ha' tamen ké', "Talan péh kenat omok ku' kivu ha' ko' da! "

Boh tamen ké' mihin mo lakau jah bolo la nebi néh lem gaweng. Boh amo lakau lah avé sitai pu'un jah inan ja'au.

Ha' tamen ké', "Iteu inah tajem."

Boh éh nojo jah inan éh dani éh tengé bengesa'. Ha' néh kepéh, "Iteu lah jah inan kayeu punyau ketigo'. Ka'au na'at jah lugung barei layan lep lu' kelunan tong jah lakat néh. Inah ngaran néh bukuh. Iteu jalan amé nelana' tajem iteu. Tapi' hun pu'un bukuh kenat tong lakat tajem, sin néh tajem inah matek katah ngan matai. Ngaran tajem kenat éh pu'un bukuh nah, "tajem tekok silei". Silei nah jah pengeja'au torok padeng. Hun néh nekok pu'un lebo' éh tong batok néh rai barei inah layan bukuh teu. Sin néh hun pu'un bukuh kenat tong tajem, bé' éh tajem barei kemalai, tajem inah katah kua' barei ibah torok silei.

Boh iah memalang tajem nah kebau. Ha' néh, "Iteu palang éh omok jalan réh mukat tanyit jalan sala layuk sahau," ha' néh. "Ngaran palang iteu, hun réh memalang éh bau pakai pina kejeret réh tepeket ka', ka' inah ngaran néh palang kuyat.

"Tapi' Mam, ineu gunah ka'au memalang mukat kebau ketai, bé' metek tong pu'un néh teu?" ha' ké' neteng.

Ha' tamen kék', "Uban néh pina suhat uban retek irah sahau tenéh geroték ke' awah. Akeu juk ala tong ipa tajem éh bau retek kemedak kulit tajem éh bé' uban netek kelunan tai uban hun kék' metek éh siteu tong pu'un diva' ra' uban geroték teu adang pelep bé' kasi musit. Sitai sa bau lumang mu'un bolo toh peno."

Boh éh lah bara' kepéh, "Ka'au moko ju si'ik hun iteu da' akeu mukat kivu palang metek inan tajem teu dai uvap ipa tajem ketem pelep néh munyai teu peloho bau ko' dat. Ka'au omok kinan tajem kulit ko' avé ko' sakit keta. Barei laso."

Ma'o inah iah kivu ha' néh mukat. Akeu kivu ha' néh moko ju. Hun néh sukup kelebé iah ma'o lah metek tajem peno jah teba' bolo la. Boh éh tuhun mihin éh. Boh éh ala ujung kayeu kenéh meseng tong uba bolo éh jalan pelep tajem nah dai néh suék. Boh éh teven éh lem gaweng boh tamen kék' mihin mo molé.

Avé vevilang jalan pu'un tamen kék' na'at jah ka'an. Ha' tamen kék' ngan kék', "Pedau ko' tai beté kineu, pu'un ka'an ta'an ko'? Bé' éh ka'an ja'au. Ka'an si'ik. Tong paka' ke' na'at éh da', " ha' tamen kék'.

Boh akeu ngejuak mu'un mu'un. Bé' poléng. Boh tamen kék' bara', "Hun ko' beté tengé bék' ka'au omok ala ka'an inah uban bék' selék na'at ka'an inah," ha' néh.

Boh éh tojo éh pakai keleput néh.
Boh lah akeu na'at éh. Inah jah ka'an nekieng tong paka' ngamit ojo ngan gem néh tong paka'. Boh tamen kék' mihin mo tai ra' néh. Boh tamen kék' nyulip telo ala tahat masek éh lem keleput néh kenéh put ka'an inah avé duah tahat neput néh teneng tong ka'an inah. Jah duah palah kelebé ka'an inah peloho. Boh tamen kék' nyepera' éh mihin éh molé avé tong gaweng tong kék' moko ri' boh éh pei éh sinah.

"Iteu jah ka'an ngaran néh kubung. Kubung iteu, kubung da'un. Pu'un pat bengesa' -- kubung kelasih, kubung lebun, kebung da'un, avé kubung pelanok. Ha' réh," ha' tamen kék', "kubung teu bék' éh ka'an ka' awah. Ha' réh jam éh paléu malui penakoh jam éh marang memalit. Na' péh bau hun néh juk memalit marang, tai tong jah kayeu, kapé' ke' tong pu'un kayeu tai éh. Bé' éh kivu kenin éh ri' bau tio pedereng megep tong lapan inan kayeu. Bé' éh kenat. Uban néh kenat arang irah omok tapan éh hun réh lemo atau mutau atau li'eu lakau, boh réh bara', *Akeu lakau nyavu arang kubung*, ha' réh." Kenat ha' tamen kék' ngan kék'.

Ma'o inah tamen kék' teven kubung lem gaweng. Hun néh teven éh ka' ha' néh kepéh. "Jah kelepan kék'," ha' néh. "Sahau sio irah redo nemalé dani juk nganak hun lakei néh ala kubung teu anak inah peloho da' omok pelin kubung nah uban néh hun toh ngulit éh dat

mago éh jah boré néh éh ja'au. Barei inah péh anak pelin kubung. Jah boré néh éh ja'au, lé'ep pa'an néh berohoi ke' mago. Omok éh kenat avé anak ja'au awah." ha' tamen ké'.

Kura kura polo ta'un jin ka'o inah, pu'un jah putih éh kivu panak ké' murip piso paso tong tana'. Penan maneu keruah ngaran néh Lakei Kubung. Ngaran néh éh mu'un poho Bruno Manser. Iah moko lebé tong tana' lalun belah amé Penan avé tujuh ta'un kelebé jam ha' mé' mu'un. Uban jah kolé ha' néh tosok, ka ha' néh, "Tong tana' amé éh ngaran néh Suis pu'un jah inga' sitai. Pu'un jah pawit livah naneu réh éh pakai mé' marang kebit néh ayah depah ka'ah Penan. Ngaran néh maikerolait. Akeu tekun pekalai tong tana' amé jin berusu' bateu buhei marang kera'." ha' néh tosok.

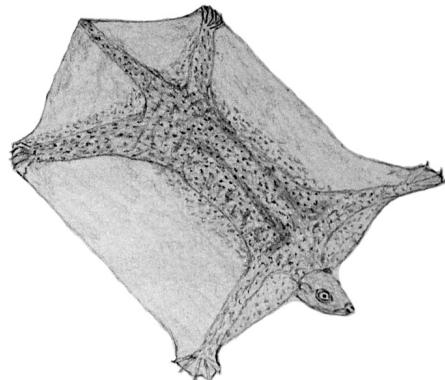
Amé mala' mu'un hun néh tosok kenat. Uban kemalai mé' mateng lakei putih nah Lakei Penan uban néh malai mu'un ngan mé' barei Penan mu'un. Hun néh tosok kenat, boh mé' bara', "Pu'un jah ka'an éh kenat tong tana' mé' siteu. Ngaran néh kubung. Barei ha' ko' tosok ka'au marang nah jin buhei marang kera'. Iteu memalit. Kubung nah mukat inan kayeu bau boh éh marang memalit tai pu'un kayeu ra'. Kenat ka'au marang kunah ko' ri'."

Boh jelua' mé' bara' kepéh, "Jian lu' maneu ngaran néh kepéh mai Lakei Penan. Maneu éh Lakei Kubung."

Boh réh bara', "Sé kelo mateng éh Lakei Penan, omok. Sé kelo mateng éh Lakei Kubung omok, uban néh memalit barei kubung mu'un," ha' réh.

Hun sukup kelebé Lakei Kubung nah nya'ap amé Penan mapat kompani ala kayeu meta' réh nasa' tana' ngan ngebé kayeu ngan ka'an. Maneu peritah merek mu'un ngan néh ngan juk ngamit ngejin éh. Jah kolé irah jadi ngamit éh, tapi' iah jam ngaken pelepu jin kamit réh nerejuk lem ngap apé ngeluvit tai Ba Libang. Tovo inah irah polit nyelapang éh tapi' sala', boh iah pelangui satong pelipek ketai.

Tong ga' néh iah molé tai tana' Suis, tapi ngelayau
siget ta'un nekau masek Malaysia molé tavin
amé. Jah kolé hun néh tuai kepéh mihin
pawit adek néh boh tuhun tong lamin
meteri ja'au tong Kusing jalan nelana'
kegahang kenin néh tong amé Penan.
Hun inah pu'un lah jelua' amé Penan na'at
gaben néh marang kenat, "Teneng mu'un ngan
payo mu'un ngaran néh Lakei Kubung," ha' amé.

TULAT 36

IRAH ÉH JAM KENYO, IRAH ÉH JAM NGUKUM

Boh amo tamen molé tai lamin bi bolo tajem avé kubung. Hun mo avé tong lamin mē', jelua' lem jepen nah molé ngelesai tong Ba Buit. Pu'un réh ala torok keja'au geto ojo lu' kelunan éh moko lem ba tong dirin naha neta réh pakai po'é. Ngabeték barei kemanen. Tapi' bé' éh lena mu'un beték. Irah tulat éh siget sanan.

Ha' ké' ngan tamen tinen ké', "Ineu iteu. Kemanen?" ha' ké' ngan tamen tinen ké'.

Boh rawah bara', "Iteu bé' kemanen. Iteu ngaran néh torok besava éh malai tong ba jian ba melinut* atong tong tana' nawo'. Pu'un jah kepéh ja'au keja'au lé'ep lu' kelunan ngaran néh torok lakat bekaran. Iah inah péh jian kon éh. Iah inah péh moko tong ba jian. Lumang éh moko lem luvang bateu hun ko' nyikop. Lumang éh pegen lem levahau anak ba éh tunem keja'au. Duah bengesa' iteu lumang kuman ba awah bé' kon seluang. Ha' réh tapan hun la'au ha' réh, *Itam moko nyavu penguman torok besava awah, kei, ha' réh*. Sin néh, *Itam moko mesep ba pana awah la'au bé' pu'un ka'an, kei*. Kenat ha' tamen ké' bara'."

Boh akeu péh bahu menéng ha' néh barei mo ala tajem ri' ala kubung ri' ngan na'at torok nah. Lem kenin ké', "Jian, omok pina nihau lah. Uban néh vam bé' pu'un irah éh ja'au, akeu to nesen éh bara' éh ngan anak ngan ayam ké' vam ngan lua' ké' vam. Sé sé éh mekihau ha' tukit ha' tosok ha' suket adang iah omok jam éh," ha' lem kenin ké' tengé.

Amé moko sukup lebé tong Dapau I'ot Ba Buit. Boh tong jah retek kepéh pu'un jah vé ké' ngaran néh No', † éh anak tepun ké' Ué tai ngaseu. Boh aseu néh mangang jah lakin babui, boh No' nah muja' mematai babui nah pala keleput néh. No' nah bé' gahang bi babui nah uban néh bahat mu'un lakin babui bé' omok bi éh jah usah. No' nah ala kekat éh lem usah babui barei atai, uit, sup, poso, sah, tup, kekat éh jam laho siveu. Iah bi éh lem gaweng. Boh iah avé tong lamin.

Boh dau rema irah bara', "Se bé bé irah ja'au atau anak éh omok lakau bi tai mulang babui éh nebet néh malem rai?" ha' réh.

Boh No' nah pengeja'au ngan tamen ké' Ayu pengeja'au ngan Nyerua pengeja'au boh amé anak tai kivu réh mulang babui nah. Hun mē' avé sitai tong patai babui éh naham néh lem Ba Buit tong i'ot néh boh No' nah menat babui jin lem anak levahau. Boh éh memutui babui nah mugen ulun babui nah avé ojo avé gem néh. Jelua' mē' bi jah lé'ep babui jelua' mē' bi jah pa'an babui jelua' irah ja'au bi ulun babui.

* éh matong dawai

† Keruah ngaran néh naneu réh Maren Tadi'. Keto murip tong Long Ba Rayah dayah Ba Libang.

Jelua' bi labet babui. Jelua' bi kebah babui. Kenat éh, pesi'ik si'ik. Ha' tamen ké' Ayu bara', "Jian hun iteu uban pina usah. Itam nyavu barék getungan," ha' néh sanya ngan seminga'.

Boh amé lah nihin réh lakau sa'o ba avé ba'éng taket tana' podo tokong raho tokong avé la'ut sitai tokong nah paking boyo déhé Long Buit. Sinah pu'un jah kayeu putui naneu kepu sahau bé' sahau mu'un. Kayeu nah kuba' bau tokong boyo nah batang sa pungin kayeu nah tuding tong tu'et néh pejing tunem kebau. Amé pina tio lakau, Musa bara' jin belah mé', ha' néh, "Ngai tam kei, akeu nyavu di'ah."

Sin néh kenat ha' uban di'ah tekun mani. Inah sin Penan bara' nyavu di'ah. Hun kenat ha', Penan jam éh mani. Hun Penan bara' "Akeu tai nyavu sepuak", hun kenat ha', irah tai nyiva' uban jah ka'an barei sa'ai éh lumang nyiva' ngaran néh sepuak. Irah éh sahau awah éh jam menya jam ngitup awah éh pakai ha' inah. Ha' réh sahau, bé' omok bara' "mani", uban segit. Bé' omok "nyiva'", uban segit. Inah irah milih pakai ha' dilem.

Boh Musa nah posot sinah pei gaweng jalan jah lé' ép babui éh nebi néh ri'. Amé pina lakau pajau tai tong long Ba Buit éh poléng ta'an jin Musa posot ri'. Uban amé biau juk mero lem ba uban amé bi babui ri' ngan raho tokong ri' pana usah mé'.

Boh Musa ri' titai batang éh putui éh tuding ri' avé tong pet néh iah ngemelo mekék avet néh tong lotok néh kenéh mani. Tovo inah jah satek kayeu si'ik kamit néh kenéh juk ala éh pé néh hun néh ma'o mani da'. Boh Musa ri' mani *bok bok bok* ha' loho ani néh hun néh na'at sa ra' néh iah na'at jah livah barei o'o barei kemalai awah. Ani nah peloho bau barei o'o nah. Boh éh tedau sa jah kepéh. Boh beleka' akam néh barei penerah pala jah angau éh pina atau jah lo'ong uai éh pina tong lotok néh. Boh éh tekejet nekedéng ani néh piriу tong beté néh avé tong avet néh. Bé' duli. Kayeu éh juk pakai néh ngepé ri' tio tepaga' jin ojo néh uban néh pua ngan besau. Iah tio nerurut raho kivu apé ihang. Bé' kivu jalan poho. Tovo inah iah manga ngan memengit ngan ngeradau bara' matai. Amé éh ngida mero tong ba ri' menéng ha' néh tio mono kivu apé ihang nerurut tuhun lem ba. Ha' irah éh ja'au bara', "Ineu, ineu, ineu, ineu, Ineu maneu ke'?" ha' réh. "Torok? Ineu maneu ke', neput kelunan?"

Ha' néh lem ha' kanga néh, "Bé' jam, akeu sakit awah barei penerah pakai uai tong lotok ké' bé' poléng ta'an ké', " ha' néh ngan réh.

Boh irah tio na'at tong lotok néh marung awah uban senevut. Bé' pu'un uban ga'at. Ha' réh, "Adang néh jin belah ueng atau lengiang," ha' réh.

"Kenat péh akeu bé' jam, ngan akeu bé' lah tai mulang gaweng ké', " ha' Musa.

Pu'un jah padé No' nah éh kivu amé hun inah. Ngaran néh Létéh, tamen néh po ké' Ué. Lakei Létéh nah tekaja' ja'au jin amé. Ka' ha' Létéh nah: "Pa' piah Musah ilo ko' barei oko irah sa'ang," ha' néh peja' Musa, uban Musa bé' omok pegen tato uban lotok néh sakit mu'un. Uban tamen néh Ué pu'un tosok gaya' irah sa'ang sahau.

Boh ha' néh kepéh, "Ngan inah péh na'at ka'au tong avet ngan tong beté ko' ngan tong teko ko' barei oréh nyakit ani ko'," ha' Létéh sanya ngan peja' Musa pegen lem naha.

"Hun kenat," ha' No' ngan lakei Nyerua ri', "Amo tai na'at éh. Kelé da' ineu éh mu'un."

Boh rawah tai kivu jalan mukat tokong boyo avé tong gaweng Musa boh roh na'at batang tenitai néh éh jalan néh mani ri' boh roh na'at ueng barei barei besungah bua marang mahau ani Musa ri' ueng ri' musit pina marek ba'o ani Musa ri'. Boh rawah duah ri' bi gaweng Musa ri' molé tai tong amé éh moko tong naha ri'. Boh tamen ké' Ayu bara', "Ineu éh mu'un éh nyevut Musa ri'?"

Boh No' rawah Nyerua bara', "Patai vai ueng irit, barei barei besunga' rai balong lotok ueng," ha' roh.

"Hun néh kenat lah, jian sé sé péh lapah sinah maneu oro ké sakit nojo sinah dai kelunan pejeu kepéh jin ka'o iteu," ha' tamen ké' ngan No' rawah Nyerua.

Pu'un jah liwet amé moko dau pu'un boh Létéh pané ngan polong amé anak lakei éh si'ik jin néh. Ha' néh, "Tai tam. Pu'un bua kayeu kepa'a sitai. Pina juhit kon éh. Sigeut usah ka'ah anak teu da' da' jian ke' bara' juhit mah agat. Akeu put éh bé' pakai tahat tajem. Pakai tahat awah. Hun néh neput ké', hun néh peloho akeu bé' mematai éh. Akeu memutui pawit néh awah. Murip. Mena' éh ngan keh omok olong. Hun mah mah éh petavé sakit suhat neput ké' nah juhit nah matai omok ka'ah mavut bah kon éh lah," ha' néh.

Pina mé' bara' ngan néh, "Kelo! kelo!"

Boh Létéh nojo akeu. "Ka'au, Galang, juhit ineu agat ko'?"

Ha' ké' ngan Létéh, "Juhit telo abing." Layan juhit nah bala kelet marung ngan leté ngan padeng.

Ha' Létéh kepéh. "Ka'au, Musa, juhit ineu?"

Ha' Musa, "Akeu kelo juhit sit telaja." Juhit inah layan néh leté marung apo purah purah. Tokok néh kebit.

Ha' Létéh kepéh, "Ka'au, Lumai, juhit ineu agat ko'?"

Ha' Lumai, "Juhit kelavet." Juhit nah layan néh leté ngan mebéng urah urah.

Ha' Létéh kepéh, "Ka'au, Jon, juhit ineu agat ko'?"

Ha' Jon, "Juhit potong été." Layan néh marung milah milah.

Uban Létéh bara' kenat ri', amé bahu uban néh ngejaji kenat. Amé seruh éh mu'un.

Ma'o inah boh éh mihin mé' lakau avé tong bua kayeu kepa'a ri' ha' néh, "Jian tam moko siteu. Mai jah jah kahut moko kelem awah," ha' néh. Ha' néh kepéh, "Iteu ku' ngelugung tana' da'. Sé sé kahut jin belah manga péh iah leko neput ké' pala lugung tana', adang akeu put iah éh kahut pekelap juhit. Mai kahut da'. Mai, kelem awah siget usah dai juhit bé' tuai tong bua kayeu kepa'a teu," ha' Létéh ngan amé polong anak ri'.

Boh amé medai mu'un kepéh uban sakit neput da'. Pata moko kelem. Hun juk pané, pakai ojo awah ngan keré awah. Avé dau tahup bé' pu'un sapét jah jah juhit tuai. Ha' Létéh kepéh, "Barang sa'at okon péh tam bé' irah tuai. Hun akeu tengé rai, pu'un éh pina."

Amé seruh ha' néh mu'un kenat.

"Jian tam molé da', na'at juhit lem jalan awah. Pu'un ke' ida' pa' péh lem jalan," ha' Létéh.

Boh Létéh molé mihin mé' avé lamin péh bé' pu'un sapét jah juhit. Boh akeu taket tong lamin amé panak.

Tinen ké' neteng, "Mah juhit la keh?"

Bé' pu'un," ha' ké' ngan tinen ké'.

"Hun néh ha' ko' melim awah nah adang néh tekirei ko', kio," ha' tinen ké'.

"Ieng ke' mu'un juhit," ha' ké'.

Boh tinen ké' ma'o ngelelet neteng juhit.

Jah dau kepéh amé polong anak tai seminga' sa aju lamin. Pu'un jah rapa' i'ot anak ba pu'un jah kelo'ong tokong. Sinah mé' metep jah laka dahan ba ke' mé' maneu éh selato jin bau kelo'ong tokong nah nyelato tai sa bau ba rapa'. Amé ngejeret peket laka lato nah duah kayeu tepeket éh suti' awah tong pet laka lato nah jalan jah usah anak omok menyun. Hun mé' moko seminga' nyelato sinah bé' lebé tuai lakei kenyo ri' kepéh, Létéh.

Ha' néh, "Mai jak. Akeu maneu éh jalan kekat lu'. Akeu maneu kayeu peket laka lato nah duah tepalang kebit. Duah molé ka', duah molé ka', tepalang. Omok lu' pina jah kolé tai lem laka lato nah. Nem usah jah kolé tai," ha' néh. "Bé' éh pejah pejah kenat."

Amé péh murung menéng ha' Létéh kenat. Boh éh tai ala kayeu memila' urang kebit kayeu nah pat batang boh éh nepalang kayeu ri' tong laka lato kenéh maneu éh ngejeret éh pakai laka penawat selah baha'. Tapi' bé' éh jam toto ngejeret éh pahat. Boh éh ala jah lo'ong uai sepa' ngelabak éh tong jah inan kayeu, boh éh nyoho amé taket menyun patip tatip petevan bau peket naneu néh ri' tong laka lato ri' avé nem usah mé'. Boh Létéh éh ketujuh usah menyun ga' sa bau irah anak éh bé si'ik usah jin néh, boh éh ngamit uai jah ojo néh ngamit laka lato jah ojo néh. Boh hun mé' taket bé kenat boh Létéh pei uai

nah. Amé tio petitot kivu laka lato ri' tai bau i'ot rapa' anak ba ri'. Avé bau rapa' ri' moko metok laka lato mihin réh juk molé murin kepéh tai uban réh bu'un ri' boh peket neu Létéh ri' tio tegerut peloho kekat mé' peloho lem rapa'. Akeu leta kulit bévé hun ké' petugu' tong ulun keruah éh sa konyong, daha ké' nerujai tai kebah avé avet ké'. Duah anak lakei Jon rawah Matius leta kulit tulang lep neu batang kayeu kuba' lem rapa' nah. Musa pelesan pesun néh naneu ara alut mega. Irah éh jah lekup awah neu laka lato hun peket néh ri' tegerut. Boh kekat amé manga, Létéh awah bé' manga. Uban Létéh menyun sa bau anak éh jah, iah bé' sakit ineu ineu. Iah nekedeu kelap awah.

Boh irah tong lamin menéng ha' mé pina ha' kanga pina ha' bengit pina ha' radau. Ha' irah ja'au tong lamin, "Balei kekat aseu kon keteleu, ha' keteleu kineu énéh?" ha' réh.

Boh réh tuai mihin angau jalan memerah ngukum kekat amé éh seminga' sitai.

Semu'un néh bé' pu'un sapét jah anak éh kenukum réh. Uban jelua' amé éh sakit si'ik ri' kelap mukat tong kayeu mada, avé akeu. Jelua' éh bé' jam mukat, ngo'op kelim tong pu'un ra'a. Boh amé ngedalem mena kemerek réh pawah jin mé' kelim.

Boh hun irah tinen tamen mé' avé sinah boh réh na'at Musa ri' pelesan pesun neu ara alut mega. Boh ka' ha' réh, "Patai keteleu borok keteleu inah kesakit keteleu lah," ha' réh mapah ha' réh pua.

Boh Ayong éh tinen Musa ngamit pesun néh kenéh mavut ara ri', boh Musa memengit manga navut réh lah ara ri'. Boh iah bi éh molé. Pu'un Iut leta kulit tulang lep inah péh nihin tinen néh molé. Pu'un jah anak redo Nak ngaran néh, iah inah lekup tegahang néh ra' itek néh. Inah péh nihin nuyung tinen néh molé. Amé éh tunem tunem kesakit moko kelim awah ngedalem.

Tahup dau boh réh tebai mé' molé. "Hun sé sé bé' molé hun iteu, ukum néh penerah lemah kolé tong lotok," ha' réh."Hun molé hun iteu bé' pu'un ukum tong," ha' irah éh ja'au.

Boh amé polong anak pita. "Borok lakei éh kenyo tam juhit rai, jian hun irai iah ngenyo tam awah. Hun iteu iah ngenyo tam maneu peket lato bé' reken. Maneu lu' peloho awah ngan jelua' sakit lu'. Kemah tam, molé? Kemah tam, bé'?" ha' mé' pané belah mé'. Boh ha' Kedui, "Molé awah ngejarem kivu ha' irah."

Boh mé' molé, avé tong lamin, bék' pu'un ineu ineu.

Hun sukup kelebé pawah mu'un kenin réh, ha' réh pekelena éh ngan mé'. "Ka'ah éh sakit mu'un bék' tusah amé ja'au memerah keh, sukup kenukum tenéh. Ka'ah éh barei lekup awah, adang meseti' kenukum penerah," ha' réh.

Jah duah dau jin ka'o inah nah boh tamen Musa bara', "Sé sé kekat ka'ah anak éh tai seminga' lato kepéh, akeu tai put ke' pakai pelep lengurep," ha' néh. "Uban anak ké' Musa

keta mu'un sakit pelesan pesun naneu ara alut mega, uban néh ngaya' kivu ka'ah pina nyelato."

Boh ha' néh ngan kekat tamen tinen éh jah, "Kineu éh setuju ka'ah kivu ha' kć? Sé sé sa'at meta' kepéh nyelato, jian lu' kua' kua' ngelugung pelep lengurep put réh petovo petovo doko keréh sikh," ha' Avun éh Tamen Musa.

"Jian mu'un ke' éh kenat," ha' irah pina.

"Kineu péh hun réh sakit kenat. Jian uleu meta' réh dai réh avé réh sakit kenat. Hun sakit, bé' pu'un tawan éh omok maneu éh ma'o laho. Kivu arat néh ma'o vam awah," ha' irah jelua' polong redo éh ja'au.

Ha' Tamen Musa kepéh, "Kineu, polong anak, bé bé ka'ah pu'un menéng ha' kć', ha' mé'?" ha' néh.

Amé anak bé' jeleng pané. Amé tuga' awah.

Tamen Musa kepéh bara', "Kineu, ta'an ka'ah, anak lu' tuga' ri', sin néh kenat irah lepah menéng. Hun mah mah réh ngelapah ha' mai duah kenin. Put awah pakai pelep lengurep uban réh lepah ngakun."

Uban néh kenat kekat amé anak lah medai kepéh tong laka lato.

Bé' pu'un sapét jah jin belah amé éh jeleng bara' pengesa'at ri' naneu Létéh mejeu mé'. Uban amé medai kenukum Létéh hun mé' tengé hun irah ja'au ju.

Na' péh irah tamen tinen mé' merek bé' jak réh pu'un makat memerah mé'. Ha' réh awah. Uban réh to pu'un pemika lem kenin réh. Semu'un néh mejat irah tamen tinen ngukum amé anak. Éh ngelayau irah pekedai awah.

Ha' tapan, hun Belaré' sukup ja'au omok jam pané omok tuhun jan tengé lakau lem belasek, boh tinen palé buha' akeu mihau éh. Tapi' ha' néh ngan kć', "Hun koh seliko, ka'au ja'au jin kawah, mihau iah dai néh tai tu'et dai néh tai éh sakit neu. Hun néh sakit da', hun néh kivu ka'au, ka'au teneng penanyap ngan penerah. Kejam? Nenéng ko' pala kelingen? Mai maneu kelingen ko' barei kulat kelingen medok awah. Kelebé lebé néh kivu ka'au seminga' mai bé' mihau padé ko'. Pina éh maneu sakit tong tana'. Inah amé ja'au pané kenat. Hun mah padé ko' sakit, ka'au péh sakit penerah. Padé ko' jian, ka'au bé' pu'un ineu penganeu tong ka'au."

Inah akeu medai. Hun akeu juk seminga' ju kivu padé éh jah, ha' kć' ngan réh teleu, "Moko jak akeu polé padé tam éh si'ik."

Boh akeu tio mihin éh molé tai tinen mo.

Uban akeu jam sin lem ha' néh ri', "Hun mah padé ko' sakit, ka'au péh sakit penerah," uban jah kolé tenéh akeu teneng penerah irah ja'au.

Hun kék' keto si'ik, omok pané bé' kelupet, tapi' bé' omok maneu kereja ineu ineu, nyoho irah awah, akeu kivu tamen tinen tai paleu ju. Amé molé dau tahup. Tamen tinen bubu. Tinen tai ala ba, tamen kék' tai ala kayeu luten. Akeu ngé'éng nyoho tamen kék' atau tinen kék' rigah memutui apo éh penaleu mé' ri' bah éh suai pi'ong keluran. Uban hun lu' si'ik omok lumang juk kon pi'ong. Irah bé' peduli ha' kék' nyoho. Akeu ngé'éng manga lem gelan sinah. Tamen kék' ala agap patet éh lem aveu bé' iah peduli akeu nyoho pi'ong. Akeu merek mikah ngeloho sé kayeu bau paso maneu éh peloho lem aveu. Maneu luten mahang barei irah kerudung kayeu lem aveu awah. Boh tinen kék' molé jin néh ala ba bi bolo nesé duah bi bolo la duah. Tinen kék' péh ieng ke' gahang molé bi bolo jalan ba. Tamen kék' nyu'un jah pikah sé kayeu jin tana' pei éh tong patah sa dipa aveu. Boh akeu keto ngé'éng negarai sé kayeu ngeloho éh lem aveu.

Ha' tamen kék', "Ngedanak ke' da'. Moko jak ke', iteu ku' suai pi'ong ja'au kinan ko' da', nak," ha' néh.

Sin lem ha' néh nah, ha' néh merek. Boh éh metek jah lo'ong uai sepa' ngejeku éh duah. Boh éh tuai ngamit ku' memerah avé teleu kolé tong lotok avé lekup penerah boh akeu manga kepéh ngan sakit mu'un barei senevut adeng barei senevut lengiang.

Ha' tamen kék' hun néh lepah ma'o memerah, "*Mai jak ha' kék' ngan ko' ri', bubu jak ha' kék' ngan ko' ri'*". Bé' ka'au. Ka'au ngelapah ha' bé' posot ngé'éng, kineu, inah keja'au pi'ong jian," ha' tamen kék'.

Boh Jun éh do Iat éh vé kék' na'at tamen kék' memerah ku' ngukum ku'. Boh éh tio tuai ala ku' papung ku'. Boh éh ala ku' tai tong lamin néh. Boh éh pané dawai. "Uban ko' kineu réh memerah ke', ngukum ke'?" ha' Jun nah.

Ha' kék', "Uban kék' nyoho suai pi'ong."

Ha' Jun kepéh, "Hun néh kenat, hun mah mah péh lah jin ka'o iteu hun réh bubu kenat hun réh bara' *Mena jak*, hun réh kenat ha', mai lah ke' ngé'éng mai ngelapah ha' irah ja'au. Kenat néh kesakit penerah. Pu'un jah ukum kepéh éh sa'at kepéh dat. Inah éh penanyap. Maten péh pedé rong péh paha boré péh vat nasek sap dani juk matai mu'un. Inah jah ukum sa'at jin penerah kepéh," ha' Jun. "Hun néh kenat, akeu bah pi'ong ngan ko'. Hun mah mah ka'au juk kon, hun irah bubu jian ke' tuai bara' ngan kék', akeu omok suai éh ngan ko' dai réh ngukum ke' kenat," ha' Jun.

Akeu lah menéng ha' néh pané kenat jian kenin. Akeu moko lah mena éh bah pi'ong keluran. Boh akeu kon éh. Lebé avé merem boh tamen kék' tuai tebai ku' molé. Akeu bé' kelo uban keto merek medai sikih boh Jun bara', "Omok ka'au molé kivu ha' tamen ko' bé' éh memerah ke' kepéh da'. Tapi' da' hun mah mah mai ke' lah barei ko' iri'. Boh irah bé' memerah ke'. Hun ko' kivu kenin ko' iri' kepéh adang réh ngukum ke' barei ko' iri' ke' kepéh," ha' Jun.

Boh akeu lisoh ke' jin dirin gelan tuhun molé kivu tamen kék'.

Lebé kepéh jin ka'o inah hun kék' sukup ja'au omok paleu jah bila' lo'ong uvut inah amé keruah kék' amé padé pata kék' pina mé' seminga' petekelak tong belasek tong lamin tong tana' lalun sahau. Uban tong tana' lalun irah meta kayeu suai lamin pina tu'et sitai. Pina péh repo sitai. Pina péh kayeu éh keto murip belah lamin. Amé anak magat petekelak mukat tong kayeu avé tong paka' bau amé nerurut raho avé tong tana' nekedeu keteu ketai avé tai tong repo.

Ha' irah ja'au mé', "Molé lah balei aseu kon keteleu polong anak sa'at meta' barei nepang réh pipa rai kelingen keteleu bék' jam meneng ha' tebai mé' nah. Hun keteleu mukat kenat da', bék' keteleu gahang ngamit. Peloho keteleu jin bau omok matai omok putui sohot omok putui lé'ep atau geto ojo," ha' réh. "Hun keteleu nekedeu kepéh uban tu'et pina nah hun keteleu pesut keteleu omok pebuuh neu tu'et hun tu'et nah hun keteleu pesut omok masek lem luvang lotok keteleu. Inah omok maneu keteleu matai mu'un kepéh da'. Hun keteleu nekedeu tai lem benalai atau repo sitai da' barang pu'un torok urem barang pu'un torok urem tin tasa barang pu'un torok bala iko barang pu'un torok langit barang pu'un torok limong barang pu'un torok buah barang pu'un torok padeng inah kekat torok bék' keteleu jam éh. Inah maneu keteleu omok madéng atau matai mu'un," ha' irah ja'au merek.

Amé bék' duli ha' irah. Keto nekedeu. Keto tekelak.

Boh akeu menéng ha' tinen kék' avé Ayong éh tinen Musa, rawah pané ja'au ha' kemé' menéng.

"Jian toh nyoho redo baleu Kuning tai memanyap irah anak éh sa'at meta' ke' réh sikih neu sap panyap."

Lem kenin kék' akeu tusah si'ik uban amé bék' malai ngan redo inah, maneu mé' medai éh si'ik. Tapi' lem kenin kék' kepéh, "Hun réh bara' memanyap, amé bék' lem luvang barei tetong. Bék' éh tekebung, amé tong pegawa, sap bék' omok tai amé."

Inah amé anak bék' gunah ha' irah. Amé keto mukat tekelak barei irah bék' pu'un kelingen.

Lem mé' tekelak kenat, boh mé' na'at Kuning nah tuai.

Ha' néh, "Moko keteleu. Iteu ku' tuai maneu rong keteleu maneu usah keteleu jian akam maneu keteleu gahang kepéh nekedeu borok keteleu bahu gahang," ha' néh.

Boh amé pata moko metok menéng ha' néh. Ha' mé', "Borok tam, iteu Ning sadat néh ngukum tam idat. Jian tam kelap."

Jelua' mé' ri' kelap. Jelua' bék' omok kelap. Boh redo ja'au Ning ri' nekelak ngamit Riki éh lakei, avé Kedui éh redo, pipa ojo néh, bua ojo néh éh tojo masek lem selungan geto ojo

Kedui, boh iah tavin akeu, masek bua ojo néh lem selungan kć'. Boh mételeu kenamit néh.

Anak éh omok kelap kelim tong sekilung lakat kayeu posong déhé lamin Kating, ngedalem.

Boh iah mihin mételeu molé tai anak lamin éh jalan néh pegen déhé lamin toto néh. Iah petaket mételeu tong gelan, boh iah pasek mételeu pemung lem jah seput belasu barei guni boh ngejeret duah pet néh pala lepok uai. Uban sahau amé Penan ala belasu jin Putih ngeriput éh kenéh ngeluvang barei ti'ah tajong, tapi' kebit néh barei duah tutun ti'ah tajong. Seput nah jalan pegen, avé duah usah irah éh ja'au lem. Sahau amé Penan bé' lumang po livah seput atau ti'ah atau avet mé', seput néh na' péh belasu éh poho mebéng, tapi' bé' éh mebéng kepéh uban nong. Padeng leté leté barei ipa beripun éh seput talun sahau. Pu'un tedah tedah tong néh pala néh nong. Inah maneu ukum irah anak éh kenukum lem néh sa'at mu'un. Ba'o lem néh péh barei ba'o tut tetong avé bo sengit avé bui jin atet néh pegen lem. Inah maneu mételeu jelemih mu'un nyinek bui lem rong avé masek lem ujun.

Boh Kating ala sapéng ujung da'un kenéh meji éh kenéh maneu sap ngelebut éh ra' gelan jalan mételeu, boh iah seket atip luten tong luten tong aveu kenéh ngesap, pabin katah sap jin sapéng ujung da'un ri'. Uban atip luten sa'at nong padeng jin areng jin aveu.

Sap nah masek lem seput maneu éh tekebung. Pedé maten ngan rong mé'. Amé teleu juk matai mu'un juk mepah. Juk bé' omok ngibot uban neu sap. Ngibot péh sap masek lem rong lem ujun, boré péh nyeleboh nasek sap. Boh mé' mejui ngan ngeradau ngan nekitei lem seput éh kejeret néh ri'. Nyoho muka. Nyoho pepusit.

Ha' néh awah déhé mé', "Inah kunah kć' ri' de' tetong, inah hun kć' memanyap keteleu lem luvang."

"Borok ke' Ning pepusit mé', Oi, oi," ha' mé'.

Ha' Ning bara' ngan mé' uban mé' bara' kenat, "Mai kahut. Jian lem iteu. Jian keteleu ngejajan. Akeu maneu keteleu lem seput dai ieng kon doko ke' senang ngejajan."

Boh amé bara' ngan néh kepéh, "Bé' lebé la'ah amé juk matai. Sa'at akam neu sap éh naneu ko'," ha' amé lem ha' kanga awah.

Boh Kating bara', "Kineu, ha' keteleu mu'un énéh? Akeu déhé keteleu teu bé' sapét paha rong," ha' néh peja' mé'. "Jah kepéh ha' kć' ngan keteleu da', boh akeu pepusit keteleu. Jian keteleu bara', jian tosok éh jian jian hun keteleu jian akam lem sap. Jian keteleu bara' éh jian ngan keruah ngan padé keteleu. Hun keteleu sa'at akam, jian keteleu bara' éh sa'at doko kekat irah péh medai ngan keteleu péh sikih kenukum kć'. Hun keteleu bé' menéng ha' da', sé sé kepéh kamit kć' lebé jin iteu kepéh. Hun keh bé' kivu ha', ukum lebé kepéh. Hun akeu ngukum keh da', tinen tamen keh bé' irah tuai papung ka'ah. Irah kejera akeu ngukum kivu kenin kć' awah," ha' Ning.

"Hun iteu akeu muka jeret seput éh jalan ké' ngukum keteleu," ha' néh.

Boh éh muka mételeu. Boh mételeu musit boléng barei juk kuba' sa iteu sa inah ringung ringung lakau mételeu ngan moso maten sakit neu sap ri'. Hun mé' ta'an Ning kenat iah mala' lah. "Inah kunah ké' rai de' Merawen mesep burak inah mavuk. Mai kuman ja'au jin ka'o iteu," ha' néh peja'.

Boh amé teleu kelap molé taket petep lamin tong tinen tamen. Akeu bara' éh ngan tinen tamen ké', "Amé teleu juk matai penanyap redo ja'au Kuning ri'. Kineu ka'ah ja'au bē' tuai ala mé'?" ha' ké'.

Ha' tinen mipa ha' ké', "Amé iteu péh medai redo ja'au inah. Poho sa'at. Okon jian keteleu omok kelepu néh. Sahau pu'un jelua' anak matai penanyap néh. Rurui péh iah jah redo baleu. Adang iah bē' pu'un kenin. Rurui péh iah tong jah lamin tengé. Poho sa'at. Amé péh medai lah kangai ala keh.

"Amé ri' nyoho ka'ah posot ma'o lah sa'at meta', ka'ah ngelapah. Sé sé jin belah keh bē' menéng ha' da' inah néh kesa'at naneu sap," ha' tinen ké'. "Jian keteleu omok nebara omok tosok ngan lua' keh pata anak."

Uban mételeu menéng ha' kenat medai mu'un, seruh redo ja'au Ning nah omok memanyap avé mematai. Jin kenat lah mé' sikih.

Jin ka'o ké' penerah tamen ké' tong pi'ong rai, akeu sikih jah kolé. Keruah kolé redo ja'au Ning memanyap mételeu ri' akeu lah sikih kenukum keruah kolé penyanap pakai sap. Inah lah akeu medai bē' kelo ngelapah ha' irah ja'au kepéh. Kenat hun inah ga' kolé akeu kenukum irah éh ja'au.

Bé' jak amé paso jin Long Ba Buit amé keto moko sitai boh Létéh na'at amé pata anak éh si'ik jin néh moko seminga' tong belasek. Boh iah tuai bara', "Jian tam tai ala ba pekalai siget usah na' péh bē' gahang ala bolo tuek bi ba lem néh. Akeu mihin tam pengeja'au tam pengejeleng tam," ha' néh. "Tovo inah tam mero. Kineu, kelo ka'ah?" ha' néh.

Ha' mé', "O." Boh mé' kivu ha' néh. Boh éh mihin mé' tai apan ba. Avé sitai pu'un jah savit ngaran néh sepelak. Inah éh pina sa ba'éng apan ba nah. Sepelak nah pu'un bua néh mesak.

Boh Létéh nah na'at, "Ei, ha' néh. "Okon jian itam tuai dau iteu. Temeu jah pungun bua sepelak. Kura kolé irah ja'au tuai siteu, uban irah ja'au bē' irah selék na'at bua. Itam barei jah medok éh selék na'at bua," ha' néh ngabo mé'.

Amé péh kelo.

Ha' néh, "Moko keteleu siteu. Akeu tai ngeto pungun bua sepelak nah mihin éh tuai."

Boh amé kivu ha' néh moko. Boh iah tai ala bua kivu ha' néh mihin éh tuai. Hun néh pei éh belah mé' bua sepelak teu jian mu'un éh kurah.

"Sé sé kuman éh pina iah inah matek ni'ai lem usah, uban néh kenat da', " ha' Létéh nah, "Kon pah tera tam jalan mohé ngenihai lem usah tam," ha' néh. "Akeu dat kon jah lo'ong awah akeu. Uban akeu lepah jian akam bē' akeu tusah toto ngenilai lem boré ké', " ha' néh.

Amé pina seruh éh ha' néh mu'un. Ha' néh mejeu mé' kenéh na'at akam mé' da'.

Hun mé' kon éh ma'o mé' kon éh boh Létéh bara', "Mai tam ngelio'. Mai mero, telé ba lem bolo tuek keteleu. Ma'o inah molé tam biau," ha' néh, uban néh jam mé' bē' lebé luta. Inah iah mihin mé' laho molé.

Boh mé' kivu ha' néh telé bolo ri' meseng éh bi éh lem gaweng boh Létéh mihin mé' molé. Avé tong lamin bē' lebé kekat mé' kon éh keliwah uang, luta. Boh irah ja'au mé' bara', "Patai vai, ineu kinan borok keteleu ri', bē' keh pu'un kon sin daté atau sin savit éh medam atau bua éh medam?" ha' réh.

Ha' mé', "Amé kon bua éh benara' Létéh, bua sepelak."

Ha' irah ja'au mipa ha' mé', "Keteleu kelo barei kenin irah tuleu. Poho bua sepelak nah luta poho naneu. Bé' makat éh medam, tapi' luta. Ngaran néh luta keliwah uang," ha' réh.

Boh amé jam éh, tapi' lepah luta. Lebé lah dau tahup lah jian lah akam mé'. Amé seminga' tong belasek kepéh. Boh Létéh tuai. Ha' mé', "Mai uleu ngebakéh atau ngeruah éh hun néh tekun mejeu lu' kenyo lu' kenat," ha' mé' pané belah mé'.

Boh ha' mé' kenat ngan usah néh kepéh.

Ha' néh mipa, "Bé'. Akeu bé' sa'at. Akeu jian ngan kekat uleu. Keh bara' akeu kenyo tong juhit rai, sa'at okon. Juhit bé' pu'un. Hun kepéh rai akeu kelo maneu lu' senang jian kua' kua' laka jeret éh sa'at maneu éh tegerut. Akeu péh poloho kivu. Kepéh hun iteu ri' inah néh éh mohé lem usah keh kunah ké' ri' uban luta, hun luta kenat boh lem usah ko' jian kepéh," ha' néh kenyo.

Kenat ha' néh ngaken ngejian kenin mé' dai mé' bé' kelo kivu ha' néh kepéh.

Semu'un néh Létéh nah jin sahau avé hun iteu lumang kenyo ngan mejeu. Tapi' bé' éh makat maneu lu' matai, iah kenyo ngan mejeu awah.

TULAT 37

AYAU JIPUN

Boh hun sukup kelebé, boh irah mihin mé' paso tai birai uvut tong long jah anak ba ngaran néh Ba Tuvah éh pekelong tong Ba Terasa'. Pina arong tuvah tong i'ot dapau anak ba inah. Jah retek sahau irah ngevélé bua tekalan nakan jalan réh nuvah anak ba nah ala seluang. Tuman ngaran anak ba inah Ba Tuvah. Hun ngaran néh kebit, Ba Réh Nuvah Pakai Bua Tekalan Nakan.

(Ba Terasa' nah tuman néh ngaran néh kenat uban pina asa' lem ba inah. Uban néh kenat irah maneu ngaran néh Ba Tera Tera Asa'. Hun néh suti', Ba Terasa').

Boh pai mć' sitai tong Ba Tuvah bē' ju jin Kelabit tong Ba Meli'it. Hun ko' lakau dau peka ngivun dau bu'un pejek ka'au avé sitai.

Boh jah dau tamen tinen ké' tosok gaya' pengurip Kelabit tong Ba Meli'it sahau hun sio perang Jipun. Pu'un irah anak avé irah ja'au éh tuai nepah menéng ha' roh. Hun ha' tukit tamen ké' bē' sukup, boh tinen ké' pesukup éh. Kenat ha' roh tukit:

"Sahau pu'un irah ayau Jipun éh medék Ba Berunai kelap jin seradu putih éh avé tong long néh. Ayau Jipun nah avé tong Long Ba Meli'it. Pu'un Kelabit Ba Meli'it ngaran néh Tamen Sian Kelabit inah maneu térek sa baéng long ba Meli'it. Sio inah lem Kelabit nungan. Boh réh na'at tong dirin térek pina kelunan musit sitai. Ha' Tamen Sian rah na'at, Sé énéh. *Irah uleu? Sé énéh. Irah ayau?* ha' réh pané belah irah ke' Kelabit.

"Lem réh pepané kenat, Jipun nah tio na'at réh tio tojo selapang. Boh Kelabit tio ngelekep batang térek tio ngetolo kelap. Tovo inah ha' selapang boh réh jam éh adang néh ayau Jipun mu'un. Irah tio kelap mu'un. Medék kedayah mépét dirin Ba Berunai avé tong lamin ja'au tong long Ba Meli'it.

"Boh réh bika' bara' ngan kekat irah tong lamin uma ri'.

"Ha' Tamen Sian éh na'at ayau Jipun nah, Sé sé lebuau sé sé ngerera' bē' kelap iah inah na'at da'in Jipun da'ap.

"Boh kekat réh pelapah medai ngan besau ngan pua. Irah kelap kivu ha' néh bē' avé irah anak irah mukun irah mihin kelap. Hun réh kelap pegen tong tana' dau rema irah kelap kepéh jin belah réh irah keta'oh^{*} awah éh tai molé murin ngedalem hun réh ngedalem lamin peno awah naneu ayau Jipun. Kekat kelubau matai selapang réh ngan sapi' ngan idok, iap seneret kinan Jipun. Kekat parai lem luvung nuja' Jipun lem song lem

* kelunan éh jian, gahang ngan rigah

tawak lem kajau. Irah Jipun moko sitai. Irah Kelabit éh tai ngedalem ri' molé murin bara' ngan lúa' réh. *Pu'un mu'un Jipun moko tong lamin lu'*, ha' réh.

"Boh irah kelap kepéh. Paso kerema rema tong ga' néh irah temeu ngan irah Penan tong réh paleu. Ngaran lakei éh pengeja'au jepen nah Nyagung. Boh irah éh paleu nah mihin Kelabit molé tai lamin Penan. Boh Kelabit tosok gaya' réh kelap ngan irah Penan. Uban jelua' Kelabit jin sahau avé hun iteu jam ha' Penan, jelua' Penan péh jam ha' Kelabit.

"Boh Kelabit nah moko pemung ngan irah Penan maneu lamin barei lamin Penan. Kelabit bē' jam paleu. Boh Penan petigut makit apo lem lalit mena' éh ngan Kelabit ngan tulat ka'an ineu ineu éh nala Penan éh neput irah Penan mena' ngan Kelabit ngan mena' kawa jalan Kelabit suai na'o ngan matok ka'an. Irah Penan nolong niweng na'o ngan réh jak. Tong ga' néh irah nyerakep suai na'o tengé ngan bah pi'ong tengé. Kura kura kelebé irah Kelabit kivu irah Penan tai paleu nya'ap irah Penan tai paleu. Irah redo Kelabit bē' sapét jam nguseu papah. Irah nekuja' awah bau papah. Irah lakei Kelabit nyerakep nya'ap lakei irah Penan paleu. Tapi' irah bē' jam paleu poho. Omok paleu réh tepotot teneng tong ara dirin bila' jakah atau uvut maneu éh teneng kepéh tong gem lakei éh paleu. Irah nengayet dai réh matai la'au awah. Boh irah Penan nah nya'ap réh kenat ngan Kelabit péh nya'ap irah Penan irah omok murip.

Sukup kelebé kura usah keta'oh tai ngelava lamin réh sahau rai. Hun Jipun pu'un keto, irah bē' kelo piso molé jak. Hun réh ngelava bē' pu'un ganah Jipun lah bē' pu'un usah Jipun moko lem uma réh, boh réh omok molé peliwet pelinguh. Tunem keju déhé lebo réh nah, tai jak irah éh pengeja'au réh ngelava lamin usan mu'un, boh lakau pipa lamin dani ju bē' pu'un lah ganah Jipun sinah kelap bē. Pu'un uban réh meta sin jakah sa'at mu'un uban pengeta réh, meta ra', meta bau, meta vevilang, uban irah bē' jam semah boso avé onyok éh kinan lu', mé, semah pa'ong éh kenesak pala pakan aseu awah. Na' péh pa'ong, kon awah. Pu'un jelua' uban néh tebeng telo kayeu tap kenéh kon lingeu néh avé uban néh tebeng telo beripun kenéh kon lingeu tapi' bē' omok kinan kelunan éh poho mu'un uban réh nyerakep atau nengayet pelapah la'au dani juk matai la'au.

"Kenat kekat uban néh peresa' réh pipa lamin uma. Tapi' bē' lah Jipun pu'un moko sinah. Bé' jam matai bē' bē' jam molé bē' bē'. Ha' réh, tong ga' néh, pina matai vevilang tana', matai la'au kerat awah éh molé."

Kenat tamen tinen mé' tosok urip sahau hun amé Penan purip Kelabit Ba Meli'it sio perang jipun rai.

Semu'un néh bē' ma'o ma'o bē' posot posot Penan malai ngan Kelabit, jin sahau avé hun iteu, jin ka'o Penan ngan Kelabit petunuk pekuman daha peséré sio Raja' Beruk sahau avé hun iteu.

Penan pu'un gunah tong Kelabit, Kelabit pu'un gunah tong Penan. Sahau pekeliwah pina arong livah.

Penan mena' da'un niri réh, avé nyateng lengurep, nyateng pelayo, pelep getipai, pelep benawon, uai sepa', uai separa, uai saput, uai janan, uai selapang, avé uai bukui éh uai éh matek jian, avé gaweng ngan kivah éh nanyam réh jin uai bukui nah, avé uheng payau jalan réh merang po'é, tong ga' néh nya'ap Kelabit midik ngan tebeng térek. Avé hun iteu amé nya'ap Kelabit nérék.

Kelabit mena' livah avet, seput belasu atau seput tajong, avé ti'ah lepa, nahat, po'é, paseng alu, pa'at, lesai awah, lesai karat, puket, jala', orong, akit, parai, ubei, upa, usen, tebeu, sigup kabun, atau hun néh lepah pesuai naneu Kelabit, ngaran néh sigup nanyam.

Hun bé' pu'un livah éh juk keliyah réh, mejat Penan tai tavin irah Kelabit. Na' péh kenat jah kolé sahau pu'un jah redo ngaran néh Tinen Duau éh tai tavin Kelabit tong Long Selidan. Tuman néh tai sitai uban néh ngelayau sakit muhen.

Irah éh mekuhen tusah mu'un uban hun ka'au muhen sapét jah kolé kura kura kelebé kepéh ka'au omok metavut bok maneu ulun ko' megut, barei tulang lep. Hun sukup kelebé, boh bok ko' murip kepéh. Jah penusah kepéh penyakit muhen nah jam kabit. Hun pu'un kivah éh nebi kelunan mekuhen, na' péh lebé nodo néh, asen pu'un uban sana néh tong néh, hun irah éh jah bi éh kepéh, irah inah jam sakit muhen kepéh. Avé hun ko' nudeng atau pakai barei talem ameng avé unan kelunan éh mekuhen, omok éh kabit tong ka'au kepéh.

Pu'un jah aken bet penyakit muhen éh kejam Tinen Duau. Iah tai Long Selidan uban sitai pu'un mahai idok, éh ha' Penan mu'un, tapi' hun iteu irah mamung ha' Kelabit bara' éh biwan idok. Teloko kayeu jalan idok kuman. Ha' réh poho suket penyakit uhen nah. Sé sé éh bé' seruh menya seruh nengayet juk ala akam éh jian, jalan mega' atau nawan penyakit inah adang ko' tai sayau ugai lem mahai idok nah.

"Anak atau irah éh ja'au sé sé éh jam barék néh mai jah jah mala' atau sanya, na'at awah pajau, na' péh éh lakei atau redo éh sayau ugai lem mahai idok nah," ha' irah ja'au tepat. "Hun Kelabit na'at mala' bé' ineu, mai éh uleu."

Boh Tinen Duau tai Kelabit Long Selidan boh éh ngejuak lem belasek déhé patah. Pu'un mahai jalan réh pakan idok. Boh Tinen Duau tio muka ti'ah lepa néh kenéh nekedéng lem mahai inah sayau ugai awah. Kekat irah lua' Tinen Duau nah tio tedau lakau na'at ketai. Jelua' Kelabit na'at ha' réh na'at éh, "Mudah mudah sur rayah ngi kanut lepa beng nekinan berek kuman na'am inah miro terun?" ha' Kelabit. Mala'. Sin néh lem ha' uleu, "Kineu kineu, redo ja'au itai sayau ugai lem jalan idok kuman nah. Bé' éh tuleu kio?" ha' réh. Inah maneu réh mala'.

Poho ha' réh sé sé éh sanya kenat bé' éh ngevélé iah inah muhen kepéh iah inah nasek balei uhen kepéh barei redo ja'au ri' kepéh. Redo ja'au iri' tio jian pelinguh.

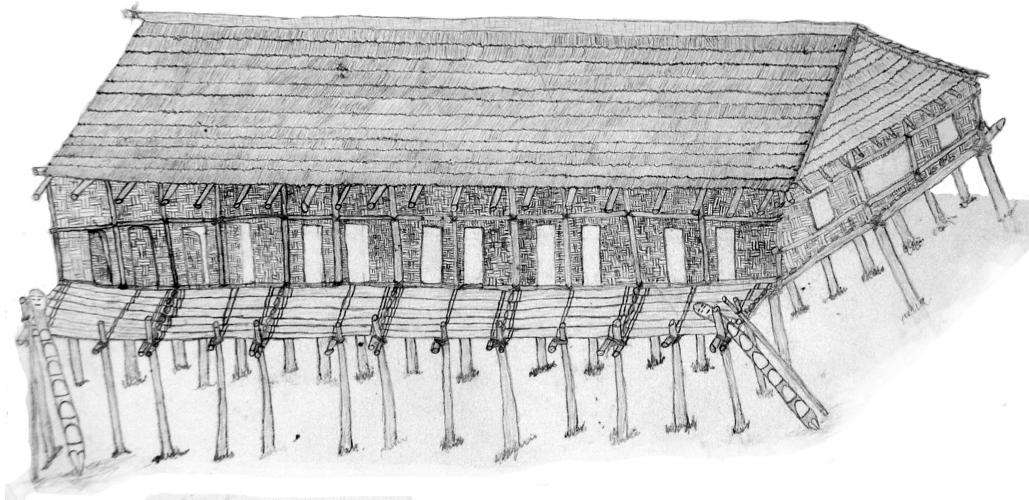
Tapi' na' péh pina jin belah jepen mé' malai mu'un ngan Kelabit tong Long Selidan, sitai tong Ba Meli'it nah amé tejeu tong Kelabit sitai. Uban maréng awah amé moko dani lebo réh. Tapi' jian hun amé omok malai ngan réh.

TULAT 38

SEBILA KELABIT

Boh hun amé avé tong Ba Tuvah nah, kura kura dau jelua' jin belah jepen mé' tai ngelowén tai tavin Kelabit.

Boh hun réh molé, irah bara', "Kekat amé éh tai nepah Kelabit ri' kei pu'un anah amé sebila pu'un anah amé padé." Ha' réh jian. Sin sebila nah, hun Kelabit ja'au, Penan si'ik, rawah pakai ha' sebila. Hun roh kua' keja'au, rawah pakai ha' padé. Hun Penan ja'au, Kelabit si'ik, Kelabit bara' mam, Penan bara' anak.

Boh teleu pat dau kepéh jin ka'o irah molé nepah Kelabit nah, boh tamen ké' tai mihin amé kepéh. Sanen ké' avé kekat padé mé' avé Main éh nebi tinen ké' lem agau. Sanan Iat kivu amé kepéh, jah anak roh sio inah, Umang, éh redo, keja'au Belaré'.

Boh amé avé, akeu palé na'at lebo Kelabit Ba Meli'it. Pu'un jah kolé tenéh awah akeu nihin tamen ké' tai Kelabit tong Ba Selidan. Adang akeu bé' malai ngan medai tong Kelabit.

Éh ta'an ké' bu'un mé' avé tong belasek idok pina. Akeu medai senurung. Akeu ngelekep tamen ké'. Avé leko tong ba'o idok uban néh ngelina' tong bawang ra' patah ani, mena Kelabit tai mani tong patah boh hun ani peloho idok tio kon éh. Iteu maneu kekat Penan pelapah jelemih bé' kelo kon idok. Semu'un néh sahau Penan bé' kelo kuman olong ineu ineu, tapi' jin belah kekat olong idok éh matek sa'at.

Éh kepéh ta'an ké' kelubau. Uban pu'un uheng, medai kenuheng néh. Ngan pu'un péh sapi' éh ja'au éh nerakih* uheng ngan pu'un pebulak bala mebéng padeng. Inah péh kedai ké'.

(Penan sahau jelemih kuman kelubau avé sapi' hun irah Penan sahau ngedalem éh ha' réh pu'un Kelabit matai irah poko éh lem lungun maneu éh borok. Boh réh maneu tepa gelan patai Kelabit lem lungun. Hun néh lepah borok irah ala tulang néh modo éh tepa nah nebet réh tong merah merah tong tana' tong ureu. Kelubau atau sapi marek bau borok nah kelubau kon tepa lun uban lun borok Kelabit. Inah maneu irah Penan jelemih kon kelubau avé sapi'. Kenat tuman néh.)

Lamin Kelabit nah sio inah lamin kebit duah bé' peju mu'un. Avé jah polo usit lamin lem jah uma nah. Lamin bau pakai lihei nejek réh nilit pala uai sepa' bé pu'un paku'. Tapé néh ipa kayeu jemela' atau ipa kayeu tingin. Sapau néh tinun ujung da'un atau ujung telapih. Jan néh duah awah, jah tong pet dayah, jah tong pet ba'eng. Jan kayeu kelo'ong keja'au pa'an lu' kelunan nebak.

Boh tamen ké' mihin amé taket lem awa nah éh gelan néh bisañ jin bolo adan atau bolo betong. Popot awa nah jah polo usit jin luvang jah sanan jah luvang. Kelabit na'at amé boh réh musit jin luvang réh tuai tabi' boh menyun ngan tosok ngan mé' tong awa. Lem awa nah pu'un duah aveu naneu réh lem lepok awa. Bé' pu'un paso. Bupen awah lem aveu jalan réh ngereu. Aveu jalan réh kesak lem luvang réh.

Hun Kelabit na'at mé' jelua' menyun ngan mé' jelua' molé masek lem luvang réh irah petigut mena' i'ok lubi lem tapan.

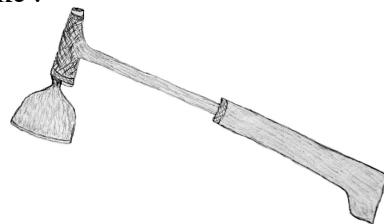
Ma'o amé kon, tosok. Kelabit nah tosok ngan amé Penan. Ha' réh, "Pu'un lua' keh tuai siteu lepah dau lepah ri'. Pu'un amé ngevélé padé atau sebila mé' jin belah ka'ah Penan. Amé nyoho sebila' mé' ka'ah Penan paleu ala apo pekeliwah ineu awah agat ka'ah," ha' réh.

Uban sahau irah Kelabit éh kelap Jipun kivu Penan kuman apo tong tana' sahau rai. Avé hun iteu irah malai kuman na'o avé suai dokong apo uvut atau apo jakah. Inah irah juk melih éh.

Boh pu'un jah Kelabit ngaran néh Tulu Ayu' inah éh bara' ngan tamen ké'. "Kineu, ja' tua' pepadé'."

Ha' tamen ké' mipa éh, "Kenat péh bé' itong," ha' tamen ké'.

Boh lakei Kelabit nah masek tai luvang ala jah po'é avai ala jah nahat ala jah paseng alu boh éh mena' éh ngan tamen ké'. "Telana' kenin ké' ngan ko'," ha' Tulu Ayu' nah.

* keliking

Boh tamen ké', "Dei, urip mu'un lah, padé, uban néh iteu jalan amé omok kereja tong tana'. Akeu bahu tong livah barei po'é nahat paseng teu," ha' tamen ké' ngan Tulu Ayu'.

Boh jah Kelabit ja'au ngaran néh Pu'un Nekap, ha' néh ngan Iat, "Kineu, sebila, rawah lepah pepadé. Tuah sebila."

Ha' Iat mipa, "Akeu péh kelo pu'un sebila."

Hun kenat rawah ri' lepah petangen ngan pepané. "Akeu kivu ha' ko awah," ha' Iat ngan Pu'un Nekap.

Boh Pu'un Nekap bara', "Moko jak ke'."

Boh Pu'un Nekap ketai masek lem luvang néh ala jah avet sebung ala jah talem kabo ala jah po'é mihin éh musit tuai tong awa. Boh éh mena' éh ngan sebila néh Iat. Boh Iat tio tabi' ngan sebila néh ngan tio ngavet avet sebung ngan ngameng talem kabo tio nekedéng sayau. Kekat réh mala' tepap ojo bahu.

Ha' Kelabit, "Kenat boh éh telana' pesebila mu'un," ha' réh na'at Iat sayau. Boh iah posot.

Boh réh moko tosok kepéh. "Jian lu' maneu tebukeu kelu' omok maneu jaji tong Long Ba Patung sinah mé' nemeu keh da'. Ka'ah paleu mena' apo ngan mé' avé nyak babui avé gaweng. Kineu da', sebila, kineu da', padé, ineu livah agat keh ngeliwah éh?" ha' Kelabit éh sebila ngan éh padé tamen ké' ri' ngan Iat ri'.

"Éh agat ké' da' rajang éh ngan kawa sipun, ngan po'é kepéh, ngan jah ti'ah," ha' tamen ké'.

Boh padé néh Kelabit Tulu Ayu' bara', Omok idat."

Boh Iat bara' kepéh éh agat nah. "Akeu péh kivu ha' nah ri'. Kelo rajang, kawa tunem keja'au ngan jah ti'ah jah paseng, inah awah," ha' Iat ngan sebila néh Pu'un Nekap.

Boh réh ma'o lah tosok. Boh réh bara', "Hun iteu lah amé juk molé."

Boh padé tamen ké' éh Kelabit ri' tai masek bara' ngan do néh boh do néh mihin jah beluan parai avé jah akit bua tabo avé pat i'ok lubi lem jah tapan nena' do néh ngan tamen ké'. Boh tamen ké' mujek parai nah lem gaweng néh, usan beluan pok. Pat i'ok lubi nah iah pasek éh kepéh lem gaweng néh avé akit bua tabo.

Boh sebila Iat ala jah beluan parai ala jah orong ala lemah i'ok lubi mena' éh ngan Iat. Ma'o inah boh teven éh boh lah tamen ké' mihin amé molé tai lamin mé' tong Ba Tuvah ri'.

Boh tong ga' tebuukeu Kelabit ri, sé sé jin belah jepen mé' éh pu'un sebila Kelabit tai tong temeu tong Long Ba Patung mihin anyam apo avé bolo nyak babui ngan gaweng. Sebila mé' mena sitai, boh irah ngeliwah livah mé' ngan livah éh kejaji réh rai. Boh irah Kelabit mena' jah serua siget amé Penan éh anak lakei. Serua nah senuai irah Kelabit tengé. Serua talei ngaran néh, senuai jin péteng,* pu'un talei jalan ngejeret tong é'éng. Irah mena' avet ngan lakei ja'au, ti'ah irah mena' ngan redo ja'au, redo si'ik irah mena' seput tajong. Kekat livah kenat éh nena' réh ngan mé' hun inah livah kemurung kenin ha' réh. Mena' awah, bé' bayan.

Irah bé' mena' avet ngan amé anak lakei uban ha' réh "Jalan keh pekalai nyerua. Anak amé Kelabit péh hun iteu pekalai nyerua."

Semu'un néh irah ja'au Kelabit péh ngavet keto. Ha' irah ja'au éh Kelabit, hun nyerua, barei ugai. Lumang tilo telesit kivu pa'an serua uban néh serua suti'. Jian avet gahang éh mutup tilo. Bé' éh telesit. Tulin néh awah lumang telesit hun avet nah melo.

Na' péh kenat irah mena' serua ngan anak réh éh lakei, avé ngan anak Penan éh lakei. Tuman réh mena' serua ngan anak lakei nah, irah kelo miso pakai réh avé suket réh. Irah kelo anak nah malai pakai serua.

Sebila tamen ké' pekelena éh ngan tamen ké'. "Barék maréng, menya lu' ngavet kepéh, avé neba' kepéh. Hun lu' tai sa'o tong Bedamit tong Libang uleu menya belah lia ba'éng. Jian lu' nyoho anak lu' pakai serua avé memutung bok réh barei irah lia sa ba'éng."

Kenat akeu palé pakai serua. Uban jah de ke' serua awah, hun ké' tai belah irah pina awah akeu pakai éh. Hun tong tengé, ngavet. Tong ga' néh hun tai belah irah pina awah nyerua jalan no'é.

Hun akeu bu'un bu'un pakai éh barei akam pakai ti'ah awah. Tong ga' néh akeu pekalai pengejian nah serua nah hun basa' bé' meda. Hun avet, jam meda. Ha' ké', jian serua ngan bé' jam puka kelebé pegen barei avet hun avet hun pegen jenek jam puka barei jeret é'éng anak kuyat awah. Ugai lem seput, uban sahau kihum tong livah, éh ngelayau seput bé' sukup kebit. Tilo poléng maneu akeu menya.

Ma'o lah nemeu, kura dau jin ka'o inah, boh pu'un duah usah irah Penan tuai nepah jepen amé. Ngaran jah Aim, ngaran anak néh éh lemanai Abong, rawah panak. Rawah tuai jin Ba Ludin. Irah taket lamin Lesu boh hun réh ma'o kuman, ha' Lesu ngan roh, "Ineu kelakau, ineu naneu kawah ri' bét?" ha' Lesu neteng roh.

Ha' Aim rawah panak, "Lakau jian, lakau nepah tovo mo bara' uban pu'un lah jaji redo pedita' putih rai juk tuai uban Lajo rai tuai bara' éh tong Kelabit tong Long Selidan," ha' Aim rawah panak.

* livah marung barei layan langit padeng padeng

Ha' Lesu, "Kineu, laho atau lebé? Hun néh laho mu'un, amé bé' omok. Hun néh barei keto lebé amé omok."

Ha' Aim rawah panak, "Bé' éh makat laho. Lebé éh. Inah néh maneu mo omok tuai uban néh keto lebé. Hun lu' avé tong Kelabit sitai da', boh lu' lah natu' éh ngan irah lúa' lu'. Amo tuai nasa awah dai ka'ah tusah uban jaji nah ti'eng," ha' roh.

"Ayo néh kenat dat, jian éh," ha' Lesu.

Boh Lesu bara' kepéh belah jepen mé', ha' néh, "Iteu lah rawah iteu bara' rengah Tuhan Allah kepéh barei éh benara' Lajo rai. Lajo rai lepah ngejaji sahau rai. Hun iteu lah boh rawah pu'un bara' ha' éh kejaji néh ri'."

Ha' jelua' mipa, "Hun néh kenat dat kei, amé iteu kekat sanan lakau kiri kiri barei belalang va'ong rai mé'. Sin ha' mé' kenat, na' péh mé' dawai, adang mé' pupah molé kangai.

Rawah moko jah dau, dau rema rawah molé lah. Ha' roh teka roh molé, "Amo tuai bé' pu'un éh barei sahau mihin tebukeu va'é. Amo tuai mihin ha' jaji irah perengah ha' tuhan. Tapi' uleu iteu bé' uleu jam éh mu'un menéng ha' rahap rahap awah. Mu'un ke' éh urip maréng atau bé'?" ha' Aim rawah panak.

Ha' irah tong amé mipa, "Obo uleu kivu ha' irah. Jian, bé', uleu bé' jam. Hun lu' na'at hun lu' menéng ha' redo putih nah usah néh mu'un vam, barei layan ha' lem surat nyanyi nah éh nihin Lajo sahau rai, jian mu'un éh kunah irah polong anak. Ha' Penan tatu' lem néh. Mah awah lah hun lu' avé lem tipun inah vam. Kenat awah," ha' irah tong amé.

"Kawah iteu," ha' Lesu kepéh, "Kawah iteu semah lamin koh hun koh tuai iteu rai?"

Ha' Aim mipa, "Toto tong tokong belah ba Lesayen ngan ba Ludin. Sinah lamin mé'."

Boh irah tong amé bara', "Hun mah mah amé avé déhé sitai vam, amé tai nepah ka'ah. Jian keh maneu oro hun keh piso jin sinah. Hun keh bé', bé' tusah makat," ha' réh.

Ha' Aim kepéh, "Abéh amé lakau amé nyavu ket nganan ata janan," ha' roh.

(Ket nah pu'un jah savit ngaran néh uai janan. Jin bu'un rebui busak bua janan nah hun ket na'at éh ngebusak ket tio moko déhé busak bua janan nah. Avé bua janan nah kelo'ong avé bua janan nah lo'ong mata. Avé bua janan nah bu'un mesak. Avé bua janan nah mesak mu'un ngan mela'oh, ket kon éh. Hun bua janan nah lah melapuh, ma'o lah ket kon éh, boh lah ket piso jin janan inah. Uban néh kenat irah Penan tapan nyavu ket nganan ata bua janan. Hun réh kenat ha', sin jepen inah bé' lumang lumang piso tong retek éh jah.)

Boh lah roh ma'o tosok. Rawah lakau.

Boh irah tong amé lah petekah bara' "Siget siget sanan jian lu' paleu maneu belaja' hun néh sukup keja'au belaja' lu' uleu lakau barei babui mu'a busak, barei inah uleu dat," ha' réh.

Ha' irah pina, "Obo péh ida', adang néh kenat. Jian lu' senguyun tai paleu. Boh éh laho," ha' réh."

Boh kekat réh tai ngelo'ong siget sanan, uban juk senguyun, irah tebeng avé ngelo'ong uvut pina jin lo'ong éh kemalai.

Boh dau rema kepéh irah kivu ha' réh rai tai paleu senguyun siget sanan. Sin néh senguyun jah sin kepéh pala dau. Kua'. Siget sanan paleu ngan jah sanan dau inah. Hun molé mihin apo siget sanan kesak apo hun néh mesak boh ala apo maneu lem ja'an. Boh patet éh ngan lakei éh pu'un lo'ong ri'. Sagam kepéh paleu ngan jah sanan kepéh avé néh petutup tong murin ri' boh ma'o. Apo bé' lebé lebé ja'au omok pat anyam. Hun néh lem ha' hun iteu, kua' keja'au pat guni parai.

Hun néh kenat irah pasung anyam hun néh lepah nasung réh tenah boh réh paso. Tuman irah senguyun maneu apo ja'au uban réh leko lah bubu paleu belu'an tana'. Irah beté awah pitah ka'an awah. Apo lepah pu'un sukup. Kenat aken réh. Uban réh kelo ngebiau lakau laho.

Boh amé peleka lakau lah. Lakau mepai lakau mepai duah teleu pai kenat pah amé avé tong Long Tebulan éh bé' ju mu'un jin Long Selidan. Sinah lah réh nyoho Ngo rah sahau rai uban rah malai menéng ha' rengah tuhan, boh réh nyoho Ngo rah tai tong Kelabit neteng ngan gembala Libat éh gembala Kelabit hun inah. Uban Kelabit sebayang tenah tenéh.

Boh hun réh avé sitai, ka' ha' Libat ngan réh, "Pu'un mu'un lakei éh tuai sahau rai ngaran néh Lajo. Iah tuai bara' jaji redo pedita' putih nah. Ngaran néh Rungu éh salin ha' ka'ah Penan. Iah gahang kenin juk mihin ngan majak ka'ah lem ha' tebara tuhan," ha' Libat bara' ngan Ngo.

"Uban néh kenat, jian mu'un. Amé lepah pekalai rai jian éh. Tapi' bé' jak mé' toto nesen mu'un. Amé péh gahang kenin keto. Irah kekat lua' mé' to bé' sedé' menéng ha' tebara tuhan. Hun néh pu'un jaji kenat, amé kelo. Semah semah awah éh ha' irah éh jam éh malai semah pu'un belaja' apo barei hun amé tai sahau rai tong tokong Batang Tuging uban sitai awah savit uvut pu'un." Kenat ha' Ngo tosok ngan Libat.

Boh Libat bara' kepéh, "Pu'un jaji siteu éh nihau kć' lem lamin kć' siteu." Sin néh iah pu'un surat dau laséh, tapi' hun inah Penan bé' jam ineu livah inah.

Ha' Libat kepéh, "Lem duah polo dau dat de' mata' jin jah jepen jah jepen pu'un avé siteu jalan natu' jaji.

Ha' Ngo, "Éh kemalai amé éh omok kejam amé da' Libat, jian ke' masek dau inah lem ahat tebukeu. Amé jam tebukeu awah. Hun ko' bara' dau awah, bé' amé omok nesen ngan jam éh," ha' Ngo.

Boh Libat maneu tebukeu kivu ha', pu'un duah polo jeret lem néh ri' mena' éh ngan Ngo.

Boh Ngo molé mihin tebukeu bara' éh ngan amé pina tong Long Tebulan ri'.

"Jian ke' éh," ha' irah éh ja'au, "Kelu' moko jak pedau ngan pitah ka'an ngan nabah apo lu' dai néh papang* bé," ha' irah pina.

Amé moko kivu ha' réh ri' tong pai mé' ri' éh ju si'ik jin Kelabit barei kunah kć' ri'. Hun ko' peleka leta maten dau musit dau pejek boh ke' avé tong Long Selidan.

Boh hun tebukeu duah polo jeret nah bé, Ngo molé tai Kelabit kepéh. Pu'un sitai kekat mata' pemung sitai, avé duah atau teleu usah jin siget jepen, jah polo jah jepen. Boh irah pita sa mah tatu' réh mihin pedita putih nah mu'un.

Ha' jelua' réh, "Éh jian tenah lu' neteng dau mah bilun misin mihin redo éh bara' ha' tuhan."

Boh gembala Libat bara': "Dau iteu dau satu. Migu maréng bau tai dau pat boh bilun misin mihin redo pedita' inah," ha' gembala Libat.

Boh lah irah Penan bara', "Hun néh kenat, semah jian, barei lu' mihin gembala Lajo sahau rai. Éh iteu semah lu' mihin éh?" ha' kekat réh.

Boh jelua' réh bara', "Uban putih nah rurui néh redo uleu bé' jam iah gahang lakau tong tana'. Jian lu' ngevélé retek éh pedereng éh padai barang iah bé' gahang lakau da' tejeu lakau tong tana' hun néh padai omok iah ngisi[†] lakau ngan inah péh ineu ineu éh gunah lu' tong lebo Kelabit omok uleu tuai ala éh," ha' réh belah réh.

Boh jah lakei bara', "Éh kejam kć' tong ba Pelep awah éh terah dani éh terah pedereng atau padai. Ngan inah péh pu'un jakah kelet ngan uvut sinah awah éh kejam kć," ha' néh.

"Kenat péh," ha' irah pina. "Jian awah. Bukan iah uleu suai éh uma uleu suai éh lamin jalan lu' pekalai menéng ha' tuhan," ha' réh.

Boh gembala Libat maneu jah tebukeu kepéh keréh omok teneng tong jaji. Boh lah réh ma'o petosok maneu lekat. Boh lah réh ma'o boh lah réh pata pelibah ke' lakau molé.

Hun Ngo molé iah bara' kekat pengané réh tong lamin gembala Libat ri' ngan tosok kekat ha' lekat réh sitai ri' ngan irah pina.

* pelapah

[†] ngirut

Irah pina lah bara', "Boh péh poho uleu nyavu babui mu'a busak poho rai semah semah bua pu'un sitai babui tai. Barei inah ha' tapan uleu. Semah semah redo ja'au éh putih inah sinah uleu tai," ha' irah ja'au.

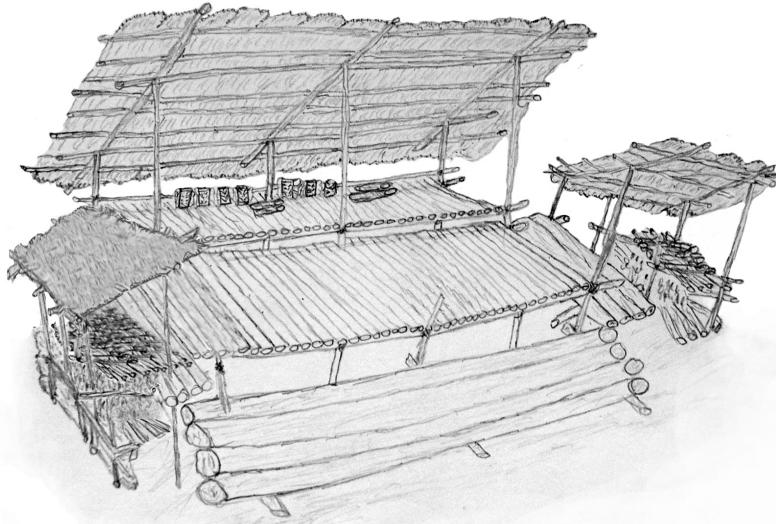
TULAT 39

SAVÉ PEDITA PUTIH

Uban tong Ba Tuvah sahau ri', bila' ba' Meli'it éh bila' ba Berunai, hun mé' sitai rai pengega' ta'un bua ja'au sitai sa jebila'. Hun mé' molé kepéh peliwet tai jaji pedita' Rungu tong Ba Pelep bu'un ta'un ja'au sitai kepéh. Bua pagung pinga betahang. Uban sa ba Maguh ba Buto bé' ta'un bua nah pekua' ngan ta'un bua sa ba Berunai. Sio tana' lalun sahau ngelayau kenat, bua sa itai juk melapuh, bua sa iteu bu'un mesak. Bua sa iteu juk melapuh, bua sa tai bu'un mesak kepéh. Kenat ke' kekat babui ngan ka'an piso keteu piso ketai kivu bua.

Boh kekat Penan kivu tipuh éh lepah kelena réh tong lamin gembala Libat rai, hun tebukeu juk bé, amé paso tai tong tetang ba Pelep Pebila'. Pu'un jah polo jah jepen éh avé sitai bé' petapa, petovo savé. Jepen lu' éh jepen Lesu, jah jepen. Moyong, jah jepen. Pada, jah jepen. Aim jah jepen. Malén jah jepen. Pelisi jah jepen. Sidén jah jepen. Ajeng jah jepen. Kulin jah jepen. Ilo jah jepen. Kalo' jah jepen. Sinah amé sedia' suai lamin, tapi' bé' éh kua' gaya' lamin éh kemalai.

Uban pedita' Rungu nyoho Lajo bara' ha' ngan kekat Penan, ka' ha' Rungu nah: "Mai suai lamin nah barei lamin keh kemalai éh pejah pejah. Jian suai lamin keh lamin kemedut, bé' bau bé' ra' peduah duah pekerabit duah sanan lem jah lamin kerabit balun ngan sapau ngan gelan. Jian suai patah kepéh sa jumen kebit ava lamin kerabit nah, boh siget pet patah nah sa na'au sa kabéng aveu petem sanan, aveu nah tong tana'. Boh éh ni'ai, uban

aveu ju si'ik. Omok nyapau bau aveu awah, jalan ko' kesak bé' tusah usah ko' naneu ta basa'. Tapi' mai nyapau bau patah kebit nah, uban patah nah jalan kelunan omok petepah petipun. Jian suai jah patah kepéh, kayeu kelo'ong éh ja'au, tong tana' sa tenah patah kebit

nah, jalan adong gem kelunan dai néh tio nejat tong tana'. Uban hun lamin lu' nah lebé, pu'un geraméh. Kenat lamin lu' avé usah lu' ni'ai. Kenat éh da'," ha' Rungu ngan Lajo.

Semu'un néh amé Penan jam tenéh maneu kenat, uban amé medai gem geraméh dai sabang.

Boh Lajo bara' éh kepéh ngan kekat Penan, boh mé' suai lamin kivu ha' néh, piting piting kerabit kerabit.*

Hun ma'o lah suai lamin, lamin jalan sebayang bé' jak senuai uban mena redo pedita' avé. "Semah éh kenelo néh da', sinah lu' suai éh," ha' mé'. "Barang iah kelo éh déhé ba barang iah kelo éh ju si'ik jin ba."

(Sio amé tong Ba Pelep nah mena savé pedita Rungu, jah kolé sio dau kuba' pu'un peliu bua, boh amé polong anak ngalu éh seminga' ngavong ujung da'un.[†] Hun amé oto seminga' ngavong, amé posot. Amé taket tong lamin Tamen Asun, uban ngalu anak néh éh ngan mé' seminga'. Boh Teva'un bara' ngan tamen néh, "Kemah ka'au ri' ni'e Ma'?"

Ha' tamen néh, "Akeu ngivun tai beté. Penakoh sanya akeu. Inah maneu akeu bolét[‡] ke' molé."

Boh Musa bara', "Kineu vé, kineu gaya' penakoh sanya ke'?"

Boh Tamen Asun bara', "Akeu lakau ri' avé tong kayeu ja'au tong jah tanyit dayah tong ba, sitai ku' menéng ha' penakoh, barei ha' metit tawak. Kenat ha' tekekung néh. Hun néh ma'o nekekung sitai, akeu nekedéng tong jah pu'un kayeu tanyit bé' lebé jin ka'o ha' tekekung néh pawah sitai, ulak ha' tekakah néh kepéh barei ha' tekarak juhit teva'un rai tong puru tanyit tong akeu nekedéng. Tovo inah peberai ke' ha' bép peloho barei barei bui jin paka' tesen éh nigu' teva'un seminga' rai kekat ha' mo ngan bui tong sawang. Inah akeu tio piso kelap jin pu'un tanyit nah, lanyu ké' molé."

Boh Musa bara' kepéh, "Kineu, vé, ha' ineu éh naneu néh kenat? Bé' éh ha' ujung tanyit nejun néh pelera?"

Boh Tamen Asun bara', "Bé. Inah ha' loho kekat pengesa'at maneu sakit. Hun kelunan éh be' renget hun ko' moko na'at kebau hun bui atau mo éh naneu penakoh kenat peloho lem maten lu' linguh inah uleu sakit maten ngan sa'at ta'an uban néh penakoh éh be' nyeputan bé' jian. Penakoh bayuh jam ngesakit kelunan awah. Inah akeu bé' moko uban adet néh be' jian. Hun néh penakoh jian na' péh iah nekakah nekarak bau lu' atau bau ko' bé' iah ngeloho bui bé' iah ngeloho mo. Hun ko' piso lakau jin sinah bé' ju alu ke' babui atau ka'an éh jah peselalang petemeu ngan ko'. Alu ke' ke' sakui put éh lanyu teneng tong kemedan néh kenéh tio bé' penitah bé' nasén tio kuba' matai barei naneu selapang. Inah penakoh éh jian. Hun néh kenat vam ka'ah anak mai keh moko hun néh ngeloho mo maneu bui kenat. Na' péh ka'au lakau tai beté dau inah tapa bura ka'an nala ko' dau inah. Inah maneu akeu *Jian ku' molé awah dai kέ' mutau.*"

Boh Gawéng bara', "Kineu penakoh kenat Ma' éh sa'at ngan maneu kelunan bayuh ngan jam maneu kelunan sakit kenat, barei ha' éh tenosok éh senuket irah sahau kemah ga' néh murip uban néh penakoh iah murip pelinguh linguh, kineu penakoh iah éh nyeputan éh jian éh mena' ka'an éh jam ngejian kelunan kemah ga' néh?"

Boh Tamen Asun bara', "Barei amé kekat éh renget si'ik si'ik amé omok jam éh. Ha' réh jin sahau irah renget mu'un kekat ungap ngan penakoh iah éh jian éh nawan kelunan éh nyeputan péh tong ga' kemengan

* Pu'un duah iting lamin awah.

† Ngaran anak ri', Musa, Guru, Abong, Lang, Teva'un, Gawéng, Jangin, lakei bé bé. Teva'un avé Gawéng avé Jangin anak Tamen Asun, ngaran néh mu'un Luau Tevai jin jepen Ala' tong Ba Berunai.

‡ laho

urip néh hun néh lah tai tong long Apai kekat irah éh jian na' péh penakoh na' péh ungap, irah malui rebat balei kenangan sitai nya'ap éh sitai uban kenin néh jian adet néh jian tong tana' iteu ngan uleu kelunan. Kekat éh jam maneu sa'at maneu sakit pekari kelunan la'au maneu bayuh kemengan néh lah hun sitai iah molé tong tana' Asima inah néh lah iah malui balei éh sa'at éh peketa éh muja' éh memolo kelunan tong tana' Asima. Kua' barei gaya' uleu kelunan tong tana' iteu hun lu' matai. Sé kelunan éh jian barék kelunan inah éh molé tong tana' Lepuhan. Sé kelunan éh sa'at, kelunan inah éh molé tong tana' Asima."

(Uban irah sahau bé' jak sebayang milih bara' molé, bé bara' matai. Hun néh molé mu'un, irah milih kepéh bara' éh peliwet. Uban néh kenat hun réh tebai kelunan kuman bé' irah bara' éh petek, "Molé keh kuman." Irah milih bara' "Peliwet keh kuman". Hun ngelapah kilin bara' "Molé keh kuman" boh kelunan éh tenebai réh omok sakit omok matai. Inah avé hun iteu pu'un irah éh ja'au éh nesen suket Lepuhan, irah omok mipa ha' penebai kenat, ha' réh seminga' ha' réh mihau kenin, "Kineu, ka'au Lepuhan? Akeu omok peliwet, molé bé'.")

Uban kelunan tong tana' iteu pu'un keto duah tulat teleu tulat, pu'un kelunan meguru' ala kerenget éh sa'at mu'un éh ala balei limu' ngan éh jam ngebayuh péh. Hun kelunan nah matai iah tio peseliko ngan balei néh pemung tong tana' Asima. Pu'un kelunan kepéh na' péh iah bé' renget iah pekalai ngamit uduh jalan néh mematai kelunan. Iah pekalai maneu barék éh sa'at nyelepé kenin ngan kelunan éh jah nengé kenin ngan mekum ngan ngetah. Kelunan inah péh tai tong tana' Asima sahé néh. Hun kelunan bé' makat ngamit uduh iah bé' kivu kekat ha' éh jian benara' kelunan pengeja'au lem jepen kelunan éh sevahau ke' awah bé' makat pu'un ineu éh matek sa'at senuai néh, kelunan inah hun néh matai bé' éh tai tulat tana' Asima, inah éh benara' réh tai tong tana' Asi' nah. Kelunan éh mah pekalai balei éh jian nawan kelunan padéng kelunan ngan ala ka'an nyeputan jian senepah réh uban barék néh jian hun mah kelunan inah matai iah kivu balei néh sahé néh pemung tai tong tana' Lepuhan uban kenin néh jian tong tana' iteu rai. Olé néh péh jian ketai.

"Inah amé ja'au iteu kelo ka'ah ala kenin jian barék jian barei keteleu kedalem ké' seminga' kavong, jian inga' keh belah keh. Pu'un amé sahau seminga' kavong seminga' niho pakai utang pina mé seminga' kavong barei ka'ah. Hun anah sé éh jian arang jin belah, boh irah mi'ah na'at anah néh irah mejé éh, inah inga' sa'at. Hun mé' seminga' niho anah sé utang jian arang neneng kayeu éh teniho anah utang inah temelén réh tong kayeu kenéh putui, inga' kenat éh sa'at netah kenin. Bé' éh kenin éh jian. Kenat kekat tuman jalan tai sa'at. Éh jian anah sé sé jian mai ngasau mai sanya anah nah, turut iah. Tong ga' néh hun lu' keruah jian seminga' jian, ga' néh péh jian, kenat ha' ké'. Uban keteleu neteng ngan ngalu akeu tosok ngan keteleu hun iteu.")

Boh amé moko lah avé lem tipuh pedita' Rungu boh jelua' jin belah amé avé jah polo mela'an usah éh kelunan éh jian jian, éh pu'un kenin, pengeja'au mé', lakei avé redo, tai Kelabit tong long Selidan jalan mavang bilun misin jin Lawas éh juk mihin redo pedita putih tuhun tong padang si'ik tong Long Selidan. Boh pedita nah musit jin bilun boh irah ja'au nah tavin éh tabi' éh boh nyeliko éh masek lem lamin gembala Libat menyun pemung tong awa. Posot sitai. Pu'un kura kura polo usah Penan éh jah éh kivu jin ju si'ik bé' jeleng sapét tabi' redo putih nah medai parit ngan tula, boh irah éh pina nah menyun sa usit ngedalem numau awah. Irah ja'au awah kuman pemung ngan pedita Rungu lem awa lamin gembala nah.

Boh kekat Kelabit petigut mena' lubi ngan kekat irah Penan, avé irah éh menyun sa usit. Lubu awah éh kinan réh, ba'an bé' irah Penan kon uban jelemih kon olong barei iap barei idok.

Penan nah matek mujah na'at redo putih nah, ha' réh, "Barei redo penakoh nyalep mu'un. Layan néh putih éh nelujang rong mu'un maten néh barei maten juhit metui. Bok néh barei ihat basong éh mebéng. Tapi' iah jam ha' uleu Penan. Kineu, bé' éh renget?" ha' réh belah irah ke'.

Uban réh mujah na'at layan néh putih mu'un. Ha' néh, ha' Penan. Palé palé réh jam kelunan kenat.

Hun réh lepah ma'o kuman, boh redo putih nah ala jah livah jin bék néh. Iah bara' ngan irah Penan, "Kineu, po, pu'un ka'ah lepah na'at livah iteu?"

Boh Rungu bara' jah livah barei layan jeman.

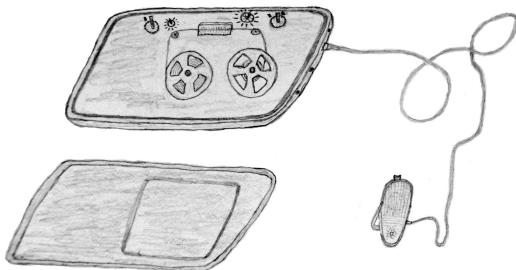
Ha' irah Penan, "Bé'. Amé barei ka'an awah. Bé' amé jam livah inah. Ineu énéh da'? Bé' éh maneu sa'at? Livah jian?" ha' irah Penan nah ngan redo pedita' putih nah.

"Livah éh jian. Ngaran néh rikot," ha' pedita putih.

Hun sukup kelebé irah Penan éh na'at livah inah tosok éh ngan amé pina. Ha' réh, layan livah néh barei jeman. Pu'un redo putih nyulip ra' boré livah nah. Pu'un éh masek pat lo'ong layan néh barei bateu lem usah rikot nah. Pat livah nah padeng leté leté keja'au néh bua gem toto lu' kelunan kebit néh tong sangat pina. Boh irah neteng ngaran livah éh nasek néh ri', ha' redo putih mipa éh, "Ubat néh, maneu éh murip da'," ha' néh.

Boh éh pei rikot nah molé peka'up kepéh. Boh éh pei jah livah barei léléng ihat irop layan néh barei jong beleleng duah. Inah éh nepei néh bau néh kepéh. Boh éh ala jah livah kepéh pu'un talei tong néh barei lo'ong uai bungum tepun. Tong pet néh pu'un jah livah barei layan ulun torok kemanen. Boh éh ala pet néh sa jeputui nedok éh tong tapak rikot nah. Boh pu'un seket bau rikot nah boh éh ngelupah éh boh tong livah éh barei ulun kamanen pu'un ada barei tong lotok betuneu layan ada inah bala. Boh duah éh barei jong seliot.

Akeu jam layan rikot nah uban pu'un bi'en akeu na'at éh hun Rungu avé mu'un tong retek jaji, sukup kelebé avé sitai, boh iah ala ha' juhit kelebukak avé ha' amé nyanyi sio petipun dau pejek. Ha' néh, ala tawai. Boh iah buha' amé ngedalem éh, menéng éh, tapi' mai ngamit.

Boh redo inah bara', "Jian tam tupat éh ke' keteleu jam éh. Sé jin belah keh iteu kelo tosok?"

Boh irah Penan nah pesuh pesuh nyoho tosok atau pané. Boh tong ga' néh lakei ja'au Pelisi tosok.

Boh Pelisi nah tosok tong livah éh barei ulun kamanen. Iah tosok tong bua bu'un mesak tosok réh sio arak la'au sio busak bua, irah kuman seluang tenuvah kedan sahau.

Hun Pelisi ma'o tosok kenat, boh redo putih nah ngelupah seket nah kepéh ke' éh duah barei jong seliot rigah barei tasing molé murin. Sukup kelebé éh barei jong seliot rigah barei tasing, redo putih ngelupah kepéh seket nah kenéh seliot dawai. Boh pu'un ha' ané

lakei Pelisi ri' éh musit jin rikot nah. Kenat mu'un ha' Pelisi ri' kenat mu'un ha' néh kivu ha' tosok néh ni'ei ri'. Irah Penan lah pekesit uban réh mujah. Bé' omok sapét pekeré uban medai liwen. Bé' kelo ma'ah éh.

Hun ma'o ha' Pelisi musit jin rikot nah, boh irah ja'au éh jeleng omok pané kepéh.

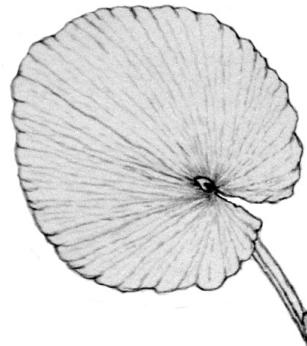
Ha' jelua' irah ja'au nah, "Patai vai irah putih jam ala jela' Viat rai. Kenat mu'un mu'un néh Viat kunah irah ja'au lem suket rai barei rikot teu. Adang néh lem ha' irah bara' éh rikot lem ha' uleu, uleu bara' éh Viat poho néh kio, uban néh matek mesavu. Mai lu' mala' éh dai uleu liwen pa' péh redo putih iteu sebayang da' hun lu' mala' barang jam lu' liwen dai sadat uleu liwen. Iteu néh dau dau iteu palé uleu na'at ngan menéng ha' livah iteu," ha' irah Penan uban réh matek mujah na'at ngan mujah menéng ha' rikot nah.

Boh hun réh molé tai tong Ba Pelep, irah éh na'at livah rikot tosok ayo ayo néh ngan kekat amé. Boh ha' réh kepéh, "Redo pedita' putih inah kio iah renget. Hun néh bē' renget, barang kerenget tuhan néh. Uban néh jam nyavu ha' tosok lu' barei Viat awah. Bé' jam tawang ngan sala' ngan ngelepan ha', barei ha' éh mu'un ha' lakei Pelisi ri' poho. Barei usah Pelisi menyun sinah tosok kepéh. Tapi' hun ko' na'at atau ngelengit, livah barei jeman awah sinah."

Boh hun pedita' putih nah avé tong pengepemung jepen nah, irah neteng redo pedita' nah, "Pu'un tana' éh tenunang^{*} mé' rit de'. Kineu, ka'au seruh éh uban amé bē' jam barék éh agat ko, semah lamin sebayang lu' barei éh senoho Lajo sahau? Semah lamin usah ko' moko? Pu'un jah tana' dehé dirin ba déhé lamin pina, pu'un kepéh jah tana' ju si'ik jin dirin ba."

Boh pedita' bara', "Éh jian dat po déhé dirin ba lamin sideng tam. Ngaran néh jian keteleu pekalai mateng éh sideng. Boh lamin ké' déhé lamin sideng nah uban amé putih kelo mohé ojo atau ngera'up siget ngivun siget dau jian déhé dirin ba ngan po livah tenudeng ké'," ha' redo putih ngan réh.

Boh kekat irah Penan éh lakei ngan redo kivu ha'
néh kereja kua' pu'un éh mejek lamin sideng
nah pu'un éh mejek lamin usah néh pu'un éh
meta gelan pu'un éh ala kasau. Inah kereja
irah lakei ja'au lakei lemanai. Irah anak éh
ja'au ja'au tai nyu'un gelan éh lepah neta réh
kereja irah kekat redo tai ala sapau ujung kavo
barei ha' savé pina tepun sieng awah ha' réh mihit
ujung kavo. Hun lamin nah lepah pekasau irah redo
pegak[†] nyapau. Irah kekat lemanai lakei petok gelan ngan maneu rasa pipa dirin lamin
sideng nah. Lamin sideng nah kua' layan kua' keja'au patah sio réh ngida lem ta'un ja'au
sio bua.

* ha' sahau; nodo, petenup

† petovo

Tapi' bē' éh kua' gunah. Hun réh juk petulat kekat babui kekat bua, bē' irah bet éh lem lamin sideng. Irah mihin éh tong patah lamin réh tengé, tulat éh sitai. Uban pina mu'un sanan, rurui ke' irah pina bē' jam purung kato, hun tulat, omok sala' ngan kelepan. Omok kelunan éh darih tong tulat réh. Uban néh kenat irah nyoho siget sanan mena' sé kayeu jah lalit kivu tong lun réh nyapa babui. Irah éh bē' pu'un lalit, mena' sé kayeu awah. Boh réh nyapa babui maneu éh jah tulat jah sé kayeu. Tulat barei kemalai, nepei lem lalit atau hun bē' pu'un lalit lem ujung kayeu.

Tapi' hun savé pedita Rungu, pengepemung nah pelapah ja'au jin kekat pengepemung jepen jin sahau, uban éh kemalai pat, lemah, tuju jepen kenat. Sio Rungu nah jah polo jah jepen pepemung. Hun pengepemung jepen sio ta'un ja'au sahau, uban sanan pina, adang kabut* si'ik omok keja'au geto ojo. Boh réh patet éh mena' éh siget sanan, ha' réh, "Iteu usen Long Melinau sahau sio temeu putih rai kelu' tawai éh," ha' réh nelék.

Uban sahau usen éh na' réh sitai kenat layan kenat keja'au. Ha' irah éh jalan réh mena' éh nah mipa, ha' redo inah, "Beduh de' ke' éh. Poho tong lu' pina idat kei. Bé' éh omok apo nah kenabut lu' ja'au. Jian lah ine'," ha' néh.

Tapi' uban sanan pina mu'un tuai pemung menéng ha' Rungu, irah bē' sapét kabut si'ik sio inah.

Uban pina usah réh pegak suai lamin sideng nah, ngan lamin usah nah, dau kuba' omok pesuai. Boh hun néh pesuai nah, Rungu pané ngan amé pina tong belasek.

Hun néh pané kenat akeu bē' omok tai tepih. Pekep ngan pesikeu uban réh pina, akeu bē' omok na'at éh lena jak. Rurui ke' hun bu'un savé néh, irah ja'au tepat "Mai ka'ah anak ngelelan[†] redo pedita' nah dai keh parit atau tula."

Boh akeu bē' tupat tai dani. Na' péh kenat ha' néh poléng lena nenéng kć'. Hun néh pané, ngelayau dawai avé lena. Bé' iah kelupet. Ha' néh teneng awah. Ha' Penan mu'un.

Ka' ha' pedita' Rungu: "Akeu mena' jah ha' tebara atau ha' petaho ke' siget tam omok nerepan da' po. Uban akeu palé avé éh pekateu éh kevélé tuhan tuai nebu'un bara' ha' tebara tuhan belah uleu panak panyen jepen Penan. Uban néh kenat akeu bahu mejing ngaran Tuhan Iésus Keritus anak Tuhan Allah kenat péh lem ngaran sahé ni'ai. Uban kenat akeu bē' jak malai tong siget usah tam Penan éh avé lem tipuh iteu rai. Hun kć' na'at tam pu'un tam pina. Inah maneu ku' bahu. Akeu bara' metok awah ngan si'ik awah jak.

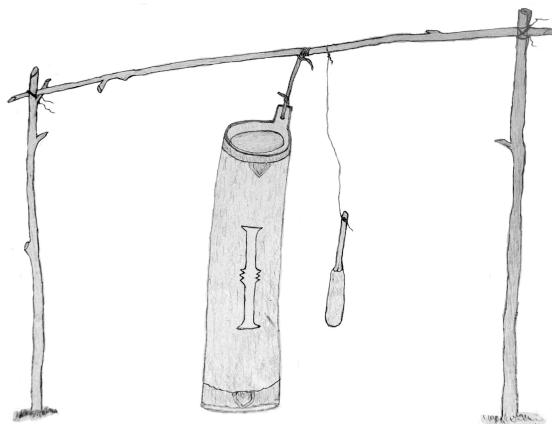
"Ngaran tipun iteu nateng tam sekolah pelayan. Sin néh, ja'au, si'ik pekalai orop inah sin néh ngan pekalai menéng ha' tebara tuhan mihau sideng tam tengé vam.

* Sahau tong tana' irah petulat ka'an ja'au kua' kua'. Hun néh apo, bē' éh kua'. Irah éh molé paleu ala apo maneu tulat si'ik mena' éh ngan siget sanan. Pengeja'au apo anah irah éh paleu, barei ha' tapan hun apo réh keja'au jah beredi, irah mena' jah supek siget sanan.

[†] kepuh ngan ngelena

"Hun sahau itam malai pakai dau nah na'at éh asan néh nawa asan néh bę' ta siget dau itam lakau. Hun iteu akeu mihin rengah éh jian belah tam. Dau hun iteu dau kę' avé iteu ri' dau pat, ngaran néh. Sagam dau lemah. Dau rema inah, dau nem. Dau rema inah, dau ni'ai. Tong ga' néh da' akeu pekelena éh. Sigel usah keh da' dau sagam omok tai beté omok tai paleu omok tai ala bua.

"Dau nem uleu nebu'un pekalai jin pukun ayah ngivun akeu metit bolo tubung jah kolé. Iteu tada' keh to'ot. Boh duah teleu palah* kepéh, akeu metit éh jah kolé kepéh, iteu tada' keh tio tuai avé lem lamin sideng pekalai orop.

"Boh dau tahup dau nem tam ma'o kuman, boh sio merem akeu metit tubung kepéh teleu kolé ha'. Bu'un bu'un akeu metit éh, sin néh keh nerepan. Sé kelo tai mero, omok mero. Sé bę', bę' kineu. Keruah kolé akeu metit éh, jalan keh nerepan nudeng éh jian uban uleu tai seva' temeu ngan tuhan éh ni'ai lem lamin sideng. Na' péh éh bę' poléng ta'an maten tam, tapi' tuhan pu'un lem lamin nah. Iah na'at itam. Itam bę' na'at iah. Keteleu kolé akeu metit éh, jian keh tio tuai avé lem lamin sideng pekalai sebayang.

"Bau dau rema kepéh, éh ngaran néh dau ni'ai, kua' awah. Ha' bolo ngivun teleu kolé, tai pekalai sebayang hun inah. Pukun polo kepéh, teleu kolé ha' bolo, tai sebayang kepéh. Pukun duah, teleu kolé ha' bolo kepéh, tai sebayang kepéh. Pukun pat kepéh, ha' bolo teleu kolé barei bu'un ri'. Sebayang kepéh.

"Hun dau teleu kepéh kua' barei dau nem ri'. Itam sebayang ma'o kuman dau tahup."

Boh irah pina molé tai lamin réh. Irah pegua pegara kekat ha' réh tosok mujah menéng. "Ineu jak éh benara' redo pedita' ri'? Iah bara' pekalai orop. Iah bara' sekolah. Iah bara' pelayan. Iah bara' pukun polo. Iah bara' pukun duah. Iah bara' pukun pat. Orop nah éh kejam uleu dat sigo mapeu éh lem kawa éh barei benara' irah ja'au. Kenat mu'un mu'un éh sirek orop, ha' réh rai. Inah awah éh kejam uleu. Juk péh lu' neteng éh ngan néh hun iri' uban lu' tejeu medai lu' dai néh bara' lu' ngelelet. Menya ke' lu'. Mena jak éh bara' éh barei ha' néh ri'. Ua da' ineu éh. Uleu palé menéng ngaran kenat."

Boh irah éh meneng ha' rikot bu'un savé néh sahau rai, ha' réh kepéh, "Rurui néh mihin livah éh jam pané layan néh barei jeman réh rai. Inah maneu éh renget kio. Livah inah péh palé uleu menéng ngan na'at éh. Hun mah mah da' hun lu' malai sé sé kekat ka'ah bę' sakui na'at ngan menéng ha' éh benara' néh rikot éh barei jeman lama ri' jian keh nyoho éh metit éh kepéh dai keh ngisa amé vam."

* teleu palah nah omok barei jah polo menit

Kenat ke' ha' néh bara' orop ngan sekolah ngan pelayan nah, kenat irah pepané éh belah réh.

Boh dau rema savé Rungu nah, éh dau lemah, irah pina kivu ha' néh awah. Jelua' tai paleu, jelua' tai ala bua, jelua' tai beté.

Boh hun ngivun dau nem kepéh, hun ké' menéng Rungu metit bolo keruah kolé, amé anak tai ketem irah ja'au avé tong lamin sideng bé bé. Boh Rungu bara': "Ka'ah ja'au jah betah moko tong lamin sideng. Ka'ah anak avé ka'ah lemanai bé bé jah betah tong lamin sanan sitai."

Boh amé anak kivu ha' néh. Lajo, Rungu moko ngajan irah éh ja'au. Pu'un teleu usah éh jah éh kivu Rungu. Ngaran jah Bunga', éh redo, ngaran jah kepéh Lahai, éh redo, ngaran jah kepéh Musa Oho, éh lakei.

Rételeu bé bé lemanai jin i'ot Kusan éh kivu Rungu hun néh tai semah semah nebara rengah tuhan. Boh rételeu usah nah éh juk pekalai amé anak tong orop tong lamin sanan sitai.

Uban amé anak pina usah, teleu guru nah mihin amé menyun lem duah lamin tutup bo'én,* jah lamin tutup bo'én sa tuai belasek, jah sa dipa. Guru nah nekedéng tong belasek belah lamin.

Boh Musa mihin jah vun pina pikah kelatah. Boh iah tulat jah usah jah pikah. Boh ha' néh, "Iteu ngaran néh bukuh. Bé' éh kelatah kepéh. Hun néh jah tasap awah, iteu éh ngaran néh kelatah."

Semu'un néh, sahau mu'un, Penan bέ' jam avé livah éh kelatah. Éh poho lem ha' Penan, pu'un jah ngaran kelatah, kelatah kenin éh. Hun kelunan kelatah kenin, sin néh lumang merek. Uban néh kenat, hun sahau irah Penan bu'un bu'un tai nemeu irah keloni, pu'un irah Merawen éh nojo livah éh mebéng éh jalan réh nyurat kekat belih nyateng. Ha' Merawen nah, "Sila, inah ngaran kelatah éh jalan putih nyurat."

Boh Penan éh menéng ha' néh kenat seruh éh barei sihap. "Kineu, hun lu' senurat lem inah ngaran, barei ha' ko' nah, bέ' akeu mekerek da'? Hun amé bara' kelatah, sin néh mekerek."

Ha' Merawen nah, "Bέ', ngaran néh poho naneu amé Merawan. Inah éh kelatah."

Sio temeu sahau irah Merawan bara' sin ngaran surat kepéh. Tapi' Penan bέ' jam ineu bukuh.

* Iteu ha' tapan. Hun bua tutup bo'én, sin néh duah lo'ong kerabit, barei jelua' kolé bua balak jam kerabit.

Boh ha' Musa, "Jian keh mukap bukuh keh na'at lem tasap éh nusuh ipa néh. Ineu ta'an keh?"

Boh akeu kivu ha' néh, éh ta'an ké' jah gaben. Akeu jam ngaran *gaben*, uban sahau irah tamen mé' pu'un ala gaben raja' kewin éh nena' irah Merawen sio réh nemeu. Irah melen pasek éh lem bolo doko pengeja'au Penan omok mihin éh molé tai lamin réh tong tana'. Hun irah ja'au mua éh na'at layan gaben raja' nah, irah bé' buha' anak tai ngamit ngan tai déhé dai parit. Na' péh kenat, na' péh éh nodo réh jian jian lem bolo, tong ga' néh tong kelebé néh kelatah inah mupuk mu'un nebet awah.

Boh lem gaben lem bukuh nah pu'un lakei éh matok ilo lem kawa.

Boh ha' Musa kepéh, "Iteu jah gaben éh tenah tenah ta'an tam jalan tam pekalai orop surat. Orop iteu éh déhé gaben lakei iteu, ngaran orop nah LAH, jah orop éh tusuh LAH nah, A, jah orop éh tusuh A nah, KAH, jah orop éh tusuh KAH nah, E, jah orop éh tusuh E nah, I. Tupat mateng pepemung éh ngan mateng néh. Ha' néh ka': LAH A KAH E I -- L A K E I. Sigel siget usah jak mateng éh."

Boh ma'o iah ngajan amé mateng éh kenat, iah ngajan amé mateng jah ngaran kepéh. Hun pu'un sukup ngaran éh lepah nateng mé', boh iah ngajan amé purung éh kato:

LAKEI KALA MATOK ILO LEM KAWA.

Boh iah nyoho siget usah amé nula purung surat nah, LAKEI KALA MATOK ILO LEM KAWA, LAKEI KALA MATOK ILO LEM KAWA, LAKEI KALA MATOK ILO LEM KAWA

Tovo inah irah ja'au tong lamin sideng ri' pekalai kua' surat ilo bé. Ngaran néh éh mu'un. Bau ipa néh senurat Rungu "Surat Ilo". Boh kenat jalan pedita Rungu pekalai amé purung surat bu'un bu'un.

Boh tahup dau nem nah kepéh, boh pedita' Rungu metit bolo kivu ha' tena' néh sahau rai. Amé tio nesen ngan kivu tai taket tong lamin sideng.

Tong bu'un bu'un pina bé tai lem tipun sebayang, barei lebuau ngan nyenah medai. Uban pina irah Penan pu'un sihap, pu'un balei, éh kenat bé' kelo tai. Tong bu'un bu'un jelua' awah tai lem tipun sebayang, uban néh kenat hun réh menyun lem lamin sideng nah pegawa jak. Irah pina ngedalem jin ju awah jak.

Uban sio merem, Rungu seket lapung éh tejeu ta'an mé'. Jelua' réh bara' éh barei ada idang laséh. Jelua' réh bara' éh barei ada dau. Hun sukup kelebé ada néh juk tai kurang, boh Lajo tai petuhun éh tong gelan kenéh ngepam éh kenéh gahang peséng kepéh.

Boh pedita' nah bara', "Jian merem ngan tabi' merem ngan kekat tam éh avé lem lamin tuhan. Akeu bara' ngan keh to bé' maneu ineu ineu éh jah. Akeu mihin lu' sebayang tenah da', ma'o sebayang akeu mihin lu' nyanyi jah nyanyi lem ha' uleu Penan lem surat nyanyi éh tenulat rételeu siget usah tam éh lem tipun hun iteu."

Hun néh lepah bara' kenat, iah kivu ha' néh. Iah nyoho amé sidem, boh irah éh belah amé jam rahap rahap sebayang éh benara' Lajo sahau rai, irah mateng éh ja'au, jah duah tulin ma'o. Amé pina sidem awah, uban bé' mateng sapét jah ha' ateng. Boh Rungu nah éh ngega' sebayang mihin ngamin.

Ma'o inah boh éh mihin mukap surat nyanyi ri'. "Na'at nyanyi numun lemah." Amé Penan hun inah bé' jam lubun éh benara' pedita' Rungu. Uban sio inah na' péh amé jam purung lubun ja'au ha', bé' jam éh hun néh lem surat. Inah maneu amé lumang kebuyuk irah lia, uban bé' jam purung lubun tong rigit.

Boh Lajo ngan Lahai ngan Bunga' tolong pitah tasap jalan pepoléng nyanyi nah lem kekat buku kamit mé', boh Rungu lah mihin mé' nyanyi. Tapi' kua' barei hun sebayang ni'ei ri'. Pu'un éh kerat éh jam éh mu'un, jelua' ngeleloh leloh kivu ha', pina éh kelem awah. Akeu jam barei ha' teka nyanyi awah, éh "Tuhan nah suai uleu bé bé."

Ma'o nyanyi nah, boh redo Pedita nah mukap surat kapan. Ha' néh, "Akeu majak ngan bara' ha' tuhan ngan tam jin lem surat Matiut tulat jah polo ayah 18 ayat jah polo ayah 18 ke' éh avé ayat duah polo 20," ha' néh.

Akeu menéng awah, bé' jam jak sin lem ha' néh nah. Tapi' kék' gahang kenin juk jam avé ga' surat inah, tulat inah, ayat inah, akeu barei nula éh lem kenin kék' tengé. Maneu akeu nesen éh avé hun iteu. Ha' lem kenin kék', maneu ku' minget nesen, ha' lita balei péh bara' tepun kék' Ué, pu'un ku' nesen ha' néh bé' pina. Makin péh iteu ha' benara' kelunan éh omok urip iah inah ha' tuhan. Bé' pina péh éh benara' Rungu nah éh tenesen kék', sapét jah tulat inah, ayat inah.

Boh iah purung éh lem ha' Putih. Boh lepah ma'o purung ayat éh kunah ri', boh éh salin éh lem ha' Penan.

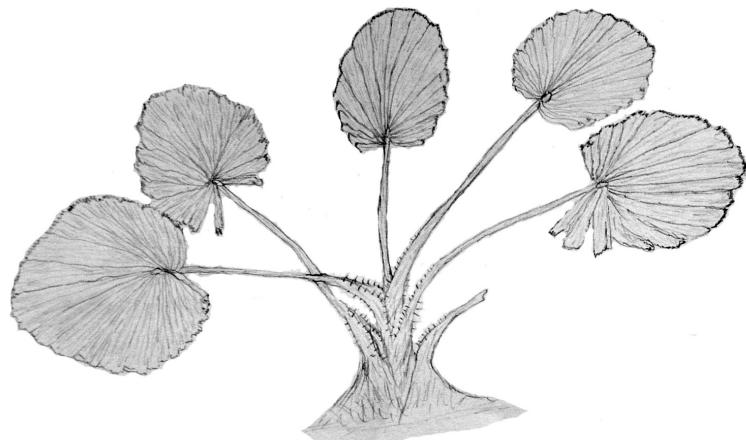
Hun néh ma'o bara' kekat sin lem ha' tuhan nah, boh éh bara': "Uban tam maréng maréng menéng ha' tipun avé lem tipun, akeu maneu tipun bé' lebé. Bé' kebit. Dai keh sara, dai keh oto menyun, dai keh sikih tuai. Boh itam ma'o lah. To tam bé' piso bé' pasak jin tipun bé' jak molé tai tong retek lamin tam tengé, jian tam menyat tuhan nolong tam. Siget usah ja'au siget anak si'ik. Kekat lu' sebayang ngan musit ha' sé sé éh jam menyat ngan tuhan. Sin néh sebayang teu, uleu menyat éh pengelo lu' tong tuhan. Bé' éh barei pané ngan irah putih éh bé' kejam ha'. Siget usah omok pané pakai ha' néh tengé. Tuhan lepah jam éh

pengelo lu'. Hun lu' sebayang da', jian éh Lajo éh mihin lu' ngamin ngan ngega' sebayang ngan tam. Hun iteu itam sidem sebayang," ha' Rungu.

Kekat amé Penan kivu ha' néh, boh sebayang kepéh. Boh Lajo mihin pengega' sebayang ngamin. Boh pekang.

Boh Rungu bara', "Jian merem ngan kekat ka'ah da' po. Omok molé lah. Omok molé dau sagam mai ngelepan tong ha' tepat ké' rai. Dau sagam mai jah jah usah lakau tai tana'. Uleu moko petipun sebayang kepéh popot dau sagam. Dau sagam inah éh dau ni'ai éh lepah benara' ké' ngan keh rai. Akeu bara' kepéh dai jelua' ngelepan. Kenat awah. Omok molé."

Boh amé molé.

TULAT 40

DAU NI'AI ÉH BU'UN

Boh dau rema éh dau ni'ai ha' Rungu, Rungu metit bolo sio ngivun, boh hun néh netit néh keteleu kolé, amé bé bé avé tong sideng. Boh sebayang ngan nyanyi barei malem rai.

Pukun polo kepéh, iah metit bolo kepéh, boh amé tai kepéh. Hun kć' masek lem sideng, akeu menyun tong nyun éh ga' sa tenah lem gelan, nyeliko anak éh jah.

Uban ga' kolé amé petipun, boh bé' jak amé molé, ha' Rungu ngan mé' ka': "Hun lu' petipun kepéh, kekat anak omok menyun sa tenah. Irah éh ja'au omok menyun sa murin. Uban uleu éh ja'au omok bau hun lu' menyun. Anak diva' hun réh menyun. Inah akeu nyoho irah anak sa tenah dai réh tusah ngelepat uleu éh ja'au sa tenah ke' irah jian oko tai sa tenah."

Uban hun bu'un savé néh, irah ja'au tepat "Mai ka'ah anak ngelelan^{*} redo pedita' nah dai keh parit atau tula."

Jin kenat bu'un ké' omok ngelelan pedita' Rungu nah. Pedita' Rungu nah nekedéng ngejumen sa amé pina sa luat jah anak paso jalan pei kelatah néh. Maneu éh to sukup ju jin amé anak, bé' tusah amé parit.

Iteu bu'un bu'un ké' na'at irah putih. Akeu mujah na'at éh uban bok néh mebéng barei ihat basong, maten néh barei maten juhit metui. Rong néh nelujang. Kulit néh mebéng barei sin uvut sin seka. Pu'un ating tong kelingen néh. Pu'un jah livah keliket néh tong bok néh maneu bok néh bé' savi[†] tai da'in néh. Kerayung néh lanyu avé ti'ah néh, kato, barei belasu pina beték busak tong, bala, leté, marung, barei layan busak bua pusit. Pu'un jah livah tong ojo néh seleket barei layan selungan. Tapi' pilat jeret. Pu'un barei belalang medok bau néh. Jin belalang medok nah éh na'at bara' "pukun". Tong gem néh pu'un barei layan ipa kayeu betelei sa ra' gem néh, sa bau gem néh pu'un jeret néh maneu éh bé' peloho hun néh nyelikap. Inah éh nasek éh tong gem néh hun néh lakau. Pu'un ameng néh talem nena' Kelabit lua' talem kabu éh suket Penan. Pedita' Rungu nah metalah urip.

Hun sukup kelebé, tong dani pengega' sekolah pelayan, pu'un irah Penan éh lepah malai ngan néh neteng éh, "Kineu, ka'au bé' pu'un banen?"

Ha' néh mipa, "Pu'un éh sahau, sio perang sahau rai matai éh. Akeu baleu, tapi' akeu bé' lah kelo ala banen maréng kepéh uban ké' to pela'ai lakei ké' éh lepah matai sahau rai

* kepuh ngan ngelena

† ngerepo atau pelavéu

tong tuhan sitai adang néh murip. Akeu ngelan ku' temeu tong dau pengega'," kenat ha' néh mipa.

Boh pedita' Rungu mihin amé sebayang avé nyanyi barei malem rai kepéh, tapi' ma'o néh purung lem ha' putih salin lem ha' Penan, bē' jak iah pekelena sin néh, iah sebayang tenah, mihin mé'. Boh iah nyoho amé sidem kelem awah, iah awah éh musit ha' sebayang lem ha' Penan. Boh éh pekelena bara' sin ha' surat éh penurung néh ri'.

Boh hun ma'o éh mihin nyanyi ngan sebayang ngan bara' ha' tebara tuhan, ha' néh kepéh. "Pu'un rengah lem sideng, duah rengah. Jah rengah, akeu mihin ka'ah sebayang kepéh siget dau ngivun. Akeu bē' tio bara' éh tong bu'un bu'un dai keh mujah, uban akeu seruh ka'ah barang pina bē' jam éh ngan tejeu, siget usah lu' adang mutau ngan sa'at teté tapi' akeu menyat jian ngan kekat lu' da' jin dau jah sagam siget ngivun pukun lemah vevilang akeu metit tubung. Semu'un néh pukun lemah, tapi' akeu seruh kekat ka'ah bē' pu'un titui tuai siteu. Jian éh nawa si'ik kelu' omok lakau. Ineu ngaran kenat hun néh lem ha' poho uleu Penan, po?" ha' néh.

Boh irah Penan nah mipa ha' néh. "Hun néh barei ha' ko' nah ne', dau dileu éh, éh keto merem, iteu ngaran néh lem ha' poho Penan. Hun néh barei ha' ko' ri', éh nawa si'ik, dau dileu pajau." Uban jelua' jin belah Penan sitai jam pukun jam jin sebila réh Kelabit avé jin lúa' réh Lajo. Irah pina bē' jam éh.

Boh Rungu nutun kepéh. "Keruah rengah nah, hun keh tuai kepéh pukun duah da'ap, akeu tulat keh. Redo lem jah tipun, lakei jah tipun, anak jah tipun. Boh akeu mihin redo pekalai sebayang lem lamin sideng. Boh Lajo mihin ka'ah lakei tai tong jah lamin ka'ah sitai pekalai sebayang sitai. Boh kekat polong anak si'ik ja'au atau lemanai jah tipun Lahai ngan Bunga' rawah redo éh mihin atau majak ka'ah anak pekalai sebayang."

Hun ma'o ha' néh kenat, amé molé avé tong lamin. Tinen kć' tio ala bolo ba mohé ojo suai na'o. Ha' tinen kć', "Jian itam kuman laho uban uleu bē' jam éh benara' néh ri' éh pukun kunah pedita ri'. Jian itam kuman tenah. Hun mah mah awah iah metit bolo barei ha' néh ri' da', lepah ma'o lah itam kuman."

Irah pina péh kua' kenat. Pata petekéh suai kinan. Biau biau, medai uban réh bē' jam tipuh laho atau li'eu uban irah bē' jam pukun. Irah mena ngahap hun mah awah ha' bolo. Inah maneu réh kuman tenah nesi.

Uban néh kenat bu'un bu'un néh metit bolo tubung, amé nerepan. Mena awah. Tong keruah kolé amé maneu livah tenuudeng, hun néh pu'un, barei kerayung. Tapi' pina bē' pu'un sapét kerayung, avé irah redo bē' pu'un. Irah pakai avet atau ti'ah awah. Tamen tinen kć' kenat awah, tamen pakai avet jubit kebit teleu depah, tinen kć' pakai ti'ah selidang, pu'un beték busak ngan ujung kayeu. Akeu avé duah padé kć' éh lakei pakai avet éh jé péténg, nejé tinen kć' jah livah benila' néh, suti' awah, jah ligot. Uban sio inah Main sukup ja'au, omok paleu jah bila', boh iah péh ngavet. Seloi pakai ti'ah éh jé livah kua' layan anah tinen.

Tong keteleu kolé tio peleka lakau avé tong lamin sideng.

Sitai pedita' Runga tulat amé kivu ha' néh rai. Boh amé anak kivu jah tipun nihin Bunga' rawah Lahai tong jah lamin. Ha' roh, "Ngaran iteu, sekolah dau ni'ai anah anak si'ik ngan lemanai."

Rawah mihin mé' pekalai sebayang ma'o inah rawah mihin mé' nyanyi, nyanyi suti' awah. Nyanyi nah

"Juhit juhit kedung tong paka' mejing tuhan.

Tekep uleu péh lah mejing tuhan.

Meliket tong seruga péh mejing tuhan."

Kenat awah.

Semu'un néh, hun sahau, ngaran "mejing" sin néh meté livah nah kebau awah. Boh hun Rungu bara' "mejing ngaran tuhan" atau "mejing tuhan", pu'un irah éh bέ' jam ha' néh, ha' réh, "Kalai babui péh éh néh ke' tam omok mejing éh. Semah éh?" ha' réh.

Ma'o nyanyi nah, rawah bara' ha' tuhan jah duah ayat awah. Ma'o inah rawah mihin sebayang. Ma'o sebayang ngamin ma'o lah. Rawah nyoho "Mai tio musit jak pekena irah redo atau irah lakei ja'au sitai barang irah li'eu dai uleu barei ngebubu irah ngaho irah. Moko jak uleu siteu. Ineu ineu juk teneteng ka'ah polong anak omok neteng gaya' urip tuhan éh bέ' kejam," ha' roh.

Amé tosok ngan roh, "Ineu sin lu' sebayang teu néh?" ha' mé' ngan roh.

"Sin néh uleu sebayang uleu pané ngan tuhan menyat ineu ineu éh pengelo lu' barei ha' ayat surat tuhan éh nenéng tam ni'e i ri', éh benara' mo ni'e i ri', ha' tapan ri' pu'un jah tulin bua kayeu sesawi kayeu sesawi nah éh kua' keja'au tulin néh barei tulin nonok éh meman. Tulin bua kayeu sesawi nah pu'un jah kelunan ala éh kenéh mulah éh tong térek néh ngan tubo éh si'ik mu'un tulin bua kayeu sesawi nah. Bέ' lebé nelo bέ' lebé ja'au nginan ja'au barei mutan paka' néh pejai kemah kemah. Boh kekat juhit tai suai sala tong tujai ujung néh uban kayeu inah ja'au sukup lihep kekat juhit moko tong ra' lihep néh nah. Kenat ha' ayat éh nenéng tam ni'e i ri'. Sin néh tulin bua kayeu sesawi nah éh si'ik mu'un inah éh Tuhan Iésus tuai tong tana' iteu rai. Hun néh tuai iah anak bala si'ik mu'un. Pu'un jah réh tubo éh, inah éh tinen néh Meriem. Bέ' lebé Tuhan Iésus nah kelunan ja'au pu'un penyukat. Sin néh paka' néh sin néh juhit suai sala tong paka' néh inah éh penyukat Tuhan Iésus nah ja'au juhit nah inah éh uleu kelunan tai moko lem nihau tuhan. Kenat sin néh," ha' roh.

Amé anak ri' menéng éh murung mu'un uban palé menéng ha' tapan kenat. Uban rawah bara' éh lem ha' tapan boh roh kesin ha' tapan nah ngan amé maneu éh lena. Amé lah bahu ngan kelo menéng éh uban roh tena' éh.

Pu'un jelua' anak na' péh irah pekalai orop dau malem, bé' sukup nenéng. Bé' jak jam sin néh. Boh anak éh bé' jam kenat, ha' réh neteng, "Amé bé' jak jam sin orop nah, ineu kekat éh omok nateng orop nah?"

Boh roh bara' éh kepéh. "Hun sé sé jin belah ka'ah anak éh minget mihau ngan pekalai, orop nah jian mu'un jin lu' suai oro sahau. Orop surat nah omok pané kivu ha' pengané uleu awah kekat orop nah. Amo maneu jah ha' tapan si'ik awah. Orop kurah nah ka' layan néh," ha' roh.

Boh roh ala jah areng jin lem aveu. Ala jah sé kayeu. Maneu orop A. Ha' roh, "Iteu lama orop kurah nah. Hun néh ka', A. Omok Akeu, omok Amé, omok Amin, omok Aseu, omok Aveu, omok Avun, omok Ahong, omok Ating. Pina jin sinah péh omok. Inah kekat éh omok nateng orop A. Jian keh nesen jah iteu awah jak. Jin murin uleu pekalai kepéh pina orop. Hun mah mah amo tuai majak tam lem sebayang, to bé' sebayang, amo neteng pesiget usah keh. *Ineu orop irai?* Boh hun ha' mé' kenat, amé mejing jah kelatah pu'un orop senurat tong néh. Jian keh nesen orop éh mah boh mipa ha' mo hun mo neteng keh. Hun néh orop A, ka'ah bara', *Orop A.* Kenat. Jian siget usah keh nula éh da' dai vun uleu sopé. Pedita' Rungu iah ngajan irah redo ja'au barang ineu péh arah orop. Kenat péh irah lakei ja'au, barang ineu péh anah irah pekalai réh. Anah itam, jian keteleu nesen éh jian jian da'. Inah éh orop A. Ke' itam ala lubun dai itam usan ngan sopé. Uleu barei petaké sé ala lubun jah, sé ala lubun duah, sé ala lubun teleu. Mai tam kelo sopé hun pedita' Rungu maneu peneteng ngan tam vam."

Kenat ha' roh ngabo amé kemé' omok nesen éh avé pelinguuh.

Boh ha' roh mu'un, sukup kelebé, dau ni'ai maréng kepéh pukun polo éh sebayang dau pejek, pu'un mu'un Rungu neteng. Iah mejing jah orop, boh ha' néh, Sé jin belah keh nesen orop teu?

Boh ha' tapan hun pu'un jah redo éh bu'un bu'un sa tenah mejing ojo néh, boh Rungu neteng éh, "Jian ke' mateng éh."

Boh hun redo inah jam mateng éh teneng, boh iah menang, avé polong redo menang. Hun néh sala' ha', boh iah menya mu'un. Boh hun pu'un irah éh jah mejing ojo kepéh, barei ha' tapan irah anak, boh Rungu tupat éh kepéh. Hun ha' néh mu'un, boh polong anak menang.

Hun néh polong anak éh mipa teneng, iah nyoho kekat kelunan lem lamin sideng avé usah Rungu tepap ojo seva' polong anak. Hun polong redo ja'au mipa teneng, boh iah mihin irah tepap ojo kepéh. Kenat kepéh hun néh polong lakei ja'au. Tapi' hun jah polong sala' mipa, adang Rungu bé' mihin irah pina tepap ojo.

Jin belah teleu panyen nah jah panyen redo ja'au, jah panyen lakei ja'au, jah panyen anak pemung ngan lemanai, jin belah teleu panyen nah, sé pina orop kejam, iah inah ala lubun jah. Sé éh bé' pina mu'un, iah masek lubun duah. Sé éh kerat mu'un kepéh, masek lubun keteleu. Jin kenat bu'un réh omok gahang kenin pekalai kelo pekalai ala pengejam dai réh sopé sio pedita mena' penupat ngan réh lem lamin sebayang, dai réh menya awah.

Boh kenat sekolah pelayan nah, siget dau, siget migu, kenat gaya' pekalai lem néh, avé jah laséh muta kelebé. Hun sukup kelebé irah pina éh bu'un bu'un lebuau ngan lajam ngan nyenah sahau rai, omok luya, uban pedita' Rungu nah jam maneu ha' dawai ngan ngabo. Boh hun sukup kelebé lamin sideng nah tai pesikeu menyun. Boh irah nabah maneu pagun kura kura pagun avé polo mela'an piting kivu dirin gelan sideng jalan irah pina omok menyun menéng ha' tebara tuhan éh benara' pedita' nah.

Boh dau nem migu maréng, pukun tuju merem, pu'un sebayang barei dau nem migu lepah savé néh rai. Ma'o nyanyi ngan bara' ha' tuhan ngan sebayang, Rungu bara' jah rengah lem sideng kepéh. Ha' Rungu nah, "Lem batang dau ni'ai éh kivu savé kć' rai bć' jak akeu bara' éh dai keh tekejet ngan tusah seruh. Tapi' sagam dau ni'ai kepéh, boh akeu nyoho keh mena' pengena' lem sideng tam. Iah inah uang sideng. Hun rigit pu'un omok mena' kura polo sin atau jah rigit kura awah éh keni'an kenin siget usah omok mena'. Kepéh hun samék okong pu'un omok mena' lem sideng. Hun apo pu'un omok mena' jah suvang. Hun nyak babui pu'un omok mena' jah bolo si'ik. Kenat éh omok nena' lem sideng. Barei gaweng omok mena' lem sideng. Uban jin belah amé éh tuai mihin keh pekalai teu omok melih barei apo omok melih barei samék okong omok melih barei gaweng omok melih barei nyak babui éh nena' keh lem sideng tam. Rigit néh molé lem sideng. Kenat lakau néh. Kekat pengena' kenat lem sideng bć' éh barei kaléng lem ba awah. Pengena' kenat tuhan mena' olé néh ja'au kepéh ngan kelunan éh sé sé mena' uang sideng kenat. Na' péh akeu redo pedita' bara' ha' tuhan, bć' éh akeu mena' olé néh ngan siget ka'ah. Tuhan Iésus éh jam mena' olé néh peno ngan ka'ah.

Uban néh kenat inah, uleu kelo pekalai jin dau pejek sagam jian keh mihin livah inah pei éh sa tenah jumen kć' nekedéng tong paso. Pu'un jah gaweng da' nepei sitai hun néh rigit atau peresin ka'ah masek éh lem gaweng inah. Kekat pengena' inah kenat éh da', dau pejek dau ni'ai sagam. Boh akeu nyoho Lajo sebayang tong néh. Siget pengena' kenat adang jah usah mihin lu' sebayang. Uleu pina sidem moko kelem Lajo awah éh musit ha' sebayang. Kenat lu' omok jam gaya' uang sideng.

Hun ka'ah tengé péh vam, mai bet barék inah mai ngelepan maneu uang sideng, jian keh kivu éh uleu éh ngelan tong tuhan. Hun keh tengé ka'ah maneu éh kenat, ka'ah omok pebelih inah tong lebo Kelabit. Hun rigit néh pu'un, ka'ah bć' jam pelakau éh ka'ah tai temeu ngan gembala Kelabit atau Penan jian keh mena' éh bara' éh rigit uang sideng. Iah pelakau éh tai tong Lawas uban sitai pu'un jah jalan réh suai surat tuhan tong Lawas nah. Lem ha' alo setédio bahagia, kenat ngaran jah tong Lawas nah éh tong lamin sekolah tuhan sekolah misin. Irah gembala jam pekateu éh jalan tolong ala ineu ineu éh gunah lem lamin sekolah tuhan sitai, inah anah tuhan. Kenat sin néh avé vam.

Dai keh medai éh tenekau kelunan atau ka'ah darih awah mena' kenat barei ngaléng pepatong éh lem ba bć' pu'un ineu ineu olé. Bć' éh kenat. Tuhan jam jin kekat raja' bau tana' lu' teu. Tuhan pu'un penyeruh éh mu'un jam pika jam masih uleu kelunan éh ngelan tong iah. Kenat awah ha' benara' kć'. Sagam akeu tupat ngedalem keh kelé da' hun keh avé sé éh omok mena' sé éh bć' omok mena' mai éh tusah hun néh ieng ke' tong lamin néh. Jah dau maréng jah batang dau ni'ai maréng jah laséh maréng adang tuhan pesukup

kepéh mena' anah kelunan éh bé' jak pu'un nena' sio dau ni'ai inah. Mai besau hun keh bé' mena' dau ni'ai inah. Sé awah éh pu'un omok mena'. Sé awah éh bé' pu'un bé' tusah. Hun néh pu'un lem lamin keh livah inah, usah keh sihun bé' kelo mena' inah éh bé' teneng tong barék tuhan. Tuhan péh sihun nolong kelunan atau sanan inah. Sé kelunan éh jian kenin kelo mena' pengena' lem uang sideng, tuhan péh ngelayau nolong ngan pika ngan nya'ap kelunan inah lem kekat penganeu néh lem kekat kereja néh ngan kekat kelakau néh. Uban itam kelo pemika ngan pengekaya' ngan pengejian éh tuai jin seruga jin tamen lu' Tuhan Allah padé tam Tuhan Iésus iah ngelayau pekateu kekat penolong kenat ngan kelunan éh lumang mena' pengena' lem sideng. Kelunan éh sihun, tuhan péh sihun. Barei jah ha' tapan lem surat tuhan.

Pu'un kelunan sahau lem sideng pu'un jah bengesa' kelunan ngaran néh kelunan Perisi hun réh avé lem sideng irah murun pakai betuto rigit nurun réh lem jalan pengena' lem sideng. Pu'un jah redo baleu mena' lemah tasap sin pirek lem jalan pengena'. Hun inah sio Tuhan Iésus tong tana' iteu sahau rai. Tuhan Iésus menyun déhé jalan pengena' nah éh lem sideng nah. Hun kelunan inah lepah mena' kenat uang sideng nah, boh Tuhan Iésus bara', *Kelunan Perisi nah mena' kejaha ngan uta pengekaya' réh awah. Bé' éh pengena' jin lem kenin réh éh mu'un ngan ngelan tamen ké' Tuhan Allah, ha' Tuhan Iésus. Barei pengena' jah redo baleu inah ri' mena' lemah tasap sin pirek inah éh pengena' éh mu'un jin kenin néh mu'un uban néh inah awah éh pu'un lem lamin ngan lem nihau néh.* Kenat ha' Tuhan Iésus.

"Na' péh Tuhan Iésus bé' ta'an tam siteu, akeu seleket liwah néh na'at tam mena' pengena' kenat. Tuhan Iésus péh iah péh menyun pemung ngan tam siget dau avé hun iteu péh. Tapi' itam awah éh bé' na'at usah néh." Kenat ha' redo pedita Rungu nah ngan kekat amé tovo tahup inah. Inah rengah sideng nihin néh nenéng mé'.

Boh hun amé molé avé tong lamin mé' tengé, hun réh pita, bara' ha' pedita Rungu, bara' rengah lem sideng ri', "Ineu éh kunah ri' bét, inah palé lu' kepéh menéng. Mena' uang. Tapi' ha' néh ri', uang sideng anah tuhan, ha' néh. Tapi', anah uleu sahau sio temeu Long Melinau sahau uang tuan mihau urip lu'. Kenat sin néh sahau. Uleu mena' nyateng atau pelep atau bulun iko belengang. Hun néh pelep sahau atau nyateng, jah sanan jah senatan siget siget sanan. Dau merem ni'ei ri' awah uleu menéng ha' néh bara' uang sideng."

Ha' jelua' réh, "Uleu kivu awah nyavu Viat. Ineu bara' redo pedita' nah, kivu awah. Uban uleu matek tejeu. Bé' jam jak tong urip ngan barék éh maréng nihin néh ngan lu' hun iteu nah," ha' jelua'.

Boh jah dau ni'ai kepéh sio dau pejek hun mé' tai petipun pu'un jah paso kepéh senuai réh vevilang paso jalan réh bara' ha' tuhan ngan amé éh menyun. Boh Rungu mihin amé nyanyi duah kolé, boh bé' jak iah mihin nyanyi jah kolé kepéh, ha' néh,

"Sio nyanyi iteu, kekat kelunan éh pu'un pengena' ngan Tuhan pei éh tong paso éh sa ra'. Sé éh bé' pu'un pengena' dau migu iteu, ngelan Tuhan omok mena' ngan irah éh bé' pu'un mena' ke' réh omok mena' migu éh maréng. Kekat kelunan éh lepah mena' tovo dau migu iteu, tuhan omok nya'ap réh tong kekat kereja réh doko ke' réh omok pepit mena' kepéh."

Boh iah mihin mé' nyanyi, éh ngelayau jah nyanyi éh ha' bu'un néh, "Petipun itam nyanyi bé, mejing Tuhan Allah." Inah nyanyi kebit.

Boh irah éh ja'au atau irah éh lemanai tai jah jah usah mena' livah. Pu'un jelua' samék okong, barei éh nena' tamen tinen ké' bu'un kolé. Pu'un jelua' mena' atip na'o, pu'un jelua' mena' gaweng si'ik keja'au beté. Pu'un jelua' mena' jah nu'an nyak babui. Pu'un jelua' kepéh mena' tebung apo. Pu'un jelua' kepéh mena' tuang. Pu'un jelua' mena' jong janan jian beték. Pu'un jelua' mena' peresin, jah polo sin atau duah polo sin. Jelua' lemanai éh kereja ala gaji jin Kelabit, mena' jah rigit tesah. Avé teleu pat usah omok mena' jah rigit kenat siget dau ni'ai. Irah pina bé' mena' rigit.

Boh siget dau siget migu amé pepit pengejam mé' tong ha' benara' pedita' Rungu nah. Boh iah ngelayau tosok kekat kilin sahau, avé tingen, avé amen. Tong ga' néh dani sekolah juk ma'o iah omok bara' éh lena mu'un avé dilem.

Boh jah kolé hun ma'o nyanyi avé sebayang avé bara' ha' tuhan, Rungu tosok kilin ngan irah redo lem sideng lem kepemung.

Tong bu'un bu'un ha' néh ngan kekat redo nah, "Kineu omok keh bara' kekat kilin éh penakai ka'ah redo awah?"

Boh pu'un jah redo ja'au ngaran néh Libo éh bara', ka' ha' néh, "Amé redo kilin mé' medok avé kuyat bé' amé omok kon éh. Kemanen péh bé' amé omok kon éh. Buang péh bé' amé omok kon éh."

Boh pedita' Rungu nah mipa ha' néh, "Uban ineu ka'ah redo bé' kelo kuman kekat ka'an éh jian senuai tuhan?"

Boh Libo mipa kepéh, "Hun mé' kuman medok atau kuyat, amé omok mayung sakit omok matai. Hun mé' kuman kemanen, amé omok gaten pakong omok keta kapé matai. Hun mé' kuman buang amé omok tula sa'at ha' pengané. Uban pu'un suket réh sahau benara' tepun mé'. Pu'un jah suket redo leko meték rai malui tu'en medok, inah maneu amé lah ngilin kon sin medok. Pu'un jah suket kepéh redo kon kemanen boh iah malui kemanen, inah maneu amé ngilin bé' kelo kon kemanen kepéh. Pu'un jah suket redo Merawen potong lem lamin uma kebit malui buang. Inah maneu amé ngilin bé' kelo kuman buang. Na' péh mé' la'au hun réh ala ka'an inah na' péh amé keta mu'un la'au amé bé' omok kuman éh."

Ha' Rungu kepéh, "Kilin nah barei lamin tutup. Kelunan éh pasek réh lem lamin tutup, pu'un réh pakan éh doko purip laset néh awah. Bé' omok pelepu, bé' omok kuman kivu pengelo néh, bé' omok kuman ngida. Kenat ka'ah redo éh kivu kilin éh kunah ko'. Akeu ngelepu kekat keh jin lem lamin tutup nah. Akeu juk sebayang ka'ah bet kilin nah jin dau iteu. Jian keh tupat kuman kekat éh kenilin keh rai. Mai keh pekawa' kenin jian keh tio jah kenin jah pengelan kivu ha' ké'. Akeu omok sebayang keh doko keh omok pelepu mu'un. Omok siget usah keh kuman ka'an éh lem kilin rai. Dai néh ha' ké' kenyo ka'ah,

hun pu'un sé sé jin belah jepen ala ka'an éh bé' kinan keh rai, tupat keh kuman éh. Hun keh kuman éh boh keh jam keh pelepu atau bé'."

Boh jah liwet kepéh ha' Rungu ngan kekat lakei lem sideng, "Kineu, ka'ah lakei, kineu kilin éh penakai keh tong ka'an kinan keh?

Boh jah lakei mipa éh, ngaran néh No', ka' ha' néh: "Amé lakei pakai kilin tong amé lakei. Hun mé' ala buang amé ngilin bé' kuman kebah néh, avé ipong néh, avé pelé néh, avé jela' néh. Hun amé kon kebah buang nah, buang omok makung amé tong kebah néh. Hun mé' kuman ipong néh, buang omok ngoréh amé pakai ipong néh. Hun mé' kuman pelé néh, amé peliket ga'at néh senelo néh, barei pelé éh peliket tong betukan néh lem usah néh. Hun mé' kuman jela' néh, amé tenekok néh, uban jela' néh omok pejelai rigah rigah. Pelin jela' néh. Boh amé pakan kekat sin éh kilin nah ngan aseu awah. Hun bé' pu'un aseu, bet bau teraseu hun lakau paso.

"Amé lakei éh pu'un balei medok ngan mé', atau pu'un balei kelavet atau pu'un balei belengang atau pu'un balei tela'o atau pu'un balei babui, balei ka'an ineu ineu péh hun néh pu'un ngan mé', kilin amé bé' omok kuman ka'an inah. Uban néh seleket sebila mé'. Hun mé' ngelapah kuman éh balei inah bé' moko, kelap. Hun néh kelap kelunan pu'un balei inah sakit uban balei nah merek, uban lakei nah bé' kivu ha' néh ngelapah kilin.

"Pu'un kilin kepéh. Ka'an rungen rungen ka'an barei babui barei payau éh pu'un ojo ngan gem lakau nejat tana', amé bé' omok kuman ojo néh avé gem néh. Hun amé ngelapah kilin nah, amé bahat lakau bé' lumang lakau uban ojo avé gem ka'an nah nong nejat tana' pelemau besalé sungan ineu ineu tejat ka'an nah, maneu mé' tekenah omok sakit omok leko lakau.

"Kulit pera' pa'an babui péh bé' omok kinan amé lakei, uban néh jalan tulin tilo babui peliket. Hun lu' ngelapah, uleu sakit ngan ngawau ngan bé' kelo lakau ni'an lakau. Uban sahé lu' kelunan leko tong segit tulin tilo babui nah boh sahé nah merek kejaha bé' miyah lu' uban lu' ngelapah kilin nah. Uban maneu lu' kenat penyakit. (Redo omok kon éh, uban néh moko. Tapi' tilo kekat ka'an bé' kinan lu', avé redo. Pakan aseu awah.)

"Kekat kekat kelingen ka'an bé' amé omok kon éh, lakei avé redo. Uban dai pelin. Maneu barei bé' pu'un kelingen ko', barei irah éh rengen. Kekat kekat rengah avé ha' tepat éh nenéng ko' bé' omok kenivu ko' maneu ka'au bé' kereja, leko.

"Jah kepéh maten kelavet bé' amé omok mena' éh ngan anak si'ik, redo atau lakei.

"Jah kepéh, atai di'ah ngan labei bé' amé omok mena' éh ngan anak si'ik, uban néh mé jian kon. Kenat sahé anak nah éh si'ik ngedanak kelo kuman éh mé éh jian kon siget kolé. Hun néh bé' pu'un lah, boh sahé anak nah merek kelap piso ju. Anak nah omok mayung ngan sakit.

"Inah kekat kilin mé' tong ka'an kinan," ha' No'.

Jah liwet kepéh Rungu neteng lakei tong amen réh.

Pu'un jah lakei ngaran néh Jian Iko. Ha' néh kenat uban ngelayau pakai avet éh jian éh kebit pukin néh. Boh ka' ha' néh, "Kekat amé pakai amen sahau avé hun iteu. Hun mé' lakau tai beté atau tai ngaseu atau lakau maneu ineu ineu péh asan musit jin lamin, hun mé' lakau tong tana' hun kekat juhit amen nah, ngaran néh, juhit pelajan jah, juhit sit jah, juhit kemiok bua jah, juhit kemiok ngeré jah, juhit peté jah, juhit pip bukeng jah, juhit asé jah, inah kekat juhit amen mé' sio lakau. Jin belah néh éh mah awah marang nepeket jalan amé sa tenah mé' lakau, sin néh iah mapat bé' buha' lakau. Amé molé murin. Inah hun amé lakau tengé, hun ngelapah amen nah, omok sakit atau temeu ngan kelunan ayau atau buang. Hun lakau ketem redo, atau lakau atau paso ketem panak avé redo, hun juhit amen nah iah mah mah awah jin belah hun néh marang jin sa na'au tai sa kabéng inah hun mé' ngelapah irah redo teneng sakit da'. Hun néh marang nepeket jalan molé sa na'au hun ngelapah ha' amen nah amé lakei sakit da'.

"Hun mé' lakau kepéh hun juhit amen éh mah mah miha' sa na'au, tipet keju mé' lakau boh éh miha' sa kabéng kepéh, iteu telana' néh jian. Sin ha' néh pu'un éh juk penitah mé' nah dat. Jian awah éh. Ineu ineu éh livah juk nala keh nah omok pu'un. Kenat sin ha' néh. Hun mé' lakau hun néh miha' sa kabéng awah sin néh na' péh amé tai pitah ineu éh juk nala mé' bé' pu'un éh nala mé' dau inah. Hun néh sa kabéng nah, bara' bé' pu'un. Kenat sin néh.

"Kepéh la'ah jah amen hun mé' mepai maréng hun juhit kong kahut déhé lamin dau rema, amé paso bé' moko sinah kepéh uban néh juhit olong penakoh. Hun amé ngelapah éh omok jin belah sé sé sakit mayung. Kenat sin néh.

"Kepéh hun tong pai kepéh hun pu'un ha' jah juhit miha', ngaran néh juhit sekukup, ha' néh "sekukup, sekukup", amé bé' moko tong retek inah. Amé piso tai tong jah retek kepéh. Hun amé ngelapah amen inah moko sitai bé' paso, jah jin belah mé' lem jepen inah sakit matai. Maneu irah sekukup livah pina bau patai nah bet éh lem gelan.

"Jah amen nah kepéh hun redo ngan lakei peselem pagat hun roh lakau seliko beté hun roh temeu ngan kemanen iteu péh amen. Jin ka'o temeu ngan kemanen nah, rawah petat. Hun ngelapah amen nah, matai jah jin belah roh. Hun rawah éh pagat maréng kepéh, lakau seliko tong tana' hun roh temeu ngan buang, iteu péh kenat, barei kemanen. Amen. Meseti' tio petat. Hun irah pagat maréng hun réh pu'un pegen tong lamin ja'au atau tong anak lamin hun pu'un ugau kuba' atau kayeu kuba' ulak ulak poléng ha' jin lamin atau déhé lamin roh pegen nah, inah péh amen. Bé' omok pemung. Rawah petat. Kenat kekat amen pakai mé', " ha' Jian Iko.

Boh pedita Rungu menéng kekat ha' redo avé ha' lakei tong kilin avé amen, boh ka' ha' néh mipa ha' réh bé bé:

"Kineu, ka'ah oto ngan sara kivu kekat kilin ngan amen kenat, po? Hun néh kenat, ka'ah ngejeleng ngan ngelan tong tuhan éh rengah jian nihin ké' maréng teu. Uban hun lu' lepah sara moko lem lamin tutup kenat, uleu pu'un pengerek lem kenin. Nengayet piso ngan

musit. Hun sé sé jin belah keh bé' nengayet musit, iah keripen sitan inah sitan amen sitan kilin avé pelinguh. Hun sé sé tio kivu ha' kć' ngelan tong tuhan tio piso dat de' kelunan inah pu'un ala urip maréng ngan ngida bé' pu'un ineu ineu meseng éh kuman meseng éh lakau ngavét* éh tong lakau tong kereja néh.

"Jah ha' kć' kepéh, na' péh kilin éh maneu lu' la'au, na' péh kilin éh beken péh, jian keh bet éh bé bé. Pasan tok kilin éh bé' maneu lu' la'au, bet éh. Barei ha' tapan, mai milih bara' peliwet hun tebai molé, hun tebai molé, bara' éh petek, *molé*. Hun néh matai mu'un, mai bara' éh molé, bara' éh petek, *matai*. Hun ko' bara' *molé tai Lepuhan*, sin néh ka'ah keto keripen ngan nihau Lepuhan éh sitan ja'au. Uban kenat tuman akeu bé' kelo ka'ah milih, hun matai, bara' matai, hun molé, bara' molé. Hun kenat boh ka'ah omok pelepu mu'un."

Kenat ha' néh ngan réh.

Bu'un bu'un réh menéng ha' redo pedita' nyoho irah bet kekat kilin avé amen, jelua' awah ngelan tong ha' néh. Pina éh bé' ngelan, atau ngelan si'ik awah. Pina bé' jeleng kivu ha' néh ngelapah kilin nah uban réh medai sakit.

Tapi' lem dau kura kura dau kepéh, pu'un jah lakei ala medok avé kuyat. Boh pu'un jah redo ja'au ngaran néh Ayang jah kepéh ngaran néh Tanyo rawah inah tupat kuman sin medok nah. Dau rema, jah duah dau rawah mena akam roh, bé' pu'un ineu ineu. Boh rawah tio tai tosok ngan irah pina lem lamin réh moko. "Redo pedita' sebayang tam rai adang néh renget mu'un sebayang. Iteu néh amo kuman medok rai. Bé' pu'un akam mo kineu kineu. Jian awah."

Boh irah pina pejelé kenin bahu menéng ha' roh. Ha' réh mipa ha' roh, "Pu'un ke retek réh kepéh ala ka'an ineu ineu dat de' éh kilin nah. Amé tupat kepéh. Kelé da' kenat mu'un ke' éh barei kawah nah."

Lem kura dau kepéh, boh jah lakei ja'au ngaran néh Tamu' tai ngetahup ala jah kemanen lem luvang batang. Hun Tamu' molé mihin éh hun réh tulat éh kekat irah redo lah kon patok kemanen. Hun réh kuman éh ha' réh, "Itam matek singat awah. Bé' medai medai," ha' jelua'.

Ha' jelua' kepéh, "Uleu kivu ha' redo pedita' éh sebayang ngan lu' éh bara' ngan lu' rai. Kineu uleu juk medai ngan pekawa'. Jian lu' tio ngelan ngan kivu ha' néh rai," ha' réh.

Hun réh lepah kon kemanen nah, irah mena jah duah dau bé' pu'un ineu ineu akam réh sakit ngan sa'at. Boh lah réh petosok belah réh polong redo, ha' réh, "Jian mu'un pelepu mu'un lah uleu. Mejing tuhan uban uleu lah bé' kari ngan keta tong kinan. Sahau bé' éh kenat. Uleu keta kari bé' kuman kivu kilin rai. Dau iteu lah uleu jam pu'un mu'un penyukat tuhan éh nihin pedita' Rungu," ha' réh.

Boh jah liwet kepéh pu'un irah Penan éh neteng pedita' Rungu pasan tok tong tingen.

* pina ngebubu

Sahau hun amé Penan bé' jak sebayang, pu'un tingen éh jah balei sa'at éh maneu lu' kelunan omok sakit avé matai. Hun irah tebai ka'au kuman, hun ka'au bé' tai kuman hun ko' lakau tai tong tana' da', ka'au omok senevut atau ga'at ka'an éh sa'at, avé senurung buang. Kelunan éh tebai ka'au kuman ri', iah péh tingen. Inah maneu irah sahau siget lua' réh tebai kuman adang ko' tai kon, na' péh ka'au bé' la'au, na' péh ka'au bubu, kon sapét si'ik.

Boh pu'un jah lakei éh ngaran néh Abu, ka' ha' néh ngan Rungu: "Uban ineu omok pu'un kilin, uban ineu omok tingen, hun kelunan tebai lu' kuman hun uleu bé' tai kon uleu omok tingen senevut lengiang atau ga'at torok atau senevut duyung atau senevut ueng atau ga'at lipan atau ga'at buang atau ga'at bayah éh inah kekat," ha' irah Penan nah ngan redo Pedita putih nah.

Ha' redo pedita putih nah bara' mipa, ha' néh, "Tuhan Allah éh matek ja'au Tuhan Iésut, Sahé Ni'ai meliket inah kekat néh. Pu'un jah kepéh tuhan ke' éh kua' Tuhan Allah. Pu'un penyukat kenat. Ngaran néh Lusipa. Inah éh pengeja'au ja'au sitan éh pu'un uheng duah. Hun lu' ngelapah ukum néh hun kelunan tebai lu' kuman nah sio lu' bé' sebayang bé' ngelan Tuhan Allah rai hun lu' ngelapah tong sitan rai inah lu' omok tingen. Hun lu' ngelapah ukum néh hun réh tebai lu' kon uleu bé' tai kon inah lu' ngelapah ukum sitan nah. Ha' Lusipa pengeja'au sitan nah, *Jian keh tai ngukum lakei inah atau redo inah atau anak inah ka'ah rayat kć' éh kekat sitan éh barei torok éh katah éh barei lipan éh katah éh barei duyung éh katah éh barei ueng éh katah éh barei lengiang éh katah éh barei buang ka'an éh luvah éh barei bayah ka'an éh luva éh jam ngeta kon kelunan*. Inah néh rayat sitan ri'. Boh Sitan ja'au ri' nyoho jin belah keja'au penyala' éh kelawan éh kelapah kelunan iri'. Hun néh tingen si'ik Lusipa nyoho barei lengiang atau lipan kenat nga'at lakei inah. Hun néh sakit boh éh nesen, "Dei, akeu rit bé' akeu kivu kilin ri'. Iteu lah sakit. Adang kć' jin ka'o iteu bé' ngelapah siget ha' penebai réh nyoho kuman akeu tai kuman atau hun kć' bé' kon akeu ngamit pigan atau kawa réh," ha' kenin kelunan hun néh sakit. Uban néh pesikih sitan ri' doko ke' kelunan nesen sitan ngelayau. Inah éh kedai tong tingen nah," ha' redo pedita putih nah.

"Tuhan Allah nah hun lu' ngelapah éh mu'un mu'un iah tio nyopé penyukat sitan ri'. Na' péh irah tebai ke' kon na' péh ka'au bé' tai bé' lah pu'un sitan tupat maneu lu' omok senevut atau ga'at ineu ineu. Hun néh kenat boh sitan bara', *Lakei inah lah lepah kejam Tuhan Allah Tuhan Iésut Sahé Ni'ai ngan meliket bé' omok itam bé' omok uleu ngasau iah*. Sé éh to si'ik pengelan atau belah belah bé' ngelapah mu'un bé' renget mu'un irah inah agat néh pesikih kenéh maneu tingen néh kenéh petesen penyukat sitan nah. Kenat aken sitan néh maneu lu' omok tingen," ha' redo pedita' putih nah ngan kekat jepen Penan.

Boh éh nebara réh tong gaya' inah pu'un réh tio paléu kivu éh mu'un ha' réh, "Iteu néh mu'un mu'un," ha' kekat Penan. "Jian mu'un urip lu'. Bé' éh barei sahau. Sahau rai bé' sapét bot atau bé' sapét lebé uleu ngelayau teneng tingen. Sa'at mu'un lem kamit atau lem nihau sitan rai. Jian uleu lah hun iteu pelepu siget lu' ngelepu usah lu' jin kamit iah éh sa'at," ha' irah Penan uban irah menéng ha' redo pedita putih ri' pekelena éh ngan réh ri'.

Jin kenat lah bu'un réh mejat omok teneng tingen. Ha' réh lah hun réh peju hun réh petepih péh atau pemung péh hun jah jah usah bara' kon tebai kuman ha' réh awah "Pu'un pu'un menya tingen tong ka'au da'," kenat awah kivu inah mu'un bé' pu'un réh tingen lah. Uban pekenya réh lem ngaran Tuhan tenéh sitan maneu tingen. Tio sopé.

Hun sahau bé' jak sebayang hun kelunan tebai lu' tuai kuman, bé' omok pakai ha' "Pu'un pu'un menya tingen tong ka'au da'." Bé' éh sukup. Na' péh kenat ha', keto omok tingen. Sahau na' péh leko atau bubu atau pina ngavét hun bakéh ko' atau lúa' ko' tebai kon, ngetuk ngetuk péh ka'au tipa' tuhun adang tuhun tai taket tong lamin kelunan éh tebai ke' kon ri'. Ngamit kawa atau lalit jalan kanan atau jalan ka'an atau jalan na'o ri' tovo hun ko' ngamit éh, "Iteu ku' kuman da' kei," ha' ko', hun ko' bé' kon. Hun néh éh jian ka'au memekéng sapét jah bekéng kon éh. Hun néh ba patok ka'au mesep sapét jah tarok kenat. Boh ka'au bé' teneng tingen. Kenat kilin tingen sahau.

Boh jah liwet kepéh pedita' Rungu pekelena sin dau ni'ai.

Sahau poho amé Penan bé' pakai ngaran dau. Asan néh nawa, asan néh bé' ta jin ngivun, asan dau jian awah, amé lakau awah siget dau tai paleu tai beté tai ala bua. Hun sakit, atau hun ta nene^{*} awah, moko tong lamin.

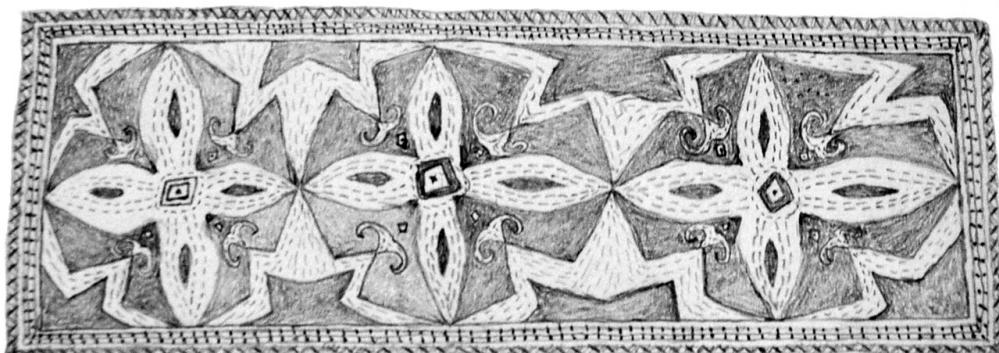
Boh pedita' Rungu pekelena bu'un bu'un ngaran dau. Ha' néh, "Sahau pu'un ngaran ukum naneu Tuhan Allah telo'ong bau tana' lu' iteu. Ra' langit lu' iteu. Ngaran ukum inah inah éh labu. Tuhan Allah maneu ta pat polo dau pat polo merem jin ka'o labu nah hun ba labu nah pawah boh Tuhan Allah na'at éh. Lem bu'un bu'un dau iah suai tana' mapeu. Inah éh dau jah. Keruah dau, dau duah, iah maneu nawa ngan merem. Lem keteleu dau ngaran néh dau teleu inah éh suai kekat ka'an tong tana'. Tong kepat dau iah suai kekat ka'an éh murip lem ba. Tong kelemah dau iah suai kekat kekat kayeu tong tana'. Tong kenem dau kekat éh tong langit ma'o senuai. Kekat néh bé' ma'o senuai néh lem nem dau. Tong ketuju dau Tuhan Allah moko peresa' na'at kekat éh senuai néh ka'an kekat kelunan kekat ineu ineu éh senuai néh lem nem dau. Jin ngivun Tuhan Allah nah moko avé tahup seva' ngan murung kekat éh senuai néh, bau tana' ra' langit.

Uban néh kenat uleu péh kivu barék Tuhan Allah uban néh kenat tuman pu'un ngaran dau. Dau jah nah, dau duah nah, dau teleu, dau pat, dau lemah, dau nem. Ketuju dau inah éh ngaran néh dau ni'ai. Uleu éh kivu barék Tuhan Allah uleu kereja jin dau jah avé dau nem. Hun kereja lu' ma'o atau bé' ma'o tong dau ni'ai éh ketuju dau uleu moko sebayang seva' tuhan. Kenat éh. Sé sé ngelapah kereja dau ni'ai tuhan bé' mena' penyukat néh dau inah. Rurui ke' kekat sitan kereja mavang kekat kelunan éh kereja dau inah. Inah néh maneu lu' omok sakit omok bayuh uban tuhan ri' moko bé' pelakau penyukat néh dau ni'ai. Dau ni'ai nah poho dau lu' ngajung ngan seva' Tuhan Allah. Dau jah avé dau nem inah dau lu' pitah ineu ineu éh belaja' ineu éh juk nala lu'. Siget dau ni'ai uleu moko awah. Hun keh pu'un sebila lebo Kelabit péh mai keh niho dau ni'ai nah tai nemeu sebila keh. Jian keh ngevélé dau éh bé' ni'ai. Boh keh omok pu'un penyukat Tuhan majak ngan mihau siget usah keh. Kenat dau lu' teu jin dau iteu jin sekolah iteu. Sé sé ka'ah Penan

* ta éh bé' jam ma'o, kebit dau kebit merem

mekelepan ngaran dau jian keh jak mahat éh lem tebukeu siget dau ka'au muka éh dai keh ngelepan dau."

Hun dani juk pengega' sekolah pelayan nah, pina amé Penan sitai ngelan kivu ha' néh.
Kerat awah éh keto ngelelet. Lem jepen ké' éh jepen Lesu amé bé bé paléu kivu ha' tuhan
benara' pedita' Rungu.

TULAT 41

TONG PENGEWA' SEKOLAH PELAYAN

Boh hun vevilang sekolah pelayan nah, hun jah dau ni'ai, hun ma'o sebayang pukun duah, boh ka' ha' Rungu: "Iteu akeu bara' jah rengah lem sideng tam. Siget siget usah tam lepah lebé dau tam pekalai ngan menéng ha' tebara tuhan. Akeu menyat jian akeu maneu jah ha' pelava'. Sé sé éh ja'au jin belah jepen tam Penan hun pu'un sihap hun pu'un tukang hun pu'un uduh hun pu'un ineu éh nihau keh inah bé' éh anah tuhan. Kekat livah kenat inah livah jin sitan kenéh omok ngeripen keh. Hun keh ngelan ngan dawai kenin jian keh bet éh.

Mai bet éh tengé. Jian keh tuai patet éh dau kuba' ma'o petipun pukun duah migu bau. Siget usah éh pu'un livah pu'un sihap kenat jian patet éh ngan kέ' hun avé tong akeu akeu nyoho ka'ah éh pu'un livah nah menyun jah retek. Boh akeu ngan ka'ah kivu ku' sebayang bara' ngan tuhan barei kέ' sebayang bet kura kura kilin ngan amen ngan tingen rai. Kenat péh penyukat kerenget sihap nah. Omok tuhan nyopé éh bet éh. Hun kέ' lepah sebayang usah keh boh ku' petipun sihap nah tong jah retek. Boh ku' mihin irah ngan kέ' sebayang tong livah inah kepéh. Hun lepah ma'o sebayang kenat boh akeu ala kayeu kahang luten motong sihap nah. Uban néh kenat tuhan motong éh vam tong ukum luten meraka tong tana' iteu péh akeu motong éh bet katah néh bέ' pu'un kerenget néh kepéh uban lepah sopé naneu penyukat tuhan." Kenat ha' néh bara' lem rengah sideng.

Boh dau ni'ai bau, barei ha' néh ri', hun ma'o sebayang pukun duah, ma'o amé anak molé jin sekolah dau ni'ai, pu'un irah ja'au éh tai patet sihap réh mena' éh ngan Rungu. Akeu bέ' na'at sihap nah, uban tamen tinen bέ' buha' akeu tai, ha' réh, "Mai tai déhé sihap ngan mai marek ba'o otong sihap maneu ka'ah anak omok tekenah omok sakit barang paket barang sa'ang," ha' réh.

Kekat amé anak bέ' tai. Irah ja'au awah éh tai. Avé tamen kέ' tai, mihin pelep kesala' awah.

Hun néh molé, boh akeu neteng gaya' néh hun néh tai sitai. Boh iah tosok ayo ayo tong néh. "Rungu kivu ha' rengah lem sideng éh nenéng lu' migu lepah rai néh éh maneu sebayang ngan mé' ngan sebayang tong livah sihap. Boh éh motong éh. Avé jah polo jah usah mihin sihap réh ketai."

Hun dani dau Rungu juk molé lah, ha' réh, "Kineu lah lu', uban redo pedita' lu' juk peliwet. Jian lu' lem jah dau purat pitah ka'an jelua' ala bua jelua' paleu boh éh payo. Hun néh pu'un ka'an ngan bua mai tio nyapa poko jak éh tong patah dau rema boh lu' metek tulat matok ka'an nah hun sukup nawa sio dau dai sala' tulat uban merem, dai réh ngisa. Kenat amé maneu jah irau. Hun ka'an nah mesak omok maneu na'o maneu gerumet maneu dokong apo uvut maneu sigo uban kenat poho asen kinan uleu poho sahau, kenat éh kelu' suai. Boh lu' mihin lu' pemung kuman. Jian lu' bara' éh ngan néh. Kelé da' kelo éh menéng ha' tosok lu' pita kenat."

Hun réh ma'o pepané belah réh tong lamin réh tengé, boh kura usah tai bara' ha' tosok réh ngan redo pedita' Rungu. Ha' Rungu, "Hun néh pu'un kenat péh akeu péh matek bahu. Ha' kć' seruh bē' pu'un barék éh kenat lem uleu Penan. Hun néh pu'un kenat, jian. Jah éh juk teneteng kć' ngan keh hun ma'o lu' kuman kineu, pu'un keh omok mihin seminga' sayau tong kekat ha' inga' ka'ah Penan sahau?" ha' Rungu ngan réh.

Ha' réh, "Omok idat. Pu'un awah."

Boh Rungu bara' kepéh, "Dau mah keh juk tai omok ka'ah éh tai. Irah éh moko keto pekalai." Kenat ha' néh ngan réh.

Boh irah ma'o lah neteng, irah molé bara' ngan lua' réh tong lamin. Boh réh kivu ha' réh ri' boh dau rema irah tai purat pitah ka'an pitah bua tai paleu. Boh réh molé kivu ha' réh ri' pu'un réh ala babui, pu'un réh ala tela'o pu'un réh ala medok awah, pu'un réh ala nyakit. Irah ala bua ri' péh pina bua uban réh pina genut usah ala éh. Irah paleu ri' péh jelua' réh paleu uvut jelua' réh paleu jakah. Hun réh lepah sedia' ala kekat ka'an ngan bua ngan apo, irah pokok éh tong patah lamin oko réh kivu ha' réh rai.

Boh dau rema boh jelua' réh bara' ngan redo pedita' Rungu, boh Rungu tai na'at ka'an nala réh malem tong patah avé bua avé apo penaleu réh malem. Ha' Rungu, "Ka' pengurip éh jian. Bé' éh barei tong lebo kapan tong amé éh nodo kelunan kohong.^{*} Tong ka'ah jian bē' tusah éh nelih. Kuman jian ngan ngida. Bé' pu'un sapét jah tasap rigit jalan tam melih kekat ka'an iteu po. Inah maneu tong tana' ka'ah jian," ha' néh.

Ha' irah Penan mipa éh "Siget kolé hun amé tengé péh hun ta'un ja'au pu'un retek mé' ngida. Pu'un retek mé' petipun jepen mé' jalan mé' tawai ngan ngida ngan seminga'. Hun iteu lebih atau pelapah kepéh amé bahu uban sio bua sio babui sio ka'au péh pu'un pemung ngan mé' ka'au mihin lu' pemung ngan ka'au pengeja'au lu' ngan ka'au péh ngelepu kekat amé bē' pu'un ngavét sin néh amé lah bē' lem keripen sitan barei ha' ko' ngan mé' dau lepah rai. Inah maneu amé matek murung mu'un tong ka'au. Hun néh barei kenin amé siget ta'un ja'au amé kelo juk tebai ka'au tapi' bē' kineu penganeu uban ka'au kelunan lita[†] jin amé," ha' réh ngan néh.

Kepéh ha' réh ngan néh, "Kineu da', amé kesak kekat ka'an iteu semah lu' kuman kenelo ko'?" ha' réh.

Ha' Rungu, "Jian lu' kuman tong lamin ka'ah siteu ala jalan lu' moko pina tovo néh payo tong sanan pina," ha' Rungu.

Ma'o inah boh kekat amé Penan pegak nyapa ka'an ri' kesak éh kivu ha' réh rai hun kekat néh mesak boh réh ngevélé lamin éh mah pegawa sinah jelua' ka'an nah nevun mé'. Boh réh lah tai tebai Rungu avé Lajo ngan do néh Singin ngan anak roh Deriat avé Musa Oho

* kohong iteu lah ka'an éh nodo barei kerotong, barei dusi, barei gurem, avé nyak lem bolo

† ju oko

avé Bunga' avé Lahai taket tong lamin éh pegawa nah. Jelua' irah Penan jin belah kekat jepen mé' tai nyabo* réh. Jelua' tong sanan réh poho.

Boh réh mata kekat ka'an pu'un ba patok babui nepei réh lem gelan tong Rungu rah taket. Pu'un sin patok lem lalit. Pu'un na'o. Pu'un dokong apo. Pu'un gerumet nepei réh sitai lem gelan. Boh réh bara' éh ngan Rungu. Boh Rungu bara', "Kineu, po, siget keh sinah pu'un bé bé ka'an?"

Ha' irah Penan mipa, "Pu'un. Kua' éh tong ka'ah sinah. Uban lu' ngelua' éh kenat, uban lamin lu' bé' éh pegawa pebatang jian lu' petulat, na' péh kenat uleu bé' makat pejeu. Pepoléng petepih iteu néh. Na' péh uleu bé' pelelong kuman sinah, inah ke' jelua' amé tai ngan keh da'," ha' irah Penan mipa ha' Rungu.

"Hun néh kenat lepah pu'un bé' kinan tam, mai tam jak tio kuman. Akeu mihin tam siget usah sidem. Akeu sebayang ngan tam to bé' jak tam kuman kekat ka'an iteu. Barang pu'un kekat ka'an éh tengé belah néh da' akeu sebayang éh," ha' Rungu.

Boh éh mihin kekat mé' sidem. Boh Rungu sebayang. Hun néh lepah ma'o sebayang nah, amé pekang lah boh Rungu bara', "Hun iteu uleu omok nebu'un kuman po, mai jah jah usah anak ja'au kedan tulang ka'an da'. Uleu kuman sio dau teu dai lu' kedan. Hun sio merem titui bé' sukup. Jian mu'un uleu kuman sio dau," ha' néh.

Boh amé kuman. Hun mé' lah ma'o kuman, boh pu'un jin belah amé ala kekat lalit kekat kawa jalan sigo jalan kekat ka'an nepei réh ri' modo éh ketai. Boh irah ala kepéh lalit jalan kekat bua pu'un bua ikek bua pagung pu'un bua melamun pu'un bua kerameu pu'un bua la'it pina arong bua nepei réh belah irah tong Rungu menyun. Boh réh nyoho réh kuman bua kepéh. Hun réh lepah ma'o kuman bua nah, boh réh tai tosok ngan redo pedita' Rungu nah. "Kineu akam ko' kuman kekat ka'an amé, payo atau bé'?" ha' irah ja'au ngan Rungu.

Ha' Rungu mipa ha' réh, "Jian. Iteu poho kinan éh senuai tuhan ngan ka'ah ngan kekat uleu bé' bé. Bé' pu'un éh sa'at. Akeu péh palé kon na' péh kenat akeu bahu na'at kekat arong ka'an arong bua nepei keh siteu. Matek murung akeu. Kelebé urip ké' akeu tawai tong sekolah lu' iteu vam. Uban kekat néh jian," ha' Rungu ngan réh.

Boh irah Penan mipa kepéh bara', "Makin mah péh amé poho jam tawai amé péh kenat," ha' irah Penan.

Lem pat litep jin ka'o réh kuman boh réh bara' ngan Rungu kepéh. Ha' irah Penan nah, "Iteu lah ma'o lah tam kon ma'o lah tam posot. Amé nebu'un seminga' barei éh senoho ko' malem rai. Pu'un mé' metit sapé' kayeu pu'un mé' metit keloré pu'un mé' metit pagang. Hun kekat mé' sayau da' irah nyapé', nyapé'; irah sayau tong ha' sapé' jak. Bekat atau posot ha' sapé', keloré, irah ngeloré irah sayau tong ha' keloré. Posot ha' keloré irah memagang. Irah sayau tong ha' pagang. Kenat éh dat," ha' réh ngan Rungu.

* nyabo ha' sahau; ha' hun iteu ngabo

Ha' Rungu, "Ja ke' keteleu po, matek metesen ha' kék' rai bara' seminga' sayau rai. Inah éh kemurung kék' kebahu kék' mu'un kepéh uban amé tong lebo kapan bék' pu'un amé jam sayau," ha' Rungu.

Ma'o inah boh irah metit duah sapé' petovo boh irah sayau. Irah posot sapé', irah metit duah keloré petovo boh irah sayau kepéh. Lem belah inah irah tai menat redo pedita' tai sayau. Ha' redo pedita', "Ja ke' keteleu. Bék' akeu néh jam sayau de' po. Boh ida', akeu nyavu ha' keteleu bara' suket Viat awah. Sayau ineu ku' agat keteleu?" ha' Rungu ngan irah Penan.

Uban Rungu bu'un bu'un jam sin Viat, uban hun néh ala ha' Pelisi lem rikot sahau rai, Pelisi nah suket Viat ngan néh.

Ha' irah Penan, "Sayau titot. Ma'o ke' sayau titot boh ke' sayau suket ka'ah putih," ha' irah Penan.

Ha' Rungu mipa, "Pa' ku' titot lé'ép kék' molé sa mah mah mai keteleu mala' akeu uban akeu Viat," ha' Rungu.

Inah maneu kekat amé barei kenitek mala' ha' néh. Boh irah ngeloré maneu ha' pikun boh Rungu sayau titot. Kekat Penan kuba' tong tana' avé sakit kulit boré mala'. Ha' irah Penan, "Maneu tam liwen awah. Data Ba Pelep teu rai poho jian bék' pu'un bateu siteu," ha' réh. "Bateu iteu bateu redo putih liwen uban néh sayau titot, kenat ha' réh suket hun tam liwen dat," ha' irah Penan nah seminga' na'at redo Rungu nah sayau titot nyavu sayau irah redo irah Penan nah.

Ha' jelua' réh kepéh, "Viat tatu' redo pedita' tam barei néh nyavu ha' Penan ke' iah nyavu sayau keteleu polong redo," ha' réh sanya ngan seminga' murung na'at éh sayau.

Hun Rungu ma'o sayau titot, boh iah maneu sayau putih. Iah lakau keteu lakau ketai maneu ojo néh kera' kebau mejai keteu ketai avé beté ngan gem néh péh kenat. Boh irah Penan na'at éh "O bét de' kei bék' lah itam jam sayau inah kepéh. Sé keteleu jin belah redo uleu Penan tai ngeviat iah kepéh nyavu sayau Rungu ri' da'?" ha' réh.

Hun Rungu ma'o sayau, boh Rungu bara', "Ngaran sayau amé nah lem ha' irah amé putih kineu pu'un ka'ah jam éh?" ha' Rungu.

"Bék'," ha' amé.

Rungu bara' kepéh, "Ngaran sayau putih nah disco. Kemalai mé' duah usah, ngan pina kepéh peliwet keteu ketai. Omok lakei omok redo. Inah éh sayau amé. Tupat kepéh jah jin belah lakei atau redo ngeviat akeu barei akeu ngeviat sayau irah redo Penan ri'. Bék' éh sa'at jalan lu' mala' ngan seminga'," ha' Rungu.

Boh Rungu posot menyun, boh irah redo Penan pesuh pesuh pesoho tai nyavu sayau Rungu sayau putih. Hun irah redo Penan tai nyavu éh boh kekat amé Penan avé Rungu

mala' mu'un uban redo Penan bé' kala maneu sayau kenat. Tejeu mu'un. Hun redo posot, boh irah nyoho irah lakei kepéh. Irah lakei péh pesuh pesuh. Boh irah jelua' lakei tai. Irah péh kenat mala' mu'un na'at réh sayau putih ri' uban bé' kala palé palé sayau inah senavu ngan ta'an réh tovo dau inah awah. Boh lah réh seminga' sayau sukup kelebé irah posot lah seminga'. Pukun pat pajau.

Boh lah Rungu bara', "Sé sé ja'au, sé sé anak, sé awah kelo tai mero lah, uleu tai mero uban lu' ma'o lah kuman ngan seminga'."

Boh réh purat lah. Jelua' kivu ha' Rungu, tai mero tai tong ba Pelep. Jelua' moko.

Boh dau rema kepéh Rungu lakau ketem kekat irah éh kivu éh bu'un rai avé irah Penan tai ngaya' kivu terah Long Selidan avé jah polo usah.

Tapi amé kekat jepen nah moko jak ngio teleu migu kepéh sitai uban pekalai kepéh tai barei nyavu pedita' Rungu tong sideng. Uban jin belah amé pu'un polo usah éh jam purung, iteu lah Tipong, Lejo, Ali, Uking, Baran, Sot, éh lakei, ngan Siba, Alui, Linai, Laging éh redo. Irah jam purung jin sekolah pelayan éh lepah ma'o laho. Kelunan inah éh matek metesen ngan tigéh jin belah kekat jepen sitai. Irah sukup jam purung surat nyanyi mihin nyanyi. Amé pina tai pekalai ngan réh tong surat ilo kepéh éh nono* amé.

Boh redo Alui, inah Rungu mé', ha' mé'. Iah barei Viat awah, iah nyavu gaya' Rungu bara' ha' Tuhan. Tipong ngeviat Lajo. Uking, iah ngeviat Musa Oho. Linai, iah Bunga. Siba, iah Lahai.

Tong ga' néh amé lakau purat purat kivu pengagat mé' tong tana'. Boh amé lah bahu barei anak medok barei ka'an pelepu jin lem pagin barei medok pelepu jin jeret rai kekat amé murung lah avé hun akeu ja'au lah mu'un akeu péh bahu uban akeu uban tamen kć' uban lúa' kć' masek amé bé lem sebayang.

* Amé mono éh, sin néh amé maneu éh liwet liwet.

TULAT 42

HUN TAMEN SOPÉ, ANAK JAM MENANG

Boh akeu bé' sara pakalai orop. Gahang kenin kék' juk jam juk purung bukuh kato. Tamen kék' kepéh tabah kelo akeu jam. Ha' néh ngan kék', "Jian ka'ah anak tai belajan sekolah peritah doko keh jam purung surat ha' lia ha' penan ngan jam ha' irah lia dai uleu barei ha' réh tosok irah Merawen éh nejeu irah Kenyah sahau rai.

"Pu'un kompani kereja kayeu avé tong irah Merawen pu'un jah ngaran lakei Merawen nah Temegung Baya'. Boh jah lakei pengeja'au Kenyah tai mihin jah surat. Ha' néh ngan Temegung Baya', *Akeu tuai juk tulat tana' tam. Tana data tem lo'ong anah ka'ah Merawen. Tana' apé ihang ngan tokong anah amé Kenyah, ha' lakei Kenyah nah ngan Baya'.*

Tovo roh petosok kenat, uban lamin nah lamin duah tevan, pu'un ahong Baya' nah ngedalem roh jin tevan sa bau. Rawah éh petosok nah tong tevan sa ra'. Ahong néh jam surat. Baya' nah bé' jam surat. Boh Baya' menéng ha' lakei Kenyah nah tulat tana' nah kenat iah kelo éh uban néh data. Boh iah bara', *O ha' néh ngan lakei Kenyah. Hun ka'au bara' "O", ka'au sain maham ojo ko' lem ba éh padeng teu, boh maneu éh kepéh tong kelatah kék' teu, ha' lakei Kenyah ngan Baya'.*

Lakei Baya' kivu tio sain. Lepah sain kenat boh lakei Kenyah molé. Tio sa'o tai Marudi jin Marudi kivu kafen juk tai Singapo juk mihin surat nah uban pu'un jah toké ja'au tong Singapo inah jalan néh juk pebelih tana' ri'. Tapi' ahong Temangung Baya' tio ma'o roh petat petosok tong tana' ri', boh ahong néh tuhun jin tevan lamin éh sa bau tai tavin vé néh Baya'. Ha' ahong néh, *Surat ineu éh senain ko' ri' vé?*

"Ha' Baya', *Surat irah Kenyah mena' telo'ong data anah uleu Merawen apé ihang ngan tokong anah irah Kenyah.*

"Boh ahong Baya' bara', *Surat éh senain ko' ri' sin néh bé' kenat. Telo'ong tana' data anah Kenyah, telo'ong tana' apé ihang ngan tokong anah uleu Merawen ha' ahong néh ngan Baya'.*

"Boh Baya' bara', *Hun néh kenat ri' kejam kék' bé' akeu kelo sain éh. Ha' kék' ha' néh mu'un éh. Hun néh kenat kineu lah aken tam nyopé lakei Kenyah éh tuai siteu ri'?*

"Boh ahong Baya' bara', *Hun ko' bé' kelo keto pu'un jalan. Ka'au ngan kura irah ngan sa'o tai tong Marudi jin sinah omok pané ngan lakei toké tong Singapo uban toké nah kemalai uleu kejam lu' lubun uai ilit néh.*

"Boh Baya' tio kivu ha' ahong néh boh sa'o tai Marudi. Avé sitai iah tai jah opit boh pané lem uai ilit ngan lakei toké tong Singapo. Uban lakei Kenyah ri' keto lem kafen tong ba

banget bē' jak avé. Ha' Baya' pané lem uai ilit nah ngan toké nah, *Pu'un jah lakei Kenyah da' mihin surat pu'un sain Temengong Baya' bengesa' Merawen mena' tana'*. Mai ngelan éh. Akeu kenalok néh awah. Uban akeu bē' jam purung surat. Ahong kē' pekelena surat inah sa murin. Iteu mé' nosoi surat nah. Hun ka'au jam lakei inah avé mena' surat nah mai ngelan ha' néh. Iah kenyo awah. Kenat ha' Baya' pané ngan toké tong Singapo.

"Hun lakei Kenyah avé sitai, mena' surat nah, irah sitai bē' ngelan éh lah. Iah molé awah. Uban néh kenat inah pengejian irah jam purung surat. Hun ahong néh bē' jam purung surat, adang Baya' teneng kenenyo Kenyah nah. Okon jian uban pu'un ahong néh éh jam surut. Kenat ha' tosok irah ja'au ngan amé sahau," ha' tamen kē' ngan kē.

"Inah akeu nyoho ka'ah tai pekalai doko ke' ka'ah jam surat jam purung jam ha' lia."

Kenat ha' tamen kē' ngan kē' nabah kenin kē' kelo tai sekolah kepéh uban néh maneu jah tosok kenat.

Boh pu'un sekolah peritah tong Long Selidan. Na' péh akeu ja'au, ngio jah polo teleu ta'un kelebé urip kē', bē' lebé kepéh ha' kē' juk ngederem,* na' péh akeu ja'au kenat, irah guru omok ala akeu masek pameri jah. Uban sio inah irah bē' ngevélé bengesa' Penan. Na' péh ja'au, ala awah, uban pina irah ja'au urip bē' jah jah jin belah réh pu'un tai sekolah peritah. Boh lem pameri jah nah amé éh ja'au pemung ngan anak éh si'ik awah.

Uban akeu moko lem sekolah, tamen kē' moko déhé Kelabit tong i'ot Ba Sungan si'ik. Ha' tamen kē', "Akeu moko awah bē' pu'un gunah. Jian ku' pakalai suai batang laté maneu batang peni'an," ha' néh ngan kē'.

Inah jah dau nem iah mihin akeu jah padé pata kē' Musa Avun amo nya'ap tamen kē' midik ngan tebeng térek, uban sio inah amo musit metok jin sekolah dau kuba' dau lemah. Sin lem ha' néh telék néh ri' "batang laté" avé "batang peni'an", sin néh "Itam maneu térek keja'au sawang palang ani awah." Sin néh térek si'ik awah, bē' éh barei neu lia. Kenat tamen kē' palé palé nérék parai tengé, na' péh sahau pu'un Kelabit ngaji éh nya'ap réh suai térek réh.

Boh akeu nya'ap réh midik ngan tebeng, tapi' bē' nya'ap réh motong, uban hun réh motong nah akeu bubu lem sekolah.

Boh akeu sekolah sitai nem ta'un kelebé, jin pameri jah avé pameri nem. Bé' jak ku' ma'o jin lem sekolah, tamen kē' matai. Hun tinen kē' sukup ma'o ngelumo, iah ala jah banen kepéh. Ngaran néh Kurau.

* ha' éh bu'un petugang sio bu'un pu'un bulun tilo

TULAT 43

NUTUN URIP PASO KEPÉH

Boh hun kć' ma'o sekolah nah, akeu kivu Kurau rawah tinen kć' tai tong tana' lalun tong Ba Kidah. Ngaran néh mu'un, ba réh medah, uban pu'un jah bateu iran ja'au lem ba inah jalan irah medah po'é réh avé nahat réh avé atap réh. Sitai amé murip barei poho suket Penan, murip paso ngan paleu belah birai uvut kuman bua kuman ka'an tong tana'. Tong ga' néh amé pemung kivu jepen Ué Salau éh po kć' avé polo sanan lem jepen nah.

Kura kura ta'un urip mé' kenat, tong ga' néh awah pu'un savé kompani éh nasa' kayeu mejuk tana' ngelitut ba maneu mé' mapat jalan nyakat tana' mé'.*

Tapi' hun kć' keto lemanai, tana' lalun sitai, boh tamen keruah kć' ngan tinen kć' mihin amé lakau. Ha' Kurau, "Lakau nawai tana'."

Boh jin Ba Kidah amé paso tai Ba Matok Tana', éh ngaran néh kenat uban pu'un o'ong sitai, boh jah kolé sahau irah ala ba lem kawa jin tesut o'ong nah, boh hun réh matok ba inah irah jam pu'un kura kura o'ép lugung tana' éh si'ik lem ba nah;

Jin sitai paso kepéh tai Ba Bekawit, ngaran néh kenat uban pina laka bekawit sitai éh nyagit kelunan éh lakau lem repo inah;

paso kepéh tai Ba Putui Keleput, ngaran néh kenat uban sahau lakei Belaka muit lo'ong uvut néh tai ba, lo'ong nah pejeu nesung keleput néh putui;

paso kepéh tai Ba Duyan Nukat Labang, ngaran néh kenat uban sahau lakei Labang mukat éh ngeloho bua néh;

paso kepéh tai Ba Anak Kayan, ngaran néh kenat uban sahau jah polong anak seminga' tulat usah réh lem duah tipun jah ngaran néh Penan jah ngaran néh Kayan, seminga' petaké mapem;

paso kepéh tai Ba Batang Gereng, ngaran néh kenat uban pu'un jah uba' batang kayeu tesen éh ja'au lem naha sitai batang nah ngeluvang lem, boh hun ko' ngatong éh ha' jin lem néh "gereng gereng";

paso kepéh tai Ba Pahé Si'ik, sinah padang kayeu pahé, bua néh kinan lu';

paso kepéh tai Ba Pahé Ja'au, sinah pina bua kepéh;

* tong ta'un 1989

paso kepéh tai Ba Garih, telo'ong ba nah padang bua kayeu garih éh kinan lu';
paso kepéh tai Ba Pulah, sitai uvut éh meten, pina, jian, barei nulah awah;
paso kepéh tai Ba I'it Ja'au, pina juhit i'it sitai;
paso kepéh tai Ba I'it Si'ik;
paso kepéh tai Ba Boké bila' Ba Ubung, ngaran néh kenat uban jah kolé irah lavo' put boké seruh éh kubung pegen;
paso kepéh tai Ba Ubung, éh ngaran néh kebit Ba Kubung Matong, uban sahau irah marah tana' put kubung bau ba matai peloho lem ba matong bé' omok nala réh;
paso kepéh tai Ba Gerigit, pina kayeu pelep gerigit sitai, nala réh sahau tai temeu putih;
paso kepéh tai Ba Tekalet, sitai padang bua tekalet éh gahang kinan babui, jalan réh mejung put babui;
paso kepéh tai Ba Kelian, uban sio lalun babui kuman latei lem napun tong dirin ba sitai;
paso kepéh tai Tokong Lamin Bum, ngaran néh kenat uban sahau sio perang jipun, pu'un irah mepai sitai menéng ha' bum;
paso kepéh tai Lamin Dapau, sitai dapau jian, lumang suai lamin;
paso kepéh tai Tokong Sepungen Gatong, ngaran néh kenat uban sahau pu'un jah kayeu sepungen éh ngeluvang, boh siget kolé réh lapah, irah ngatong éh;
paso kepéh tai Tokong Bateu Punai, pina bateu sitai jalan punai kedung;
paso kepéh tai Tetang Bawang Bahang, sitai pu'un jah bawang bau tokong tong tetang pu'un bahang pina pipa néh;
paso kepéh tai Tetang Bela Lado, ngaran néh kenat uban jah lakei Lado sahau éh matek rigah éh mukat kayeu bela sitai, boh neporok jin inan néh tai jah paka' néh ngeloho bua néh;
paso kepéh tai Tokong Sawa' Tevakun, éh ngaran néh kebit Tokong bua kayeu tevakun nekedéng lem alo sawa';
paso kepéh tai Tetang Kayeu Teporok Pi, ngaran néh kebit Tetang kayeu Pi neporok jin jah paka' tai tong jah paka' kayeu éh jah -- uban lakei Pi nah no'é, juk bara' kerigah néh;
paso kepéh tai Ba Bateu Bala Ja'au, sitai pina bateu bala ja'au;

paso kepéh tai Ba Bateu Bala Si'ik, -- sitai ba si'ik aweng, tapi' bateu bala keto ja'au;

paso kepéh tai Ba Maha, sitai padang kayeu maha éh bua néh mé mu'un gahang kinan uleu kelunan;

paso kepéh tai Ba Juhit Ngenohong Si'ik, dau merem juhit ngenohong sitai ngelayau miha' barei ha' kenohong aseu;

paso kepéh tai Ba Juhit Ngenohong Ja'au;

paso kepéh tai Tokong Irop Na'o, pina irop sitai, boh tuman ngaran néh kenat jah kolé irah sahau suai na'o pujek jin lem kawa telisau odong lem aveu;

paso kepéh tai Tokong Sawa' Getungan, éh jalan oko pina getungan;

paso kepéh tai Tokong Tana' Bekat, ngaran néh kenat uban pu'un jah tokong ja'au bekat neu besalé maneu éh sawa';

paso kepéh tai Ba Medok, éh ngelayau kemurung tenavin medok;

paso kepéh tai Tokong Sawa' Babui Ulet, ngaran néh kenat uban sahau lakei Lusai put babui, boh nemulu éh bé' iah jam kemah ketai, boh tong ga' néh lúa' néh lakau lem sawa' nah temeu ngan patai babui neput néh telo'ong ulet;

paso kepéh tai Ba Keluhung, pina bateu bu'ung lem;

paso kepéh tai Ba Teva'un, éh kemurung tenavin juhit inah;

paso kepéh tai Ba Tanyit, éh pina kayeu tanyit tong néh;

paso kepéh tai Ba Sepera, éh pina uai sepera tong néh;

paso kepéh tai Tokong Batang Tuging, éh ngaran néh lepah pekelena ké';

paso kepéh tai Tokong Ihang Talem, éh ngaran néh lepah pekelena ké';

paso kepéh tai Ba Meté, éh pu'un padang kayeu bua meté tong néh éh mé éh kinan uleu kelunan avé ka'an;

paso kepéh tai Ba Jekau, éh ngaran néh kenat uban kayeu néh diva', kekat kayeu bau metulin neu kepu, maneu tana' sitai barei layan jekau, tapi' bé' éh neu kelunan;

paso kepéh tai Ba Leng bila' Ba Maguh, ngaran néh kenat uban jah kolé pu'un irah éh tai beté sitai pina ka'an nala réh boh réh mejé ipa kayeu keréh maneu éh leng;

paso kepéh tai Ba Gita, padang kayeu gita sitai;

paso kepéh tai Ba Lesuan, pina kayeu lesuan sitai, éh bua néh matek gahang kinan babui; hun néh ngebu'a', omok sedia' bi leng véhé bi babui sa tenah, uban adang babui juk nala ko' sitai;

paso kepéh tai Ba Levu'an, pu'un uvut levu'an sitai;

paso kepéh tai Ba Sa'ai, éh pina sa'ai lem ba inah, lumang nala lu' hun lu' la'au;

paso kepéh tai Long Ba Jian -- long néh pedereng, jian, napun, bē' diham, bē' o'ong;

paso kepéh tai Long Ba Sungan Batang, ngaran néh kenat uban pu'un kayeu kuba' lem lepok sungan, éh bē' ngelayau kenat;

paso kepéh tai Ba Bilung Ngeta Babui, uban sahau pu'un jah babui kinan bilung sin néh kinan si'ik awah nebet patai néh darih borok;

paso kepéh tai Long Ba Balang Teping; sahau pu'un jah lakei Kelabit ngaran néh Balang Teping éh tawang tong ba inah;

paso kepéh tai Ba Kavo, sitai jah padang kavo éh ujung néh matek jian suai sapau lamin lu';

paso kepéh tai Ba Ma'ap, ngaran néh kenat uban pina ma'ap musit jin inan kayeu sitai masek lem ba, ma'ap nah si'ik barei talei ketian, pina barei sala kelawa';

paso kepéh tai Ba Ludin, ngaran néh kenat uban agat jah lakei ngaran néh seminga' Lakei Tekun Sa Murin, boh irah éh sanya éh maneu ngaran néh suti' kepéh lakei Ludin;

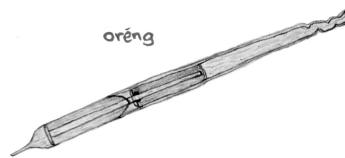
paso kepéh tai Ba Lesayen, pina seluang lesayen lem néh éh kelesai réh sahau;

paso molé tai Ba Pelep, éh jalan pedita' Rungu bara' ha' tuhan sahau;

paso kepéh tai Ba Tikem, pina torok tikem éh katah moko lem luvang bateu lem ba inah, maneu irah medai hun nyikop;

paso kepéh tai Ba Pelakei, sitai ngelayau pelakei miha'; gunah sahau hun juk pamen tai sinah mena pelakei marang ngelamin;

paso kepéh tai Ba Soréng, éh agat jah lakei sahau éh tukeng suai oréng; boh uban ba nah nipet néh lem ha' oréng, irah maneu ngaran ba nah Ba Tukeng Suai Oréng, boh maneu éh suti' kepéh, ka': Ba Soréng;

paso kepéh tai Ba Getipai, éh tenawai réh avé hun iteu, uban réh ala pelep jin padang
kayeu getipai sitai boh patet éh tai temeu keloni putih sahau;

paso kepéh tai Ba Batok Kevok, sitai pu'un padang kayeu batok kevok éh bua néh kinan
nyakit avé babui, boh uleu kelunan tai sitai mejung ka'an éh kon éh;

paso kepéh tai Ba Bayo, sitai pu'un padang kayeu bayo, éh ngelayau gunah mé' suai
sapé';

paso kepéh tai Ba Peta, sitai padang bua kayeu peta éh kinan kelunan avé ka'an;

paso kepéh tai Ba Alut, ngaran néh kenat uban lem jah pikeng néh barei lem boré alut
ja'au;

paso kepéh tai Ba Alut Luvang Ungap, éh bila' Ba Alut ri', ngaran néh kenat uban pu'un
tong data dirin ba jah luvang puong ja'au barei senuai uleu kelunan éh maneu viheu, tapi'
bé' éh neu kelunan, inah irah bara' éh senuai ungap;

paso kepéh tai Belukih Mutan Nekeji', ngaran
néh kenat ubansitai pu'un mutan éh jah lakat néh
musit jin tana' nekeji' kebauboh tuhun kera' kepéh
tai tana' kepéh, boh luvang belah lakatngan tana'
nah sukup keja'au kelunan omok nyolok masek
lem néh;

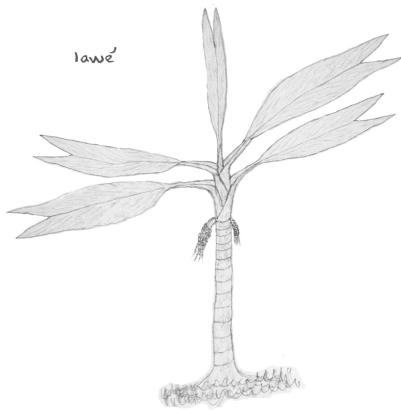
paso kepéh tai Belukih Torok Keli'ap, sitai
irah sahau na'at jah bengesa' torok éh
katah éh pu'un alé barei keli'ap;

paso kepéh tai Belukih Tebeu, ngaran
néh kenat uban sahau jah lakei molé jin
Kelabit Long Selidan posot sitai mesé tebeu
kuman éh;

paso kepéh tai Belukih Bawang Pati, ngaran néh
kenat uban bawang tong tetang sinah lama néh barei
pati éh pesegen;

paso kepéh tai Ba Payau, éh oko payau uban tengelai pina tong ba inah;

paso kepéh tai Ba Lawé, éh pu'un padang lawé;

paso kepéh tai Ba Lepeso, éh ngaran néh lepah pekelana kć';

paso kepéh tai Ba Boké bila' ba Selidan, ngaran néh kenat uban jah kolé sio dau ngivun jah tamen nyoho anak néh pekalai put kireng éh ta'an néh tong paka', boh anak put éh lavo' -- bé' roh jam éh boké;

paso molé tai Ba Kidah kepéh pai mé' tong Tetang Belira' éh buhei tokong jin ba; ngaran néh kenat uban sahau irah putih tong L Melinau mena' belira'

ngan po kć' Ta'ang, telana' pakat pengolo éh nena' réh ngan néh; boh hun réh molé avé sitai, irah pejat belira' nah tong tana' keréh na'at éh;

paso kepéh mepai tong Tetang Marudi éh vevilang tokong déhé Ba Kidah, ngaran néh kenat naneu lakei Ongo' éh molé jin temeu tong L Melinau, boh sitai Ongo' temeu ngan jah va'é merawen ngaran néh Tamen Kasip éh tosok Marudi, ha' néh, sitai data kebit barei tetang tana' tokong éh jian; boh hun Ongo' molé na'at tetang nah éh déhé Ba Kidah, iah nengaran éh tetang Marudi.

Kekat pai kekat urip mé' tong tana' lalun nah bć' jak akeu pu'un bi'en nunih tosok atau tukit éh. Jian ka'au éh purung ha' kć' mena awah mena akeu pu'un bi'en tosok éh kepéh lem jah buku maréng.

Hun iteu terah siteu awah, terah tana' lalun éh tenawai amé jin sahau avé hun iteu, éh tenawai Po mé' Ué hun néh kelita sahau sio dau dileu hun kelavet miha'.

Hun iteu akeu mukun. Akeu tebai ka'ah balei uban kć' lemo usah. Maneu ku' malui danak lemanai lakei kepéh. Ha' kć' tebai kenat uban usah kć' iteu lah mukun bć' gahang seleket obo uban kć' mukun lah. Ngelan ka'au balei omok mena' kegahang lem akeu jadi maréng kepéh.

Akeu ngabo anak éh si'ik rai barei seka kayeu telirung éh bala ujung. Na' péh éh ju sa dipa ba sa dipa tokong telana' ujung néh bala kenat ke' ha' kć' teu. Ka'ah balei mai ngelepan ha' lita kć' tebai keh hun iteu. Hun ka'ah balei tuai tong tenebai kć' iteu akeu mena' jah bulun pawit yap bura' akeu peliwa keh mena' jah bulun yap bura' iteu ngan keh maneu keh gahang omok tuai.

Hun keh tuai nah kegahang keh barei balei berungan éh suai besalé kivu atong ba kivu kekat boyo omok benekat néh malui pulau, kenat kegahang keh tuai da' Balei. Bulun pawit yap bura' akeu mena' éh liwa keh.

Hun kć' na'at kekat kelunan éh sebayang irah sebayang péh bu'un pakai jin nyupin keréh bu'un sahau. Akeu pika irah tinen irah tamen, bć' akeu kelo petat jin irah éh sebayang.

"Na' péh akeu balei to pu'un keto ké' pika irah. Bé' ku' maneu kenin netah atau bahat kenin belah irah tinen tamen éh sebayang ngan irah éh pakai amé balei péh. Uban irah sebayang nyoho amé balei bet sigup bet liah uban amé nawai ngelayau lakau toro tong siget bateu siget belukih tong i'ot ba. Inah néh pakai mé' seleket tawan mé', sigup avé liah nah."

Hun akeu tebai ka'ah balei tuai jin usit keruan, jin balei o'ong mutek. Hun keh tuai akeu nyoho keh nawan kelunan barei akeu ngabo anak si'ik maneu éh marut pegen ngida bé' pu'un kesakit ineu ineu. Hun keh tuai nawan kelunan sakit da' jian éh barei akeu, ngabo anak lem agau ipa uvut sin éh kevélé ké'. Jian kenat keh tuai.

Kekat belengang marang. Sahé kelunan éh tenawan keh, irah telalau awah na'at bulun iko néh balong padeng ngan mebéng ngan tuguk belengang éh bala barei naneu apo udat rai. Lanyu kelunan éh sakit tio jian lanyu sahé réh telalau na'at belengang marang masek sawang alo ba tio réh jian bé' pu'un penyakit tong usah réh kepéh.

